ORATIONVM MARCI TVL. CICERONIS

VOLVMEN SECVNDVM,

à Ioan. Michaele Bruto emendatum.

Accesserunt breues animaduersiones ex doctissimorum hominum commentarijs, quibus ita loci permulti explicantur, vt vulgo receptæ lectionis vbique ratio habeatur.

Quos in his simus auctores secuti auersa pagella indicabit.

LONDINI,

Excudebat Thomas Vautrollerius, Typographus. 1579.

Cum Priuilegio Regiæ Maiestatis.

Ex-libris-F.M.-Præd-de-Woodchester:
Ave
VBRITAS

ORATIONVM MARCI TVL. CICERONIS

VOLVMEN SECVNDVM,

a Ioan. Michaele Bruto emendatum.

Accesserunt breues animaduersiones ex doctissimorum hominum commentarijs, quibus ita loci permulti explicantur, vt vulgo receptæ lectionis vbique ratio habeatur.

Quos in his simus auctores secuti auersa pagella indicabit.

LONDINI,
Excudebat Thomas Vautrollerius, Typographus. 1579.

Cum Priuilegio Regiæ Maiestatis.

Eorum nomina quos ſumus auctores ſecuti Ciceronis orationibus emendandis quæ ſecundo volumine continentur.

PETRVS VICTORIVS.
PAVLLVS MANVTIVS.
CAROLVS SIGONIVS.
BERNARD. LAVREDANVS.
GABRIEL FAERNVS.
MARC. ANT. MVRETVS.
DIONYSIVS LAMBINVS.
HADRIANVS TVRNEBVS.
FRANCISCVS HOTOMANVS.
HENRICVS STEPHANVS.

IOAN. MICHAEL BRVTVS P. ANTONIO TEBALDVCIO IACOMINIO. S. D.

ANTA est vis honestatis, P. Antoni, vt quocumq; illa loco posita sit, in sui admirationem homines trahat. Sed nescio quo pacto tamen, quamquam illa semper eadē est: vbi minus exspectata conspicitur, fit, victa hominum exspectatione, maior. Itaque grandiori ætate homini nemo fere grauitatem, constantiam, rerum cognitionem magnæ laudi tribuit. ab ætate enim, etiamsi ea non sint ingenij, nisi illa deprauata natura vsu & consuetudine sit, exspectantur. Adolescentem grauem, seuerum, moderatum, prudentem, nihil agentem temere, omnia consilio, inuictum a voluptatibus, haud maiora appetētem suis viribus, tamquam ab aliquo deo fictum laudibus homines in cœlum ferunt. Nihil vero aliud reliquum est, cum neque ab ætate, summa virtus manare, neque a rerum vsu, neque a studio discendi possit, quam vt e diuinis fontibus is illam haustam habeat, in quo spectetur. Amant autem homines non solum quæ intuentur: sed vlterius spe prouecti, quæ prima illa ætas vsu & tempore corroborata spondeat, veluti multo vberiora futura, admirantur. Vt autem in arbore, non tam flores delectant, quamquam eorum pulchritudine homines ducuntur, quam qui ex ea fructus exspectantur: ita fieri

videmus, vt adolescentes oblectent illi quidem in flore ætatis, si quid grauiter, moderate, fortiter, abstinenter præter nostram expectationem agũt, (fallimur enim quadam dum voluptatẽ, vbi nostri iudicij iacturam cum quæstu & compendio facimus) sed nos tamen illa magis spes tenet, quanti illi sint futuri fructus, qui nondum visi nos capiunt, vbi, exculta labore stirpe virtutis, & corroborata tempore, maturescant. Itaque verisimile quidem est, magna non solum cum voluptate, sed summa etiam cum admiratione auditas illas pueri Alexandri voces, cum nuntiantibus patris victorias, deuictos hostes, subactas gentes, Enimuero negaret, quæ afferrentur, sibi posse læta videri: nihil enim patrem, si pergeret omnia vincere, cuius victoriam filio gratularentur, relicturum: tum illud quod Græci scriptores tamquam ex oraculo editum efferunt laudibus, cum patri hortanti, vt quando pernicitate pedum præstaret, in Olympijs cum athletis in certamen descenderet, Minime vero se, vbi futura sibi contentio cum regibus esset, detrectaturum certamen: Verisimile inquam est hæc admirationi audientibus fuisse: sed est illud tamen verisimilius, cum tantam in puero indolem virtutis quæ gloria esset consecutura animo æstimarent, vbi ætas rebus gerendis pares animo vires suffecisset: non illos magis Philippo partam gloriam: quã gloriæ patris inuidẽtem filium gratulatos esse. Iam in eodem, cum quidem non solum ætatis ferocia, sed victoriæ insolentia elatus, quæ raro, etiam cum magna virtute est septa, quin sese efferat contineri potest, in primis illustre exemplum pudicitiæ in captiuis fœminis conseruandæ prodidisset, quippe quæ forma excellẽti, hostis infestissimi præda hinc iracundiam ad vim, hinc faces libidinis ad inferendam contumeliam excitarent, quis tantam virtutem non adm[illegible] quibus hęc vix non esse

ficta

ficta videantur, illi si fieri possit, eum gloriæ cursum secundum perpetuumque optemus, quem abducto a sensu veræ laudis tamquam falsæ cuiusdam gloriæ æstu, diu tenere non licuit. Quis nostrum vero nō Africani gloriæ fauet, cum legit a puero ereptum patrem ex hostium telis: seruatam patriam, labantem Cannensi clade: qui illam proderent, territos mortis metu: vindicatum imperij decus in Hispanijs: æquatam Alexandri gloriam in pudicitia captiuæ fœminæ seruanda: superatam in eadem restituenda suis? Atque equidem credo in eo tum admiratos homines efferentem sensim se virtutem, ac tollentem altius: at breui in eodem Hannibalem victum; Carthaginiensium vires fractas, finem impositum graui ac diuturno bello lætioribus sibi ominibus spondentes, tamquam perfecto virtutis opere longe pulcherrimo, cuius species animis obuersaretur, multo maiore voluptate perfusos oblectatosque esse. Nitet vero, Antoni, simulatque exorta est, & conspecta virtus: sed spe quadam, quo progrediendo peruentura sit alendo animos, ad maiora indies atque ampliora perducit. Etsi enim ijs tu quidem es ortus parentibus, auis, maioribus, vt nemini magnopere mirandum sit, quo raro alij ætate prouecti & studio perueniant, te ineunte tua adolescentia admirabili vi ingenij elatum peruenisse: at virtus in te est, non iam tua ætate, sed quæ de te summa semper fuit, hominum exspectatione maior: vt non solum illa, quod in ea ætate eluceat, quæ procul a sensu virtutis abest, admirationi sit: sed quod tamquam suo loco, & certa sede posita eluceat, omnes in tui amorem impellat: nos te suspicere, admirari, in hoc tanto laudis cursu incitatum adhortari ad virtutis præmium capessendum, tuæ gloriæ & nomini fauentes cogat. Neque vero me illa magis mouent, quæ tamen magnam laudis commendationem habent, & magno sunt ad vir-

tutem consequendam adiumento, vis ingenij, studium rerum cognoscēdarum, litteræ, facultas quæ-iam scribendi præclare, quam quibus hæc compa-antur, virtus, pudor, sanctitas, castus atq; integer animus a voluptatibus, perferens idem laborum, idem a sensu sui & mollitia se efferens, constantia in suscepto instituto laudis, studium, ac propensio animi in bonos, cetera quorum caussa statuunt alij subsidium sibi a litteris petendum, quæ ipse præterea cum bono ingenij, tum domestica es disciplina in parentis castissima domo assecutus. Atque quod hæc parta habes admodum adolescens, quæ alijs ætatis progressu, studio & labore multo ægre obtigerunt, haud te insolentius geris: sed quibus rationibus parta tueare tibi elaborandum putas. Iam, Antoni, vides tamquam celeberrimo theatro, celso loco, & sublimi laudem sitam tuam; iam nostro testimonio, quod quanti tu facias video, ne te eius aliquando pæniteat, mihi esse dandam operam intelligo: iam aliorum posthac locupletiore, prædicabitur tua virtus. Quæ quidem cum quanti apud te sit ostendas, cetera præ hac vna contemnendo, quæ alijs prima sunt & maxima: facile assequeris, vt de constantia minime dubitari possit. Atque equidem haud vereor ne audiendis tuis laudibus, tamquam eo, quo tibi erat contendendum peruen-neris, te posthac inertiæ & desidiæ dedas. Cū enim in magnis animis, omnium quæ in vita expetuntur, præmium recte factorum longe maximum atque amplissimum sit, laus: id quod magnis es perfungendis laboribus puer consecutus: perpetuis vigilijs, curaq; acerrima (infestam enim viam multorum insidijs, illecebris multis, fallacijs inijsti) ne quando tibi surripiatur, tibi esse pugnandum, obnitendumque existimas. Itaque patiantur alij se efferri laudibus, tollant animos, insolescant: tibi quot laudes tribuuntur, totidem leges imponuntur con-

tinen-

tinentiæ, pudoris, officij, virtutis, fidei: quæ cum antea tua sponte tibi excolenda duxisses, facile pateris, ea nunc tamquam abs te debita requiri. Ita dies noctesque es in litteris totus, legendo, commentãdo, scribendo, id quod Græce æque & Latine præclare facis, atque adeo, ne quando, vt in inculto solo, & non subacto, inertis terræ fetu non solum quæ nullius vsus sunt, sed quæ mala & perniciosa profunduntur, sese ætatis vitia efferant, plane totum te ab otio vindicas. Cum autem ceteras artes colis, quæ sunt libero adolescente dignæ: tum ita versaris in eloquentiæ studijs, vt non modo tibi ea sint ornamento, sed fructus iam ex ijs suauissimi in nos redundent. Accedit autem ad hæc omnia, quo id facilius præstes, assidua in vestra ista nobili academia exercitatio: in qua tu quidem neminem habes qui tibi præferendus sit: qui tibi modo par videri possit, Laurentium fratrem minorem natu habes: quem puerum eximiæ spei, ob diuinam ingenij indolem, maiores natu homines tamquam ornamentum maximum patriæ futurum, fouendum sibi omni genere officij, studij, beneuolentiæ existimant. Quæ quidem cum me minime fugerent, (fama enim mihi cognita, ne obscura esse possent, tuo in me merito fecisti) feci sane lubens, vt cum Philippo fratri tuo optimo, atque ornatissimo adolescenti Ciceronis orationes quæ primo volumine continentur inscripsissem, clarum in primis tuum nomen tua virtute futurum, earum inscriptione, quæ altero volumine habentur, ornandum mihi etiam augendumque curarem. Nihil autem a me fieri posse elegantius sum arbitratus, quam si tria orationum volumina multis meis laboribus & vigilijs emendata, trium adolescentium fratrum nomine, quorum studia, voluntates, concordes animi cum in omni alio genere virtutis, tum in eloquentiæ studio excolendo habentur, commendata in

manus hominum prodirent. Erit hoc meæ voluntatis erga te, studij, amoris monumentum, si magis quid effecerim, quam quid voluerim, spectetur, minus quidem illustre apud posteros futurum: sed si est voluntas magis, quam res in omni munere spectanda, quanti apud alios futurum sit, ipse videto: maximum certe tibi, ita me iuuat de tua in me beneuolentia sperare, amplissimumque erit. Vale.

Datum Lugduni
Kalendis
Ian.
CIↃ. IↃ. LXVII.

M. FABII

M. FABII QVINCTILIANI DE CICERONE IVDICIVM.

ORATORES vero vel præcipue Latinam eloquentiam parem facere Græcæ possunt. nam Ciceronem cuicumq; eorum fortiter opposuerim. Nec ignoro quantam mihi concitem pugnam, cum præsertim id non sit propositi, vt eum Demostheni comparē hoc tempore: neq; enim attinet: cum Demosthenē in primis legēdum, vel ediscēdum potius putem. Quorum ego virtutes plerasq; arbitror similes, consilium, ordinem, diuidendi, præparandi, probandi rationem, omnia deniq; quæ sunt inuentionis. In eloquēdo est aliqua diuersitas: densior ille, hic copiosior: ille concludit astrictius, hic latius pugnat: ille acumine semper, hic frequenter & pondere: illi nihil detrahi potest, huic nihil adÿci: curę plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certe, & commiseratione (qui duo plurimum affectus valēt) vincimus. Et fortasse epilogos illi mos ciuitatis abstulerit: sed & nobis illa, quæ Attici mirātur, diuersa Latini sermonis ratio minus permiserit. In epistolis quidem, quamquam sunt vtriusq;, nulla contentio est. Cedendum vero in hoc quidem,

quod ille & prior fuit, & ex magna parte Ciceronem, quantus est, fecit. Nam mihi videtur M. Tullius, cum se totum ad imitationem Graecorum contulisset, effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatem Isocratis. Nec verò quod in quoq; optimum fuit, studio consecutus est tantũ: sed plurimas vel potius omnes ex seipso virtutes extulit, immortalis ingenij beatissima vbertate. Non enim pluuias (vt ait Pindarus) aquas colligit, sed viuo gurgite exundat, dono quodam prouidentiae genitus, in quo totas vires suas eloquẽtia experiretur. Nam quis docere diligẽtius, mouere vehemẽtius potest? Cui tanta vmquam iucunditas affuit? vt ipsa illa quae extorquet, impetrare eum credas: & cum transuersum vi sua iudicem ferat, tamen ille non rapi videatur, sed sequi. Iam in omnibus quae dicit, tãta auctoritas inest, vt dissentire pudeat: nec aduocati studium, sed testis aut iudicis afferat fidẽ: cum interim hęc omnia, quae vix singula quisquam intentissima cura cõsequi posset, fluunt illaborata: & illa, qua nihil pulchrius auditu est, oratio, prae se fert tamen felicissimam facilitatem. Quare non immerito ab hominibus aetatis suae regnare in iudicijs dictus est: apud posteros vero id consecutus, vt Cicero iam non hominis, sed eloquentiae nomen habeatur. Hunc igitur spectemus: hoc propositum nobis sit exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit.

INDEX ORATIONUM SECUNDI VOLUMINIS.

Pro lege Manilia ad populum Romanum. Oratio XIII.
Pro A. Cluentio Habito. Oratio XIIII.
De lege agraria cõtra P. Seruilium Rullum trib. pleb. in senatu. Oratio XV.
De lege agraria cõtra P. Seruilium Rullum trib. pleb. ad populum. Oratio XVI.
De lege agraria contra Rullum trib. pleb. ad populum. Oratio XVII.
Pro C. Rabirio perduellionis reo ad Quirites. Oratio XVIII.
In L. Catilinam in senatu. Oratio XIX.
In L. Catilinam ad Quirit. Oratio XX.
In L. Catilinam ad Quirit. Oratio XXI.
In L. Catilinam in senatu. Oratio XXII.
Pro L. Murena. Oratio XXIII.
Pro L. Flacco. Oratio XXIIII.
Pro P. Sulla. Oratio XXV.
Pro A. Licinio Archia poeta. Oratio XXVI.
Ad Quirites post reditũ suũ. Oratio XXVII.
Post reditum in senatu. Oratio XXVIII.
Pro domo sua ad Pont. Oratio XXIX.
De Haruspicũ responsis in sen. Oratio XXX.
Pro Cn. Plancio. Oratio XXXI.

PRO LEGE MANILIA AD POPVLVM.

ORATIO XIII.

QVAMQVAM mihi semper freques conspectus vester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuiq; maxime patuit, non mea me voluntas, sed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. Nam cum antea per ætatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem, statueremque, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. Ita neque hic locus vacuus vmquam fuit ab ijs qui vestram caussam defenderent: & meus labor in priuatorum periculis caste integreq; versatus, ex vestro iudicio fructum est amplissimum consecutus. Nam cum propter dilationem comitiorum ter prætor primus centurijs cunctis renuntiatus sum, facile intellexi, Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs præscriberetis. Nunc cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandandum esse voluistis: & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilanti ex forensi vsu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe, & siquid etiam dicendo consequi possum, ijs ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuendum esse censuerunt. Atque illud in primis mihi lætandum

dum iam esse video, quod in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi causa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest. Dicēdum est enim de Cn. Pompeij singulari eximiaque virtute. Huius autem orationis difficilius est exitum, quam principium inuenire. Itaque non mihi tam copia, quam modus in dicendo quærendus est. Atque vt inde oratio mea proficiscatur, vnde hæc omnis caussa ducitur. Bellum graue & periculosum vestris vectigalibus, atque socijs a duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate & Tigrane: quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus Rom. honestissimis viris afferũtur ex Asia quotidie litteræ, quorum magnæ res aguntur, in vestris vectigalibus exercendis occupatæ, qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, caussam reipub, periculaque rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc vestra prouincia est, vicos exustos esse complures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum est vestris vectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum magnis rebus gestis ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, nō satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: vnum ab omnibus socijs, & ciuibus ad id bellum imperatorem deposci, atque expeti, eundem hunc vnum ab hostibus metui, præterea neminem. Caussa quæ sit videtis: nunc quid agendum sit considerate. Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicēdum. Genus est enim eiusmodi, quod maxime vestros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi Romani gloria, quæ vobis a maioribus cum magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est: agitur salus sociorum, atque amicorum, pro qua multa maiores vestri magna & grauia bella gesserunt: agũtur certissima po-

puli Rom. vectigalia,& maxima: quibus amissis & pacis ornamenta, & subsidia belli * requiretis: agitur bona multorum ciuium, quibus est,& a vobis,& ab * imperatoribus reipub. consulendum. Et quoniam semper appetentes gloriæ præter ceteras gentes, atque auidi laudis fuistis, delenda est vobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta, quæ penitus iam insedit, atq; inueterauit in populi Romani nomine: quod is, qui vna die, tota Asia, tot in ciuitatibus, vno nuntio, atque vna litterarum significatione ciues Rom. necandos, trucidandosque denotauit, non modo adhuc pœnam nullam suo dignam scelere suscepit: sed ab illo tempore annum iam tertium & vigesimum regnat: & ita regnat, vt se non Ponto, neque Cappadociæ latebris occultare velit, sed emergere e patrio regno, atque in vestris vectigalibus, hoc est in Asiæ luce versari. Etenim adhuc ita vestri cum illo rege contenderũt imperatores, vt ab illo insignia victoriæ, non victoriam reportarint. Triumphauit L. Sulla, triumphauit L. Murena de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi imperatores: sed ita triumpharunt, vt ille pulsus, superatusque regnaret. Verumtamen illis imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt: venia danda, quod reliquerunt: propterea quod ab eo bello Sullam in Italiam resp. Murenam Sulla reuocauit. Mithridates autem omne reliquum tempus, non ad obliuionem veteris belli, sed ad comparationem noui contulit. qui posteaquam maximas ædificasset ornassetque classes, exercitusque permagnos quibuscumq; ex gẽtibus potuisset, cõparasset, Bosporanis finitimis suis bellum inferre simulasset: vsque in Hispaniam legatos Ecbatanis misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: vt cum duobus in locis disiunctissimis, maximeque diuersis vno consilio, ab vnis hostium copijs bellum terra marique gereretur, vos ancipiti conten-

contentione distracti, de imperio dimicaretis. Sed tamen alterius partis periculum, Sertorianæ atque Hispaniensis, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino consilio ac singulari virtute depulsum est: in altera parte ita res a L. Lucullo summo viro est administrata, vt initia illa gestarum rerum magna atque præclara, non felicitati eius, sed virtuti: hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, vt neque vera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afficta esse videatur. Sed pro vestri imperij dignitate, atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ, videte quem vobis animum suscipiendum putetis. Maiores vestri sæpe mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt: vos tot ciuium Rom. millibus, vno nuntio, atque vno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quod erant appellati superbius, Corinthum patres vestri totius Græciæ lumen extinctum esse voluerunt: vos eum regem inultum esse patiemini, qui legatum populi Rom. consularem, vinculis, ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necauit? Illi libertatem ciuium Rom. imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligetis? Ius legationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos legatum populi Rom. omni supplicio interfectum, inultum relinquetis? Videte, ne, vt illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperij gloriam relinquere: sic vobis turpissimum sit, illud quod accepistis, tueri & conseruare non posse. Quid, quod salus sociorum summum in periculum ac discrimen vocatur? Regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Rom. atque amicus: imminent duo reges toti Asiæ non solum vobis inimicissimi, sed etiam vestris socijs atque amicis: ciuitates autem omnes, cuncta Asia, atq; Græ-

etiã vestrum auxilium exspectare propter pericul magnitudinem coguntur: imperatorem a vobis certum deposcere, cum præsertim vos alium miseritis, neque audent, neque se id facere summo sine periculo posse arbitrantur: vident & sentiunt hoc idem quod & vos, vnum virum esse, in quo summa sint omnia, & eum prope esse, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipso, atque nomine, tametsi ille ad maritimum bellum venerit, tamẽ impetus hostium repressos esse intelligũt, ac retardatos. Hi vos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogãt, vt se quoque sicut ceterarum prouinciarum socios dignos existimetis, quorum salutem tali viro commendetis: atq; hoc etiam magis quam ceteros, quod eiusmodi in prouinciam homines cum imperio misimus, * vt etiam si ab hoste defendant, tamen ipsorum aduentus in vrbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. Hunc audiebant antea, hunc præsentem vident, tãta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate, vt ij beatissimi esse videantur, apud quos ille diutissime commoratur. Quare si propter socios nulla ipsi iniuria lacessiti maiores vestri * cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserunt: quanto vos studio conuenit iniurijs prouocatos, sociorum salutem vna cum imperij vestri dignitate defendere? præsertim cum de vestris maximis vectigalibus agatur. Nam ceterarum prouinciarum vectigalia, Quirites, tanta sunt, vt ijs ad ipsas prouincias tutandas vix contenti esse possimus: Asia vero tam opima est, & fertilis, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. Itaque hæc vobis prouincia, Quirites, si & belli vtilitatem, & pacis dignitatem sustinere vultis, non modo a calamitate, sed etiam a metu calamitatis est defendenda. Nam ceteris

mittimus

teris in rebus cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in vectigalibus non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Nam cum hostium copiæ non longe absunt, etiamsi irruptio facta nulla sit: tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura vectigal conseruari potest. quare sæpe totius anni fructus vno rumore periculi, atque vno belli terrore amittitur. Quo tandem animo esse existimatis, aut eos qui vectigalia vobis pensitant, aut eos qui exercent, atque exigunt, cum duo reges cum maximis copijs prope adsint: cum vna excursio equitatus perbreui tempore totius anni vectigal auferre possit: cum publicani familias maximas quas in * salinis habent, quas in agris, quas in portubus atque custodijs, magno periculo se habere arbitrentur. Putatisne vos illis rebus frui posse, nisi eos qui vobis fructuosi sunt conseruaueritis, non solum (vt antea dixi) calamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos? Ac ne illud quidem vobis negligendum est, quod mihi ego extremum proposueram, cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona ciuium Rom. pertinet: quorum vobis pro vestra sapientia, Quirites, habenda est ratio diligenter. Nam & publicani, homines & honestissimi & ornatissimi, suas rationes & copias in illam prouinciam contulerunt: quorum ipsorum per se res & fortunæ curæ vobis esse debent, etenim si vectigalia neruos esse reip. semper duximus, eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum ceterorum ordinum recte esse dicemus. deinde ceteris ex ordinibus homines naui & industrij partim in Asia negotiantur, quibus vos absentibus consulere debetis: partim suas, & suorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habet. Erit igitur humanitatis vestræ, magnum eorum ci-

uium numerum calamitate prohibere: ſapientiæ, videre, multorum ciuium calamitatem a rep. ſeiunctam eſſe non poſſe. Etenim illud primum parui refert, vos publicanis amiſſa vectigalia poſtea victoria recuperare. Neque enim iiſdem redimendi facultas erit propter calamitatem, neque aliis voluntas propter timorem: deinde quod nos eadem Aſia, atque idem iſte Mithridates initio belli Aſiatici docuit, id * certe calamitate docti memoria retinere debemus. Nam tum cum in Aſia res magnas permulti amiſerunt, ſcimus Romæ ſolutione impedita, fidem concidiſſe. Non enim poſſunt vna in ciuitate multi rem atque fortunas amittere, vt non plures ſecum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete remp. & mihi credite id, quod ipſi videtis. hæc fides, atq; hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro verſatur, implicita eſt cum illis pecunis Aſiaticis, & cohæret: ruere illa non poſſunt, vt hæc non eodē labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis ſit omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis veſtri, ſalus ſociorū, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum rep. defenduntur. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Poteſt enim hoc dici belli genus eſſe ita neceſſarium, vt ſit gerendum: non eſſe ita magnum, vt ſit pertimeſcēdum. In quo maxime laborandum eſt, ne forte a vobis quæ diligentiſſime prouidenda ſunt, contemnenda eſſe videantur. Atque, vt omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro & ſapientiſſimo homini, & magno imperatori debeatur: dico eius aduentu maximas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas atque inſtructas, eſſe deletas, vrbemque Aſiæ clariſſimam nobiſque amiciſſimam Cyzicenorum * obſeſſam eſſe ab ipſo rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementiſſime: quam L. Lucul-

Lucullus virtute, aſſiduitate, conſilio, ſummis obſidionis periculis liberauit: ab eodē imperatore claſſem magnam & ornatam, quæ ducibus Sertoriani ad Italiam ſtudio inflammato raperetur, ſuperatam eſſe, atque depreſſam: magnas hoſtium præterea copias multis prælijs eſſe deletas, patefactumque noſtris legionibus eſſe Pontum, qui ante populo Rom. ex omni aditu clauſus eſſet: Sinopem atque Amiſum, quibus in oppidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata, atque referta, ceteraſque vrbes Ponti, & Cappadociæ permultas vno aditu atque aduentu eſſe captas: regem ſpoliatum regno patrio, atque auito, ad alios ſe reges, atque alias gentes ſupplicem cōtuliſſe: atque hæc omnia ſaluis populi Rom. ſocijs, atque integris vectigalibus eſſe geſta. Satis opinor hoc eſſe laudis: atque ita reputo, vt hoc vos intelligatis, a nullo iſtorum, qui huic obtrectant legi, atque cauſſæ, L. Lucullum ſimiliter ex hoc loco eſſe laudatum. Requiretur fortaſſe nunc, quemadmodum, cum hæc ita ſint, reliquum poſſit eſſe magnum bellum. cognoſcite, Quirites. non enim ſine cauſſa quæri videtur. primum ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, vt ex eodem Ponto Medea illa quōdam profugiſſe dicitur: quam prædicāt in fuga fratris ſui membra in ijs locis, qua ſe parens perſequeretur, diſſipauiſſe; vt eorum collectio diſperſa, mærorque patrius celeritatem perſequendi retardaret. ſic Mithridates fugiens maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & a maioribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas in ſuum regnum congeſſerat, in Ponto omnem reliquit. hęc dum noſtri colligunt omnia diligentius, rex ipſe e manibus effugit. ita illum in perſequendi ſtudio mæror, hos lætitia retardauit. Hunc in illo timore & fuga Tigranes rex Armenius excepit, diffidentemque rebus ſuis confirmauit, & afflictum erexit,

perditumq; recreauit. cuius in regnum posteaquam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatæ sunt. Erat enim metus iniectus ijs nationibus, quas numquam populus Rom. neque lacessendas bello, neq; tentandas putauit. Erat etiam alia grauis atque vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum peruaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiẽdi caussa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. Ita nationes multæ, atque magnæ nouo quodam terrore ac metu concitabantur. Noster autem exercitus, etsi vrbem ex Tigranis regno ceperat, & prœlijs vsus erat secundis: tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. Hic iam plura non dicam. Fuit enim illud extremum, vt ex ijs locis à militibus nostris reditus magis maturus, quam processus longior quæreretur. Mithridates autem & suam manum iam confirmarat: & eorum, qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduentitijs multorum regum & nationum copijs iuuabatur. Hoc iam fere sic fieri solere accepimus, vt regum afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeque eorum qui aut reges sunt, aut viuunt in regno: quod regale ijs nomen magnum & sanctum esse videatur. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis numquam est ausus optare. Nam cum se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, vt eam posteaquam pulsus erat, terram vmquam attingeret: sed in exercitum vestrum clarum, atque victorem impetum fecit. Sinite hoc loco, Quirites (sicut poetæ solent, qui res Romanas scribunt) præterire me nostram calamitatem: quæ tanta fuit, vt eam ad aures L. Luculli non ex prœlio nuntius, sed ex sermone rumor afferret. Hic in ipso illo malo, grauissimaque belli offensione L. Lucullus, qui tamen

aliqua ex parte ijs incommodis mederi fortaſſe potuiſſet, veſtro iuſſu coactus, quod imperij diuturnitati modum ſtatuendum veteri exemplo putauiſtis: partem militum, qui iam ſtipendijs confectis erant, dimiſit: partem Glabrioni tradidit. Multa prætereo conſulto: ſed ea vos coniectura perſpicitis, quantum illud bellum futurũ putetis, quod coniungant * reges potentiſſimi, renouent agitatæ nationes, ſuſcipiant integræ gentes, nouus imperator veſter accipiat, vetere expulſo exercitu. Satis mihi multa verba feciſſe videor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum: reſtat, vt de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo, dicendum eſſe videatur. Vtinam, Quirites, virorum fortium, atque innocentium copiam tantam haberetis, vt hæc vobis deliberatio difficilis eſſet, quemnam potiſſimũ tantis rebus ac tanto bello præficiendum putaretis. Nunc vero cum ſit vnus Cn. Pompeius qui non modo eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriam virtute ſuperarit: quæ res eſt, quæ cuiuſquam animum in hac cauſſa dubium facere poſſit: ego enim ſic exiſtimo, in ſummo imperatore quatuor has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine ſcientior vmquam aut fuit, aut eſſe debuit? qui e ludo, atq; pueritiæ diſciplina; bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt: qui extrema pueritia miles fuit ſummi imperatoris: ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus imperator: qui ſæpius cum hoſte conflixit, quam quiſquam cum inimico concertauit: plura bella geſſit, quam ceteri legerunt: plures prouincias confecit, quam alij concupiuerunt: cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperijs: non offenſionibus belli,

ſed victorijs: non ſtipendijs, ſed triumphis eſt traducta. Quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna reipublicæ? Ciuile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, miſtum ex ciuitatibus, atque ex bellicoſiſſimis nationibus, ſeruile, nauale * bellum: varia & diuerſa genera & bellorum, & hoſtium, non ſolum geſta ab hoc vno, ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarãt in vſu militari poſitam, quæ huius viri ſcientiam fugere poſſit. Iam vero virtuti Cn. Pompeij quæ poteſt par oratio inueniri? quid eſt, quod quiſquam aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? Non enim illæ ſunt ſolæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgo exiſtimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo: quæ tanta ſunt in hoc vno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audiuimus, non fuerunt. Teſtis eſt Italia, quam ille ipſe victor L. Sulla huius virtute & conſilio confeſſus eſt liberatam: teſtis eſt Sicilia, quam multis vndique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilij explicauit: teſtis eſt Africa, quæ magnis oppreſſa hoſtium copijs, eorum ipſorum ſanguine redundauit: teſtis eſt Gallia, per quam legionibus noſtris in Hiſpaniam iter Gallorum internecione patefactum eſt: teſtis eſt Hiſpania, quæ ſæpiſſime plurimos hoſtes ab hoc ſuperatos proſtratoſque conſpexit: teſtis eſt iterum & ſæpius Italia, quæ cum ſeruili bello tetro periculoſoque premeretur, ab hoc auxiliũ abſente expetiuit: quod bellum exſpectatione Pompeij attenuatum atque imminutum eſt: aduentu ſublatum ac ſepultum: teſtes vero iam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes ac nationes: denique maria omnia, tum vniuerſa, tum in ſingulis oris omnes ſinus, atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam

firmum

firmum habuit præsidium, vt tutus esset, aut tam fuit abditus vt lateret? quis nauigauit, qui non se, aut mortis, aut seruitutis periculo committeret? cum aut hieme, aut referto prædonum mari nauigaretur. Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam late diuisum, atque dispersum, quis vmquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus vno anno, aut omnibus annis ab vno imperatore cōfici posse? Quam prouinciam tenuistis a prædonibus liberam per hosce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui præsidio classibus vestris fuistis? quam multas existimatis insulas esse desertas? quam multas aut metu relictas, aut a prædonibus captas vrbes esse sociorum? Sed quid ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani longe a domo bellare, & propugnaculis imperij sociorum fortunas, non sua tecta defendere. socijs vestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse? cum exercitus nostri Brundisio numquam, nisi summa hieme, transmiserint. Quid, ad nos cum ab exteris nationibus venirent, captos quærar, cum legati populi Romani redempti sint? mercatoribus tutum mare non fuisse dicam, cum duodecim secures in prædonum potestatem peruenerint? Quid aut Colophonem, aut Samum nobilissimas vrbes, innumerabilesque alias captas esse commemorem: cum vestros portus, atque eos portus quibus vitam & spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestate sciatis. An vero ignoratis portum Caietæ celeberrimum, atq; plenissimum nauium, inspectante prætore, a prædonibus esse direptum? Ex Miseno autem eius ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, a prædonibus esse sublatos? Nam quid ego Ostiense incommodum, atque illam labem, atque ignominiam reipub. querar: cum prope inspectātibus vobis, classis ea, cui consul populi Romani præpositus esset,

a prædonibus capta, atque oppressa est. Pro dij immortales, * tantamne vnius hominis incredibilis ac diuina virtus tam breui tempore lucem afferre reipublicæ potuit, vt vos, qui modo ante ostium Tyberinum classem hostium videbatis, ij nunc nullam intra Oceani ostium prædonum nauem esse audiatis? Atque hæc qua celeritate gesta sint, quamquam videtis: tamen a me in dicendo prætereunda non sunt. Quis enim vmquam, aut obeundi negotij, aut consequendi quæstus studio, tam breui tempore tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quam celeriter Cn. Pompeio duce, belli impetus nauigauit? qui Siciliam adijt, Africam explorauit, in Sardiniam cum classe venit, nondum tempestiuo ad nauigandum mari: atque hæc tria frumentaria subsidia reipub. firmissimis præsidijs, classibusque muniuit. Inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispanijs, & Gallia Cisalpina præsidijs ac nauibus cōfirmata, missis item in oram Illyrici maris, & in Achaiam, omnemque Græciam nauibus, Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimisque præsidijs adornauit: ipse autem, vt a Brundisio profectus est, vndequinquagesimo die totam ad imperium populi Romani Ciliciam adiunxit: omnes qui vbique prædones fuerunt, partim capti, interfectiq; sunt, partim * vnius huius imperio ac potestati se dediderunt. Idem Cretensibus, cum ad eum vsque in Pamphyliam legatos, deprecatoresque misissent: spem deditionis non ademit, obsidesque imperauit. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateque dispersum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hieme apparauit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit. Est hæc diuina atque incredibilis virtus imperatoris. quid ceteræ, quas paullo ante commemorare cœperam, quantæ atque quam multæ sunt? non enim solum bellandi virtus in summo atque perfe-

cto

cto imperatore quærenda est: sed multæ sunt artes eximiæ, huius administræ, comitesque virtutis. Ac primum quanta innocentia debent esse imperatores! quanta deinde omnibus in rebus temperantia! quanta fide! quanta felicitate! quanto ingenio! quanta humanitate! quę breuiter, qualia sint in Cn. Pompeio consideremus. summa enim omnia sunt, Quirites, sed ea magis ex aliorũ contentione, quam ipsa per sese cognosci atque intelligi possunt. Quem enim possumus imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exercitu veneant centuriatus, atque venierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de repub. cogitare, qui pecuniam ex ærario depromptam ab bellum administrandum, aut propter cupiditatem prouincię magistratibus diuiserit, aut propter auaritiam Romæ in quæstu reliquerit? Vestra admurmuratio facit, Quirites, vt agnoscere videamini qui hæc fecerint. Ego autem neminem nomino. quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se voluerit confiteri. Itaque propter hanc auaritiam imperatorum quantas calamitates, quocumque ventum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat? Itinera, quæ per hosce annos in Italia per agros, atque oppida ciuium Rom. nostri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius statuetis quid apud exteras nationes fieri existimetis. vtrum plures arbitramini per hosce annos militum vestrorum armis hostium vrbes, an hibernis sociorum ciuitates esse deletas? Neque enim potest exercitum is continere imperator, qui seipsum non continet: neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices non vult. Hic miramur hunc hominem tantum excellere ceteris, cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, vt non modo manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur? Iam vero quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones ac litteræ per-

feruntur: non modo, vt sumptum faciat in militem, nemini vis affertur: sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. hiemis enim, non auaritiæ perfugium maiores nostri in sociorum atque amicorum tectis esse voluerunt. Age vero ceteris in rebus quali sit temperantia, considerate. vnde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum * initum putatis? non enim illum eximia vis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui noui tam celeriter in vltimas terras pertulerunt: sed hæ res, quæ ceteros remorari solent, non retardarunt: non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit: non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem: postremo signa, & tabulas, ceteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ ceteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne visenda quidem existimauit. Itaq; omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium sicut aliquem non ex hac vrbe missum, sed de cælo delapsum, intuentur: nunc denique incipiunt credere fuisse homines Romanos hac quondam abstinentia; quod iam nationibus exteris incredibile, ac falso memoriæ proditum videbatur. nunc imperij nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non sine caussa maiores suos tum, cum hac temperantia magistratus habebamus, seruire populo Rom. quam imperare alijs maluisse. Iam vero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum iniurijs esse dicuntur, vt is qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse videatur. Iam quantum consilio, quantum dicendi grauitate, & copia valeat, in quo ipso inest quædam dignitas imperatoria, vos, Quirites, hoc ipso in loco sæpe cognostis. Fidem vero eius inter socios quantam existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse iudicarint?

sint? Humanitate iam tanta est, vt difficile dictu sit, vtrum hostes magis virtutem eius pugnãtes timuerint: an mansuetudinem victi dilexerint. Et quisquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc trãsmittendum sit, qui ad omnia vestræ memoriæ bella conficienda, diuino quodam consilio natus esse videatur? Et quoniam auctoritas, multum in bellis quoque administrandis, atque imperio militari valet: certe nemini dubium est, quin ea in re idem ille imperator plurimum possit. vehemẽter autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socij de imperatoribus vestris existiment, quis ignorat? cum sciamus, homines in tantis rebus, vt aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus famæ, quam aliqua certa ratione commoueri. Quod igitur nomen vmquam in vrbe terrarum clarius fuit? cuius res gestæ pares? de quo homine vos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta & tam præclara iudicia fecistis? An vero vllam vsquam esse oram tam desertam putatis, quo non illius diei fama peruaserit, cum vniuerlus populus Rom. referto foro, repletisque omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, vnum sibi ad commune gentium bellum Cn. Pompeium imperatorem depoposcit? Itaque, vt plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius auctoritas valeat in bello: ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla sumantur: qui quo die a vobis maritimo bello præpositus est imperator, tanta repente vilitas annonæ ex summa inopia & caritate rei frumentarię consecuta est, vnius spe & nomine, quantum vix ex summa vbertate agrorum diuturna pax efficere potuisset. Iam vero accepta in Ponto calamitate ex eo prælio, de quo vos paullo ante inuitus admonui, cũ socij pertimuissent, hostium opes animique creuissent, cum satis firmum præsidium prouincia nõ haberet: ami-

ſiſſetis Aſiam, Quirites, niſi ipſum id temporis diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi Rom. attuliſſet. Huius aduentus & Mithridatem inſolita inflammatum victoria continuit: & Tigranem magnis copijs minitantem Aſiæ retardauit. & quiſquam dubitabit, quid virtute perfecturus ſit, qui tantum auctoritate perfecerit? aut quàm facile imperio, atque exercitio ſocios & vectigalia conſeruaturus ſit, qui ipſo nomine ac rumore defenderit? Age vero, illa res quantam declarat eiuſdem hominis apud hoſtes populi Romani auctoritatem, quod ex locis tam longinquis, tamque diuerſis, tam breui tempore omnes vna huic ſe dediderunt? quòd Cretenſium legati, cum in eorum inſula noſter imperator, exercituſque eſſet, ad Cn. Pompeium in vltimas prope terras venerunt, eique ſe omnes Cretenſium ciuitates dedere velle dixerunt? Quid? idem ipſe Mithridates nonne ad eundem Cn. Pompeium legatum vſque in Hiſpaniam miſit? eumque Pompeius legatum ſemper iudicauit: ij, quibus ſemper erat moleſtum ad eum potiſſimũ eſſe miſſum, ſpeculatorem, quam legatum iudicare maluerunt. Poteſtis igitur iam conſtituere, Quirites, hanc auctoritatem multis poſtea rebus geſtis, magniſque veſtris iudicijs amplificatam quantum apud illos reges, quantum apud exteras nationes valituram eſſe exiſtimetis. Reliquum eſt, vt de felicitate, quam præſtare de ſeipſo nemo poteſt, meminiſſe, & commemorare de altero poſſumus, ſicut æquũ eſt * homini de poteſtate deorum, timide & pauca dicamus. Ego enim ſic exiſtimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis imperatoribus, nõ ſolum propter virtutem, ſed etiam propter fortunam ſæpius imperia mandata, atque exercitus eſſe commiſſos. Fuit enim profectò quibuſdã ſummis viris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerẽdas diuinitus adiuncta fortuna.

tuna. De huius autem hominis felicitate quo de nunc agimus,hac vtar moderatione dicendi, non vt in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed vt præterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut inuisa dijs immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse videatur. Itaq; non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi militiæque, terra marique,quantaque felicitate gesserit: vt eius semper voluntatibus non modo ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesque obsecundarint. Hoc breuissime dicam,neminem vmquam tam impudentem fuisse,qui a dijs immortalibus tot, & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detulerunt. Quod vt illi proprium ac perpetuum sit, Quirites,cum communis salutis, atque imperij, tum ipsius hominis caussa, sicuti facitis, velle & optare debetis. Quare cum & bellum ita necessarium sit,vt negligi nō possit:ita magnum, vt accuratissime sit administrandum: & cum ei imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites,quin hoc tantum boni, quod a dijs immortalibus oblatum & datum est, in rempub. conseruandam, atque amplificandam conferatis? Quod si Romæ Cn. Pompeius priuatus esset hoc tempore: tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atque mittendus: nunc cum ad ceteras summas vtilitates hæc quoque opportunitas adiungatur, vt in iis ipsis locis adsit, vt habeat exercitum, vt ab ijs,qui habet, accipere statim possit, quid expectamus? aut cur non ducibus dijs immortalibus, eidem, cui cetera summa cum salute reipub. commissa sunt, hoc quoque bellum regium committimus? At enim vir clarissimus, reipub. & vestris beneficijs amplissimis affectus, Q. Catulus, itemq; summis ornamentis honoris,fortunæ, virtu-

tis, ingenij præditus Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt: quorũ ego auctoritatẽ apud vos multis locis plurimum valuisse, & valere oportere cõfiteor: sed in hac caussa, tametsi cognoscitis auctoritates cõtrarias fortissimorum virorum & clarissimorum: tamen, omissis auctoritatibus, ipsa re & ratione exquirere possumus veritatem: atque hoc facilius, quod ea omnia, quæ adhuc a me dicta sunt, ijdem isti vera esse concedunt, & necessarium bellum esse, & magnum, & in vno Cn. Pompeio summa esse omnia. Quid igitur ait Hortensius? si vni omnia tribuenda sunt, vnum dignissimum esse Pompeium: sed ad vnum tamẽ omnia deferri non oportere. Obsoleuit iam ista oratio, re multo magis, quam verbis refutata. Nam tu idem, Q. Hortensi, multa pro tua summa copia, ac singulari facultate dicendi, & in senatu contra virum fortem A. Gabinium grauiter, ornateque dixisti, cum is de vno imperatore contra prædones constituendo legem promulgasset: & ex hoc ipso loco permulta idem contra legem verba fecisti. Quid tum, per deos immortales, si plus apud populum Rom. auctoritas tua, quam ipsius populi Rom. salus, & vera caussa valuisset, hodie hanc gloriam, atque hoc orbis terræ imperium teneremus? an tibi tum imperiũ esse hoc videbatur, cum populi Rom. legati, prætores, quæstoresque capiebantur? cum ex omnibus prouincijs commeatu, & priuato, & publico prohibebamur? cum ita clausa erant nobis omnia maria, vt neq; priuatam rem maritimam, neque publicam iam obire possemus? Quæ ciuitas antea vmquam fuit, non dico Atheniensium, quæ satis late quondam mare tenuisse dicitur: non Carthaginiensium, qui permultum classe, maritimisque rebus valuerunt: non Rhodiorum, quorum vsque ad nostram memoriam disciplina naualis, & gloria remansit: quæ ciuitas antea vmquam tam tenuis, quæ tam parua insula fuit, quæ non portus suos, & agros,

agros,& aliquam partem regionis, atque oræ maritimæ per se ipsa defenderet? At, hercle, aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille populus Rom. cuius vsq; ad nostram memoriam nomen inuictum in naualibus pugnis permanserat, magna ac multo maxima parte non modo vtilitatis, sed dignitatis, atque imperij caruit. Nos, quorum maiores Antiochum regem classe, Persenq; superarunt, omnibusque naualibus pugnis Carthaginienses, homines in maritimis rebus exercitatissimos, paratissimosque vicerunt: ij nullo in loco iam prædonibus pares esse poteramus. Nos quoque, qui antea non modo Italiam tutam habebamus, sed omnes socios in vltimis oris auctoritate nostri imperij saluos pręstare poteramus, tum, cum insula Delos tam procul a nobis in Aegæo mari posita, quo omnes vndique cum mercibus, atque oneribus commeabant, referta diuitijs, parua, sine muro nihil timebat: ijdē non modo prouincijs, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus nostris, sed etiam Appia iam via carebamus: & his temporibus non pudebat magistratus populi Rom. in hunc ipsum locum ascendere: cum eum vobis maiores vestri exuuijs nauticis, & classium spolijs ornatum reliquissent. Bono te animo tum, Q. Hortensi, populus Rom. & ceteros, qui erant in eadem sententia, dicere existimauit ea, quæ sentiebatis: sed tamen in salute communi idem populus Rom. dolori suo maluit, quam auctoritati vestræ obtemperare. Itaque vna lex, vnus vir, vnus annus, non modo nos illa miseria, ac turpitudine liberauit: sed etiam effecit, vt aliquando vere videremur omnibus gentibus, ac nationibus terra, mariq; imperare. Quo mihi etiam indignius videtur obtrectatum esse adhuc, Gabinio dicam, anne Pompeio, an vtrique (id quod est verius) ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetēti, ac postulanti? Vtrum ille, qui postulat legatum ad tantum bellum, quem

velit, idoneus non est, qui impetret, cum ceteri ad expilandos socios, diripiendasque prouincias, quos voluerunt, legatos eduxerint: an ipse, cuius lege salus, ac dignitas populo Rom. atque omnibus gentibus constituta est, expers esse debet gloriæ eius imperatoris, atq; eius exercitus, qui consilio ipsius, atque periculo est constitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Cœlius Latiniensis, Cn. Lentulus, quos omneis honoris caussa nomino, cum tribuni pleb. fuissent, anno proximo legati esse potuerunt: in hoc vno Gabinio sunt tam diligentes, qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atq; exercitu, quem per se ipse constituit, etiam præcipuo iure esse deberet? de quo legando spero consules ad senatum relaturos: qui si dubitabunt, aut grauabuntur, ego me profiteor relaturum: neq; me impediet cuiusquam, Quirites, inimicum edictum, quo minus fretus vobis, vestrum ius, beneficiumq; defendam: neq;, præter intercessionem, quidquam audiam: de qua (vt arbitror) isti ipsi qui minantur, etiam atque etiam qui id liceat, considerabunt. Mea quidem sententia, Quirites, vnus A. Gabinius belli maritimi, rerumque gestarum auctor, comes Cn. Pompeio adscribitur: propterea quod alter vni id bellum suscipiendum vestris suffragijs detulit: alter delatum, susceptumque confecit. Reliquum est, vt de Q. Catuli auctoritate, & sententia dicendum esse videatur: qui cum ex vobis quæreret, si in vno Cn. Pompeio omnia poneretis, si quid de eo factum esset, in quo spem essetis habituri: cepit magnum suæ virtutis fructum, ac dignitatis, cum omnes prope vna voce in eo ipso vos spem habituros esse dixistis. Etenim talis est vir, vt nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non, & consilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere possit. sed in hoc ipso ab eo vehementissime dissentio, quod quo minus certa est hominum, ac minus diuturna vita, hoc magis

gis respub. dum per deos immortales licet, frui debet summi hominis vita, atq; virtute. At enim nihil noui fiat contra exempla, atque instituta maiorum. Non dico hoc loco, maiores nostros semper in pace consuetudini, in bello vtilitati paruisse: semper ad nouos casus temporum, nouorum consiliorum rationes accommodasse: non dicam duo bella maxima, Punicum, & Hispaniense ab vno imperatore esse confecta: duas vrbes potentissimas, quæ huic imperio maxime minabantur, Carthaginem, atque Numantiam ab eodem Scipione esse deletas: non commemorabo, nuper ita vobis patribusque vestris esse visum, vt in vno C. Mario spes imperij poneretur, vt idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellum administraret: in ipso Cn. Pompeio, in quo noui constitui nihil vult Q. Catulus, quam multa sint noua, summaq; Catuli voluntate constituta, recordamini. Quid tam nouum, quã adolescentulum priuatum, exercitum difficili reip. tempore conficere? confecit. huic præesse? præfuit. rem optime ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem, quam homini peradolescenti, cuius a senatorio gradu ætas longe abesset, imperium, atq; exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumq; in ea administrandum? Fuit in his prouincijs singulari innocentia, grauitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportauit. Quid vero tam inauditum, quam equitem Rom. triumphare? at eam quoque rem populus Rom. non modo vidit: sed etiam studio omni visendam putauit. Quid tam inusitatum, quam vt, cum duo consules clarissimi, fortissimiq; essent, eques Rom. ad bellum maximum formidolosissimumque proconsule mitteretur? missus est. Quo quidem tempore, cum esset non nemo in senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum proconsule: L. Philippus dixisse dicitur, non se il-

lum sua sententia proconsule, sed proconsulibus mittere. Tanta in eo reipub.bene gerendæ spes cō-stituebatur,vt duorum consulum munus vnius adolescentis virtuti committeretur. Quid tam singulare quam vt ex senatusconsulto legibus solutus,consul ante fieret, quam vllum alium magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile, quam vt iterum eques Rom. ex s. c. triumpharet? quæ in omnibus hominibus noua post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quam hæc,quæ in hoc vno homine vidimus. Atque hæc tot exempla, tanta, ac tam noua profecta sunt in eundem hominem a Q. Catulo atque a ceterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum auctoritate. Quare videant, ne sit periniquum, & non ferendum illorum auctoritatem de Cn. Pompeij dignitate a vobis comprobatam semper esse: vestrum ab illis de eodem homine iudicium, populique Ro. auctoritatem improbari: præsertim cum iam suo iure populus Rom. in hoc homine suam auctoritatem vel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere: propterea quod istis reclamantibus, vos vnum illum ex omnibus delegistis, quem bello prædonum præponeretis. Hoc si vos temere fecistis,& reipub.parum consuluistis: recte isti studia vestra suis consilijs regere conantur: sin autem vos plus tum in repub. vidistis: vos, his repugnantibus, per vosmetipsos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis: aliquādo isti principes,& sibi,& ceteris, populi Romani vniuersi auctoritati parendum esse fateantur. Atq; in hoc bello Asiatico,& regio,non solum militaris illa virtus, quæ est in Cn.Pompeio singularis, sed aliæ quoque virtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. Difficile est in Asia, Cilicia, Lycia, Syria, regnisque exterarum nationum ita versari vestrum imperatorem,vt nihil aliud, quam de hoste ac de laude cogitet:

tet: deinde etiam si qui sunt pudore, ac temperantia moderatiores: tamē eos esse tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. Difficile est dictu, Quirites, quanto in odio simus apud exteras nationes propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, iniurias ac libidines. Quod enim fanum putatis in illis terris, nostris magistratibus religiosum, quam ciuitatem sanctam, quam domum satis clausam ac munitam fuisse? vrbes iam, locupletes, ac copiosæ requiruntur, quibus caussa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Libenter hæc coram * cum Q. Catulo & Q. Hortensio disputarem summis, & clarissimis viris. Nouerunt enim sociorum vulnera: vident eorum calamitates, querimonias audiunt. Pro socijs vos contra hostes exercitum mittere putatis: an hostium simulatione, contra socios atque amicos? quæ ciuitas est in Asia, quæ non modo vnius imperatoris, aut legati, sed vnius tribuni militum animos, ac spiritus capere possit? Quare, etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse videatur: tamen nisi erit idem, qui se a pecunijs sociorum, qui ab eorum coniugibus, ac liberis, qui ab auro, gazaque regia, manus, oculos, animum cohibere possit: non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regiumque mittatur. Ecquam putatis ciuitatem pacatam fuisse, quæ locuples sit: ecquam esse locupletem, quæ istis pacata esse videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam requisiuit. videbat * enim populum Rom. non locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos, neque eos quidquam aliud assequi classium nomine, nisi vt detrimentis accipiendis maiore affici turpitudine videremur. Nūc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus condicionibus proficiscantur, ignorant videlicet isti qui

ad vnum deferenda esse omnia nō arbitrantur. quasi vero Cn. Pompeium non cum suis virtutibus, tum etiam alienis vitijs magnum esse videamus. Quare nolite dubitare, quin huic vni credatis omnia, qui inter annos tot vnus inuentus sit, quem socij in vrbes suas cum exercitu venisse gaudeant. Quod si auctoritatibus hanc caussam, Quirites, confirmandam putatis: est vobis auctor vir bellorum omniū, maximarum rerum peritissimus P. Seruilius: cuius tantæ res gestæ terra, marique exstiterunt, vt, cum de bello deliberetis, auctor vobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio summis vestris beneficijs, maximisq; rebus gestis summo ingenio, & prudentia præditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes pro amplissimis vestris honoribus, summum consilium, summam grauitatem esse cognoscitis: est C. Cassius integritate, virtute, constantia singulari. Quare videte, num horum auctoritatibus, illorum orationi qui dissentiunt, respondere posse videamur. Quæ cum ita sint C. Manili, primū istam tuam & legem, & voluntatem, & sententiam laudo, vehementissimeque comprobo: deinde te hortor, vt auctore populo Rom. maneas in sententia. neue cuiusquam vim, aut minas pertimescas. primum in te satis esse animi, constantiæque arbitror: deinde cum tantam multitudinem, cum tanto studio adesse videamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo vidimus: quid est, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? ego autem, quidquid in me est studij, consilij, laboris, ingenij, quidquid hoc beneficio populi Rom. atq; hac potestate prætoria, quidquid auctoritate, fide, constātia possum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & populo Rom. polliceor & defero: testorque omnes deos, & eos maxime, qui huic loco, temploq; præsident, qui omnium mentes eorum, qui ad rempub. adeūt, maxime perspiciunt, me hoc neque rogatu facere cuius-

cuiuſquam, neque quo Cn. Pompeij gratiam mihi per hanc cauſſam conciliari putem, neque quo mihi ex cuiuſquam amplitudine, aut præſidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram: propterea quod pericula facile, vt hominem præſtare oportet, innocentia tecti pellemus: honores autem, neq; ab vno, neque ex hoc loco, ſed eadem noſtra illa laborioſiſſima ratione vitæ, ſi veſtra voluntas feret, conſequemur. Quamobrem quidquid in hac cauſſa mihi ſuſceptum eſt, Quirites, id omne me reipublicæ cauſſa ſuſcepiſſe confirmo: tantumque abeſt, vt aliquam bonam gratiam mihi quæſiſſe videar, vt multas etiam ſimultates partim obſcuras, partim apertas, intelligam, mihi non neceſſarias, vobis non inutiles ſuſcepiſſe. Sed ego me hoc honore præditum tantis veſtris beneficijs affectum, ſtatui, Quirites, veſtram voluntatem, & reipublicæ dignitatem, & ſalutem prouinciarum atque ſociorum, meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO A. CLVENTIO *HABITO.

ORATIO XIIII.

NIMADVERTI, iudices, omnem accuſatoris orationem, in duas diuiſam eſſe partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere videbatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani: altera tantummodo conſuetudinis cauſſa timide, & diffidẽter attingere rationem veneficij criminũ: qua de re lege eſt hæc

Cluentius ex municipio Larino vel civitate larina accusatus a matre et Sassia q oppianicum vitricum interfecisset

quæſtio conſtituta. Itaq; mihi certum eſt, hanc eandem diſtributionem inuidiæ, & criminum ſic in defenſione ſeruare, vt omnes intelligant, nihil me nec ſubterfugere voluiſſe reticendo, nec obſcurare dicendo. Sed cum conſidero quomodo mihi in vtraq; re ſit elaborandum, altera pars ea, quæ propria eſt iudicij veſtri, & legitimæ veneficij quæſtionis, per, mihi, breuis, & non magnæ in dicendo contentionis fore videtur: altera autem, quæ procul a iudicio remota eſt, quæ concionibus ſeditioſe cōcitatis accommodatior eſt, quam tranquillis, moderatiſq; iudicijs, proſpicio quantum in agendo difficultatis, & quantum laboris ſit habitura, ſed in hac tanta difficultate illa me res tamen, iudices, conſolatur, quod vos de criminibus ſic audire conſueuiſtis, vt eorum omnem diſſolutionem ab oratore quæratis: vt non exiſtimetis plus vos ad ſalutem reo largiri oportere, quam quantum defenſor purgandis criminibus conſequi, & dicendo probare potuerit. De inuidia autem ſic inter vos diſceptare debetis, vt non quid dicatur a nobis, ſed quid oporteat dici, cōſideretis. Agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium periculum: in inuidia, cauſſa communis. Quamobrem alteram partem cauſſæ ſic agemus, vt vos doceamus: alteram ſic, vt oremus. in altera diligentia veſtra nobis adiungenda eſt: in altera fides implorāda. nemo eſt enim qui inuidiæ ſine veſtro, ac ſine talium virorum ſubſidio poſſit reſiſtere. equidem quod ad me attinet, quo me vertam neſcio. Negem fuiſſe illam infamiam iudicij corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? iactatam in iudicijs? commemoratam in ſenatu? euellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus inſitam? tam vetuſtam? non eſt noſtri ingenij: veſtri auxilij eſt, iudices, huius innocentiæ ſic in hac calamitoſa fama, quaſi in aliqua pernitioſiſſima flamma, atque in communi incendio ſubuenire. Etenim ſicut alijs

in

in locis parum firmamenti, & parum virium * veritas habet: sic in hoc loco falsa inuidia imbecilla esse debet. Dominetur in cōcionibus: iaceat in iudicijs: valeat in opinionibus, ac sermonibus imperitorum: ab ingenijs prudentium repudietur: vehementes habeat repentinos impetus: spatio interposito, & caussa cognita, consenescat: deniq; illa definitio iudiciorum æquorum, quæ nobis a maioribus tradita est, retineatur: vt in iudicijs, & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. Quamobrem a vobis, iudices, antequam de ipsa caussa dicere incipio, hæc postulo: primum id, quod æquissimum est, vt ne quid huc præiudicati afferatis. Etenim non modo auctoritatem, sed etiam nomen iudicum amittemus, nisi hic ex ipsis caussis iudicabimus, ac si ad caussas iudicia iam facta domo deferemus: deinde si quam opinionem iam vestris mentibus comprehendistis, si eam ratio conuellet, si ratio labefactabit, si denique veritas extorquebit, ne repugnetis, eamque animis vestris aut libentibus, aut æquis remittatis. tum autem, cum ego vnaquaque de re dicam, & diluam, ne ipsi quæ contraria sunt, taciti cogitationi vestræ subijciatis: sed ad extremum exspectetis, & me meum dicendi ordinem seruare patiamini: cum perorar, tum si quid erit præteritum, a me requiratis. Ego me, iudices, ad eam caussam accedere, quæ iam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque ipsa opinione hominum tacita prope conuicta, atque damnata sit, facile intelligo. Sed si quis mihi deus vestram ad me audiendum beneuolentiam conciliarit, efficiam profecto, vt intelligatis, nihil esse homini tam timendum, quam inuidiam: nihil innocēti suscepta inuidia, tam optandum, quam æquum iudicium: quod in hoc vno deniq; falsæ infamiæ finis aliquis, atque exitus reperiatur. Quamobrem magna me spes tenet, si ea, quæ sunt in caussa, ex-

plicare, atque omnia dicendo consequi potuero: hunc locum, consessumque vestrum, quem illi horribilem A. Cluentio, ac formidolosum fore putauerunt, eum tandem eius fortunæ miseræ, multumque iactatæ portum, ac perfugium futurum. Tametsi permulta sunt, quæ mihi ante quam de caussa dicam, de communibus inuidiæ periculis dicenda esse videantur: tamen ne diutius oratione mea suspensa exspectatio vestra teneatur, aggrediar ad crimen, cum illa deprecatione, iudices, qua mihi sæpius vtendum esse intelligo, sic vt me audiatis, quasi hoc tempore hæc caussa primum dicatur, sicuti dicitur: non quasi sæpe iam dicta, & numquam probata sit. Hodierno enim die primum veteris istius criminis diluendi potestas est data: ante hoc tempus error in hac caussa, atque inuidia versata est. Quamobrem dum multorum annorum accusationi breuiter, dilucideque respondeo, quæso vt me, iudices, sicuti facere instituistis, benigne attenteque audiatis. Corrupisse dicitur A. Cluentius iudicium pecunia, quo inimicum suum innocentem Statium Albium condemnaret, ostendam, iudices, primum, quoniam caput illius atrocitatis atque inuidiæ fuit, innocentem pecunia circumuentum neminem vmquam maioribus criminibus, grauioribus testibus esse in iudicium vocatum: deinde ea de eo præiudicia esse facta ab ipsis iudicibus, a quibus condemnatus est, vt nō modo ab iisdem, sed ne ab alijs quidem vllis absolui vllo modo posset. Cum hæc docuero, tum illud ostendam, quod maxime requiri intelligo, iudicium illud pecunia esse tentatum, non a Cluentio, sed cōtra Cluentium: faciamq; vt intelligatis, in tota illa caussa quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia conflarit. Primum igitur illud est, ex quo intelligi possit, debuisse Cluentium magnopere caussæ confidere, quod certissimis criminibus, & testibus fretus ad accusandum descen-

descenderit. Hoc loco faciendum mihi, iudices, est, vt vobis breuiter illa, quibus Albius condemnatus est, crimina exponam. Abs te peto, Oppianice, vt me inuitum de patris tui caussa dicere existimes, adductum fide atq; officio defensionis. Etenim tibi si in præsentia satisfacere non potuero: tamen multæ mihi ad satisfaciendum reliquo tempore facultates dabũtur: Cluentio nisi nunc satisfecero, postea mihi satisfaciendi potestas non erit: simul & illud quis est qui dubitare debeat, contra damnatum, & mortuum, pro incolumi, & viuo dicere? cum illi, in quem dicitur, damnatio omne ignominiæ periculum iam abstulerit: mors vero etiam doloris: huic autem, pro quo dicitur, nihil possit offensionis accedere sine acerbissimo animi sensu, ac dolore, & sine summo dedecore vitæ, ac turpitudine. Atque vt intelligatis, Cluentium non accusatorio animo, non ostentatione aliqua, aut gloria adductum, sed nefarijs iniurijs, quotidianis insidijs, proposito ante oculos vitæ periculo, nomen Oppianici detulisse: paullo longius exordium rei demonstrandæ repetam: quod quæso, iudices, ne moleste patiamini. Principijs enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis. A. Cluentius Habitus fuit pater huiusce iudices, homo non solum municipij Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius & vicinitatis virtute, existimatione, nobilitate facile princeps. Is cum esset mortuus, Sulla & Pompeio coss. reliquit hunc annos xv. natum, grandem autem, & nubilem filiam, quæ breui tempore post patris mortem nupsit A. Aurio Melino consobrino suo, adolescenti in primis, vt tum habebatur, inter suos & honesto, & nobili. cũ essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repente est exorta mulieris importunæ nefaria libido, non solum dedecore, verum etiam scelere * conuicta. Nam Sassia mater huius Habiti (mater enim a me * nominis

caussa, tametsi in hunc hostili odio & crudelitate est, mater inquam appellabitur: neq; vmquam illa ita de suo scelere, & immanitate audiet, vt naturæ nomen amittet. quo enim est ipsum nomē amātius, indulgentiusq; maternū, hoc illius matris, quæ multos iam annos, & nunc cum maxime filium interfectum cupit, singulare scelus maiore odio dignū esse ducetis.) Ea igitur mater Habiti, Melini illius adolescentis generi sui, contra quam fas erat amore capta, primo neq; id ipsum diu, quoquo modo poterat in illa cupiditate continebatur: deinde ita flagrare cœpit amentia, sic inflammata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mæror, a cupiditate reuocaret. Animum adolescentis nondum consilio, ac ratione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus, quibus illa ætas capi ac deliniri potest. Filia, quæ non solum illo communi dolore muliebri in eiusmodi viri iniurijs angeretur, sed nefarium matris pellicatū ferre non posset, de quo ne queri quidem sine scelere se posse arbitraretur, ceteros sui tanti mali ignaros esse cupiebat, in huius amantissimi sui fratris manibus, & gremio, mærore, & lachrymis consenescebat. Ecce autem subitum diuortiū, quod solatium malorum omniū fore videbatur. Discedit a Melino Cluentia, vt in tantis iniurijs, non inuita: vt a viro, non libenter. Tum vero illa egregia, ac præclara mater palā exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, victrix filiæ, non libidinis. Itaq; diutius suspicionibus obscuris lædi famā suam noluit. lectū illū genialē, quē biēnio ante filiæ suæ nubēti strauerat, in eadē domo sibi ornari, & sterni, expulsa, atq; exturbata filia, iubet. Nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus omnium. O mulieris scelus incredibile, & præter hāc vnā in omni vita inauditum! o libidinem effrenatam, & indomi-

indomitam! o audaciam singularem! non timuisse, si minus vim deorum, hominumq; famam, at illam ipsam noctem, facesq; illas nuptiales? non limẽ cubiculi? non cubile filiæ? nõ parietes deniq; ipsos superiorũ testes nuptiarũ? perfregit, ac prostrauit omnia cupiditate ac furore: vicit pudorẽ libido, timorem audacia, rationem amentia. Tulit hoc cõmune dedecus iam familiæ, cognationis, nominis grauiter filius. augebatur autem eius molestia quotidianis querimonijs, & assiduo fletu sororis. statuit tamen nihil sibi in tantis iniurijs, ac tanto scelere matris grauius faciẽdum, quam vt illa matrẽ ne vteretur: ne, quam videre sine summo animi dolore nõ poterat, ea si matre vteretur, non solũ videre, sed etiam probare suo iudicio putaretur. Initium quod huic cum matre fuerit simultatis, audiuistis: pertinuisse hoc ad caussam, tunc cum reliqua cognoueritis, intelligetis. Nam illud me non præterit, cuiusmodi cumq; mater sit, tamẽ in iudicio filij, de turpitudine parentis dici vix oportere. Non essem ad vllam caussam idoneus, iudices, si hoc, quod in communibus hominũ sensibus, atq; in ipsa natura positum, atq; infixum est, id ego cum ad amici pericula depellenda adhiberer, non viderẽ. Facile intelligo nõ modo reticere homines parentum iniurias, sed etiã animo æquo ferre oportere. Sed ego ea quæ ferri possunt, ferenda: quæ taceri, tacenda esse arbitror. Nihil in vita vidit calamitatis A. Cluentius: nullum periculum mortis adijt: nihil malui timuit quod non totum a matre esset conflatum, & perfectum. Quæ hoc tẽpore sileret omnia, atq; ea, si obliuione non posset, tamen taciturnitate sua, tecta esse pateretur. Sed ea vero sic agit, vt prorsus reticere nullo modo possit. Hoc enim ipsum iudicium, hoc periculum, illa accusatio, omnis testiũ copia, quæ futura est, a matre initio est adornata, a matre hoc tempore instruitur, atque omnibus eius opibus, & copijs

comparatur. ipſa denique nuper Larino huius opprimendi cauſſa Romam aduolauit. præſto eſt mulier audax, pecunioſa, crudelis: inſtruit accuſatores: inſtruit teſtes: ſqualore huius, & ſordibus lætatur: exitium exoptat: ſanguinem ſuum profundere omnem cupit, dum modo profuſum huius ante videat. hæc niſi omnia perſpexeritis in cauſſa, temere a nobis illam appellari putatote: ſin autem erunt & aperta, & nefaria, Cluentio ignoſcere debetis, quod hæc a me dici patiatur: mihi ignoſcere non deberetis, ſi tacerem. Nunc iam ſummatim exponam, quibus criminibus Oppianicus damnatus ſit: vt & conſtantiam A. Cluentij, & rationem accuſationis perſpicere poſſitis. Ac primum cauſſa accuſandi quæ fuerit, oſtendam: vt id ipſum A. Cluentium vi & neceſſitate coactum feciſſe videatis. Cum manifeſto venenum deprehendiſſet, quod vir matris Oppianicus ei parauiſſet, & res non coniectura, ſed oculis ac manibus teneretur, neque in cauſſa, vlla dubitatio poſſet eſſe: accuſauit Oppianicum, quam conſtanter, & quam diligenter, poſtea dicam: nunc hoc ſcire vos volui, nullam huic aliam accuſandi cauſſam fuiſſe, niſi vti propoſitum vitæ periculum, & quotidianas capitis inſidias hac vna ratione vitaret. atq;, vt intelligatis his accuſatum eſſe criminibus Oppianicum, vt neque accuſator timere, neque reus ſperare debuerit: pauca vobis illius iudicij crimina exponam: quibus cognitis, nemo veſtrum mirabitur, illum diffidentem rebus ſuis ad Stalenum, atq; ad pecuniam confugiſſe. Larinas quædam fuit Dinea, ſocrus Oppianici, quæ filios habuit M. & Numerium Aurios, & Cn. Magium, & filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adoleſcentulus bello Italico captus apud Aſculum, in Q. Sergij ſenatoris, eius, qui inter ſicarios damnatus eſt, manus incidit, & apud eum fuit in ergaſtulo. Numerius autem Aurius frater mortuus eſt, heredemque Cn.

Cn. Magium fratrem ſuum reliquit. poſtea Magia vxor Oppianici mortua eſt. poſtremo vnus qui reliquus erat Dineæ filius, Cn. Magius eſt mortuus. Is fecit heredem illum adoleſcentem Oppianicum ſororis ſuæ filium, eumque partiri cum Dinea matre iuſſit. Interim venit index ad Dineam neq; obſcurus, neq; incertus, qui nuntiaret ei, filium eius M. Aurium viuere, & in agro Gallico eſſe in ſeruitute. Mulier amiſſis liberis cum vnius filij recuperandi ſpes eſſet oſtentata: omnes ſuos propinquos, filijque ſui neceſſarios conuocauit, & ab ijs flens petiuit, vt negotium ſuſciperent, adoleſcentem inueſtigarent: ſibi reſtituerent eum filium, quem tantum vnum ex multis fortuna reliquum eſſe voluiſſet. Hæc cum agere inſtituiſſet oppreſſa morbo eſt. itaq; teſtamentum fecit eiuſmodi, vt illi filio * H-S. CCCCLIII. millia legaret: heredem inſtitueret eundem illum Oppianicum nepotem ſuum. Atque his diebus paucis eſt mortua. Propinqui tamen illi, quemadmodum viua Dinea, inſtituerant, ita mortua illa, ad inueſtigandum Aurium cum eodem iſto indice in agrum Gallicum profecti ſunt. Interim Oppianicus, vt erat, ſicuti multis ex rebus reperietis, ſingulari ſcelere, & audacia, per quendam Gallicanum familiarem ſuum, primum, illum indicem pecunia corrupit: deinde ipſum Aurium non magna iactura facta, tollendum, interficiendumque curauit. Illi autem qui erant ad propinquum inueſtigandum, & recuperandum profecti, litteras Larinum ad Aurios illius adoleſcentis propinquos ſuoſque neceſſarios mittunt: ſibi difficilem eſſe inueſtigandi rationem, quod intelligerent indicem ab Oppianico eſſe corruptum. Quas litteras A. Aurius vir fortis, & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palam, multis audientibus, cum adeſſet Oppianicus, recitat: & clariſſima voce ſe nomen Oppianici, ſi interfectum

M. Aurium comperiſſet, delaturum eſſe teſtatur. Interim breui tempore, illi, qui erant in agrum Gallicum profecti, Larinum reuertuntur: interfectum eſſe M. Aurium renuntiant. Animi non ſolum propinquorum, ſed etiam omnium Larinatium odio Oppianici, & illius adoleſcentis miſericordia commouentur. Itaque cum A. Aurius, qui antea denuntiarat, clamore hominem ac minis inſequi cœpiſſet, Larino profugit, & ſe in caſtra clariſſimi viri Q. Metelli contulit. Poſt illam fugam & ſceleris, & conſcientiæ teſtem, numquam ſe iudicijs, numquam legibus, numquam inermem inimicis committere auſus eſt: ſed per illam L. Sullæ vim, atque victoriam Larinum in ſummo timore omnium cum armatis aduolauit. Quattuoruiros, quos municipes fecerant, ſuſtulit: ſe a Sulla, & alios præterea tres factos eſſe dixit, & ab eodem ſibi eſſe imperatum, vt Aurium illum qui ſibi delationem nominis, & capitis periculum oſtentarat, & alterum Aurium, & eius C. filium, & Sext. Vibium, quo ſequeſtre in illo indice corrumpendo dicebatur eſſe vſus, proſcribendos, interficiendoſque curaret. itaque illis crudeliſſime interfectis, non mediocri ab eo ceteri proſcriptionis, & mortis metu terrebantur. His rebus in cauſſa, iudicioque patefactis, quis eſt qui illum abſolui potuiſſe arbitraretur? Atque hæc parua ſunt: cognoſcite reliqua: vt non aliquando condemnatum eſſe Oppianicum, ſed aliquandiu incolumem fuiſſe miremini. Primum videte hominis audaciam. Saſſiam in matrimonium ducere, Habiti matrem, illam, cuius virum A. Aurium occiderat, concupiuit. vtrum impudentior hic, qui poſtulet, an crudelior illa, ſi * nubat? difficile dictu eſt. ſed tamen vtriuſque humanitatem, conſtantiamque cognoſcite. petit Oppianicus, vt ſibi Saſſia nubat, & id magnopere contendit. illa autem non admira-
tur

tur audaciam, non impudentiam aſpernatur, non denique illam Oppianici * domum viri ſui ſanguine redundantem reformidat: ſed quod haberet tres ille filios, idcirco ſe ab his nuptijs abhorrere reſpondit. Oppianicus, qui pecuniam Saſſiæ concupiuiſſet, domo ſibi quærendum remedium exiſtimauit ad eam moram, quæ nuptijs afferebatur. Nam cum haberet ex Nouia infantem filium, alter autem eius filius Pappia natus, Theani Appuli, quod abeſt a Larino decem & octo millia paſſuum, apud matrem educaretur: * accerſit ſubito ſine cauſſa puerum Theano: quod facere, niſi ludis publicis, aut feſtis diebus, antea non ſolebat. Mater nihil mali miſera ſuſpicans, mittit. Ille ſe Tarentum proficiſci cum ſimulaſſet, eo ipſo die puer, cum hora vndecima in publico valens viſus eſſet, ante noctem mortuus, & poſtridie, antequam luceret, combuſtus eſt. Atque hunc tantum mærorem matri prius hominum rumor, quam quiſquam ex Oppianici familia renuntiauit. Illa cum vno tempore audiſſet ſibi non ſolum filium, ſed etiam exſequiarum munus ereptum, Larinum confeſtim exanimata venit, & ibi de integro funus iam ſepulto filio fecit. Dies nondum decem interceſſerant, cum ille alter filius infans necatur. Itaque nubit Oppianico continuo Saſſia lætanti iam animo, & ſpe optima confirmata: nec mirum, quæ ſe non nuptialibus donis, ſed filiorum funeribus delinitam videret. Itaque quod ceteri propter liberos pecuniæ cupidiores ſolent eſſe, ille propter pecuniam liberos amittere iucundum eſſe duxit. Sentio, iudices, vos pro veſtra humanitate his tantis ſceleribus breuiter a me demõſtratis, vehementer eſſe commotos. Quo tandem igitur animo fuiſſe illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, verum etiam iudicandum? Vos auditis de eo, in quem iudices non eſtis: de eo, quem non videtis; de eo, quem

odisse iam non potestis: de eo, qui & naturæ, & legibus satisfecit: quem leges exsilio, natura morte multauit: auditis non ab inimico, auditis sine testibus, auditis, cum ea, quæ copiosissimè dici possunt, breuiter à me strictimque dicuntur. Illi audiebant de eo, de quo iurati sententias ferre debebant: de eo, cuius præsentis nefarium, & consceleratum vultum intuebantur: de eo, quem oderant propter audaciam: de eo, quem omni supplicio dignum esse ducebant: audiebant ab accusatoribus, audiebant verba multorum testium, audiebant, cum vnaquaq; de re à P. Canutio homine eloquentissimo grauiter, & diu diceretur. Et est quisquam qui, cum hæc cognouerit, suspicari possit Oppianicum iudicio oppressum, & circumuentum esse innocentem? Aceruatim iam reliqua, iudices, dicam, vt ad ea quæ propiora huius caussæ, & adiunctiora sunt, perueniam. Vos quæso memoria teneatis, non mihi hoc esse propositum, vt accusem Oppianicum mortuũ, sed cum hoc persuadere vobis velim, iudicium ab hoc non esse corruptum, hoc vti initio ac fundamẽto defensionis: Oppianicum hominem sceleratissimum, & nocentissimum esse damnatum: qui vxori suæ Cluentiæ, quæ amita huius Habiti fuit, cum ipse poculum dedisset, subito illa in media potione exclamauit, se maximo cum dolore mori: nec diutius vixit, quam locuta est. nam in ipso sermone hoc, & vociferatione mortua est. & ad hanc mortem tam repentinam, vocemq; morientis, omnia præterea, quæ solent esse indicia, & vestigia veneni, in illius mortuæ corpore fuerunt. eodemq; veneno C. Oppianicum fratrem necauit: neq; est hoc satis. tametsi in ipso fraterno paricidio nullum scelus prætermissum videtur, tamen vt ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus ante muniuit. Nam cum esset grauida Auria fratris vxor, & iam appropinquare partus videretur, mulierem

veneno

veneno interfecit, vt vna, illa, & quod erat ex fratre conceptum, necaretur. postea fratrem aggressus est: qui sero, iam exhausto illo poculo mortis, cum & de suo, & de vxoris interitu clamaret, testamentumque mutare cuperet, in ipsa significatione huius voluntatis est mortuus. ita mulierem, ne partu eius ab hereditate fraterna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius vita priuauit, quam illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt: vt omnes intelligerent, nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse, cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis custodia tegere potuisset. Memoria teneo Milesiam quandam mulierem, cum essem in Asia, quod ab heredibus secundis accepta pecunia, partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam, neq; iniuria, quę spem parētis, memoriam nominis, subsidium generis, heredem familiæ, designatum re p. ciuem substulisset. Quāto est Oppianicus in eadem iniuria maiore supplicio dignus? siquidem illa, cum suo corpori vim attulisset, se ipsam cruciauit: hic autem, idem illud effecit per alieni corporis mortem, atque c uciatum. Ceteri non videntur in singulis hominibus multa paricidia suscipere posse; Oppianicus inuentus est, qui in vno corpore plures necaret. Itaque cum hanc eius consuetudinem, audaciamq; cognosceret auunculus illius adolescentis Oppianici, Cn Magius, isque graui morbo affectus esset, & heredem illum sororis suæ filium faceret; amicis adhibitis, præsente matre sua Dinea, vxorem suam interrogauit, essetne pręgnans: quę cum se esse respondisset, ab ea petiuit, vt se mortuo, apud Dineam, quæ tum ei mulieri socrus erat, quoad pareret, habitaret, diligentiamque adhiberet, vt id quod conceperat seruaret, vt saluum parere posset, itaque ei testamento legat grandem pecuniam à filio, si qui natus esset; ab secundo herede nihil le-

gat. Quid de Oppianico suspicatus sit, videtis: quid iudicarit, obscurum non est. Nam cum eius filium faceret heredem, eum tutorem liberis non adscripsit. Quid Oppianicus fecerit cognoscite, vt illum Magium intelligatis longe animo prospexisse morientem. Quæ pecunia mulieri legata erat à filio, si qui natus esset, eam præsentem Oppianicus non debitam mulieri soluit: si hæc solutio legatorum, & non merces abortionis appellanda est. Quo illa prætio accepto, multisque præterea muneribus, quæ tum ex tabulis Oppianici recitabantur, spem illam, quam in aluo commendatam à viro continebat, victa auaritia sceleri Oppianici vendidit. Nihil posse iam ad hanc improbitatem addi videtur. attendite exitum. quæ mulier obtestatione viri decem illis mensibus ne domum quidem vllam, nisi socrus suæ nosse debuit, hoc quinto mense, post viri mortem, ipsi Oppianico nupsit. quæ nuptiæ non diuturnæ fuerunt. erant enim non matrimonij dignitate, sed sceleris societate coniunctæ. Quid illa cædes Asinij Larinatis, adolescentis pecuniosi, quam clara, * tum recenti re fuit? quam omnium sermone celebrata? Fuit Aiulius quidam Larinas perdita nequitia, & summa egestate, arte quadam præditus ad libidines adolescentulorum excitandas accommodata: qui vt se blanditijs, & assentationibus in Asinij consuetudinem penitus immersit, Oppianicus continuo sperare cœpit, hoc se Aiulio, tamquam aliqua machina admota, capere Asinij adolescentiam, & fortunas eius patrias expugnare posse. Ratio excogitata Larini est, res translata Romam. iniri enim id consilium facilius in solitudine, perfici rem eiusmodi commodius in turba posse arbitrati sunt. Asinius cum Aiulio Romam est profectus. hos vestigijs Oppianicus consecutus est. Iam, vt Romę vixerint, quibus conuiuijs, quibus flagitijs, quantis &

quam

quam profusis sumptibus, non modo conscio, sed etiam conuiua,& adiutore Oppianico, longum est mihi dicere,præsertim ad alia properanti. Exitum huius assimulatæ familiaritatis cognoscite. Cum esset adolescens apud mulierculam quandam, atq; ibi pernoctaret, & ibi diem posterum commoraretur, Aiulius, vt erat constitutum, simulat se ægrotare,& testamentum facere velle. Oppianicus obsignatores ad eum,qui neque Asinium, neque Aiulium nossent, adducit, & illum Asinium appellat: ipse,testamento Asinij nomine obsignato, discedit: Aiulius illico conualescit. Asinius autem breui illo tempore, quasi in hortulos iret, in arenarias quasdam extra portam Exquilinam perductus, occiditur. Qui cum vnum iam, & alterum diem desideraretur,neque in ijs locis, vbi ex consuetudine quærebatur, inueniretur, & Oppianicus in foro Larinatium dictitaret, nuper se, & suos amicos testamentum eius obsignasse: liberti Asinij, & nonnulli amici,quod eo die,quo postremum Asinius visus erat, Aiulium cum eo fuisse, & a multis visum esse constabat,in eum inuadunt, & hominem ante pedes Q. Manilij,qui tum erat triumuir, constituunt. Atq; ille continuo nullo teste,nullo indice,recentis maleficij conscientia perterritus, omnia, vt a me paullò ante dicta sunt, exponit, Asiniumque ab se, consilio Oppianici interfectum fatetur. Extrahitur domo latitans Oppianicus a Manilio: index Aiulius ex altera parte coram tenetur. Hic iam quid reliqua quæritis? Manilium plerique noratis. Non ille honorem a pueritia, non studia virtutis, non vllum existimationis bonæ fructum vmquam cogitarat, sed ex petulanti, atque improbo scurra, in discordijs ciuitatis ad eam columnam, ad quam multorum sæpe conuicijs perductus erat, tum suffragijs populi peruenerat. Itaque rem cum Oppianico transigit: pecuniam ab eo accipit: caussam &

ſuſceptam, & manifeſtam relinquit. Ac tum in Oppianici cauſſa, crimen hoc Aſinianum cum teſtibus multis, tum vero indicio Aiulij probabatur: in quo inter allegatos Oppianici nomen primum eſſe conſtabat, eius, quem vos miſerum, atque innocentem falſo iudicio circumuentũ eſſe dicitis. Quid? auiam tuam, Oppianice, Dineam, cui tu es heres, pater tuus non manifeſto necauit? ad quam cum adduxiſſet medicum illum ſuum iam cognitum, & ſæpe victorem, per quem interfecerat plurimos, mulier exclamat, ſe ab eo nullo modo velle curari, quo curante ſuos omnes perdidiſſet. Tum repente Anconitanum quendam L. Clodium pharmacopolam circumforaneum, qui caſu tum Larinum veniſſet, aggreditur, & cum eo H-S. quadringentis, id quod ipſius tabulis tum eſt demonſtratum, tranſigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora multa reſtarent, ſimul atque introductus eſt, rem conficit: prima potione mulierem ſuſtulit: neque poſtea Larini punctum eſt temporis commoratus. Eadem hac Dinea teſtamentum faciente, cum tabulas prehendiſſet Oppianicus, qui gener eius fuiſſet, digito legata deleuit: & cum id multis locis feciſſet, poſt mortem eius, ne lituris coargui poſſet, teſtamentum in alias tabulas tranſcriptum ſignis adulterinis obſignauit. Multa prætereo conſulto. etenim vereor, ne hæc ipſa nimium multa eſſe videantur: vos tamen eum ſimilem ſui fuiſſe in ceteris vitæ partibus exiſtimare debetis. Illum tabulas publicas Larini cenſorias corrupiſſe, decuriones vniuerſi iudicauerunt: cum illo iam nemo rationem, nemo rem vllam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis, & affinibus tutorem vnquam liberis ſuis ſcripſit: nemo illum auditu, nemo congreſſione, nemo ſermone, nemo conuiuio dignum iudicabat: omnes aſpernabantur, omnes abhorrebant, omnes vt aliquam immanem, ac perniciosam beſtiam, peſtemque fugiebant.

bant. Hunc tamen hominem tam audacem, tam nefarium, tam nocentem, numquam accusasset Habitus, iudices, si id prætermittere saluo capite suo, potuisset. Erat huic inimicus Oppianicus: erat: sed tamen erat vitricus: crudelis, & huic infesta mater: attamen mater: postremo nihil tam remotum ab accusatione, quam Cluentius & natura, & voluntate, & instituta ratione vitæ. Sed cum esset hæc illi proposita condicio, vt aut iuste, pieque accusaret, aut acerbe, indigneq; moreretur: accusare quoquo modo posset, quam illo modo emori, maluit. Atque vt hæc ita esse perspicere possitis: exponam vobis Oppianici facinus manifesto compertum, atque deprehēsum: ex quo simul vtrumq;, & huic accusare, & illum condemnari necesse fuisse intelligetis. Martiales quidam Larini appellabantur ministri publici Martis, atque ei deo veteribus institutis, religionibusq; Larinatium consecrati. quorum cum satis magnus numerus esset, cumq; item, vt in Sicilia permulti Venerei sunt, sic illi Larini in Martis familia numerarentur: repente Oppianicus eos omnes liberos esse, ciuesque Romanos cœpit defendere. Grauiter id decuriones Larinatiū, cunctiq; municipes tulerunt. itaque ab Habito petiuerunt, vt eam caussam susciperet, publiceq; defenderet. Habitus cum se ab omni eiusmodi negotio remouisset: tamen pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo quod se non solum suis cōmodis, sed etiam suorum municipum, ceterorumque necessariorum natum esse arbitrabatur: tantæ voluntati vniuersorum Larinatium deesse noluit. suscepta caussa, Romamque delata, magnæ quotidie contētiones inter Habitum, & Oppianicum, ex vtriusque studio defensionis excitabantur. Erat ipse immani, acerbaque natura Oppianicus: incendebat eius amentiam infesta, atque inimica filio mater Habiti. magni autem illi sua interesse arbitrabantur, hunc a caussa

Martialium dimouere. Suberat etiam alia caussa maior, quæ Oppianici hominis auarissimi, atq; audacissimi mentem maxime commouebat. Nam Habitus vsque ad illius iudicij tempus, nullum testamentum vmquam fecerat. neque enim legare eiusmodi matri poterat in animum inducere, neque testamento nomen omnino prætermittere parētis. Id cum Oppianicus sciret (neq; enim erat obscurum) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrem esse ventura: quæ ab sese postea, aucta pecunia, maiore præmio, orbata filio, minore periculo necaretur. Itaque his rebus incensus, qua ratione Habitum veneno tollere conatus sit, cognoscite. C. & L. Fabricij fratres gemini fuerunt ex municipio Aletrinate, homines inter se cum forma, tum moribus similes, municipum autem suorum dissimillimi: in quibus quantus splendor sit, quam prope æquabilis, quam fere omnium constans & moderata ratio vitæ nemo vestrum, vt mea fert opinio, ignorat. His Fabricijs semper vsus est Oppianicus familiarissime. Iam hoc fere scitis omnes, quantam vim habeat ad coniungendas amicitias, studiorum, ac naturæ similitudo. Cum illi ita viuerent, vt nullum quæstum turpem esse arbitrarentur, cum omnis ab his fraus, omnes insidiæ, circumscriptionesque adolescentium nascerentur, cumq; essent vitijs atq; improbitate omnibus noti, studiose, vt dixi, ad eorum se familiaritatem, multis iam ante annis Oppianicus applicarat. Itaque tum sic statuit, per C. Fabricium (nam L. erat mortuus) insidias Habito comparare. Erat illo tempore infirma valetudine Habitus: vtebatur autem medico ignobili, sed spectato homine Cleophāto: cuius seruum Diogenem Fabricius ad venenum Habito dandum spe & pretio solicitare cœpit. seruus non incallidus, sed, vt ipsa res declarauit, frugi, atque integer, sermonem Fabricij non est aspernatus, rem ad dominum detulit:

ulit: Cleophantus autem cum Habito est locutus: Habitus autem statim cum M. Bebrio senatore familiarissimo suo communicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminisse vos arbitror: ei placuit vt Diogenem Habitus emeret a Cleophanto, quo facilius aut comprehenderetur res eius indicio, aut falsa esse cognosceretur. * Ne multis. Diogenes emitur, venenum diebus paucis * cõparatur, multi viri boni cum ex occulto interuenissent, pecuniaq; obsignata, quæ ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri liberti Fabriciorum deprehenditur. Pro dij immortales. Oppianicum quisquam his rebus cognitis, circumuentum dicit esse? Quis vmquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus est? Quod ingenium? quæ facultas dicendi? quæ à quoquam excogitata defensio huic vni crimini potuit obsistere? simul & illud quis est qui dubitet, quin, hac re comperta, manifestoq; deprehensa, aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit? Satis esse arbitror demonstratum, iudices, ijs criminibus accusatum esse Oppianicum, vt honeste absolui nullo modo potuerit. Cognoscite nunc ita reum citatum esse illum, vt re semel, atque iterum præiudicata, condemnatus in iudicium venerit. Nam Cluentius, iudices, primum nomen eius detulit, cuius in manibus venenum deprehenderat. is erat libertus Fabriciorum Scamander. integrum consilium, iudicij corrupti nulla suspicio: simplex in iudicium caussa, certa res, verum crimen allatum est. Hic tum Fabricius is, de quo ante dixi, qui liberto damnato, sibi illud impendere periculum videret, quod mihi cum Aletrinatibus vicinitatem, & cum plerisque eorum magnum vsum esse sciebat, frequentes eos ad me domum adduxit. Qui quamquam de homine, sicut necesse erat, existimabant, tamen quod erat ex eodem municipio, suę dignitatis esse arbitra-

bantur, eum, quibus rebus possent, defendere: iu..i
.i me vt facerem, & vt caussam Scamandri susciperem, petebant: in qua caussa patroni omne periculum continebatur. Ego qui neque illis talibus viris, ac tam amantibus mei rem possem vllam negare, neque illud crimen tantum ac tam minifestum esse arbitrarer, sicut nec illi quidem ipsi, qui mihi tum illam caussam commendabant, arbitrabantur: pollicitus ijs sum, me omnia, quæ vellent, esse facturũ. Res agi cœpta est: citatus est Scamander reus: accusabat P. Canutius homo in primis ingeniosus, & in dicendo exercitatus: accusabat autem ille quidẽ Scamandrum verbis tribus, venenum esse deprehensum: omnia tela totius accusationis in Oppianicum conijciebantur: aperiebatur caussa insidiarum: Fabriciorum familiaritas commemorabatur: hominis vita, & audacia proferebatur: deniq; omnis accusatio varie grauiterque tractata, ad extremum manifesta veneni deprehensione conclusa est. Hic ego cum ad respondendum surrexi, qua cura dij immortales, qua solicitudine animi, quo timore! Semper equidem magno cum metu incipio dicere: quotiescumque dico, toties mihi videor in iudicium venire, non ingenij solum, sed etiam virtutis atq; officij: ne aut id profiteri videar, quod non possim implere, quod est impudentiæ, aut id non efficere, quod possim, quod est aut perfidiæ, aut negligentiæ. tum verò ita sum perturbatus, vt omnia timerem: si nihil dixissem, ne infantissimus, si multa in eiusmodi caussa dixissem, ne impudẽtissimus existimarer. Collegi me aliquando, & ita cõstitui, fortiter esse agẽdũ: illi ætati, qua tum eram, solere laudi dari, etiam si in minus firmis caussis hominũ periculis non defuissem. itaq; feci, sic pugnaui, sic omni ratione contẽdi, sic ad omnia confugi, quantũ ego assequi potui, remedia ac perfugia caussarum, vt hoc, quod timide dicã, consecutus sim, ne quis illi caussæ

patro-

in honore atque in beneficio ponerent. Iam hoc quoque prope iniquissime comparatum est, quod in morbis corporis, vt quisq; est difficillimus, ita medicus nobilissimus, atq; optimus quæritur: in periculis capitis, vt quæque caussa difficillima est, ita deterrimus, obscurissimusq; patronus adhibetur. nisi forte hæc * caussa est, quod medici nihil præter artificium, oratores etiam auctoritatem præstare debent. Citatur reus: agitur caussa: paucis verbis accusat, vt de re iudicata, Canutius. incipit longo, & alte petito procemio, respondere maior Cepasius. primo attente auditur eius oratio: erigebat animum iam demissum, & oppressum Oppianicus: gaudebat ipse Fabricius: non intelligebat animos iudicum non illius eloquentia, sed defensionis impudentia commoueri. posteaquam de re cœpit dicere, ad ea, quæ erant in caussa, addebat etiam ipse noua quædam vulnera. Hoc quamquam sedulo faciebat, tamen interdum non defendere, sed præuaricari * accusatori videbatur. Itaque cum callidissime se dicere putaret, & cum illa verba grauissima ex intimo artificio deprompsisset, Respicite iudices hominum fortunas, respicite dubios, variosq; casus, respicite C. Fabricij senectutē, cum hoc, Respicite, ornādæ orationis caussa sæpe dixisset, respexit ipse: at C. Fabricius a subsellijs demisso capite discesserat. Hic iudices ridere, stomachari, atque acerbe ferre patronus caussam sibi eripi, & se cetera de illo loco, Respicite, iudices, nō posse dicere: nec quidquam propius est factum, quam vt illum persequeretur, & collo obtorto, ad subsellia reduceret, vt reliqua posset perorare. Ita tum Fabricius primum suo iudicio, quod est grauissimum: deinde legis vi, & sententijs iudicum est condemnatus. Quid est, quod iam de Oppianici caussa plura dicamus? apud eosdem iudices reus est factus, cum is duobus præiudicijs iam damnatus esset: ab ijsdem autem

iudicibus, qui Fabriciorum damnatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus est constitutus: accusatus est criminibus grauissimis, ijs quæ a me breuiter dicta sunt, & præterea multis, quæ ego omnia nunc omitto: accusatus est apud eos, qui, & Scamandrum ministrum Oppianici, & Fabricium conscium maleficij condemnarant. vtrum, per deos immortales, magis est mirandum, quod is condemnatus est, an quod omnino respondere ausus est? Quid enim illi iudices facere potuerunt? qui si innocentes Fabricios condemnassent, tamen in Oppianico sibi constare, & superioribus consentire iudicijs debuerunt. An vero illi sua per se iudicia rescinderent, cum ceteri soleant in iudicando, ne ab aliorum iudicijs discrepent, prouidere? & illi, qui Fabricij libertum, quia minister in maleficio fuerat, patronum, quia conscius, condemnassent, ipsum principem atque architectum sceleris absoluerent? & qui ceteros nullo præiudicio facto, tamen ex ipsa caussa condemnassent, hunc, quem bis condemnatum iam acceperant, liberarent? tum vero illa iudicia senatoria, non falsa inuidia, sed vera atque insigni turpitudine notata, atque operta dedecore, & infamia, defensioni locum nullum reliquissent. Quid enim tandem illi iudices responderent, si quis ab ijs quæreret: condemnastis Scamandrum: quo crimine? nempe quod Habitum per seruum medici veneno necare voluisset. Quid Habiti morte Scamander consequebatur? nihil: sed administer erat Oppianici. Condemnastis C. Fabricium: quid ita? quia cum ipse familiarissime Oppianico vsus, libertus autem eius in maleficio deprehensus esset, illum expertem eius consilij fuisse non probabatur. Si igitur ipsum Oppianicum bis suis iudicijs condemnatum absoluissent, quis tantam turpitudinem iudiciorum, quis tantam inconstantiam rerum iudicatarum, quis tantam libidinem iudicum

ferre

ferre potuisset? Quod si hoc videtis, quod iam hac omni oratione patefactum est, illo iudicio reum condemnari, præsertim ab iisdem iudicibus, qui duo præiudicia fecissent, necesse fuisse: simul illud videatis necesse est, nullam accusatori caussam esse potuisse, cur iudicium vellet corrumpere. Quæro enim abs te, T. Acti, relictis iam ceteris argumentis omnibus, num Fabricios quoque innocentes condemnatos existimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta esse dicas, quibus iudiciis alter a Staleno solo absolutus est, alter etiam ipse se condemnauit? Age, si innocentes, cuius maleficij? numquid præter venenum quæsitum, quo Habitus necaretur, obiectum est? numquid aliud in illis iudicijs versatum est, præter hasce insidias Habito ab Oppianico per Fabricios factas? nihil, nihil inquam, aliud, iudices, reperietis. Exstat memoria, sunt tabulæ publicæ: redargue me, si mentior: testium dicta recita: doce illorum iudicijs quid præter hoc venenum Oppianici, non modo in criminis, sed in maledicti loco sit obiectum. Multa dici possunt, quare ita necesse fuerit iudicari: sed ego occurram exspectationi vestræ, iudices. Nam etsi a vobis sic audior, vt numquam benignius, neque attentius quemquam auditum putem, tamen vocat me alio iamdudum tacita vestra exspectatio, quæ mihi obloqui videtur. Quid ergo? negasne illud iudicium esse corruptum? non nego: sed ab hoc corruptum non esse, confirmo. A quo igitur est corruptum? opinor, primum si incertum fuisset, quisnam exitus illius iudicij futurus esset, verisimilius tamen esset, eum potius corrupisse, qui metuisset ne ipse condemnaretur, quam illum qui veritus esset, ne alter absolueretur: deinde, cum esset nemini dubium quid iudicari necesse esset, eum certe potius, qui sibi aliqua ratione diffideret, quam eum qui omni ratione confideret: postremo, certe potius illum,

qui bis apud eos iudices offendisset, quam eum, qui bis caussam iis probauisset. vnum quidem certe nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat, si constet corruptum illud esse iudicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse corruptum. si doceo nō ab Habito, vinco ab Oppianico: si ostendo ab Oppianico, purgo Habitum. Quare, etsi satis docui, rationem nullam huic corrumpendi fuisse, ex quo intelligitur ab Oppianico esse corruptum, tamē de illo ipso separatim cognoscite. Atq; ego illa non argumentabor, quæ sunt grauia vehementer: eum corrupisse, qui in periculo fuerit, eum, qui metuerit, eum, qui spem salutis in alia ratione non habuerit, eum, qui semper singulari fuerit audacia. multa sunt eiusmodi: verum cum habeam rem non dubiam, sed apertam, atq; manifestam, enumeratio singulorum argumentorum non est necessaria. Dico C. Aelio Staleno iudici pecuniam grandem Statium Albium, ad corrumpendum iudicium dedisse. numquis negat? te appello Oppianice, te T. Acti: quorum alter eloquētia damnationē illam, alter tacita pietate deplorat. audete negare, ab Oppianico, Staleno iudici pecuniam datam: negate, negate, inquam, in eo loco: quid reticetis? At negare non potestis, quod repetistis, quod confessi estis, quod abstulistis. Quo tādem igitur ore mentionem corrupti iudicij facitis, cum ab ista parte, iudici pecuniam ante iudicium datam, post iudicium ereptam esse fateamini? Quonam igitur hæc modo gesta sunt? repetam paullo altius, iudices, & omnia, quæ in diuturna obscuritate latuerunt, sic aperiam vt ea cernere oculis videamini. Vos, quæso, vt adhuc me attente audistis, item, quæ reliqua sunt, audiatis: profecto nihil a me dicetur, quod non dignum hoc conuentu, & silentio, dignum vestris studijs, atque auribus esse videatur. Nam vt primum Oppianicus, ex eo, quod Scamander reus erat factus, quid

sibi

ſibi impenderet, cœpit ſuſpicari, ſtatim ſe ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrumpendis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiaritatem, applicauit. Ac primum, Scamandro reo, tantum donis datis muneribuſq; * perfecerat, vt eo auctore vteretur cupidiore, quam fides iudicis poſtulabat. Poſt autem, cum eſſet Scamander vnius Staleni ſententia abſolutus, patronus autem Scamandri ne ſua quidem ſententia liberatus, acrioribus ſaluti ſuæ remedijs ſubueniendum putauit. Tum a Staleno, ſicut ab homine ad excogitandum acutiſſimo, ad audendum impudentiſſimo, ad efficiẽdum acerrimo (hæc enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte ſe habere ſimulabat) auxilium capiti, & fortunis ſuis petere cœpit. Iam hoc non ignoratis, iudices, vt etiam beſtiæ, fame dominante, plerumque ad eum locum, vbi paſtæ aliquando ſint, reuertantur. Stalenus ille biennio ante cum cauſſam bonorũ Safinij Atellæ recepiſſet, ſexcentis millibus nummum ſe iudicium corrupturum eſſe dixerat. quæ cũ accepiſſet a pupillo, ſuppreſſit, iudicioq; facto, nec Safinio, nec bonorum emptoribus reddidit. Quam cum pecuniam profudiſſet, & ſibi nihil non modo ad cupiditates ſuas, ſed ne ad neceſſitatem quidem reliquiſſet, ſtatuit ad eaſdem ſibi prædas, ac ſuppreſſiones iudiciales reuertendũ. Itaque, cum Oppianicum iam perditum & duobus iugulatum præiudicijs videret, promiſſis eum ſuis excitauit abiectum, & ſimul ſaluti deſperare vetuit, Oppianicus orare hominem cœpit, vt ſibi rationem oſtenderet iudicij corrumpendi. Ille autem (quemadmodum ex ipſo Oppianico poſtea eſt auditum) negauit quemquam eſſe in ciuitate præter ſe, qui id efficere poſſet, ſed primo grauari cœpit, quod ædilitatem ſe petere cum hominibus nobiliſſimis, & inuidiam, atque offenſionem timere dicebat, poſt exoratus, initio permagnam pecuniam

poposcit: deinde ad id peruenit, quod confici potuit, & sestertia sexcenta quadraginta millia deferri ad se domum iussit. Quæ pecunia simulatq; ad eum delata est, homo impurissimus statim cœpit in eiusmodi mente, & cogitatione versari, nihil esse suis rationibus vtilius, quam Oppianicum condemnari: illo absoluto, pecuniam illam aut iudicibus dispertiendam, aut ipsi esse reddendam: damnato, repetiturum esse neminem. itaq; rem excogitat singularem. Atq; hæc, iudices, quæ vere dicuntur à nobis, facilius credetis, si cum animis vestris longo interuallo recordari C. Staleni vitam, & naturam volueritis. Nam perinde vt opinio est de cuiusq; moribus, ita quid ab eo factum, & non factum sit, existimari potest. Cum esset egens, sumptuosus, audax, callidus, perfidiosus, & cum domi suæ miserrimus * & inanissimus, tantum nummorum positum videret, ad omnem malitiam, & fraudem versare mentem suam, hæc secum cogitans, cœpit: Demne iudicibus? mihi igitur ipsi præter periculum, & infamiam quid quæretur? nihil excogitem, quamobrem Oppianicum damnari necesse sit? qui tandem? nihil enim est quod fieri non possit. Si quis eum forte casus ex periculo eripuerit, nonne reddendum est? præcipitantem igitur impellamus, inquit, & perditum prosternamus, Capit hoc consilium, vt pecuniam quibusdam iudicibus leuissimis polliceatur, deinde eam postea supprimat: vt quoniam graues homines sua sponte seuere iudicaturos putabat, hos, qui leuiores erant, destitutione iratos Oppianico redderet, Itaq;, vt erat semper præposterus, atq; peruersus, initium facit a Bulbo, & eum, quod iamdiu nihil quæsierat, tristem, atq; oscitantem leuiter impellit. Quid tu inquit? ecquid me adiuuas, Bulbe, ne gratis reipub. seruiamus? Ille vero, simulatq; hoc audiuit, Ne gratis, quo voles, inquit, sequar: sed quid affers? tum ei quadraginta millia

millia, si esset absolutus Oppianicus, pollicetur: & cū vt ceteros appellet, quibuscum loqui cōsuescet, rogat: atq; etiam ipse conditor totius negotij Guttam aspergit huic Bulbo. Itaque minime amarus is risus est, qui aliquid ex eius sermone speculæ degustarat. Vnus & alter dies intercesserat, cum res parum certa videbatur: sequester, & confirmator pecuniæ desiderabatur. tum appellat hilari vultu hominem Bulbus, vt blandissime potest: Quid tu inquit, Pacete? (hoc enim sibi Stalenus cognomen ex imaginibus Aeliorum delegerat, ne si se Ligurem fecisset, nationis magis suæ, quam generis vti cognomine videretur) qua de re mecum locutus es, quærunt a me vbi sit pecunia. Hic ille planus improbissimus quæstu iudiciario pastus, qui illi pecuniæ, quam condiderat, spe iam atq; animo incubaret, contrahit frontem (recordamini faciem, atque illos eius fictos, simulatosque vultus) queritur se ab Oppianico destitutum: & qui esset totus ex fraude, & mendacio factus, quique ea vitia, quæ a natura habebat, etiam studio atque artificio quodam malitiæ condiuisset, pulchre asseuerat, se ab Oppianico destitutum: atque hoc addit testimonij, sua illum sententia, quam palam omnes laturi essent, condemnatum iri. Manarat sermo in consilio, pecuniæ quandam mentionem inter iudices esse versatam. res neq; tam fuerat occulta, quam erat occultanda: neque tam erat aperta, quam reip. caussa aperienda. In ea obscuritate, ac dubitatione omnium, Canutio perito homini, qui quodam odore suspicionis Stalenum corruptum esse sensisset, neq; dum rem perfectam arbitraretur, placuit repente iudices pronuntiare. dixerunt se id velle. Hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem a Staleno perfectam esse arbitrabatur. in cōsilium erant ituri iudices triginta, & duo: sententijs decem, & sex absolutio confici poterat: H-S. quadraginta

millia nummum in singulos iudices distributa cum numerum sententiarum conficere debebant, vt ad cumulum, spe maiorum præmiorum ipsius Staleni sententia septimadecima accederet. Atque etiam casu tum, quod illud repente erat factum. Stalenus ipse non aderat: caussam nescio quam apud iudicem defendebat. Facile hoc Habitus patiebatur. facile Canutius: at non Oppianicus, neq; patronus eius L. Quinctius: qui cum esset eo tempore tribunus plebis, conuicium C. Iunio iudici quæstionis maximum fecit, vt ne sine Staleno in consilium iretur: cumque id ei per viatores consulto negligentius agi videretur, ipse a publico iudicio ad priuatum Staleni iudicium profectus est, & illud pro potestate dimitti iussit: Stalenum ipse ad subsellia adduxit. Consurgitur in consilium, cum sententias Oppianicus, quæ tum erat potestas, palam ferri velle dixisset, vt Stalenus scire posset: quid cuique deberetur. varia iudicum genera, nummarij pauci, sed omnes irati. vt enim qui accipere in campo consueuerunt, ijs candidatis, quorum nummos suppressos esse putant, inimicissimi solent esse, sic eiusmodi iudices infesti tum reo venerant: ceteri nocentissimum esse arbitrabantur: sed spectabant sententias eorum, quos corruptos putabant, vt ex ijs constituerent, a quo iudicium corruptum videretur. ecce tibi eiusmodi sortitio, vt in primis Bulbo, & Staleno, & Guttæ esset iudicandum. summa omnium exspectatio, quidnam sententiæ ferrent leues, ac nummarij iudices. atq; illi omnes sine vlla dubitatione condemnant. Hic tum iniectus est hominibus scrupulus, & quædam dubitatio, quidnam esset actum. deinde homines sapientes ex vetere illa disciplina iudicorum, qui neq; absoluere hominem nocentissimum possent: neq; eum de quo esset orta suspicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita, primo condemnare vellent, non liquere dixerunt.

n bene

runt. Nonnulli autem ſeueri homines, hoc ſtatuerunt, quo quiſq; animo quid faceret, ſpectari oportere: &, ſi alij pecunia accepta, verum iudicabant, tamen nihilo minus ſe ſuperioribus ſuis iudicijs conſtare putabant oportere. itaque damnarunt. quinque omnino fuerunt, qui illum veſtrum innocentem Oppianicum ſiue imprudentia, ſiue miſericordia, ſiue aliqua ſuſpicione, ſiue ambitione adducti abſoluerent. Condemnato Oppianico, ſtatim L. Quinctius, homo maxime popularis, qui omneis rumorum, & concionum ventos colligere conſueſſet, oblatam ſibi facultatem putauit, vt ex inuidia ſenatoria poſſet creſcere, quod eius ordinis iudicia minus iam probari populo arbitrabatur. Habetur vna, atque altera concio vehemens, & grauis: accepiſſe pecuniam iudices, vt innocentem reum cõdemnarent. Tribunus plebis clamitabat, agi fortunas omnium dicebat, nulla eſſe iudicia: qui pecunioſum inimicum haberet, incolumem eſſe neminem poſſe. homines totius ignari negotij, qui Oppianicum numquam vidiſſent, virum optimum, & hominem pudentiſſimum pecunia oppreſſum arbitrarentur, incenſi ſuſpicione rem in medium vocare cœperunt, & cauſſam illam totam depoſcere. atque illo ipſo tempore in ædes T. Annij hominis honeſtiſſimi, neceſſarij, & amici mei noctu Stalenus accerſitus ab Oppianico venit. Iam cetera nota ſunt omnibus: vt cum illo Oppianicus egerit de pecunia: vt ille ſe redditurum eſſe dixerit: vt eorum ſermonem omnem audierint viri boni, qui tum cõſulto prope in occulto ſtetiſſent: vt res patefacta, atq; in forum prolata, & pecunia omnis a Staleno extorta, atq; erepta ſit. Huius Staleni perſona populo iam nota, atque perſpecta, ab nulla turpi ſuſpicione abhorrebat: ſuppreſſam eſſe ab eo pecuniam, quam pro reo pronuntiaſſet, qui erant in concione non intelligebant: neq; enim docebantur: verſatam

esse in iudicio mentionem pecuniæ sentiebant: innocentem reum condemnatum esse audiebant: Staleni sententia condemnatum videbant: non gratis id ab eo factum esse, quod hominem norant, iudicabant: similis in Bulbo, in Gutta, in alijs nonnullis suspicio consistebat. Itaq; confiteor (licet enim iam impune, hoc præsertim in loco, confiteri) quod Oppianici non modo vita, sed etiam nomen ante illud tempus populo ignotum fuisset, indignissimũ porro videretur circumuentum esse innocentem pecunia: hanc deinde suspicionem augeret Staleni improbitas, & nonnullorum eius similium iudicum turpitudo: caussam autẽ ageret L. Quinctius homo cum summa potestate præditus, tum ad inflammandos animos multitudinis accommodatus, summam illi iudicio inuidiam, infamiamq; esse conflatã. Atq; in hanc flammam recentem C. Iunium, qui illi quæstioni præfuerat, iniectum esse memini, & illum hominem ædilitium, iam prætorem opinionibus hominum constitutum, non disceptatione dicendi, sed clamore hominũ de foro, atq; adeo de ciuitate esse sublatum. Neq; me pænitet hoc potius tempore, quã illo caussam A. Cluẽtij defendere. Caussa enim manet eadem, quæ mutari nullo modo potest: temporis iniquitas, atq; inuidia recessit: vt quod in tempore mali fuit, nihil obsit, quod in caussa boni fuit, prosit. Itaque nunc quemadmodum audiar, sentio, non modo ab ijs, quorũ iudicium atq; potestas est, sed etiam ab illis, quorum tantum est existimatio. at tum si dicerem, non audirer: non quod alia res esset, immo eadem, sed tẽpus aliud. id adeo sic cognoscite. Quis tum auderet dicere nocentem condemnatum esse Oppianicum? quis nunc audet negare? Quis tum posset arguere ab Oppianico tentatum esse iudicium pecunia? quis id hoc tempore inficiari potest? Cui tum liceret docere, Oppianicũ rerum factum esse tum denique cum duobus proximis

mis

mis præiudicijs condemnatus esset? quis est, qui id hoc tempore infirmare conetur? quare inuidia remota, quam dies mitigauit, oratio mea deprecata est, vestra fides, atq; æquitas a veritatis disceptatione reiecit, quid est præterea, quod in caussa relinquatur? versatam esse in iudicio pecuniam constat: ea quæritur vnde profecta sit, ab accusatore, an ab reo? Accusator dicit hæc: primum, grauissimis criminibus accusabam, vt nihil opus esset pecunia: deinde condemnatum adducebam, vt ne eripi quidem pecunia posset: postremo, etiam si absolutus esset, mearum tamen omnium fortunarum status incolumis maneret. Quid contra reus? primum, ipsam multitudinem, & atrocitatem criminum pertimescebam: deinde Fabricijs propter conscientiam mei sceleris condemnatis, me esse condemnatum sentiebam: postremo in eum casum veneram, vt omnis mearum fortunarum status vnius iudicij periculo contineretur. Age, quoniam corrumpendi iudicij caussas ille multas, & graueis habuit, hic nullam, profectio ipsius pecuniæ requiratur. Confecit tabulas diligentissime Cluētius: hæc autem res habet hoc certe, vt nihil possit neque additū, neq; detractum de re familiari latere. Anni sunt octo, cum ista caussa in ista meditatione versatur: cum omnia, quæ nunc ad eam rem pertinent, & ex huius, & ex aliorum tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianæ pecuniꝯ vestigiū nullum inuenitis. Quid? Albiana pecunia vestigijsne vobis odoranda est? an ad ipsum cubile vobis ducibus venire possumus? Tenentur vno in loco ʜ-s. sexcenta quadraginta millia nummum: tenentur apud hominem audacissimum: tenentur apud iudicem: quid vultis amplius? At enim Stalenus nō fuit ab Oppianico, sed a Cluentio ad iudicium corrumpendum constitutus. Cur eum cum in cōsilium iretur, Cluētius & Canutius abesse patiebantur? cū

in consilium mittebant, Stalenum iudicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quærebat, Quinctius flagitabat, sine Staleno ne in consilium iretur, tribunitia potestate perfectũ est. At condemnauit. hanc enim damnationẽ dederat obsidem Bulbo, & ceteris, vt destitutus ab Oppianico videretur. Quare si istinc caussa corrumpendi iudicij, istinc pecunia, istinc Stalenus, istinc deniq; omnis fraus & audacia est: hinc pudor, honesta vita, & nulla suspicio pecuniæ, nulla corrumpendi iudicij caussa: patiamini veritate patefacta, atq; omni errore sublato, eo transire illius turpitudinis infamiam, vbi cetera maleficia consistant: ab eo inuidiam discedere aliquando, ad quem numquam accessisse culpam videtis. At enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus, non ad corrũpendum iudicium, sed ad cõciliationem gratiæ. tene hoc, Acti, dicere, tali prudentia, etiam vsu, atque exercitatione præditum? Sapientissimum esse dicunt eum cui quod opus sit, ipsi veniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inuentis obtemperet. in stultitia cõtra est. Minus enim stultus est is, cui nihil in mentem venit, quam ille, qui quod stulte alteri venit in mentem, comprobat. Istam conciliationem gratiæ Stalenus tum recenti re, cum faucibus premeretur, excogitauit, siue, vt homines tum loquebantur, a P. Cethego admonitus istam dedit conciliationis * & gratiæ fabulam. Nam fuisse hũc hominum sermonem recordari potestis: Cethegũ, quod hominem odisset, & quod eius improbitatem versari in rep. nollet, & quod videret eum, qui se ab reo pecuniam cum iudex esset, clam atque extra ordinem accepisse confessus esset, saluum esse non posse: minus ei fidele cõsilium dedisse. In hoc si improbus Cethegus fuit, videtur mihi aduersarium remouere voluisse: sin erat eiusmodi caussa, vt Stalenus nummos se accepisse negare non posset (nihil

autem

autem erat periculosius, nec turpius, quã ad quam rem accepisset, confiteri) non est cõsilium Cethegi reprehendendum. Verum alia caussa tum Staleni fuit, alia nunc, Acti, tua est. ille cum re premeretur, quodcumq; diceret, honestius diceret, quã si quod erat factum, fateretur. te vero illud idem, quod tum explosum, & eiectum est, nunc retulisse demiror. Qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat simultates: hærebat in tabulis publicis reus, & accusator: condemnati erant fabricij: nec elabi alio accusatore poterat Albius, nec sine ignominia calumniæ relinquere accusationem Cluentius. An vt præuaricaretur? iam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet: sed quid opus erat ad eam rem iudice sequestre? & omnino, quamobrem tota ista res per Stalenum potius, hominem ab vtroq; alienissimum, sordidissimum, turpissimum, quam per bonum aliquem virum ageretur, & amicum, necessariumque communem? Sed quid ego hæc pluribus, quasi de re obscura disputo? cum ipsa pecunia, quæ Staleno data est, numero ac summa sua non modo quanta fuerit, sed etiam ad quam rem data fuerit, ostendat. Sexdecim dico iudices, vt Oppianicus absolueretur, corrumpendos fuisse: ad Stalenum sexcenta, & quadraginta millia nummum esse delata. Si, vt tu dicis, gratiæ conciliandæ caussa: quadraginta istorum accessio millium quid valet? si, vt nos dicimus, vt DCXL. millia nummum sexdecim iudicibus darentur, non Archimedes melius potuit describere. At enim iudicia facta permulta sunt, a Cluentio iudicium esse corruptum, immo vero ante hoc tempus omnino ista ipsa res suo nomine in iudicium numquam est vocata: ita multum agitata, ita diu iactata ista res est, vt hodierno die primum caussa illa defensa sit, hodierno die primum veritas vocem contra inuidiam

his iudicibus freta miſerit. Verumtamen multa *iſta* iudicia quæ ſunt? Ego enim me ad omnia confirmaui, & ſic paraui, vt docerem, quæ facta poſtea iudicia de illo iudicio dicerentur, partim ruinæ ſimiliora, aut tempeſtati, quam iudicio, & diſceptationi fuiſſe: partim nihil contra Habitum valere; partim etiam pro hoc eſſe: partim eſſe eiuſmodi, vt neque appellata vmquam iudicia ſint, neq; exiſtimata. Hic ego magis vt conſuetudinem ſeruem, quam quod vos non veſtra hoc ſponte faciatis, petam a vobis, vt me, dum de his ſingulis diſputo iudicijs, attente audiatis. Condemnatus eſt C. Iunius, qui ei quæſtioni præfuerat: adde etiam illud, ſi placet: tum eſt condemnatus, cum eſſet iudex quæſtionis. nō modo cauſſæ, ſed ne legi quidem quidquam per tribunum pleb. laxamenti datum eſt, quo tempore illum a quæſtione ad nullum aliud reip. munus abduci licebat, eo tempore ad quæſtionem ipſe abreptus eſt. At quam quæſtionem? vultus enim veſtri, iudices, me inuitant, vt quæ reticenda putarem, libeat iam libere dicere. Quid? illa tandem quæſtio, aut diſceptatio, aut iudicium fuit? *putatote fuiſſe. dicat, qui vult hodie de illo populo concitato, cui tū mos geſtus eſt, qua de re Iunius cauſſam dixerit. quemcumq; rogaris, hoc reſpondebit, quod pecuniam acceperit, quod innocentē circumuenerit. Eſt hæc opinio, at ſi ita eſſet, hac lege accuſatum eſſe oportuit, qua accuſatur Habitus. At ipſe ea lege quærebat. Paucos dies exſpectaſſet Quinctius. At neq; priuatus accuſare, nec, ſedata iam inuidia, volebat. Videtis nō in cauſſa, ſed in tempore, ac poteſtate ſpem omnem accuſatoris fuiſſe. Multā petiuit. Qua lege? quod in legē non iuraſſet: quæ res nemini vmquam fraudi fuit: & quod C. Verres prætor vrbanus homo ſanctus, & diligens, ſubſortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. His de cauſſis C. Iunius condem-

condemnatus eſt, iudices, leuiſſimis, & infirmiſſimis: quas omnino in iudicium afferri non oportuit. itaque oppreſſus eſt non cauſſa, ſed tempore. Hoc vos, Cluentio iudicium putatis obeſſe oportere? quam ob cauſſam? ſi ex lege ſubſortitus non erat Iunius, aut ſi in legem aliquando non iurauerat, idcirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? Non, inquit, ſed ille idcirco his legibus condemnatus eſt, quod contra aliam legem commiſerat. Qui hoc confitentur, poſſunt, iſtud idem iudiciũ non fuiſſe, defendere. Ergo idcirco, inquit, infeſtus tum prætor Iunio fuit, quod illud iudicium corruptum per eum putabatur. Num igitur hoc tempore cauſſa mutata eſt? num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natura totius negotij nũc eſt ac tum fuit? non opinor, ex ijs rebus, quæ geſtæ ſunt, rem vllam potuiſſe mutari. Quid ergo eſt cauſſæ, quod nũc noſtra defenſio audiatur tanto ſilentio: tunc Iunio defendendi ſui poteſtas erepta ſit? Quia tum in cauſſa nihil erat præter inuidiam, errorem, ſuſpicionem, conciones quotidianas ſeditioſe ac populariter concitatas accuſabat tribunus pleb. idem in cõcionibus, idem ad ſubſellia: ad iudicium non modo de concione, ſed etiam cum ipſa cõcione veniebat. gradus illi Aurelij tum noui, quaſi pro theatro illi iudicio ædificati videbantur: quos vbi accuſator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, ſed ne ſurgendi quidem poteſtas erat. Nuper apud C. Orchinium collegam meum, locus ab iudicibus Fauſto Sullæ de pecunijs reſiduis non eſt conſtitutus: non quo illi, aut exlegem eſſe Sullam, aut cauſſam pecuniæ publicæ contemptam atque abiectam putarent: ſed quod accuſante tribuno plebis, condictione æqua diſceptari poſſe non putauerunt. Quid? conferam Sullamne cum Iunio: an hunc tribunum pl. cum Quinctio? an vero tempus cum tempore? Sulla maximis opibus, cognatis,

his iudicibus freta miserit. Verumtamen multa ista iudicia quæ sunt? Ego enim me ad omnia confirmaui, & sic paraui, vt docerem, quæ facta postea iudicia de illo iudicio dicerentur, partim ruinæ similiora, aut tempestati, quam iudicio, & disceptationi fuisse: partim nihil contra Habitum valere; partim etiam pro hoc esse: partim esse eiusmodi, vt neque appellata vmquam iudicia sint, neq; existimata. Hic ego magis vt consuetudinem seruem, quam quod vos non vestra hoc sponte faciatis, petam a vobis, vt me, dum de his singulis disputo iudicijs, attente audiatis. Condemnatus est C. Iunius, qui ei quæstioni præfuerat: adde etiam illud, si placet: tum est condemnatus, cum esset iudex quæstionis. nō modo caussæ, sed ne legi quidem quidquam per tribunum pleb. laxamenti datum est, quo tempore illum a quæstione ad nullum aliud reip. munus abduci licebat, eo tempore ad quæstionem ipse abreptus est. At quam quæstionem? vultus enim vestri, iudices, me inuitant, vt quæ reticenda putarem, libeat iam libere dicere. Quid? illa tandem quæstio, aut disceptatio, aut iudicium fuit? *putatote fuisse. dicat, qui vult hodie de illo populo concitato, cui tū mos gestus est, qua de re Iunius caussam dixerit. quemcumq; rogaris, hoc respondebit, quod pecuniam acceperit, quod innocentē circumuenerit. Est hæc opinio, at si ita esset, hac lege accusatum esse oportuit, qua accusatur Habitus. At ipse ea lege quærebat. Paucos dies exspectasset Quinctius. At neq; priuatus accusare, nec, sedata iam inuidia, volebat. Videtis nō in caussa, sed in tempore, ac potestate spem omnem accusatoris fuisse. Multā petiuit. Qua lege? quod in legē non iurasset: quæ res nemini vmquam fraudi fuit: & quod C. Verres prætor vrbanus homo sanctus, & diligens, subsortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. His de caussis C. Iunius condem-

condemnatus eſt, iudices, leuiſſimis, & infirmiſſimis: quas omnino in iudicium afferri non oportuit. itaque oppreſſus eſt non cauſſa, ſed tempore. Hoc vos, Cluentio iudicium putatis obeſſe oportere? quam ob cauſſam? ſi ex lege ſubſortitus non erat Iunius, aut ſi in legem aliquando non iurauerat, idcirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? Non, inquit, ſed ille idcirco his legibus condemnatus eſt, quod contra aliam legem commiſerat. Qui hoc confitentur, poſſunt, iſtud idem iudiciũ non fuiſſe, defendere. Ergo idcirco, inquit, infeſtus tum prætor Iunio fuit, quod illud iudicium corruptum per eum putabatur. Num igitur hoc tempore cauſſa mutata eſt? num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natura totius negotij nũc eſt ac tum fuit? non opinor, ex ijs rebus, quæ geſtæ ſunt, rem vllam potuiſſe mutari. Quid ergo eſt cauſſæ, quod nũc noſtra defenſio audiatur tanto ſilentio: tunc Iunio defendendi ſui poteſtas erepta ſit? Quia tum in cauſſa nihil erat præter inuidiam, errorem, ſuſpicionem, conciones quotidianas ſeditioſe ac populariter concitatas accuſabat tribunus pleb. idem in cõcionibus, idem ad ſubſellia: ad iudicium non modo de concione, ſed etiam cum ipſa cõcione veniebat. gradus illi Aurelij tum noui, quaſi pro theatro illi iudicio ædificati videbantur: quos vbi accuſator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, ſed ne ſurgendi quidem poteſtas erat. Nuper apud C. Orchinium collegam meum, locus ab iudicibus Fauſto Sullæ de pecunijs reſiduis non eſt conſtitutus: non quo illi, aut exlegem eſſe Sullam, aut cauſſam pecuniæ publicæ contemptam atque abiectam putarent: ſed quod accuſante tribuno plebis, condictione æqua diſceptari poſſe non putauerunt. Quid? conferam Sullamne cum Iunio: an hunc tribunum pl. cum Quinctio? an vero tempus cum tempore? Sulla maximis opibus, cognatis,

affinibus, necessarijs, clientibus plurimis: hæc autem apud Iunium parua, & infirma, & ipsius labore quæsita, atque collecta. Hic tribunus plebis modestus, pudens, non modo non seditiosus, sed etiam seditiosis aduersarius: ille autem acerbus, criminosus, popularis homo, ac turbulētus. Tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus inuidiæ tempestatibus concitatum. Quæ cum ita essent, in Fausto tamen illi iudices statuerunt, iniqua condicione reum caussam dicere: cum aduersario eius ad ius accusationis summa vis potestatis accederet. Quam quidem rationem, vos, iudices, diligenter pro vestra sapientia, & humanitate cogitare, & penitus perspicere debetis: quid mali, quantum periculi vnicuique nostrum inferre possit vis tribunitia, conflata præsertim inuidia, & concionibus seditiose concitatis. Optimis, hercle, temporibus tum, cum homines se non iactatione populari, sed dignitate, atque innocentia tuebantur, tamen nec C. Popillius, nec Q. Metellus clarissimi, atque amplissimi viri vim tribunitiam sustinere potuerunt: nedum his temporibus, his moribus, his magistratibus, sine vestra sapientia ac iudiciorum remedijs salui esse possimus. Non fuit igitur illud iudicium iudicij simile, iudices, non fuit: in quo non modus est adhibitus, non mos, consuetudoq; seruata, non caussa defensa. vis illa fuit, &, vt sæpe iam dixi, ruina quædam, atque tempestas, & quiduis potius, quam iudicium, aut disceptatio, aut quæstio. Quod si quis est, qui illud iudicium fuisse arbitretur, & qui his rebus iudicatis standum putet: is tamen hanc caussam ab illa debet seiungere. ab illo enim, siue quod in legem non iurasset, siue quod ex lege subsortitus iudicem non esset, multa petita esse dicitur: Cluentij autem ratio cum illis legibus, quibus ab Iunio multa petita est, nulla potest ex parte esse coniuncta. At etiam Bulbus est condemnatus: adde,
maie-

maiestatis: vt intelligas hoc iudicium cum illo non esse coniunctum. At est hoc illi crimen obiectum. fateor: sed etiam legionem esse ab eo solicitatam in Illiryco, C. Cosconij litteris, & multorum testimonijs planum factum est: quod crimen erat proprium illius quæstionis, & quæ res lege maiestatis tenebatur. At hoc obfuit ei maxime. iam ista diuinatio est: qua si vti licet, vide ne mea coniectura multo sit verior. Ego enim sic arbitror: Bulbum, quod homo nequam, turpis, improbus, multis flagitijs contaminatus in iudicium sit adductus, idcirco facilius esse damnatũ: tu mihi ex tota caussa Bulbi, quod tibi commodum est, eligis, vt id esse secutos iudices dicas. Quapropter hoc Bulbi iudicium non plus obesse huic caussæ debet, quam illa, quæ commemorata sunt ab accusatore, duo iudicia, P.Popillij & T.Guttæ, qui caussam de ambitu dixerunt, qui accusati sunt ab iis, qui erant ipsi ambitus condemnati: quos ego non idcirco esse arbitror in integrum restitutos, quod planum fecerint, illos ob rem iudicandam pecuniam accepisse: sed quod iudicibus probarint, quod in eodem genere, in quod ipsi offendissent, alios reprehendissent, se ad præmia legis venire oportere. Quapropter neminem dubitare existimo, quin illa damnatio ambitus nulla ex parte cum caussa Cluentij, vestroq; iudicio coniuncta esse possit. Quid, quod Stalenus est cõdemnatus? non dico hoc tempore, iudices, id quod nescio an dici oporteat, illũ maiestatis e[illegible] damnatũ: non recito testimonia hominũ honestissimorũ, quæ in Stalenum sunt dicta ab ijs, qui, M. Aemilio clarissimo viro legati, & præfecti, & tribuni militares fuerunt: quorum testimonijs planum factũ est, maxime eius opera, cum quæstor esset, in exercitu seditionem esse conflatam. Ne illa quidem testimonia recito, quæ dicta sunt de H-S. * DC. X L. millib. quę ille cũ accepisset nominę iudicij Safinia-

pi, sicut in Oppianici iudicio postea, retinuit, atque suppressit. Omitto & hæc, & alia permulta, quæ illo iudicio in Stalenum dicta sunt: hoc dico, eandem tum fuisse P. & L. Cominijs, equitibus Rom. honestissimis hominibus, & disertis controuersiam cum Staleno, quem accusabant, quæ nunc mihi est cum Actio. Cominij dicebant idem, quod ego dico: Stalenum ab Oppianico pecuniam accepisse, vt iudicium corrumperet: Stalenus conciliandæ gratiæ caussa se accepisse dicebat. Irridebatur hæc illius recordatio, & persona viri boni suscepta: sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Iuturnæ: quibus sub scripsit, reges ab se in gratiam esse reductos. exagitabantur omnes eius fraudes, atq; fallaciæ. tota vita in eiusmodi ratione versata aperiebatur: egestas domestica, quæstus forensis in medium proferebatur: nummarius interpres pacis, & concordiæ non probabatur. Itaque tum Stalenus, cum idem defenderet, quod Actius, condemnatus est: Cominij cum hoc agerent, quod nos in tota caussa egimus, probauerunt. Quamobrem si Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere voluisse, Oppianicum iudici ad emendas sententias dedisse pecuniã, iudicatum est: cum ita constitutum sit, vt in illa culpa, aut Cluentius sit, aut Oppianicus: Cluentij nummus nullus iudici datus vllo vestigio * reperitur: Oppianici pecunia post iudicium factum a iudice ablata * est: potest esse dubium, quin illa damnatio Staleni non modo non sit contra Cluentium, sed maxime nostram caussam, defensionemque confirmet? Ergo adhuc Iunij iudicium video esse eiusmodi, vt incursionem potius seditionis, vim multitudinis, impetum tribunicium, quam iudicium appellãdum putem. quod si quis illud iudicium appellat: tamen hoc confiteatur necesse est, nullo modo illam multam, quæ a Iunio petita sit, cum Cluentij caussa posse coniungi. Illud igitur Iunianũ per vim factum est:

est: Bulbi, & Popillij, & Guttæ contra Cluentium non est: Staleni etiam pro Cluentio. Videamus ecquod aliud iudicium, quod pro Cluentio sit, proferre possimus. Dixitne tandem caussam C. Fidiculanius Falcula, qui Oppianicum condemnarat? cum præsertim, id quod fuit in illo iudicio inuidiosissimum, * post paucos dies ex subsortitione sedisset. Dixit, & bis quidem dixit. In summam enim L. Quinctius inuidiam concionibus eum quotidianis, seditiosis, & turbulentis adduxerat. vno iudicio multa est ab eo petita, sicut ab Iunio, quod non suæ decuriæ munere, neque ex lege sedisset. Paullo sedatiore tempore est accusatus, quam Iunius, sed eadem fere lege, & crimine. quia nulla in iudicio seditio, neque vis, neq; turba versata est, prima actione facillime est absolutus. Non numero hanc absolutionem. nihilo minus enim potest, vt illam multam non commiserit: accepisse tamen ob rem iudicandam * pecuniam, quam captam nusquam * Stalenus eadem lege dixit. proprium crimē illud quæstionis eius non fuit. Fidiculanius quid fecisse dicebatur? accepisse a Cluentio H-S. CCCC. Cuius erat ordinis? senatorij. Qua lege in eo genere a senatore ratio repeti solet, de pecunijs repetundis, ea lege accusatus, honestissime est absolutus. Acta est enim caussa more maiorum, sine vi, sine metu, sine periculo: dicta, & exposita, & demonstrata sunt omnia: adducti iudices sunt, non modo potuisse honeste ab eo reum condemnari, qui non perpetuo sedisset: sed, si aliud is iudex nihil scisset, nisi quæ præiudicia de eo facta esse constarent, audire præterea nihil debuisse. Tum etiam illi quinq;, qui imperitorum hominum rumusculos aucupati, tum illum absoluerunt, iam suam clementiam laudari magnopere nolebant. a quibus si quis quæreret, sedissentne iudices in C. Fabricium sedisse se dicerent. si interrogarētur, cum quo crimine is esset accusatus, præ-

terquam veneni eius quod quęsitum Habito diceretur: negarent. si deinde essent rogati, quid iudicassent: condemnasse se dicerent. nemo enim absoluit. Eodem modo quæsitum si esset de Scamandro, certe idem respondissent: tametsi ille vna sententia est absolutus: sed illam vnam nemo tum istorum suam dici vellet. Vter igitur facilius suæ sententiæ rationem redderet? isne, qui se & sibi, & rei iudicatæ cõstitisse dicit: an ille, qui se in principem maleficij lenem, in adiutores eius, & conscios vehementissimum esse respondet? Quorum ego de sententia nõ debeo disputare. neque enim dubito, quin ij tales viri suspicione aliqua perculsi repentina, de statu suo declinarint. Quare eorum, qui absoluerunt, misericordiam non reprehendo: eorum, qui in iudicando superiora iudicia secuti sunt sua sponte, non Staleni fraude, constantiam comprobo: eorum vero, qui sibi non liquere dixerunt, sapientiam laudo: qui absoluere eum, quem nocentissimum cognorant, & quem ipsi bis iam antea condemnarant, nullo modo poterant: condemnare, cum tanta consilij infamia, & tam atrocis rei suspicio esset iniecta, paullo posterius, patefacta re, maluerunt. Ac ne ex facto solum sapientes illos iudicetis, sed etiam ex hominibus ipsis, quod ij fecerint, rectissime ac sapientissime factum probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior, iure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut sanctior commemorari potest? non absoluit. Quis Q. Considio constantior? quis iudiciorum, atque eius dignitatis, quæ in iudicijs publicis versari debet, peritior? quis virtute, consilio, auctoritate præstantior? ne is quidem absoluit. Longum est de singulorum virtute ita dicere. quæ, quia cognita sunt ab omnibus, verborum ornamenta non quærunt. Qualis vir M. Iuuentius Pedo fuit ex vetere illa iudicum disciplina? qualis L. Caulius Mergus? M. Basilius? C.

Cau-

Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tum florente rep. floruerunt. Ex eodem numero, L. Cassius, Cn. Næuius pari & integritate, & prudentia: quorum nullius sententia est Oppianicus absolutus. atque ex his omnibus natu minimus, ingenio, & diligentia, & religione par ijs, quos antea commemoraui, P. Saturius in eadem sententia fuit. O innocentiam Oppianici singularem! quo in reo, qui absoluit, ambitiosus: qui distulit, cautus: qui condemnauit, constans existimatur. Hæc tum agitante Quinctio, neque in concione, neque in iudicio demonstrata sunt. neque enim ipse dici patiebatur: nec per multitudinem concitatam consistere cuiquam in dicendo licebat. Itaque ipse, postquam Iunium peruertit: caussam totam reliquit. Paucis enim diebus illis & ipse priuatus est factus, & hominum studia deferbuisse intelligebat. Quod si, per quos dies Iunium accusauit, Fidiculanium accusare voluisset: respondendi Fidiculanio potestas facta non esset. Ac primo quidem, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. iam insolentiam noratis hominis: noratis animos eius, ac spiritus tribunitios. Quod erat odium dij immortales? quæ superbia? quanta ignoratio sui? quam grauis, atque intolerabilis arrogantia? qui illud etiam ipsum acerbe tulerit, ex quo illa nata sunt omnia, non sibi, ac defensioni suæ condonatum esse Oppianicum: proinde quasi non satis signi esse debuerit, ab omnibus eum fuisse desertum, qui se ad patronum illum contulisset. Erat enim Romæ summa copia patronorum, hominum eloquentissimorum, atque amplissimorum: quorum certe aliquis defendisset equitem Rom. in municipio suo nobilem: si honeste putasset eiusmodi caussam posse defendi. Nam Quinctius quidem, quam caussam vmquam antea dixerat, cum annos ad quinquaginta natus esset? quis eum

vmquam non modo in patroni, ſed in laudatoris, aut aduocati loco viderat? qui, quod Roſtra iamdiu vacua, locumque illum poſt aduentum L. Sullæ a tribunitia voce deſertum oppreſſerat, multitudinemque iam deſuefactam a concionibus ad veteris conſuetudinis ſimilitudinem reuocauerat: idcirco cuidam hominum generi paullisper iucundior fuit. atque idem quanto in odio poſtea ſuis illis ipſis fuit, per quos in altiorem locum aſcenderat? neque iniuria. Facite enim, vt non ſolum mores eius, & arrogantiam, ſed etiam vultum, atque amictum, atque illam vſque ad talos demiſſam purpuram recordemini. Is, quaſi non eſſet vllo modo ferendum, ſe ex iudicio diſceſſiſſe victum, rem ab ſubſellijs in roſtra detulit, & iam querimur ſæpe, hominibus nouis non ſatis magnos in hac ciuitate eſſe fructus. nego vſquam vmquam fuiſſe maiores. vbi, ſi quis ignobili loco natus, ita viuat, vt nobilitatis dignitatem virtute tueri poſſe videatur: vſque eo peruenit, quoad eum induſtria cum innocentia proſecuta eſt. Si quis autem hoc vno nititur quod ſit ignobilis, procedit ſæpe longius, quam ſi idem ille eſſet cum ijſdem ſuis vitijs nobiliſſimus. vt Quinctius (nihil enim dicam de ceteris) ſi fuiſſet homo nobilis, quis eum cum illa ſuperbia, atque intolerantia ferre potuiſſet? quod eo loco fuit, ita tulerunt, vt ſi quid haberet a natura boni, prodeſſe ei putarent oportere: ſuperbiam autem, atque arrogantiam eius deridendam magis arbitrarentur propter humilitatem hominis, quam pertimeſcendam. Sed, vt illuc reuertar: quo tempore Fidiculanius eſt abſolutus, tu qui ea iudicia facta commemoras, quæro, quid tum eſſe exiſtimas iudicatum? certe gratis iudicaſſe. at condemnarat: at cauſſam totam non audierat: at in concionibus omnibus a L. Quinctio vehementer erat, & ſæpe vexatus. Illa igitur omnia Quinctiana, iniqua, falſa, turbulenta,

ta,popularia,ſeditioſa iudicia fuerunt. Eſto, potuit eſſe innocens Falcula.iam aliquis Oppianicũ gratis condemnauit: iam nõ eos Iunius ſubſortitus eſt qui pecunia accepta condẽnarent:iam potuit aliquis ab initio non ſediſſe,& tamen Oppianicum gratis cõdemnaſſe.Verũ ſi innocens Falcula,quæſo quis nocens? ſi hic gratis condemnauit,quis accepit?Nego rem eſſe vllam in quemquam illorũ obiectam, quæ Fidiculanio obiecta non ſit, * neq; aliquid fuiſſe in Fidiculanij cauſſa, quod idem non eſſet in ceterorum.Aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accuſatio rebus iudicatis niti videbatur,neceſſe eſt,aut, ſi hoc verum eſſe concedis, Oppianicum gratis cõdemnatum eſſe fateare,quamquam ſatis magno argumento eſſe debet, quod ex tam multis iudicibus abſoluto Falcula, nemo reus factus eſt. Quid enim mihi damnatos ambitus colligitis alia lege, certis criminibus, plurimis teſtibus, cum primum illi ipſi debuerint potius accuſari de pecunijs repetundis,quam ambitus? Nam ſi in ambitus iudicijs hoc ijs obfuit, cum alia lege cauſſam dicerent, certe ſi propria lege huius peccati adducti eſſent, multo plus obfuiſſet. Deinde ſi tanta vis fuit iſtius criminis,vt qua quiſq; lege ex illis iudicibus reus factus eſſet, tamen hac plaga periret, cur in tanta multitudine accuſatorum, tantis præmijs ceteri rei facti non ſunt?Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet:P.Septimio Scæuulæ litem eo nomine eſſe æſtimatam. Cuius rei quæ conſuetudo ſit, quoniam apud homines peritiſſimos dico, pluribus verbis docere non debeo. Numquam enim ea diligentia,quæ ſolet adhiberi in ceteris iudicijs,eadem reo damnato adhibita eſt. In litibus æſtimandis ſere iudices,aut quod ſibi eum,quem ſemel condemnarunt,inimicum putant eſſe, ſi qua in eum lis capitis illata eſt,non admittunt, aut, quod ſe perfunctos iam eſſe arbitrantur cum de reo iudicarunt,

negligentius attendunt cetera. Itaque & maiestatis absoluti sunt permulti, quibus damnatis de pecuniis repetundis, lites essent æstimatæ, & hoc quotidie fieri videmus, vt reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos peruenisse pecunias in litibus æstimandis statutum sit, eos illi iudices absoluant. quod cum fit, non iudicia rescinduntur, sed hoc statuitur, æstimationem litium, non esse iudicium. Scæuula condemnatus est alijs criminibus, frequẽtissimis Apuliæ testibus: omni contentione pugnatum est, vt lis hæc capitis æstimaretur. quæ res, si rei iudicatæ pondus habuisset, ille postea vel ijsdẽ, vel alijs inimicis reus hac lege ipsa factus esset. Sequitur id, quod illi iudicium appellant, maiores autem nostri numquam neque iudicium nominarunt, neque perinde vt rem iudicatam obseruauerunt, animaduersio, atque auctoritas censoria. Qua de re antequam dicere incipio, perpauca mihi de meo officio verba facienda sunt: vt a me cum huiusce periculi, tum ceterorum quoq; officiorum, & amicitiarum ratio conseruata esse videatur. Nam mihi cum viris fortibus, qui censores proxime fuerunt, ambobus est amicitia: cum altero vero (sicuti & plerique vestrum sciunt) magnus vsus, & summa vtriusq; * officijs constituta necessitudo est. Quare quidquid de subscriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicam animo, vt omnem orationem meam non de illorum facto, sed de ratione censoria habitam existimari velim: a Lentulo autem familiari meo, qui a me pro eximia sua virtute, summisque honoribus quos a populo Romano adeptus est, honoris caussa nominatur, facile hoc iudices impetrabo, vt quam ipse adhibere consueuit in amicorum periculis fidem, & diligentiam, tum vim animi, libertatemque dicendi, in hac mihi concedat, vt tantum mihi sumam, quantum sine huius periculo præterire non possum, a me tamen, vt æ-

quum

quum eſt, omnia caute pedetentimque dicentur, vt neque fides huius deſenſionis relicta, neque cuiuſquam aut dignitas læſa, aut amicitia violata eſſe videatur. Video igitur, iudices, animaduertiſſe cenſores in iudices quoſdam illius cõſilij Iuniani, cum iſtam ipſam cauſſam ſubſcriberent. Hic primum illud commune proponam, numquam animaduerſionibus cenſorijs hanc ciuitatem ita contentam, vt rebus iudicatis, fuiſſe. neque in re nota conſumam tempus exemplis: ponam illud vnum: C. Getam, cum a L. Metello, & Cn. Domitio cenſoribus ex ſenatu eiectus eſſet, cenſorem ipſum poſtea eſſe factum: & cuius mores a cenſoribus erant reprehenſi, hunc poſtea & populi Rom. & eorum, qui in ipſum animaduerterant, moribus præfuiſſe. Quod ſi illud iudicium putaretur, vt ceteri turpi iudicio dãnati in perpetuum omni honore ac dignitate priuantur, ſic hominibus ignominia notatis, neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus eſſet. Nunc ſi quem Cn. Lentuli, aut L. Gellij libertus furti condemnarit, is omnibus ornamentis amiſſis, numquam vllam honeſtatis ſuæ partem recuperabit: quos autem ipſe L. Gellius, & Cn. Lentulus duo cenſores clariſſimi viri, ſapientiſſimique homines, furti, & captarum pecuniarum nomine notauerunt, non modo in ſenatum redierunt, ſed etiam illarum ipſarum rerum iudicijs abſoluti ſunt. Neminẽ voluerunt maiores noſtri nõ modo de exiſtimatione cuiuſquam, ſed ne pecuniaria quidem de re minima eſſe iudicem, niſi qui inter aduerſarios conueniſſet. Quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum eſt, de quibus cauſſis aut magiſtratum capere non liceat, aut iudicem legi, aut alterum accuſare, hæc ignominiæ cauſſa prætermiſſa eſt. Timoris enim cauſſam, non vitæ pœnam in illa poteſtate eſſe voluerunt. Itaque non ſolum, iudices, illud oſtendam, quod iam videtis, po-

puli Rom.ſuffragijs ſæpenumero cenſorias ſubſcriptiones eſſe deletas, verum etiam iudicijs eorum, qui iurati ſtatuere maiore cum religione, & diligentia debuerunt. Primum, iudices, ſenatores equiteſque Rom. in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepiſſe ſubſcriptum eſt, ſuę potius religioni, quam cenſorum opinioni paruerunt. Deinde prætores vrbani, qui iurati debent optimum quemque in ſelectos iudices referre, numquam ſibi ad eam rem cenſoriam ignominiam impedimento eſſe oportere duxerunt. Cenſores deniq; ipſi ſæpenumero ſuperiorum cenſorum iudicijs (ſi iſta iudicia appellari vultis) non ſteterunt. atque etiam ipſi inter ſe cenſores ſua iudicia tanti eſſe arbitrantur, vt alter alterius iudicium non modo reprehendat, ſed etiam reſcindat: vt alter de ſenatu mouere velit, alter retineat, & ordine ampliſſimo dignum exiſtimet: vt alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter vetet. Quare qui vobis in mentem venit, hæc appellare iudicia, quæ a populo Romano reſcindi, ab iuratis iudicibus repudiari, a magiſtratibus negligi, ab ijs qui eandem poteſtatem adepti ſunt, commutari, inter collegas diſcrepare videatis? Quæ cum ita ſint, videamus quid tandem cenſores de illo iudicio corrupto iudicaſſe dicantur. Ac primum illud ſtatuamus: vtrum quia cenſores ſubſcripſerint, ita ſit, an quia ita fuerit, illi ſubſcripſerint. Si ideo quia ſubſcripſerint: videte quid * agatis, ne in vnumquemque noſtrum cenſoribus in poſterum poteſtatem regiam permittatis: ne ſubſcriptio cenſoria non minus calamitatis * ciuitatibus, quam illa acerbiſſima proſcriptio poſſit afferre: ne cenſorium ſtylum, cuius mucronem multis remedijs maiores noſtri retuderunt, æque poſthac atque illum dictatorium gladium pertimeſcamus. Sin autem quod ſubſcriptum eſt, quia verum eſt, idcirco raueg debet eſſe: hoc quæramus, verum ſit, an falſum

ſum: remoueantur auctoritates cenſoriæ: tollatur id ex cauſſa, quod in cauſſa non eſt. Doce quam pecuniam Cluentius dederit, vnde dederit, quemadmodum dederit, vnum denique aliquod à Cluentio profectæ pecuniæ veſtigium oſtende: vince deinde virum bonum fuiſſe Oppianicum, hominem integrum, nihil de illo vmquam ſecus eſſe exiſtimatum, nihil deniq; præiudicatum: tum auctoritatem cenſorum amplexator, tum illorum iudicium cum re coniunctum eſſe defendito. Dum vero eum fuiſſe Oppianicum conſtabit, qui tabulas publicas municipij ſui corrupiſſe iudicatus ſit: qui teſtamentum interleuerit: qui ſuppoſita perſona, falſum teſtamẽtum obſignandum curauit: qui eum, cuius nomine id obſignatum eſt, interfecerit: qui auunculum filij ſui in ſeruitute, ac vinculis necarit: qui municipes ſuos proſcribendos, occidendoſque curarit: qui eius vxorem, quem occiderat, in matrimonium duxerit: qui pecuniam pro abortione dederit: qui ſocrum, qui vxorem, qui vno tempore fratris vxorem, ſperatoſque liberos, fratremq; ipſum, qui denique ſuos liberos interfecerit: qui cum venenum priuigno ſuo quæreret, manifeſto ſit deprehenſus: cuius miniſtris, conſcijſque damnatis, ipſe adductus in iudicium, pecuniam iudici dederit ad ſententias iudicum corrumpendas: dum hæc inquam de Oppianico conſtabunt, nec vllo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur, quid eſt quod te iſta cenſoria, ſiue voluntas, ſiue opinio fuit, adiuuare, aut hunc innocentem opprimere poſſe videatur? Quid igitur cenſores ſecuti ſunt? ne ipſi quidem, vt grauiſſime dicam, quidquam aliud dicent præter ſermonem, atque famam: nihil ſe teſtibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento comperiſſe, nihil denique cauſſa cognita, ſtatuiſſe dicent. Quod ſi ita feciſſent, tamen id non ita fixum eſſe deberet, vt conuelli non liceret. Non vtar exemplorum

copia, quæ summa est: non rem veterem, non hominem potentem aliquem aut gratiosum proferam. Nuper hominem tenuem scribam ædilitium D. Matrinium cum defendissem apud M. Iunium, Q. Publicium prætores, & M. Pletorium, C. Flaminium ædiles curules, persuasi vt scribam iurati legerent eum, quem ijdem isti censores ærarium reliquissent. cum enim in homine nulla culpa reperiretur: quid ille meruisset, non quid de eo statutum esset, quærendum esse duxerunt. Nam hæc quidem, quæ de iudicio corrupto, subscripserint, quis est, qui ab illis satis cognita, & diligenter iudicata arbitretur? in M. Aquillium, & in T. Guttam video esse subscriptum. quid est hoc? duos esse corruptos solos pecunia. Quid? ceteri videlicet gratis condemnarunt. Non est igitur circumuentus, nō est oppressus pecunia, non vt illæ Quinctianæ conciones habebantur, omnes qui Oppianicum condemnarunt, in culpa sunt, ac suspicione ponēdi. duos solos video auctoritate censorum affines ei turpitudini iudicari. * Nam, vt illud afferant, nihil est, quod de ijs duobus habuerint compertum, de ceteris comperisse. Nam illud quidem minime probandum est, ad notationes auctoritatemq; censoriam exemplum illos a consuetudine militari transtulisse. Statuerunt enim ita maiores nostri, vt si a multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur: vt metus videlicet ad omneis, pœna ad paucos perueniret. quod idem facere censores in delectu dignitatis, & in iudicio ciuium, & in animaduersione vitiorum qui conuenit? Nā miles, qui locum nō tenuit, qui hostium impetum, vimq; pertimuit, potest idem postea & miles esse melior, & vir bonus, & ciuis vtilis. quare ne in bello propter hostium metū delinqueret, amplior ei mortis, & supplicij metus est a maioribus constitutus: ne autem nimiū multi pœnam capitis subirent,

rēt, idcirco illa ſortitio comparata eſt. Hoc tu idem facies cenſor in ſenatu legendo? ſi erunt plures, qui ob innocentem condemnandum, pecuniam acceperint,* vt non animaduertas in omnes, ſed carpas, vt velis, & paucos ex multis ad ignominiam ſortiare? habebit igitur, te ſciente, & vidente curia ſenatorem, populus Rom. iudicem, reſpub. ciuem ſine ignominia quemquam, qui ad perniciem innocentis fidem ſuam, & religionem pecunia commutarit? & qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is cenſoriæ ſeueritatis nota non inuretur? tu es præfectus moribus? tu magiſter veteris diſciplinæ, & ſeueritatis, ſi aut retines quēquam ſciens in ſenatu ſcelere tanto contaminatum, aut ſtatuis, qui in eadem culpa ſit, non eadem pœna affici conuenire? & quam condicionem ſupplicij maiores in bello timiditati militis propoſitam eſſe voluerunt, eandem tu in pace conſtitues improbitati ſenatoris? Quod ſi hoc exemplum ex re militari ad animaduerſionem cenſoriam transferendum fuit, ſortitione id ipſum factum eſſe oportuit: ſin autem ſortiri ad pœnam, atque hominum delictum fortunæ iudicio committere, minime cenſorium eſt, certe in multorum peccato carpi paucos ad ignominiam, & turpitudinem non oportet. Verum omnes intelligimus in iſtis ſubſcriptionibus ventum quendam popularem eſſe quęſitum. Iactata res erat in concione a tribuno ſeditioſo: incognita cauſſa probatum illud erat: * multitudini illi non licitum eſt contradicere: nemo deniq; vt defenderet contrariam partem, laborabat: in inuidiam porro magnam illa iudicia venerant. Etenim paucis poſtea menſibus alia vehemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia verſata. prętermitti a cēſoribus, & negligi macula iudiciorum poſſe non videbatur. homines quos ceteris vitijs atque omni dedecore infameis videbant, eos hac quoq; ſubſcri-

ptione notare voluerunt:& eo magis,quod illo ipſo tempore, illis cenſoribus erāt iudicia cum equeſtri ordine communicata: vt viderentur per hominum idoneorum ignominiam ſua auctoritate illa iudicia cum equeſtri ordine reprehendiſſe. Quod ſi hanc apud eos ipſos cenſores mihi aut alij cauſſam agere licuiſſet, hominibus tali prudentia certe probauiſſem (res enim indicat) nihil ipſos habuiſſe cogniti, nihil comperti ex tota ipſa ſubſcriptione, rumorem quendam & plauſum popularem eſſe quæſitum. Nam in L.Popillium, qui Oppianicum condemnarat, ſubſcripſit L.Gellius, quod is pecuniam accepiſſet,quo innocentem condemnaret. Iam idipſum quantæ diuinationis eſt, ſcire innocentem fuiſſe reum,quem fortaſſe numquam viderat? cũ homines ſapientiſſimi, iudices (vt nihil dicam de ijs, qui condemnarunt) cauſſa cognita, ſibi dixerint non liquere. Verum,eſto. cōdemnat Popillium Gellius: iudicat accepiſſe a Cluentio pecuniam. Negat hoc Lentulus. nam Popillium, quod erat libertini filius,in ſenatum non legit: locum quidem ſenatorium ludis,& cetera ornamenta reliquit, & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, iudicat eius ſententia gratis eſſe Oppianicum condemnatum: & eundem Popillium poſtea Lentulus in ambitus iudicio pro teſtimonio diligentiſſime laudat. Quare ſi neq; L.Gellij iudicio ſtetit Lentulus, neq; Lentuli exiſtimatione contentus fuit Gellius, & ſi vterq; cenſor cenſoris opinione ſtandum non putauit,quid eſt,quamobrem quiſquam noſtrum cenſorias ſubſcriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet eſſe oportere? At in ipſum Habitum animaduerterunt: nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius vitæ non dicam vitium, ſed erratũ. Neq; enim hoc homine ſanctior, neq; probior, neq; in omnibus officijs retinendis diligentior eſſe quiſquam poteſt,neque illi aliter dicunt: ſed eandē illam

illam famam iudicij corrupti ſecuti ſunt: neq; ipſi ſecus exiſtimant, quam nos exiſtimari volumus de huius pudore, integritate, virtute: ſed putarunt prætermitti accuſatorem non potuiſſe, cum animaduerſum eſſet in iudices. Qua de re tota ſi vnum factum ex omni antiquitate protulero, plura non dicam. Non enim mihi exemplum ſummi, & clariſſimi viri P. Africani prætereundum videtur: qui cum eſſet cenſor, & in equitum cenſu C. Licinius Sacerdos prodijſſet, clara voce, vt omnis concio audire poſſet, dixit ſe ſcire, illum verbis conceptis peieraſſe: ſi quis contradicere vellet, vſurum eſſe eum ſuo teſtimonio: deinde cum contra nemo diceret, iuſſit equum traducere. Itaque is, cuius arbitrio & populus Rom. & exteræ gentes contentæ eſſe cōſueuerunt, ipſe ſua conſcientia ad ignominiam alterius contentus non fuit. Quod ſi hoc Habito facere licuiſſet, facile illis ipſis iudicibus & falſæ ſuſpicioni, & inuidiæ populariter excitatæ reſtitiſſet. Vnum etiam eſt, quod me maxime conturbat, cui loco reſpōdere poſſe vix videor, quod elogium recitaſti de teſtamento Cn. Egnatij patris hominis honeſtiſſimi videlicet, & ſapiētiſſimi, idcirco ſe exheredaſſe filium, quod is ob Oppianici damnationem, pecuniam accepiſſet. De cuius hominis leuitate, & incōſtantia plura non dicam. hoc teſtamentum ipſum quod recitas, eiuſmodi eſt, vt ille cum eum filium exheredaret, quem oderat, ei filio coheredes homines alieniſſimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu, Acti, conſideres cenſeo diligenter, vtrum cenſorium iudicium graue velis eſſe, an Egnatij. ſi Egnatij, leue eſt quod cenſores de ceteris ſubſcripſerunt. ipſum enim Cn. Egnatium, quem tu grauem eſſe vis, ex ſenatu eiecerunt: ſin autem cenſoriū, hunc Egnatium, quem pater cenſoria ſubſcriptione exheredauit, cenſores in ſenatu, cum patrem eijcerent, retinuerunt. At enim ſenatus vniuer-

ſus iudicauit illud corruptum eſſe iudicium. Quomodo? ſuſcepit cauſſam. an potuit rem delatam eiuſmodi repudiare? cum tribunus pleb. populo concitato, rem pæne ad manus reuocaſſet: cum vir optimus, & homo innocentiſſimus pecunia circumuentus eſſe diceretur: cum inuidia flagraret ordo ſenatorius, potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudinis ſine ſummo periculo reipub. repudiari? At quid eſt decretum? quam iuſte? quam ſapienter? quam diligenter? SI QVI SVNT, QVORVM OPERA FACTVM SIT, VT IVDICIVM PVBLICVM CORRVMPERETVR. Vtrum videtur ſenatus id factum iudicare: an ſi factum ſit, moleſte grauiterque ferre? Si ipſe A. Cluentius ſententiam de iudicijs rogaretur, aliam non diceret, atque ij dixerunt, quorum ſententijs Cluentium condemnatum eſſe dicitis. Sed quæro a vobis, num iſtam legem ex iſto s. c. L. Lucullus conſul homo ſapientiſſimus tulerit? num anno poſt, M. Lucullus & C. Caſſius? * in quos cum conſules deſignatos idem illud ſenatus decreuerit, non tulerunt. & quod tu Habiti pecunia factum eſſe arguis, neque id vlla tenuiſſima ſuſpicione confirmas, factum eſt primo illorum æquitate & ſapientia conſulum, vt id, quod ſenatus decreuerat ad illud inuidiæ præſens incendium reſtinguendum, id poſtea referendum ad populum non arbitrarentur. Ipſe deinde populus Rom. qui L. Quinctij tribuni pleb. fictis quærimonijs antea concitatus, rem illam, & rogationem flagitarat, idem C. Iunij filij, pueri paruuli lacrimis commotus, maximo clamore, & concurſu totam illam legem, & quæſtionem repudiauit. Ex quo intelligi potuit id quod ſæpe dictum eſt: vt mare, quod ſua natura tranquillum ſit, ventorum vi agitari, atque turbari: ſic & populum Rom. ſua ſponte eſſe placatum, hominum ſeditioſorum vocibus, vt violentiſſimis tempeſtatibus, concitari.

Est etiam reliqua permagna auctoritas, quam ego turpiter pæne præterij: mea enim esse dicitur. Recitauit ex oratione nescio qua Accius, quam meam esse dicebat, cohortationem quandam iudicum ad honeste iudicandum, & commemorationem tum illorum iudiciorum, quæ probata non essent, tum illius ipsius iudicij Iuniani: perinde quasi ego non ab initio huius defensionis dixerim, inuidiosum illud fuisse iudicium, aut, cum de infamia iudiciorum disputarem, potuerim illud, quod tam populare esset, in illo tempore præterire. Ego vero, si quid eiusmodi dixi, neque cognitum commemoraui, neque pro testimonio dixi: & illa oratio potius temporis mei, quam iudicij & auctoritatis fuit. Cum enim accusarem, & mihi initio proposuissem, vt animos & populi Romani, & iudicum commouerem, cumque omnes offensiones iudiciorum non ex mea opinione, sed ex hominum rumore proferrem, istam rem, quæ tam populariter esset agitata, præterire non potui. Sed errat vehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iudicijs habuimus, auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur. omnes enim illæ orationes caussarum & temporum sunt, non hominum ipsorum, ac patronorum. Nam si caussæ ipsæ pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem. Nunc adhibemur, vt ea dicamus, non quæ nostra auctoritate constituantur, sed quæ ex re ipsa, caussaque ducantur. Hominem ingeniosum M. Antonium aiunt solitum esse dicere, idcirco se nullam vmquam orationem scripsisse, vt si quid aliquando quod non opus esset, ab se esset dictum, posset se negare dixisse: perinde quasi, quod a nobis dictum aut actum sit, id nisi litteris mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. Ego vero in isto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentissimi, & sapientissimi L. Crassi auctoritatem sequor: qui cum L.

Plancium defenderet, accuſante M. Bruto homine in dicendo vehementi, & callido, cum Brutus duobus recitatoribus conſtitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter ſe contraria recitanda curaſſet, quod in diſſuaſione rogationis eius, quæ contra coloniam Narbonenſem ferebatur, quãtum poteſt, de auctoritate ſenatus detrahit, in ſuaſione legis Seruiliæ ſummis ornat ſenatum laudibus, & multa in equites Rom. cum ex ea oratione aſperius dicta recitaſſet, quo animi illorum iudicum in Craſſum incenderentur: aliquantum eſſe commotus dicitur. Itaq; in reſpondendo primũ expoſuit vtriuſq; rationem temporis, vt oratio ex re & cauſſa habita videretur: deinde vt intelligere poſſet Brutus, quem hominem, & non ſolum qua eloquentia, verum etiam quo lepore, & quibus facetijs præditum laceſſiſſet, tres & ipſe excitauit recitatores cum ſingulis libellis, quos M. Brutus pater illius accuſatoris de iure ciuili reliquit. Eorum initia cum recitarentur, ea quæ vobis nota eſſe arbitror: FORTE EVENIT, VT RVRI IN PRIVERNATE ESSEMVS EGO, ET BRVTVS FILIVS: fundum Priuernatem flagitabat: IN ALBANO ERAMVS EGO ET BRVTVS FILIVS. Albanum poſcebat. IN TYBVRTI FORTE CVM ASSEDISSEMVS. Tyburtem fundum requirebat: Brutum autem hominem ſapientem, quod filij nequitiam videret, quæ prædia ei relinqueret, teſtificari dicebat voluiſſe. quod ſi potuiſſet honeſte ſcribere, ſe in balneis cum id ætatis filio fuiſſe, non præterijſſet, eas tamen ab eo balneas non ex libris patris, ſed ex tabulis, & ex cenſu quærere. Craſſus tum ita Brutum vltus eſt, vt illum recitationis ſuæ pæniteret. moleſte enim fortaſſe tulerat, ſe in ijs orationibus reprehenſum, quas de repub. habuiſſet, in quibus forſitan magis requiratur conſtantia. Ego autem illa recitata eſſe non moleſte fero. neq; enim ab illo tempore,

pore, quod tum erat, neque ab ea caussa, quæ tum agebatur, aliena fuerunt: neque mihi quidquam oneris suscepi, cum ista dixi, quo minus honeste hanc caussam, & libere possem defendere. Quod si velim confiteri, caussam A. Cluentij nunc cognoscere, antea fuisse in illa opinione populari, quis tandem id possit reprehendere? præsertim, iudices, cum a vobis quoq; ipsis hoc impetrare sit equissimum, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, vt si quam huc grauiorem de illo iudicio opinionē attulistis, hanc, caussa perspecta, atq; omni veritate cognita deponatis. Nunc quoniam ad omnia, quæ abs te dicta sunt, T. Acti, de Oppianici damnatione respondi: confiteare necesse est, te opinionem multum fefellisse, quod existimaris me caussam A. Cluentij non facto eius, sed lege defensurum. Nam hoc persæpe dixisti, tibi sic renuntiari, me habere in animo caussam hanc præsidio legis defendere. Itane est? ab amicis videlicet impudentes prodimur? & est nescio quis de ijs, quos amicos nobis arbitramur, qui nostra consilia ad aduersarios deferat? Quisnam tibi hoc renuntiauit? quis tam improbus fuit: cui ego autem narraui? nemo, vt opinor, in culpa est: sed nimirum tibi istuc lex ipsa renuntiauit. sed num tibi ita defendisse videor, vt tota in caussa mentionem vllam fecerim legis? num secus hanc caussam defendisse, ac si lege Habitus teneretur? certe, vt hominem confirmare oportet, nullus est locus a me purgādi istius inuidiosi criminis prætermissus. Quid ergo est? quæret fortasse quispiam, displiceatne mihi legum præsidio a capite periculum propulsare? mihi vero, iudices, non displicet: sed vtor instituto meo. in hominis honesti * pudentisque iudicio non solum meo consilio vti consueui, sed multum etiam eius quem defendo, & consilio, & voluntati obtempero. Nam vt hæc ad me caussa delata est, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus versamur,

noſſe deberem: dixi Habito ſtatim, De eo, qui coiſſet, quo quis condemnaretur, illum eſſe liberum: teneri autem noſtrum ordinem. atque ille me orare, & obſecrare cœpit, vt ne ſeſe lege defenderem. Cum ego, quæ mihi viderentur, dicerem, traduxit me ad ſuam ſententiam. affirmabat enim lacrymans non ſe cupidiorem eſſe ciuitatis retinendæ, quam exiſtimationis. morem homini geſſi: & tamen idcirco feci (neque enim id ſemper facere debemus) quod videbam, per ſe ipſam cauſſam copioſiſſime ſine lege poſſe defendi. Videbam in hac defenſione, qua iam ſum vſus, plus dignitatis in illa, qua me hic vti noluit, minus laboris futurum. quod ſi nihil aliud eſſet actum, niſi vt hanc cauſſam obtinerem, lege recitata, perorarem: neq; me illa oratio commoueret, quod ait Actius: indignum eſſe facinus, ſi ſenator iudicio quemquam circumuenerit, legibus eum teneri: ſi eques Rom. hoc idem fecerit, non teneri. Vt tibi concedam hoc indignum eſſe (quod cuiuſmodi ſit, iam videro) tu mihi concedas neceſſe eſt, multo eſſe indignius in ea ciuitate, quæ legibus teneatur, diſcedi a legibus Hoc enim vinculum eſt huius dignitatis, qua fruimur in republica, hoc fundamentum libertatis: hic fons æquitatis. mens, & animus, & conſilium, & ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus. Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus, vt neruis, ac ſanguine, & membris vti non poteſt. Legum miniſtri, magiſtratus: legum interpretes, iudices: legum denique idcirco omnes ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſſimus. Quid eſt, Q. Naſo, cur tu in iſto loco ſedeas? quæ vis eſt, qua abs te hi iudices tali dignitate præditi coerceãtur? vos autem, iudices, quamobrem ex tam magna multitudine ciuium tam pauci de hominum fortunis ſentẽtiam fertis? quo iure Actius, quæ voluit, dixit? cur mihi tamdiu poteſtas dicendi datur? quid ſibi autem illi ſcribæ, quid lictores, quid ceteri,

ceteri, quos apparere huic quæstioni video, volunt? opinor hæc omnia lege fieri, totumq; hoc iudicium (vt antea dixi) quasi mente quadam * regi legis, & administrari. Quid ergo est? hæc quæstio sola ita gubernatur? quid M. Pletorij, & C. Flaminij inter sicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid C. Aquillij, apud quem nunc de ambitu caussa dicitur? quid reliquæ quæstiones? circumspicite omnes reipublicæ partes: omnia legum imperio, & præscripto fieri videbitis. Si quis apud me te, T. Acti reum velit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque hæc tua recusatio confessio sit captæ pecuniæ, sed laboris, sed periculi non legitimi declinatio. Nunc quid agatur, & quid abs te iuris constituatur, vide. Iubet lex ea, qua lege hæc quæstio constituta est, iudicem quæstionis, hoc est, Q. Voconium, cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint (vos appellat, iudices) quærere de veneno. in quem quærere? infinitum est. QVICVMQVE FECERIT, VENDIDERIT, EMERIT, HABVERIT, DEDERIT. Quid eadem lex statim adiungit? Recita. DEQVE EIVS CAPITE QVAERITO. Cuius? qui coierit? conuenerit? non ita est. Quid ergo est? Dic. QVI TRIBVNVS MILITVM LEGIONIBVS QVATTVOR PRIMIS, QVIVE QVAESTOR TRIBVNVS PL. Deinceps omneis magistratus, nominauit. QVIVE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT. Quid tum? QVI EORVM COIT, COIERIT, CONVENIT, CONVENERIT, QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNARETVR. Qui eorum. quorum? videlicet, qui supra scripti sunt. quid interest, vtro modo scriptum sit? etsi est apertum, tamen ipsa lex docet. vbi enim omnes mortales alligat, ita loquitur: QVI VENENVM MALVM FECIT,

FECERIT. Omnes viri,mulieres,liberi,serui in iudicium vocantur. * si idem de coitione voluisset, adiunxisset, Quiue coierit. Nunc ita est. DE QVI EIVS CAPITE QVAERITO, QVI MAGISTRATVM HABVERIT, QVIVE IN SENATV SENTENTIAM DIXERIT: QVI EORVM COIT, COIERIT. Num is est Cluentius? certe non est. Quis ergo est Cluentius? qui tamen defendi caussam suam lege nolit. itaque abijcio legem: morem Cluentio gero: tibi tamen, Acti, pauca, quæ ab huius caussa seiuncta sunt, respondebo. est enim quiddam in hac caussa, quod Cluentius ad se, est aliquid, quod ego ad me putem pertinere. hic sua putat interesse, se re ipsa, & gesto negotio, non lege defendi. Ego autem mea existimo interesse, me nulla in disputatione ab Actio videri esse superatum. non enim mihi hæc caussa sola dicenda est: omnibus hic labor meus propositus est, quicumque hac facultate defensionis contenti esse possunt. nolo quemquam eorum, qui adsunt, existimare, me, quæ de lege ab Actio dicta sunt, si reticuerim, comprobare. Quamobrem, Cluenti, de te tibi obsequor: neque ego legem recito: neque hoc loco pro te dico: sed ea quæ a me desiderari arbitror, non relinquam. Iniquum tibi videtur, Acti, esse, non ijsdem legibus omnes teneri. Primum (vt id iniquissimum esse confitear) huiusmodi est, vt commutatis eis opus sit legibus, non vt ijs quæ sunt, non pareamus. Deinde quis vmquam hoc senator * accusauit, vt cum altiorem gradum dignitatis, beneficio populi Rom. esset consecutus, eo se putaret durioribus legum condicionibus * vti non oportere? quam multa sunt commoda, quibus caremus: quam multa molesta ac difficilia quæ subimus! atque hæc omnia tantum honoris, & amplitudinis commodis compensantur.* Confer te nunc ad equestrem ordinem, atq; in ceteros ordines: easdem

vitæ

vitæ condiciones non perferent. putant enim minus multos sibi laqueos legum & cōdicionum, ac iudiciorum propositos esse oportere, qui in summū locum ciuitatis aut non potuerunt ascendere, aut non petiuerunt. Atq; vt omittam leges alias omnes, quibus non tenemur, ceteri autē sunt ordines liberati: * hanc ipsam legem, ne quis iudicio circumueniretur C. Gracchus tulit: eam legem pro plebe, non in plebem tulit. Postea L. Sulla homo a populi caussa remotissimus, tamen cum eius rei quæstionem hac ipsa lege cōstitueret, qua vos hoc tempore, iudicatis, populum Rom. quem ab hoc genere liberum acceperat, allegare nouo quæstionis genere ausus non est. Quod si fieri posse existimasset, pro illo odio, quod habuit in equestrem ordinē, nihil fecisset libentius, quam omnem illam acerbitatem proscriptionis suæ, * quæstus in veteres iudices, in hanc vnam quæstionem contulisset. Nec nunc quidquam agitur (mihi credite, iudices, & prospicite id quod prouidendum est) nisi vt equester ordo in huiusce legis periculum includatur. Neq; hoc agitur ab omnibus, sed a paucis. nam ij senatores, qui se facile tuentur integritate, & innocentia, quales (vt vere dicam) vos estis, & ceteri, qui sine cupiditate vixerunt, equites ordini senatorio dignitate proximos, concordia cōiunctissimos esse cupiunt: sed ii, qui se volunt posse omnia, neque præterea quidquam esse aut in homine vllo, aut in ordine, hoc vno metu se putant equites Ro. in potestatem suam redacturos, si constitutum sit, vt de iis qui res iudicarint huiuscemodi iudicia fieri possint. Vident enim auctoritatem huius ordinis confirmari: vident iudicia cōprobari: hoc metu proposito, euellere se aculeum seueritatis vestræ posse confidunt. Quis enim de homine audeat paullo maioribus opibus prædito vere, & fortiter iudicare? cum videat sibi, de eo, quod coierit, aut consenserit, caussam esse dicendā?

O viros fortes equites Ro. qui homini clarissimo, ac potentissimo M.Druso tribuno pleb restiterunt. cum ille nihil aliud ageret cum illa cuncta, quæ tum erat, nobilitate, nisi vti qui res iudicassent, huiuscemodi quæstionibus in iudicium vocarentur. tunc C. Flauius Pusio, Cn. Titinius, C. Mæcenas, illa robora populi Rom. ceterique huiuscemodi ordinis non fecerunt idem, quod nunc Cluentius, vt aliquid culpæ, suscipere se putarent, recusando: sed apertissime repugnarunt, cum hæc recusarent, & palam fortissime, atque honestissime dicerent: se potuisse iudicio populi Ro. in amplissimum locum peruenire, si sua studia ad honores petendos conferre voluissent: sese vidisse, in ea vita qualis splendor inesset, quanta ornamenta, quæ dignitas: quæ se non contempsisse, sed ordine suo, patrumque suorum contentos fuisse: & vitam illam tranquillam, & quietam, remotam a procellis inuidiarum, & huiuscemodi iudiciorum anfractu, sequi maluisse: aut sibi ad honores petendos ætatem integram restitui oportere: aut, quoniam id non posset, eam condicionem vitæ, quam secuti petitionem reliquissent, manere: iniquum esse, eos qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinem prætermisissent, populi beneficijs esse priuatos, iudiciorum nouorum periculis non carere: senatorem hoc queri non posse, propterea, quod ea condicione proposita, petere cœpisset, quodque permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset, locus, auctoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga prætexta, sella curulus, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ: quibus in rebus cum summum recte factis maiores nostri præmium, tum plura peccatis pericula proposita esse voluerunt. Illi non hoc recusabant, ea ne lege accusarentur, qua nunc Habitus accusatur: quæ tunc erat Sempronia, nunc est Cornelia, intelligebant

bant enim ea lege equeſtrem ordinem non teneri, ſed ne noua lege alligarentur, laborabant. Habitus ne hoc quidem vmquam recuſauit, quo minus vel ea lege rationem vitæ ſuæ redderet, qua non teneretur. quæ ſi vobis condicio placet, omnes id agamus, vt hæc quam primum in omneis ordines quæſtio perferatur. Interea quidem per deos immortales, quoniam omnia commoda noſtra, iura, libertatem, ſalutem denique legibus obtinemus, a legibus non recedamus: ſimul & illud quã ſit indignum cogitemus, populũ Ro. aliud nunc agere, vobis remp. & fortunas ſuas commiſiſſe, ſine cura eſſe, non metuere, ne lege ea, quã numquã ipſe iuſſerit, & quæſtione, qua ſe ſolutum, liberumque eſſe arbitretur, per paucos iudices aſtringatur. Agit enim ſic cauſſam T. Actius adoleſcens bonus, & diſertus omnes ciues legibus teneri omnibus: vos attenditis, & auditis ſilẽtio, ſicut facere debetis: A. Cluentius eques Ro. cauſſam dicit ea lege, qua lege ſenatores, & ij qui magiſtratum habuerunt, ſoli tenentur: mihi per eum recuſare, & in arce legis, præſidia conſtituere defenſionis meæ non licet. ſi obtinuerit cauſſam Cluentius (ſicuti veſtra æquitate nixi confidimus) omnes exiſtimabũt, id quod erit, obtinuiſſe propter innocentiam, quoniam ita defenſus ſit: in lege autem, quam attingere noluerit, præſidij nihil fuiſſe. Hic nunc eſt quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo Ro. præſtare debeam: quoniam is meæ vitæ ſtatus eſt, vt omnis mihi cura, atq; opera poſita ſit in omnium periculis defendendis. video quanta, & quã periculoſa, & quam infinita quęſtio tentetur ab accuſatoribus, cum eam legem, quæ in noſtrum ordinem ſcripta ſit, in populum Romanum transferre conentur: qua in lege eſt: QVI COIERIT: quod quam late pateat, videtis. CONVENERIT. æque infinitum & incertum eſt. CONSENSERIT. Hoc vero cum incertum,

& infinitum, tum obsc um & occultum est. FALSVMVE TESTIMC VM DIXERIT. Qui de plebe Romana testim nium dixit vmquam, cui hoc non periculum, T. Actio auctore, paratum esse videatis? nam dicturum quidem certe, si hoc iudicium plebi Romanæ propositum sit, neminem vmquam esse confirmo: sed hoc polliceor omnibus, si cui forte hac lege negotium facesseretur, qui lege non teneatur, si is vti me defensore voluerit, me eius caussam legis præsidio defensurum, & vel his iudicibus, vel eorum similibus facile probaturum, & omni me defensione vsurum esse legis: qua nunc vt vtar, ab eo cuius voluntati mihi obtemperandum est, non conceditur. Non enim debeo dubitare, iudices, quin si qua ad vos caussa huiusmodi delata sit eius, qui lege non teneatur, etiam si is inuidiosus, aut multis offensus esse videatur, etiam si eum oderitis, etiam si inuiti absoluturi sitis, tamen absoluatis, & religioni potius vestræ, quam odio pareatis. Est enim sapientis iudicis, meminisse se hominem: cogitare tantum sibi a populo Romano esse permissum, quantum commissum, & creditum sit: & non solum sibi potestatem datam, verum etiam fidem habitam esse meminisse: posse quem oderit, absoluere, quem non oderit, condemnare: & semper non quid ipse velit, sed quid lex, & religio cogat cogitare: animaduertere qua lege reus citetur, de quo reo cognoscat, quæ in res quæstione versetur. Cum hæc sunt videnda, tum vero illud est hominis magni, iudices, atque sapientis, cum illam, iudicandi caussa, tabellā sumpserit, non se putare esse solum: neque sibi quodcumq; concupierit, licere: sed habere in consilio legem, religionē, æquitatem, fidem: libidinem autem, odium, inuidiam, metum, cupiditatesq; omneis amouere: maximiq; æstimare conscientiam mentis suæ, quam ab diis immortalibus accepimus, quæ a nobis diuelli non potest: quæ

si

si optimorum consiliorum, atque factorum testis in omni vita nobis erit, sine vllo metu, & summa cum honestate viuemus. Hæc si T. Actius aut cognouisset, aut cogitasset, profecto ne conatus quidem esset dicere id, quod multis verbis egit, iudicem quod ei videatur, statuere, & non deuinctum legibus esse oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentij voluntate nimium, pro reipublicæ dignitate parum, pro vestra prudentia satis dixisse videor. Reliqua perpauca sunt, quæ quia vestræ quæstionis erant, idcirco illi statuerunt sibi fingenda esse, & proferenda, ne omnium turpissimi reperirentur, si in iudicium nihil, præter inuidiam, attulissent. Atque, vt existimetis necessario me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egisse verbis, attendite reliqua: profecto intelligetis, quæ paucis demonstrari potuerunt, breuissime esse defensa. Cn. Decio Samniti, ei qui proscriptus est, iniuriam in calamitate eius ab huius familia factum esse dixisti. ab nullo ille liberalius, quam a Cluentio tractatus est: huius illum opes in rebus eius incommodis subleuarunt. atque hoc cum ipse, tum omnes eius amici, necessarijque cognouerunt. Ancarij, & Paceni pastoribus, huius villicos vim, & manus attulisse. Cum quædam in collibus (vt solet) controuersia pastorum esset orta, Habiti villici rē domini, & priuatam possessionem defenderunt. cum esset expostulatio facta, caussa illis demonstrata, sine iudicio, cōtrouersiaq; discessum est. P. Aelij testamēto propinquus exheredatus cū esset, hæres hic alienior institutus est. P. Aelius Habiti merito fecit, neq; hic in testamento faciendo interfuit: idque testamentum ab huius inimico Oppianico est obsignatum. Florio legatum ex testamento infitiatum esse. Non est ita: sed cum H-S. X X X. scripta essent, pro H-S. CCC. neque ei satis cautum videretur: voluit eum aliquid acceptum referre liberalitati suæ:

primo debere negauit, post sine controuersia soluit. Cœlij cuiusdam Samnitis vxorem post bellum ab hoc esse repetitam. Mulierem cum emisset de sectoribus, quo tempore eam primū liberam esse audiuit, sine iudicio reddidit Cœlio. Enniū esse quendam, cuius bona teneat Habitus. Est hic Ennius egens quidam calumniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quieuit: deinde aliquando cum seruo Habiti, furti egit: nuper ab ipso Habito petere cœpit. hic illo priuato iudicio (mihi credite) nobis iisdem fortasse patronis, calumniam non effugiet. Atq; etiam, vt nobis renuntiatur, hominem multorum hospitum A. Binnium quendam * coponem de via Latina subornatis, qui sibi a Cluentio, seruisque eius in taberna sua manus allatas esse dicat. quo de homine, nihil etiam nunc dicere nobis est necesse. si inuitauerit, id quod solet, sic hominem accipiemus, vt moleste ferat, se de via decessisse. Habetis, iudices, quæ in totam vitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidiosum reum volunt esse, annos octo meditati accusatores collegerunt, quam leuia genere ipso! quam falsa re! quam breuia responsu! Cognoscite nunc id, quod ad vestrum iusiurandum pertinet, quod vestri iudicij est, quod vobis oneris imposuit ea lex, qua coacti huc conuenistis, de criminibus veneni: vt omnes intelligant, quam paucis verbis hæc caussa perorari potuerit: & quam multa a me dicta sint, quæ ad huius voluntatem maxime, ad vestrum iudicium minime pertinerent. Obiectum est C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio veneno esse sublatum. Opportune adest homo summa fide, & omni virtute præditus, L. Pletorius senator, qui illius Capacis hospes fuit, & familiaris. Apud hunc ille Romæ habitauit, apud hunc ægrotauit, huius domi est mortuus. * haud heres est Cluentius: intestatum dico esse mortuum: possessionemq; eius bonorum prætoris edicto huic

illius

illius sororis filio adolescenti pudentissimo, & in primis honesto equiti Ro. datam Numerio Cluentio, quem videtis. Alterum veneficij crimen: Oppianico huic adolescenti, cum eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum pranderet, venenum Habiti consilio paratum: id cum daretur in mulso, Balbutium quendam eius familiarem intercepisse, bibisse, statimq; esse mortuũ. Hoc ego si sic agerem, tamquam mihi crimen esset diluendum hæc pluribus verbis dicerem, quæ nunc paucis percurrit oratio mea. Quid vmquam Habitus in se admisit, vt hoc tãtum ab eo facinus non abhorrere videatur? quid autem magnopere Oppianicum metuebat, cum ille verbum omnino in hac ipsa caussa nullum facere potuerit, huic autem accusatores, matre viua, deesse non possent? quod iam intelligetis. an vt de caussa eius, periculi nihil decederet, ad caussam nouum crimen accederet? quod autem tempus veneni dandi, illo die? in illa frequentia? per quem porro datum? vnde sumptum? quæ deinde interceptio poculi? cur non de integro autẽ datum? Multa sunt quæ dici possunt: sed non committam, vt videar non dicendo, voluisse dicere. Res enim iam se ipsa defendat. Nego illum adolescentem, quẽ statim epoto poculo, mortuum esse dixistis, omnino illo die esse mortuum. magnum, & impudens mendacium. perspicite cetera. dico illum, cum ad illud prandium crudior venisset, & vt ætas illa fert, sibi tum non pepercisset, aliquot dies ægrotasse, & ita esse mortuum. Quis huic rei testis est? idem qui sui luctus, pater: pater inquam, illius adolescẽtis, quem propter animi dolorem pertenuis suspicio potuisset ex illo loco testem in A. Cluentium constituere, is hunc suo testimonio subleuat. quod recita. tu autem nisi molestum est, paulisper exsurge, & perfer hunc dolorẽ commemorationis necessariæ: in qua ego diutius non morabor, quoniam

quod fuit viri optimi, fecisti, vt ne cui innocenti mæror tuus calamitatem, & falsum crimen afferret. Vnum etiam mihi reliquum eiusmodi crimen est, iudices: ex quo illud perspicere possitis, quod a me initio orationis meæ dictũ est: quidquid mali per hos annos A. Cluentius viderit, quidquid hoc tempore habeat solicitudinis, ac negocij, id omne a matre esse conflatum. Oppianicum veneno necatum esse, quod ei datum sit in pane per M. Asellium quendam familiarem illius, idque Habiti consilio factum esse dicitis. In quo primum illud quæro: quæ caussa Habito fuerit, cur interficere Oppianicum vellet. Inimicitias enim inter ipsos fuisse confiteor: sed homines, inimicos suos morte affici volũt, vel quod metuunt, vel quod oderunt. Quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in se facinus suscipere conatus est? quid erat, quod iam Oppianicum pœna affectũ, pro maleficijs eiectum e ciuitate quisquam timeret? quid metuebat? vt oppugnaretur a perdito? an ne accusaretur a condemnato? an ne exsulis testimonio læderetur? Sin autem, quod oderat, Habitus idcirco illum vita frui noluit: adeone erat stultus, vt illam, quam tum ille viuebat, vitam esse arbitraretur, damnati, exsulis, deserti ab omnibus: quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, nemo *adire, nemo alloqui, nemo respicere vellet? huius igitur vitæ Habitus inuidebat? hunc si acerbe, & penitus oderat, non eum quam diutissime viuere velle debebat? huic mortem maturabat inimicus, quod illi vnum in malis perfugium erat calamitatis? qui si quid animi ac virtutis habuisset (vt multi sæpe fortes viri in eiusmodi dolore) mortem sibi ipse consciisset. huic quamobrem id vellet inimicus offerre, quod ipse sibi optare deberet? Nam nunc quidem quid tandem illi mali mors attulit? nisi forte ineptijs, ac fabulis ducimur, vt existimemus illum apud inferos impiorum

rum ſupplicia perferre, ac plures illic offẽdiſſe inimicos, quam hic reliquiſſe, a ſocrus, ab vxorum, a fratris, a liberum pœnis actum eſſe præcipitem in ſceleratorum ſedem, atque regionem: quæ ſi falſa ſunt, id quod omnes intelligunt, quid ei tandem aliud mors eripuit præter ſenſum doloris? Age vero, venenum per quem datum? per M. Aſellium. quid huic cum Habito? nihil. atque adeo, quod ille Oppianico familiariſſime eſt vſus, potius etiam contra ſimultas. Eine igitur, quem ſibi offenſiorem, Oppianico familiariſſimum ſciebat eſſe, potiſſimum & ſuũ ſcelus & illius periculũ cõmittebat? cur deinde tu, qui pietate ad accuſandum excitatus es, hunc Aſellium eſſe inultum tamdiu ſinis? cur non Habiti exemplo vſus es, vt per illum, qui attuliſſet venenum, de hoc præiudicaretur? Iam vero illud quam non probabile, quam inuſitatum, iudices, quam nouum, in pane datum venenum? faciliuſne potuit, quam in poculo? latentius potuit abditum aliqua in parte panis, quã ſi totum colliquefactum in potione eſſet? celerius potuit comeſum, quam epotum, in venas, atq; in omneis partes corporis permanare? facilius fallere in pane ſi eſſet animaduerſum, quam in poculo, cum ita confuſum eſſet, vt ſecerni nullo modo poſſet? At repentina morte periit. quod ſi eſſet ita factum, tamen ea res propter multorum eiuſmodi mortem, ſatis firmam veneni ſuſpicionem non haberet, ſi eſſet ſuſpicioſum, tamen ad alios potius, quam ad Habitum pertineret. Verum in eo ipſo, homines impudentiſſime mentiuntur. id vt intelligatis, & mortem eius & quemadmodum poſt mortem, in Habitum ſit crimen a matre quæſitum, cognoſcite. cum vagus, & exſul erraret, atque vndique excluſus Oppianicus in Falernum ſe ad C. Quinctilium contuliſſet, ibi primum in morbum incidit, ac ſatis, vehementer, diuque ægrotauit. cum eſſet vna Saſſia, &

Statio Albio quodam colono homine valente, qui ſimul eſſe ſolebat, familiarius vteretur, quam vir diſſolutiſſimus incolumi fortuna pati poſſet, & ius illud matrimonij caſtum, atque legitimum damnatione viri ſublatum arbitraretur: Nicoſtratus quidam fidelis Oppianici ſeruulus percurioſus, & minime mendax, multa dicitur renuntiare domino ſolitus eſſe. Interea Oppianicus cum iam conualeſceret, neq; in Falerno improbitatē coloni diutius ferre poſſet, & huc ad vrbem profectus eſſet (ſolebat enim extra portā aliquid habere conducti) cecidiſſe ex equo dicitur, & homo infirma valetudine latus offendiſſe vehementer, & poſtea quam ad vrbem cum febri venerit, paucis diebus eſſe mortuus. Mortis ratio, iudices, eiuſmodi eſt, vt aut nihil habeat ſuſpicionis, aut, ſi quid habet, id intra parietes in domeſtico ſcelere verſetur. Poſt mortem eius, Saſſia ſtatim moliri nefaria mulier cœpit inſidias filio: quæſtionem habere in viri morte conſtituit: emit de A. Rupilio, quo erat vſus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quaſi vt idem faceret, quod Habitus in emendo Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de aſſecla quodam ſeruo ſuo quæſituram eſſe dixit. præterea ſeruum illum Nicoſtratum, quem nimium loquacem fuiſſe, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adoleſcente Oppianico in quæſtionem poſtulauit. Hic cum eſſet illo tempore puer, & illa quæſtio de patris ſui morte conſtitui diceretur, etſi illum ſeruum, & ſibi beneuolum eſſe, & patri fuiſſe arbitrabatur, nihil tamen eſt auſus recuſare. Aduocantur amici, & hoſpites Oppianici, & illius mulieris, multi homines honeſti atq; omnibus rebus ornati: tormentis omnibus vehementiſſimis quæritur. Cum eſſent animi ſeruorum, & ſpe, & metu tentati, vt aliquid in quæſtione dicerent, tamen (vt arbitror) auctoritate aduocatorum, & vi tormentorum adducti in veritate manſe-

manſerunt, neque ſe quidquam ſcire dixerunt. Quæſtio illo die de amicorũ ſententia dimiſſa eſt. Satis longo interuallo poſt iterum aduocantur. habetur de integro quęſtio: nulla vis tormentorum acerrimorum prætermittitur: *auerſari aduocati, & iam vix ferre poſſe: furere crudelis, atq; importuna mulier, ſibi nequaquam, vt ſperaſſet, ea quæ cogitaſſet procedere. Cum iam tortor, atq; eſſent tormenta ipſa defeſſa, neque tamen illa finem facere vellet, quidam ex aduocatis, homo & honoribus populi ornatus, & ſumma virtute præditus, intelligere ſe dixit, non id agi, vt verũ inueniretur, ſed vt aliquid falſi dicere cogerentur. hoc poſt quam ceteri comprobarunt, ex omnium ſententia conſtitutum eſt, ſatis videri eſſe quæſitum. Redditur Oppianico Nicoſtratus: Larinum ipſa proficiſcitur cum ſuis, mærens, quod iam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo verum crimen, ſed ne ficta quidem ſuſpicio perueniret, & cui non modo aperta inimicorum oppugnatio, ſed ne occultæ quidem matris inſidiæ nocere potuiſſent. Larinum poſtquam venit, quæ a Stratone illo venenum antea viro ſuo datum ſibi perſuaſum eſſe ſimulaſſet, inſtructam ei continuo, & ornatam Larini medicinæ exercendi cauſſa tabernam dedit. vnum, alterum, tertium annum Saſſia quieſcebat, vt velle, atq; optare aliquid calamitatis fillo potius, quam id ſtruere, & moliri videretur. Tum interim Hortenſio, Metello coss. vt hunc Oppiani cum aliud agentem, ac nihil eiuſmodi cogitantem ad hanc accuſationem detraheret, inuito deſpondit ei filiam ſuam illã, quam ex genero ſuſceperat, vt cum nuptijs alligatum ſimul & teſtamenti ſpe deuinctum poſſet habere in poteſtate. Hoc ipſo ferre tempore Strato ille medicus domi furtum fecit, & cædem eiuſmodi. Cum eſſet in ædibus armarium in quo ſciret eſſe nummorum aliquantum, & au-

ri: noctu duos cōseruos dormientes occidit, in piscinamque deiecit, ipse armarij fundum exsecuit, & sestertiorum, & auri quinque pondo abstulit, vno ex seruis puero non grandi conscio. furto postridie cognito, omnis suspicio in eos seruos, qui nō comparebant, commouebatur. Cum exsectio illa fundi in armario animaduerteretur, quærebant homines quonam modo fieri potuisset. quidam ex amicis Sassiæ recordatus est, se nuper in auctione quadam vidisse in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium, & tortuosam venire serrulam, qua illud potuisse ita circumsecari videretur. Ne multa, perquiritur a coactoribus: inuenitur ea serrula ad Stratonem peruenisse. hoc initio suspicionis orto, & aperte insimulato Stratone, puer ille conscius pertimuit: rem omnem dominæ indicauit: homines in piscina inuenti sunt: Strato in vincula coniectus est: atque etiam in taberna eius nummi, nequaquam omnes, reperiuntur. constituitur quæstio de furto. *nam quid quisquam suspicari aliud potest? an hoc dicitis armario expilato, pecunia ablata, nō omni recuperata, occisis hominibus, institutam esse quęstionem de morte Oppianici? cui probatis? quid est quod minus verisimile proferre potuistis? deinde, vt omittam cetera, triennio post mortē Oppianici de eius morte quærebatur. atq; etiam incensa odio pristino, Nicostratum eundem illum tum sine caussa in quæstionē postulauit. Oppianicus primo recusauit. postea quā illa abducturam se filiam, mutaturam esse testamentū minaretur, mulieri crudelissimæ seruum fidelissimum, non in quæstionem tulit, sed plane ad supplicium dedit. Post triennium igitur agitata deniq; quæstio de viri morte habebatur. At de quibus seruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in suspicionem vocati sunt. de Stratone, & de Nicostrato. quid? Romæ quæstum de istis

iſtis hominibus non erat? itane tandem? mulier iam non morbo, ſed ſcelere furioſa, cum quæſtionem habuiſſet Romæ, cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij, & ceterorum honeſtiſſimorum virorum ſententia conſtitutum eſſet, ſatis quæſitum videri: eadem de re, triennio poſt, iiſdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam viro, ne colonum forte affuiſſe dicatis, ſed bono viro, in filij caput quæſtionem habere conata eſt. An hoc dicitis (mihi enim venit in mentem quid dici poſſit, tametſi adhuc non eſſet dictum) cum haberetur de furto quæſtio, Stratonem aliquid de veneno eſſe confeſſum? hoc vno modo, iudices, ſæpe multorum improbitate depreſſa veritas emergit, & innocentiæ defenſio interclusa reſpirat, quod aut ij qui ad fraudem callidi ſunt, non tantum audent, quantum excogitant, aut illi quorum eminet audacia atque proiecta eſt, a conſilijs malitiæ deſeruntur. quod ſi vt confidens aſtutia, aut callida eſſet audacia, vix vllo obſiſti modo poſſet. Vtrum furtum factum non eſt? at nihil clarius Larini fuit. an ad Stratonem ſuſpicio non pertinuit? at is & ex ſerrula inſimulatus, & a puero conſcio eſt indicatus. an id actum non eſt in quærendo? quæ fuit alia igitur cauſſa quærendi? an id, quod dicendum vobis eſt, & quod tum Saſſia dictitabat, cum de furto quæreretur, tum Strato iiſdem in tormentis dixit de veneno? en hoc illud eſt, quod ante dixi. mulier abundat audacia: conſilio & ratione deficitur. nam tabellæ quæſtionis plures proferuntur, quæ recitatæ, vobiſque editæ ſunt, illæ ipſæ, quas tum obſignatas eſſe dixi: in quibus tabellis de furto littera nulla inuenitur. non venit in mentem, primam orationem Stratonis conſcribere de furto, poſt aliquid adiungere dictū de veneno, quod non percūctatione quæſitum, ſed dolore expreſſum videretur. quęſtio de furto eſt, veneni iam ſuſpicione, ſuperiore quęſtione ſublata: quod ipſum hęc ea-

dem mulier indicarat: quæ vt Romæ de amicorum ſententia ſtatuerat ſatis eſſe quæſitũ, poſtea per triennium maxime ex omnibus ſeruis Stratonẽ illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. Cum igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille ſine cõtrouerſia fecerat: tum ille de eo, quod querebatur, verbum nullum fecit, de veneno ſtatim dixit. de furto, ſi non eo loco, quo debuit, ne in extrema quidem, aut media, aut in aliqua denique parte quæſtionis, verbum fecit vllum? Iam videtis illã nefariam mulierem, iudices, eadem manu, qua, ſi detur poteſtas, interficere filium cupiat, hanc fictam quęſtionem cõſcripſiſſe. atq; iſtam ipſam quæſtionem, dicite, quis obſignauit? vnum aliquem nominate. neminẽ reperietis, niſi forte eiuſmodi hominem, quem ego proferri malim, quam neminem nominari. Quid ais, T. Acti? tu periculum capitis, tu indicium ſceleris, tu fortunas alterius litteris conſcriptas in iudicium afferes, neq; earũ auctorem litterarum, neq; obſignatorem, neq; teſtem vllum nominabis? & quam tu peſtẽ innocentiſſimo filio ex matris ſinu deprompſeris, hanc hi tales viri cõprobabunt? Eſto: in tabellis nihil eſt auctoritatis: quid? ipſa quæſtio iudicibus: quid? amicis, hoſpitibuſq; Oppianici, quos adhibuerat antea: quid? huic tandẽ ipſi tempori, cur non reſeruata eſt? quid iſtis hominibus factũ eſt Stratone, & Nicoſtrato? quære abs te, Oppianice, ſeruo tuo Nicoſtrato quid factum eſſe dicas? quem tu, cum hunc breui tempore accuſaturus eſſes, Romam deducere, dare poteſtatẽ indicãdi: incolumem deniq; ſeruate quæſtioni, ſeruare his iudicibus,* ſeruare huic tẽpore debuiſti. Nã Stratonem quidem, iudices, in crucem actum eſſe exſecta ſcitote lingua: quod nemo eſt Larinatium qui neſciat. timuit mulier amens non ſuam conſcientiam, non odium municipum, non famam omnium: ſed quaſi non omnes eius ſceleris teſtes eſſent futuri,

futuri, ſic metuit ne condemnaretur extrema ſeruuli voce morientis. Quod hoc portentum, dij immortales! quod tantum monſtrũ in vllis locis! quod tam infeſtum ſcelus & immane, aut vnde natum eſſe dicamus! Iã enim videtis profecto, iudices, nõ ſine neceſſarijs me ac maximis cauſſis principio orationis meæ de matre dixiſſe. nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa non ab initio filio voluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit. mitto illam primã libidinis iniuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam ex matrimonio filiam, quæ nondum ad huiuſce vitæ periculum, ſed ad commune familiæ dedecus pertinebant: nihil de alteris Oppianici nuptijs queror: quarum illa cum obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, tum deniq; in familiæ luctum, atque in priuignorum funus nupſit: prætereo quod Aurium Melinum, cuius illa quondam ſocrus, paullo ante vxor fuiſſet, cum Oppianici eſſe opera proſcriptum, occiſumq; cognoſceret, eam ſibi domum, ſedemq; coniugij delegit, in qua quotidie ſuperioris viri mortis indicia, & ſpolia fortunarum videret. illud primum queror *de illo ſcelere, quod nunc denique patefactum eſt Fabriciani veneni, quod iam tum recẽs ſuſpicioſum ceteris, huic incredibile, nunc vero apertum iam omnibus, ac manifeſtum videtur. Non eſt profecto de illa veneno celata mater: nihil eſt ab Oppianico ſine cõſilio mulieris cogitatum. quod niſi eſſet, certe poſtea reprehẽſa re, non illa, vt ab improbo viro diſceſſiſſet, ſed, vt a crudeliſſimo hoſte fugiſſet, domumq; illam in perpetuum ſcelere omni affluentem reliquiſſet. non modo id non fecit, ſed ab illo tempore nullum locum prætermiſit, in quo non inſtrueret inſidias aliquas, ac dies omnes ac noctes tota mẽte mater de pernicie filij cogitaret. quæ primum, vt iſtum confirmaret Oppianicum accuſatorẽ filio ſuo, *donis muliebribus, collocatione filiæ,

ſpe hereditatis obſtrinxit. Itaq; * apud ceteros, nouis inter propinquos ſuſceptis inimicitijs, ſæpe fieri diuortia atque affinitatum diſcidia vidimus: hæc mulier ſatis firmum accuſatorem filio ſuo fore neminem putauit, niſi qui in matrimonium ſororem eius ante duxiſſet. ceteri nouis affinitatibus adducti, veteres inimicitias ſæpe deponunt: illa ſibi ad confirmandas inimicitias, affinitatis coniunctionem pignori fore putauit. Neque in eo ſolum diligens fuit, vt accuſatorem filio ſuo compararet, ſed etiam cogitauit, quibus eum rebus armaret. hinc enim illæ ſolicitationes ſeruorum, & minis, & promiſſis: hinc illæ infinitæ, crudeliſſimæque de morte Oppianici quæſtiones: quibus finem aliquando non mulieris modus, ſed amicorum auctoritas fecit: ab eodem ſcelere illæ triennio poſt habitæ Larini quæſtiones: eiuſdem amentię, falſę conſcriptiones quæſtionum: ex eodē furore etiam illa conſcelerata exſectio linguæ: totius denique huius ab illa eſt & inuenta, & adornata cōparatio criminis. Atq; his rebus cum inſtructum accuſatorem filio ſuo Romam ipſa miſiſſet? paulliſper conquirendorum, & conducendorum teſtium cauſſa Larini eſt commorata. poſtea autē cum appropinquare huius iudicium ei nuntiatum eſt, confeſtim huc aduolauit, ne aut accuſatoribus diligētia, aut pecunia teſtibus deeſſet, aut ne forte mater hoc ſibi optatiſſimun ſpectaculum huius ſordium, atque luctus, & tanti ſqualoris amitteret. Iam vero quod iter Romam eius mulieris fuiſſe exiſtimatis? quod ego propter vicinitatem Aquinatium, & Venafranorum ex multis audiui, & comperi. quos concurſus in his oppidis? quantos & virorum, & mulierum gemitus eſſe factos? mulierem quandam Larino, atque illam vſque a mari ſupero Romam proficiſci, cum magno comitatu, & pecunia, quo facilius circumuenire iudicio capitis, atque opprimere filium poſſet. Nemo erat

rat illorum pęne dicam, quin expiandum illum locum eſſe arbitraretur, quacumque illa iter feciſſet: nemo, quin terram ipſam violari, quæ mater eſt omnium, veſtigijs conſceleratæ matris putaret. Itaque nullo in oppido conſiſtendi poteſtas ei fuit: nemo ex tot hoſpitibus inuentus eſt, qui non contagionem aſpectus ſugeret, nocti ſe potius, ac ſolitudini, quam vlli aut vrbi, aut hoſpiti committebat. Nunc vero quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare noſtrum putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiſerit, quorum fidem pretio labefactare conata ſit, tenemus. quin etiam nocturna ſacrificia, quæ putat occultiora eſſe, ſceleratasq; eius preces, & nefaria vota cognouimus, quibus illa etiam deos immortales de ſuo ſcelere teſtatur: neque intelligit pietate, & religione, & iuſtis precibus deorum mentes, non contaminata ſuperſtitione, neq; ad ſcelus perficiendũ cæſis hoſtijs poſſe placari. cuius ego furorem, atq; crudelitatem deos immortales a ſuis aris, atq; templis aſpernatos eſſe confido. Vos, iudices, quos huic A. Cluentio quoſdam alios deos ad omne vitæ tempus fortuna eſſe voluit, huius importunitatem matris a filij capite depellite. multi ſæpe in iudicando, peccata liberum, parentum miſericordiæ conceſſerunt: vos, ne huius honeſtiſſime actam vitam matris crudelitati condonetis, rogamus: præſertim cum ex altera parte totum municipium videre poſſitis. Omnes ſcitote, iudices (incredibile dictu eſt, ſed a me veriſſime dicitur) omnes Larinates, qui valuerunt, veniſſe Romam, vt hunc ſtudio, frequentiaque ſua, quantum poſſent, in tanto eius periculo ſubleuarẽt. pueris illud hoc tempore, & mulieribus oppidum ſcitote eſſe traditum, idq; in præſentia, in communi Italię pace domeſticis copijs eſſe tutum. quos tamẽ ipſos ęque, & eos, quos præſentes videtis, huius exſpectatio iudicij dies noctesq; ſolicitat. non illi vos

hh

de vnius municipis fortunis arbitrantur, ſed de totius municipij ſtatu, dignitate, commodiſq; omnibus ſententias eſſe laturos. ſumma eſt enim, iudices, hominis in communem municipij rem diligentia in ſingulos municipes benignitas, in omnes homines iuſtitia, & fides: præterea nobilitatem illam inter ſuos, locumque a maioribus traditum, ſic tuetur, vt maiorum grauitatem, conſtantiam, gratiam, liberalitatem aſſequatur. Itaque ijs eum verbis publice laudant, vt non ſolum teſtimonium ſuum, iudiciumque ſignificent, verum etiam curam animi, ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur, vos quæſo qui eam detuliſtis, aſſurgite. Ex lacrymis horum, iudices, exiſtimare poteſtis, omnes hæc decuriones decreuiſſe lacrymantes. Age vero vicinorum quantum ſtudium, quam incredibilis beneuolentia, quanta cura eſt? non illi in libellis laudationum decreta miſerunt, ſed homines honeſtiſſimos, quos noſſemus omnes huc freqnētes adeſſe, & hūc præſentes laudare voluerunt. Adſunt Ferentani homines nobiliſſimi: Marrucini item: pari dignitate Theano Appulo, atque Luceria equites Romanos honeſtiſſimos homines laudatores videtis: Bouiano, totoque ex Samnio cum laudationes honeſtiſſimæ miſſæ ſunt, tum homines ampliſſimi, nobiliſſimique venerunt. iam qui in agro Larinati prædia, qui negotia, qui res * pecuarias habent, honeſti homines, & ſummo ſplendore præditi, difficile dictu eſt, quam ſint ſoliciti, quam laborent. non multi mihi ab vno ſic diligi videntur, vt hic ab his vniuerſis. Quam non abeſſe ab huius iudicio L. Voluſenum ſummo ſplendore hominem, ac virtute præditum, vellem! præſentem poſſem P. Heluidiū Rufum equitem Rom. omnium ornatiſſimum nominare: qui cum huius cauſſa dies noctesq; vigilaret, & cum me hac cauſſam doceret, in morbum grauē, periculoſumq; incidit: in quo tamen non minus de capite

capite huius, quam de sua vita laborat. Cn. Tudici senatoris viri optimi,& honestissimi par studium & testimonio,& laudatione cognoscetis.eadē spe,sed maiore verecundia de te, P.Volumni, quoniam iudex es in A.Cluentium, dicimus. & ne longum sit, omnium vicinorum summam esse in hunc beneuolentiam confirmamus. Horum omnium studium, curam,diligentiam,meumque vna laborem, qui totam hanc caussam vetere instituto solus peroraui, vestramque simul, iudices, æquitatem, & mansuetudinem, vna mater oppugnat. at quæ mater? quam cæcam crudelitate, & scelere ferri videtis: cuius cupiditatem nulla vmquam turpitudo retardauit: quæ vitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea stultitia est, vt eam nemo hominem: ea vis, vt nemo feminam: ea crudelitas, vt nemo matrem appellare possit. atq; etiam nomina necessitudinum, non solum naturæ nomen, & iura mutauit, vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex: eo iam denique adducta est, vt sibi præter formam, nihil ad similitudinem hominis reseruarit. Quare, iudices, si scelus odistis, prohibete aditum matris a filij sanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex salute, ex victoria liberum: patimini matrem, ne orbata filio lætetur, victam potius vestra æquitate discedere. Sin autem, id quod vestra natura postulat, pudorem,bonitatem,virtutemque diligitis: leuate hunc aliquando supplicem vestrum,iudices, tot annos in falsa inuidia periculisque versatum: qui nunc primum post illam flammam aliorum facto, & cupiditate excitatam, spe vestræ æquitatis erigere animum,& paullum respirare à metu cœpit: cui posita sunt in vobis omnia: quem seruatum esse plurimi cupiunt, seruare soli vos potestis. Orat vos Habitus,iudices, & flens obsecrat, ne se inuidiæ, quæ in iudicijs valere non debet, ne matri, cuius vota,

de vnius municipis fortunis arbitrantur, ſed de totius municipij ſtatu, dignitate, commodiſq; omnibus ſententias eſſe laturos. ſumma eſt enim, iudices, hominis in communem municipij rem diligentia in ſingulos municipes benignitas, in omnes homines iuſtitia, & fides: præterea nobilitatem illam inter ſuos, locumque a maioribus traditum, ſic tuetur, vt maiorum grauitatem, conſtantiam, gratiam, liberalitatem aſſequatur. Itaque ijs eum verbis publice laudant, vt non ſolum teſtimonium ſuum, iudiciumque ſignificent, verum etiam curam animi, ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur, vos quæſo qui eam detuliſtis, aſſurgite. Ex lacrymis horum, iudices, exiſtimare poteſtis, omnes hæc decuriones decreuiſſe lacrymantes. Age vero vicinorum quantum ſtudium, quam incredibilis beneuolentia, quanta cura eſt? non illi in libellis laudationum decreta miſerunt, ſed homines honeſtiſſimos, quos noſſemus omnes huc frequẽtes adeſſe, & hũc præſentes laudare voluerunt. Adſunt Ferentani homines nobiliſſimi: Marrucini item: pari dignitate Theano Appulo, atque Luceria equites Romanos honeſtiſſimos homines laudatores videtis: Bouiano, totoque ex Samnio cum laudationes honeſtiſſimæ miſſæ ſunt, tum homines ampliſſimi, nobiliſſimique venerunt. iam qui in agro Larinati prædia, qui negotia, qui res * pecuarias habent, honeſti homines, & ſummo ſplendore præditi, difficile dictu eſt, quam ſint ſoliciti, quam laborent. non multi mihi ab vno ſic diligi videntur, vt hic ab his vniuerſis. Quam non abeſſe ab huius iudicio L. Voluſenum ſummo ſplendore hominem, ac virtute præditum, vellem! præſentem poſſem P. Heluidiũ Rufum equitem Rom. omnium ornatiſſimum nominare: qui cum huius cauſſa dies noctéſq; vigilaret, & cum me hac cauſſam doceret, in morbum grauẽ, periculoſumq; incidit: in quo tamen non minus de

capite

capite huius, quam de sua vita laborat. Cn. Tudici senatoris viri optimi,& honestissimi par studium & testimonio,& laudatione cognoscetis.eadē spe,sed maiore verecundia de te, P.Volumni, quoniam iudex es in A.Cluentium, dicimus. & ne longum sit, omnium vicinorum summam esse in hunc beneuolentiam confirmamus. Horum omnium studium, curam,diligentiam,meumque vna laborem, qui totam hanc caussam vetere instituto solus peroraui, vestramque simul, iudices, æquitatem, & mansuetudinem, vna mater oppugnat. at quæ mater? quam cæcam crudelitate, & scelere ferri videtis: cuius cupiditatem nulla vmquam turpitudo retardauit: quæ vitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea stultitia est, vt eam nemo hominem: ea vis, vt nemo feminam: ea crudelitas, vt nemo matrem appellare possit. atq; etiam nomina necessitudinum, non solum naturæ nomen, & iura mutauit, vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex: eo iam denique adducta est, vt sibi præter formam, nihil ad similitudinem hominis reseruarit. Quare, iudices, si scelus odistis, prohibete aditum matris a filij sanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex salute, ex victoria liberum: patimini matrem, ne orbata filio lætetur, victam potius vestra æquitate discedere. Sin autem, id quod vestra natura postulat, pudorem,bonitatem,virtutemque diligitis: leuate hunc aliquando supplicem vestrum,iudices, tot annos in falsa inuidia periculisque versatum: qui nunc primum post illam flammam aliorum facto, & cupiditate excitatam, spe vestræ æquitatis erigere animum,& paullum respirare à metu cœpit: cui posita sunt in vobis omnia: quem seruatum esse plurimi cupiunt, seruare soli vos potestis. Orat vos Habitus,iudices, & flens obsecrat, ne se inuidiæ, quæ in iudicijs valere non debet, ne matri, cuius vota,

& preces a veſtris mentibus repudiare debetis, ne Oppianico homini nefario condemnato iam, & mortuo condonetis. Quod, ſiqua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit innocentem: næ iſte miſer, iudices, ſi, id quod difficile factu eſt, in vita remanebit, ſæpe, & multum queretur, deprehenſum eſſe illud quondam Fabricianum venenum, quod ſi tum indicatum non eſſet, non huic ęrumnoſiſſimo venenum illud fuiſſet, ſed multorum medicamentum laborum. poſtremo etiam fortaſſis mater exſequias illius funeris proſecuta, mortem ſe filij lugere ſimulaſſet: nunc vero quid erit * perfectum, niſi vt huius ex medijs mortis inſidijs vita ad luctum reſeruata, mors ſepulcro patris priuata eſſe videatur? Satis diu fuit in miſerijs, iudices, ſatis multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus, prȩter parentem fuit, cuius animum non iam expletum eſſe putemus. vos, qui æqui eſtis omnibus, qui, vt quiſque crudeliſſime oppugnatur, eum leuiſſime ſubleuatis: conſeruate A. Cluentium: reſtituite incolumē municipio: amicis, vicinis, hoſpitibus, quorum ſtudia videtis, reddite: vobis in perpetuum, liberiſque veſtris obſtringite. veſtrum eſt hoc, iudices, veſtræ dignitatis, veſtræ clementiæ: recte hoc repetitur a vobis, vt virum optimum atque innocentiſſimum, plurimiſq; mortalibus carum, atque iucundiſſimum, his aliquando calamitatibus liberetis: vt omnes intelligant, in concionibus eſſe inuidiæ locum, in iudicijs veritati.

***

DE

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIum Rullum tribunum plebis in ſenatu.

ORATIO XV.

Deſunt permulta.

QVAE res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicẽt enim decemuiri id, quod & dicitur a multis, & ſæpe dictum eſt: poſt eoſdem conſules, regis Alexandrini teſtamento regnum illud populi Rom. eſſe factum. dabitis igitur Alexandriam clam petentibus ijs, quibus apertiſſime pugnantibus reſtitiſtis? hæc, per deos immortales, vtrum eſſe nobis conſilia ſiccorum, an vinolentorum ſomnia, & vtrum cogitata ſapientum, an optata furioſorum videntur? videte nunc proximo capite, vt impurus heluo turbet rẽp. vt a maioribus noſtris poſſeſſiones relictas diſperdat, & diſſipet: vt ſit non minus in populi Rom. patrimonio nepos, quam in ſuo. proſcribit in ſua lege vectigalia, quæ decemuiri vendant, hoc eſt, proſcribit auctionem publicorum bonorum, agros emi vult, qui diuidantur: quærit pecuniam. videlicet excogitabit aliquid, atq; afferet. nam ſuperioribus capitibus dignitas populi Rom. violabatur, nomẽ imperij in commune odium orbis terrę vocabatur, vrbes pacatę, agri ſociorum, regum ſtatus decemuiris donabantur: nunc præſens certa pecunia numerata quæritur. Exſpecto quid tribunus pl. vigilans, & a-

cutus excogitet. Veneat, inquit, silua Scantia. vtrum tandem hanc siluam in relictis possessionibus, an in censorum pascuis inuenisti? si quid est, quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris, quamquam iniquum est, tamen consume sane, quoniam commodum est, quoniam quidem tu attulisti. siluam vero tu Scantiam vendas, nobis consulibus, atque hoc senatu? tu vllum vectigal attingas? tu populi Rom. subsidia belli, tu ornamenta pacis eripias? tum verò hoc me inertiorem consulem iudicabo, quam illos fortissimos viros, qui apud maiores nostros fuerunt: quod quæ vectigalia, illis consulibus populo Rom. parta sunt, ea, me consule, ne retineri quidem potuisse iudicabuntur. Vendit Italiæ possessiones ex ordine omnes. sane est in eo diligens. nullam enim prætermittit. persequitur in tabulis censorijs totam Siciliam: nullum ædificium, nullos agros relinquit. audistis auctionē populi Rom. proscriptam a tribuno plebis, constitutam in mensem Ianuarium: &, credo, non dubitatis, quin idcirco hæc, ærarij caussa, non vendiderunt ij, qui armis, & virtute pepererunt, vt esset quod nos largitionis caussa venderemus. Videte nunc, * quoad fecerit iter apertius, quam antea. nā superiore parte legis quemadmodum Pompeium oppugnarent, a me iudicati sunt: nunc iam se ipsi iudicabunt. Iubent venire agros Attalēsium, atq; Olympenorum: hos populo Rom. Seruilij fortissimi viri victoria adiunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminini, partim L. Paulli, qui persen vicit, virtute parti sunt: deinde agrum * optimum, & fructuosissimum Corinthium, qui L. Mummij imperio ac felicitate ad vectigalia populi Rom. adiunctus est: post autem agros in Hispania apud Carthaginem nouam, duorum Scipionum eximia virtute possessos: tum ipsam veterem Carthaginem vendunt, quam P. Africanus nudatam tectis, ac mœnibus

nibus siue ad notandam Carthaginiensium calamitatem, siue ad testificandam nostram victoriam, siue ad oblatam aliquam religionem, ad æternam hominum memoriam consecrauit. his insignibus, atq; insulis imperij venditis, quibus ornatam vobis maiores vestri remp. tradiderunt, iubent eos agros venire, quos rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq; possederit. num obscure videntur prope hasta præconis insectari Cn. Pompeij exercitum, qui venire iubeant eos ipsos agros, in quibus ille etiam nunc bellũ gerat, atq; versetur? Hoc vero cuiusmodi est, quod eius auctionis quam constituunt, locum sibi nullum definiunt? nam decemuiris, quibus in locis ipsis videatur, vendendi potestas lege permittitur. censoribus vectigalia locare nisi in conspectu populi Rom. non licet: his vendere vel in vltimis terris licebit? At hoc etiã nequissimi homines consumptis patrimonijs faciunt, vt in atrijs auctionarijs potius, quam in triuijs, aut in cõpitis auctionentur. hic permittit sua lege decemuiris, vt in quibus commodum sit tenebris, vt in qua velint solitudine, bona populi Rom. possint diuendere. Iam illa omnibus in prouincijs, regnis, liberis populis quam acerba, quam formidolosa, quam quæstuosa concursatio decemuiralis futura sit, non videtis? hereditatum obeundarum caussa, quibus vos legationes dedistis, qui, & priuati, & priuatum ad negotium exierunt, non maximis opibus, neq; summa auctoritate præditi, tamen auditis profecto quam graues eorum aduentus socijs vestris esse soleant. quamobrem quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroris & mali, cum mittantur in orbem terrarum decemuiri summo cum imperio, summa cum auaritia, infinitaque omnium rerum cupiditate? quorum cum aduentus graues, cũ fasces formidolosi, tum vero iudicium, ac potestas erit nõ ferenda. licebit enim, quod videbitur, publicum iu-

dicare: quod iudicarint, vendere: etiam illud, quod homines sancti non facient, vt pecuniam accipiant, ne vendant, tamen id ijs ipsum per legem licebit. hinc vos quas spoliationes, quas pactiones, quam denique in omnibus locis nundinationem iuris, ac fortunarum fore putatis? Etenim quod superiore parte legis præfinitum fuit, Sulla & Pompeio consulibus, id rursus liberum, infinitumq; fecerunt. iubet eosdem decẽuiros omnibus agris publicis pergrande vectigal imponere, vt ijdem possint & liberare agros quos commodum sit, & quos ipsis libeat publicare. quo in iudicio perspici non potest, vtrum seueritas acerbior, an benignitas quæstuosior sit futura. Sunt tamen in tota lege exceptiones duæ non tam iniquæ, quam suspiciosæ. excipit in vectigali imponendo agrum Recentoricum Siciliensem, in vendẽdis agris, eos agros, de quibus cautum sit fœdere. hi sunt in Africa, qui ab Hiempsale possidentur. Hic quæro, si Hiempsali satis est cautum fœdere, & Recentoricus ager priuatus est, quid attinuerit excipi? sin & fœdus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur nonnumquam esse publicus, quem putet existimaturũ duas caussas in orbe terrarum repertas, * quibus gratis parceret? Nunc quisnam tam abstrusus vsquam nummus videtur, quem non architecti huiusce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, socios, amicos, reges deniq; exhauriunt: admouent manus vectigalibus populi Rom non est satis, audite vos, qui amplissimo populi, senatusq; iudicio exercitus habuistis, & bella gessistis. Quod ad quemq; peruenit, peruenerit ex præda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neq; consumptum in monumẽto, neq; in ærarium relatum sit, id ad decemuiros referri iubet. hoc capite multa sperant: in omneis imperatores, heredesq; eorũ quæstionem suo iudicio comparant: sed maximam pecuniam se a Fausto ablaturos

ros arbitrantur. quam caussam suscipere iurati iudices noluerunt, hanc isti decemuiri suscepere: idcirco a iudicibus fortasse prætermissam esse arbitrantur, quod sit ipsis reseruata. Deinde etiam in reliquum tempus diligentissime sancit, vt quod quisque imperator habeat pecuniæ, protinus ad decemuiros deferat. hic tamen excipit Pompeium: simillime, vt mihi videtur, atque in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur, Glaucippus excipitur. non enim hac exceptione vnus afficitur beneficio, sed vnus priuatur iniuria. Sed cui manubias remittit, huius vectigalia inuadit. iubet enim pecuniam, si qua post nos cõsules ex nouis vectigalibus recipiatur, hac vti decemuiros. quasi vero non intelligamus, hæc eos vectigalia, quæ Cn. Pompeius adiunxerit, vendere cogitare. Videtis iam P. C. omnibus * rebus, & modis constructam, & coaceruatam pecuniam decemuiralem. Minuetur huius pecuniæ inuidia. consumetur enim in agrorum emptionibus. optime. Quis ergo emet agros istos? ijdem decemuiri. tu, Rulle, (missos enim facio ceteros) emes, quos voles: vendes, quos voles: vtrumq; horum facies, quanti voles. cauet enim vir optimus, ne emat ab inuito: quasi vero nõ intelligamus ab inuito emere, iniuriosum esse: ab nõ inuito, quæstuosum. Quantum tibi agri vendet, vt alios omittam, socer tuus? &, si ego eius æquitatem animi probe noui, vendet non inuitus. facient idem ceteri libenter, vt possessionis inuidiam pecunia commutent: accipiãt, quod cupiunt: dent, quod retinere vix possunt. Nunc prosp c te omnium rerum infinitam, atque intolerandam licentiam. pecunia coacta est ad agros emendos: ij porro ab inuitis non ementur. si consenserint possessores non võdere, quid futurum est? referetur pecunia? non licet, exigetur? vetat. verum esto: nihil est, quod non emi possit, si tantum des, quantum velit venditor. spoliemus orbem terrarum: vendamus

vectigalia: effundamus ærarium, vt locupletatis aut inuidiæ, aut pestilentiæ possessoribus, agri tamen emantur. Quid? tum quæ erit in istos agros deductio? quæ totius rei ratio, atq; descriptio? Deducentur, inquit, coloniæ. quo? * quorum hominum? in quæ loca? quis enim non videt in colonijs esse hæc omnia consideranda? tibi nos, Rulle, & istis tuis harum omnium rerum machinatoribus, totam Italiam inermem tradituros existimasti, quam præsidijs confirmaretis, colonijs occuparetis, omnibus vinculis deuinctam, & constrictam teneretis? vbi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam constituatis? ne vrbem hanc vrbe alia premere, atq; vrgere possitis? non faciemus, inquit. primum nescio: deinde timeo: postremo nō committam, vt vestro beneficio potius, quā nostro cōsilio salui esse possimus. Quod vero totā Italiam vestris * colonis complere voluistis, id cuiusmodi esset, neminemne nostrum intellecturum existimastis? scriptum est enim, quæ in municipia, quasq; in colonias decemuiri velint, deducant colonos, quos velint: & ijs agros assignent, quibus in locis velint: vt cum totam Italiam militibus suis occuparint, vobis non modo dignitatis retinendæ, sed ne libertatis quidem recuperandæ spes relinquatur. Atque hæc a me suspicionibus, & coniectura coarguuntur. Iam omnis omnium tolletur error: iam aperte ostendent, sibi nomen huius reipublicæ, sedem vrbis atque imperij, denique hoc templum Iouis optimi maximi, atque hanc arcem omnium gentiū displicere. Capuam deduci colonos volunt: illam vrbem huic vrbi rursus opponere: illuc opes suas deferre, & imperij nomen transferre cogitant. qui locus propter vbertatem agrorum, abūdantiamq; rerum omnium, superbiam, & crudelitatem genuisse dicitur: ibi nostri coloni delecti ad omne facinus a decemuiris collocabuntur: &, credo, qua in vrbe homines in veteri dignitate, fortunaq;

naq; nati, copiam rerum moderate ferre nō potuerunt, in ea isti vestri satellites modeste insolentiam suam continebunt. Maiores nostri Capua magistratus, senatum, consilium commune, omnia denique insignia reip. sustulerunt, neq; aliud quidquam, nisi inane nomen Capuæ reliquerunt: non crudelitate (quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hostibus victis sua sæpissime reddiderunt?) sed consilio, quod videbant, si quod reipub. vestigium illis mœnibus cōtineretur, vrbem ipsam imperio domicilium præbere posse. Vos hæc, nisi euertere remp. cuperetis, ac vobis nouam dominationem comparare, credo, quam perniciosa essent, non videretis. quid enim cauendum est in colonijs deducendis, si luxuries Hannibalem ipsum Capuæ corrupit? si superbia nata inibi esse ex Campanorum fastidio videtur? si præsidium nō præponitur huic vrbi ista colonia, sed opponitur? At quemadmodum armatur, dij immortales? nam bello Punico quidquid potuit Capua, potuit ipsa per sese: nunc omnes vrbes, quæ circum Capuam sunt, a colonis per eosdem decemuiros occupabuntur. hanc enim ob caussam permittit ipsa lex, in omnia, quæ velint, oppida colonos vt decemuiri deducant, quos velint. Atque his colonis agrum Campanum, & Stellatem campum diuidi iubet. Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium huius iacturæ, atque damni: prætermitto illa, quæ nemo est, quin grauissime, & verissime conqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Rom. possessionem, subsidiū annonę, horreum belli, sub signo claustrisq; reip. positum vectigal, seruare non potuisse: eum deniq; nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Sullanæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico, solum hoc in rep. vectigal esse, quod amissis alijs remaneat, intermissis non conquiescat, in pace niteat, in bello non obsolescat, mi-

litem ſuſtentet,hoſtem non pertimeſcat: prętermitto omnem hanc orationem, & concioni reſeruo: de periculo ſalutis, ac libertatis loquor. Quid enim exiſtimatis integrum vobis in repub. fore: aut in veſtra libertate, ac dignitate retinendum: cum Rullus,atq; ij, quos multo magis,quam Rullum timetis, cum omni egentium,atque improborum manu, cum omnibus copijs: cum omni argento, & auro, Capuam & vrbes circa Capuam occuparint? His ego rebus, P.C.reſiſtam vehementer,atque acriter: neq; patiar homines ea,me cõſule,expromere quæ contra rempub. diu cogitarint. Erraſtis, Rulle, vehementer & tu, & nonnulli collegæ tui, qui ſperaſtis vos contra conſulem veritate, non oſtentatione popularem,poſſe in euertẽda repub.populares exiſtimari.laceſſo vos,in concionẽ voco: populo Rom. diſceptatore vti volo. Etenim, vt circumſpiciamus omnia,quæ populo grata,atque iucunda ſunt: nihil tam populare, quam pacem, quam concordiam, quam otium reperiemus. ſolicitam mihi ciuitatem ſuſpicione,ſuſpenſam metu,perturbatam veſtris legibus, & concionibus, & ſeditionibus tradidiſtis: ſpem improbis oſtẽdiſtis: timorem bonis inieciſtis: fidem de foro,dignitatem de repub.ſuſtuliſtis. Hoc motu, atq; hac perturbatione animorum atque rerum, cum populo Rom. vox, & auctoritas conſulis repente in tantis tenebris illuxerit: cum oſtenderit nihil eſſe metuendum, nullum exercitum, nullam manum,nullas colonias,nullam venditionem vectigalium, nullum imperium nouum, nullum regnum decemuirale, nullam alteram Romam, neq; aliam ſedem imperij,nobis conſulibus,futurã,ſummamq; tranquillitatem pacis atque otij: verendum,credo, nobis erit, ne veſtra iſta præclara lex agraria magis popularis eſſe videatur? cum vero ſcelera conſiliorum veſtrorum,fraudemq; legis,& inſidias,quæ ipſi populo Rom. a popularibus tribunis plebis fiant oſten-

oſtendero: pertimeſcam, credo, ne mihi non liceat contra vos in concione conſiſtere: præſertim cum mihi deliberatum, & conſtitutum ſit, ita gerere conſulatum, quo vno modo geri grauiter & libere poteſt, vt neq; prouinciam, neq; hominem, neq; ornamentum aliquod, aut commodum, neque rem vllam, quæ a tribuno plebis impediri poſſit, appetiturus ſim. Dicit frequentiſſimo ſenatu conſul Kalen. Ianuarij, ſeſe, ſi ſtatus hic reipub. maneat, neque aliud negotium exſtiterit, quod honeſte ſubterfugere non poſſit, in prouinciam non iturum. ſic me in hoc magiſtratu geram * P. C. vt poſſim tribunum pleb. reipub. iratum coercere: mihi iratum cõtemnere. Quamobrem, per deos immortales, colligite vos, tribuni plebis: deſerite eos, a quibus niſi proſpicitis, breui tẽpore deſeremini. conſpirate nobiſcum: conſentite cum bonis: communem rempub. communi ſtudio, atq; amore defendite. multa ſunt occulta reipub. vulnera, multa nefariorum ciuium pernitioſa conſilia: nullum externum periculum eſt: non rex, non gens vlla, non natio pertimeſcenda eſt: incluſum malum, inteſtinum, ac domeſticum eſt. huic pro ſe quiſq; noſtrum mederi, atq; hoc omnes ſanare velle debemus. Erratis, ſi ſenatum probare ea, quæ dicuntur a me, putatis: populum autem eſſe in alia voluntate. omnes, qui ſe incolumes volent, ſequentur auctoritatem conſulis ſoluti a cupiditatibus, liberi a delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. Quod ſi quis veſtrum ſpe ducitur, ſe poſſe turbulenta ratione honori velificari ſuo primum, me conſule, id ſperare deſiſtat: deinde habeat me ipſum ſibi documento, quem equeſtri ortum loco conſulem videt, quæ vitæ via facillime viros bonos ad honorem, dignitatemq; perducat. Quod ſi vos veſtrum mihi ſtudium P. C. ad communem dignitatem defendendam profitemini, perficiam profecto id quod maxime reſpublica deſide-

rat, vt huius ordinis auctoritas, quæ apud maiores nostros fuit, eadem nunc longo interuallo reipub. restituta esse videatur.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PLEBIS AD POPVLVM.

ORATIO XVI.

EST hoc in more positum, Quirites, institutoq; maiorum, vt ij, qui beneficio vestro imagines familiæ suæ cōsecuti sunt, eam primā habeant concionem, qua gratiam beneficij vestri cum suorum laude coniungāt. qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, vt tantum maioribus eorum debitum esse videatur: vnde etiam quod posteris solueretur, redundaret. Mihi quidem apud vos de meis maioribus dicēdi facultas non datur: nō quod non tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos, disciplinisque institutos videtis: sed quod laude populari, atq; honoris vestri luce caruerunt. De me autem ipso vereor ne arrogantis sit apud vos dicere: ingrati, tacere. nam & quibus studijs hanc dignitatem cōsecutus sim, memetipsum commemorare, perquam graue est & silere de tantis vestris beneficijs nullo modo possum. Quare adhibebitur a me certa ratio, moderatioque dicendi: vt, quid a vobis acceperim, cōmemorem: quare dignus vestro summo honore, singulariq; iudicio sim, ipse modice dicam,

cam, si necesse erit: vos eosdẽ existimaturos putem, qui iudicauistis. Me perlongo interuallo prope memoriæ, tẽporumq; nostrorum primũ hominem nouum, consulem fecistis: & eum locum quem nobilitas præsidijs firmatum, atq; omni ratione obuallatum tenebat, me duce rescidistis, virtutiq; in posterum patere voluistis. neq; me tantummodo consulem, quod est ipsum per sese amplissimum, sed ita fecistis, quomodo pauci nobiles in hac ciuitate cõsules facti sunt: nouus ante me nemo. Nam profecto si recordari volueritis de nouis hominibus: reperietis eos, qui sine repulsa consules facti sunt, diuturno labore, atq; aliqua occasione esse factos, cum multis annis post petissent, quam prætores fuissent: aliquãto serius, quam per ætatem ac per leges liceret: qui autem anno suo petierint, sine repulsa non esse factos: me esse vnũ ex omnibus nouis hominibus de quibus meminisse possumus, qui cousulatum petierim, cũ primum licitũ sit: cõsul factus sim, cum primũ petierim: vt vester honos ad mei tẽporis diẽ petitus, non ad alienæ petitionis occasionẽ interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse videatur. Est illud amplissimũ, quod paullo ante cõmemoraui, Quirites, quod hoc honore ex nouis hominibus primũ me, multis posthabitis, affecistis, quod prima petitione, quod anno meo: sed tamen magnificẽtius, atq; ornatius esse illo nihil potest, quod meis comitijs non tabellam *vindicẽ tacitæ libertatis, sed vocem viuam præ vobis indicem vestrarum erga me voluntatum, ac studiorũ tulistis. itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi vestri concursus: neq; singulæ voces prçconũ, sed vna voce vniuersus populus Ro. consulem declarauit. Hoc ego tam insigne, tam singulare vestrum beneficium, Quirites, cum ad animi mei fructum atq; lætitiã duco esse permagnum: tum ad curam solicitudinemque multo maius. ver-

ſantur enim, Quirites, in animo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam partem neque diurnæ, neq; nocturnæ quietis impertiunt: primum tuendi conſulatus: quæ cum omnibus eſt difficilis, & magna ratio, tum vero mihi præter ceteros, * cui errato nulla venia, recte facto exigua laus, & ab inuitis expreſſa proponitur: non, dubitanti fidele conſilium, non, laboranti certum ſubſidium nobilitatis oſtenditur. Quod ſi ſolus in diſcrimen aliquod adducerer, ferrem, Quirites, animo æquiore: ſed mihi videntur certi homines, ſi qua in re me non modo conſilio, verum etiam caſu lapſum eſſe arbitrabuntur, vos vniuerſos, qui me ante tuleritis nobilitati, vituperaturi. mihi autem, Quirites, omnia potius perpetienda eſſe duco, quam non ita gerendum conſulatum, vt in omnibus meis factis, atq; cõſilijs, veſtrum de me factum, conſiliumq, laudetur. Accedit etiam ille mihi ſummus labor, ac difficillima ratio cõſulatus gerendi, quod nõ eadem, qua ſuperioribus conſulibus, lege & condicione vtendum eſſe decreui: qui aditum huius loci, conſpectumq; veſtrũ partim magnopere fugerunt, partim non vehementer ſecuti ſunt. ego autem nõ ſolum hoc in loco dicam, vbi eſt id dictu facillimum: ſed in ipſo ſenatu. in quo eſſe locus huic voci non videbatur, popularem me futurum eſſe conſulem prima mea illa oratione Kalend. Ian. dixi. neq; enim vllo modo facere poſſum, vt, cum me intelligam non hominum potentium ſtudio, nõ excellentibus gratijs paucorum, ſed vniuerſi populi Ro. iudicio cõſulem ita factum, vt nobiliſſimis hominibus longe præponerer, non, & in hoc magiſtratu, & in omni vita eſſem popularis. Sed mihi ad huiuſce verbi vim, & interpretationem vehementer opus eſt veſtra ſapientia. Verſatur enim magnus error propter inſidioſas nonnullorum ſimulationes: qui cum populi non ſolum commoda, verum etiam ſalutem oppugnant, & impediunt,

pediunt, oratione assequi volunt, vt populares esse videantur. Ego qualem Kal. Ian. acceperim remp. Quirites, intelligo, plenam solicitudinis, plenam timoris: in qua nihil erat mali, nihil aduersi, quod non boni metuerent: improbi exspectarent. omnia turbulenta consilia contra hunc reip. statum, & cōtra vestrum otium partim iniri, partim, nobis consulibus designatis, inita esse dicebantur. sublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouæ calamitatis, sed suspicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouæ dominationes, extraordinaria, non imperia, sed regna quæri putabantur. Quæ cum ego non solum suspicarer, sed plane cernerem: neque enim obscure gerebantur: dixi in senatu, in hoc magistratu me popularem cōsulem futurum. Quid enim est tam populare, quam pax? qua non modo ij, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta, atque agri mihi lætari videntur. Quid tam populare, quam libertas? quam non solum ab hominibus, verum etiam a bestijs experi, atque omnibus rebus anteponi videtis. Quid tam populare, quam otium? quod ita iucundum est, vt, & vos, & maiores vestri, & fortissimus quisque vir maximos labores suscipiendos putet, vt aliquando in otio possit esse, præsertim in imperio, ac dignitate, qui idcirco etiam maioribus nostris præcipuam laudem gratiamq; debemus, quod eorum labore est factum, vt impune in otio esse possemus. Quare qui possum nō esse popularis? cum videam hæc omnia, Quirites, pacem externam, libertatem propriā generis, ac nominis vestri, otium domesticum, deniq; omnia, quæ vobis cara, atq; ampla sunt, in fidem, & quodam modo in patrocinium mei consulatus esse collata? Neq; enim, Quirites, illud vobis iucundum, aut populare debet videri, largitio aliqua promulgata, quæ verbis ostentari potest, re vera fieri, nisi exhausto ærario, nullo pacto potest. neque vero illa

popularia ſunt exiſtimanda, iudiciorum perturbationes, rerum iudicatarum infirmationes, reſtitutio damnatorum: qui ciuitatū afflictarum perditis iam rebus extremi exitiorum ſolent eſſe exitus. neque ſi qui agros populo Ro. pollicētur, ſi aliud quiddam obſcure moliuntur, aliud ſpe ac ſpecie ſimulationis oſtentant, populares exiſtimandi ſunt. Nam vere dicam, Quirites, genus ipſum legis agrariæ vituperare non poſſum. venit enim mihi in mentem, duos clariſſimos, ingenioſiſſimos, amātiſſimos plebis Romanæ viros, Tib. & C. Gracchos, plebem in agris publicis conſtituiſſe: qui agri a priuatis antea poſſidebantur. non ſum autem ego is Conſul, qui, vt pleriq;, nefas eſſe arbitrer, Gracchos laudare: quorum conſilijs, ſapientia, legibus, multas eſſe video reip. partes conſtitutas. itaque, vt initio mihi deſignato conſuli nuntiabatur, legem agrariam tribunos plebis deſignatos conſcribere: cupiebam, quid cogitarent, cognoſcere. etenim arbitrabar, quoniā eodem anno gerēdi nobis eſſent magiſtratus, eſſe aliquam oportere inter nos bene adminiſtrandæ reipublicæ ſocietatem. Cum familiariter me in eorum ſermonem inſinuarem, ac darem: celabar, excludebar: & cum oſtenderem, ſi lex vtilis plebi Romanæ mihi videretur, auctorem me, atq; adiutorem futurū: tamen aſpernabantur hanc liberalitatem meam: negabant me adduci poſſe, vt vllam largitionem probarem. finem feci offerendi mei, ne forte mea ſedulitas, aut inſidioſa, aut impudens videretur. Interea non deſiſtebant clam inter ſe conuenire, priuatos quoſdam adhibere, ad ſuos cœtus occultos noctem adiungere, & ſolitudinem. quibus rebus, quanto in metu fuerimus, ex veſtra ſolicitudine, in qua illis temporibus fuiſtis, facile aſſequi coniectura poteritis. Ineunt tandem magiſtratus tribuni plebis: concio tādem exſpectata P. Rulli, quod & princeps erat agrariæ legis, & truculentius ſe gerebat, quam ceteri.

teri.*iam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur: vestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quam ante barbaq; maiore: vt oculis, & aspectu denuntiare omnibus vim tribunitiam, & minitari reip. videretur. legem hominis, concionemq; exspectabam. lex initio nulla proponitur: concionem in primis aduocari iubet: summa cum exspectatione concurritur: explicat orationem sane longam, & verbis valde bonis. vnum erat, quod mihi vitiosum videbatur: quod tanta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere posset, quid diceret. hoc ille vtrum insidiarum caussa fecerit, an hoc genere eloquētiæ delectetur, nescio. tamen si qui acutiores in concione steterant, de legē agraria nescio quid voluisse eum dicere suspicabantur. aliquando tandem, me designato, lex in publicum proponitur: concurrunt iussu meo plures vno tempore librarij: descriptam legem ad me afferunt. Omni hoc vobis*ratione confirmare possum, Quirites, hoc animo me ad legendam legem, cognoscendamq; venisse, vt si eam vobis accommodatam, atq; vtilem esse intelligerem, auctor eius, atque adiutor essem. non enim natura, neque dissidio, neq; odio penitus insito bellum nescio quod habet susceptum consulatus cum tribunatu, quia persæpe seditiosis, atque improbis tribunis pleb. boni & fortes consules obstiterunt: & quia vis tribunitia nonnumquam libidini restitit consulari. Non potestatum dissimilitudo, sed animorum disiunctio dissensionem facit. Itaque hoc animo legem sumpsi in manus, vt eam cuperem esse aptam vestris commodis, & eiusmodi, quam consul re, non oratione popularis & honeste, & libenter posset defendere. Atque ego a primo capite legis vsque ad extremum reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud susceptum, nihil aliud actum, nisi vti decem reges ærarij, vectigalium, pro-

uinciarum omnium, totius reipubl. regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini constituerentur legis agrariæ simulatione, atq; nomine. Sic confirmo, Quirites, hac lege agraria pulchra, atq; populari, dari vobis nihil, condonari certis hominibus omnia, ostentari populo Rom. agros: eripi etiam libertatem: priuatorum pecunias augeri: publicas exhauriri: denique, quod est indignissimum, per tribunum pleb. quem maiores præsidem libertatis, custodemq; esse voluerunt, reges in ciuitate constitui. Quæ cum exposuero, si falsa vobis videbuntur esse, sequar auctoritatem vestram: mutabo meam sententiam: sin insidias fieri libertati vestræ simulatione largitionis intelligetis: nolitote dubitare plurimo sudore, & sanguine maiorum vestrorum partam, vobisque traditam libertatem, nullo vestro labore, consule adiutore defendere. Primum caput est legis agrariæ, quo, vt illi putant, tentamini leuiter, quo animo libertatis vestræ diminutionem ferre possitis. iubet enim, tribunum pleb. qui eam legem tulerit, creare decemuiros per tribus septem decem: vt, quem nouem tribus fecerint, is decemuir sit. Hic quæro, quam ob caussam initium rerum, ac legum suarum hinc duxerit, vt populus Ro. suffragio priuaretur. toties legibus agrarijs curatores constituti sunt, triumuiri, quinqueuiri, decemuiri: quæro a populari tribuno plebis ecquando nisi per xxxv. tribus creati sint? etenim cum omnes potestates, imperia, curationes, ab vniuerso populo Romano proficisci conuenit: tum eas profecto maxime, quæ constituuntur ad populi fructum aliquem & commodum: in quo, & vniuersi deligant, quem populo Romano maxime consulturum putent: & vnusquisque studio, & suffragio suo viam sibi ad beneficium impetrandum munire possit. hoc tribuno pleb. potissimum venit in mentem, populum Rom. vniuersum priuare suffragijs,

paucas

paucas tribus non certa condicione iuris, sed sortis beneficio fortuito ad vsurpandam libertatem vocare. * ITEM inquit, capite altero, VT COMITIIS PONTIFICIS MAXIMI. Ne hoc quidem vidit, maiores nostros tam fuisse populares, vt quod per populum creari fas non erat propter religionem sacrorum, in eo tamen propter amplitudinem sacerdotij voluerint populo supplicari. atque hoc idem de ceteris sacerdotijs Cn. Domitius tribunus plebis vir clarissimus tulit: quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, vt minor pars populi vocaretur: ab ea parte qui esset factus, is a collegio cooptaretur. Videte quid intersit inter Cn. Domitium tribunum pleb. hominem nobilissimum, & P. Rullum: qui tentauit, vt opinor, patientiam vestram, cum se nobilem esse diceret. Domitius, quod per cęremonias populi fieri nõ poterat, ratione assecutus est, vt id, quoad posset, quoad fas esset, quoad liceret, * populi ad partes daret: hic quod populi propriũ semper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros essent assignaturi, ante acciperent a populo beneficium, quam darent, id totum eripere vobis, atq; e manibus extorquere conatus est. Ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodammodo dedit: hic, quod adimi nullo pacto * poterat potestate, quadam ratione eripere conatur. Quæret quispiam in tanta iniuria, tantaque impudentia quid spectarit. non defuit consilium: fides erga plebem Romanam, æquitas in vos libertatemque vestram vehementer defuit. iubet enim comitia decemuiris habere creandis eum, qui legem tulerit. hoc dicam planius. iubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum. nondum reprehendo: video fecisse alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quo pertineat videte. habebit comitia: volet * eos renũtiare, quibus

regia potestas hac lege quæritur. vniuerso populo neque ipse committit, neque illi horum consiliorum auctores committi recte putant posse. sortietur tribus idem Rullus. homo felix educet, quas volet, tribus: quos nouem tribus decemuiros fecerint, ab eodem Rullo eductæ, hos omnium rerũ (vt iam ostendam) dominos habebimus. atq; ij, vt grati, ac memores beneficij esse videãtur, aliquid se nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis vero sex & x x. tribubus nihil erit, quod nõ putent posse suo iure denegare. Quos tandem igitur decemuiros creari vult: se primum. qui licet: leges enim sunt veteres, neq; eæ consulares, si quid interesse hoc arbitramini, sed tribunitiæ, vobis maioribusq; vestris vehementer gratæ, atq; iucundæ. Licinia est lex, atq; altera Aebutia, quę non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate, sed etiã collegas eius, cognatos ꝗ affines excipit, ne eis ea potestas, curatione mandetur. etenim, si populo cõsulis, remoue te a suspicione alicuius tui commodi: fac fidem te nihil, nisi populi vtilitatem, & fructum quærere: sine ad alios potestatem, ad te gratiam beneficij tui peruenire. nam hoc quidem vix est liberi populi, vix vestrorum animorum, ac magnificentiæ. Quis legem tulit? Rullus. quis maiorem partem populi suffragijs priuauit? Rullus. quis comitijs præfuit? Rullus. quis tribus, quas voluit, vocauit, nullo custode sortitus? quis decemuiros, quos voluit, renuntiauit? idem Rullus. quem principem renuntiauit? Rullum. vix mehercule seruis hoc eũ suis, non vobis omnium gentium dominis probaturum arbitrarer. Optimæ leges igitur hac lege sine vlla exceptione tollẽtur. idem legis sibi sua lege curationem petet: idem, maiore parte populi suffragijs spoliata, comitia habebit: quos volet, atque in ijs se ipsum renuntiabit: & videlicet collegas suos adscriptores legis agrariæ, non repudiabit, a quibus ei lo-

eius primus inuidiæ in * præſcriptione legis conceſſus eſt: ceteri fructus omnium rerum, qui in ſpe legis huius poſiti ſunt, communi cautione, atque æqua ſibi parte retinentur. At videte hominis diligẽtiam, ſi aut Rullum cogitaſſe, aut ſi Rullo potuiſſe in mentem venire arbitramini. viderunt ij, qui hæc machinabantur, ſi vobis ex omni populo deligendi poteſtas eſſet data: quæcumque res eſſet, in qua fides, integritas, virtus, auctoritas quæreretur, vos eam ſine dubitatione ad Cn. Pompeium principem delaturos. etenim quem vnum ex cunctis delegiſſetis, vt eum omnibus omnium gentium bellis, terra, & mari præponeretis, certe in decemuiris faciendis, ſiue fides haberetur, ſiue honos, & committi huic optime, & ornari hunc iuſtiſſime poſſe intelligebant: atque excipitur hac lege, non adoleſcentia, non legitimum aliquod impedimentum, non poteſtas, non magiſtratus vllus alijs negotijs, ac legibus impeditus, non reus denique quo minus decemuir fieri poſſit. præſentem eum profiteri iubet. quod nulla alia in lege vmquam fuit, ne in his quidem magiſtratibus, quorum certus ordo eſt. Timebat enim Pompeius ne, ſi adeſſet, ferri non poſſet, aut ne, ſi accepta lex eſſet, illum ſibi collegã adſcriberetis, cuſtodem, ac vindicem cupiditatũ. Hic quoniam video vos hominis dignitate, & contumelia legis eſſe commotos: renouabo illud, quod initio dixi, regnum comparari, libertatem veſtram hac lege funditus tolli. An vos aliter exiſtimabatis, cum ad omnia veſtra pauci homines cupiditatis oculos adieciſſent, non eos in primis id acturos, vt ex omni cuſtodia veſtræ libertatis, ex omni poteſtate, curatione, patrocinio veſtrorum commodorum Cn. Pompeius depelleretur? viderunt, & vident, ſi per imprudentiam veſtram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis: fore vti poſtea, cognitis inſidijs, cum decemuiros crearitis, tum vitijs

omnibus, & ſceleribus legis Cn. Pompeij præſidium opponendum putetis. & hoc paruum argumentum vobis erit, a certis hominibus dominationem, poteſtatemque omnium rerum quæri: cum videatis eum, quem cuſtodem veſtræ libertatis fore videant, expertem fieri dignitatis? Cognoſcite nũc, quæ poteſtas decemuiris, & quanta detur. Primum lege curiata decemuiros ornat. Iam hoc inauditum & plane nouo more, vti curiata lege magiſtratus detur, cui nullis comitijs ante ſit datus. Eam legem ab eo prætore, qui ſit primus factus, ferri iubet. at quomodo? vt ij decemuiratum habeant, quos plebs deſignauerit, oblitus eſt, nullos a plebe deſignari, & is orbem terrarum conſtringit nouis legibus: qui quid in ſecundo capite ſcriptum eſt, non meminit in tertio. atque hic perſpicuum eſt, quid iuris a maioribus acceperitis, quid ab hoc tribuno pleb. vobis relinquatur. maiores de omnibus magiſtratibus bis vos ſententiam ferre voluerunt. nam centuriata lex cenſoribus ferebatur, cum curiata ceteris patricijs magiſtratibus: tum iterum de eiſdem iudicabatur, vt eſſet reprehendendi poteſtas, ſi populum beneficij ſui pæniteret. nunc quia prima illa comitia tenetis centuriata, & tributa: curiata tantum auſpiciorum cauſa remanſerunt. hic autem tribunus plebis, quia videbat poteſtatem neminem iniuſſu populi, aut plebis poſſe habere: curiatis ea comitijs quæ vos non * ſinitis, confirmauit: tributa, quæ veſtra erant, ſuſtulit. Ita cum maiores binis comitijs voluerint vos de ſingulis magiſtratibus iudicare: hic homo popularis ne vnam quidem populo comitiorum poteſtatem reliquit. Sed videte hominis religionem, & diligentiam. vidit, & perſpexit, ſine curiata lege decemuiros habere poteſtatem non poſſe: quoniam per nouem tribus eſſent conſtituti. iubet ferre de his legem curiatam: prætori

tori imperat. quam id ipſum abſurde, nihil ad me attinet. iubet enim qui primus ſit prætor factus, eum legem curiatam ferre: ſin is ferre non poſſit, qui poſtremus ſit: vt aut luſiſſe in tantis rebus, aut profecto neſcio quid ſpectaſſe videatur. Verum hoc quod eſt aut ita peruerſum, vt ridiculũ, aut ita malitioſum, vt obſcurum ſit, relinquamus: ad religionem hominis reuertamur. Videt ſine lege curiata nihil agi per decemuiros poſſe. quid poſtea, ſi ea lata non erit? attendite ingenium. tum ij decemuiri, inquit, eodem iure ſint, quo qui optima lege. Si * hoc fieri poteſt, vt in hac ciuitate, quæ longe iure libertatis ceteris ciuitatibus antecellit, quiſquam nullis comitijs imperium, aut poteſtatem aſſequi poſſit, quid attinet tertio capite legem curiatam ferre iubere, * quoniam quarto permittas, vt ſine lege curiata idem iuris habeant, quod haberent ſi optima lege a populo eſſent creati? reges conſtituuntur, non decemuiri, Quirites: ijq́ue ab ijs initijs, fundamentiſq́ue naſcuntur, vt non modo cum gerere cœperint, ſed etiam cum conſtituentur, omne veſtrum ius, poteſtas, libertaſq; tollatur. At videte, quam diligenter retineat ius tribunitiæ poteſtatis. Conſulibus legem curiatam ferentibus, a tribunis pleb. ſæpe eſt interceſſum. neque tamen nos id querimur, eſſe hanc tribunorum pleb. poteſtatem: tantummodo ſi quis ea poteſtate temere eſt vſus, reprehendendum exiſtimamus. hic tribunus pleb. *legi curiatæ, quam prætor ferat, adimit intercedẽdi poteſtatem. atq; hoc cum in eo reprehẽdendum eſt, quod per tribunum pleb. tribunitia poteſtas minuitur, tum in eo deridendum, quod conſuli, ſi legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet: hic, qui vetat intercedere, poteſtatem, etiam ſi interceſſum ſit, tamen eandem conſtituit, quam ſi lata eſſet lex, vt non intelligam, quare aut hic vetet intercedere, aut quemquam interceſſurum

putet, cum interceſſio ſtultitiam interceſſoris ſignificatura ſit, non rem impeditura. Sint igitur decẽuiri neq; veris comitijs, hoc eſt populi ſuffragijs, neq; illis ad ſpeciem, atque ad vſurpationem vetuſtatis per x x x. lictores auſpiciorum cauſſa adumbratis, conſtituti. videte nunc eos, qui a vobis nihil poteſtatis acceperint, quanto maioribus ornamentis afficiat, quam omnes non affecti ſumus, quibus vos ampliſſimas poteſtates dediſtis. Iubet * auſpicij coloniarum deducendarum cauſſa decemuiros habere pullarios. Eodem iure, inquit, quo habuerunt treſuiri lege Sempronia. Audes etiam, Rulle, mentionem facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipſa commouet, treſuiros illos x x x v. tribuum ſuffragio eſſe creatos? & cum tu a Tib. Gracchi æquitate, ac pudore longiſſime remotus ſis, id quod diſſimillima ratione factum ſit, eodem iure putas eſſe oportere? Dat prętерea poteſtatem verbo prætoriam, re vera regiam: definit in quinquennium: facit ſempiternam. tantis enim confirmat opibus & copijs, vt inuitis eripi nullo modo poſſit. deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, cẽturijs, ſupellectili: ſumptũ haurit ex ærario, ſuppeditat a ſocijs: ianitores ex equeſtri loco ducentos in annos ſingulos, ſtipatores corporis cõſtituit, eoſdem miniſtros, & ſatellites poteſtatis. Formã adhuc habetis, Quirites, & ſpeciem ipſam tyrannorum, inſignia veteris poteſtatis: nondum ipſam poteſtatem. dixerit enim fortaſſe quiſpiã, quid me iſta lædunt? ſcriba, lictor, præco, pullarius? omnia ſunt hæc huiuſmodi, Quirites, vt ea qui habeat ſine veſtris ſuffragijs, aut rex non ferendus, aut priuatus furioſus eſſe videatur. perſpicite quanta poteſtas permittatur: non priuatorum inſaniam, ſed intolerantiam * regis eſſe dicetis. Primum permittitur infinita poteſtas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de veſtris vectigalibus

bus non fruendis, sed alienandis: deinde orbis terrarum, gentiumq; omnium datur cognitio sine cõsilio, pœna sine prouocatione, animaduersio sine auxilio, iudicare per quinquennium vel de consulibus, vel de ipsis tribunis pleb. poterunt: de illis interea nemo iudicabit. magistratus his gerere licebit, caussam dicere non licebit: emere agros a quibus volent, vel quos volent, quam volent magno poterũt: colonias deducere nouas, renouare veteres, totã Italiam suis colonijs vt cõplere liceat, permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos populos agris multandi, * regnorũ vel dandorũ summa potestas datur: cum velint, Romæ esse, cũ commodũ sit: quacumq; velint, summo cũ imperio, iudicioq; omniũ rerum vagari vt liceat, conceditur. interea dissoluant iudicia publica: de consilijs abducant, quos velint: singuli de maximis rebus iudicent, quæstori permittant: finitorem mittant: ratum sit, quod finitor vni illi a quo missus erit, renuntiauerit. Verbum mihi deest, Quirites, cum ego hanc potestatẽ regiam appello: sed profecto maior est quædam. nullum enim regnum fuit vmquam, quod non, si minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. hoc vero infinitum est, quo & regna omnia, & vestrum imperium, quod latissime patet, & ea, quæ partim libera a vobis, partim etiam ignorata vobis sunt, permissu legis continentur. Datur igitur eis primũ, vt liceat eis vendere omnia, de quibus vendendis senatusconsulta facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio consulibus: cur hoc tam est obscurum, atque cæcum? quid? ista omnia, de quibus senatus censuit, nominatim in lege perscribi nonne potuerunt? Duæ sunt huius obscuritatis caussæ, Quirites: vna pudoris, si quis pudor esse potest in tam insigni impudentia: altera sceleris. nam neque ea, quæ senatus nominatim vendenda censuit, audet appellare. sunt enim

loca publica vrbis, sunt sacella, quæ post restitutam tribunitiam potestatem nemo attigit: quæ maiores in vrbe * partim periculi perfugia esse voluerunt, hæc lege tribunitia decemuiri vendent. accedet eo mons Gaurus: accedent salicta ad Minturnas: adiũgetur etiam illa via vendibilis Herculanea multarũ deliciarum, & magnæ pecuniæ: permultaque alia, quæ senatus propter angustias ærarij vendenda cẽsuit: consules propter inuidiam non vendiderunt. Verum hæc fortasse propter pudorem in lege reticentur. sed illud magis est credendum, & pertimescendum, quod audaciæ decemuirali, corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumq; senatusconsultorum, quæ facta numquam sunt, cum ex eo numero, qui per eos annos consules fuerunt, multi mortui sint, magna potestas permittitur. nisi forte nihil est æquum vos de eorum audacia suspicari. quorum cupiditati nimium angustus orbis terrarum esse videatur. Habetis vnum venditionis genus, quod magnum videri vobis intelligo: sed attendite animos ad ea, quæ consequuntur: hunc quasi gradum quendam, atque aditum ad cetera factum * intelligetis. QVI AGRI, QVAE LOCA, QVAE AEDIFICIA. quid est præterea? multa in mancipijs, in pecore, auro, argento, ebore, veste, supellectili, ceteris rebus. quid dicam? inuidiosum putasset hoc fore, si omnia nominasset? non metuit inuidiam, quid ergo? longum putauit, & timuit, ne quid præteriret: adscripsit, ALIVDVE QVID. qua breuitate rem nullam esse exceptam videtis. Quidquid ergo sit extra Italiam, quod publicum populi Rom. factum sit L. Sulla, Q. Pompeio consulibus, aut postea, id decemuiros iubet vendere. Hoc capite, Quirites, omneis gentes, nationes, prouincias, regna, decemuirum ditioni, iudicio, potestatiq; permissa, & condonata esse dico. *Primum hoc quæro, qui tandem locus vsquam sit,

quem

quem non possint decemuiri dicere publicũ populi Rom. esse factum? nam cum idem possit iudicare, qui dixerit, quid est, quod non liceat ei dicere, cui liceat idem iudicare? commodum erit Pergamum, Smyrnam, Tralleis, Ephesum, Miletum, Cyzicum, totam denique Asiam, quæ post L. Sullam, Q. Pompeium COSS. recuperata sit, populi Rom. factam esse dicere. vtrum oratio ad eius rei disceptationem deerit? an cum idem & differet, & iudicabit, impelli non poterit, vt falsum iudicet? an si condemnare Asiam volet, terrorem damnationis, & minas nõ, quanti volet, æstimabit? Quid (quod disputari contra nullo pacto potest: quoniam statutum a vobis est, & iudicatum: quam hereditatem iam creuimus) regnum Bithyniæ? quod certe publicum est populi Rom. factum. num quid caussæ est, quin omnes agros, vrbes, statiua, portus, totam denique Bithyniam decemuiri vendituri sint? quid Mitylenæ? quę certe vestræ, Quirites, belli lege, ac victoriæ iure factæ sunt, vrbs & natura, & situ, & descriptione ædificiorum, & pulcritudine in primis nobilis, agri iucundi, & fertiles: nempe eodem capite inclusi cõtinentur. Quid Alexandria, cunctaq; Aegyptus? vt occulte latet? vt recondita est? vt furtim tota decemuiris traditur? Quis enim vestrum hoc ignorat, dici, illud regnum testamento regis Alexãdrini populi Rom. esse factum? Hic ego consul populi Rom. non modo nihil iudico, sed ne quid sentiam quidem profero. magna enim mihi res non modo ad statuendum, sed etiam ad dicendum videtur esse. video, qui testamentum factum esse confirmet: auctoritatem senatus exstare hereditatis aditæ sentio, tum, quando Alexandro mortuo, legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam, * nostris recuperarent. hęc L. Philippum sępe in senatu confirmasse memoria teneo: eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neq; genere, neque animo regio

esse,inter omnes fere video conuenire.dicitur contra,nullum esse testamentum: non oportere populum Rom.omnium regnorum appetentem videri: demigraturos in illa loca nostros homines propter agrorum bonitatem,& omnium rerum copiam.hac tanta de re P.Rullus cum ceteris decemuiris collegis suis iudicabit? & verum iudicabit?nam vtrumq; ita magnum est, vt nullo modo neq; cōcedendum, neq; ferēdum sit.Volet esse popularis, populo Rō. adiudicabit. ergo idem ex sua lege vendet Alexandriam,vendet Aegyptum: vrbis copiosissimæ, pulcherrimorumq; agrorum iudex, arbiter, dominus, rex deniq; opulentissimi regni reperietur. Non sumet sibi tantum,non appetet: iudicabit Alexandriam regis esse,a populo Rom.abiudicabit. Primum populi Rom.hereditatem decemuiri iudicent, cum vos volueritis de priuatis hereditatibus centumuiros iudicare? deinde quis aget caussam populi Romani? vbi res ista agetur? qui sunt isti decemuiri, quos perspiciamus regnum Alexandriæ Ptolemæo gratis adiudicaturos? Quod si Alexandria petebatur, cur non eosdem cursus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato c o s s. cucurrerunt? cur non aperte,vt antea? cur non item, vt * cum directo, & palam regionem illam petierunt? an quietis ijs,qui per cursum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc tetris tenebris, & caligine se Alexandriam peruenturos arbitrati sunt? atque illud circumspicite vestris mentibus, * vnaque * legatos nostros homines,auctoritate tenui, qui rerum priuatarum caussa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre vix possunt: graue est enim nomen imperij,atque id etiam in leui persona pertimescitur: propterea quod vestro non suo nomine, cum hinc egressi sunt,abutuntur.quid censetis,cum isti decēuiri cum imperio,cum fascibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum vagabūtur?

quo

quo tandem animo? quo metu? quo periculo miseras nationes futuras? est in imperio terror: patiẽtur. est in aduentu sumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recusabũt. illud vero quantũ est, Quirites, cum is decemuir, qui aliquam in vrbem aut exspectatus, vt hospes, aut repente, vt dominus venerit, illum ipsum locũ, quo venerit, illam ipsam sedem hospitalem, in quam erit deductus, publicam populi Ro. esse dicet? at * quanta calamitas populi, si dixerit? quantus ipsi quæstus, si negarit? Atq; ijdẽ, qui hæc appetunt, queri nonnumquam solent, omnes terras Cn. Pompeio, atq; omnia maria esse permissa. simile vero est, multa committi, an condonari omnia? * vel labori & negocio præponi, an prædæ & quæstui? mitti ad socios liberandos, an ad opprimendos? denique, si quis est honos singularis, nihilne interest, vtrum populus Rom. eum cui velit deferat, an is impudenter populo Rom. per legis fraudem surripiatur? Intellexistis, quot res, & quantas decemuiri legis permissu vendituri sint. non est satis. cum sese sociorum, cum exterarum nationum, cum regum sanguine implerint, incidant neruos populi Rom. adhibeant manus vectigalibus vestris, irrumpant in ærarium. sequitur enim caput, quo capite non permittit quidem, si forte desit pecunia, quæ tanta ex superioribus * recipi potest, vt deesse non debeat: sed plane, quasi ea res nobis saluti futura sit, ita cogit, atque imperat, vt decemuiri vestra vectigalia vendant nominatim. Quam tu mihi ex ordine recita de legis scripto populi Rom. auctionem. quam mehercule ego præconi huic ipsam luctuosam & acerbam prædicationem futuram puto. * * vt in suis rebus, ita in repub. luxuriosus nepos: qui prius siluas vendat, quam vineas. Italiam percensuisti. perge in Siciliam. nihil est in hac prouincia quod aut in oppidis, aut in agris maiores nostri proprium nobis reliquerint, quin id ve-

nire iubeat. Quod partum recenti victoria maiores vobis in sociorum vrbibus, ac finibus, & vinculum pacis, & monumentum belli reliquerunt, id vos ab illis acceptum hoc auctore, vendetis? Hic mihi parumper mentes vestras, Quirites, commouere videor, dum patefacio vobis, quas isti penitus abstrusas insidias se posuisse arbitrantur contra Cn. Pompeij dignitatem. & mihi quæso ignoscite, si appello talem virum sæpius. vos mihi prætori biennio ante, Quirites, hoc eodem in loco personam hanc imposuistis, vt quibuscumq; rebus possem, illius absentis dignitatem vobiscum vna tuerer. feci adhuc, quæ potui, neq; familiaritate illius adductus, nec spe honoris, atq; amplissimæ dignitatis: quam ego, etsi libente illo, tamen absente * illo, per vos consecutus sum. Quamobrem cum intelligam, hanc totam fere legem ad illius opes euertendas tanquam machinam comparari, & resistam consilijs hominum, & perficiam profecto, quod ego video comparari, vt id vos vniuersi non solum videre, verũ etiam tenere possitis. Iubet venire, quæ Attalensium, quæ Phaselitum, quæ Olympenorum fuerint, agrumque Agerensem, & Orindicum, & Gedusanum. hæc P. Seruilij imperio, & victoria clarissimi viri vestra facta sunt. Adiungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publicani fruũtur: deinde Attalicos agros in Cherroneso: in Macedonia, qui regis Philippi, siue Persæ fuerunt: qui item a censoribus locati sunt, & certissimum vectigal. * adscribit eidem auctioni Corinthios agros opimos, & fertiles, & Cyrenenses, qui Appionis fuerunt: & agros in Hispania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipsam veterem Carthaginem vendit: quam videlicet P. Africanus nõ propter religionem sedium illarum, ac vetustatis de consilij sententia consecrauit, sed vt ipse locus, eorum, qui cum hac vrbe de imperio certarunt, vestigia calamitatis ostenderet. Sed non fuit tam diligens,

diligens, quam est Rullus: aut fortasse emptorē ei loco reperire non potuit. Verum inter hos agros regios, captos veteribus bellis virtute summorum imperatorū, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, vt eos decemuiri vendant. Itane vero? non legibus datis, non auditis verbis imperatoris, nondum denique bello confecto, cum rex Mithridates amisso exercitu, regno expulsus, tamen in vltimis terris aliquid etiam nunc moliatur, atq; ab inuicta Cn. Pompeij manu Mæotide, & illis paludibus, & itinerum angustijs, atque altitudine montium defendatur, cum imperator in bello versetur, in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquū sit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, & potestas more maiorum debet esse, decemuiri vendent? & credo, P. Rullus (is enim sic se gerit, vt sibi iam decemuir designatus esse videatur) ad eam auctionem potissimum proficiscetur. is videlicet, antequam veniat in Pontum, litteras ad Cn. Pompeiū mittet, quarum ego iam exemplū ab istis compositum esse arbitror. P. SERVILIVS RVLLVS TRIBVNVS PLEB. DECEMVIR S. D. *CN. POMPEIO CN. F. Non credo adscripturum esse, Magno. non enim videtur id, quod imminuere lege conatur, concessurus verbo. TE VOLO CVRARE, VT MIHI SINOPE PRAESTO SIS, AVXILIVMQVE ADDVCAS, DVM EOS AGROS, QVOS TVO LABORE CEPISTI, EGO MEA LEGE VENDAM. an Pompeium non adhibebit? in eius prouincia vendet manubias imperatoris? ponite ante oculos vobis Rullum in Ponto inter vestra, atque hostium castra hasta posita cum suis formosis finitoribus auctionantem. Neque in hoc solum inest contumelia, quæ vehementer & insignis est, & noua, vt vlla res par-

ta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum administrante, non modo venierit, verum etiam locata sit: plus spectant homines certe, quam contumeliam: sperant, si concessum sit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita potestate, cum innumerabili pecunia, non solum alijs in locis vagari, verum etiam ad ipsius exercitum peruenire, aliquid illi insidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi posse. putant, si quam spem in Cn. Pompeio exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cum viderit earum rerum omnium potestatē ad decemuiros esse translatam. Patior non moleste tam stultos esse, qui hæc sperent, tam impudentes, qui conentur: illud queror, tam me ab ijs esse cōtemptum, vt hec portenta, me consule, potissimum cogitarent. Atque in omnibus his agris, ædificijsq; vendendis permittitur decemuiris, vt vendant quibuscumq; in locis videatur. O perturbatam rationem, o libidinem refrenandam. o consilia dissoluta, atq; perdita, vectigalia locare nusquam licet, nisi in hac vrbe, hoc ex loco, hac vestrum frequentia: venire vestras res proprias, & in perpetuum a vobis alienari in Paphlagoniæ tenebris, atq; in Cappadociæ solitudine licebit? L. Sulla cum bona indēnatorum ciuiū funesta illa auctione sua venderet, & se prædam suam diceret vendere, tamen ex hoc loco vendidit. nec quorum oculos offendebat, eorum ipsorū cōspectum fugere ausus est: decemuiri vestra vectigalia non modo ne vobis quidem arbitris, sed ne præcone quidem publico teste, vendent? Sequitur omnes agros extra Italiam infinito ex tēpore, non, vt antea, ab Sulla & Pompeio COSS. cognitio decemuirum, priuatus sit an publicus: sicq; agro pergrande vectigal imponitur. Hoc quantū iudicium, quam intolerandum, quam regium sit, quem præterit?

terit? posse quibuscumq; locis velint, nulla disceptatione, nullo cõsilio, priuata publicare, publica liberare. Excipitur hoc capite ager in Sicilia, Recentoricus: quem ego excipi, & propter hominũ necessitudinem, & propter æquitatem, Quirites, *sane vehementer gaudeo. Sed quæ hæc impudentia? qui agrum Recentoricũ possident, vetustate possessionis se, non iure: misericordia senatus, non agri condicione defendunt. Nam illum agrum publicũ esse fatentur, sed moueri possessionibus, *amicissimis sedibus, ac dijs penatibus negant oportere. At si est priuatus ager Recentoricus, quid eum excipis? sin autem publicus, quæ est ista æquitas? *ceteros, etiã si priuati sint, permittere vt publici iudicẽtur: hunc excipere nominatim, qui publicus esse *fateatur. Ergo eorũ ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione valuerunt: ceteri agri omnes, qui vbiq; sunt, sine vllo delectu, sine populi Ro. notione, sine iudicio senatus, decemuiris addicentur. Atq; etiam est alia superiore capite, quo omnia veneũt, quæstuosa exceptio: quæ tegit eos agros, de quibus fœdere cautum est. Audiuit, hanc rem nõ a me, sed ab alijs agitari sæpe in senatu, nonnumquam ex hoc loco, possidere agros in ora maritima regem Hiempsalem, quos P. Africanus populo Rom. adiudicarit, & tamen postea per C. Cottam cos. cautum esse fœdere. hoc quia vos fœdus non iusseritis, veretur Hiempsal vt satis firmum sit & ratum. Quid, cuiusmodi est illud? tollitur vestrum iudicium, fœdus totum excipitur, comprobatur. Quod minuit auctionem decemuiralem, laudo: quod regi amico cauet, non reprehendo: quod non gratis fit, indico. volitat enim ante oculos istorũ Iubæ regi filius adolescens non minus bene nummatus, quam bene capillatus. Vix iam videtur locus esse, qui tantos aceruos pecuniæ capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubijs, ex coronario, ad

quoſcumq; peruenit, neq; relatum eſt in publicū, neq; in monumento cōſumptum, id profiteri apud decemuiros,& ad eos referre iubet. hoc capite etiā quæſtionem de clariſſimis viris, qui populi Rom. bella geſſerunt, iudiciumq; de pecunijs repetundis ad decemuiros tranſlatum videtis. *horum erit illud iudiciū, quantæ cuiuſq; manubiæ fuerint, quid relatum, quid reſiduum ſit. in poſterum vero lex hæc imperatoribus veſtris conſtituitur, vt quicūq; de prouincia deceſſerit, apud eoſdem decemuiros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarij, profiteatur. Hic tamen vir optimus eum, quem amat excipit Cn. Pompeium, vnde iſte amor tam improuiſus, ac tam repentinus? qui honore decemuiratus excluditur prope nominatim, cuius iudicium,legumq; datio,captorum agrorum ipſius virtute cognitio tollitur, cuius non in prouinciam, ſed in ipſa caſtra decemuiri cum imperio, infinita pecunia, maxima poteſtate, & iudicio rerum omnium mittuntur, cui ius imperatorium, quod ſemper omnibus imperatoribus eſt conſeruatum, ſoli eripitur,is excipitur vnus, ne manubias referre debeat.vtrum tādem hoc capite honos haberi homini, an inuidia quæri videtur? Remittit hoc Rullo Cn.Pompeius:beneficio iſto legis,benignitate decemuirali nihil vtitur. nam ſi eſt æquum prædas, ac manubias ſuas imperatores, non in monumenta deorum immortalium, neque in vrbis ornamenta conferre,ſed ad decemuiros,tamquam ad dominos reportare:nihil ſibi appetit præcipue Pōpeius, nihil:vult ſe in cōmuni,atq; in eodē, quo ceteri, iure verſari.ſin eſt iniquum, Quirites, ſi turpe, ſi intolerandum*hoc,decemuiros portitores omnibus omnium pecunijs conſtitui, qui non modo reges,atq; exterarum nationum homines, ſed etiam imperatores noſtros excutiant,non mihi videntur honoris cauſſa,excipere Pōpeium, ſed metuere, ne ille eādem

dem contumeliam, quam ceteri, ferre non possit. Pompeius*autem hoc animo sit,vt quidquid vobis placeat,sibi ferendum putet:quod vos ferre nō poteritis, id profecto perficiat, ne diutius inuiti ferre cogamini. Verūtamen cauet,vt,siqua pecunia,post nos cōsules ex nouis vectigalibus recipiatur,ea decemuiri vtantur. noua porro vectigalia videt ea fore, quæ Pompeius adiunxerit. ita remissis manubijs, vectigalibus eius virtute partis se frui putat oportere. Parta sit pecunia, Quirites, decemuiris tanta, quanta sit in terris: nihil prætermissum, sed omneis vrbes,agri,regna denique, postremo etiam vectigalia vestra venierint:accesserint in cumulum manubiæ vestrorū imperatorum: quantæ & quam immanes diuitiæ decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tam infinita potestate rerum omnium quærantur,videtis.cognoscite nunc alios immēsos, atq; intolerabiles quæstus, vt intelligatis ad certorum hominum importunam auaritiam hoc populare legis agrariæ nomen esse quæsitum.Hac pecunia iubet agros emi,quo deducamini. Non cōsueui homines appellare asperius, Quirites, nisi lacessitus,velim fieri posset,vt a me sine cōtumelia nominarentur ij, qui se decemuiros sperant futuros:iam videretis, quibus hominibus omnium rerum & vendendarum, & emendarum potestatem permitteretis. sed quod ego nondum statuo mihi esse dicendum, vos tamen id potestis cum animis vestris cogitare.vnū hoc certe videor mihi verissime posse dicere:tum,cum haberet hæc respub.Luscinos,Calatinos, Acidinos, homines nō solū honoribus populi,rebusq; gestis, verum etiam patientia paupertatis ornatos,& tum,cum erant Catones, Philippi, Lælij, quorum sapientiam, temperantiamq; in publicis,priuatisq; forēsibus, domesticisq; rebus perspexeratis, tamē huiuscemodi res commissa nemini est, vt idem iudicaret, & venderet, & hoc fa-

ceret per quinquennium toto in orbe terrarum, idemque agros vectigaleis populi Romani abalienaret, & cum summam tantæ pecuniæ, nullo teste, sibi ipse ex sua voluntate fecisset, tum deniq; emeret a quibus vellet, quod videretur. Committite vos nunc, Quirites, his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc decemuiratum suspicamini: reperietis, partem esse eorum, quibus ad habendum, partem quibus ad consumendum, nihil satis esse videatur. Hic ego iam illud, quod expeditissimum sit, ne disputo quidem, Quirites, non esse hanc vobis a maioribus relictam consuetudinem, vt emantur agri a priuatis, quo plebs publice deducatur: omnibus legibus, agris publicis priuatos esse deductos: huiuscemodi me aliquid ab hoc horrido ac truce tribuno plebis exspectasse: hanc vero emendi, & vendendi quæstuosissimam, ac turpissimam mercaturam, alienam actione tribunitia, alienam dignitate populi Romani semper putaui. Libet agros emi. primum quęro, quos agros? & quibus in locis? nolo suspensam, & incertam plebem Rom. obscura spe & cæca exspectatione pendere. Albanus ager est, Setinus, Priuernas, Fundanus, Vestinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Casinas: audio. Ab alia porta, Capenas, Faliscus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Alifanus, Trebulanus. habes tantam pecuniam, qua hosce omnes agros, & ceteros horum similes non modo emere, verum etiam coaceruare possis: cur eos non definis, neque nominas? vt saltē deliberare plebs Rom. possit, quid intersit sua, quid expediat, quantum tibi in emendis, & in vendendis rebus committendum putet. Definio, inquit, Italiam. satis certa regio. etenim quantulum interest, vtrum in Massici radices, an in Italiam, alioue deducamini? Age vero, definis locum. quidnam agri vero? * inquit. qui arari, aut coli possit. qui possit arari, inquit, aut coli, non qui ara-

tus

tus aut cultus sit. Vtrum hæc lex est, an tabula Veratianæ auctionis, in qua scriptum fuisse aiunt: iugera cc. in quibus oliuetum fieri potest: iugera ccc. vbi institui vineæ possunt. hoc tu emes ista innumerabili pecunia, quod arari, aut coli possit? quod solum tam exile & macrum est, quod aratro perstringi non possit? aut quod est tam asperum saxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret? Idcirco inquit, agros nominare non possum, quia tangam nullum ab inuito. hoc quoque multo est quæstuosius, quam si ab inuito sumeret. *inibitur enim ratio quæstus de vestra pecunia, & tum denique ager emetur, cum idem expedierit emptori & venditori. Sed videte vim legis agrariæ: ne ij quidem, qui agros publicos possident, decedent de possessione, nisi erunt deducti optima cōdicione, & pecunia maxima. conuersa ratio. antea, cum erat a tribuno pleb. mentio legis agrariæ facta, continuo qui agros publicos, aut qui possessiones inuidiosas tenebant, pertimescebant. hæc lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. Quam multos enim, Quirites, existimatis esse, qui latitudinem possessionum tueri, qui inuidiam Sullanorum agrorum ferre non possint? qui vendere cupiant, emptores non reperiant? perdere iam denique illos agros ratione aliqua velint? Qui paullo ante, dies noctesque tribunitium nomen horrebant, vestram vim metuebant, mentionem legis agrariæ pertimescebant, ij nunc etiam vltro rogabuntur, atque orabuntur, vt agros partim publicos, partim plenos inuidiæ, plenos periculi, quanti ipsi velint decemuiris tradant. atque hoc carmen hic tribunus plebis non vobis, sed sibi intus canit. Habet socerum virum optimum, qui tantum agri in illis reipub. tenebris occupauit, quantum concupiuit. huic subuenire vult succumbenti, iam oppresso Sullanis oneribus * graui sua lege, vt liceat illi inuidiam depo-

nere,pecuniam condere. & vos dubitatis, quin vectigalia vestra vendatis, plurimo maiorum vestrorum sanguine,& sudore quæsita, vt Sullanos possessores diuitijs augeatis,periculo liberetis?Nā ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorum spectant,Quirites. eorum vnum propter inuidiam domini fugiunt,alterum propter vastitatem. Sullanus ager a certis hominibus latissime continuatus tantam habet inuidiam, vt veri ac fortis tribuni pleb. stridorem vnum perferre non possit. hic ager omnis,quoquo pretio coemptus erit,tamē ingenti pecunia vobis, inducetur. Alterum genus agrorum propter sterilitatem incultum, propter pestilentiam vastum,atq; desertum, emetur ab ijs, qui eos vident sibi esse, si nō vendiderint,relinquēdos. Et nimirum istud est, quod ab hoc tribuno plebis dictum est in senatu: vrbanam plebem nimium in republica posse: exhauriendam esse. hoc enim verbo est vsus, quasi de aliqua sentina, ac non de optimorum ciuium genere loqueretur. Vos vero, Quirites, si me audire vultis, retinete istam possessionem gratiæ,libertatis, suffragiorum, dignitatis, vrbis, fori, ludorum, festorum dierum, ceterorum omnium commodorum. nisi forte mauultis,relictis his rebus atque hac luce reipublicæ in Sipontina siccitate, aut in Salapinorum pestilentiæ finibus, Rullo duce,collocari. At dicat,quos agros empturus sit: ostendat, & quid, & quibus daturus sit. vt vero cum omnes vrbes,agros,vectigalia, regna vendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat, id vos potestis, quæso, concedere? Quamquam illud est egregium,quod hac lege ante omnia veneunt, ante pecuniæ coguntur, & coaceruantur, quam gleba vna ematur. deinde emi iubet: ab inuito vetat. quæro, si qui velint vendere, non fuerint, quid pecunia fiet? *referre in ærarium lex vetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem

omnem decemuiri tenebunt, vobis ager non emetur. vectigalibus ab alienatis, socijs vexatis, regibus, atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, vos agros non habebitis. Facile, inquit, adducentur pecuniæ magnitudine, vt velint vendere. ergo ea lex est, qua nostra vendamus, quãti possimus: aliena emamus, quanti possessores velint. Atque in hos agros, qui hac lege empti sint, colonias ab ijs decemuiris deduci iubet. quid? omnisne eiusmodi locus est, vt nihil intersit reipub. colonia deducatur in eum locum, necne? an est locus, qui coloniam postulet? est *plane rectius & * Quo in genere sicut in ceteris reipub. partibus, est operæpretium diligentiam maiorũ recordari, qui colonias sic idoneis in locis contra suspicionem periculi collocarunt, vt esse non oppida Italiæ, sed propugnacula imperij viderentur. Hi deducent colonias in eos agros, quos emerint. etiamne si reipub. non expediat? & in quæ loca præterea videbitur? quid igitur est caussæ, quin coloniam in Ianiculum possint deducere? & suum præsidium in capite, atque ceruicibus vestris possint collocare? tu non definias, *quo colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci velis? tu occupes locum, quem idoneum ad vim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes præsidio, quo velis? populi Rom. vectigalibus, atq; omnibus copijs ipsum populum Rom. coerceas? opprimas? redigas in istam decẽuiralem ditionem, ac potestatem? Vt vero totam Italiam suis præsidijs obsidere, atq; occupare cogitet, quæso, Quirites, cognoscite. Permittit decemuiris, vt in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiæ, colonos deducant, quos velint: ijsque colonis agrũ dari iubet. Num obscure maiores opes, quam libertas vestra pati potest, & maiora præsidia quæruntur? num obscure regnum constituitur? num obscure libertas vestra tollitur? Nam cum ijdẽ omnem

pecuniam,maximam multitudinem,id est,totam Italiam,suis opibus obsidebũt, ijdem vestram libertatem suis præsidijs, & colonijs interclusam tenebunt: quæ spes tandem, quæ facultas recuperandæ vestræ libertatis relinquetur? At enim ager Campanus hac lege diuidetur orbis terræ pulcherrimus, & Capuam colonia deducetur, vrbem amplissimã, atq; ornatissimam. Atqui quid ad hæc possumus dicere? De commodo vestro prius dicam, Quirites: deinde ad amplitudinem, & dignitatem reuertar: vt, si quis agri, aut oppidi bonitate delectetur, ne quid exspectet: si quem rei dignitas commouet, vt huic simulatæ largitioni resistat. Ac primum de oppido dicam, si quis est forte, quem Capua magis, quam Roma delectat. Quinq; millia colonorũ Capuam scribi iubet. ad hunc numerum * quingentos sibi singuli sument. Quæso nolite vosmetipsos consolari: vere & diligenter considerate. num vobis, aut vestri similibus integris, quietis, otiosis hominibus in hoc numero locum fore putatis? si est omnibus vobis, aut maiori vestrum parti: quamquam me vester honos vigilare dies, atque noctes, & intentis oculis omneis reipub.partes intueri iubet: tamen paulisper, si ita commodum vestrum feret,cõniuebo. sed si quinque hominum millibus ad vim, facinus,cedemq; delectis, locus atq; vrbs,quæ bellum facere,atq; instruere possit,quæritur: tamenne patiemini vestro nomine contra vos firmari opes, armari præsidia, vrbes, agros, copias comparari? Nam agrum quidem Campanum, quem vobis ostentant,ipsi concupiuerunt: deducent suos,quorum nomine ipsi teneant & fruantur: coement præterea: ista dena iugera continuabunt. Nam si dicent, per legem id non licere: ne per Corneliam quidem licet. at videmus (vt longinqua mittamus) agrum Prænestinum a paucis possideri: neque istorum pecunijs quidquam aliud deesse video, nisi eiusmodi fundos,

fundos, quorum ſubſidio, familiarum magnitudines, & Cumanorum, ac Puteolanorum prædiorum ſumptus ſuſtentare poſſint. Quod ſi veſtrum commodum ſpectat, veniat, & coram mecum de agri Campani diuiſione diſputet. Quæſiui ex eo Kalendis Ian. quibus hominibus & quemadmodum illum agrum eſſet diſtributurus: reſpondit a * Romilia tribu ſe initium eſſe facturum. Primum quæ eſt iſta ſuperbia, & contumelia, vt populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante ruſticis detur ager, qui habent, quam vrbanis, quibus iſta agri ſpes, & iucunditas oſtenditur? aut ſi hoc ab ſe dictum negat,& ſatisfacere omnibus vobis cogitat: proferat, * in iugera dena deſcribat, ab * Otriculana vſque ad Narnienſem nomina veſtra proponat. ſi non modo dena iugera dari vobis, ſed ne conſtipari quidem tantum numerum hominum poſſe in agrum Campanum intelligetis, tamenne vexari rempub. contemni maieſtatem populi Ro. deludi voſmetipſos diutius a tribuno pleb. patiemini? Quod ſi poſſet ager iſte ad vos peruenire,nonne eum tamen in patrimonio veſtro remanere malletis? vnum ne fundum pulcherrimum populi Ro. caput veſtræ pecuniæ,pacis ornamentum,ſubſidium belli,fundamentum vectigalium, horreum legionum, ſolatium annonæ, diſperire patiemini? An obliti eſtis Italico bello, amiſſis ceteris vectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? An ignoratis cetera illa magnifica populi Rom. vectigalia, a perleui ſæpe momento fortunæ,inclinatione temporis pendere? Quid nos Aſiæ portus, quod Syriæ rura, quid omnia tranſmarina vectigalia iuuabunt, tenuiſſima ſuſpicione prædonum, aut hoſtium iniecta? At vero hoc agri Campani vectigal cum eiuſmodi, vt domi ſit, & omnibus præſidijs oppidorum tegatur, tum neque bellis infeſtum, nec fructibus varium, nec cœlo * ac loco calamitoſum eſſe

ſolet. Maiores noſtri non ſolum id, quod a Campanis ceperant, non imminuerunt, verum etiã,* quod & tenebant, quibus adimi iure non poterat, coemerunt. Qua de cauſſa nec duo Gracchi, qui de plebis Rom. commodis plurimum cogitauerunt, nec L. Sulla, qui omnia ſine vlla religione quibus voluit, eſt dilargitus, agrum Campanum attingere auſus eſt. Rullus exſtitit, qui ex ea poſſeſſione rẽp. dimoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Sullæ dominatio deieciſſet. Quem agrum nunc prætereuntes veſtrum eſſe dicitis, & quem pariter qui iter faciunt, externi homines veſtrum eſſe audiunt: is, cum erit diuiſus, neque erit, neque veſter eſſe dicetur. At qui homines poſſidebunt? primo quidem acres, ad vim prompti, ad ſeditionem parati: qui ſimul ac decemuiri concrepuerint, armati in ciues, & expediti ad cædẽ eſſe poſſint. deinde ad paucos opibus, & copijs affluẽteis totum agrum Campanum perferri videbitis. vobis interea, qui illas a maioribus pulcherrimas vectigalium ſedes armis, * captas accepiſtis, gleba nulla de paternis, atq; auitis poſſeſſionibus relinquetur: ac tantum intererit inter veſtram, & priuatorum diligentiam, quod cum a maioribus * veſtris P. Lentulus, princeps ſenatus in ea loca miſſus eſſet, * vt priuatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renuntiaſſe, nulla ſe pecunia fundum cuiuſdam emere potuiſſe: eumque qui nollet vendere, ideo negaſſe ſe adduci poſſe, vti venderet, quod cum plures fundos haberet, ex illo ſolo fundo numquam malum nuntium audiſſet. Itane vero? priuatim hæc cauſſa commouit? populũ Romanum, ne agrum Campanum priuatis gratis, Rullo rogante, tradat, non commouebit? * Atqui idem populus Ro. de hoc vectigali poteſt dicere, quod ille de ſuo fundo dixiſſe dicitur. Aſia multos annos vobis fructum Mithridatico bello non tulit: Hiſpaniarum

vectigal

vectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliæ ciuitatibus bello fugitiuorum M. * Aquillius etiam mutuum frumentum dedit: at ex hoc vectigali numquam malus nuntius auditus est. Cetera vectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc vectigali etiam belli facultates sustentantur. Deinde in hac assignatione agrorum, ne illud quidem dici potest quod in ceteris, agros desertos a plebe, atque a cultura hominum liberorum esse non oportere. Sic enim dico: Si Campanus ager diuidatur, exturbari & expelli plebem ex agris, non constitui, & collocari. Totus enim ager Campanus colitur, & possidetur a plebe optima, & modestissima: quod genus hominum optime moratum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc plebicola tribuno pleb. funditus eijcitur, atque illi miseri nati in illis agris, & educati, glebis subigendis exercitati, quo se subito conferant, non habebunt: his robustis & valentibus, & audacibus decemuirũ satellitibus agri Campani possessio tota tradetur. &, vt vos nunc de vestris maioribus prædicatis, hunc agrum nobis maiores nostri reliquerunt: sic vestri posteri de vobis prædicabunt, hunc agrum patres nostri acceptum a patribus suis perdiderunt. Equidem existimo, si iam campus Martius diuidatur, & vnicuique vestrum, vbi consistat bini pedes assignentur, tamen promiscue toto, quam proprie parua frui parte malletis. Quare etiam si ad vos esset singulos aliquid ex hoc agro peruenturũ, qui vobis ostenditur, alijs comparatur: tamen honestius eum vos vniuersi, quam singuli possideretis. Nunc vero cum ad vos nihil * pertineat, sed paretur alijs, eripiatur vobis: nonne acerrime, tamquam armato hosti, sic huic legi pro vestris agris resistetis? Adiungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena describit in singulos homines iugera, quasi vero paullum differat ager Campanus, * ac Stellatis. Et

multitudo, Quirites, quæritur, qua illa omnia oppida compleantur. Nam dixi antea, lege permitti, vt quæ velint municipia, quas velint veteres colonias, colonis suis occupent. Calenum municipium complebunt: Theanum oppriment: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam suis præsidijs deuincient: Puteolos vero, qui nunc in sua potestate sunt, suo iure libertateque vtuntur, totos nouo populo, atque aduentitijs copijs occupabunt. Tunc illud *exsilium Campanæ coloniæ vehementer huic imperio timendum, * Capua a decemuiris inferetur: tunc contra hanc Romam communem patriam omnium nostrum, illa altera Roma quæretur. In id oppidum homines nefarij remp. nostram transferre conantur, quo in oppido maiores * vestri nullam omnino rempub. esse voluerunt: qui tres solum vrbes, in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam statuerunt posse imperij grauitatem, ac nomen sustinere. Deleta Carthago est. quod cum hominum copijs, tum ipsa natura, ac loco, succincta portubus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere * ita fructuosissimis insulis populi Rom. videbatur. Corinthi vestigium vix relictum est. erat enim posita in angustijs, atque in faucibus Græciæ, sic vt terra claustra locorum teneret, & duo maria maxime nauigationi diuersa, pæne coniungeret, cum pertenui discrimine separarentur. Hæc, quæ procul erant a conspectu imperij, non solum afflixerunt, sed etiam nequando recreata exsurgere, atque erigere se possent, funditus, vt dixi, sustulerunt. De Capua multum est, & diu consultum. exstant litterę, Quirites, publicæ sunt senatusconsulta complura. Statuerunt homines sapientes, si agrũ Campanis ademissent, magistratus, * senatum, publicum ex illa vrbe consilium sustulissent, imaginem reipublicæ nullam reliquissent: nihil fore quod Capuam timeremus. Itaque hoc perscriptum in monumentis

numentis veteribus reperietis, vt esset vrbs, quæ res eas, quibus ager Campanus coleretur, suppeditare posset, vt esset locus * comparandis, condendisque fructibus, vt aratores cultu agrorum defessi, vrbis domiciliis vterentur, idcirco illa ædificia non esse deleta. Videte quantum interuallum sit interiectum inter maiorum nostrorum consilia, & inter istorum hominum dementiam. Illi Capuam receptaculum aratorum, nundinas rusticorum, cellam atque horreum Campani agri esse voluerunt: hi expulsis aratoribus, effusis, ac dissipatis fructibus vestris, eandem Capuam sedem nouæ reipub. constituunt, molem contra veterem rempublicam comparant. Quod si maiores nostri existimassent, quemquam in tam illustri imperio, & tam præclara populi Romani disciplina, * Bruti, aut P. Rulli similem futurum (hos enim nos duos adhuc * videmus, qui hanc rempublicam Capuam totam transferre vellent) profecto nomen illius vrbis non reliquissent. Verum arbitrabantur Corintho, & Carthagini, etiam si senatum, & magistratum sustulissent, agrum ciuibus ademissent, tamen non defore, qui illa restituerent, atque qui ante omnia commutarent, quam nos audire possemus: hic vero in oculis S. P. Q. R. nihil posse exsistere, quod non ante exstingui, atque opprimi posset, quam plane exortum, ac natum esset. Neq; vero ea res fefellit homines diuina mente, & consilio præditos. nam post * Cn. Fuluium, Cn. Sulpicium COSS. quibus consulibus Capua deuicta atque capta est, nihil est in ea vrbe contra hanc rempublicam non dico factum, sed omnino * excogitatum. Multa postea bella gesta cum regibus, Philippo, Antiocho, Persa, Pseudophilippo, Aristonico, Mithridate, & ceteris: multa præterea bella grauia, * Carthaginiense, Corinthium, Numantinum: multæ in hac republica seditiones domesticæ, quas prætermitto:

bella cum socijs, Fregellanum, Marsicum: quibus omnibus domesticis externisque bellis Capua non modo non obfuit, sed opportunissimam se nobis præbuit, & ad bellum instruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac sedibus suis recipiendos. homines non inerant in vrbe, qui malis concionibus, turbulentis senatusconsultis, iniquis imperijs remp. miscerent, & rerum nouarũ caussam aliquam quærerent. neque enim concionandi potestas erat cuiquam, nec consilij capiundi publici: non gloriæ cupiditate efferebantur, propterea quod vbi honos publice non est, ibi gloriæ cupiditas esse nõ potest: non contentione, non ambitione discordes. nihil enim superaret, de quo certarent, nihil quod contra peterent, nihil vbi dissiderent. Itaque illam Campanam arrogantiam, atque intollerandam ferociam, ratione, & consilio maiores nostri ad inertissimum, & desidiosissimum otium perduxerunt. sic & crudelitatis infamiam effugerunt, quod vrbem ex Italia pulcherrimam non sustulerunt, & multum in posterum prouiderunt, quod neruis vrbis omnibus exsectis, vrbem ipsam solutam, ac debilitatam reliquerunt. Hæc consilia maiorum M. Bruto, vt antea dixi, reprehendenda, & P. Rullo visa sunt: neque te P. Rulle, omina illa M. Bruti, atque auspicia a simili furore deterrent. nam & ipse qui deduxit, & qui magistratum Capuæ, & * Leocreanti ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbissimas impiorum pœnas pertulerunt. Et quoniam Bruti, atque illius temporis feci mentionem, commemorabo id quod egomet vidi, cum venissem Capuam, coloniam deductam L. Considio, & Sex. Saltio (quemadmodum ipsi loquebantur) prætoribus: vt intelligatis, quantam locus ipse afferat superbiam: quæ paucis diebus, quibus illo colonia deducta fuit, perspici atque intelligi potuit.

Nam

Nam primum id,quod dixi, cum ceteris in colonijs duumuiri appellentur, hi se prætores appellari volebant. Quibus primus annus hanc cupiditatem attulisset, nonne arbitramini paucis annis fuisse consu'um nomen appetituros? Deinde anteibant lictores,non cum bacillis, sed, vt hic prætoribus anteeunt, cum fascibus duobus. erant hostiæ maiores in foro constitutæ,quę ab his prætoribus de tribunali, sicut a nobis consulibus de consilij sententia probatis,ad præconem,& ad tibicinem immolabantur. deinde patres conscripti vocabantur.Iam vero vultum Considij videre, ferendum vix erat: quem hominem vt *grandi macie torridum,Romæ contemptum, abiectum videbamus, hunc Capuæ Campano supercilio,ac regio spiritu cum videremus, Magios,Blossios mihi videbar illos videre, ac Iubellios. Iam vero qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana,& Seplasia, quæ concursatio percunctantium,quid prætor edixisset? vbi cenaret? quid enuntiasset? Nos autem,hinc Roma qui veneramus, iam non hospites,sed peregrini, atque aduenæ nominabamur.Hæc qui prospexerint,maiores nostros dico, Quirites, non eos in deorum immortalium numero,venerandos a nobis, & colendos putatis? Quid enim viderunt? hoc, quod nunc vos quæso perspicite,atque cognoscite.non ingenerantur hominibus mores tam a stirpe generis, ac seminis, quam ex ijs rebus, * quæ ab ipsa natura loci, & a vitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur, & viuimus. Carthaginienses fraudulenti, & mendaces,non genere,sed natura loci, quod propter portus suos multis & varijs mercatorum & aduenarum sermonibus, ad studium fallendi, studio quæstus vocabantur. Ligures montani, duri, atque agrestes. docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura, & magno labore quæsitum. Campani semper superbi bonitate agrorum, & fructuum magni-

tudine, vrbis ſalubritate, deſcriptione, pulchritudine. Ex hac copia, atque omnium rerum affluentia, primum illa nata ſunt: arrogantia, quæ a maioribus noſtris alterum Capua conſulem poſtulauit: deinde ea luxuries, quæ ipſum Hannibalem armis etiam tum inuictum, voluptate vicit. Huc iſti decemuiri cum *I Ↄ Ↄ. colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, ſex pōtifices conſtituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in mōtibus poſitam, & conuallibus, cenaculis ſublatam, atque ſuſpenſam non optimis vijs, anguſtiſſimis ſemitis, præ ſua Capua planiſſimo in loco explicata, ac præ illis ſemitis irridebunt, atque * contemnent. Agros vero Vaticanum, & Pupiniam, cum ſuis opimis, atque vberibus campis conferendos ſcilicet non putabunt. oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per riſum, ac per iocum* cōtemnent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipſum, hercle Lanuuium, Ariciam, Tuſculū, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompeijs, Nuceria * comparabunt. Quibus illi rebus elati, & inflati, fortaſſe non continuo, ſed certe, ſi paullum aſſumpſerint vetuſtatis, ac roboris: non continebuntur, progredientur longius, efferentur. Singularis homo priuatus, niſi magna ſapientia præditus, vix facile ſeſe regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs continet: nedum iſti ab Rullo, & Rulli ſimilibus cōquiſiti, atque electi coloni, Capuæ in domicilio ſuperbiæ, atq; in ſedibus luxuriæ collocati, nō ſtatim conquiſituri ſint aliquid ſceleris, & flagitij: immo vero etiam hoc magis, quam illi veteres, germaniq; Campani, quod in vetere fortuna illos natos & educatos, nimiæ tamen rerum omnium copiæ deprauabant, hi ex ſumma egeſtate, in eandem rerum abundantiam traducti, non ſolum copia, verum etiam inſolentia commouebuntur. Hæc tu, P.

Rulle,

Rulle, M. Bruti sceleris vestigia, quam monumenta maiorum sapientiæ sequi maluisti: hæc tu cum istis tuis * actoribus excogitasti, vt * vetera vectigalia venderetis, & * expleretis noua, Vrbi Capuam ad certamen dignitatis * opponeretis: vt sub vestrum ius, iurisdictionem, potestatẽ, vrbes, nationes, prouincias, liberos populos, reges, terrarum deniq; orbem subiungeretis: vt cum omnem pecuniam ex ærario exhausissetis, ex vectigalibus redegissetis, ab omnibus regibus, gentibus, imperatoribus nostris coegissetis, tamen omnes vobis pecunias ad nutum vestrum penderent, vt ijdẽ partim inuidiosos agros a Sullanis possessoribus, partim desertos ac pestilentes, a vestris necessarijs, a vobismetipsis emptos, quanti velletis populo Romano, induceretis: vt omnia municipia, coloniasque Italiæ nouis colonis occuparetis: vt, quibuscumque in locis vobis videretur, ac quam multis videretur, colonias collocaretis: vt omnem rempublicam vestris militibus, vestris vrbibus, vestris præsidijs cingeretis, atque oppressam teneretis: * vt ipsum Cn. Pompeium, cuius prçsidio sçpissime populus Rō. contra acerrimos hostes, & contra improbissimos ciues victor exstitit, proscribere, atq; horum conspectu priuare possetis: vt nihil auro & argento violari, nihil numero, & suffragijs declarari, nihil * elata manu perfringi posset, quod non vos oppressum, atq; ereptum teneretis: vt volitaretis interea per gẽtes, per regna omnia cum imperio summo, * cum iudicio infinito, cum omni pecunia: vt veniretis in castra Cn. Pompeij, atque ipsa castra, si commodum vobis esset, venderetis: vt interea magistratus reliquos legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorum, sine periculo petere possetis: vt nemo ad populum Romanum vos adducere, nemo producere, nō senatus cogere, nō consul coercere, non tribunus pleb. retinere possit. Hçc ego vos concupisse pro vestra stul-

titia, atque intemperantia non miror: sperasse, me consule, assequi posse, demiror. Nam cum omnium consulum grauis in republ. custodienda cura, ac diligentia debet esse, tum eorum maxime, qui non in cunabulis, sed in campo sunt consules facti. nulli populo Romano pro me maiores mei spoponderunt: mihi creditum est: a me petere quod debeo, me ipsum appellare debetis. Quemadmodum, cum petebam, nulli me vobis auctores generis mei cõmendarunt: sic, si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me a vobis deprecentur. Quare modo vt vita suppetat (* quamquam ego sum is, qui eam possim ab istorum scelere, insidijsque defendere) polliceor hoc vobis, Quirites, bona fide, rempubl. vigilanti homini, non timido, diligenti, non ignauo commisistis. * Ego is consul, qui concionem metuam? qui tribunos pl. perhorrescam? qui sæpe, & sine caussa tumultuer? qui timeam ne mihi in carcere habitandum sit si tribunus pl. duci iussisset? ego nondum vestris armis armatus, insignibusque amplissimis ornatus, imperio, auctoritate, * non horrui in hunc locum progredi posse, vobisque auctoribus improbitati hominis resistere: nunc verear, ne resp. tantis munita præsidijs ab istis vinci, aut opprimi possit? Si antea timuissem, tamen hac concione hoc populo certe non vererer. Quis enim vmquam tam secunda concione legem agrariam suasit, quam ego dissuasi? si hoc dissuadere est, ac non disturbare ac peruertere. Ex quo intelligi, Quirites, potest nihil esse tam populare, quam id, quod ego vobis in hunc annum consul popularis affero, pacem, tranquillitatem, otium. quæ nobis designatis timebatis, ea ne accidere possent, consilio meo, ac ratione prouisa sunt. non modo vos eritis in otio, qui semper esse volueratis, verum etiam istos, quibus otiosi negotium facessimus, otiosissimos reddam. Etenim illis honores, potestates,

diuitiæ,

diuitiæ, ex tumultu, atque ex dissensionibus ciuium comparari solent: vos quorum gratia in suffragijs consistit, libertas in legibus, honos in iudicijs, & æquitate magistratuum, res familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis. Nam etsi ij, qui propter desidiam in otio viuunt, tamen in sua turpi inertia capiunt voluptatem: sub ipso otio, quo vos fortunam regitis, si hunc statum quem habetis, esse meliorem non ignoratis, non vt quæsitum, sed vita partum otium tenueritis. Quod ego ex concordia, quam mihi constitui cum collega, inuitissimis ijs hominibus, quos in consulatu inimicos esse & animi, & corporis acie prouidi: omnibus prospexi sane & *reuocaui. idem tribunis pleb. denuntiaui, *ne quid turbulenti, me consule, conflarent. Summum & firmissimum est illud communibus fortunis præsidium, Quirites, vt quales vos hodierna die maxima concione mihi pro salute vestra præbuistis, tales reliquis temporibus * populo Romano præbeatis. pro certo polliceor hoc vobis, atq; confirmo, me esse perfecturum, vt iam tandem illi, qui honori inuiderũt meo, tamen vos vniuersos in consule deligendo plurimum vidisse fateantur. * * * *

***

DE LEGE AGRARIA CONTRA RVLLVM TRIBVNVM PLEB. AD POPVLVM.

ORATIO XVII.

Ommodius fecissent tribuni pleb. Quirites, si, quæ apud vos de me deferunt, ea coram potius me præsente dixissent. nam & æquitatem vestræ disceptationis, & consuetudinem superiorum, & ius suæ potestatis retinuissent. Sed quoniam adhuc præsens certamen, contentionemque fugerunt, nunc, si videtur eis, in meam concionem prodeant, &, quo prouocati a me, venire noluerunt, reuocati saltem reuertantur. Video quosdam, Quirites, strepitu significare nescio quid, & non eosdem vultus, quos proxima mea concione præbuerunt, in hanc concionem mihi retulisse. Quare a vobis, qui nihil de me credidistis, vt eam voluntatem, quam semper habuistis erga me, retineatis peto: a vobis autem, quos leuiter immutatos esse sentio, paruam exigui temporis vsuram bonæ de me opinionis postulo, vt eam, si, quæ dixero, vobis probabo, perpetuo retineatis: sin aliter, hoc ipso in loco depositam, atq; abiectam relinquatis. Completi sunt animi, auresque vestræ, Quirites, me gratificantem septem tyrannis, ceterisque Sullanarum assignationum possessoribus, agrariæ legi, & commodis vestris obsistere.

ſtere. hæc ſi qui crediderunt. illud prius crediderint neceſſe eſt, hac lege agraria, quæ promulgata ſit, adimi Sullanos agros, vobiſque diuidi, aut denique minui priuatorum poſſeſſiones, vt in eas vos deducamini. Si oſtendo, non modo non adimi cuiquam glebam de Sullanis agris, ſed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentiſſime confirmari, atque ſanciri: ſi doceo agris his, qui a Sulla ſunt dati, ſic diligenter Rullum ſua lege conſulere, vt facile appareat eam legem, non a veſtrorum cõmodorum patrono, ſed a Valgij genero eſſe conſcriptam: num quid eſt cauſſæ, Quirites, quin illa criminatione, qua in me abſentem vſus eſt, non ſolum meam, ſed etiam veſtram diligentiam, prudentiamque deſpexerit? Caput eſt legis XL. de quo ego conſulto, Quirites, neq; apud vos ante feci mentionem, ne aut refricare obductam iam reipub. cicatricem viderer, aut aliquid alieniſſimo tempore nouæ diſſentionis commouere, neq; vero nũc ideo diſputabo, quod hunc ſtatum reipub. non magnopere defendendum putem: præſertim qui otij, & concordiæ patronum me in hunc annum reipub. profeſſus ſim: ſed vt doceam Rullum poſthac in his ſaltem tacere rebus, in quibus de ſe, & de ſuis factis taceri velit. Omnium legum iniquiſſimam, diſſimillimamque legis eſſe arbitror eam, quam L. Flaccus interrex de Sulla tulit, vt omnia quæcumque ille feciſſet, eſſent rata. Nam cum ceteris in ciuitatibus, tyrannis inſtitutis, leges omnes exſtinguantur, atque tollantur, hic reip. tyrannum lege conſtitui. Eſt inuidioſa lex, ſicut dixi, verumtamen habet excuſationem. non enim videtur hominis lex eſſe, ſed temporis. Quid ſi eſt hæc multo impudentior?* Nã Valeria lege, Cornelijſq; legibus eripitur, cum datur: coniungitur impudens gratificatio, cum acerba iniuria: ſed tamen habet in illis legibus ſpem nonnullam ille, cui ademptus eſt: aliquem ſcrupulum,

cui datus eſt. Rulli cautio eſt hæc, QVAE POST C. MARIVM, CN. PAPIRIVM CONSVLES, quam procul a ſuſpicione fugit, quod eos cōſules, qui aduerſarij Sullæ maxime fuerunt, potiſſimum nominauit. Si enim Sullam dictatorem nominaſſet, perſpicuū fore, & inuidioſum arbitratus eſt. Sed quem veſtrum tam tardo ingenio fore putauit, cui poſt eos conſules Sullam dictatorem fuiſſe in mētem venire non poſſet? Quid ergo ait Marianus tribunus pleb. qui nos Sullanos in inuidiam rapit? QVAE POST MARIVM ET CARBONEM COSS. agros, ædificia, lacus, ſtagna, loca, poſſeſſiones: cælum, & mare prætermiſit, cetera complexus eſt. PVBLICE DATA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT. a quo Rulle? poſt Marium & Carbonem COSS. quis aſſignauit? quis dedit? quis conceſſit, præter Sullam? EA OMNIA EO IVRE SINT. quo iure? labefactat videlicet neſcio quid. nimium acer, nimium vehemens tribunus pleb. Sullana reſcindit. VT QVAE OPTIMO IVRE PRIVATA SINT. etiamne meliore, quam paterna, & auita? meliore. At hoc Valeria lex non dicit: Corneliæ leges non ſanciunt: Sulla ipſe non poſtulat. Si iſti agri partem aliquam iuris, aliquam ſimilitudinem propriæ poſſeſſionis, aliquam ſpem diuturnitatis attingunt, nemo eſt tam impudens iſtorum, quin agi ſecum præclare arbitretur. Tu vero, Rulle, quid quæris? quod habent, vt habeant? quis vetat? * vt priuatum? ſed ita latum eſt, vt melior tui ſoceri fundus Irpinus ſit, ſiue ager Irpinus (totum enim poſſidet) quam meus paternus, auituſque fundus Arpinas. id enim caues. optimo enim iure ea ſunt profecto prædia, quæ optima condicione ſunt. libera meliore iure ſunt, quam ſerua. Capite hoc omnia quæ ſeruiebant, non ſeruiēt: ſoluta meliore in cauſſa ſunt, quam obligata. Eodem capite obligata omnia,

omnia, si modo Sullana sunt,liberantur: immunia commodiore condicione sunt quam illa,quæ pensitant. Ego Tusculanis pro aqua Crabra vectigal pendam,quia a municipio fundum accepi:si a Sulla mihi datus esset, Rulli lege nõ penderem. Video vos, Quirites, sicuti res ipsa cogit, commoueri, vel legis,vel orationis impudẽtia:legis,quæ ius melius Sullanis prædijs constituat,quam paternis:orationis, quæ eiusmodi caussa insimulare quemquam audeat, rationes Sullæ nimium vehementer defendere.At si illa solũ sanciret,quæ a Sulla essent data, tacerẽ, modo ipse se Sullanum esse cõfiteretur, sed non modo illis cauet, verum etiam aliud quoddã genus donationis inducit, & is, qui a me Sullanas possessiones defendi criminatur, non eas solũ sancit,verum ipse nouas assignationes instituit, & repentinus Sulla nobis exoritur.Nam attẽdite,quantas cõcessiones agrorum hic noster obiurgator vno verbo facere conetur. QVAE DATA, DONATA, CONCESSA, VENDITA. patior, audio. Quid deinde? POSSESSA. hoc tribunus pleb. promulgare ausus est, vt quod quisque post Marium & Carbonem COSS. possidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatum? etiamne si vi eiecit? etiamne si clam,si precario venit in possessionem? Ergo hac lege ius ciuile, caussæ possessionum,prætorum interdicta tollentur.Non mediocris res,neq; paruum sub hoc verbo furtum,Quirites,latet. Sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neq; venditi,qui a paucis hominibus impudentissime possidentur: his cauet,hos defendit,hos priuatos facit: hos,inquam, agros,quos Sulla nemini dedit, Rullus nõ vobis assignare vult, sed eis cõdonare,qui possident.Caussam quæro,cur ea, quæ maiores vobis in Italia,Sicilia,duabus Hispanijs,Macedonia,Asia quæsiuerunt,venire patiamini,cum ea quæ vestra sunt,condonari possessori-

bus eadem lege videatis? Iam totam legem intelligetis, cum ad paucorum dominationem scripta sit, ad Sullanę assignationis rationes esse accommodatissimam. Nam socer huius vir multum bonus est: neq; ego nunc de illius bonitate, sed de genere impudentiæ disputo. ille enim, quod habet, retinere vult: neque se Sullanum esse dissimulat. Hic, vt ipse habeat, quod non habet, quæ dubia sunt, per vos sancire vult: & cum plus appetat quam ipse Sulla, quibus ego rebus resisto, Sullanas res defendere* criminor. Habet agros nonnullos, inquit, socer meus desertos atq; longinquos, vendet eos mea lege, quanti volet. habet incertos ac nullo iure possessos, cõfirmabuntur optimo iure. habet publicos, reddam priuatos. denique eos fundos, quos in agro Casinati *optimos, & fructuosissimos continuauit, cum vsque eo vicinos proscriberet, quoad *oculos continuando, ex multis prædijs vnam fundi regionem, formamque perfecerit, quos nunc cum aliquo metu tenet, sine vlla cura possidebit. Et quoniam, qua de caussa, & quorum caussa ille hoc promulgauit, ostendi: doceat ipse, num ego quem possessorem defendam, cum agrariæ legi resisto. Siluam Scantiam vendis: respub. possidet: defendo. Campanum agrum diuidis: vos estis in possessione: non cedo. Deinde Italiæ, Sicilię, ceterarumq; prouinciarum possessiones venaleis ac proscriptas hac lege video: vestra sunt prædia, vestræ possessiones: resistam atque repugnabo, neque patiar, a quoquam populum Ro. de suis possessionibus, me consule, dimoueri: præsertim cum vobis nihil quæratur. hoc enim vos in errore versari diutius non oportet. Num quis vestrum ad vim, ad facinus, ad cedem accommodatus est? nemo. Atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & præclara illa Capua seruatur: exercitus contra vos, contra libertatem vestram, contra Cn.

Pom-

Pompeium constituitur: contra hanc vrbem Capua, contra vos manus hominum audacissimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. Veniant coram, & quoniam me in vestram concionem vobis flagitantibus conuocauerunt, differant.

PRO C. RABIRIO PERDVELLIONIS REO AD QVIRITES.

ORATIO XVIII.

ETsi, Quirites, non est meæ consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de caussa quemque defendam, propterea quod cum omnibus ciuibus, in eorum periculis semper satis iustam mihi caussam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis, famæ, fortunarum omnium R. Rabirij, proponenda ratio videtur esse officij mei: propterea quod quæ iustissima mihi caussa ad hunc defendendum esse visa est, eadem vobis ad absoluendum debet videri. Nam me cum amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua consuetudo ad C. Rabirium defendendum est adhortata, tum vero vt id studiosissime facerem, salus reipub. consulare officium, consulatus denique ipse mihi vna vobiscum cum salute reipub commendatus, coegit. Non

enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidiæ vitæque turpitudo, non denique veteres, iustæ grauesque inimicitiæ ciuium, in discrimen capitis vocauerunt, sed vt illud summum auxilium maiestatis, atque imperij, quod nobis a maioribus est traditum, de repub. tolleretur, vt nihil posthac auctoritas senatus, nihil consulare imperium, nihil consensio bonorum contra pestem, ac perniciem ciuitatis valeret, idcirco in his rebus euertendis vnius hominis senectus, infirmitas, solitudoq; tentata est. Quamobrem, si est boni consulis, cum cuncta auxilia reipub. labefactari, conuellique videat, ferre opem patriæ, succurrere saluti, fortunisque communibus, implorare ciuium fidem, suam salutem posteriorem salute communi ducere, est etiam bonorum & fortium ciuium, quales vos omnibus reipub. temporibus exstitistis, intercludere omneis seditionum vias, munire præsidia reipub. summum in cōsulibus imperium, summum in senatu consilium, putare, ea qui secutus sit, laude potius & honore, quam pœna & supplicio dignum iudicari. Quamobrem labor in hoc defendendo præcipue meus est, studium vero conseruādi hominis cōmune mihi vobiscum esse debebit. Sic enim existimare debetis, Quirites, post hominum memoriā rem nullam maiorē, magis periculosam, magis ab omnibus vobis prouidendā, neq; a tribuno pl. susceptā, neq; a cōsule defensam, neq; ad populum Ro. esse delatam. Agitur enim nihil aliud in hac caussa, Quirites, quam vt nullum sit posthac in repub. publicum consilium, nulla bonorū consensio contra improborum furorum, & audaciam, nullum extremis reipub. temporibus perfugium, & præsidium salutis. Quæ cum ita sint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarumque omniū fieri necesse est, ab Ioue optimo max. ceterisq; dijs, deabusque immortalibus, quorum ope & auxilio

auxilio multo magis hæc respub. quam ratione hominum & consilio gubernatur, pacem ac veniam peto; precorq; ab ijs, vt hodiernum diem, & ad huius salutem conseruandam, & ad rempub. constituendam, illuxisse patiantur. Deinde vos, Quirites, quorum potestas proxime ad deorum immortaliũ numen accedit, oro, atque obsecro, quoniam vno tempore vita C. Rabirij hominis miserrimi, atque innocentissimi, salus reipub. vestris manibus, suffragijsq; permittitur: adhibeatis in hominis fortunis misericordiam, in reipub. salute sapientiam, quam soletis. Nunc quoniam T. Labiene, diligentiæ meæ, temporis angustijs obstitisti, meque ex comparato, & cõstituto spatio defensionis in semihoræ curriculum coegisti: parebitur, &, quod iniquissimum est, accusatores condicioni, &, quod miserrimum, inimici potestati. quamquã in hac præscriptione semihoræ, patroni mihi partes reliquisti, consulis ademisti; propterea quod ad defendẽdum propemodum satis erit hoc mihi temporis, verum ad conquerendum parum. Nisi forte de locis religiosis, ac de lucis, quos ab hoc violatos esse dixisti, pluribus verbis tibi respondendum putas. quo in crimine nihil est vmquam abs te dictum, nisi a C. Macro obiectum esse crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminisse te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus, oblitum esse, quid æqui, & iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenso longa oratio est expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirij iudicio clarissimo C. Curtius pro virtute sua est honestissime liberatus, ipse vero Rabirius non modo in iudicium horum criminum, sed ne in tenuissimam quidem suspicionẽ verbo est vmquam vocatus. An de sororis filio diligentius respõdendum est, quem ab hoc necatum esse dixisti, cum ad iudicij moram familiaris funeris excusatio quæreretur? Quid enim

est tam verisimile, quam cariorem huic sororis maritum, quam sororis filium fuisse? atque ita cariorem, vt alter vita crudelissime priuaretur, cum alteri ad prolationem iudicij biduum quæreretur? An de seruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciuibus Romanis contra legem Porciam verberatis, aut necatis, plura dicenda sunt? cum tanto studio C. Rabirius totius Apuliæ, singulari voluntate Campaniæ vicinitatis ornetur, cumque ad eius propulsandum periculum non modo homines, sed prope regiones ipsæ cōuenerint, aliquanto etiam latius excitatæ, quam ipsius vicinitatis nomen, ac termini postulabant? Nam quid ego ad id longam orationem comparem, quod est in eadem multæ irrogatione præscriptum, hunc nec suæ, nec alienæ pudicitiæ pepercisse: Quin etiam suspicor eo mihi semihoram a Labieno præstitutam esse, vt ne plura de pudicitia dicerem. Ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligentiam desiderant, intelligis mihi semihoram istam nimium longam fuisse. Illam alteram partem de nece Saturnini, nimis exiguam atque angustam esse voluisti: quæ non oratoris ingenium, sed consulis auxilium implorat, & flagitat. Nam de perduellionis iudicio, quod a me sublatum esse criminari soles, meum crimen est, non Rabirij. quod vtinam, Quirites, ego id aut primus, aut solus ex hac repub. sustulissem: vtinam quod ille crimen esse vult, proprium testimonium meæ laudis esset. Quid enim optari potest, quod ego mallē, quam me in cōsulatu meo carnificem de foro, crucem de campo sustulisse? sed ista laus primū est maiorum nostrorum, Quirites, qui expulsis regibus, nullum in libero populo vestigium crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multorum virorum fortium, qui vestram libertatem non acerbitate suppliciorum infestam, sed lenitate legum munitam esse voluerunt. Quamobrem vter nostrum tandem,

dem, Labiene, popularis eſt? tune, qui ciuibus Romanis in concione ipſa carnificem, qui vincla adhiberi putas oportere, qui in campo Martio comitijs centuriatis, auſpicato in loco crucem ad ciuium ſupplicium defigi, & conſtitui iubes, an ego, qui funeſtari concionem cōtagione carnificis veto: qui expiandum forum populi Romani ab illis nefarijs ſceleris veſtigijs eſſe dico: qui caſtam concionem, ſanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium Romanorum, integrum ius libertatis defendo ſeruari oportere? Popularis vero tribunus pleb. cuſtos, defenſorq; iuris, & libertatis. Porcia lex virgas ab omnium ciuium Romanorum corpore amouit: hic miſericors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuium lictori eripuit: Labienus homo popularis carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit, ne de capite ciuium Romanorum iniuſſu veſtro iudicaretur: hic popularis a duumuiris iniuſſu veſtro, non iudicare de ciue Rom. ſed indicta cauſſa ciuem Romanum capitis condemnari coegit. Tu mihi etiam legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modo ſupplicijs inuſitatis, ſed etiam verborum inaudita crudelitate violare libertatem huius populi, tentare manſuetudinem, cōmutare diſciplinam conatus es? *Namq; hæc tua, quæ te hominem clemētem, popularemq; delectant: I lictor, colliga manus: quæ non modo huius libertatis, manſuetudiniſque non ſunt, ſed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilij, ſed Tarquinij ſuperbiſſimi atque crudeliſſimi regis: iſta ſunt cruciatus carmina, quæ tu homo lenis, ac popularis libentiſſime cōmemoras: Caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito. quæ verba Quirites iam pridem in hac repub, non ſolum tenebris vetuſtatis, verum etiam luce libertatis oppreſſa ſunt. An vero, ſi actio iſta popularis eſſet, & ſi vllam par-

tem æquitatis haberet, aut iuris, C.Gracchus eam reliquiſſet? ſcilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attulit, quam C. Graccho fratris? & tibi acerbior eius patrui mors eſt, quem numquam vidiſti, quam illi eius fratris, quicum concordiſſime vixerat? & ſimilis viri tu vlciſceris patrui mortem, atque ille perſequeretur fratris ſui, ſi iſta ratione agere voluiſſet? & par deſiderium ſui reliquit apud populum Romanum. Labienus iſte patruus veſter, quiſquis fuit, ac Tib. Gracchus reliquerat? an pietas tua maior, quam Gracchi? an animus? an conſilium? an opes? an auctoritas? an eloquentia? quæ ſi in illo minima fuiſſent, tamen præ tuis facultatibus maxima putarentur. Cum vero his rebus omnibus C. Gracchus omneis vicerit, quantum *interuallum tandem inter te,atq; illum interiectum putas? Sed moreretur prius acerbiſſima morte millies Gracchus,quam in eius concione carnifex conſiſteret: quem non modo foro, ſed etiam cælo hoc, ac ſpiritu cenſoriæ leges,atq; vrbis domicilio carere voluerũt. Hic ſe popularem dicere audet, me alienum a commodis veſtris? cum iſte omneis & ſuppliciorum, & verberum acerbitates, non ex memoria veſtra, ac patrum veſtrorum, ſed ex annalium monumentis, atque ex regum commentarijs conquiſierit: ego omnibus meis opibus,omnibus cõſilijs, omnibus dictis, atq; factis repugnarim, & reſtiterim crudelitati. Niſi forte hanc cõdicionem vobis eſſe vultis,quam ſerui,ſi libertatis ſpem propoſitam nõ haberent,ferre nullo modo poſſent. Miſera eſt ignominia iudiciorum publicorum, miſera multatio bonorum, miſerum exſilium: ſed tamen in omni calamitate retinetur aliquod veſtigium libertatis. mors denique ſi proponitur, in libertate moriamur: carnifex vero & * obductio capitis, & nomen ipſum crucis abſit non modo a corpore ciuium Romanorum,

ſed

iſſe
quo
Au
cor
Aq
bus
cui
tutu
us c
cen
imp
der
tas
hæ
voi
vol
no
riu
mn
cor
per
ſup
nec
del
qui
ad
eb
ſon
Ha
tia
bus
tun
exſ
po
ptu
na
ſta

isse videaris. quamquam * quid ego te inuitem, a quo iam sciam esse præmissos, qui tibi ad Forum Aurelium præstolarentur armati? sciam pactam & constitutam esse cum Manlio diem? a quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido, & funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse præmissam? Tu vt illa diutius carere possis, quam venerari ad cædem proficiscens solebas? a cuius altaribus sæpe istam dextram impiam ad * necem ciuium transtulisti? Ibis tandem aliquando, quo te iampridem tua ista cupiditas affrenata ac furiosa rapiebat. neque enim tibi hæc res affert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna seruauit. numquam tu non modo otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium concupisti. nactus es ex perditis, atque ab omni non modo fortuna, verum etiam spe derelictis conflatam improborum manum. hic tu qua lætitia perfruere? quibus gaudijs exsultabis? quanta in voluptate bacchabere? cum in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quemquam, neque videbis? Ad * huius vitæ studium meditati illi sunt, qui feruntur, labores tui: iacere humi non modo ad obsidendum stuprum, verum etiam ad facinus obeundum: vigilare non solum ad insidiandum somno maritorum, verum etiam bonis occisorum. Habes vbi ostentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium; quibus te breui tempore confectum esse senties. Tantum profeci tum, cum te a consulatu repuli, vt exsul potius tentare, quam consul vexare rempub. posses: atque vt id quod esset a te scelerate susceptum, latrocinium potius, quam bellum nominaretur. Nunc vt a me P. C. quandam prope iustam patriæ querimoniam detester ac deprecer,

percipite quæso diligenter quæ dicam, & ea penitus animis vestris mentibusque mandate. Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis respub. loquatur: M. Tulli, quid agis? tune eum, quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides, quem exspectari imperatorem in castra hostium sentis, auctorem sceleris, principem coniurationis, euocatorem seruorum & ciuium perditorum, exire patieris, vt abs te non emissus ex vrbe, sed immissus in vrbē esse videatur? nonne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis? Quid tandem impedit te? mosne maiorum? at persæpe etiam priuati in hac republ. perniciosos ciues morte multarunt. an leges, quę de ciuium Romanorum supplicio rogatæ sunt? at numquam in hac vrbe ij, qui a rep. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. an inuidiam posteritatis times? præclaram vero populo Rom. refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nulla commendatione maiorum, tam mature ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si propter inuidiam, aut alicuius periculi metum, salutem ciuium tuorum negligis. Sed si quis est inuidiæ metus,* num est vehemētius seueritatis, ac fortitudinis inuidiæ, quam inertiæ, ac nequitiæ pertimescenda? An, cum bello vastabitur Italia, vexabuntur vrbes, tecta ardebunt, tum te non existimas inuidiæ incendio conflagraturum?* His ergo sanctissimis reip. vocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu iudicarem, P. C. Catilinam morte multari, vnius vsuram horæ gladiatori isti ad viuendum non dedissem. etenim si summi viri, & clarissimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certe verendum mihi non erat, ne quid,

quid, hoc paricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret. Quod si ea mihi maxime impenderet, tamen hoc animo semper fui, vt inuidiam virtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. Quamquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, non videant: aut ea quæ vident, dissimulent: qui spem Catilinæ mollibus sententijs aluerunt, coniurationemque nascentem non credendo corroborauerunt: quorum auctoritatem secuti multi, non solum improbi, verum etiam imperiti, si in hunc animaduertissem, crudeliter & regie factum esse dicerent. Nunc intelligo, si iste, quo intendit, in Manliana castra peruenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat coniuratione͂ esse factam, neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem vno interfecto, intelligo hanc reip. pestem paullisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Quod si se eiecerit, secumq; suos eduxerit, & eodem ceteros vndiq; collectos naufragos aggregauerit: exstinguetur, atq; delebitur non modo hæc *tam adulta reip. pestis, verum etiam stirps, ac semen malorum omnium. Etenim iamdiu P.C. in his periculis coniurationis, insidijsq; versamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac veteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri co͂sulatus tempus erupit. Quod si ex tanto * latrocinio iste vnus tolletur, videbimur fortasse ad breue quoddam te͂pus cura, & metu esse releuati: periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in venis, atq; in visceribus reipublicæ. Vt sæpe homines ægri morbo graui, cu͂ æstu, febriq; iactantur, si aqua͂ gelidam biberint, primo releuari videntur, deinde multo grauius, vehementiusq; affliguntur: sic hic morbus, qui est in republica, releuatus istius pœna, vehème͂tius viuis reliquis, ingrauescet. Quare P. C. secedat improbi, secernant se a bonis, vnum in locum congregentur, muro deniq;, id, quod sæpe iam dixi, secer-

percipite quæso diligenter quæ dicam, & ea penitus animis vestris mentibusque mandate. Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis respub. loquatur: M. Tulli, quid agis? tune eum, quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides, quem expectari imperatorem in castra hostium sentis, auctorem sceleris, principem coniurationis, euocatorem seruorum & ciuium perditorum, exire patieris, vt abs te non emissus ex vrbe, sed immissus in vrbē esse videatur? nonne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis? Quid tandem impedit te? mosne maiorum? at persæpe etiam priuati in hac republ. perniciosos ciues morte multarunt. an leges, quę de ciuium Romanorum supplicio rogatæ sunt? at numquam in hac vrbe ij, qui a rep. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. an inuidiam posteritatis times? præclaram vero populo Rom. refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nulla commendatione maiorum, tam mature ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si propter inuidiam, aut alicuius periculi metum, salutem ciuium tuorum negligis. Sed si quis est inuidiæ metus,* num est vehemētius seueritatis, ac fortitudinis inuidiæ, quam inertiæ, ac nequitiæ pertimescenda? An, cum bello vastabitur Italia, vexabuntur vrbes, tecta ardebunt, tum te non existimas inuidiæ incendio conflagraturum?* His ergo sanctissimis reip. vocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu iudicarem, P. C. Catilinam morte multari, vnius vsuram horæ gladiatori isti ad viuendum non dedissem. etenim si summi viri, & clarissimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certe verendum mihi non erat, ne quid,

quid,hoc paricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret. Quod si ea mihi maxime impenderet, tamen hoc animo semper fui, vt inuidiam virtute partam,gloriam,non inuidiam putarem. Quamquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea,quæ imminent, non videant: aut ea quæ vident, dissimulent: qui spem Catilinæ mollibus sententijs aluerunt, coniurationemque nascentem non credendo corroborauerunt: quorum auctoritatem secuti multi, non solum improbi, verum etiam imperiti,si in hunc animaduertissem, crudeliter & regie factum esse dicerent.Nunc intelligo,si iste, quo intendit,in Manliana castra peruenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat coniuratione̅ esse factam,neminem tam improbum,qui non fateatur.Hoc autem vno interfecto,intelligo hanc reip. pestem paullisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse.Quod si se eiecerit, secumq; suos eduxerit,& eodem ceteros vndiq; collectos naufragos aggregauerit: exstinguetur,atq; delebitur non modo hæc *tam adulta reip.pestis,verum etiam stirps, ac semen malorum omnium.Etenim iamdiu P.C.in his periculis coniurationis,insidijsq; versamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac veteris furoris,& audaciæ maturitas in nostri co̅sulatus tempus erupit. Quod si ex tanto *latrocinio iste vnus tolletur, videbimur fortasse ad breue quoddam te̅pus cura,& metu esse releuati:periculum autem residebit,& erit inclusum penitus in venis,atq; in visceribus reipublicæ. Vt sæpe homines ægri morbo graui,cu̅ æstu,febriq; iactantur, si aqua̅ gelidam biberint,primo releuari videntur, deinde multo grauius,vehementiusq; affli&antur:sic hic morbus,qui est in republica, releuatus istius pœna,veheme̅tius viuis reliquis, ingrauescet.Quare P. C.seceda̅t improbi,secernant se a bonis,vnum in locum congregentur,muro deniq;,id,quod sæpe iam dixi, secer-

nantur a nobis: desinant insidiari domi suæ consuli, circumstare tribunal prætoris vrbani, obsidere cum gladijs curiam, malleolos ad incēdendam vrbem, facesq; comparare: sit denique inscriptum in fronte vniuscuiusque ciuis, quid de repu. sentiat. Polliceor vobis hoc P. C. tantam in nobis COSS. fore diligentiam, tantam in vobis auctoritatem, tātam in equitibus Rom. virtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, vt Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis. Hisce omnibus Catilina, cum * summa reip. salute, & cum tua peste, ac pernicie, cumq; eorum exitio, qui se tecum omni scelere, paricidioq; iunxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu, Iupiter, qui ijsdem, quibus hæc vrbs, auspicijs a Romulo es constitutus, quem Statorem huius vrbis, atque imperij vere nominamus, hunc, & huius socios a tuis aris, ceterisque templis, a tectis vrbis, ac mœnibus, a vita, fortunisque ciuium omnium arcebis, & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se, ac nefaria societate coniunctos, æternis supplicijs viuos, mortuosque mactabis.

* * *

IN

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES.

ORATIO XX.

ANDEM aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefarie molientem, vobis, atque huic vrbi ferrum flammãque minitantem, ex vrbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem vrbe prosecuti sumus. abijt, excessit, euasit, erupit. nulla iam pernicies a monstro illo, atque prodigio mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur. Atq; hunc quidem vnũ * huius belli domestici ducẽ sine controuersia vicimus. non* enim iam inter latera nostra sica illa versabitur: nõ in campo, non in foro, non in curia, non deniq; intra domesticos parietes pertimescemus. loco ille motus est, cũ est ex vrbe depulsus: palam iam cũ hoste, nullo impediente bellum iustũ geremus. Sine dubio perdidimus hominẽ, magnificeq; vicimus, cum illum ex occultis insidijs in apertũ latrocinium coniecimus. Quod vero non cruentum mucronem, vt voluit, extulit, quod viuis nobis, egressus est, quod ei ferrũ de manibus extorsimus, quod incolumes ciues, quod stantem vrbem reliquit: quanto tandem illũ mœrore afflictum esse, & profligatum putatis? Iacet ille nunc prostratus, Quirites, & se perculsum, atq; abiectũ esse sentit, & retorquet oculos profecto sæpe

ad hanc vrbem, quam ex suis faucibus ereptam esse luget: quæ quidem lætari mihi videtur, quod tantā pestem euomuerit, forasq; proiecerit. At si quis est talis quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exsultat, & triumphat oratio mea, me vehementer accuset, quod tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quam emiserim: non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. Interemptum esse L. Catilinam, & grauissimo supplicio affectum iampridem oportebat: idque a me & mos maiorum, & huius imperij seueritas, & respub. postulabat. Sed quam multos fuisse putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? quam multos, qui propter stultitiam non putarent? quam multos, qui etiam defenderent? quam multos, qui propter improbitatem fauerent? Ac si sublato illo, depelli a vobis omne periculum iudicarem, iampridem ego L. Catilinam non modo inuidiæ meæ, verum etiam vitæ periculo sustulissem: sed cum viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam tam probata, si illum vt erat meritus, morte multassem, fore, vt eius socios inuidia oppressus persequi non possem: rem huc deduxi, vt tum palam pugnare possetis, cum hostem aperte videretis. Quem quidem ego hostem, Quirites, quam vehementer foris esse timēdum putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleste fero, quod ex vrbe parum comitatus exierit. Vtinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tōgillum mihi eduxit,* quem amare in prætexta cœperat: Publicium, & Munatium, quorum æs alienum contractum in popinam nullū reip. metum afferre poterat. reliquit quos viros? quanto alieno ære? quam valentes? quam *nobiles? Itaque ego illum exercitum, & Gallicanis legionibus, & hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, & his copijs, quæ a nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex senibus

senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis *mendiculis, ex decoctoribus, ex ijs, qui vadimonia deserere, quam illum exercitum maluerunt. quibus ego non modo si aciem exercitus nostri, verum etiam si edictum prætoris ostendero, concident. Hos, quos video volitare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam in senatum venire, qui nitent vnguẽtis, qui fulgent purpura, mallem secum suos milites eduxisset: qui si hic permanent, mementote non tam exercitum illum esse vobis, quam hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescendos. Atque etiam hoc magis sunt timendi, quod quid cogitent, me scire sentiunt, neque tamen permouentur. Video, cui Apulia sit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui sibi has vrbanas insidias cædis, atque incendiorum depoposcerit: omnia superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt: patefeci in senatu hesterno die: Catilina ipse pertimuit, profugit: hi quid exspectant? næ illi vehementer errant, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperant futuram: quod exspectaui, iam sum assecutus, vt vos omnes factam esse aperte coniurationem contra rempubl. videretis. nisi vero si quis est, qui Catilinæ similes cum Catilina sentire non putet. Non est iam lenitati locus: seueritatem res ipsa flagitat, vnum etiam nunc concedam: exeant, proficiscantur, ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere: demonstrabo iter: Aurelia via profectus est: si accelerare volent, ad vesperam consequentur. O fortunatam rempub. si quidem hanc sentinam huius vrbis eiecerit. vno mehercule Catilina exhausto, releuata mihi, & recreata resp. videtur. Quid enim mali aut sceleris fingi, aut excogitari potest, quod non ille cõceperit? quis tota Italia veneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis paricida, quis testamentorum subiector, quis cir-

cumſcriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſſime vixiſſe fateatur? quæ cædes per hoſce annos ſine illo facta eſt? quod nefarium ſtuprum non per illum? Iam vero quæ tanta in vllo vmquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipſe amabat turpiſſime, aliorum amori flagitioſiſſime ſeruiebat: alijs fructum libidinum, alijs mortem parentum non modo impellendo, verum etiam adiuuando pollicebatur. Nunc vero quam ſubito non ſolum ex vrbe, verum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, ſed nec vllo in angulo totius Italiæ oppreſſus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile ſceleris fœdus aſciuerit. Atque vt eius diuerſa ſtudia in diſſimili ratione perſpicere poſſitis: nemo eſt in ludo gladiatorio paullo ad facinus audacior, qui ſe non intimum Catilinæ eſſe fateatur: nemo in ſcena leuior & nequior, qui ſe non eiuſdem prope ſodalem fuiſſe commemoret. Atque idem tamen ſtuprorum, & ſcelerum exercitatione, aſſuefactus * frigore, & fame, & ſiti, ac vigilijs perferendis, fortis ab iſtis ſuis ſocijs prædicabatur, cum induſtriæ ſubſidia, atque inſtrumenta virtutis in libidinem, audaciamque conſumerentur. Hunc vero ſi ſui fuerint comites ſecuti, ſi ex vrbe exierint deſperatorum hominum flagitioſi greges, o nos beatos, o remp. fortunatam, o præclaram laudem conſulatus mei. Non enim iam ſunt mediocres hominum libidines, non humanæ audaciæ, ac tolerandæ: nihil cogitant, niſi * cædes, niſi incendia, niſi rapinas: patrimonia ſua profuderunt, fortunas ſuas * obligurierunt: res eos iampridem, fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. Quod ſi

ſi in vino, & alea * comiſſationes ſolum, & ſcorta quærerent, eſſent illi quidem deſperandi, ſed tamen eſſent ferendi: hoc vero quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis viris inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis, * ebrioſos ſobrijs, dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, vino languidi, * confecti cibo, ſertis redimiti, vnguentis obliti, debilitati ſtupris, eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum, atque vrbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod, & pœnas iamdiu improbitati, nequitiæ, ſceleri, libidini debitas, aut inſtare iam plane, aut certe iam appropinquare. Quos ſi meus conſulatus, quoniam ſanare non poteſt, ſuſtulerit, non breue neſcio quod tempus, ſed multa ſæcula propagarit reipublicæ. nulla eſt enim natio, quam pertimeſcamus: nullus rex, qui bellum populo Romano * inferre poſſit: omnia ſunt externa, vnius virtute terra marique pacata: domeſticum bellum manet: intus inſidiæ ſunt: intus incluſum periculum eſt: intus eſt hoſtis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum ſcelere certandum eſt. Huic ego me bello ducem profiteor, Quirites: ſuſcipio inimicitias hominum perditorum. quæ ſanari poterunt, quacumque ratione ſanabo: quæ reſecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. Proinde aut exeant, aut quieſcant, aut, ſi, & in vrbe, & in eadem mente permanent, ea quæ merentur, exſpectent. At etiam ſunt, Quirites, qui dicant a me in exſilium eiectum eſſe Catilinam, quod ego ſi verbo aſſequi poſſem, iſtos ipſos eijcerem, qui hæc loquuntur. homo enim videlicet timidus, & permodeſtus vocem conſulis ferre non potuit: ſimulatque ire in exſilium iuſſus eſt, paruit. Quid, quod heſterno die cum domi meæ pæne interfectus eſſem, ſenatum in ædem Iouis Statoris vocaui, rem omnem ad patres conſcriptos detuli. quo cum

Catilina veniſſet, quis eum ſenator appellauit? quis ſalutauit? quis denique ita aſpexit vt perditum ciuem, ac non potius vt importuniſſimum hoſtem? quin etiam principes eius ordinis partem illam ſubſelliorum, ad quam ille acceſſerat, nudam, atque inanem reliquerunt. Hic ego vehemens ille conſul, qui verbo ciues in exſilium eijcio, quæſiui a Catilina, an nocturno conuentu apud M. Leccam fuiſſet, necne: cum ille homo audaciſſimus, conſcientia conuictus primo reticuiſſet, patefeci cetera: quid ea nocte egiſſet,* vbi fuiſſet,* quid in proxima cõſtituiſſet, quemadmodum eſſet ei ratio totius belli deſcripta, docui. cum hæſitaret,* cum cunctaretur, * quæſiui quid dubitaret proficiſci eo, quo iampridem pararat, cum arma, cum ſecures, cum faſces, cum tubas, cum ſigna militaria, cum aquilam illam argenteam, cui ille etiam ſacrarium ſcelerum domi ſuæ fecerat, ſcirem eſſe præmiſſam. In exſilium eijciebam, quem iam ingreſſum in bellum eſſe videbam? Etenim credo,* Manlius iſte centurio, qui in agro Fæſulano caſtra poſuit, bellum populo Rom. ſuo nomine indixit, & illa caſtra nunc non Catilinam ducem exſpectant, & ille eiectus in exſilium, ſe Maſſiliam, vt aiunt, non in hæc caſtra conferet. O conditionem miſeram non modo adminiſtrandæ, verum etiam conſeruandæ reip. nunc ſi L. Catilina conſilijs, laboribus, periculis meis circumcluſus, ac debilitatus, ſubito pertimuerit, ſententiam mutauerit, deſeruerit ſuos, conſilium belli faciundi abiecerit, ex hoc curſu ſceleris, & belli iter ad fugam atq; exſilium conuerterit, non ille a me ſpoliatus armis audaciæ, non obſtupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de ſpe, conatuq; depulſus, ſed indemnatus, innocens in exſilium eiectus a cõſule, vi, & minis eſſe dicetur: & erunt, qui illum, ſi hoc fecerit, non improbum,* ſed miſerum, me non diligentiſſimum conſulem, ſed crudeliſſimum tyrannum

rannum existimari velint. Est mihi tanti, Quirites, huius inuidæ falsæ, atque iniquæ tempestatem subire, dũmodo a vobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. Dicatur sane eiectus esse a me, dummodo eat in exsilium: sed, mihi credite, non est iturus. Numquam ego a dijs immortalibus optabo, Quirites, inuidiæ meæ leuandæ caussa, vt L. Catilinam ducere exercitum hostium, atq; in armis volitare audiatis: sed triduo tamen audietis: multoq; magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliquando, quod illum emiserim potius, quam quod eiecerim. Sed cum sint homines, qui illum cum profectus sit, eiectum esse dicant, ijdem, si interfectus esset, quid dicerent? Quanquam isti qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quam verentur. Nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Manlium, quam ad Massilienses ire malit. Ille autem si, mehercules, hoc, quod agit, numquam ante cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quam exulem viuere: nunc vero, cum ei nihil adhuc præter ipsius volunatem, cogitationemq; acciderit, nisi quod viuis nobis, Roma profectus est, optemus potius, vt eat in exsilium, quam queramur. Sed cur tamdiu de vno hoste loquimur, & de eo hoste, qui iam fatetur, se esse hostem, & quem, quia, quod semper volui, murus interest, non timeo? de his qui dissimulant, qui Romæ remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus? quos quidem ego, si vllo modo fieri posset, non tam vlcisci studeo, quam sanare, & ipsos placare reipub. neq;, id quare fieri non possit, si me audire voluerint, intelligo. Exponam enim vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum istæ copiæ cõparentur: deinde singulis medicinam consilij, atque orationis meæ, si quam potero afferam. * Primum genus est eorum, qui magno in ære alieno maiores etiam possessiones habent, quarum amore adducti

dissolui nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima: sunt enim locupletes, voluntas vero, & caussa impudentissima. Tu agris, tu ædificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus, & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detrahere, ad fidem acquirere? Quid enim exspectas? bellum? quid? ergo in vastatione omnium, tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui istas a Catilina exspectant. meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, verum auctionariæ. Neque enim isti, qui possessiones habent, alia ratione vlla salui esse possunt. Quod si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum vsuris, fructibus prædiorum, locupletioribus his, & melioribus ciuibus vteremur. Sed hosce homines minime puto pertimescendos, quod aut deduci de sententia possunt, aut si permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra remp. quam arma laturi. Alterum genus est eorum, qui quamquam premuntur ære alieno, dominationem tamen * expetunt: rerum potiri volunt: honores, quos, quieta repub. desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur. Quibus hoc præcipiendum videtur, vnum scilicet & idem, quod ceteris omnibus, vt desperent se id, quod conantur, consequi posse, primũ omnium me ipsum vigilare, adesse, prouidere reipub. deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinẽ, magnas præterea copias militũ, deos deniq; immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ vrbi, contra tantam vim sceleris præsentis auxilium esse laturos. Quod si iam sint id, quod cum summo furore cupiunt, adepti, num illi in cinere vrbis, & sanguine ciuium, quæ mente conscelerata, ac nefaria concupierunt, se consules, ac dictatores, aut etiam reges sperant futuros? non vident se cupere id, quod si adepti fuerint, fugitiuo alicui,

alicui, aut gladiatori concedi sit necesse? Tertium genus est ætate iam confectum, exercitatione robustum: quo ex genere est ipse Manlius, cui nunc Catilina successit. Hi sunt homines ex his colonijs, * quas Fæsulis Sulla constituit: quas ego vniuersas ciuium esse optimorum, & fortissimorum virorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis repentinisq; pecunijs sumptuosius insolentiusq; iactarunt. hi dum ædificant tanquam beati, dum prædijs, lecticis, familijs magnis, conuiuijs, apparatibus delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, vt si salui esse velint, Sulla sit ijs ab inferis excitandus. qui etiam nonnullos agrestes homines tenues, atque egentes in eandem illam spem rapinarum veterum impulerunt. Quos ego vtrosque, Quirites, in eodem genere prædatorum, direptorumque pono. Sed eos hoc moneo, desinant furere, & proscriptiones, & dictaturas cogitare. Tantus enim illorum temporum dolor inustus est ciuitati, vt iam ista non modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse videantur. Quartum genus est sane varium, & mistum, & turbulentum, qui iampridem premuntur: qui numquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam sumptibus in vetere ære alieno vacillant: qui vadimonijs, iudicijs, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex vrbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. Hosce ego non tam milites acres, quam inficiatores lentos esse arbitror. qui homines primum si stare non possunt, corruant, sed ita, vt non modo ciuitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant. nam illud non intelligo, quamobrem, si viuere honeste nō possunt, perire turpiter velint, aut cur minore dolore perituros se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur. Quinctum genus est paricidarum, sicariorum, denique omnium facinorosorum; quos ego a Catilina non reuoco. nam

neq; diuelli ab eo possunt: & pereant sane in latrocinio, quoniam sunt ita multi, vt eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est, non solum numero, verum etiam genere ipso, atque vita, quod proprium est Catilinæ, de eius delectu, immo vero de cõplexu eius ac sinu: quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, manicatis, & * talaribus tunicis, velis amictos, non togis: quorum omnis industria vitæ, & vigilandi labor in antelucanis cenis exponitur. in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudicique versantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati, non solum amare, & amari, neque cantare, & saltare, sed etiam sicas vibrare, & spargere venena didicerunt. qui nisi exeunt, nisi pereunt, etiam si Catilina perierit, scitote hoc in repub. seminarium Catilinarium futurum. Verumtamen quid sibi isti miseri volunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum, atq; illas pruinas ac niues perferent? nisi idcirco se facilius hiemem toleraturos putant, quod in conuiuijs nudi saltare didicerunt. O bellum magnopere pertimescendum cum hanc sit habiturus Catilina * scortatorum cohortem prætoriam. Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias vestra præsidia, vestrosque exercitus, & primum gladiatori illi confecto & saucio consules, imperatoresq; vestros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam ac debilitatam manum florem totius Italiæ, ac robur educite. Iam vero * vrbes coloniarum, ac municipiorum respondebunt Catilinæ tumulis siluestribus. Neq; vero ceteras copias, ornamenta, præsidia vestra, cum illius latronis inopia, atq; egestate debeo conferre. Sed si omissis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamur, eget ille, senatu, equitibus Romanis

manis,populo,vrbe,ærario,vectigalibus, cuncta Italia,prouincijs omnibus,exteris nationibus : si,inquam, his rebus omissis, ipsas caussas, quæ inter se confligunt, contendere velimus : ex eo ipso, quam valde illi iaceant,intelligere possumus.Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia : hinc pudicicia,illinc stuprum : hinc fides,illinc fraudatio : hinc pietas,illinc scelus:hinc constantia,illinc furor hinc honestas, illinc turpitudo : hinc continentia, illinc libido : * denique æquitas, temperantia fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum vitijs omnibus : postremo copiæ cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerum desperatione cōfligit. In huiuscemodi certamine ac prælio nonne, etiam si hominum studia deficiant, dij ipsi immortales cogent ab his præclarissimis virtutibus tot, & tanta vitia superari? Quæ cum ita sint, Quirites,vos quemadmodum iam antea * dixi, vestra tecta custodijs, vigilijsque defendite : mihi, vt vrbi sine vestro metu ac sine vllo tumultu, satis esset præsidij, consultum ac prouisum est. Coloni omnes,municipesq; vestri certiores a me facti de hac nocturna excursione Catilinæ,facile vrbes suas,finesque defendent : gladiatores,quam sibi ille maximam manum, & certissimam fore putauit, quamquam meliore animo sunt, quam pars patriciorum,potestati tamen in vestra continebuntur. Q. Metellus, quem ego prospiciens hoc, in agrum Gallicanum,Picenumq; præmisi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusq; prohibebit.reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis, iam ad senatum referemus,quem vocari videtis. Nunc illos, qui in vrbe remanserunt, atque adeo qui contra vrbis salutem,omniumque vestrum in vrbe a Catilina relicti sunt, quamquam sunt hostes, tamen quia

nati sunt ciues, monitos etiam atque etiam volo. Mea lenitas adhuc si cui solutior visa est, hoc exspectauit, vt id, quod latebat, erumperet. Quod reliquum est, iam non possum obliuisci, meam hãc esse patriam, me horum esse consulem: mihi aut cum his viuendum, aut pro his esse moriendum. nullus est * portæ custos, nullus insidiator viæ: si qui exire volunt, consulere sibi possunt: qui vero in vrbe se commouerit, cuius ego non modo factum, sed inceptum vllum, conatumue contra patriam deprehendero, sentiet in hac vrbe esse consules vigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem, quem vindicem nefariorum, ac manifestorum scelerum maiores nostri esse voluerunt. Atque hæc omnia sic agentur, Quirites, vt res maximæ minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intestinum, ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum, ac maximum, me vno togato duce, & imperatore sedetur. quod ego sic administrabo, Quirites, vt si vllo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac vrbe pœnam sui sceleris sufferat. sed si vis manifestæ audaciæ, si impẽdens patriæ periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint, illlud profecto perficiã, quod in tãto, & tam insidioso bello vix optandum videtur, * vt ne quis bonus intereat, paucorumque pœna vos omnes * iam salui esse possitis. Quæ quidem ego neq; mea prudentia, neque humanis cõsilijs fretus polliceor vobis, Quirites, sed multis, & non dubijs deorum immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hanc spem, sententiamq; sum ingressus: qui iam non procul, vt quondam solebant, ab externo hoste, atq; longinquo, sed hic præsentes suo numine, atq; auxilio suo templa, atq; vrbis tecta defendunt. quos vos, Quirites, precari, venerari, atque implorare debetis: vt quam vrbem pulcherrimam, florentissimam, potentissimamque

mamq; eſſe voluerunt, hanc omnibus hoſtium copijs terra, mariq; ſuperatis, a perditiſſimorum ciuium nefario ſcelere defendant.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES.

ORATIO XXI.

REmpublicam, Quirites, vitamque omnium veſtrum, bona, fortunas, coniuges, liberoſque veſtros, atque hoc domicilium clariſſimi imperij, fortunatiſſimam, pulcherrimamq; vrbem hodierno die deorum immortalium ſummo erga vos amore, laboribus, conſilijs periculiſque meis, ex flamma atque ferro, ac plene ex faucibus fati ereptam, & vobis conſeruatam, ac reſtitutam videtis. Et ſi non minus nobis iucundi, atque illuſtres ſunt ij dies, quibus conſeruamur, quam illi, quibus naſcimur: quod ſalutis certa lætitia eſt, naſcendi incerta condicio, & quod ſine ſenſu naſcimur, cum voluptate conſeruamur: profecto, quoniam illum, qui hanc vrbem condidit, *Romulum ad deos immortales beneuolentia, famaque ſuſtulimus: eſſe apud vos, poſteroſque veſtros in honore debebit is, qui eandem hanc vrbem conditam amplificatamque ſeruauit. nam totius vrbis templis, delubris, tectis omnibus ſubiectos prope iam ignes, circumdatoſque reſtinximus: ijdemque gladios in rempub. diſtrictos retudimus, mucroneſque eorum a iugulis

vestris reiecimus. Quæ quoniam in senatu illustra-
ta, patefacta, compertaque sunt per me, vobis iam
exponam breuiter, Quirites: vt & quanta,& quam
manifesta, & qua ratione inuestigata, & com-
prehensa sint, vos qui ignoratis, ex actis scire
possitis. Principio, vt Catilina paucis aute diebus
erupit ex vrbe, cum sceleris sui socios, & huiusce
nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquisset:
semper vigilaui,& prouidi, Quirites, quemadmo-
dum in tantis,& tam absconditis insidijs salui esse
possemus. Nam tum, cum ex vrbe Catilinam eij-
ciebam (non enim iam vereor huius verbi inuidi-
am, cum illa magis sit timenda, quod viuus e-
gressus est) sed tum, cum illum exterminari vole-
bam, aut reliquam coniuratorum manum simul
exituram, aut eos, qui remansissent, infirmos sine
illo, ac debiles fore putabam. Atque ego, vt vidi,
quos maximo furore, & scelere esse inflammatos
sciebam, eos esse nobiscum, & Romæ remansisse:
in eo omnes dies, noctesque consumpsi, vt quid a-
gerent, quid molirentur sentirem, ac viderem: vt,
quoniam auribus vestris propter incredibilem ma-
gnitudinem sceleris, minorem fidem faceret ora-
tio mea, rem ita comprehenderem, vt tum de-
mum animis, saluti vestræ prouideretis, cum oculis
maleficium ipsum videretis. Itaque vt comperi
legatos Allobrogum belli transalpini, & tumul-
tus Gallici excitandi caussa a P. Lentulo esse so-
licitat[illegible]osque in Galliam ad suos ciues, eodem
itiner[illegible]m litteris, mandatisque ad Catilinam es-
se m[illegible]os, comitemque ijs adiunctum Vulturcium,
atque huic datas esse ad Catilinam litteras: facul-
tatem mihi oblatam putaui, vt, quod erat difficil-
limum, quodque ego semper optabam a dijs im-
mortalibus, tota res non solum a me, sed etiam a
senatu & a vobis manifeste deprehenderetur. Itaq;
hesterno die L. Flaccum, & C. Pontinium præto-
res

res fortissimos, atque amantissimos reip. viros, ad me vocaui: rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia de repub. præclara, atque egregia sentirent, sine recusatione, ac sine vlla mora negotium susceperunt, &, cum aduesperasceret, occulte ad pontē Miluium peruenerunt, atq; ibi in proximis villis ita * bipartiti fuerunt, vt Tiberis inter eos, & pons interesset. eodem autem & ipsi sine cuiusquã suspicione multos fortes viros eduxerunt, & ego de præfectura Reatina complures delectos adolescẽtes, quorũ opera vtor assidue in * reipub. præsidio, cum gladijs miseram. Interim tertia fere vigilia exacta, cum iam pontem cum magno comitatu legati Allobrogũ ingredi inciperent, vnaq; Vulturcius, fit in eos impetus: educuntur & ab illis gladij, & a nostris: res erat prætoribus nota solis: ignorabatur a ceteris. Tum interuentu Pompinij, atq; Flacci, pugna quæ erat cõmissa, sedatur: litteræ, quæcumq; erant in eo comitatu, integris signis prætoribus traduntur: ipsi comprehensi ad me, cum iam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelerum improbissimum machinatorem Cimbrum Galbinium statim ad me nihil dum suspicantem vocaui. Deinde item accersitur P. Statilius, & post eum Cethegus: tardissime autem Lentulus venit, credo, quod in litteris dãdis præter consuetudinẽ proxima nocte vigilarat. Cum vero summis, ac clarissimis huius ciuitatis viris, qui audita re, frequentes ad me mane cõuenerant, litteras a me prius aperiri, quam ad senatum referri placeret, ne, si nihil esset inuentum, temere a me tantus tumultus iniectus ciuitati videretur: negaui me esse facturum, vt de periculo publico, non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quirites, si ea, quæ erant ad me delata, reperta non essent, tamen ego non arbitrabar in tantis reipub. periculis esse mihi nimiam dili-

gentiam pertimeſcendam. Senatum frequētem celeriter, vt vidiſtis, coegi. atq; interea ſtatim admonitu Allobrogum C. Sulpicium prætorem fortem virum miſi, qui ex ædibus Cethegi, ſi quid telorum eſſet, efferret: ex quibus ille maximum ſicarum numerum, & gladiorum extulit. Introduxi Vulturcium ſine Gallis: fidem ei publicam iuſſu ſenatus dedi: hortatus ſum, vt ea quæ ſciret, ſine timore indicaret. Tum ille dixit, cum vix ſe ex magno timore recreaſſet, a P. Lentulo ſe habere ad Catilinam mandata, & litteras, vt ſeruorum præſidio vteretur, & ad vrbem quam primum cum exercitu accederet: id autem eo conſilio, vt cum vrbem omnibus ex partibus, quemadmodum deſcriptum, diſtributumque erat, incendiſſent, cædemque infinitam ciuium feciſſent, præſto eſſet ille qui & fugientes exciperet: & ſe cum his vrbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli iuſiurandum ſibi, & litteras a P. Lentulo, Cethego, Statilio ad ſuam gentem datas eſſe dixerunt: atque ita ſibi ab his & a L. Caſſio eſſe præſcriptum, vt equitatum in Italiam quam primum mitterent, pedeſtres ſibi copias non defuturas: Lentulum autem ſibi confirmaſſe ex fatis Sibyllinis, Haruſpicumque reſponſis, ſe eſſe tertium illū Cornelium, ad quem regnum vrbis huius, atque imperium peruenire eſſet neceſſe: Cinnam ante ſe, & Sullam fuiſſe: eundemque dixiſſe, fatalem hunc eſſe annum ad interitum huius vrbis, atque imperij, qui eſſet decimus annus poſt virginum abſolutionem, poſt Capitolij autem incenſionem viceſimus. hanc autem Cethego cum ceteris controuerſiam fuiſſe dixerunt, quod cum Lentulo, & ceteris, Saturnalibus cædem fieri, atque vrbem incendi placeret, Cethego nimium id longum videretur. Ac, ne longum ſit, Quirites, tabellas proferri iuſſimus, quæ a quoque dicebantur datæ. Primum oſtendimus Cethego: ſignum

gnum cognouit:nos linum incidimus:legimus: erat scriptum ipsius manu. Allobrogum senatui, & populo, sese, quæ eorum legatis confirmasset, esse facturum: orare, vt item illi facerent, quæ sibi legati eorum præcepissent. Tum Cethegus, qui paullo ante aliquid de gladijs, ac sicis, quę apud illum itidem erant deprehensę, respondisset, dixissetque se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse: recitatis litteris debilitatus, atque abiectus, conscientia conuictus repente conticuit. Introductus Statilius, cognouit manum & signum suum: recitatæ sunt tabellę in eandem fere sententiam: confessus est. tum ostendi tabellas Lentulo, & quæsiui cognosceretne signum. annuit. est vero, inquã, signum quidem notum, imago aui tui clarissimi viri, qui amauit vnice patriam, & ciues suos: quæ quidem te a tanto scelere etiam muta reuocare debuit. Leguntur eadem ratione ad senatum Allobrogum, populumque litterę. si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atq; ille quidem primo negauit: post autem aliquanto, toto indicio exposito, atque edito, surrexit: quæsiuit a Gallis, quid sibi esset cum ijs, quamobrem domum suam venissent, itemque a Vulturcio. qui cum illi breuiter, constanterq; respõdissent per quem ad eum, quotiesq; venissent, quæsissentque ab eo, nihilne secum esset de fatis Sibyllinis locutus: tum subito ille scelere demens, quanta vis conscientiæ esset, ostendit. nam cum id posset inficiari, repente præter opinionem omnium confessus est: ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua semper valuit, sed etiam propter vim sceleris manifesti, atque deprehensi, impudentia, quæ superabat omnes, improbitasque defecit. Vulturcius vero subito proferri litteras, atque aperiri iussit, quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissime perturbatus Lentulus, tamen signum &

manum ſuam cognouit. erant autem ſcriptæ ſine nomine, ſed ita: QVI SIM, EX EO, QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA, VT VIR SIS, ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE QVID IAM TIBI SIT NECESSE. CVRA VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS ETIAM INFIMORVM. Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter reſpondere cœpiſſet, ad extremum nihil ex ijs, quæ Galli inſimulabant, negauit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certiſſima ſunt viſa argumenta, atque indicia ſceleris, tabellæ, ſigna, manus, denique vniuſcuiuſque confeſſio: tum multo illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas. ſic enim obſtupuerant, ſic terram intuebantur, ſic furtim nonnunquam inter ſe aſpiciebant, vt non iam ab alijs indicari, ſed ipſi a ſe viderentur. Indicijs expoſitis, atque editis, Quirites, ſenatum conſului de * ſumma repub. quid fieri placeret. dictæ ſunt a principibus acerrimæ, ac fortiſſimæ ſententiæ, quas ſenatus ſine vlla varietate eſt conſecutus. Et quoniam nondum eſt perſcriptum s. c. ex memoria vobis, Quirites, quid ſenatus cenſuerit, exponam. Primum mihi gratiæ verbis ampliſſimis aguntur, quod virtute, conſilio, prudentia mea reſpub. periculis ſit maximis liberata: deinde L. Flaccus & C. Pontinius prætores, quod eorum opera forti fidelique vſus eſſem, merito, ac iure laudantur: atque etiam viro forti collegæ meo C. Antonio laus impertitur, quod eos, qui huius coniurationis participes fuiſſent, a ſuis & reipublicæ conſilijs remouiſſet, atque ita cenſuerunt, vt P Lentulus, cum ſe prætura abdicaſſet, tum in cuſtodiam traderetur: itemque vti C. Cethegus, L. Statilius, P Gabinius, qui omnes præſentes erant, in cuſtodiam traderentur: atque idem hoc decretum eſt in L. Caſſium, qui ſibi procurationem

tionem incendendæ vrbis depopoſcerat: in M.Ceparium,cui ad ſolicitandos paſtores Apuliam eſſe attributam erat indicatum: in P.Furium, qui eſt ex his colonis quos Feſulas L. Sulla deduxit: in Q. *Magium Chilonem, qui vna cum hoc Furio ſemper erat in hac Allobrogum ſolicitatione verſatus: in P.Vmbrenum libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos eſſe conſtabat. Atque ea lenitate ſenatus eſt vſus, Quirites, vt ex tanta coniuratione, tantaque vi ac multitudine domeſticorum hoſtium, nouem hominum perditiſſimorum pœna repub. conſeruata, reliquorum mentes ſanari poſſe arbitraretur. Atque etiam ſupplicatio dijs immortalibus pro ſingulari eorum merito, meo nomine decreta eſt, Quirites: quod mihi primum poſt hanc vrbem conditam togato contigit: & his decreta verbis eſt, quod vrbem incẽdijs, cæde ciues, Italiam bello liberaſſem. Quæ ſupplicatio ſi cum ceteris conferatur, Quirites, hoc interſit, quod cetera bene geſta, hæc vna, conſeruata rep. conſtituta eſt. Atq; illud quod faciendũ primum fuit, factum atq; tranſactum eſt. nam P.Lentulus, quamquam patefactus indicijs, & cõfeſſionibus ſuis, iudicio ſenatus non modo prætoris ius, verum etiam ciuis amiſerat, tamen magiſtratu ſe abdicauit: vt quæ religio C.Mario clariſſimo viro non fuerat, quo minus C,Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretũ, prætorem occideret, ea nos religione in priuato P.Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quoniam, Quirites, ſceleratiſſimi perículoſiſſimique belli nefarios duces captos iam & comprehenſos tenetis, exiſtimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes ſpes, atq; opes, his depulſis vrbis periculis, concidiſſe. Quem quidem ego cũ ex vrbe pellebam, hoc prouidebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi eſſe P. Lẽtuli ſomnium, nec L.Caſſij adipem, nec C.Cethegi furioſam te-

meritatem pertimeſcendam. Ille erat vnus timendus ex his omnibus, ſed tamdiu,dum mœnibus vrbis continebatur: omnia norat: omium aditus tenebat:appellare,tētare,ſolicitare poterat,audebat: erat ei conſilium ad facinus aptum, conſilio autem neque lingua, neque manus deerat. iam ad ceteras res conficiēdas certos homines, delectos ac deſcriptos habebat: neque vero cum aliquid mandauerat,confectum putabat: nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, ſitim, famem ferre poterat. Hunc ego hominem tam acrem,tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in ſcelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, niſi ex domeſticis inſidijs in caſtrenſe latrocinium compuliſſem (dicam id, quod ſentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali a ceruicibus veſtris depuliſſem. non ille vobis Saturnalia conſtituiſſet, neque tanto ante exitium, ac fati diem reipub.denuntiaſſet, neque cōmiſiſſet, vt ſignum, vt litteræ ſuæ, teſtes denique manifeſti ſceleris deprehenderentur. quæ nunc, illo abſente, ſic geſta ſunt, vt nullum in priuata domo furtum vmquam ſit tam palam inuentum, quam hæc tanta in rempub. coniuratio manifeſto inuenta, atque deprehenſa eſt. Quod ſi Catilina in vrbe ad hanc diem remanſiſſet, quamquam quoad fuit, omnibus eius conſilijs occurri,atque obſtiti:tamen vt leuiſſime dicam,dimicandum nobis cum illo fuiſſet :neq; nos vmquam,dum ille in vrbe hoſtis fuiſſet, tantis periculis rempub. tanta pace, tanto otio, tanto ſilentio liberaſſemus.Quamquam hęc omnia,Quirites,ita ſunt a me adminiſtrata, vt deorum immortalium nutu, atque conſilio, & geſta, & prouiſa eſſe videantur. idq; cum coniectura conſequi poſſumus,quod vix videtur humani conſilij tantarum rerum gubernatio eſſe potuiſſe: tum vero ita præſentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt,

lerunt,vt eos pæne oculis videre possemus.Nam vt illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremque cæli, fulminum iactus, vt terræmotus,ceteraq;, quæ tam multa, nobis consulibus, facta sunt, vt hæc quæ nunc fiunt, canere dij immortales viderentur: hoc certe,Quirites,quod sum dicturus,neq; prætermittendum, neque relinquendum est. Nam profecto memoria tenetis, Cotta, & Torquato Coss. complures in Capitolio turres de cælo esse percussas, cum & simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ veterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. Tactus est etiam ille, qui hanc vrbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio paruum, atque lactentem, vberibus lupinis inhiantem fuisse meministis. Quo quidem tempore,cum haruspices ex tota Etruria conuenissent: cedes atque incendia, & legum interitum, & bellum ciuile ac domesticum, & totius vrbis atque imperij occasum appropinquare dixerunt: nisi dij immortales omni ratione placati suo numine prope fata ipsa flexissent. Itaq; ex illorum responsis tunc, & ludi decem per dies facti sunt, neque res vlla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermissa est. ijdemque iusserunt simulacrum Iouis facere maius, & in excelso collocare,& contra,atque ante fuerat,ad Orientem conuertere:ac se sperare dixerunt,si illud signum,quod videtis,solis ortum,& forum, curiamq; cōspiceret: fore, vt ea consilia, quæ clam essent inita contra salutem vrbis, atque imperij, illustrarentur, vt a S. P. Q. R. perspici possent. Atque illud ita collocandum consules illi locauerunt: sed tanta fuit operis tarditas, vt neque a superioribus consulibus, neque a nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites, tam auersus a vero, tam præceps, tam mente captus: qui neget hæc omnia quæ videmus, præcipueq; hanc vrbem deorum immor-

talium nutu, atque poteſtate adminiſtrari? Etenim cum eſſet ita reſponſum, cædes, incendia, interitumque reipub. comparari, & ea a perditis ciuibus: quæ tum propter magnitudinem ſcelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modo cogitata a nefarijs ciuibus, verum etiam ſuſcepta eſſe ſenſiſtis. Illud vero nonne ita preſens eſt, vt nutu Iouis optimi maximi factum eſſe videatur? vt, cum hodierno die mane per forum meo iuſſu & coniurati, & eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur: eo ipſo tempore ſignum ſtatueretur: quo collocato, atque ad vos, ſenatumque conuerſo, omnia & ſenatus, & vos, quæ erant contra ſalutem omnium cogitata, illuſtrata, & patefacta vidiſtis. Quo etiam maiore ſunt iſti odio, ſupplicioque digni: qui non ſolum veſtris domicilijs, atque tectis, ſed etiam deorum templis, atque delubris ſunt funeſtos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego ſi me reſtitiſſe dicam, nimium mihi ſumam, & non ſim ferendus: ille, ille Iupiter reſtitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc vrbem, ille vos omnes ſaluos eſſe voluit. Dijs ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatemque ſuſcepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. Iam vero illa Allobrogum ſolicitatio * ſic a Lentulo, ceteriſque domeſticis hoſtibus, tanta res tam dementer, credita, & ignotis, & barbaris, commiſſæque litteræ numquam eſſent profecto, niſi a dijs immortalibus huic tantæ audaciæ conſilium eſſet ereptum. Quid vero, vt homines Galli ex ciuitate male pacata, quæ gens vna reſtat, quæ populo Rom. bellum facere & poſſe, & non nolle videatur, ſpem imperij, & rerum ampliſſimarum vltro ſibi a patricijs hominibus oblatam negligerent, veſtramque ſalutem ſuis opibus anteponerent: id nonne diuinitus factum eſſe putatis? præſertim qui nos non pugnando, ſed tacendo ſuperare potuerunt. Quamobrem, Quirites,
quo-

quoniam ad omnia puluinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus, ac liberis vestris. Nam multi sæpe honores dijs immortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustiores numquam. Erepti enim ex crudelissimo ac miserrimo interitu, & erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, me vno togato duce, & imperatore vicistis. Etenim recordamini, Quirites, omnes ciuiles dissensiones, neque solum eas quas audistis: sed & has, quas vosmetipsi meministis, & vidistis. L. Sulla P. Sulpicium oppressit: C. Marium custodem huius vrbis, multosque fortes viros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius cos. armis ex vrbe collegam suum expulit: omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redundauit. Superauit postea Cinna cum Mario. tum vero clarissimis viris interfectis, lumina ciuitatis exstincta sunt. Vltus est huius victoriæ crudelitatem postea Sulla. ne dici quidem opus est, quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate reip. dissensit M. Lepidus a clarissimo & fortissimo viro Q. Catulo: attulit non tam ipsius interitus reip. luctum, quam ceterorum. Atque illæ dissensiones erant huiusmodi, Quirites, quæ non ad delendam, sed ad commutandam rempub. pertinerent. non illi nullam esse remp. sed in ea, quæ esset se esse principes: neque hanc vrbem conflagrare, sed se in hac vrbe florere voluerunt. Atq; illæ tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium reip. quæsiuit, eiusmodi fuerunt, vt non reconciliatione concordię, sed internecione ciuium dijudicatæ sint. In hoc autem vno post hominum memoriam maximo, crudelissimoque bello, quale bellum nulla vmquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex hæc fuit a Lentulo, Catilina, C. Cassio, Cethego constituta, vt omnes, qui salua [illegible] be salui esse possent, in hostium numero ducere[illegible]tur: ita me gessi, Quirites, vt omnes

ſalui conſeruaremini: & cum hoſtes veſtri tantum ciuium ſuperfuturum putaſſent, quantum infinitæ cædi reſtitiſſet: tantum autem vrbis, quantum flamma obire non potuiſſet: & vrbem, & ciues integros, incolumeſque ſeruaui. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a vobis præmium virtutis, nullum inſigne honoris, nullum monumentum laudis poſtulo, præterquam huius diei memoriam ſempiternam. In animis ego veſtris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriæ, laudis inſignia, condi & collocari volo. nihil me mutum poteſt delectare, nihil tacitum, nihil denique huiuſmodi, quod etiam minus digni aſſequi poſſint. Memoria veſtra, Quirites, noſtræ res alentur, ſermonibus creſcent, litterarum monumentis inueteraſcent, & corroborabuntur: eandem que diem intelligo, quam ſpero æternam fore, & ad ſalutem vrbis, & ad memoriam conſulatus mei propagatam: vnoque tempore in hac repub. duos ciues extitiſſe, quorum alter fines veſtri imperij, nõ terræ, ſed cæli regionibus terminaret: alter eiuſdem imperij domicilium, ſedemq; ſeruaret. Sed quoniã earum rerum, quas ego geſſi, non eſt eadem fortuna, atque condicio, quæ illorum, qui externa bella geſſerunt: quod mihi viuendum ſit cum illis quos vici, ac ſubegi: illi hoſtes aut interfectos, aut oppreſſos reliquerunt: veſtrum eſt, Quirites, ſi ceteris recta ſua facta proſunt, mihi mea nequando obſint, prouidere. mẽtes enim hominum audaciſſimorum ſceleratæ, ac nefariæ ne vobis nocere poſſent, ego prouidi: ne mihi noceant, veſtrum eſt prouidere. quamquam, Quirites, mihi quidem ipſi nihil iam ab iſtis noceri poteſt. magnum enim eſt in vobis præſidium: quod mihi in perpetuum comparatum eſt: magna in rep ub. dignitas, quæ me ſemper tacita defendet: magna vis eſt conſcientiæ: quam qui negligent, cum me violare volent, ſe ipſi indicabunt.

Eſt

Est etiam in nobis is animus, Quirites, vt non modo nullius audaciæ cedamus, ſed etiam omnes improbos vltro ſemper laceſſamus. Quod ſi omnes impetus domeſticorum hoſtium depulſi a vobis ſe in me vnum conuerterint: vobis erit prouidendum, Quirites, qua condicione poſthac eos eſſe velitis, qui ſe pro ſalute veſtra obtulerint inuidiæ, periculiſq; omnibus. Mihi quidem ipſi quid eſt quod iam ad vitæ fructum poſſit acquiri? præſertim cum neque in honore veſtro, neque in gloria virtutis quidquam videam altius, quo quidem mihi libeat aſcendere. Illud perficiam profecto, Quirites, vt ea, quæ geſſi in conſulatu, priuatus tuear, atque ornem: vt ſi qua eſt inuidia in conſeruanda repub. ſuſcepta, lædat inuidos, mihi valeat ad gloriam. denique ita me in republica tractabo, vt meminerim ſemper quæ geſſerim, curemque vt ea virtute, non caſu geſta eſſe videantur. Vos, Quirites, quoniam iam nox eſt, veneramini illum Iouem cuſtodem huius vrbis, ac veſtrum, atque in veſtra tecta diſcedite, & ea, quamquam iam periculum eſt depulſum, tamen æque, ac priori nocte feciſtis, cuſtodijs, vigilijſque defendite. Id ne vobis diutius faciundum ſit, atque vt in perpetua pace eſſe poſſitis, prouidebo.

* * *

IN L. CATILINAM, IN SENATV.

ORATIO XXII.

VIDEO P.C. in me omnium veſtrum ora,atq; oculos eſſe cõuerſos: video vos nõ ſolum de veſtro, ac reipublicæ,verum etiã, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſolicitos.Eſt mihi, iucunda in malis, & grata in dolore veſtra erga me voluntas: ſed eam per deos immortales,quæſo, deponite, atque obliti ſalutis meæ, de vobis,ac de liberis veſtris cogitate. Mihi quidem ſi hæc condicio conſulatus data eſt, vt omnes acerbitates,omnes dolores,cruciatuſq; perferrem : feram non ſolũ fortiter, ſed etiam libẽter:dummodo meis laboribus vobis populoq; Romano dignitas,ſaluſq; pariatur. Ego ſum ille conſul P.C.cui non forum,in quo omnis æquitas continetur:non campus, conſularibus auſpicijs conſecratus : non curia , ſummum auxilium omnium gentium : non domus, commune perfugium:non lectus,ad quietem datus : nõ deniq; hæc ſedes honoris, ſella curulis vmquã vacua mortis periculo,atq; inſidijs fuit. Ego multa tacui,multa pertuli , multa conceſſi , multa meo quodam dolore in veſtro timore ſanaui . Nunc ſi hunc exitum conſulatus mei dij immortales eſſe voluerũt, vt vos P.C.populumq; Romanum ex cæde miſera, coniuges,liberoſq; veſtros,virgineſque Veſtales ex acerbiſſima vexatione,templa,atque delubra,hanc pulcherrimam patriam omnium noſtrum ex fœdiſſima flamma, totam Italiam ex bello , & vaſtitate eriperem: quęcumq; mihi vni proponetur fortuna,ſubeatur.

tur.

tur. Etenim si P. Lentulus suum nomen, inductus a vatibus, fatale ad perniciem reipub. fore putauit: cur ego non læter, meum consulatum ad salutem reip. prope fatalem exstitisse? Quare, P.C. consulite vobis, prospicite patriæ, conseruate vos, coniuges, liberos, fortunasque vestras, populi Romani nomen salutemque defendite, mihi parcere, ac de me cogitare desinite. Nam primum debeo sperare, omnes deos, qui huic vrbi præsidēt, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiā esse: deinde, si quid obtigerit, æquo animo, paratoque moriar. neque enim turpis mors forti viro potest accidere: neque immatura consulari: nec misera sapienti. Nec tamē ego sum ille ferreus, qui fratris carissimi, atque amantissimi præsentis mærore non mouear, horumque omnium lacrymis, a quibus me circumsessum videtis: neq; meam mētem non domum sæpe reuocat exanimata vxor, abiecta metu filia, & paruulus filius: quem mihi videtur amplecti respublica tamquam obsidem consulatus mei: neque ille, qui exspectans huius exitum diei astat in conspectu meo gener. moueor his rebus omnibus, sed in eam partem, vt salui sint vobiscum omnes, etiā si vis aliqua me oppresserit, potius quam vt, & illi, & nos vna reipublicæ peste pereamus. Quare P. C. incumbite ad reipublicæ salutem: circumspicite omnes procellas, quæ impendent, nisi prouidetis. non Tiber. Gracchus, qui iterum tribunus plebis fieri voluit: non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est: non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in discrimen aliquod, atque in vestræ seueritatis iudicium adducitur: sed tenentur ij, qui ad vrbis incendium, ad vestrum omnium cædem, ad Catilinam accipiendum, Romæ restiterunt. tenentur litteræ, signa, manus, denique vniuscuiusque confessio: solicitantur Allobroges: seruitia excitantur: Catilina accersitur: id est initum consilium, vt interfectis

omnibus, nemo ne ad deplorãdum quidem reipub. nomen, atque ad lamentandam tanti imperij calamitatem relinquatur. Hæc omnia indices detulerunt, rei confeſſi ſunt, vos multis iam iudicijs iudicauiſtis: primum, quod mihi gratias egiſtis ſingularibus verbis, & mea virtute, atque diligentia perditorum hominum patefactam eſſe cõiurationem decreuiſtis: deinde, quod P. Lentulum, vt ſe abdicaret prætura, coëgiſtis tum, quod eum, & ceteros, de quibus iudicauiſtis, in cuſtodiam dandos cenſuiſtis: maximeque, quod meo nomine ſupplicationem decreuiſtis, qui honos togato habitus ante me eſt nemini: poſtremo hoſterno die præmia legatis Allobrogum, Titoq; Vulturcio dediſtis ampliſſima. quæ ſunt omnia eiuſmodi, vt ij, qui in cuſtodiam nominatim dati ſunt, ſine vlla dubitatione a vobis damnati eſſe videantur. Sed ego inſtitui referre ad vos P.C. tamquam integrum, & de facto, quid iudicetis: & de pœna, quid cenſeatis. illa prædicam, quæ ſunt conſulis. Ego magnum in republica verſari furorem, & noua quædam miſceri, & concitari mala iampridem videbam: ſed hanc tantam, tam exitioſam haberi coniurationem a ciuibus numquam putaui. Nunc quidquid eſt, quocumque veſtræ mentes inclinant, atque ſententiæ, ſtatuendum vobis ante noctem eſt. Quantum facinus ad nos delatum ſit, videtis. huic ſi paucos putatis affines eſſe: vehementer erratis. latius opinione diſſeminatum eſt hoc malum: manauit non ſolum per Italiam, verum etiam tranſcendit Alpes, & obſcure ſerpens multas iam prouincias occupauit. id opprimi ſuſtentando, ac prolatando nullo pacto poteſt. quacumque ratione placeat, celeriter vobis vindicandum eſt. Video duas adhuc eſſe ſententias: vnam D. Sillani, qui cenſet eos, qui hæc delere conati ſunt, morte eſſe multandos: alteram C. Cæſaris, qui mortis pœnam remouet, ceterorum ſupplicio-

rum

hesterno

rum omnes acerbitates amplectitur. Vterq; & pro ſua dignitate, & pro rerum magnitudine in ſumma ſeueritate verſatur. Alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum vita priuare conati ſunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen exſtinguere, puncto temporis frui vita, & hoc communi ſpiritu non putat oportere, atque hoc genus pœnæ ſæpe in improbos ciues in hac republica eſſe vſurpatum recordatur. alter intelligit, mortem a diis immortalibus non eſſe ſupplicij cauſſa conſtitutam, ſed aut neceſſitatem naturæ, aut laborum, ac miſeriarum quietem eſſe. itaque eam ſapientes nũquam inuiti, fortes etiam ſæpe libenter oppetiuerunt: vincula vero, & ea ſempiterna, certe ad ſingularem pœnam nefarij ſceleris inuenta ſunt. Itaque municipijs diſpertiri iubet. Habere videtur iſta res iniquitatem, ſi imperare velis: difficultatem, ſi rogare. decernatur tamen ſi placet. ego enim ſuſcipiam, & vt ſpero, reperiam, qui id, quod ſalutis omnium cauſſa ſtatueritis, non putet eſſe ſuæ dignitatis recuſare. Adiũgit grauem pœnam municipibus, ſi quis eorum vincula ruperit: horribiles cuſtodias circumdat, & digna ſcelere hominum perditorum ſancit: ne quis, eorum pœnam, quos condemnat, aut per ſenatum, aut per populum leuare poſſit: eripit etiam ſpem, quæ ſola hominem in miſerijs cõſolari ſolet: bona præterea publicari iubet: vitam ſolam relinquit nefarijs hominibus: quam ſi eripuiſſet, multas vno dolore animi, ac corporis, & omnes ſcelerum pœnas ademiſſet. Itaque vt aliqua in vita formido improbis eſſet poſita, apud inferos eiuſmodi quædam illi antiqui ſupplicia impijs conſtituta eſſe voluerunt: quod videlicet intelligebant, his remotis, non eſſe mortem ipſam pertimeſcendam. Nunc P.C. ego mea video quid interſit. Si eritis ſecuti ſententiam Cæſaris, quoniam hanc is in republica viam, quæ popularis habetur, ſecutus

eſt,fortaſſe minus erunt hoc monitore, & auctore huiuſce ſententiæ mihi populares impetus pertimeſcendi:ſin illam alteram ſecuti eritis, neſcio amplius mihi negotij contrahatur: ſed tamen eorum periculorum rationes vtilitas reipub.vendicat. Habemus enim a C.Cęſare,ſicut ipſius dignitas,& maiorum eius amplitudo poſtulabat, ſententiam,tamquam obſidem perpetuæ in rempublicam voluntatis:intellectum eſt,quid interſit inter leuitatem cōcionatorum & animum vere popularem, ſaluti populi conſulentem. Video de iſtis, qui ſe populares haberi volunt,abeſſe non neminē, ne de capite videlicet ciuium Romanorum ſententiam ferat. is & nudiuſtertius in cuſtodiam ciues Romanos Cethegum,& P.Lentulum dedit, & ſupplicationem mihi decreuit, & indices heſterno die maximis præmijs affecit.Iam hoc nemini dubium eſt, qui reo cuſtodiam,quæſitori gratulationem,indici præmium decreuit,quid de tota re,& cauſſa iudicarit At vero C. Cęſar intelligit,legem Semproniam eſſe de ciuibus Romanis conſtitutam: qui autem reipub.ſit hoſtis, eum ciuem eſſe nullo modo poſſe: denique ipſum latorem legis Semproniæ iuſſu populi pœnas reipublicæ dependiſſe. idem etiam ipſum largitorem Lentulum, & prodigum non putat, cum de pernicie reip. & exitio huius vrbis tam acerbe, tamque crudeliter cogitarit,appellari poſſe popularem. Itaque homo mitiſſimus atque leuiſſimus, non dubitat P. Lentulum æternis tenebris, vinculiſque mandare: & ſancit in poſterum, ne quis huius ſupplicio leuando ſe iactare, & in perniciem reipub. poſthac popularis eſſe poſſit. adiungit etiam publicationem bonorum,vt omnes animi cruciatus, & corporis, etiam egeſtas, ac mendicitas conſequatur. Quamobrem ſiue hoc ſtatueritis, dederitis mihi comitem ad concionem populi Rom. carum,atque iucundum: ſiue illam Silani ſententiam ſequi maluerì-

malueritis, facile me, atque vos a crudelitatis vituperatione defendetis: atque obtinebo eam multo * leniorem fuisse. quamquam P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? Ego enim de meo sensu iudico. Nam ita mihi salua repub. vobiscum perfrui liceat, vt ego quod in hac caussa vehementior sum, non atrocitate animi moueor (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate, & misericordia. Videor enim mihi hanc vrbem videre lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium subito vno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriam, miseros atque insepultos aceruos ciuium: versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi, & furor in vestra cæde baccantis. Cum vero mihi proposui regnantem Lẽtulum, sicut ipse se ex fatis sperasse confessus est: purpuratum esse hunc Gabinium, cum exercitu venisse Catilinam, tum lamentationem matrum familias, tum fugam virginum, atque puerorum, ac vexationem virginum Vestalium, perhorresco. & quia mihi vehementer hæc videntur misera, atque miseranda, idcirco in eos qui ea perficere voluerunt, me seuerum, vehementemque præbeo. Etenim quæro, si quis pater familias, liberis suis a seruo interfectis, vxore occisa, incensa domo, supplicium de seruis non * quam acerbissimum sumpserit, vtrum is clemens, ac misericors, an inhumanus & crudelissimus esse videatur? mihi vero importunus, ac ferreus, qui non dolorem suum, & cruciatum dolore nocentis, & cruciatu lenierit. Sic nos in his hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos nostros trucidare voluerunt, qui singulas vniuscuiusque nostrum domos, & hoc vniuersum reip. domicilium delere conati sunt, qui id egerunt, vt gentem Allobrogum in vestigijs huius vrbis, atque in cinere deflagrati imperij collocarent, si vehementissimi fuerimus, misericordes ha-

bebimur, ſin remiſſiores eſſe voluerimus, ſummæ nobis crudelitatis in patriæ ciuiumque pernicie fama ſubeunda eſt. niſi vero cuipiam L. Cæſar vir fortiſſimus & amantiſſimus reip. crudelior nudiuſtertius eſt viſus, cum ſororis ſuæ, feminæ lectiſſimæ virum præſentem, & audientem vita priuandum eſſe dixit, cum * auum iuſſu c o s. interfectum, filiumq; eius impuberem legatum a patre miſſum, in carcere necatum eſſe dixit. Quorum quod ſimile * fuit factum: quod initum delendæ reip. conſilium? Largitionis voluntas tum in remp. verſata eſt, & partium quædam contentio. Atque illo tempore huius auus Lentuli, clariſſimus vir, armatus. Gracchum eſt perſecutus, & graue tum vulnus accepit, nequid de ſumma dignitate reip. minueretur: hic ad euertenda fundamenta reip. Gallos accerſiuit, ſeruitia concitauit, Catilinam euocauit, attribuit nos trucidandos Cethego, ceteros ciues interficiēdos Gabinio, vrbem inflammandam Caſſio, totam Italiam vaſtandam, diripiendamque Catilinæ. Vereamini, cenſeo, ne in hoc ſcelere tam immani, ac nefario, nimis aliquid ſeuere ſtatuiſſe videamini? cum multo magis ſit verendum, ne remiſſione pœnæ crudeles magis in patriam, quam ne ſeueritate animaduerſionis nimis vehementes in acerbiſſimos hoſtes fuiſſe videamini. Sed quæ exaudio, P.C. diſſimulare non poſſum. iactantur enim voces, quæ perueniunt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, vt habeam ſatis præſidij ad ea, quæ vos ſtatueritis hodierno, tranſigenda Omnia prouiſa, parata, & conſtituta ſunt, P.C. cum mea ſumma cura, atq; diligentia, tum multo etiam maiore populi Rom. ad ſummum imperium retinendum, & ad communes fortunas conſeruandas voluntate. Omnes adſunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum: plenum eſt forum, pleni omnes aditus huius loci, ac templi. Cauſſa enim eſt poſt vrbem conditam, hæc

inuenta ſola, in qua omnes ſentiunt vnum atque idem, præter eos, qui cum ſibi viderent eſſe pereundum, cum omnibus potius, quam ſoli perire voluerunt. hoſce ego homines excipio, & ſecerno libenter. neque enim in improborum ciuium, ſed in acerbiſſimorum hoſtium numero habendos puto. Ceteri vero, dij immortales, qua frequentia, quo ſtudio, qua virtute ad communem dignitatem, ſalutẽq; conſentiunt? Quid ego hic equites Rom. commemorem? qui vobis ita ſumma ordinis conſilijque concedunt: vt vobiſcum de amore reip. certent: quos ex multorum annorum diſſenſione ad huius ordinis ſocietatem, concordiamque reuocatos hodiernus dies vobiſcum, atque hæc cauſſa coniungit: quam coniunctionem ſi in conſulatu confirmatam meo, perpetuam in rep. tenuerimus, confirmo vobis nullum poſthac malum ciuile, ac domeſticũ ad vllam reip. partem venturum eſſe. Pari ſtudio defendendæ reip. conueniſſe video tribunos ærarios fortiſſimos viros, ſcribas item vniuerſos: quos cum caſu hic dies ad ærarium frequentes aduocaſſet, videt ab exſpectatione ſortis ad communem ſalutem eſſe conuerſos. Omnis ingenuorum adeſt multitudo, etiam tenuiſſimorum. Quis eſt enim, cui non hæc templa, aſpectus vrbis, poſſeſſio libertatis, lux denique hæc ipſa, & hoc commune patriæ ſolum, cum ſit carum, tum vero dulce, atque iucundum? Operæpretium eſt P. C. libertinorum hominum ſtudia cognoſcere, qui ſua virtute fortunam ciuitatis conſecuti, hanc vere ſuam patriam eſſe iudicant, quam quidam hinc nati, & ſummo nati loco, non patriam ſuam, ſed vrbem hoſtium eſſe iudicauerunt. Sed quid ego huiuſce ordinis homines commemorem, quos priuatæ fortunæ, quos communis reſpublica, quos denique libertas ea, quæ dulciſſima eſt, ad ſalutem patriæ defendendam excitauit? ſeruus eſt nemo, qui modo tolerabili

condicione sit seruitutis, qui non audaciam ciuium perditorum perhorrescat, qui non obstare cupiat, qui non tantum, quantum audet, & quantum potest, conferat ad communem salutem *voluntatis. Quare si quem vestrum forte commouet hoc, quod auditum est, lenonem quendam Lentuli concursare circum tabernas, pretio sperantem solicitari posse animos egentium, atque imperitorum, est id quidem cœptum, atque tentatum: sed nulli sunt inuenti tam aut fortuna miseri, aut voluntate perditi, qui non ipsum illum sellæ, atque operis, & quæstus quotidiani locum, qui non cubile, ac lectulum suum, qui denique non cursum hunc otiosum vitæ suæ saluum esse velit. Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, immo vero (id enim potius est dicendum) genus hoc vniuersum amantissimum est otij. Etenim omne eorum instrumentum, omnis opera, ac quæstus, frequentia ciuium sustinetur, alitur otio. quorum si quæstus, occlusis tabernis minui solet, quid tandem incensis futurum est? Quæ cum ita sint, P.C. vobis populi Ro. præsidia non desunt: vos ne populo R. deesse videamini, prouidete. Habetis consulem ex plurimis periculis, & insidijs, atque ex media morte, non ad vitam suam, sed ad salutem vestram reseruatum: omnes ordines ad conseruandam rempub. mente, voluntate, studio, virtute, voce consentiunt: obsessa facibus, & telis impiæ coniurationis, vobis supplex manus tendit patria communis: vobis se, vobis vitam omnium ciuium, vobis arcem, & Capitolium, vobis aras penatium, vobis illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum, vobis omnia templa deorum, atq; delubra, vobis muros, atq; vrbis tecta commendat. Prçterea de vestra vita, de coniugum vesttarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis vestris, hodierno die vobis iudicandum est. Habetis ducem

memorem

memorem vestri, oblitum sui: quæ non semper facultas datur habetis omnes ordines, omnes homines, vniuersum populum Rom. (id quod in ciuili caussa hodierno die primum videmus) vnum, atq; idem sentientem. Cogitate quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas, exaggeratasque fortunas vna nox pæne delerit. id ne vmquam posthac non modo confici, sed ne cogitari quidem possit, vobis hodierno die prouidendũ est. Atq; hæc, non vt vos, qui mihi studio pæne pręcurritis, excitarem, locutus sum: sed vt mea vox, quæ debet esse in republica princeps, officio functa cõsulari videretur. Nunc antequam ad sententiam redeo, de me pauca dicam. Ego quanta manus est coniuratorum, quam videtis esse permagnam, tantam me inimicorum multitudinem suscepisse video: sed eam esse iudico turpem, & infirmam, contemptam, & abiectam. Quod si aliquándo alicuius furore, & scelere concitata manus ista plus valuerit, quam vestra ac reip. dignitas, me tamen meorũ factorum, atq; consiliorum numquam P.C. pœnitebit. Etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata: vita tantam laudem, quanta vos me vestris decretis honestastis, nemo est assecutus. Ceteris enim semper bene gestę, mihi vni cõseruatæ reipublicæ gratulationem decreuistis. Sit Scipio clarus ille, cuius consilio, atq; virtute Hannibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas vrbes huic imperio infestissimas Carthaginem, Numantiamque deleuit: habeatur vir egregius L. Paullus ille, cuius currum rex potentissimus quondam, & nobilissimus Perses honestauit: sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione, & metu seruitutis liberauit: anteponatur omnibus Põpeius, cuius res gestæ, atque virtutes ijsdem, quibus

solis cursus, regionibus, ac terminis continentur: erit profecto inter horum laudes aliquid loci nostræ gloriæ. nisi forte maius est, patefacere nobis prouincias, quo exire possimus, quam curare, vt etiam illi qui absunt, habeant quo victores reuertantur. quanquam est in vno loco condicio melior externæ victoriæ, quam domesticæ: quod hostes alienigenæ aut oppressi seruiunt: aut recepti in amicitiam beneficio se obligatos putant: qui autem ex numero ciuium dementia aliqua deprauati, hostes patriæ semel esse cœperunt, eos, cum a pernicie reip. repuleris, neq; vi coercere, neq; beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis ciuibus æternum bellũ susceptum esse video: quod ego vestro, bonorumq; omnium auxilio, memoriaque tantorum periculorum, quę non modo in hoc populo, qui seruatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus, ac mentibus semper hærebit, a me, atq; a meis facile propulsari posse confido. Neq; vlla profecto tanta vis reperietur, quæ coniunctionem vestram equitumq; Romanorum, & tantam conspirationem bonorum omnium perfringere, & labefactare possit. Quæ cum ita sint, patres conscripti, pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi, pro triumpho, ceterisq; laudis insignibus, quæ sunt a me propter vrbis, vestræq; salutis custodiam repudiata, pro clientelis, hospitijsq; prouincialibus, quę tamen vrbanis opibus non minore labore tueor, quam comparo: pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in vos singularibus studijs, proque hac, quam conspicitis, ad conseruandam rempub. diligentia, nihil aliud a vobis, nisi huius temporis, totiusque mei consulatus memoriam postulo: quæ dum erit vestris mentibus infixa, firmissimo me muro septum esse arbitrabor. Quod si meam spem vis improborum fefellerit, atq; superauerit, commendo vobis paruum meũ filiũ: cui profecto satis erit præsidij, non solum ad salutem,

tem, verum etiam ad dignitatem, si eius qui hæc omnia suo solus periculo conseruauerit, illum esse filium memineritis. Quapropter de summa salute vestra populique Romani, P.C. de vestris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius vrbis tectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deque vniuersa repub. decernite diligenter, vt instituistis, ac fortiter. Habetis enim cōsulem, qui & parere vestris decretis non dubitet, & ea quæ statueritis, quoad viuet, defendere, & per se ipsum præstare possit.

PRO L. MVRENA.

ORATIO XXIII.

VAE precatus sum a dijs immortalibus, iudices, more, institutoq; maiorum illo die, quo auspicato comitijs centuriatis L. Murenam cōsulem renuntiaui, vt ea res mihi magistratuiq; meo, populo, plebiq; Romanæ bene atque feliciter eueniret: eadē precor ab ijsdem dijs immortalibus ob eiusdem hominis cōsulatum vna cum salute obtinendum, & vt vestræ mentes, atque sententiæ cum populi Rom. voluntate, suffragijsq; consentiant, eaque res vobis, populoq; Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat. Quod si illa solennis comitiorum precatio consularibus auspicijs consecrata tantam habet in se vim, & religionē, quantam reip. dignitas postulat: idem ego sum precatus, vt eis quoque hominibus, quibus hic consulatus me rogante, datus esset, ea res fauste, felici-

ter, prospereq; eueniret. Quæ cum ita sint, iudices, & cum omnis deorum immortalium potestas, aut translata sit ad vos, aut certe communicata vobiscum: idem consul eum vestræ fidei commendat, qui antea dijs immortalibus commendauit: vt eiusdem hominis voce & declaratus consul, & defensus, beneficium populi Ro. cum vestra, atque omnium ciuium salute tueatur. Et quoniam hoc officio studium meæ defensionis ab accusatoribus, atque etiam ipsa susceptio caussæ reprehensa est: antequã pro L. Murena dicere instituo, pro me ipso pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore sit officij mei, quam huiusce salutis defensio: sed vt, meo facto vobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortunisque omnibus, inimicorum impetus propulsare possim, & primum M. Catoni vitã ad certam rationis normam dirigenti, & diligentissime perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo respõdebo. Negat fuisse recte Cato, me & consulem, & legis ambitus latorem, & tam seuere gesto consulatu, caussam L. Murenæ attingere, cuius reprehensio me vehementer mouet, non solum vt vobis, iudices, quibus maxime debeo, verum etiam vt ipsi Catoni, grauissimo, atque integerrimo viro rationem facti mei probem. A quo tandem, M. Cato, est æquius consulem defendi, quam a consule? Quis mihi in repub. potest, aut debet esse coniunctior, quam is, cui respub. a me vno traditur sustinenda magnis meis laboribus, & periculis sustentata? Quod si in ijs rebus repetendis, quæ mancipi sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit: profecto etiam rectius in iudicio consulis designati, is potissimum consul, qui consulem declarauit, auctor beneficij populi Ro. defensorq; periculi esse debebit. Ac si, vt nonnullis in ciuitatibus fieri solet, patronus huic caussæ publice constitueretur, is potissime honore affecto defensor

daretur,

daretur, qui eodem honore præditus non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quam facultatis. Quod si e portu soluentibus ii, qui iam in portum ex alto inuehuntur, præcipere summo studio solent, & tempestatum rationem, & prædonum, & locorum: quod natura affert, vt eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur, quo tandem animo me esse oportet prope iam ex magna iactatione terram videntem, in hunc cui video maximas reipub. tempestates esse subeundas? Quare, si est boni consulis non solum videre quid agatur, verum etiam prouidere quid futurum sit: ostendam alio loco, quantum salutis communis intersit, duos cõsules in repub. Kalend. Ianuarijs esse. Quod si ita est: non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quam respub. consulem ad communem salutem defendendam vocare. Nam quod legem de ambitu tuli, certe ita tuli, vt eam, quam mihimetipsi iampridem tulerim de ciuium periculis defendendis, non abrogarem. Etenim si largitionẽ factam esse confiterer, idq; recte factum esse defenderem, facerẽ improbe, etiam si alius legem tulisset: cum vero nihil commissum contra legem esse defendam, quid est, quod meam defensionem latio legis impediat? Negat esse eiusdem seueritatis Cato * Catilinam exitium reip. intra mœnia molientem, verbis, & pæne imperio vrbe expulisse, & nunc pro L. Murena dicere. Ego autem has parteis lenitatis, & misericordiæ, quas me natura ipsa docuit, semper egi libenter: illam vero grauitatis, seueritatisq; personam non appetiui, sed ab rep. mihi impositam sustinui, sicut huius imperij dignitas in summo periculo ciuium postulabat. Quod si tum cum respub. vim, & seueritatem desiderabat, vici naturam, & tam vehemens fui, quam cogebar, non quam volebam: nunc, cum omnes me caussæ ad misericordiam, atque ad humanitatem vocent,

quanto tandem ſtudio debeo naturæ meæ, conſuetudiniq; ſeruire? Ac de officio defenſionis meæ, & de ratione accuſationis tuæ fortaſſe etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit. Sed me, iudices, non minus hominis ſapientiſſimi, atq; ornatiſſimi Ser. Sulpicij conqueſtio, quam Catonis accuſatio commouebat: qui grauiſſime, & acerbiſſime ſe ferre dixit, me familiaritatis neceſſitudiniſq; oblitum, cauſſam L. Murenæ contra ſe defendere. Huic ego, iudices, ſatisfacere cupio, voſq; adhibere arbitros. Nam cum graue eſt vere accuſari in amicitia, tum etiam, ſi falſo accuſeris, non eſt negligendum. Ego, Ser. Sulpici, me in petitione tua tibi omnia ſtudia, atque officia pro noſtra neceſſitudine & debuiſſe confiteor, & præſtitiſſe arbitror. nihil tibi conſulatum petenti a me defuit, quod eſſet aut ab amico, aut a gratioſo, aut a conſule poſtulandum. abijt illud tempus: mutata ratio eſt: ſic exiſtimo, ſic mihi perſuadeo, me tibi contra honorem L. Murenæ, quantum tua me poſtulare auſus ſis, tantum debuiſſe: contra ſalutem, nihil debere. Neque enim ſi tibi tum, cum peteres conſulatum, affui, idcirco nunc, cum Murenam ipſum petas, adiutor eodem pacto eſſe debeo. Atq; hoc non modo non laudari, ſed nec concedi quidem poteſt, vt amicis noſtris accuſantibus, non etiam alieniſſimos defendamus. Mihi autem cum Murena, iudices, & vetus, & magna amicitia eſt: quæ in capitis dimicatione a Ser. Sulpicio non idcirco obruetur, quod ab eodem in honoris cõtentione ſuperata eſt. Quæ ſi cauſſa non eſſet: tamen vel dignitas hominis, vel honoris eius quem adeptus eſt, amplitudo ſummam mihi ſuperbiæ, crudelitatiſque famam inuſiſſet, ſi hominis & ſuis, & populi Ro. ornamentis ampliſſimi cauſſam tanti periculi repudiaſſem. Neq; enim iam mihi licet, neque eſt integrum, vt meum laborem hominum periculis ſubleuandis non impertiam. Nam cum

cum præmia mihi tanta pro hac industria sint data, quanta antea nemini: labores per quos ea ceperis, cum adeptus sis, deponere, esset hominis & astuti, & ingrati. Quod si licet desinere, si te auctore possum, si nulla inertiæ, nulla superbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis culpa suscipitur, ego vero libenter desino. Sin autem fuga laboris, desidium, repudiatio supplicum, superbiam, amicorum neglectio, improbitatem coarguit: nimirum hæc caussa est eiusmodi, quam nec industrius, nec misericors, nec officiosus deserere possit. Atq; huiusce rei coniecturam de tuo ipsius studio, Serui, facillime ceperis. Nam si tibi necesse putas etiam aduersarijs amicorum tuorum de iure consulentibus respondere, &, si turpe existimas, te aduocato, illum ipsum, quem contra veneris, caussa cadere: noli tam esse iniustus, vt cum tui fontes vel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes clausos esse oportere. Etenim si me tua familiaritas ab hac caussa remouisset, & si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso clarissimis viris, si item ceteris, a quibus intelligo tuam gratiam magni æstimari, accidisset: in ea ciuitate consul designatus defensorem non haberet, in qua nemini vmquam infimo maiores nostri patronum deesse voluerunt. Ego vero, iudices, ipse me existimarem nefarium, si amico, crudelem, si misero, superbum, si cõsuli defuissem. Quare, quod dandũ est amicitiæ, large dabitur a me, vt tecum agam, Serui, non secus, ac si meus esses frater, qui mihi est carissimus: isto in loco quod tribuendũ est officio, fidei, religioni, id ita moderabor, vt meminerim me contra amici studium, pro amici periculo dicere. Intelligo, iudices, treis totius accusationis parteis fuisse, & earum vnam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam. Atque harum trium partium prima illa, quæ grauissima esse debe-

bat, ita fuit infirma, & leuis, vt illos lex magis quædam accusatoria, quam vera maledicẽdi facultas de vita L. Murenæ dicere aliquid coegerit. Obiecta est enim Asia, quæ ab hoc non ad voluptatem, & luxuriam expetita est, sed in militari labore peragrata, qui si adolescens, patre suo imperatore, non meruisset, aut hostem, aut patris imperium timuisse, aut a parente repudiatus videretur, an, cum sedere in equis triumphantium prætextati potissimum filij soleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, vt rebus communiter gestis pæne simul cum patre triumpharet? Hic, vero, iudices, & fuit in Asia, & viro fortissimo parenti suo magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in victoria fuit. Et, si habet Asia suspicionem luxuriæ quandam, non Asiam numquam vidisse, sed in Asia continenter vixisse, laudandum est. Quamobrem non Asiæ nomen obijciendum Murenæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos, & gloria nomini constituta est: sed aliquod aut in Asia susceptum, aut ex Asia deportatum flagitium, aut dedecus. Meruisse vero stipendia in eo bello, quod tum populus Rom. non modo maximum, sed etiam solum gerebat, virtutis, patre imperatore libentissime meruisse, pietatis, finem stipendiorum patris victoriam, ac triumphum fuisse, felicitatis fuit. Maledicto quidem idcirco nihil in hisce rebus loci est, quod omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murenam Cato. maledictum est, si vere obijcitur, vehementis accusatoris; sin falso, maledici conuiciatoris. Quare, cum ista sis auctoritate, non debes, M. Cato, arripere maledictum ex triuio, aut ex scurrarum aliquo conuicio, neque temere consulem populi Rom. saltatorem vocare, sed conspicere, quibus præterea vitijs affectũ esse necesse sit, eum, cui vere istud obijci possit. Nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit, neque in solitudine,

neque

in conuiuio moderato atque honesto. Intempestiui conuiuij, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema, saltatio. Tu mihi arripis id, quod necesse est omnium vitiorum esse postremum: relinquis illa, quibus remotis, hoc vitium omnino esse non potest. nullum turpe conuiuium, non amor, non comissatio, non libido, non sumptus ostenditur. Et cum ea non reperiantur, quæ voluptatis nomen habent, quæque vitiosa sunt: in quo ipsam luxuriam reperire non potes, in eo te vmbram luxuriæ reperturum putas? Nihil igitur in vitam L. Murenæ dici potest? nihil, inquam, omnino, iudices. sic a me consul designatus defenditur, vt eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in vita proferatur. Bene habet: iacta sunt fundamenta defensionis. nondum enim nostris laudibus, quibus vtar postea, sed prope inimicorum confessione, virum bonum, atque integrum hominem defendimus. Quo constituto, facilior est mihi aditus ad contentionem dignitatis: quæ pars altera fuit accusationis. Summam video esse in te, Ser. Sulpici, dignitatem generis, integritatis, industriæ, ceterorumque ornamentorum omnium, quibus fretum ad consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Murena, atq; ita paria, vt neq; ipse dignitate vinci potuerit, neq; te dignitate superarit. Contempsisti L. Murenæ genus: extulisti tuum. Quo loco si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit, neminem bono esse genere natum: facis vt rursus plebs in Auentinum seuocanda esse videatur. Sin autem sunt amplæ & honestæ familiæ plebeiæ, & proauus L. Murenæ, & auus prætores fuerunt, & pater, cum amplissime, atque honestissime ex prætura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum consulatus adipiscendi reliquit, quod is iam patri debitus, a filio petebatur. Tua vero nobilitas, Ser. Sulpici, tametsi summa est,

bat, ita fuit infirma, & leuis, vt illos lex magis quædam accusatoria, quam vera maledicēdi facultas de vita L. Murenæ dicere aliquid coegerit. Obiecta est enim Asia, quæ ab hoc non ad voluptatem, & luxuriam expetita est, sed in militari labore peragrata, qui si adolescens, patre suo imperatore, non meruisset, aut hostem, aut patris imperium timuisse, aut a parente repudiatus videretur, an, cum sedere in equis triumphantium prætextati potissimum filij soleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, vt rebus communiter gestis pæne simul cum patre triumpharet? Hic, vero, iudices, & fuit in Asia, & viro fortissimo parenti suo magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in victoria fuit. Et, si habet Asia suspicionem luxuriæ quandam, non Asiam numquam vidisse, sed in Asia continenter vixisse, laudandum est. Quamobrem non Asiæ nomen obijciendum Murenæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos, & gloria nomini constituta est: sed aliquod aut in Asia susceptum, aut ex Asia deportatum flagitium, aut dedecus. Meruisse vero stipendia in eo bello, quod tum populus Rom. non modo maximum, sed etiam solum gerebat, virtutis, patre imperatore libentissime meruisse, pietatis, finem stipendiorum patris victoriam, ac triumphum fuisse, felicitatis fuit. Maledicto quidem idcirco nihil in hisce rebus loci est, quod omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murenam Cato. maledictum est, si vere obijcitur, vehementis accusatoris; sin falso, maledici conuiciatoris. Quare, cum ista sis auctoritate, non debes, M. Cato, arripere maledictum ex triuio, aut ex scurrarum aliquo conuicio, neque temere consulem populi Rom. saltatorem vocare, sed conspicere, quibus præterea vitijs affectū esse necesse sit, eum, cui vere istud obijci possit. Nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit, neque in solitudine,

neque

in conuiuio moderato atque honesto. Intempestiui conuiuij, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema, saltatio. Tu mihi arripis id, quod necesse est omnium vitiorum esse postremum: relinquis illa, quibus remotis, hoc vitium omnino esse non potest. nullum turpe conuiuium, non amor, non comissatio, non libido, non sumptus ostenditur. Et cum ea non reperiantur, quæ voluptatis nomen habent, quæque vitiosa sunt: in quo ipsam luxuriam reperire non potes, in eo te vmbram luxuriæ reperturum putas? Nihil igitur in vitam L. Murenæ dici potest? nihil, inquam, omnino, iudices. sic a me consul designatus defenditur, vt eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in vita proferatur. Bene habet: iacta sunt fundamenta defensionis. nondum enim nostris laudibus, quibus vtar postea, sed prope inimicorum confessione, virum bonum, atque integrum hominem defendimus. Quo constituto, facilior est mihi aditus ad contentionem dignitatis: quæ pars altera fuit accusationis. Summam video esse in te, Ser. Sulpici, dignitatem generis, integritatis, industriæ, ceterorumque ornamentorum omnium, quibus fretum ad consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Murena, atq; ita paria, vt neq; ipse dignitate vinci potuerit, neq; te dignitate superarit. Contempsisti L. Murenæ genus: extulisti tuum. Quo loco si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit, neminem bono esse genere natum: facis vt rursus plebs in Auentinum seuocanda esse videatur. Sin autem sunt amplæ & honestæ familiæ plebeiæ, & proauus L. Murenæ, & auus prætores fuerunt, & pater, cum amplissime, atque honestissime ex prætura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum consulatus adipiscendi reliquit, quod is iam patri debitus, a filio petebatur. Tua vero nobilitas, Ser. Sulpici, tametsi summa est,

tamen hominibus litteratis, & historicis est notior, populo vero, & suffragatoribus obscurior. Pater enim fuit equestri loco, auus nulla illustri laude celebratus, itaq; non ex sermone hominum recenti, sed ex annalium vetustate eruenda est memoria nobilitatis tuæ. Quare ego te semper in nostrum numerum aggregare soleo, quod virtute, industriaq; perfecisti, vt cum equitis Rom. esses filius, summa tamē amplitudine dignus putarere. nec mihi vmquã minus in Q. Pompeio nouo homine, & fortissimo viro virtutis esse visum est, quam in homine nobilissimo M. AEmilio. Etenim eiusdem animi, atque ingenij est, posteris suis, quod Pompeius fecit, amplitudinē nominis, quam non acceperit, tradere, &, vt Scaurus, memoriam prope intermortuam generis sui, virtute renouare. Quamquam ego iam putabam, iudices, multis viris fortibus, ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore esse perfectum: qui non modo Curijs, Catonibus, Pompeijs antiquis illis fortissimis viris, nouis hominibus, sed his recentibus, Marijs, & Didijs, & Cœlijs commemorandis iacebant. Cum ego vero tanto interuallo claustra ista nobilitatis refregissem, vt aditus ad consulatum posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati, quam virtuti, pateret: non arbitrabar, cum ex familia vetere, & illustri consul designatus ab equitis Rom. filio consule defenderetur, de generis nouitate accusatores esse dicturos. Etenim mihi ipsi accidit, vt cum duobus patricijs, altero improbissimo, atque audacissimo, altero modestissimo, atque optimo viro peterem: superaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. quod si id crimen homini nouo esse deberet, profecto mihi neque inimici, neque inuidi defuissent. Omittamus igitur de genere dicere, cuius est magna in vtroque dignitas: videamus cetera. Quæsturam vna petijt, & sum ego factus prior. Non est

est respondendum ad omnia. neque enim quemquam vestrum fugit, cum multi pares dignitate fiant, vnus autem primus solus possit obtinere, non eundem esse ordinem dignitatis, & renuntiationis: propterea quod renuntiatio gradus habeat: dignitas autem sit persæpe eadem omnium. Sed quæstura vtriusque propemodum pari momento sortis fuit. habuit hic lege Titia prouinciam tacitam, & quietam: tu illam, cui, cum quæstores sortiuntur, etiam acclamari solet, Ostiensem, non tam gratiosam, & illustrem, quam negotiosam, & molestam. concedit vtriusque nomen in quæstura: nullum enim vobis sors campum dedit, in quo excurrere virtus, cognoscique posset. Reliqui temporis spatium, quod in contentionem vocatur, ab vtroque dissimillima ratione tractatum est. Seruius hic nobiscum hanc vrbanam militiam respondendi, scribendi, cauendi, plenam solicitudinis, ac stomachi secutus est: ius ciuile didicit: multum vigilauit: laborauit: pręsto multis fuit: multorum stultitiam perpessus est: arrogantiam pertulit: difficultatem exsorbuit: vixit ad aliorum arbitrium, non ad suum. magna laus, & grata hominibus, vnum hominem elaborare in ea scientia, quæ sit multis profutura. Quid Murena interea? fortissimo, & sapientissimo viro, summo imperatori legatus L. Lucullo fuit: qua in legatione duxit exercitu: signa contulit: manum conseruit: magnas copias hostium fudit: vrbes partim vi, partim obsidione cæpit: Asiam istam refertam, & eandem delicatam sic obijt, vt in ea neq; auaritiæ, neque luxuriæ vestigium reliquerit: maximo in bello sic est versatus, vt hic multas res & magnas sine imperatore gesserit, nullam sine hoc imperator. Atq; hæc, quamquam præsente L. Lucullo loquar, tamen ne ab ipso propter periculum nostrum concessam videamus habere licentiã fingendi, publicis litteris testata sunt omnia:

quibus L.Lucullus tantum laudis impertit, quantum neque ambitiosus imperator, neque inuidus tribuere alteri in communicanda gloria debuit. Summa in vtroq; est honestas, summa dignitas: quam ego, si mihi per Seruium liceat, pari atque eadem in laude ponam. sed non licet. agitat rem militarem: insectatur totam hanc legationem: assiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat esse consulatum. apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos: forum non attigeris: abfueris tamdiu, &, cum longo interuallo veneris, cum ijs, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? Primum ista nostra assiduitas, Serui, nescis, quantum interdum afferat hominibus fastidij, quantum satietatis. mihi quidem vehementer expedijt, positam in oculis esse gratiam: sed tamen ego mei satietatem magno meo labore superaui: & tu idem fortasse: verumtamen vtrique nostrum desiderium nihil obfuisset. Sed vt, hoc omisso, ad studiorũ, atq; artium contentionem reuertamur: qui potest dubitari, quin ad consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis res militaris, quam iuris ciuilis gloria? Vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respondeas: ille vt quo intendit, mature cum exercitu perueniat. te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat. tu actionem instituis, ille aciem instruit. tu caues ne tui consultores, ille ne vrbes, aut castra capiantur. Ille tenet, & scit vt hostium copiæ, tu vt aquæ pluuiæ arceantur. ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum est enim quod sentio) rei militaris virtus præstat ceteris omnibus. Hæc nomen populo Romano, hæc huic vrbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit: omnes vrbanæ res, omnia hæc nostra præclara studia, & hæc forensis laus, & industria, latent in tutela ac præsidio bellicæ virtutis, simulatque increpuit

puit ſuſpicio tumultus, artes illico noſtræ conticeſcunt. Et quoniam mihi videris iſtam ſcientiam iuris tamquam filiolam oſculari tuam, non patiar te in tanto errore verſari, vt iſtud neſcio quid, quod tantopere didiciſti, præclarum aliquid eſſe arbitrere. Alijs ego te virtutibus, continentiæ, grauitatis, iuſtitiæ, fidei, ceteris omnibus conſulatu, & omni honore ſemper digniſſimũ iudicaui. quod quidem ius ciuile didiciſti, non dicã, operam perdidiſti, ſed illud dicam, nullam eſſe in illa diſciplina munitam ad conſulatum viam. omnes enim artes, quæ nobis populi Romani ſtudia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam vtilitatem debent habere. Summa dignitas eſt in ijs, qui militari laude antecellunt. omnia enim, quæ ſunt in imperio, & in ſtatu ciuitatis, & ijs defendi, & firmari putantur: ſumma etiam vtilitas: ſiquidem eorum conſilio, & periculo, cum repub. tum etiam noſtris rebus perfrui poſſumus. grauis etiam illa eſt, & plena dignitatis dicendi facultas, quæ ſæpe valuit in conſule deligendo, poſſe conſilio, atque oratione, & ſenatus, & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere. Quæritur conſul, qui dicendo nonnumquam comprimat tribunitios furores, qui concitatum populum flectat, qui largitioni reſiſtat. Non mirum ſi ob hanc facultatem, homines ſæpe etiam non nobiles conſulatum conſecuti ſunt: præſertim cum hæc eadem res plurimas gratias, firmiſſimas amicitias, maxima ſtudia pariat. quorum in iſto veſtro artificio, Sulpici, nihil eſt. primum dignitas in tam tenui ſcientia quæ poteſt eſſe? res enim ſunt paruæ, prope in ſingulis litteris, atque interpunctionibus verborum occupatæ. Deinde, etiam ſi quid apud maiores noſtros fuit in iſto ſtudio admirationis, id, enuntiatis veſtris myſterijs, totum eſt contemptum, & abiectum. Poſſet agi lege, necne,

pauci quondã sciebant. fastos enim vulgo non habebant: erant in magna potentia qui consulebantur: a quibus etiam dies tamquam a Chaldæis petebantur. inuentus est scriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos confixerit, & singulis diebus ediscendos fastos populo proposuerit, & ab ipsis cautis iurisconsultis eorum sapientiam compilarit. Itaque irati illi, quod sunt veriti ne dierum ratione peruulgata, & cognita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdam composuerunt, vt omnibus in rebus ipsi interessent. cũ hoc fieri bellissime posset: Fundus Sabinus meus est: immo meus: deinde iudicium, noluerunt. FVNDVS, inquit, *QVI EST IN AGRO, QVI SABINVS VOCATVR. Satis verbose: cedo, quid postea? EVM EGO EX IVRE MEVM ESSE AIO. Quid tum? *INDE IBI EGO TE EX IVRE MANV CONSERTVM VOCO. Quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, vnde petebatur, non habebat. Transit * idem iurisconsultus tibicinis Latini modo. VNDE TV ME inquit; EX IVRE MANV CONSERTVM VOCASTI, INDE IBI EGO TE REVOCO. Prætor interea ne pulchrum se, ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen compositum est, cum ceteris rebus absurdum, tum vero nulli vsui. VTRISQVE SVPERSTITIBVS PRAESENTIBVS ISTAM VIAM DICO. INITE VIAM. præsto aderat sapiens ille, qui *inire viam doceret. REDITE VIAM: eodem duce redibant. Hæc iam tum apud illos barbatos ridicula, credo, videbantur: homines, cum recte atque in loco constitissent, iuberi abire: vt vnde abissent, eodem statim redirent. Iisdem ineptijs fucata sunt illa omnia, QVANDO TE IN IVRE CONSPICIO. & hæc, SED ANNE TV DICIS

CAVSSA

CAVSSA VINDICAVERIS? quæ dum erant occulta, necessario ab eis, qui ea tenebant, petebantur: postea vero peruulgata, atque in manibus iactata, & excussa, inanissima prudentiæ reperta sunt, fraudis autem, & stultitiæ plenissima. Nam cum permulta præclare legibus essent constituta, ea iureconsultorum ingenijs pleraque corrupta, ac deprauata sunt. Mulieres omnes propter infirmitatem consilij maiores in tutorum potestate esse voluerunt, hi inuenerunt genera tutorum, quæ potestate mulierum continerentur. sacra interire illi noluerunt: horum ingenio senes ad coemptiones faciendas interimendorum sacrorum caussa, reperti sunt. in omni denique iure ciuili æquitatem reliquerunt, verba ipsa tenuerunt: vt quia in alicuius libris, exempli caussa, id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coemptionem facerent, Caias vocari. Iam illud mihi quidem mirum videri solet, tot homines, tam ingeniosos, per tot annos etiam nunc statuere non potuisse, vtrum diem tertium, an perendinum, iudicem, an arbitrum, rem, an litem dici oporteret. Itaq; (vt dixi) dignitas in ista scientia consularis numquam fuit, quæ tota ex rebus fictis commentitijsq; cōstaret: gratiæ vero multo etiā minus. Quod enim omnibus patet, & æque promptum est mihi, & aduersario meo, id esse gratum nullo pacto potest. itaque non modo beneficij collocandi spem, sed etiā illud, quod aliquando fuit, LICET CONSVLERE, iam perdidistis. Sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, quæ neq; extra Romam vsquam, neq; Romæ rebus prolatis, quidquam valet. peritus ideo haberi nō potest, quod, in eo, quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare. difficilis autem res ideo non putatur, quod & perpaucis, & minime obscuris litteris continetur. Itaq; si mihi homini vehementer occupato stoma-

chum moueritis,triduo me iuriſcōſultum eſſe profitebor. Etenim quæ deſcripto aguntur,ſcripta ſunt omnia: neq; tamen quidquam tam anguſte ſcriptum eſt,quo ego nō poſſim, QVA DE RE AGITVR, addere. quæ conſuluntur autem, minimo periculo reſpondentur:ſi id quod oportet,reſpōderis, idem videare reſpondiſſe, quod Seruius: ſin aliter, etiam controuerſum ius noſſe,& tractare videare. Quapropter non ſolum illa gloria militaris veſtris formulis,atq; actionibus anteponenda eſt, verum etiam dicendi conſuetudo longe,& multum iſti veſtræ exercitationi ad honorem antecellet.Itaq; mihi videntur pleriq; initio multo hoc maluiſſe: poſt, cum id aſſequi non potuiſſent, iſtuc potiſſimū ſunt delapſi. * vt aiunt in Græcis artificibus, eos aulœdos eſſe,qui citarœdi fieri non potuerint:ſic nōnullos videmus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris ſtudium deuenire. Magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, ſumma etiam gratia. Etenim a vobis, ſalubritas quædam, ab ijs qui dicunt,ſalus ipſa petitur.Deinde veſtra reſponſa, atq; decreta & euertuntur ſæpe dicendo,& ſine defenſione oratoris firma eſſe non poſſunt. In qua re ſi ſatis profeciſſem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico,ſed de ijs,qui in dicendo magni ſunt, aut fuerunt. Duæ ſunt artes,quæ poſſunt locare homines in ampliſſimo gradu dignitatis: vna imperatoris, altera oratoris boni.Ab hoc enim pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur,Ceterę tamen virtutes ipſę per ſe multum valent, iuſtitia, fides, pudor, temperantia: quibus te,Serui, excellere omnes intelligunt: ſed nunc de ſtudijs ad honorem diſpoſitis, non de inſita cuiuſque virtute diſputo. Omnia iſta nobis ſtudia de manibus excutiuntur, ſimulatque aliquis motus nouus bellicum canere cœpit. Etenim, vt ait ingenioſus poeta, & auctor valde bonus, præ-

hijs

lijs promulgatis, TOLLITVR E MEDIO non ſolum iſta veſtra verboſa ſimulatio prudentiæ, ſed etiam ipſa illa domina rerum SAPIENTIA: VI GERITVR RES. SPERNITVR ORATOR non ſolum odioſus in dicendo, ac loquax, verum etiam BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR. Veſtrum vero ſtudium totum iacet: NON EX IVRE MANV CONSERTVM, SED MAGE FERRO, inquit, REM REPETVNT. Quod ſi ita eſt, cedat opinor, Sulpici, forum caſtris, otium militiæ, ſtylus gladio, vmbra ſoli, ſit deniq; in ciuitate ea prima res, propter quam ipſa eſt ciuitas omnium princeps. Verum hæc, Cato, nimium nos noſtris verbis magna facere demonſtrat, & oblitos eſſe, bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis eſſe geſtum, quod ego longe ſecus exiſtimo, iudices: deque eo pauca diſſeram. Neq; enim cauſſa in hoc continetur. Nam ſi omnia bella, quæ cum Græcis geſſimus, contemnenda ſunt: derideatur in rege Pyrrho triumphus M. Curij de Philippo T. Flaminini, de Aetolis M. *Fuluij, de rege Perſe L. Paulli, de Pſeudo philippo Q. Metelli, de Corinthijs L. Mummij. ſin hæc bella grauiſſima, victoriæq; eorum bellorum grauiſſimæ fuerunt, cur Aſiaticæ nationes, atq; ille a te hoſtis contemnitur? Atqui ex veterum rerum monumentis, vel maximum bellum populum Ro. cum Antiocho geſſiſſe video: cuius belli victor, L Scipio, partita cum Publico fratre gloria, quã laudẽ ille, Africa oppreſſa, cognomine ipſo præ ſe ferebat, eandẽ hic ſibi ex Aſiæ nomine aſſumpſit. Quo quidẽ in bello virtus enituit egregia M. Catonis proaui tui. Quo ille cum eſſet, vt ego mihi ſtatuo, talis, qualẽ te eſſe video: numquam cum Scipione eſſet profectus, ſi cum mulierculis bellandum eſſe arbitraretur. Neq; vero cum P. Africano ſenatus egiſſet, vt legatus fratri proficiſceretur, cum ipſe paullo ante Hannibale

ex Italia expulſo, ex Africa eiecto, Carthagine oppreſſa, maximis periculis remp. liberauiſſet, niſi illud graue bellum, & vehemens putaretur. Atque, ſi diligenter quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui vir fuerit, conſideraris: omnibus regibus, quibus cum populus Ro. bellum geſſit, hūc regem nimirum antepones.* Quem L. Sulla maximo, & fortiſſimo exercitu, pugna excitatum, non rudis imperator, vt aliud nihil dicam, cum bello inuectū totam in Aſiam, cum pace dimiſit: quem L. Murena pater huiuſce vehemētiſſime, vigilātiſſimeq; vexatum, repreſſum magna ex parte, nō oppreſſum reliquit: qui res ſibi aliquot annis ſumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tantū ipſe opibus, conatuq; inualuit, vt ſe Oceanum cum Ponto, Sertorij copias cum ſuis coniuncturū putaret. Ad quod bellum duobus conſulibus ita miſſis, vt alter Mithridatem perſequeretur, alter Bithyniam tueretur: alterius res & terra, & mari calamitoſæ, vehementer, & opes regis, & nomen auxerunt: L. Luculli vero res tantæ exiſterunt, vt neque maius bellum commemorari poſſit, neq; maiore conſilio, & virtute geſtum. Nam cum totius impetus belli ad Cyzicenorum mœnia conſtitiſſet, eamque vrbem ſibi Mithridates Aſiæ ianuam fore putauiſſet, qua effracta, & reuulſa tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo hæc ſunt omnia, vt vrbs fideliſſimorum ſociorum defenderetur: vt omnes copiæ regis diuturnitate obſidionis cōſumerentur. Quid? illam pugnam naualem ad Tenedum, cum contento curſu, acerrimis ducibus, hoſtium claſſis Italiam ſpe, atq; animis inflatam, peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commiſſam arbitraris? Mitto prœlia: prætereo oppugnationes oppidorum: expulſus regno tandem aliquando, tantum tamen conſilio, atque auctoritate valuit, vt ſe, rege Armeniorum adiuncto, nouis opibus, copijſque renouarit.

nouarit. Ac ſi mihi nunc de rebus geſtis eſſet noſtri exercitus imperatoriſq; dicendum, plurima & maxima prœlia commemorare poſſem: ſed non id agimus: hoc dico: ſi bellum hoc, ſi hic hoſtis, ſi ille rex contemnendus fuiſſet: neque tanta cura ſenatus, & populus Rom. ſuſcipiendum putaſſet: neque tot annos geſſiſſet: neque tanta gloria L. Luculli: neque vero eius belli conficiendi curam tanto ſtudio populus Romanus ad Cn. Pompeium detuliſſet: cuius ex omnibus pugnis, quæ ſunt innumerabiles, vel acerrima mihi videtur illa, quæ cum rege commiſſa eſt, & ſumma contentione pugnata. Qua ex pugna cum ſe ille eripuiſſet, & Boſporum confugiſſet, quo exercitus adire non poſſet· etiam in extrema fortuna & fuga, nomen tamen retinuit regium. Itaque ipſe Pompeius regno poſſeſſo, ex omnibus oris, ac notis ſedibus hoſte pulſo: tamen tantum in vnius anima poſuit, vt cum omnia, quæ ille tenuerat, adierat, ſperarat, victoria poſſideret, tamen non ante, quam illum vita expulit, bellum confectum iudicarit. Hunc tu hoſtem, Cato, contemnis? quo cum per tot annos, tot prælijs, tot imperatores bella geſſerunt: cuius expulſi, & eiecti vita tanti æſtimata eſt, vt morte eius nuntiata, tum denique bellum confectum arbitraretur. Hoc igitur in bello L. Murenam legatum fortiſſimi animi, ſummi conſilij, maximi laboris cognitum eſſe defendimus, & hanc eius operam non minus ad conſulatum adipiſcendum, quam hanc noſtram forenſem induſtriam dignitatis habuiſſe. At enim in præturæ petitione prior renuntiatus eſt Seruius. Pergitiſne vos, tamquam ex ſyngrapha, agere cum populo, vt quem locum ſemel honoris cuipiam dederit, eundem reliquis honoribus debeat? Quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio co-

mitiorum? Dies intermissus vnus, aut nox interposita sępe perturbat omnia:& totam opinionem parua nonnumquam commutat aura rumoris. Sæpe etiam sine vlla aperta caussa fit aliud, atque existimamus: vt nonnumquam ita factum esse etiam populus admiretur: quasi vero non ipse fecerit. Nihil est incertius vulgo, nihil obscurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quis L. Philippum summo ingenio, opibus, gratia, nobilitate a M. Herennio superari posse arbitratus est? quis Q. Catulum humanitate, sapientia, integritate antecellentem a Cn. Manlio? quis M. Scaurum hominem grauissimum, ciuem egregium, fortissimum senatorem a Q. Maximo? non modo horum nihil ita fore putatum est: sed ne cum esset factum quidem, quare ita factũ esset, intelligi potuit. Nam vt tempestates sæpe certo aliquo cæli signo commouentur: sæpe improuiso nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex caussa excitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari sæpe intelligas, quo signo commota sit: sæpe ita obscura est, vt casu excitata esse videatur. Sed tamen si est reddenda ratio, duæ res vehementer in prætura desideratæ sunt, quæ ambæ in consulatu tum Murenæ profuerunt: vna, exspectatio muneris, quæ & rumore nonnullo, & studijs, sermonibusq; competitorum creuerat: altera, quod ij, quos in prouincia, ac legatione omnes & liberalitatis, & virtutis suæ testeis habuerat, nondum decesserant. Horum vtrumq; ei fortuna ad cõsulatus petitionem reseruauit. Nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem* comitijs L. Murenæ præsto fuit: & munus amplissimũ, quod petitio præturæ desiderabat, prætura restituit. num tibi hæc parua videntur adiumenta, & subsidia consulatus? voluntas militum? quæ cum per se valet multitudine, tum apud suos gratia. tum vero in consule declarando multum etiam quod vniuersum popu-

populum Rom. auctoritatis habet suffragatio militaris. Imperatores enim comitijs consularibus, non verborum interpretes deliguntur. Quare grauis est illa oratio: Me saucium recreauit: me præda donauit: hoc duce castra cepimus, signa contulimus: numquam iste plus militi laboris imposuit, quam sibi sumpsit: ipse cum fortis, tum etiam felix. hoc quanti putas esse ad famam hominum, ac voluntatem? etenim si tanta illis comitijs religio est, vt adhuc semper omen valuerit prærogatiuum: quid mirum est, in hoc felicitatis famam, sermonemque valuisse? Sed si hæc leuiora ducis, quæ sunt grauissima: & hanc vrbanam suffragationem militari anteponis: noli ludorum huius elegantiã, & scenæ magnificentiam valde contemnere: quæ huic admodũ profuerunt. Nam quid ego dicam populum, ac vulgus imperitorum, ludis magnopere delectari? minus est mirandum: quamquam huic caussæ id satis est. Sũt enim populi, ac multitudinis comitia. Quare si populo ludorum magnificentia voluptati est, non est mirandum, eam L. Murenæ apud populum profuisse. * Et, si nosmetipsi, qui & ab delectatione omni negotijs impedimur, & in ipsa occupatione delectationes alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho vir fortis, meus necessarius, equestri ordini restituit non solum dignitatem: sed etiam voluptatem. itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima: quod honestissimo ordini cum splendore fructus quoque iucunditatis est restitutus. Quare delectant homines mihi crede, ludi, etiam illos, qui dissimulant, non solum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione sensi. nam nos quoque habuimus scenam competitricem. Quod si ego, qui trinos ludos ædilis fecerã, tamen Antonij ludis commouebar: tibi, qui casu nullos feceras, nihil huius istam ipsam, quam irri-

des, argenteam ſcenam aduerſatam putas? Sed hæc ſane ſint paria omnia: ſit par forenſis opera militari: ſit par militari ſuffragatio vrbana: ſit idem, magnificentiſſimos, & nullos vmquam feciſſe ludos: quid? in ipſa prætura nihilne exiſtimas inter tuam, & iſtius ſortem interfuiſſe? huius ſors ea fuit, quam omnes tui neceſſarij tibi optabamus, iuris dicundi: in qua gloriam conciliat magnitudo negotij: gratiam equitatis largitio: qua in ſorte ſapiens prætor, qualis hic fuit, offenſionem vitat æquabilitate decernendi: beneuolentiam adiungit lenitate audiendi. Egregia & ad conſulatum apta prouincia: in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis ad extremum ludorum voluptate concluditur. Quid tua ſors? triſtis, atrox, quæſtio peculatus: ex altera parte lacrymarum, & ſqualoris: ex altera plena catenarum, * atque indicum: cogendi iudices: inuiti retinendi contra voluntatem: ſcriba damnatus, ordo totus alienus: Sullana gratificatio reprehenſa: multi viri fortes, & prope pars ciuitatis offenſa eſt: lites ſeuere æſtimatæ. cui placet, obliuiſcitur: cui dolet, meminit. Poſtremo tu in prouinciam ire noluiſti. non poſſum id in te reprehendere, quod in me ipſo & prætor, & conſul probaui: ſed tamen L. Murenæ prouincia multas bonas gratias cum optima exiſtimatione attulit: habuit proficiſcens delectum in Vmbria: dedit ei facultatem reſpub. liberalitatis: qua vſus, multas ſibi tribus, quæ municipijs Vmbriæ conficiuntur, adiunxit. ipſe autem in Gallia, vt noſtri homines deſperatas iam pecunias exigerent, æquitate, diligentiaque perfecit. Tu interea Romæ ſcilicet amicis præſto fuiſti. fateor: ſed tamen illud cogita, nonnullorum amicorum ſtudia minui ſolere in eos, a quibus prouincias cõtemni intelligant. Et quoniam oſtendi, iudices: parem dignitatem ad conſulatus petitionem: diſparem fortunam prouincialium negotio-

gotiorum in Murena, atque in Sulpitio fuisse: dicam iam apertius, in quo meus necessarius fuerit inferior Seruius: & ea dicam, vobis audientibus, amisso iam tempore, quæ ipsi soli, re integra sæpe dixi. Petere consulatum nescire te, Serui, persæpe dixi: & in ijs rebus ipsis, quas te magno, & forti animo, & agere, & dicere videbam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem senatorem mihi videri, quam sapientem canditatum. Primum accusandi terrores, & minæ, quibus tu quotidie vti solebas, sunt fortis viri: sed & populi opinionem a spe adipiscendi auertunt: & amicorum studia debilitant. nescio quo pacto semper hoc fit: neque in vno, aut altero adimaduersum est, sed iam in pluribus: simulatque candidatus accusationem meditari visus est, vt honorem desperasse videatur. Quid ergo? acceptam iniuriam persequi non placet? immo vehementer placet: sed aliud tempus est petendi. aliud persequēdi. petitorem ego, præsertim consulatus, magna spe, magno animo, magnis copijs & in forum, & in campum deduci volo. non placet mihi inquisitio candidati prænuntia repulsæ: non testium potius, quam suffragatorum comparatio: non minæ magis, quam blanditiæ: non declamatio potius, quam salutatio: præsertim cum iam, hoc nouo more omnes fere domos omnium concursent, & ex vultu candidatorum coniecturam faciant, quantum quisque animi, & facultatis habere videatur. Videsne tu illum tristem, demissum? iacet, diffidit, abiecit hastas. serpit hic rumor. Scis tu, illum accusationē cogitare? inquirere in competitores? testes quærere? alium faciam: quoniam sibi hic ipse desperat. Eiusmodi candidatorum amici intimi debilitantur, studia deponunt, aut testatam rem abijciunt, aut suam operam, & gratiam iudicio, & accusationi reseruant. Accedit eodem, vt etiam ipse candidatus totum animum, atque omnem curam,

operam, diligentiamq; suam in petitione non possit ponere. Adiungitur enim accusationis cogitatio, non parua res, sed nimirum omnium maxima. Magnum est enim te comparare ea, quibus possis hominem e ciuitate, præsertim non inopem, neque infirmum, exturbare: qui & per se, & per suos, & vero etiã per alienos defendatur. omnes enim ad pericula propulsanda concurrimus: & qui non aperte inimici sumus, etiam alienissimis in capitis periculis amicissimorum officia, & studia præstamus. Quare ego expertus & petendi, & defendendi, & accusandi molestiam, sic intellexi, in petendo studium esse acerrimum, in defendendo officium, in accusando laborem. Itaque sic statuo, fieri nullo modo posse, vt idem accusationem, & petitionem consulatus diligenter adornet, atque instruat. Vnum sustinere pauci possunt: vtrumq; nemo. tu, cum de curriculo petitionis deflexisses, animumq; ad accusandum transtulisses, existimasti te vtriq; negotio satisfacere posse? vehemẽter errasti. quis enim dies fuit, posteaquam in istam accusandi denuntiationem ingressus es, quem tu non totum in ista ratione consumpseris? Legem ambitus flagitasti, quæ tibi non deerat. erat enim seuerissime scripta Calpurnia. gestus est mos & voluntati, & dignitati tuæ. sed tota illa lex accusationem tuam, si haberes nocentem reum, fortasse armasset: petitioni vero refragata est. pœna grauior in plebem tua voce efflagitata est: commoti animi tenuiorum, exsilium in nostrum ordinem: concessit senatus postulationi tuæ: sed non libenter duriorem fortunæ communi condicionem, te auctore, constituit. Morbi excusationi pœna addita est: voluntas offensa multorum, quibus aut cõtra valetudinis commodum laborandum est: aut incommodo morbi etiam ceteri vitæ fructus relinquendi. quid ergo? hæc quis tulit? is qui auctoritati senatus, voluntati tuæ paruit: deniq; is tulit, cui mini-

minime proderant. Quid? illa, quæ mea summa voluntate senatus freqūes repudiauit, mediocriter aduersata tibi esse existimas? confusionem suffragiorum flagitasti, prorogationem legis Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, suffragiorum. Grauiter homines honesti, atque in suis ciuitatibus, & municipijs gratiosi tulerunt, a tali viro esse pugnatum, vt omnes & dignitatis, & gratiæ gradus tollerentur. Idem editidos iudices esse voluisti, vt odia occulta ciuium, quæ tacitis nunc discordijs continentur, in fortunas optimi cuiusque erumperent. Hæc omnia tibi accusandi viam muniebant: adipiscēdi obsepiebant. Atq; ex omnibus illa plaga est iniecta petitioni tuæ, non tacente me, maxima: de qua ab homine ingeniosissimo, & copiosissimo Hortensio multa grauissime dicta sunt: quo etiam mihi durior locus est dicendi datus: vt cum ante me & ille dixisset, & vir summa dignitate, & diligentia, & facultate dicendi M. Crassus, ego in extremo non partem aliquam agerem caussæ, sed de tota re dicerem, quod mihi videretur. Itaque in ijsdem rebus fere versor: & quod possum, iudices, occurro vestræ * satietati. sed tamen, Serui, quam te securim putas iniecisse petitioni tuæ, cum tu populum Romanum in eum metum adduxisti, vt pertimesceret, ne consul Catilina fieret, dum tu accusationem comparares, deposita atque abiecta petitione? Etenim te inquirere videbant tristem ipsum: mæstos amicos, obseruationes, testificationes, seductiones testium, secessionem subscriptorum animaduertebant: quibus rebus certe ipsi candidatorum vultus obscuriores videri solēt: Catilinam interea alacrem atque lætum: stipatum choro iuuentutis, vallatum indicibus, atque sicarijs, inflatum cum spe militum, tum collegæ mei quemadmodum dicebat ipse, promissis, * circumfluente colonorum Arretinorum, & Fesulanorum exercitu: quam turbam dissimillimo,

ex genere, distinguebant homines * perculsi Sullani temporis calamitate. Vultus erat ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiæ, sic, vt ei iam exploratus, & domi conditus consulatus videretur. Murenam contemnebat: Sulpicium accusatorem suum numerabat, non competitorem: ei vim denũtiabat: reipub. minabatur. Quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus sit, quãtaq; desperatio reipublicæ, si ille factus esset, nolite a me commoneri velle: vosmetipsi vobiscum recordamini. meministis enim cum illius nefarij gladiatoris voces percrebuissent, quas habuisse in concione domestica dicebatur: cum miserorum fidelem defensorem negasset inueniri posse, nisi eum, qui ipse miser esset: integrorum, & fortunatorum promissis, saucios, & miseros credere non oportere. quare qui consumpta replere, erepta recuperare vellent, spectarent quid ipse deberet, quid possideret, quid auderet. minime timidum, & valde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, & signifer calamitosorum. Tum igitur, his rebus auditis, meministis fieri senatusconsultum, referente me, ne postero die comitia haberentur: vt de his rebus in senatu agere possemus. Itaque postridie frequenti senatu Catilinam excitaui, atque eum de his rebus iussi, si quid vellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. Atq; ille, vt semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indicauit atq; * induit. Tum enim dixit, duo corpora esse reip. vnum debile infirmo capite: alterum firmum sine capite: huic, cum ita de se meritum esset, caput se viuo non defuturum. Congemuit senatus frequens: neque tamen satis seuere pro rei indignitate decreuit. Nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant: partim quia timebant. Tum erupit e senatu triumphans gaudio, quem omnino viuum illinc exire non oportuerat: præsertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante,

ante, Catoni fortissimo viro iudicium minitanti, ac denuntianti respondisset, si quod esset in suas fortunas incendium excitatum, id se non aqua, sed ruina restincturum. His tum rebus commotus, & quod homines iam tum coniuratos cum gladijs in campum deduci a Catilina sciebam, descendi in campum cum firmissimo præsidio fortissimorum virorum, & cum illa lata insignique lorica, non quæ me tegeret (etenim sciebam Catilinam non latus, aut ventrem, sed caput, & collum solere petere) verum vt omnes boni animaduerterent, & cum in metu, & periculo consulem viderent, id quod est factum, ad opem præsidiumq; meum concurrerent. itaq; cum te, Serui, remissiorem in petendo putarent, Catilinam & spe, & cupiditate inflammatum viderent, omnes qui illam ab repub. pestem depellere cupiebant, ad Murenam se statim contulerunt. Magna est autem comitijs consularibus repentina voluntatum inclinatio: præsertim cum incubuit ad virum bonum, & multis alijs adiumentis petitionis ornatum. Qui cum honestissimo patre, atque maioribus, modestissima adolescentia, clarissima legatione, prætura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petisset diligenter, & ita petisset, vt neque minanti cederet, neq; cuiquam minaretur, huic mirandum est, magno adiumento., Catilinæ subitam spem consulatus adipiscendi fuisse? Nunc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui ante me dixerunt, a me, quoniam ita Murena voluit, retractandus. Quo in loco Postumio familiari meo, ornatissimo viro, de diuisorum indicijs, & de deprehensis pecunijs, adolescenti ingenioso & bono Ser. Sulpitio, de equitum centurijs, M. Catoni homini in omni virtute excellenti, de ipsius accusatione, de senatusconsulto, de repub. respondebo. Sed pauca quæ meum animum repente mouerunt, prius de L. Murenæ fortuna

conquerar. Nam cum sæpe antea, iudices, & ex aliorum miserijs, & ex meis curis, laboribusq; quotidianis, fortunatos eos homines iudicarem, qui remoti a studijs ambitionis otium, ac tranquillitatem vitæ secuti sunt, tum vero in his L. Murenæ tantis, tamque improuisis periculis ita sum animo affectus, vt non queam satis neque communem omnium nostrum condicionem, neque huius euentum fortunamque miserari. Qui primum dum ex honoribus continuis familiæ, maiorumque suorum vnum ascendere gradum dignitatis conatus est, venit in periculum, ne & ea, quæ relicta, & hæc quæ ab ipso parta sunt, amittat: deinde propter studium nouæ laudis, etiam in veteris fortunæ discrimen adducitur. quæ cum sunt grauia, iudices, tum illud acerbissimum est, quod habet eos accusatores, non qui odio inimicitiarum ad accusandum, sed qui studio accusandi ad inimicitias descenderent. Nam vt omittam Ser. Sulpicium, quem intelligo non iniuria L. Murenæ, sed honoris contentione permotum, accusat paternus amicus Cn. Postumius, vetus, vt ait ipse, vicinus, ac necessarius, qui necessitudinis caussas complures protulit: simultatis nullam commemorare potuit: accusat Ser. Sulpicius sodalis filij, cuius ingenio paterni omnes necessarij munitiores esse debebant: accusat M. Cato, qui quamquam a Murena nulla re vmquam alienus fuit, tamen ea condicione nobis erat in hac ciuitate natus, vt eius opes, & ingenium præsidio multis etiam alienissimis, vix cuiquam* inimicus esse deberet. Respondebo igitur Postumio primum, qui nescio quo pacto mihi videtur prætorius candidatus in consularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum incurrere. Cuius competitores si nihil deliquerunt, dignitati eorum concessit, cum petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus est, expetendus amicus est, qui alienam potius

tius iniuriam, quam suam persequatur.

Ea omnia, quæ & Postumio & Ser. Sulpitio adolescenti responsa sunt, desiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem, quod est firmamentum, ac robur totius accusationis: qui tamen ita grauis est accusator, & vehemens, vt multo magis eius auctoritatem, quam criminationem pertimescam. In quo ego accusatore, iudices, primum illud deprecabor, nequid L. Murenæ dignitas illius, nequid exspectatio tribunatus, nequid totius vitæ splendor, & grauitas noceat: deniq; ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quę ille adeptus est, vt multis prodesse posset. Bis consul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperij Carthaginem, Numantiamque deleuerat, cum accusauit L. Cottam. Erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, auctoritas tanta, quanta in * homine quoquam, in ipso imperio populi Romani, quod illius opera tenebatur. Sępe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuisse. Noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quemquam cadere in iudicio, vt nimijs aduersarij viribus abiectus videretur. Quid? Ser. Galbam (nam traditum memoriæ est) nonne proauo tuo, fortissimo, atq; florentissimo viro, M. Catoni incumbenti ad eius perniciem populus Rom. eripuit? Semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus & populus vniuersus, & sapientes, ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. Nolo, accusator in iudicium potentiam afferat, non vim maiorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam. valeant hæc omnia ad salutem innocentium, ad opem impotentum, ad auxilium calamitosorum: in periculo vero, & in pernicie ci-

uium repudientur. Nam ſi quis hoc forte dicet, Catonem deſcenſurum ad accuſandum non fuiſſe, niſi prius de cauſſa iudicaſſet: iniquam legem, iudices, & miſeram condicionem inſtituet periculis hominum ſi exiſtimabit iudicium accuſatoris in reum pro aliquo præiudicio valere oportere. Ego tuum conſilium, Cato, propter ſingulare animi mei de tua virtute iudicium vituperare non audeo: nonnulla * in re forſitan conformare, & leuiter emendare poſſim. Non multa peccas, inquit ille fortiſſimo viro ſenior magiſter: ſed ſi peccas, te regere poſſum. At ego te veriſſime dixerim peccare nihil, neq; vlla in re te eſſe huiuſmodi, vt corrigēdus potius, quam leuiter inflectendus eſſe videare. Finxit enim te ipſa natura ad honeſtatem, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, iuſtitiam, ad omnes denique virtutes magnum hominem, & excelſum. Acceſſit his tot doctrina non moderata, nec mitis, ſed, vt mihi videtur, paullo aſperior, & durior, quam aut veritas, aut natura patiatur. Et quoniam non eſt nobis hæc oratio habenda, aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agreſtium, audacius paullo de ſtudijs humanitatis, quæ & mihi, & vobis nota, & * iucunda ſunt, diſputabo. In M. Catone, iudices, hæc bona, quæ videmus diuina, & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quæ nōnumquam requirimus, ea ſunt omnia non a natura, ſed a magiſtro. Fuit enim quidam ſummo ingenio vir, Zeno, cuius inuentorum æmuli Stoici nominantur. Huius ſententiæ ſunt, & præcepta eiuſmodi: Sapientem gratia numquam moueri: numquam cuiuſquam delicto ignoſcere: neminem miſericordem eſſe, niſi ſtultum & leuem: viri non eſſe neque exorari, neque placari: ſolos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos: ſi mendiciſſimi, diuites: ſi ſeruitutem ſeruiant, reges: nos autem, qui ſapientes non ſumus, fugitiuos, exſules, hoſteis inſa-

inſanos deniq; eſſe dicunt. omnia peccata eſſe paria: omne delictum ſcelus eſſe nefarium, nec minus delinquere eum, qui Gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam eum, qui patrem ſuffocauerit, ſapientem nihil opinari, nullius rei pænitere, nulla in re falli, ſententiam mutare numquam. Hæc homo ingenioſiſſimus M. Cato auctoribus eruditiſſimis inductus arripuit, neque diſputandi cauſſa, vt magna pars, ſed ita viuendi. Petunt aliquid publicani: caue quidquam habeat momenti gratia. Supplices aliqui veniunt miſeri, & calamitoſi, ſceleratus, & nefarius fueris ſi quidquam miſericordia adductus feceris. Fatetur aliquis ſe peccaſſe, & eius delicti veniam petit: nefarium eſt facinus, ignoſcere. At leue delictum eſt. omnia peccata ſunt paria. Dixiſti quippiam: fixum & ſtatutum eſt. Non re ductus es, ſed opinione: ſapiens nihil opinatur. Erraſti aliqua in re: maledici putat. Hac ex diſciplina nobis illa ſunt: Dixi in ſenatu me nomen conſularis candidati delaturum. iratus dixiſti. numquam, inquit, ſapiens iraſcitur. at temporis cauſſa. improbi, inquit, hominis eſt mendacio fallere: mutare ſententiam, turpe eſt: exorari, ſcelus: miſereri, flagitium. Noſtri autem illi (fatebor enim Cato, me quoque in adoleſcentia diffiſum ingenio meo quæſiſſe adiumenta doctrinæ) noſtri, inquam, illi a Platone, & Ariſtotele moderati homines, & temperati, aiunt, apud ſapientem valere aliquando gratiam: viri boni eſſe miſereri: diſtincta genera eſſe delictorum, & diſpares pœnas: eſſe apud hominem conſtantem ignoſcendi locum: ipſum ſapientem ſępe aliquid opinari, quod neſciat: iraſci nonnumquam, exorari eundẽ, & placari, quod dixerit, interdum, ſi ita rectius ſit, mutare: de ſententia decedere aliquando: omnes virtutes mediocritate quadam eſſe moderatas. Hos ad magiſtros ſi qua te fortuna Cato cum iſta natura detuliſſet,

non tu quidem vir melior esses, nec fortior, nec temperantior, nec iustior (neque enim esse potes) sed paullo ad lenitatem propensior: non accusares nullis adductus inimicitijs, nulla lacessitus iniuria pudentissimum hominem, summa dignitate, atque honestate præditum: putares, cum in eiusdem anni custodia te, atque L. Murenam fortuna posuisset, aliquo te cum hoc reipublicæ vinculo esse coniunctum. quod atrociter in senatu dixisti, aut non dixisses, aut si * potuisses, mitiorem in partem interpretarere. Ac te ipsum (quantũ ego opinione auguror) nunc & animi quodam impetu concitatum, & vi naturæ atque ingenij elatum, & recentibus præceptorum studijs flagrantem iam vsus flectet, dies leniet, ætas mitigabit. etenim isti ipsi mihi videntur vestri præceptores, & virtutis magistri fines officiorum paullo longius, quam natura vellet, protulisse: vt * cum ad vltimum animo contendissemus, ibi tamen, vbi oporteret, consisteremus. nihil ignoueris. immo aliquid, non omnia. nihil gratiæ caussa feceris. immo resistito gratiæ, cum officium & fides postulabit. misericordia commotus ne sis. * Sed tamen est, etiam in dissoluenda seueritate laus aliqua humanitatis. in sententia permaneto. enimuero, nisi sententia alia vicerit melior. Huiuscemodi Scipio ille fuit, quem non pænitebat facere idem, quod tu: habere eruditissimum hominem, & pæne diuinum domi: cuius oratione, & præceptis, quamquam erant eadem ista, quæ te delectant, tamen asperior non est factus, sed (vt accepi a senibus) lenissimus. Quis vero C. Lælio comior? quis iucundior, eodem ex studio isto? quis illo grauior? sapientior? possum de L. Philippo, de C. Gallo dicere hæc eadem: sed te domum iam deducam tuam. Quemquamne existimas Catone proauo tuo commodiorem, comiorem, moderationem fuisse, ad omnem rationem humanitatis? de cuius
præstanti

præſtanti virtute cum vere, grauiterque diceres, domeſticum te habere dixiſti exemplum ad imitandum. Eſt illud quidem exemplum tibi propoſitum domi: ſed tamen naturæ ſimilitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quam ad vnumquemque noſtrum peruenire potuit: ad imitandum vero tam mihi propoſitum exemplar illud eſt, quam tibi. Sed ſi illius comitatem, & facilitatem tuæ grauitati ſeueritatique aſperſeris, non iſta quidem erunt meliora, quæ nunc ſunt optima, ſed certe condita iucundius. Quare vt ad id quod inſtitui, reuertar, tolle mihi e cauſſa nomen Catonis: remoue, ac prætermitte auctoritatem, quæ in iudicijs aut nihil valere, aut ad ſalutem debet valere: congredere mecum criminibus ipſis. Quid accuſas, Cato? quid affers in iudicium? quid arguis? ambitum accuſas: non defendo. me reprehendis, quod idem defendam, quod lege punierim. puniui ambitum, non innocentiam: ambitum vero ipſum vel tecum accuſabo, ſi voles. Dixiſti ſenatuſcõſultum me referente, eſſe factum, Si mercede corrupti obuiam candidatis iſſent, ſi conducti ſectarentur, ſi gladiatoribus vulgo locus * tributus, & item prandia ſi vulgo eſſent data, contra legem Calpurniam factum videri. Ergo ita ſenatus iudicat, contra legem facta hæc videri, ſi facta ſint: decernit, quod nihil opus eſt, dum candidatis morem gerit. nam factum ſit, necne, vehementer quæritur: ſi factum ſit, quin contra legem ſit, dubitare nemo poteſt. Eſt igitur ridiculum, quod eſt dubium, id relinquere incertum: quod nemini dubium poteſt eſſe, id iudicare. atque id decernitur omnibus poſtulantibus canditatis: vt ex s. c. neque cuius interſit, neque contra quem ſit, intelligi poſſit. Quare, doce a L. Murena illa eſſe commiſſa: tum egomet tibi contra legem commiſſa eſſe concedam. Multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti, conſulatum pe-

tenti. ſolet fieri. eccui autem non proditur reuertenti? quæ fuit iſta multitudo? primum, ſi tibi iſtam rationem non poſſim reddere, quid habet admirationis, tali viro, aduenienti, candidato conſulare, obuiam prodiſſe multos? quod niſi eſſet factum, magis mirandum videretur. quid ſi etiam illud addam, quod a conſuetudine non abhorret, rogatos eſſe multos? num aut criminoſum ſit, aut mirandum, qua in ciuitate rogati infimorum hominum filios prope de nocte ex vltima ſæpe vrbe deductum venire ſoleamus, in ea non eſſe grauatos homines prodire hora tertia in campum Martium, præſertim talis viri nomine rogatos? Quid, ſi omnes ſocietates venerunt, quarum ex numero multi hic ſedent iudices? quid, ſi multi homines noſtri ordinis, honeſtiſſimi? quid, ſi illa officioſiſſima, quæ neminem patitur non honeſte in vrbem introire, tota natio candidatorum? ſi denique ipſe accuſator noſter Poſtumius obuiam cum bene magna caterua ſua venit, quid habet iſta multitudo admirationis? omitto clientes, vicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies venerat. hoc dico, frequentiam in iſto officio gratuitam non modo dignitati vllius vmquam, ſed ne voluntati quidem defuiſſe. At ſectabantur multi. doce, mercede: concedam eſſe crimen. hoc quidem remoto, quid reprehendis? Quid opus eſt, inquit, ſectatoribus? a me tu id quæris, quid opus ſit eo, quo ſemper vſi ſumus? Homines tenues vnum habent in noſtrum ordinem aut promerendi, aut proferendi beneficij locum, hanc in noſtris petitionibus operam, atque aſſectationem. neq; enim fieri poteſt, neque poſtulandum eſt a nobis, aut ab equitibus Romanis, vt ſuos neceſſarios candidatos ſectentur totos dies: a quibus ſi domus noſtra celebratur, ſi interdum ad forum deducimur, ſi vno baſilicæ ſpatio honeſtamur, diligenter obſeruari videmur

videmur & coli: & tenuiorum & non occupatorum amicorum eſt iſta aſſiduitas, quorum copia bonis, & beneficis deeſſe non ſolet. Noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officij Cato: ſine eos, qui omnia a nobis ſperant, habere ipſos quoq; aliquid, quod nobis tribuere poſſint.* ſi nihil erit præter ipſorum ſuffragium, tenue eſt: ſi vt ſuffragantur, nihil valent gratia: ipſi denique, vt ſolent loqui, non dicere pro nobis, non ſpondere, non vocare domum ſuam poſſunt: atque hæc a nobis petunt omnia: neque vlla re alia, quæ a nobis conſequuntur, niſi opera ſua, compenſari putant poſſe. Itaq; & legi Fabiæ, quæ eſt de numero ſectatorum, & s. c. quod eſt L. Cæſare conſule factum, reſtiterunt. nulla eſt enim pœna, quæ poſſit obſeruantiam tenuiorum ab hoc vetere inſtituto officiorum excludere. At ſpectacula ſunt tributim data, & ad prandium vulgo vocati. Etſi hoc factum a Murena omnino, iudices, non eſt, ab eius amicis autem more, & modo factum eſt, tamen admonitus re ipſa, recordor quantum hæ quæſtiones in ſenatu habitæ punctorum nobis, Serui, detraxerint. Quod enim tempus fuit aut noſtra, aut patrum noſtrorum memoria, quo hæc, ſiue ambitio eſt, ſiue liberalitas, non fuerit, vt locus & in circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? hæc homines tenuiores primum, ne dum qui ea ſuis tribulibus vetere inſtituto aſſequebantur*.

Deſunt nonnulla.

Præfectum fabrum ſemel locum tribulibus ſuis dediſſe: quid ſtatuent in viros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium cauſſa compararunt? hæc omnia ſectatorum, ſpectaculorum, prandiorum item crimina a multitudine in tuam nimiam diligentiam, Serui, coniecta ſunt: in quibus tamen

Murena ab senatus auctoritate defenditur. Quid enim? senatus num obuiam prodire crimen putat? non, sed *mercede: mercede conuince. num sectari multos? non, sed conductos: doce conductos. num locum ad spectandum dare, aut ad prandium inuitare? minime: sed vulgo, passim. quid est vulgo? vniuersos. non igitur si L. Natta summo loco adolescens, qui, & quo animo iam sit, & qualis vir futurus sit, videmus, in equitum centurijs voluit esse, & ad hoc officiũ necessitudinis, & ad reliquum tempus gratiosus, id erit eius vitrico fraudi, aut crimini: nec, si virgo Vestalis huius propinqua, & necessaria locum suum gladiatorium concessit huic, non & illa pie fecit, & hic a culpa est remotus. omnia hæc sunt officia necessariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum. At enim agit mecum austere, & Stoice Cato: negat verum esse, allici beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magistratibus mandandis corrumpi voluptatibus oportere. Ergo, ad cenam petitionis caussa si quis vocat, condemnetur. quippe, inquit, tu mihi summum imperium, summam auctoritatem, tu gubernacula reipublicæ petas fouendis hominum sensibus, & deliniendis animis, & adhibendis voluptatibus? vtrum lenocinium, inquit, a grege delicatæ iuuentutis, an orbis terrarum imperium a populo Romano petebas? horribilis oratio: sed eam vsus, vita, mores, ciuitas ipsa respuit. Neque tamen Lacedæmonij auctores istius vitæ, atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt: neq; vero Cretes, quorum nemo gustauit vmquam cubans, melius quam Romani homines, qui tempora voluptatis, laborisque dispertiunt, respub. suas retinuerunt: quorum alteri vno aduentu nostri exercitus deleti sunt, alteri nostri imperij præsidio disciplinam suam, legesque conseruant. Quare noli, Cato, maiorum instituta, quæ res ipsa publica, quæ diuturnitas

turnitas imperij comprobat, nimium ſeuera oratione reprehendere. Fuit eodem ex ſtudio vir eruditus apud patres noſtros, & honeſtus homo, & nobilis, Q. Tubero: is, cum epulum Q. Maximus Africani patrui ſuo nomine Populo Romano daret, rogatus eſt a Maximo, vt triclinium ſterneret, cum eſſet Tubero eiuſdem Africani ſororis filius. atq; ille homo eruditiſſimus, ac Stoicus ſtrauit pelliculis hœdinis lectulos Punicanos, & expoſuit vaſa Samia: quaſi vero eſſet Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honeſtaretur: quem cum ſupremo eius die Maximus laudaret, gratias egit dijs immortalibus, quod ille vir in hac republica potiſſimum natus eſſet. neceſſe enim fuiſſe, ibi eſſe terrarum imperium, vbi ille eſſet. Huius in morte celebranda grauiter tulit populus Romanus hanc peruerſam ſapientiam Tuberonis. itaque homo integerrimus, ciuis optimus, cum eſſet L. Paulli nepos, P. Africani, vt dixi, ſororis filius, hic hœdinis pelliculis prætura deiectus eſt. Odit populus Romanus priuatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit. non amat profuſas epulas: ſordes, & inhumanitatem multo minus. diſtinguit rationem officiorum, ac temporum, viciſſitudinem laboris, ac voluptatis. Nam quod ais, nulla re allici hominum mentes oportere ad magiſtratum mandandum, niſi dignitate: hoc tu ipſe in quo ſumma eſt dignitas, non ſeruas. cur enim quemquam, vt ſtudeat tibi, vt te adiuuet, rogas? rogas tu me, vt mihi præſis, vt committam ego me tibi. quid tandem? iſtuc me rogari oportet abs te, ante potius a me, vt pro mea ſalute laborem periculumque ſuſcipias? Quid, quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis. Nam ſi nomine appellari abs te ciueis tuos honeſtum eſt, turpe eſt eos notiores eſſe ſeruo tuo, quam tibi: * ſin etiamſi noris, tamen per monitorem appellandi ſunt, cur ante petis,

* quam insusurrauit? aut quid, cum admoueris, tamen quasi tute noris, ita salutas? quod, posteaquam es designatus, multo salutas negligentius? hæc omnia ad rationem ciuitatis si dirigas, recta sunt: sin perpendere ad disciplinæ præcepta velis, reperiantur prauissima. Quare nec plebi Rom. eripiendi fructus isti sunt ludorum, gladiatorum, conuiuiorum, quæ omnia maiores nostri comparauerunt: nec candidatis ista benignitas adimenda est, quæ liberalitatem magis significat, quam largitionem. At enim te ad accusandum respub. adduxit. Credo, Cato, te isto animo, atq; ea opinione venisse: sed tu imprudentia laberis. ego quod facio, iudices, cum amicitiæ, dignitatisque L. Murenæ gratia facio, tum me pacis, otij, concordiæ, libertatis, salutis, vitæ denique omnium vestrum caussa facere clamo, atque * obtestor. Audite, audite consulem, iudices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam, totos dies, atq; noctes de republica cogitantem. Non vsque eo L. Catilina rempublicam despexit atque contempsit, vt ea copia, quam secum eduxit, se hanc ciuitatem oppressurum arbitraretur, latius patet illius sceleris contagio, quam quisquam putat: ad plures pertinet: intus, intus, inquam, est equus Troianus a quo numquam, me consule, dormientes opprimemini. Quæris a me quid ego Catilinam metuam? nihil: & curaui, ne quis metueret, sed copias illius, quas hic video, dico esse metuendas: nec tam timendus est nunc exercitus L. Catilinæ, quam isti, qui illum exercitum deseruisse dicuntur. non enim deseruerunt: sed ab illo in speculis, atque insidijs relicti, in capite, atque in ceruicibus nostris restiterunt. hi & integrum consulem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna cum reipublicæ salute coniunctum deijci de vrbis præsidio, & de custodia ciuitatis vestris sententijs deturbari volunt. quorum ego ferrum, & audaciam reieci

ci in campo, debilitaui in foro, compreſſi etiam domi meæ ſæpe, iudices: his vos ſi alterum conſulem tradideritis, plus multo erunt veſtris ſententijs, quam ſuis gladijs conſecuti. Magni intereſt, iudices, id, quod ego multis repugnantibus egi, atque perfeci, eſſe Kalend. Ianuar. in republica duos conſules. * nolite arbitrari, mediocribus conſilijs, aut vſitatis vijs, aut lege improba, aut pernicioſa largitione auditum aliquando aliquod malum reipublicæ quæri. Inita ſunt in hac ciuitate conſilia, iudices, vrbis delendæ, ciuium trucidandorum, nominis Romani exſtinguendi. atque hæc ciues, ciues inquam (ſi eos hoc nomine appellari fas eſt) de patria ſua & cogitant, & cogitauerunt. horum ego quotidie conſilijs occurro, audaciam debilito, ſceleri reſiſto: ſed vos moneo, iudices: in exitu eſt iam meus conſulatus: nolite mihi ſubtrahere vicarium meæ diligentiæ: nolite adimere eum, cui rempublicam cupio tradere incolumem ab his tantis periculis defendendam. Atque ad hæc mala, iudices, quid accedat, aliud, non videtis? te, te appello, Cato: nonne proſpicis tempeſtatem anni tui? iam enim heſterna concione intonuit vox pernicioſa deſignati tribuni collegæ tui: contra quem multum tua mens, multum omnes boni prouiderunt, qui te ad tribunatus petitionem vocauerunt. Omnia, quæ per hoc triennium agitata ſunt iam ab eo tempore, quo a L. Catilina, & Cn. Piſone initum conſilium ſenatus interficiendi ſcitis eſſe, in hos dies, in hos menſes, in hoc tempus erumpunt. Qui locus eſt, iudices? quod tempus? qui dies? quæ nox? cum ego non ex iſtorum inſidijs ac mucronibus non ſolum meo, ſed multo etiam magis diuino conſilio eripiar, atque euolem? neque iſti me meo nomine interfici, ſed vigilantem conſulem de reipub. præſidio demouere volunt: nec minus vellent, Cato, te quoque aliqua ratione, ſi-

possent, tollere: id quod mihi crede, & agunt, & moliuntur. vident quantum in te sit animi, quantum ingenij, quantum auctoritatis, quantū reipub. præsidij, sed cū consulari auctoritate, & auxilio spoliatam vim tribunitiam viderint, tum se facilius inermem, & debilitatum te oppressuros arbitrātur. nam ne sufficiatur consul, non timent: vident te in tuorum potestate collegarum fore: sperant sibi Silanum clarū virum sine collega, te sine consule, rempub. sine præsidio obijci posse. His tantis in rebus, tantisq; in periculis est tuum, M. Cato, qui non mihi, non tibi, sed patria natus es, videre quid agatur, retinere adiutorem, defensorem, socium in repub. consulem non cupidum, consulem (quod maxime tempus hoc postulat) fortuna constitutum ad amplexandum otium, scientia ad bellum gerendum, animo, & vsu, ad quod velis negotium. quamquam huiusce rei potestas omnis in vobis sita est, iudices: totam rempub. vos in hac caussa tenetis, vos gubernatis. Si L. Catilina cum suo consilio nefariorum hominum, quos secum eduxit, hac de re posset iudicare, condemnaret L. Murenam: si interficere posset, occideret. petunt enim rationes illius, vt orbetur auxilio respub. vt minuatur contra suum furorem imperatorum copia: vt maior facultas tribunis plebis detur, depulso aduersario, seditionis, ac discordiæ concitandæ. idemne igitur delecti amplissimis ex ordinibus honestissimi, atque sapientissimi viri iudicabunt, quod ille importunissimus gladiator, hostis reipub. iudicaret? Mihi credite iudices, in hac caussa non solum de L. Murenæ, verum etiam de vestra salute sententiam feretis. in discrimen extremum venimus: nihil est iam vnde nos reficiamus, aut vbi lapsi resistamus. non solum minuenda non sunt auxilia, quæ habemus: sed etiam noua, si fieri possit, comparanda. hostis est enim non apud Anienem, quod bello punico grauissimum

visum

visum est,sed in vrbe, in foro (dij immortales, sine gemitu hoc dici non potest)non nemo etiam in illo sacrario reip.in ipsa,inquam,curia non nemo hostis est. Dij faxint, vt meus collega vir fortissimus hoc Catilinæ nefarium latrocinium armatus opprimat: ego togatus vobis, bonisque omnibus adiutoribus hoc quod conceptum respub. periculum parturit, consilio discutiam, & comprimam. Sed quid tandem fiet, si hæc elapsa de manibus nostris in eum annum, qui consequitur redundarint? Vnus erit consul, & is non in administrando bello sed in sufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri sint,*

Desunt nonnulla.

* Illa pestis immanis, importuna prorumpet, qua poterit: & iam populo Romano minatur: in agros suburbanos repente aduolabit: versabitur in castris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris vastitas: omni autem in sede, ac loco ferrum, flammamque metuemus: quæ iamdiu comparantur, eadem ista omnia, si ornata suis præsidijs erit resp. facile & magistratuum consilijs, & priuatorum diligentia opprimentur. Quæ cum ita sint, iudices, primum reip. caussa,qua nulla res cuiquam potior debet esse, vos pro mea summa,& vobis cognita in rempub. diligentia moneo,pro auctoritate consulari hortor,pro magnitudine periculi obtestor,vt otio,vt paci,vt saluti,vt vitæ vestræ,& ceterorũ ciuium consulatis·deinde ego fidem vestram vel defensoris,& amici officio adductus oro,atque obsecro, iudices, vt ne hominis miseri, & cum corporis morbo, tum animi dolore cõfecti, L.Murenæ recentem gratulationem noua lamentatione obruatis. modo maximo beneficio populi Rom. ornatus,fortunatus videba ur,quod pri-

mus in familiam veterem, primus in municipium antiquissimum consulatum attulisset: nunc idem squalore sordidus, confectus morbo, lacrymis, ac mærore perditus, vester est supplex, iudices, vestrã fidem obtestatur, misericordiam implorat, vestram potestatem, ac vestras opes intuetur. Nolite, per deos immortales, iudices, hac eum re, qua se honestiorem fore putauit etiã ceteris ante partis honestatibus, atque omni dignitate, fortunaque priuare. Atque ita vos Murena, iudices orat, atq; obsecrat, si iniuste neminem læsit, si nullius aureis, voluntatemue violauit, si nemini, vt leuissime dicam, odio nec domi nec militiæ fuit, sit apud vos modestiæ locus, sit demissis hominibus perfugium, sit auxilium pudori. Misericordiam spoliatio consulatus magnam habere debet, iudices. vna enim eripiuntur, cum consulatu omnia. inuidiam vero his temporibus habere consulatus ipse nullam potest. obijcitur enim concionibus seditiosorum, insidijs coniuratorum, telis Catilinæ: ad omne denique periculum, atque ad omnem inuidiam solus opponitur. Quare quid inuidendum Murenæ, aut cuiquam nostrum sit in hoc præclaro consulatu, non video, iudices: quæ vero miseranda sunt, ea & mihi ante oculos versantur, & vos videre, & perspicere potestis. Si (quod Iupiter omen auertat) hunc vestris sententijs afflixeritis, quo se miser vertet? domumne? vt eam imaginem clarissimi viri parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia, lugentemque videat? an ad matrem? quæ misera modo consulem osculata filiũ suum, nunc cruciatur, & solicita est, ne eũdem paullo post spoliatum omni dignitate conspiciat. Sed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua pœna legis & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine, conspectuque priuat. Ibit igitur in exsilium miser? quo? ad orien-

tisne

tiſne parteis,in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? at habet magnũ dolorem, vnde cum honore deceſſerit, eodem cum ignominia reuerti. An ſe in cõtrariam partem terrarum abdet? vt Gallia tranſalpina quem nuper ſummo cum imperio libentiſſime viderit, eundem lugentem, mærentem exſulem videat? in ea porro prouincia, quo animo C. Murenã fratrem ſuum aſpiciet? qui huius dolor? qui illius mæror erit? quæ vtriuſq; lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque ſermonis? quod quibus in locis paucis ante diebus factum eſſe conſulem Murenam nuntij litteræq; celebraſſent, & vnde hoſpites, atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eo accedat ipſe nuntius ſuæ calamitatis. Quæ ſi acerba, ſi miſera, ſi luctuoſa ſunt, ſi alieniſſima manſuetudine, & miſericordia veſtra, iudices: conſeruate populi Rom. beneficium: reddite reip. conſulem: date hoc ipſius pudori, date patri mortuo, date generi, & familiæ, date etiam Lanuuio municipio honeſtiſſimo, quod in hac cauſſa frequens, mæſtumq; vidiſtis: nolite a ſacrijs patrijs Iunonis Soſpitę, cui omnes cõſules facere neceſſe eſt, domeſticum & ſuum conſulem potiſſimum auellere. Quem ego vobis, ſi quid habet aut momenti commendatio, aut authoritatis confirmatio mea, conſulem, iudices, ita commendo vt cupidiſſimum otij, ſtudioſiſſimum bonorum, acerrimum contra ſeditionem, fortiſſimum in bello, inimiciſſimum huic coniurationi, quæ nunc rempublicam labefactat, futurum eſſe promittam, & ſpondeam.

PRO L. FLACCO.

ORATIO XXIIII.

CVM in maximis periculis huius vrbis atque imperij, grauissimo atque acerbissimo reip. casu, socio atque adiutore consiliorum periculorumque meorum, L. Flacco, cædem a vobis, coniugibus, liberis vestris, vastitatem a templis, delubris, vrbe, Italia depellebam, sperabam, iudices, honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quam miseriarum deprecatorem. Quod enim esset præmium dignitatis, quod populus Rom. cum huius maioribus semper detulisset, huic denegaret? cum L. Flaccus veterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudem prope quingentesimo anno reip. retulisset. Sed si forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut virtutis hostis, aut laudis inuidus exstitisset, existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quam sapientissimorum, & lectissimorum virorum iudicium esse subeundum. Etenim quibus auctoribus, & defensoribus, omnium tum salus esset non ciuium solum, verum etiam gentium defensa, ac retenta, neminem vmquam putaui per eos ipsos periculum huius fortunis, atque insidias creaturum. Quod si esset aliquando futurum, vt aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret, numquam tamen existimaui, iudices, D. Lælium optimi viri filium, optima ipsum spe præditum summæ dignitatis, eam suscepturum accusationem, quæ sceleratorum ciuium potius odio, & furori, quam ipsius

ipſius virtuti,atq; inſtitutæ adoleſcentiæ conueniret. Etenim cum a clariſſimis viris iuſtiſſimas inimicitias ſæpe: cum bene meritis ciuibus depoſitas eſſe vidiſſem, non ſum arbitratus quemquam amicum reipub. poſteaquam L.Flacci amor in patriam perſpectus eſſet, nouas huic inimicitias, nulla accepta iniuria denuntiaturum. Sed quoniam,iudices, multa nos, & in noſtris rebus, & in rep. fefellerunt:ferimus ea,quæ ſunt ferenda: tantum a vobis petimus, vt omnia reip ſubſidia, totum ſtatum ciuitatis,omnem memoriam temporum præteritorum,ſalutem præſentium, ſpem reliquorum in veſtra poteſtate, in veſtris ſententijs, in hoc vno iudicio poſitam eſſe,& defixam putetis.Si vmquam reſpub. conſilium, grauitatem, ſapientiam, prouidentiam iudicum implorauit: hoc tempore,hoc inquam, tempore implorat. Non eſtis de Lydorum, aut Myſorum,aut Phrygum,qui huc compulſi,concitatiq; venerunt, ſed de veſtra rep. iudicaturi, de ciuitatis ſtatu, de communi ſalute, de ſpe bonorum omnium,ſi qua reliqua eſt etiam nunc,quæ fortium ciuium mentes, cogitationeſque ſuſtentet. omnia alia perfugia bonorum præſidia innocentum ſubſidia reipublicæ, conſilia, auxilia, iura ceciderunt. Quem enim alium appellem?quem obteſter?quem implorem? Senatum ne? at is ipſe auxilium petit a vobis & confirmationem auctoritatis ſuæ veſtræ poteſtati permiſſam eſſe ſentit. an equites Romanos? iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cum omnibus ſenſeritis. an populum Romanum? at is quidem omnem ſuam de nobis poteſtatem tradidit vobis. Quamobrem, niſi hoc loco,niſi apud vos, niſi per vos,iudices,non auctoritatem.quæ amiſſa eſt,ſed ſalutem noſtram, quæ ſpe exigua,extremaq; pendet, tenuerimus:nihil eſt præterea,quo cōfugere poſſimus: niſi forte quæ res hoc iudicio tentetur, quid agatur, cui cauſſæ fun-

PRO L. FLACCO.

ORATIO XXIIII.

VM in maximis periculis huius vrbis atque imperij, grauissimo atque acerbissimo reip. casu, socio atque adiutore consiliorum periculorumque meorum, L. Flacco, cædem a vobis, coniugibus, liberis vestris, vastitatem a templis, delubris, vrbe, Italia depellebam, sperabam, iudices, honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quam miseriarum deprecatorem. Quod enim esset præmium dignitatis, quod populus Rom. cum huius maioribus semper detulisset, huic denegaret? cum L. Flaccus veterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudem prope quingentesimo anno reip. retulisset. Sed si forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut virtutis hostis, aut laudis inuidus exstitisset, existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quam sapientissimorum, & lectissimorum virorum iudicium esse subeundum. Etenim quibus auctoribus, & defensoribus, omnium tum salus esset non ciuium solum, verum etiam gentium defensa, ac retenta, neminem vmquam putaui per eos ipsos periculum huius fortunis, atque insidias creaturum. Quod si esset aliquando futurum, vt aliquis de L. Placci pernicie cogitaret, numquam tamen existimaui, iudices, D. Lælium optimi viri filium, optima ipsum spe præditum summæ dignitatis, eam suscepturum accusationem, quæ sceleratorum ciuium potius odio, & furori, quam ipsius

ipſius virtuti,atq; inſtitutæ adoleſcentiæ conueniret. Etenim cum a clariſſimis viris iuſtiſſimas inimicitias ſæpe: cum bene meritis ciuibus depoſitas eſſe vidiſſem, non ſum arbitratus quemquam amicum reipub. poſteaquam L.Flacci amor in patriam perſpectus eſſet, nouas huic inimicitias, nulla accepta iniuria denuntiaturum. Sed quoniam,iudices, multa nos, & in noſtris rebus, & in rep. fefellerunt:ferimus ea,quæ ſunt ferenda: tantum a vobis petimus, vt omnia reip ſubſidia, totum ſtatum ciuitatis,omnem memoriam temporum præteritorum,ſalutem præſentium, ſpem reliquorum in veſtra poteſtate, in veſtris ſententijs, in hoc vno iudicio poſitam eſſe,& defixam putetis.Si vmquam reſpub. conſilium, grauitatem, ſapientiam, prouidentiam iudicum implorauit: hoc tempore,hoc inquam, tempore implorat. Non eſtis de Lydorum, aut Myſorum,aut Phrygum,qui huc compulſi,concitatiq; venerunt, ſed de veſtra rep. iudicaturi, de ciuitatis ſtatu, de communi ſalute, de ſpe bonorum omnium,ſi qua reliqua eſt etiam nunc,quæ fortium ciuium mentes, cogitationeſque ſuſtentet. omnia alia perfugia bonorum præſidia innocentum ſubſidia reipublicæ, conſilia, auxilia, iura ceciderunt. Quem enim alium appellem?quem obteſter?quem implorem? Senatum ne? at is ipſe auxilium petit a vobis & confirmationem auctoritatis ſuæ veſtræ poteſtati permiſſam eſſe ſentit. an equites Romanos?iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cum omnibus ſenſeritis. an populum Romanum? at is quidem omnem ſuam de nobis poteſtatem tradidit vobis. Quamobrem, niſi hoc loco,niſi apud vos, niſi per vos,iudices,non auctoritatem.quæ amiſſa eſt,ſed ſalutem noſtram, quæ ſpe exigua,extremaq; pendet, tenuerimus:nihil eſt præterea,quo cōfugere poſſimus: niſi forte quæ res hoc iudicio tentetur, quid agatur, cui cauſſæ fun-

damenta iaciantur, iudices, non videtis. Damnatus est is, qui Catilinam ſigna patriæ inferentem interemit:quid eſt cauſſæ, cur non is,qui Catilinam ex vrbe repulit, pertimeſcat? rapitur ad pœnã, qui iudicia cõmunis exitij cepit: cur ſibi confidatis,qui ea proferẽda & patefacienda curauit? ſocij cõſiliorum miniſtri, comiteſque vexantur: quid auctores, quid duces,quid principes ſibi exſpectẽt? Atq; vtinam inimici noſtri, ac bonorum omnium, mecum potius contendant, vtrum tamen omnes boni, duces noſtri, an comites fuerint ad communem conſeruandam ſalutem.

Deeſt quippiam.

Hunc igitur virum, Læli, quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatori in Cilicia tribunus militum: ea res ſiletur. Fuit M.Piſoni quæſtor in Hiſpania: vox de quæſtura nulla miſſa eſt. Bellum Cretenſe ex magna parte geſſit, atque vna cum ſummo imperatore ſuſtinuit: muta eſt huius temporis accuſatio. Præturæ iuriſdictio, res varia, & multiplex ad ſuſpiciones, & ſimultates: non attingitur. ea vero in ſummo,& periculoſiſſimo reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. At a teſtibus læditur. antequam dico a quibus,qua ſpe, qua vi, qua re concitatis, qua leuitate, qua egeſtate, qua perfidia, qua audacia præditis: dicam de genere vniuerſo, & de condicione omnium noſtrum. Per deos immortales, iudices, vos quomodo is,qui anno ante Romæ ius dixerat, anno poſt in Aſia ius dixerit,a teſtibus quæretis ignotis? ipſi coniectura nihil iudicabitis? in tam varia iuriſdictione, tam multa decreta,tot hominum gratioſorum læſæ voluntates: quæ eſt vmquam iacta non ſuſpicio, quæ tamen ſolet eſſe falſa, ſed iracundiæ vox, aut doloris? & is eſt reus auaritiæ, qui in vberrima re turpe

pe compendium, in maledicentissima ciuitate, in suspiciosissimo negotio maledictũ omne,nõ modo crimen,effugit. Prætereo illa, quæ prætereunda nõ sunt: nullum huius in priuatis rebus factum auarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari sordem posse proferri. Quibus igitur testibus ego hosce possum refutare,nisi vobis? Timolites ille * vicanus, homo non modo nobis, sed ne inter suos quidem notus, vos docebit qualis sit L.Flaccus:quem vos modestissimum adolescentem,prouinciæ maximæ sanctissimum virum, nostri exercitus fortissimum militem, diligentissimum ducem: temperatissimum legatum, quæstoremq; cognouerunt: quem vos præsentes constantissimum senatorem, iustissimum prætorem, atque amantissimum reipublicæ ciuem iudicastis? De quibus vos aliis testes esse debetis, de ijs ipsi alios testes audietis? at quos testes? primum dicam (id quod est commune) Græcos: non quo nationi huic ego vnus maxime fidem derogem. Nam si quis vmquam de nostris hominibus a genere isto, studio ac voluntate non abhorrens fuit, me & esse arbitror, & magis etiam tum, cum plus erat otij, fuisse. sed sunt in illo numero multi boni, docti, pudentes, qui ad hoc iudicium deducti non sunt: multi impudentes, illiterati, leues, quos varijs de caussis video concitatos. Verum tamen hoc dico de toto genere Græcorum: tribuo illis litteras, do multarũ artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam si qua sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem & fidem numquam ista natio coluit, totiusque huiusce rei quæ sit vis, quæ auctoritas, quod pondus, ignorant. Vnde illud est, Da mihi testimonium mutuum? num Gallorum, num Hispanorum putatur? totum istud Græcorum ; vt etiam qui Græce nesciunt, hoc quibus ver-

bis a Grçcis dici ſoleat, ſciant. Itaq; videte quo vultu, qua confidentia dicant: tum intelligetis qua religione dicant. numquam nobis ad rogatum reſpōdent, ſemper accuſatori plus quam ad rogatum: numquam laborant, quemadmodum probent, quod dicunt, ſed quemadmodum ſe explicent dicendo. Iratus Flacco dixit M. Lurco, quod, vt ipſe aiebat, libertus erat eius turpi iudicio condemnatus: nihil dixit, quod læderet eum, cum cuperet. impediebat enim religio: tamen id quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore, & pallore dixit! Quam promptus homo P. Septimius! quam iratus de iudicio, & de villico! tamen hæſitabat, tamen eius iracundiæ religio nonnumquam repugnabat. Inimicus M. Cœlius, quod cum in re manifeſta putaſſet, nefas eſſe publicanum iudicare contra publicanum, ſublatus erat e numero recuperatorum: tamen tenuit ſe, neque attulit in iudicium quidquam ad lædendum, niſi voluntatem. Hi ſi Græci fuiſſent, ac niſi noſtri mores ac diſciplina plus valerent, quam dolor ac ſimultas, omnes ſe ſpoliatos, vexatos, fortunis euerſos eſſe dixiſſent. Græcus teſtis cū ea voluntate proceſſit, vt lædat, non iuriſiurandi, ſed lædendi verba meditatur: vinci, refelli, coargui putat eſſe turpiſſimum. ad id ſe parat, nihil aliud curat. itaque non optimus quiſque, nec grauiſſimus, ſed impudentiſſimus, loquaciſſimuſque deligitur. vos autem in priuatis minimarum rerum iudicijs teſtem diligenter expenditis: etiam ſi formam hominis, ſi nomen, ſi tribum noſtis, mores tamen exquirendos putatis. Qui autem dicit teſtimonium ex noſtris hominibus, vt ſe ipſe ſuſtentat! vt omnia verba moderatur! vt timet, ne quid cupide, ne quid iracunde, ne quid plus minuſue, quam ſit neceſſe, dicat! Num illos idem putatis? quibus iuſiurandum iocus eſt, teſtimonium, ludus, exiſtimatio veſtra, tenebræ, laus, merces, gratia, gratulatio propoſita

posita est omnis in impudenti mendacio. Sed non dilatabo orationẽ meã. etenim posset esse infinita, si mihi libeat totius gentis in testimonijs dicendis explicare vanitatem. Sed propius accedam: de his vestris testibus dicam. Vehementem accusatorem nacti sumus, iudices, & inimicum in omni genere odiosum, ac molestum, quem spero * his rebus fore magno vsui & amicis, & reipub. Sed certe inflammatus incredibili cupiditate hanc caussam, accusationemq; suscepit. Qui comitatus in inquirendo! comitatum dico? immo vero quãtus exercitus! quæ iactura! qui sumptus! quanta largitio! quæ quamquam vtilia sunt caussæ, timide tamen dico, quod vereor, ne Lælius ex his rebus, quas sibi suscepit gloriæ caussa, putet, aliquid oratione mea sermonis in sese, aut inuidiæ esse quæsitum. Itaq; hanc partem totam relinquam: tantum a vobis petam, iudices, vt si quid ipsi audistis communi fama atq; sermone de vi, de manu, de armis, de copijs, memineritis quarum rerum inuidia lege hac recenti, ac noua, certus est inquisitioni comitũ numerus constitutus. Sed vt hanc vim omittam, quanta illa sunt, quæ quoniam accusatorio iure, & more sunt facta, reprehendere nõ possumus, queri tamen cogimur. primum quod, distributis partibus, sermo est tota Asia dissipatus, Cn. Pompeium, quod L. Flacco est vehementer inimicus, contendisse a Lælio paterno amico, ac pernecessario, vt hunc hoc iudicio arcesseret, omnemq; ei suam auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium cõficiendum detulisse. Id hoc verisimilius Græcis hominibus videbatur, quod paullo ante familiarem Lælium in eadem prouincia Flacco viderant. Pompeij autem auctoritas cum apud omnes tanta est, quanta esse debet, tum excellit ista prouincia, quam nuper & prædonum, & regum bello liberauit. Adiunxit illa, vt eos, qui domo exire nolebant, testimonij denun-

tiatione terreret: qui domi ſtare nõ poterant, largo, & liberali viatico commoueret. Sic adoleſcens ingenij plenus locupletes metu, tenues præmio, ſtultos errore permouit. ſic ſunt expreſſa iſta præclara, quæ recitantur, pſephiſmata, non ſententijs, neque auctoritatibus declarata, nec iureiurãdo conſtricta, ſed porrigẽda manu, profundendoq; clamore multitudinis concitatæ. O morem præclarum, diſciplinamque quam a maioribus accepimus, ſi quidem teneremus, ſed neſcio quo pacto iam de manibus elabitur, nullam illi noſtri ſapientiſſimi, & ſanctiſſimi viri vim concionis eſſe voluerunt. Quæ ſciſceret plebs, aut quæ populus iuberet ſummota cõcione, diſtributis partibus, tributim, & centuriatim deſcriptis ordinibus, claſſibus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, & cognita iuberi, vetarique voluerunt. Græcorum autem totæ reſpub. ſedentis concionis temeritate adminiſtrantur. Itaque, vt hanc Græciam, quæ iamdiu ſuis conſilijs perculſa & afflicta eſt, omittam: illa vetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc vno malo concidit, libertate immoderata, ac licentia cõcionum. cum in theatro imperiti homines rerum omnium rudes, ignariq; cõſederant, tum bello inutilia ſuſcipiebant, tum ſeditioſos homines reip. præficiebant, tum optime meritos ciues e ciuitate eijciebant. Quod ſi hæc Athenis tum, cum illæ non ſolum in Græcia, ſed prope cunctis gentibus *eminebant, accidere ſunt ſolita: quam moderationem putatis in Phrygia, aut in Myſia concionum fuiſſe? Noſtras conciones illarum nationum homines plerumque perturbant. quid, cum ſoli ſunt ipſi, tandem fieri putatis? Cæſus eſt virgis Cynicus ille Athenagoras, qui in fame frumentum exportare erat auſus: data concio Lælio eſt, proceſſit ille, & Græcus apud Græcos non de culpa ſua dixit, ſed de pœna quæſtus eſt. porrexerunt manus: pſephiſma

natum

natum eſt.hoc teſtimoniũ eſt? nuper epulati,paullo ante omni largitione ſaturati Pergameni, quod Mitridates, qui multitudinem illam non auctoritate, ſed ſagina tenebat, ſe velle dixit, id ſutores & zonarij conclamarunt. hoc teſtimonium eſt ciuitatis? Ego teſtes a * Sicilia publice duxi:verum erant ea teſtimonia non concitatæ concionis, ſed iurati ſenatus. Quare iam non eſt mihi contentio cum teſte: vobis videndum eſt, ſintne hæc teſtimonia putanda. Adoleſcens bonus, honeſto loco natus, diſertus, cum maximo ornatiſſimoque comitatu venit in oppidum Græcorum:poſtulat concionem:locupletes homines, & graues, ne ſibi aduerſentur, teſtimonij denuntiatione deterret: egentes & leues ſpe * largitionis, & viatico publico, priuata etiam benignitate prolectat: opifices, & tabernarios, atque illam omnem fæcem ciuitatum quid eſt negotij concitare? in eum præſertim, qui nuper ſummo cum imperio fuerit, ſummo autem in amore eſſe propter nomen ipſum imperij non potuerit.Mirandum vero eſt, homines eos, quibus odio ſunt noſtræ ſecures, nomen acerbitati, ſcriptura, decumæ, portorium morti, libenter arripere facultatem lædendi,quæcumque detur. Mementote igitur, cum audietis pſephiſmata, non audire vos teſtimonia, audire temeritatem vulgi, audire vocem leuiſſimi cuiuſque,audire ſtrepitum imperitorum,audire cõcionem concitatam leuiſſimæ nationis. Itaque perſcrutamini penitus naturam, rationemque criminum:iam nihil præter * ſpeciem, nihil præter terrorem, ac minas reperietis. *

Deeſſe videntur nonnulla.

In ærario nihil habent ciuitates, nihil in vectigalibus.duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut verſura, aut tributo. nec tabulæ creditoris proferuntur,

nec tributi confectio vlla recitatur. Quam vero facile falsas rationes inferre, & in tabulas quodcumque commodum est, referre soleant, ex Cn. Pompeij litteris ad Hypseum, & Hypsei ad Pompeium missis quæso cognoscite. LITTERAE POMPEII ET HYPSEI. Satis ne vobis coarguere his auctoribus dissolutam Græcorum consuetudinem, licentiamque impudentem videmur? nisi forte, qui Cn. Pompeium, qui præsentem, qui nullo impellente fallebāt, eos vrgente Lælio, in absentem, & in L. Flaccum aut timidos fuisse, aut religiosos putamus. Sed fuerint incorruptæ litteræ domi, nunc vero quam habere auctoritatem, aut quam fidem possunt? triduo lex ad prætorem deferri, iudicum signis obsignari iubet: trigesimo die vix deferuntur. ne corrumpi tabulæ facile possint, idcirco lex obsignatas in publico poni voluit: at obsignantur corruptæ. quid refert igitur, tanto post ad iudices deferantur, an omnino non deferantur? Quid, si testium studium cum accusatore sociatum est? tamenne isti testes habebuntur? vbi est igitur illa exspectatio, quæ versari in iudicijs solet? nam antea cum dixerat accusator acriter, & vehementer, cumq; defensor suppliciter, demisseq; responderat: tertius ille erat exspectatus locus testium: qui aut sine vllo studio dicebāt: aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis. hoc vero quid est? vna sedent. ex accusatorum subsellijs surgunt, non dissimulant, non verētur. de subsellijs queror? vna ex domo prodeunt: si verbo titubarint, quo reuertantur non habebunt. An quisquam esse testis potest, quem accusator sine cura interroget, ne metuat ne sibi aliquid, quod ipse nolit, respondeat? vbi est igitur illa laus oratoris, quæ vel in accusatore antea, vel in patrono spectari solebat? bene testem interrogauit: callide accessit: reprehendit: quo voluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. Quid tu istum roges,

ges, Læli, qui priusquam hoc, Te rogo, dixeris, pluri etiam effundet, quam tu ei domi ante præscripseris? quid ego autem defensor rogem? nam aut oratio testium refelli solet: aut vita lædi. qua disputatione orationem refellam eius, qui dicit, Dedimus, nihil amplius? in hominem dicendum est igitur, cum oratio argumentationem non habet. Quid dicam in ignotum? Quærendum est ergo, & deplorandum, id quod iamdudum facio, de omni accusationis iniquitate. Primum de communi genere testium. dicit enim natio minime in testimonijs dicēdis religiosa. Propius accedo: nego esse ista testimonia, quæ tu ipse psephismata appellas: sed & fremitum egentium, & motum quendam temerarium Græculæ cōcionis. Intrabo etiam magis: qui gessit, non adest: qui numerasse dicitur, non est deductus: priuatæ litteræ nullæ proferuntur, publicæ retentæ sunt in accusatorum potestate. Summa est in testibus: hi viuunt cum inimicis, adsunt cum aduersarijs, habitant cum accusatoribus. Vtrum hic tandem disceptationem, & cognitionem veritatis, an innocentiæ labem aliquam, aut ruinam fore putatis? Multa enim sunt eiusmodi, iudices, vt etiam si in homine ipso de quo agitur, negligenda sint, tamen in * condicione, atq; in exemplo pertimescenda videantur. Si quem infimo loco natum, nullo splendore vitæ, nulla commendatione famæ defenderem: tamen * ciuis ciuem a ciuibus communis humanitatis iure, ac misericordia deprecarer, ne ignotis testibus, ne incitatis, ne accusatoris cōfessoribus, conuiuis, contubernalibus, ne hominibus leuitate Græcis, crudelitate barbaris, ciuem, ac supplicem vestrū dederetis: ne periculosam imitationem exempli reliquis in posterum proderetis. sed cum L. Flacci res agatur, cuius ex familia, qui primus consul factus est, primus in hac ciuitate consul fuit: cuius virtute regibus exterminatis, libertas in repub. constituta

est:quæ vsque ad hoc tempus honoribus,*imperio, rerum gestarum gloria continuata permãsit :cumq; ab hac perenni, contestataq; virtute maiorum non modo non degenerârit L.Flaccus, sed id,quod maxime florere in generis sui gloria viderat, laudem patriæ in libertatem vindicandæ prætor adamauerit: in hoc ego reo ne quod perniciosum exemplum prodatur,pertimescam? in quo,etiam si quid errasset, omnes boni conniuendum esse arbitrarentur. quod quidem ego non modo non postulo, sed contra, iudices, vos oro & obtestor, vt totam caussam quam maxime intentis oculis (vt aiunt) acerrime contemplemini. Nihil religione testatum, nihil veritate fundatum, nihil dolore expressum:contraque omnia corrupta libidine, iracundia, studio, pretio,periurio reperientur. Etenim iam vniuersa istorum cognita cupiditate, accedam ad singulas querelas criminationesque Græcorum. Classis nomine pecuniam ciuitatibus imperatam querũtur.quod nos factum, iudices, confitemur. sed si hoc crimen est,aut in eo est, quod non licuerit imperare: aut in eo, quod non opus fuerit nauibus: aut in eo, quod nulla hoc prætore classis nauigarit. Licuisse vt intelligas, cognosce quid, me consule, senatus decreuerit, cum quidem nihil a superioribus continuorum annorum decretis decesserit. SENATVSCONSVLTVM. Proximum est ergo,vt opus fuerit classe, necne, quæramus. Vtrum igitur hoc Græci statuent, aut vllæ exteræ nationes, an vestri prætores, vestri duces, vestri imperatores? Equidem existimo in eiusmodi regione, atque prouincia, quæ mari cincta, portubus distincta, insulis circumdata esset, non solum præsidij, sed etiam ornandi imperij caussa nauigandum fuisse. Hæc enim ratio, ac magnitudo animorum in maioribus nostris fuit: vt cum in priuatis rebus, suisque sumptibus minimo contenti, tenuissimo cultu viuerent: in imperio atque

que in publica dignitate omnia ad gloriam, ſplendoremque reuocarent. quæritur enim in re domeſtica continentiæ laus: in publica dignitatis. Quid ſi etiam præſidij cauſſa claſſem habuit? quis erit tam iniquus, qui reprehendat? Nulli erant prædones. quid? Nullos fore, quis præſtare poterat? Minuis, inquit, gloriam Pompeij. immo tu auges moleſtiam. ille enim claſſes prædonum, vrbes, portus, receptacula ſuſtulit: pacem maritimam ſumma virtute, atque incredibili celeritate confecit: illud vero neque ſuſcepit, neque ſuſcipere debuit, vt ſi qua vſpiam nauicula prædonum apparuiſſet, accuſandus videretur. itaque ipſe in Aſia, cum omnia iam bella terra, mariq; confeciſſet: claſſem tamen ijſdem iſtis ciuitatibus imperauit. quod ſi tum ſtatuit opus eſſe, cum ipſius præſentis nomine tuta omnia, & pacata eſſe poterant: quid, cum ille deceſſiſſet, Flacco exiſtimatis ſtatuendum, & faciendum fuiſſe? Quid nos hic? nonne ipſo Pompeio auctore, Silano & Murena COSS. decreuimus, vt claſſis in Italia nauigaret? nonne eo ipſo tempore, cum L. Flaccus in Aſia remiges imperabat, nos hic in mare ſuperum, & inferū ſeſtertium ter & quadragies rogabamus? quid poſtremo anno? nonne M. Curio & P. Sextilio quæſtoribus pecunia in claſſem eſt erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerūt? Illa eſt enim gloria diuina Pompeij: primum prædones eos, qui tum cum illi bellum maritimum gerendum datum eſt, toto mari diſperſi vagabantur, redactas eſſe omnes in poteſtatem: deinde Syriam eſſe noſtram, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemæum regem nihil audere: præterea Cretam Metelli virtute eſſe noſtram. nihil eſſe vnde proficiſcantur. nihil quo reuertantur: omnes ſinus, promontoria, litora, inſulas, vrbes maritimas, clauſtris imperij noſtri contineri. Quod ſi, Flacco prætore, nemo in mari prædo fuiſſet, tamen huius dili-

gentia reprehendenda non esset. idcirco enim quod hic classem habuisset, existimarem non fuisse. Quid, si L. Oppij, L. Agrij, C. Cestij equitum Romanorum, huius etiam clarissimi viri Cn. Domitij, qui in Asia tũ legatus fuit, testimonio doceo, eo ipso tempore, quo tu ipse negas classem habendam fuisse, complures a prædonibus esse captos? tamen Flacci consilium in remigibus imperandis reprehendetur? quid, si etiam occisus est a piratis Adramitenus homo nobilis, cuius est fere nobis omnibus nomen auditum: Acinas pugil Olympionices? hoc est apud Græcos (quoniam de eorum grauitate dicimus) prope maius, & gloriosius, quã Romæ triumphasse. At neminem cepisti, quam multi oræ maritimæ clarissimi viri præfuerunt, qui cum prædonem nullum cepissent: mare tamen tutum præstiterunt? casus est enim in capiendo, locus, euentus, occasio: defendendi facilis est cautio, non solum latibulis occultorum locorum: sed etiam tempestatũ moderatione, & conuersione. Reliquum est, vt quæratur, vtrum nostra ista classis cursu, & remis, an sumptu tantum, & litteris nauigarit. Num igitur negari potest, cuius rei cuncta testis est Asia, bipartito classem distributam fuisse? vt vna pars supra Ephesum, altera infra Ephesum nauigaret? hac classe M. Crassus vir amplissimus ab Aeno in Asiam, his nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniam nauigauit: In quo igitur prætoris est diligentia requirenda? in numero nauium, & in descriptione æquabili sumptus? dimidium eius, quo Pompeius erat vsus, imperauit: num potuit parcius? descripsit autem pecuniam ad Pompeij rationem, quæ fuit accommodata L. Sullæ descriptioni: * qui cum omnes Asiæ ciuitates pro portione in prouincias descripsisset, illam rationem in imperãdo sumptu & Pompeius, & Flaccus secutus est. neque est adhuc tamen ea summa completa. non refert

vero,

vero. quid lucretur? cum enim genus imperatæ pecuniæ suscepit: id, quod tu crimen esse vis, confitetur. qui igitur probari potest in ea pecunia non referenda, crimen sibi ipsum facere, in qua crimen esset nullum, si referret? At enim negas fratrem meum, qui L. Flacco successerit, pecuniam vllam in remiges imperasse. Equidem Q. fratris mei laude delector: sed alijs magis, grauioribus, atque maioribus. Aliud quiddam statuit, aliud vidit: existimauit quocumque tempore auditum quid esset de prædonibus, quam vellet subito se classem comparaturum. denique hoc primus frater meus in Asia fecit, vt hoc sumptu remigum ciuitates leuaret. crimen autem tum videri solet, cum aliquis sumptus instituit eos, qui antea non erant instituti, non, cum successor aliquid immutat de institutis priorum. Flaccus, quid alij postea facturi essent, scire non poterat: quid fecissent, videbat. Sed quoniam de communi totius Asiæ crimine dictum est, aggrediar iam ad singulas ciuitates, ex quibus sit sane nobis prima ciuitas Acmonensis. Citat præco voce maxima legatos Acmonenses. procedit vnus Asclepiades. * prodeant ceteri. etiamne præconem mentiri coegisti? est enim credo is vir iste, vt ciuitatis nomen sua auctoritate sustineat. damnatus turpissimis iudicijs domi, notatus litteris publicis: cuius de probris, adulterijs, ac stupris exstant Acmonensium litteræ: quas ego non solum propter lōgitudinem, sed etiam propter turpissimam obscenitatem verborum prætereundas puto. Dixit publice datum drachmarum c c. & vi. millia: dixit tantum: nihil ostendit: nihil protulit: sed adiunxit id, quod certe, quoniam erat domesticum, docere debuit: se priuatim drachmas c c v i. dedisse. Quantum sibi ablatum homo impudentissimus dicit, tantum numquam est ausus, vt haberet, optare. Ab A. Sextilio dicit se dedisse

& a ſuis fratribus,potuit dare Sextilius. nam fratres quidem conſortes ſunt mendicitatis. Audiamus igitur Sextilium: fratres denique ipſi prodeant: quam volent impudenter mentiantur: & quod numquam habuerint, dediſſe ſe dicant: tamen aliquid fortaſſe coram producti dicent, in quo reprehendantur. Non deduxi, inquit, Sextilium. Cedo tabulas: non deportaui. Fratres ſaltem exhibe: non denuntiaui. Quod ergo vnus Aſclepiades, fortuna egens, vita turpis, exiſtimatione damnatus, impudentia atque audacia fretus,ſine tabulis,ſine auctore legerit, id nos quaſi crimen, aut teſtimonium pertimeſcamus? Idem laudationem, quam nos ab Aemonenſibus Flacco datam proferebamus, falſam eſſe dicebat.cuius quidem laudationis iactura exoptãda nobis fuit.nam vt ſignum publicum inſpexit pręclarus iſte auctor ſuæ ciuitatis: ſolere ſuos ciues,ceteroſque Græcos ex tempore,quod opus ſit,obſignare dixit. tu vero tibi habeto iſtam laudationem. nec enim Aemonenſium teſtimonio Flacci vita, & dignitas nititur. das enim mihi, quod hæc cauſſa maxime poſtulat, nullam grauitatem,nullam conſtantiam, nullum firmum in Græcis hominibus conſilium, nullam deniq; eſſe teſtimonij fidem. niſi vero hactenus iſta formula teſtimonij,atq; orationis tuæ deſcribi, ac diſtigui poteſt, vt Flacco abſenti aliquid ciuitates tribuiſſe dicantur: Lælio præſenti, per ſe agenti,vi legis,iure accuſationis,opibus pręterea ſuis terrenti, ac minãti, nihil temporis cauſſa ſcripſiſſe,aut obſignaſſe videantur. Equidem in minimis rebus ſæpe res magnas vidi, iudices, deprehendi,ac teneri,vt in hoc Aſclepiade.hæc,quæ * eſt a nobis prolata laudatio, obſignata erat creta illa Aſiatica, quæ fere eſt omnibus nota nobis: qua vtuntur omnes non modo in publicis, ſed etiam in priuatis litteris, quas quotidie videmus mitti a publicanis,ſæpe vnicuiq; noſtrũ. neq; enim teſtis ipſe

ſigno

ſigno inſpecto, falſum nos proferre dixit, ſed leuitatem totius Aſiæ protulit: de qua nos & libenter, & facile concedimus. Noſtra igitur laudatio, quam ille temporis cauſſa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, conſignata creta eſt: in illo autem teſtimonio, quod accuſatori dicitur datum, ceram eſſe * videmus. hic ego, iudices, ſi vos Aemonenſium decretis, ſi ceterorum Phrygum litteris permoueri putarem, vociferarer, & quantum maxime poſſem, contenderem, teſtarer publicanos, excitarem negotiatores, veſtram etiam conſcientiam implorarem, cera deprehenſa confiderem totius teſtimonij fictam audaciam manifeſto comprehēſam, atq; oppreſſam teneri. nunc vero non inſultabo vehemētius, nec volitabo in hoc inſolentius, neq; in iſtū nugatorem tamquam in aliquem teſtem inuehar, neq; in toto Aemonenſium teſtimonio, ſiue hic confictum eſt, vt apparet, ſiue miſſum domo eſt, vt dicitur, commouebor. etenim quibus ego iſtam laudationem remittam, quoniam ſunt (vt Aſclepiades dicit) leues, horum teſtimonium non pertimeſcam. Venio nunc ad Dorylenſium teſtimonium, qui producti, tabulas ſe publicas ad ſpeluncas perdidiſſe dixerunt. O paſtores neſcio quos cupidos litterarum: ſiquidem nihil iſtis præter litteras abſtulerunt. ſed aliud eſſe cauſſæ ſuſpicamur, ne forte iſti parum verſuti eſſe videantur. pœna eſt, vt opinor Dorylenſium grauior, quam apud alios, falſarum & corruptarum litterarum. ſi veras protuliſſent, criminis nihil erat: ſi falſas, erat pœna. belliſſimum putarunt, dicere amiſſas. quieſcant igitur, & me hoc in lucro ponere atque aliud agere patiantur. non ſinunt. ſupplet enim ille neſcio quis, & priuatim dicit ſe dediſſe. hoc vero ferri nullo modo poteſt. qui de tabulis publicis recitat, iis quæ in accuſatoris poteſtate fuerunt, non debet habere auctoritatem: ſed tamen * iudicium fieri videtur, cum tabulæ illæ

ipsæ, cuiusquemodi sint, proferuntur. cum vero is, quem nemo vestrum vidit vmquam, nemo qui mortalis esset, audiuit, tantum dicit, dedi: dubitabitis, iudices, quin ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum ciuem vindicetis? Atque huic eidem nuper tres equites Rom. honesti, & graues, cum in caussa liberali eum, qui asserebatur, cognatum suum esse diceret, non crediderunt, qui hoc euenit, vt qui locuples testis doloris, & sanguinis sui non fuerit, idem sit grauis auctor iniuriæ publicæ? Atque hic Dorylensis nuper cum efferretur magna frequentia, consessuque vestro, mortis illius inuidiam in L. Flaccum Lælius conferebat. facis iniuste, Læli, si putas periculo nostro viuere tuos contubernales: * præsertim cum tua negligentia factum arbitremur. homini enim Phrygi, qui arborem fici numquam vidisset, ficinam ficorum obiecisti. cuius mors te * ex aliqua parte releuauit. edacem enim hospitem amisisti. Flacco vero quid profuit? qui valuit tamdiu, dum huc prodiret: mortuus est aculeo iam dimisso, ac dicto testimonio. At istud columen actionis tuæ Mithridates, posteaquam biduum retentus testis a nobis, effudit, quæ voluit omnia, reprehensus, conuictus, fractusque discessit: ambulat cum lorica. metuit homo doctus & sapiens, ne L. Flaccus nunc se scelere alliget, cum iam testem illum effugere non possit: vt qui ante dictum testimonium sibi temperarit, cum tamen aliquid assequi posset, is nunc id agat, vt ad falsum auaritiæ testimonium verum etiam maleficij crimen adiungat. Sed de hoc teste, totoque Mithridatico * disseruit & subtiliter, & copiose Q. Hortensius. nos, vt instituimus, ad reliqua pergamus. Caput est omnium Græcorum concitandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclides ille Temnites, homo ineptus, & loquax, sed (vt sibi videtur) ita doctus, vt etiam magistrum aliorum se esse dicat: & qui ita sit ambitiosus,

bitiosus,vt omnes vos, nosque quotidie persalutet, Temni vsque ad illam ætatem in senatum venire non potuit: & qui se artem dicendi traditurum etiam ceteris profiteatur, ipse omnibus turpissimis iudicijs victus * est. Pari felicitate vna legatus venit Nicomedes, qui neque in senatum vlla condicione peruenire potuit, & furti, & pro socio damnatus est. Nam princeps legationis Lysanias adeptus est ordinem senatorium: sed cum rempublicam nimium amplecteretur,peculatus damnatus, & bona,& senatorium nomen amisit. Hi tres etiam ærarij nostri tabulas falsas esse voluerunt. Nam seruos nouem se professi sunt habere, cum omnino sine comite venissent. Decreto scribendo primum video affuisse Lysaniam, cuius fratris bona,quod is populo non soluebat,prætore Flacco publice venierunt. Præterea Philippus est Lysaniæ gener, & Hermobius,cuius frater Poles item pecuniæ publicæ est condemnatus,dicunt se Flacco, & ijs qui simul essent,dragmarum x v millia dedisse. Cum ciuitate mihi res est accerrima, & conficientissima litterarum, in qua nummus * commoueri nullus potest sine quinque prætoribus,tribus quęstoribus, quattuor mensarijs, qui apud illos a populo creantur. ex hoc tanto numero deductus est nemo: & cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant,maiorem etiam aliam cum huic * eidem darent, in ædem sacram reficiendam se perscripsisse dicunt: quod minime conuenit. nam aut omnia occulte referenda fuerunt, aut aperte omnia. cum perscribunt nominatim Flacco, nihil timent, nihil verentur: cum operi publico referunt, ijdem homines,subito eundem,quem contempserant,pertimescunt. Si prætor dedit, vt est scriptum, a quæstore numerauit, quæstor a mensa publica, mensa aut ex vectigali, aut ex tributo. Numquam erit istud simile criminis, nisi mihi totam rationem,

omni,& personarum genere,& litterarum explicaris. Vel quod est in eodem decreto scriptum, homines clarissimos ciuitatis, amplissimis vsos honoribus hoc prætore circumuentos. Cur hi neque in iudicio adsunt, neque in decreto nominantur? Non enim credo significari isto loco * tuum, qui se erigit, Heraclidem. vtrum enim in clarissimis est ciuibus, quem iudicatum hic duxit Hermippus? qui hanc ipsam legationem, quam habet, non accepit a suis ciuibus, sed vsque Tmolo petiuit: cui nullus honos in sua ciuitate habitus est vmquam. res autem ea, quæ tenuissimis committebatur, huic vni in vita commissa sola est. custos T. Aufidio prætore * in frumento publico est positus: pro quo cum a P. Varino prætore pecuniam accepisset, celauit suos ciues, vltroque ijs sumptum intulit. quod posteaquam Temni litteris a P. Varino missis cognitum, atque patefactum est, cumque eadem de re Cn. Lentulus, qui censor fuit, Temnitarum patronus litteras misisset, Heraclidem istum Temni nemo postea vidit. Atq; vt eius impudentiam perspicere possitis, caussam ipsam, quæ leuissimi hominis animum in Flaccum incitauit, quæso, cognoscite. Fundum Cymęum Romæ mercatus est de pupillo Meculonio. cum verbis se locupletem faceret, haberet nihil præter illam impudentiam, quam videtis: pecuniam sumpsit mutuam a Sext. Sigola iudice hoc nostro primario viro, qui, & rem agnoscit, neq; hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fuluij Veratij lectissimi hominis * fide. ei cum solueret, sumpsit a C. & M. Fufijs, equitibus Rom. primarijs viris. Hic, hercule, cornici oculum, vt dicitur. nam hunc Hermippum, hominem eruditum, ciuem suum, cui debebat esse notissimus, percussit. eius enim fide sumpsit a Fufijs, Securus Hermippus Temnum proficiscitur, cum iste sese pecuniam, quam huius fide sumpserat, a discipulis suis diceret Fufijs persoluturum. habebat

enim

enim rhetor iste adolescentes quosdam locupletes, quos dimidio redderet stultiores, quam acceperat, vbi nihil possent dicere, nisi ignorantiam litterarum. Neminem quidem adeo infatuare potuit, vt ei nummum vllum crederet. itaque cum Roma clam esset profectus, multosque minutis mutuationibus fraudauisset, in Asiam venit. Hermippoque percunctanti de nomine Fufiano respondet, se omnem pecuniam Fufijs persoluisse. Interim, neq; ita longo interuallo libertus a Fufijs cum litteris ad Hermippum venit, pecunia petitur ab Hermippo: Hermippus ab Heraclide petit: ipse tamen Fufijs satisfacit absentibus, & fidem suam liberat. hunc æstuantem, & tergiuersantem iudicio ille persequitur: a recuperatoribus caussa cognoscitur. Nolite existimare, iudices, non vnam, & eandem omnibus in locis esse fraudatorum & infitiatorum impudentiam. fecit eadem omnia, quæ nostri debitores solent: negauit sese omnino versuram vllam fecisse Romæ: Fufiorum se affirmauit numquam omnino nomen audisse: Hermippum vero ipsum pudentissimum, atque optimum virum, veterem amicum, atque hospitem meum, splendidissimum, atque ornatissimum ciuitatis suæ, probris omnibus, maledictisque vexauit. Sed cum se homo volubilis quadam præcipiti celeritate dicendi in illa oratione iactaret, repente testimonijs Fufiorum, nominibusque recitatis, homo audacissimus pertimuit, loquacissimus obmutuit. Itaque recuperatores contra istam rem minime dubiam prima actione iudicauerunt. Cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. Habetis & honestatem hominis, & auctoritatem testimonij, & caussam omnem simultatis. Atque is ab Hermippo missus, cum ei pauca mancipia vendidisset, Romam se contulit: deinde in Asiam rediit, cum iam frater meus Flacco successisset. ad

quem adijt, caussamque ita detulit, recuperatores vi Flacci coactos, & metu, falsum inuitos iudicauisse. Frater meus pro sua æquitate, prudentiaque decreuit, vt si iudicatum negaret, in duplum iret: si metu coactos diceret, haberet eosdem recuperatores. recusauit, & quasi nihil esset actum, nihil iudicatum, ab Hermippo, ibidem mancipia, quæ ipse ei vendiderat, petere cœpit. M. Gratidius legatus, ad quem est aditum, actionem se daturum negauit: re iudicata stari ostendit placere. Iterum iste, cui nullus esset vmquam consistendi locus, Romam se retulit: persequitur Hermippus, qui numquam istius impudentiæ cessit. petit Heraclides a C. Plotio Senatore, viro primario, qui legatus in Asia fuerat, mancipia quædam, quæ se, cum iudicatum esset, per vim vendidisse dicebat. Q. Naso vir ornatissimus, qui prætor fuerat, iudex sumitur: qui cum sententiam secundum Plotium se dicturum ostenderet, ab eo iudice * abijt, & quod iudicium lege non erat, caussam totam reliquit. Satisne vobis, iudices, videor ad singulos testes accedere, neque, vt primo constitueram, tantummodo cum vniuerso genere confligere? Venio ad Lysaniam eiusdem ciuitatis, peculiarem tuum, Deciane, testem: quem tu cum ephebum Temni cognosses, quoniam te nudus delectarat, semper nudum esse voluisti. abduxisti Temno Apollonidem: pecuniam adolescentulo grandi fenore fiducia tamen accepta, occupauisti. Hanc fiduciam commissam tibi tenes hodie, ac possides. eum tu testem spe recuperandi fundi paterni venire ad testimonium dicendum coegisti. Qui, quoniam testimonium, * dixit,, * quidnam sit dicturus exspecto. Noui genus hominum, noui consuetudinem, noui libidinem. Itaque, & si teneo quid sit dicere paratus, nihil tamen contra disputabo prius, quam dixerit. totum enim conuertet, atque alia finget. Quamobrem & il-

le

le seruet, quod parauit: & ego me ad id quod attulerit integrum conseruabo. Venio nunc ad eam ciuitatem, in quam ego multa, & magna officia contuli, &, quam meus frater in primis colit atq; diligit: quæ si ciuitas per viros bonos, grauesque homines querelas ad vos detulisset, paullo commouerer magis: nunc vero quid putem? Trallianos Mæandrio caussam commisisse homini egēti, sordido, sine honore, sine existimatione, sine censu? vbi erant illi * Pythodori, Aetidemi, Lepisones, ceteri homines apud nos noti, inter suos nobiles? vbi illa magnifica, & gloriosa ostentatio ciuitatis? nonne esset auditū, si hanc caussam agerent seuere, non modo legatū, sed Trallianum omnino dici Mæandrium? huic illi legato, huic publico testi patronum suum iam inde a patre, atq; maioribus L. Flaccum mactandum ciuitatis testimonio tradidissent? Non est ita, iudices, non est profecto. vidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum testem Trallianum, vidi Parrhasium, vidi Archidemum, cum quidem idem hic mihi Mæandrius quasi ministrator aderat, subijciens, quid in suos ciues, ciuitatemque, si vellem, dicerem. nihil enim illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. Quare si hunc habent auctorem Tralliani doloris sui, si hunc custodem litterarum, si hunc testem iniuriæ, si hunc auctorem querelarum. remittant spiritus, comprimant animos suos, sedent arrogantiam, fateantur in Mæandrij persona esse expressam * speciem ciuitatis: sin istum semper illi ipsi domi proterendum esse, & conculcandum putauerunt: desinant putare auctoritatem esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo. Sed exponam, quid in re sit, vt quamobrem ista ciuitas, neque seuere Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, scire possitis. Erat ei Castriciano nomine irata: de quo toto respondit Hortensius: inuita soluerat Castricio pe-

cuniam iamdiu debitam.hinc totum odium,hinc omnis offensio.quo cum venisset Lælius ad iratos, & illud Castricianum vulnus dicendo refricuisset,*siluerunt principes, neq; in illa concione adfuerunt, neque istius decreti,ac testimonij auctores esse voluerunt. vsque eo orba * fuit ab optimatibus illa concio,vt princeps principum esset Mæandrius:cuius lingua, quasi flabello seditionis, illa tum est egentium concio ventilata. Itaque ciuitatis pudentis,vt ego semper existimaui, & grauis, vt ipsi existimari volunt,iustum dolorem,querelasq; cognoscite.Quę pecunia fuerit apud se Flacci patris nomine collata a ciuitatibus, hanc a se esse ablatam queruntur.alio loco quæram,quid licuerit Flacco nunc tantum a Trallianis requiro, quam pecuniam a se ablatam queruntur,suamne dicant,sibi a ciuitatibus collatam in vsum suum? cupio audire. non, inquit, dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies festos, atque ludos. quid tum? hanc te,inquit,capere non licuit. iam id video: sed primum illud tenebo. queritur grauis,locuples,ornata ciuitas, quod non retinet alienum: spoliatam se dicit, quod id non habet,quod eius non fuit,quid hoc impudentius dici, aut fingi potest?delectum est oppidum, quo in oppido vno pecunia a tota Asia ad honores L. Flacci poneretur: hæc pecunia ab honoribus translata in quæstum,& feneratioñe, recuperata est multis post annis. quæ ciuitati facta est iniuria?at moleste fert ciuitas.credo,amissum est enim præter spem, quod erat spe deuoratum lucrum.at queritur.impudenter facit. non enim omnia, quæ dolemus, eadem iure queri possumus.at accusat verbis grauissimis.nõ ciuitas, sed imperiti homines a Mæandrio concitati. Quo loco etiam, atq; etiam facite vt recordemini, quæ sit temeritas multitudinis, quæ leuitas propria Græcorum,quid in cõcione seditiosa valeat oratio.

hic

hic in hac grauissima, & moderatissima ciuitate, cũ est forum plenum iudiciorum, plenum magistratuum, plenum optimorum virorum,& ciuium, cum speculatur,atque obsidet rostra vindex temeritatis, & moderatrix officij curia, tamen quantos fluctus excitari concionum videtis? quid vos fieri censetis Trallibus? * an id, quod Pergami? nisi forte hæ ciuitates existimari volunt, facilius vna se epistola Mithridatis moueri, impelliq; potuisse, vt amicitiã populi Romani, fidem suam,iura omnia officij,humanitatisque violarent, quam vt filium testimonio læderent,cuius patrem armis pellendum a suis mœnibus censuissent. Quare nolite mihi ista nomina ciuitatum nobilium opponere. Quos enim hostes hæc familia contempsit, numquam eosdem testes pertimescet. vobis autem est confitendum,si consilijs principum vestræ ciuitates reguntur,non multitudinis temeritate, sed optimatum consilio bellum ab istis ciuitatibus cum populo Rom.esse susceptũ, sin ille tum motus est temeritate imperitorum excitatus, patiamini me delicta vulgi a publica caussa separare. At enim istam pecuniam huic capere non licuit. vtrum vultis patri Flacco licuisse,necne?si licuit,sicuti certe licuit,ad eius honores collatam,ex quibus ipse nihil capiebat, patris pecuniam recte abstulit filius: si non licuit, tamen illo mortuo, non modo filius, sed quiuis heres rectissime potuit auferre. Ac tum quidem Tralliani, cum ipsi graui fenore istam pecuniam multos annos occupauissent: a Flacco tamen omnia, quæ voluerunt, impetrauerunt: neq; tam fuerunt impudentes,vt id,quod Lælius dixit, dicere auderent, hanc eis pecuniam abstulisse Mithridatem. quis enim erat, qui non sciret in ornandis studiosiorẽ Mithridatem, quam in spoliandis Trallianis fuisse? Quæ quidem a me si, vt dicenda sunt, dicerentur, grauius agerem, iudices, quam adhuc egi, quantam Asiaticis testibus fidem

habere vos conueniret: reuocarem animos vestros ad Mithridatici belli memoriam, ad illam vniuersorum ciuiū Ro. per tot vrbes vno puncto temporis miserā crudelemq; cædē: prætores nostros deditos, legatos in vincula cōiectos, nominis prope Romani memoriam cum vestigio imperij non modo ex ædibus Græcorum, verum etiā ex litteris esse deletam. Mithridatem deum, illum patrem, illum conseruatorem Asiæ, illum Euium, Dionysium, Bacchum, Liberum nominabant. vnum atque idem erat tempus, cum L. Flacco consuli portas tota Asia claudebat, Cappadocem autem illum non modo recipiebat suis vrbibus, verum etiam vltro vocabat. liceat hæc nobis, si obliuisci non possumus, at tacere: liceat mihi potius de leuitate Græcorū quæri, quam de crudelitate. Auctoritatem isti habeant apud eos, quos esse omnino noluerunt? nam quoscumque potuerunt togatos, interemerunt: nomen ciuium Romanorum, quantum in ipsis fuit, sustulerunt. In hac igitur vrbe se iactant, quam oderunt: apud eos, quos inuiti vident: in ea rep. ad quam opprimendam non animus eis, sed vires defuerunt. Aspiciant hunc florem legatorum, laudatorumque Flacci ex vera, atque integra Græcia: tum se ipsi expendant, tum his se comparent, tum si audebunt, dignitati horum *componant suam. Adsunt Athenienses, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur: de quorum * vrbis positione, propter pulchritudinem, etiam inter deos certamen fuisse proditum est: quæ vetustate ea est, vt ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur, & eorum eadem terra parens, altrix, patria, dicatur: auctoritate autem tanta est, vt iam fractum prope, ac debilitatum Græciæ nomen huius vrbis laude nitatur. Adsunt Lacedæmonij, cuius ciuitatis spectata, ac nobilitata virtus non solum natura corroborata, verum etiam disci-
plina

plina putatur: qui soli toto orbe terrarum septingentos iam annos amplius, vnis moribus, & numquam mutatis legibus viuunt. Adsunt ex Achaia cuncta multi legati, Bœotia, Thessalia, quibus locis nuper legatus L. Flaccus, imperatore Metello, præfuit. Neque vero te, Massilia, prætereo, quæ L. Flaccum militem, quæstoremq; cognosti: cuius ego ciuitatis disciplinam, atque grauitatem non solum Græciæ, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam*dicam: quæ tam procul a Græcorum omnium regionibus, disciplinis, linguaque diuisa, cum in vltimis terris cincta Gallorum gentibus barbariæ fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, vt omnes eius instituta laudare facilius possint, quam æmulari. Hisce vtitur laudatoribus Flaccus, his innocentiæ testibus, vt Græcorum cupiditati, Græcorum auxilio resistamus. Quamquam quis ignorat, qui modo vmquam mediocriter res istas scire curauit, quin tria Græcorum genera sint vere? quorum vni sunt Athenienses, quæ gens Ionum habebatur: Aeoles alteri: Dores tertij nominabantur. Atque hæc cuncta Græcia quæ fama, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperio, & bellica laude floruit, paruum quendam locum, vt scitis, Europæ tenet, semperque tenuit: Asiæ maritimam oram bello superatam cinxit vrbibus, non vt munitam colonijs illam augeret, * sed vt obsessam teneret. Quamobrem quæso a vobis Asiatici testes, vt cum vere recordari voletis, quantum auctoritatis in iudicium afferatis, vosmetipsi describatis Asiam: nec quid alienigenæ de vobis loqui soleant, sed quid vosmetipsi de genere vestro statuatis, memineritis. Namque vt opinor, Asia vestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia. vtrum igitur nostrum est, an vestrum hoc vetus prouerbium, Phrygem plagis fieri solere meliorem? Quid de tota Ca-

ria? nonne hoc vestra voce vulgatum est, siquid cum periculo experiri velis in *Care id potissimum esse faciundum? Quid porro in Græco sermone tam tritum, atque celebratum est, quam si quis despicatui ducitur, vt Mysorum vltimus esse dicatur? Nam quid ego dicam de Lydia? quis vmquam Græcus comœdiam scripsit, in qua seruus primarũ partium non Lydus esset? Quamobrem, quæ vobis sit iniuria, si statuimus vestro nobis iudicio standum esse de vobis? Equidem mihi iam satis, superque dixisse videor de Asiatico genere testium: sed tamen vestrum est, iudices omnia, quæ dici possunt in hominum leuitatem, inconstantiam, cupiditatem, etiam si a me minus dicuntur, vestris animis, & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia Iudaici, hoc nimirum est illud, quod non longe a gradibus Aurelijs hæc caussa dicitur. ob hoc crimen hic locus abs te, Læli, atque illa turba quesita est: scis quanta sit manus, quanta concordia, quantum valeat in concionibus.* Sic summissa voce agam, tantum vt iudices audeant. neq; enim desunt, qui istos in me atq; optimũ quemq; incitent: quos ego, quo id facilius faciant, non adiuuabo. Cum aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus vestris prouincijs Hierosolymam exportari soleret: Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret. Quis est, iudices, qui hoc non vere laudare possit? exportari aurum non oportere. cum sæpe antea senatus, tum, me consule grauissime iudicauit. huic autem barbaræ superstitioni resistere, seueritatis: multitudinem Iudeorum flagrantem nonnumquam in concionibus pro republica contemnere grauitatis summæ fuit. At Cn. Pompeius, captis Hierosolymis, victor ex illo fano nihil attigit. in primis hoc, vt multa alia sapienter. In tam suspiciosa, ac maledica ciuitate, locum sermoni obtrectatorum non reliquit. non enim credo religionem
&

& Iudæorum & hostium, impedimento præstantissimo imperatori, sed pudorem fuisse. Vbi ergo crimen est? quoniam quidem furtum nusquam reprehendis, edictum probas, iudicatum fateris, quæsitum & * prolatum palam non negas, actum esse per viros primarios res ipsa declarat. Apameæ manifeste comprehensum, ante pedes prætoris in foro expensum est auri pondo centum paullo minus per Sex. Cæsium equitem Romanum, castissimum hominem atq; integerrimum: Laodiceæ viginti pondo paullo amplius per hunc ipsum L. Peduceum iudicem nostrum: Adrymenti per Cn. Domitium legatum: Pergami non multum. auri ratio constat: aurum in ærario est: furtum non reprehenditur: inuidia quæritur: a iudicibus oratio auertitur: vox in coronam, turbamque effunditur. Sua cuiq; ciuitati religio, Læli est: nostra nobis. Stantibus Hierosolymis, pacatisq; Iudæis, tamen istorum religio sacrorum a splendore huius imperij, grauitate nominis nostri, maiorum institutis abhorrebat: nunc vero hoc magis, quod illa gens quid de imperio nostro sentiret, ostendit armis: quam cara dijs immortalibus esset, docuit, quod est victa, quod elocata, quod seruata. Quamobrem, quoniam quod crimen esse voluisti, id totum vides in laudem esse conuersum, veniamus iam ad ciuium Romanorum quærelas. Ex quibus sit sane prima Deciani. Quid tibi tandem, Deciane, iniuriæ factum est? negotiaris in libera ciuitate. primum patere me esse curiosum: quousque negotiabere? præsertim cum sis isto loco natus. annos iam triginta in foro versaris, sed tamen Pargameno. longo interuallo, si quando tibi peregrinari commodum est, Romam aduenis, affers faciem nouam, nomen vetus, purpuram Tyriam: in qua tibi inuideo, quod vnis vestimentis tamdiu lautus es. Verum esto: negotiari libet: cur non Pergami? Smyrnæ? Trallibus? vbi & multi ciues Roma-

ni sunt, & ius a nostro magistratu dicitur? otium te delectat: lites, turbæ, præ or * odio est: Græcorũ libertate gaudes. cur ergo vnus tu Appollonidenses amantissimos populi Ro. fidelissimos socios, miseriores es habes, quam aut Mithridates, aut etiam pater tuus * habuit vmquam? cur his per te frui libertate sua, cur denique esse liberis non licet? homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, a Græcorum luxuria, & leuitate remotissimi, patres familias suo contenti, aratores, rusticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia, culturaq; meliores. in hisce agris tu prædia habere voluisti. omnino mallem, & magis erat tuum, si iam te crassi agri delectabant, hic alicubi in Crustumino, aut in Capenati parauisses. verum esto, Catonis est dictum, Pedibus compensari pecuniam. longe omnino a Tyberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu errasset nisi ducem Telephum inuenisset. Sed concedo id quoque: placuit oppidum: regio delectauit: emisses. Amyntas est genere, honore, existimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius socrum, mulierem imbecilli consilij satis locupletem pellexit Decianus ad sese: & cum illa, quid ageretur, nesciret, in possessione prædiorum eius familiam suam collocauit: vxorem abduxit ab Amynta prægnantem, quæ peperit apud Decianum filiam: hodieque apud Decianum est, & vxor Amyntæ, & filia. Num quid harum rerum a me fingitur, Deciane? sciunt hæc omnes nobiles, sciunt boni viri, sciunt denique nostri homines, sciũt mediocres negotiatores. Exsurge Amynta, repete a Deciano non pecuniam, non prædia: socrum denique sibi habeat· restituat vxorem: reddat misero patri filiam. nam membra, quæ debilitauit lapidibus, fustibus, ferro: manus, quas contudit, digitos, quos confregit, neruos, quos concidit, restituere non potest: filiam, filiam, inquam

ærumnoso

ærumnoſo patri, Deciane, redde. Hæc Flacco te non probaſſe miraris? cui quæſo tandem probaſti? emptiones falſas, prædiorum proſcriptiones cum mulierculis aperta circumſcriptione feciſti. *tutor his, moribus Græcorum aſcribendus fuit: Ptolemocratem ſcripſiſti mercenarium, & adminiſtrum conſiliorum tuorum. adductus eſt in iudicium Ptolemocrates de dolo malo, & de fraude a Dione huius ipſius tutelæ nomine. Qui concurſus ex oppidis finitimis vndiq;? qui dolor animorum? quæ querela? condemnatus eſt Ptolemocrates ſententijs omnibus: irritæ venditiones, irritæ proſcriptiones: non reſtituis: defers ad Pergamenos, vt illi reciperent in ſuas litteras publicas, præclaras proſcriptiones, & emptiones tuas: repudiant, reijciunt. at qui homines? Pergameni laudatores tui. ita enim mihi gloriari viſus es laudatione Pergamenorum, quaſi honorem maiorum tuorum aſſecutus eſſes, & hoc te ſuperiorem putabas eſſe, quam Lælium, quod te ciuitas Pergamena laudaret. num honeſtior eſt ciuitas Pergamena, quam Smyrnæ? at ne ipſi quidem dicunt. vellem tantum habere otij, vt poſſem recitare * pſephiſmata Smyrnæorum, quæ fecerunt in Caſtritium mortuum: primum, vt in oppidum introferretur, quod alijs non conceditur: deinde, vt ferrent ephebi: poſtremo, vt imponeretur aurea corona mortuo. Hæc P. Scipioni clariſſimo viro, cum eſſet Pergami mortuus, facta non ſunt. At Caſtritium quibus verbis dij immortales, decus patriæ, ornamentum populi Romani, florem iuuentutis appellant! Quare, Deciane, ſi cupidus es gloriæ, alia ornamenta cenſeo quæras: Pergameni te deriſerunt, quid? tu ludi te non intelligebas? cum tibi hæc verba recitabant, Clariſſimum virum præſtantiſſima ſapientia, ſingulari ingenio, mihi crede, ludebat: cum vero coronam auream litteris imponebāt, re vera non plus aurum tibi, quam monedulæ com-

mittebant. Ne tum quidem homimum venustatem & facetias perspicere potuisti? Isti igitur, isti Pergamini proscriptiones, quas tu afferebas, repudiauerũt. P. Orbius, homo & prudens, & innocens, cõtra te omnia decreuit. In P. Globulum meum necessarium fuisti gratiosior. Vtinam neque ipsum, neque me pœniteret * * Flaccum in curia decreuissent, Veridicas adiũgis caussas inimicitiarum, quod patri L. Flacci ædili curuli pater tuus tribunus pleb. diem dixerit. At istud nec ipsi quidem patri Flacci valde molestum esse debuit: præsertim cum ille, cui dies dicta est, prætor postea factus sit, & consul: ille, qui diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate consistere. Sua si iustas inimicitias putabas, cur, cum tribunus militum Flaccus esset, in eius legione miles fuisti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatem tribuni. Cur autem te inimicum paternum in consilium vocauit? quæ quidem quam sancte solita sint obseruari, scitis omnes. Nunc accusamur ab ijs, qui in consilio nobis fuerunt. Decreuit Flaccus. num aliud, atque oportuit? in liberos. num aliter, ac censuit senatus? in absentem decreuit. cum ibidẽ esses, cum prodire nolles. non est hoc in absentem reum. SENATVSCONS. ET DECRETVM FLACCI. Quid si non decreuisset, sed edixisset: quis posset vere reprehẽdere? Num etiam fratris mei litteras plenissimas humanitatis, & æquitatis reprehensurus? quas easdem * mulieri a me datas, apud Pataranos requisiuit. Recita litteras Q. Ciceronis. Quid? hæc Apollonidenses, occasione * facta, ad Flaccum detulerunt? apud Orbium acta non sunt? ad Globulum delata non sunt? ad senatum nostrum, me consule, nonne legati Apollonidenses omnia postulata de iniurijs vnius Deciani detulerunt? Ad hæc, prædia etiã in * censu dedicauisti. mitto quod aliena: mitto, quod possessa per vim: mitto, quod conuicta ab Apollonidensibus: mitto, quod

quod a Pergamenis repudiata: mitto etiam, quod a nostris magistratibus in integrum restituta: mitto, quod nullo iure, neq; in re, neq; in possessione tua: illud quæro, sintne ista prædia censui cēsendo? habeant ius ciuile? sint, necne sint mancipi? subsignari apud ærarium, apud censorem possint? In qua tribu denique ista prædia censuisti? Commisisti, si tempus aliquod grauius accidisset, vt ex ijsdem prædijs & Apollonide, & Romæ imperatum esset tributum. Verum esto: gloriosus fuisti: voluisti magnum agri modum censeri, & eius agri, qui diuidi plebi Romanæ non potest. Census es præterea numeratæ pecuniæ centum triginta millia. Eam opinor tibi numeratam non esse abs te. Sed hæc omitto. Census es mancipia Amyntæ: neq; huic vllam in eo fecisti iniuriam, possidet enim ea mancipia Amyntas: ac primo quidem pertimuit, cum te audisset seruos suos esse censũ. Retulit ad iurisconsultos, constabat inter omnes, si aliena censendo, Decianus sua facere posset, eum maxima habiturum esse.

Desunt nonnulla.

Habetis caussam inimicitiarum, qua caussa inflammatus Decianus ad Lęlium detulerit hanc opimam accusationem. Nam ita quæstus est Lælius, cum de perfidia Deciani diceret: Qui mihi, auctor fuit, qui caussam ad me detulit, quem ego sum secutus: is a Flacco corruptus est, is me deseruit, ac prodidit. Siccine tu auctor tandem eum, cui tu in consilio fuisses, apud quem omnes gradus dignitatis tuæ retinuisses, pudentissimum hominē, nobilissima familia natum, optime de republica meritum in discrimen omnium fortunarum vocauisti? Scilicet defendam Decianum, qui tibi in suspicionē nullo suo delicto venit. Non est, mihi crede, corruptus. Quid enim fuit quod ab eo redimeretur? vt duceret, iudi-

cium? cui ſex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, ſi tibi morem gerere voluiſſet? Nimirum illud eſt, quod ipſe ſuſpicatur. Inuidiſti ingenio ſubſcriptoris tui. quod ornabat facile locum, quem prehenderat, & acute teſtes interrogabat, aut circumueniebat, * fortaſſe feciſti & tu, & populi ſermo, ne exciperes. Idcirco Decianum vſq; ad coronam applicuiſti. Sed vt hoc veriſimile eſt, ita haud veriſimile, Decianum a Flacco eſſe corruptum. Ita ſcitote, iudices, eſſe cetera: vel quod ait Lucceius, L. Flaccum ſibi dare cupiſſe, vt a fide ſe abduceret, ſeſtertium vicies. & cum tu accuſas auaritiæ, quem dicis ſeſtertium vicies voluiſſe perdere? nam quid emebat cum te emebat? vt ad ſe tranſires? quam partem cauſſæ tibi daremus? an vt enuntiares conſilia Lælij? qui teſtes ab ea prodirent? quid? non videbamus habitare vna? quis hoc neſcit? tabulas in Lælij poteſtate fuiſſe, non dubium eſt. an ne vehementer, ne copioſe accuſares? nunc facis ſuſpicionem. ita enim dixiſti, vt neſcio quid abs te impetratum eſſe videatur. At enim Androni Sextilio grauis iniuria facta eſt, & non ferenda, * quod, cum eſſet eius vxor Valeria inteſtata mortua, ſic egit eam rem Flaccus, quaſi ad ipſum hereditas pertineret. in quo quid reprehendas, ſcire cupio. quod falſum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. O peritum iuris hominem! quid? ab ingenuis mulieribus hereditates lege non veniunt? in manum, inquit, conuenerat. nunc audio: ſed quæro, vtrum vſu, an coemptione? vſu nō potuit. nihil enim poteſt de tutela legitima ſine omnium tutorum auctoritate deminui. coemptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuiſſe nō dices. relinquitur illud, quod vociferari nō deſiſtis, nō debuiſſe, cū prætor eſſet ſuū negotium agere, aut mētionem facere hereditatis. Maximas audio tibi, L. Luculle, qui de L. Flacco ſenten-

ſententiam laturus eſt, pro tua eximia liberalitate, maximiſque beneficijs in tuos, veniſſe hereditates, cum Aſiam prouinciam conſulari imperio obtineres. ſi quis eas ſuas eſſe dixiſſet, conceſſiſſes? Tu, T. Vecti, ſiqua tibi in Africa venerit hereditas, vſu amittes? an tuum nulla auaritia, ſalua dignitate retinebis? At iſtius hereditatis iam Globulo prætore, Flacci nomine petita poſſeſſio eſt. nō igitur impreſſio, non occaſio, non vis, non tempus, non imperium, non ſecures ad iniuriam faciendam Flacci animum impulerunt. Itaque eodem etiam M. Lurco vir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum teſtimonij ſui. negauit a priuato pecuniam in prouincia prætorem petere oportere. Cur tandem, M. Lurco, non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet. petere non oportere, nūquam oſtendes, niſi docueris non licere. an legationes ſumere liberas exigendi cauſſa, ſicut, & tu ipſe nuper, & multi viri boni ſæpe fecerunt, rectum eſt? quod ego non reprehendo, ſocios video queri prætorem, ſi hereditatem in prouincia non * reliquerit, non ſolum reprehendendum, verum etiam condemnandum putas? Doti, inquit Valeria pecuniam omnem ſuam dixerat. nihil iſtorum explicari poteſt, niſi oſtenderis, illam in tutela Flacci non fuiſſe: ſi fuit, quæcumq; ſine hoc auctore, eſt dicta dos nulla eſt. Sed tamen Lurconem, quamquam pro ſua dignitate moderatus eſt in teſtimonio dicendo religioni ſuæ: tamen iratum Flacco eſſe vidiſtis. neque enim occultauit cauſſam iracundiæ ſuæ, neq; reticendam putauit. queſtus eſt libertum ſuum, Flacco prætore, eſſe damnatum. O condiciones miſeras adminiſtrandarū prouinciarum, in quibus diligentia plena ſimultatū eſt, negligētia vituperationum: vbi ſeueritas periculoſa eſt, liberalitas ingrata: ſermo inſidioſus, aſſētatio pernitioſa: frōs omniū familiaris, multorū animus iratus: iracundiæ occultæ:

blanditiæ apertæ. venientes prætores exſpectant, præſentibus inſeruiunt, abeuntes deſerunt. Sed omittamus querelas, ne noſtrum cōſilium in * prætermittendis prouincijs laudare videamur. Litteras miſit de villico P.Septimij hominis ornati, qui villicus cædem fecerat. Septimium ardentem iracundia videre potuiſtis. in Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit. hoſtis eſt Lurco.quid igitur? hominum gratioſorum ſplēdidorumq; libertis fuit Aſia tradenda? an ſimultates, neſcio quas cum libertis veſtris Flaccus exercuit? an vobis in veſtris, veſtrorumque cauſſis ſeueritas odio eſt: eandem laudatis,cum de nobis iudicatis? At iſte Andro ſpoliatus bonis, vt dicitis, ad dicendum teſtimonium non venit.quid ſi veniat? Deciſionis arbiter C.Cæcilius fuit, quo ſplēdore vir,qua fide,qua religione! obſignator C.Sextilius, Lurconis ſororis filius,homo & pudens, & conſtans, & grauis. ſi vis erat, ſi fraus,ſi metus,ſi circumſcriptio,quis pactionē fieri, quis adeſſe iſtos coegit? Quid ſi iſta omnis pecunia, huic adoleſcentulo L.Flacco reddita eſt? ſi petita? ſi redacta? ſi per hunc Antiochum paternum huius adoleſcentis libertum, ſeni illi Flacco probatiſſimum? videmurne non ſolum auaritiæ crimen effugere, ſed etiam liberalitatis laudem aſſequi ſingularem? communem enim hereditatem quæ æqualiter ad vtrumque lege veniſſet,conceſſit adoleſcenti propinquo ſuo, nihil ipſe attigit de Valerianis bonis:quod ſtatuerat facere, adductus huius pudore, & non ampliſſimis patrimonij copijs, id non ſolum fecit, ſed etiam prolixe cumulateque fecit. Ex quo intelligi debet eum contra leges pecunias non cepiſſe,qui tam fuerat in hereditate concedenda liberalis. At Falcidianum crimen eſt ingens. Talenta quinquaginta ſe Flacco dicit dediſſe. audiamus hominem. non adeſt. quomodo igitur * dicit? epiſtolam mater eius profert, & alteram

ſoror

ſoror: ſcriptum ad ſe dicunt eſſe ab illo, tantam pecuniam Flacco datam. ergo is, cui, ſi aram tenens iuraret, crederet nemo, per epiſtolam, quod volet, iniuratus probabit? at qui vir! quam non amicus ſuis ciuibus! cui patrimonium ſatis lautum, quod hic nobiſcum conficere potuit. Græcorum conuiuijs maluit diſſipare. quid attinuit relinquere hanc vrbem? libertate tam præclara carere? adire periculum nauigandi? quaſi bona comeſſe Romæ non liceret. nunc denique materculæ ſuæ feſtiuus filius, aniculæ minime ſuſpicioſæ purgat ſe per epiſtolam, vt eam pecuniam, quam *confecerat, non conſumpſiſſe, ſed Flacco dediſſe videatur. At fructus iſti Trallianorum, Globulo prætore, venierant. Falcidius emerat H-S. nongentis millibus. ſi dat tantam pecuniam Flacco, nempe idcirco dat, vt rata ſit emptio: emit igitur aliquid, quod certe multo pluris eſſet: dat de lucro, nihil detrahit de viuo. minus igitur lucri facit. cur Albanum venire iubet? cur matri præterea blanditur? cur epiſtolis, & ſororis, & matris imbecillitatem aucupatur? poſtremo cur non audimus ipſum? retinetur credo in prouincia. mater negat. veniſſet, inquit, ſi eſſet denuntiatum. tu certe coegiſſes, ſi vllum firmamentum in illo teſte poſuiſſes. ſed hominem ab negotio abducere noluiſti. magnum erat ei certamen propoſitum, magna cum Græcis contentio: qui tamen, vt opinor, iacent victi. nam iſte vnus totam Aſiam magnitudine poculorum, bibendoque ſuperauit. Sed tamen quis tibi, Læli, de epiſtolis iſtis indicauit? mulieres negant ſe ſcire. quis is eſt igitur? ille tibi, ſe ad matrem & ſororem ſcripſiſſe, narrauit? an etiam ſcripſit oratu tuo? at vero M. Aebutium, conſtantiſſimum, & pudentiſſimum hominem, Falcidij affinem nihil interrogas? nihil eius generum pari fide præditum C. Manilium? qui profecto de tanta pecunia, ſi eſ-

ſet data, nihil audiſſe non poſſet. His tu igitur epiſtolis, Deciane, recitatis, his mulierculis productis, illo abſente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putaſti? præſertim cum ipſe non deducendo Falcidium, iudicium feceris, plus falſam epiſtolam habituram ponderis, quam ipſius præſentis fictam vocem, & ſimulatum dolorem. Sed quid ego de epiſtolis Falcidij, aut de Androne Sextilio, aut de Deciani cenſu tamdiu diſputo, & expoſtulo? de ſalute omnium noſtrum de fortunis ciuitatis, de ſumma rep. taceo? quam vos vniuerſam in hoc iudicio veſtris humeris, veſtris, inquam, humeris iudices, ſuſtinetis, videtis in quo motu temporũ, quanta in conuerſione rerum, ac perturbatione verſemur. Cum alia multa certi homines, tum hoc vel maxime moliuntur, vt veſtræ quoque mentes, veſtra iudicia, veſtræ ſententiæ optimo cuique infeſtiſſimæ atque inimiciſſimæ reperiantur. Grauia iudicia pro reip. dignitate, multa de coniuratorum ſcelere feciſtis. non putant ſatis conuerſam eſſe rempub. niſi in eandem impiorum pœnam optime meritos ciues detruſerunt. Oppreſſus eſt C. Antonius. eſto: habuit quandam ille infamiam ſuam: neque tamen ille ipſe, pro meo iure dico, vobis iudicibus damnatus eſſet. cuius damnatione ſepulchrum L. Catilinæ floribus ornatum hominum audaciſſimorum, ac domeſticorum hoſtium conuentu, epuliſque celebratum eſt. iuſta Catilinæ facta ſunt. Nunc a Flacco Lentuli pœnæ per vos expetuntur. quam poteſtis P. Lentulo, qui vos in complexu liberorum, coniugumque veſtrarum trucidatos, incendio patriæ ſepelire conatus eſt, mactare victimam gratiorem, quam ſi L. Flacci ſanguine illius nefarium in nos omnes odium ſaturaueritis? Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego: reuocemus eiectos: nimiæ pietatis, & ſummi amoris in patriam viciſſim nos pœnas, ſi ita
dijs

dijs placet, sufferamus. Nos iam ab indicibus nominamur: in nos crimina finguntur: nobis pericula comparantur. Quæ si per alios agerent, si denique per populi nomen, ciuiũ imperitorum multitudinem concitassent, æquiore animo ferre possemus: illud vero ferri non potest, quod per senatores, & per equites Rom. qui hæc omnia pro salute omnium communi consilio vna mente, atque virtute gesserunt, harum rerum auctores, duces, principes spoliare omnibus fortunis, ac de ciuitate expelli posse arbitrantur. Etenim si populi Rom. perspiciunt mentem, & voluntatem: omnibus rebus, quibus potest, populus Rom. significat, quid sentiat: nulla varietas est inter homines opinionis, nulla voluntatis, nulla sermonis. Quare, si quis illuc me vocat, venio: populum Rom. disceptatorem non modo non recuso, sed etiam deposco, vis absit, ferrum ac lapides remoueantur, operæ facessant, seruitia sileant: nemo erit tam iniustus, qui me audierit, sit modo liber, & ciuis, quin potius de præmijs meis, quam de pœna cogitãdum putet. O dij immortales, quid hoc miserius? nos qui P. Lentulo ferrum, & flammam de manibus extorsimus, imperitæ multitudinis iudicio confidimus, lectissimorum ciuium, & amplissimorum sentẽtias pertimescimus. M. Aquillium patres nostri multis auaritiæ criminibus, testimonijsq; coniunctum, quia cum fugitiuis fortiter bellum gesserat, iudicio liberauerunt. Cõsul ego nuper defendi C. Pisonem: qui quia consul fortis, constansq; fuerat, incolumis est reipub. conseruatus: defendi item consul L. Murenam consulem designatum. nemo illorum iudicum, clarissimis viris accusantibus, audiendum sibi de ambitu putauit, cum bellum iam gerente Catilina, omnes, me auctore, duos cõsules Kalẽdis Ian. scirent esse oportere. Innocẽs & bonus vir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc

anno, me defendente, abſolutus eſt A. Thermus. quanta reip. cauſſa lætitia populi Rom. quanta gratulatio conſecuta eſt! Semper graues, & ſapientes iudices in rebus iudicandis quid vtilitas ciuitatis, quid communis ſalus, quid reip, tempora poſcerent, cogitauerunt. Cum tabella vobis dabitur, iudices, non de Flacco dabitur ſolum: dabitur de ducibus auctoribuſq; conſeruandæ ciuitatis: * dabitur de bonis omnibus: dabitur de vobiſmetipſis: dabitur de liberis veſtris, de vita, de patria, de ſalute communi: non iudicatis in hac cauſſa de exteris nationibus, non de ſocijs: de vobis, ac de veſtra rep. iudicatis. Quodſi prouinciarum vos ratio magis mouet, quam veſtra, ego vero non modo non recuſo, ſed etiam poſtulo, vt prouinciarum auctoritate moueamini. Etenim opponemus Aſiæ prouinciæ primum magnam partem eiuſdem prouinciæ, quæ pro huius periculis legatos, laudatoreſque miſit: deinde prouinciam Galliam, prouinciam Ciliciam, prouinciam Hiſpaniam, prouinciam Cretam. Græcis autem, Lydis, & Phrygibus, & Myſis obſiſtent Maſſilienſes, Rhodij, Lacedæmonij, Athenienſes, cuncta Achaia, Theſſalia, Bœotia. Septimio, & Cœlio teſtibus, P. Seruilius & Q. Metellus, huius pudoris, integritatiſque teſtes repugnabunt. Aſiaticæ iuriſdictioni vrbana iuriſdictio reſpondebit. annui temporis criminationem, omnis etas L. Flacci, & perpetua vita defendet. Et, ſi prodeſſe L Flacco, iudices debet, quod ſe tribunum militum, quod quæſtorem, quod legatum imperatoribus clariſſimis, exercitibus ornatiſſimis, prouincijs grauiſſimis dignum ſuis maioribus præſtitit: proſit, quod hic, vobis videntibus, in periculis communibus omnium veſtrum, ſua pericula cum meis coniunxit: proſint honeſtiſſimorum municipiorum, coloniarumque laudationes: proſit etiam ſenatus, populiq; Romani præclara, & vera laudatio.

tio. O nox illa, quæ pæne æternas huic vrbi tenebras attulisti: cum Galli ad bellum, Catilina ad vrbem, coniurati ad ferrum, & flammam vocabantur: cum ego te, Flacce, cęlum noctemq; contestãs, flens flentem obtestabar: cum tuæ fidei optimæ, & spectatissimæ salutem vrbis, & ciuium commendabam. Tu, tu Flacce, prætor communis exitij nuntios cepisti: tu inclusam in litteris reipub. pestem deprehẽdisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxilia ad me, & ad senatum attulisti. quæ tibi tum gratiæ sunt a me actæ? quæ ab senatu? quæ a bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio fortissimo viro quemquã bonum putaret vmquam non salutem, verum honorem vllum denegaturum? O nonæ illæ Decembres, quę, me consule, fuistis! quẽ ego diem vere natalem huius vrbis, aut certe salutarẽ appellare possum. O nox illa, quam iste est dies consecutus, fausta huic vrbi: miserum me, metuo ne funesta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam de me) qui amor in patriam? quæ virtus? quæ grauitas exstitit? Sed quid ea commemoro, quæ tum, cum agebãtur, vno consensu omnium, vna voce populi Rom. vno orbis terræ testimonio, in cælum laudibus efferebãtur? nunc vereor ne non modo non prosint, verum etiam aliquid obsint. Etenim multo acriorẽ improborum interdũ memoriam esse sentio, quam bonorum. Ego te, si quid grauius acciderit, ego te, inquã Flacce, *perdidero. mea dextera illa, mea fides, mea promissa, cum te, si rempub. cõseruaremus, omnium bonorum præsidio, quoad viueres, non modo munitum, sed etiam ornatũ fore pollicebar. putaui, speraui, etiam si honos noster vobis vilior fuisset, salutẽ certe caram futuram. At L. Flaccum quidem, iudices, si (quod dij immortales omen auertant) grauis iniuria afflixerit, numquam tamen prospexisse vestrę saluti, consuluisse vobis, liberis, coniugibus, fortunis vestris pænitebit. semper ita sentiet, talem se

animum & generis dignitati,& pietati suæ,& patriæ debuisse. vos ne pæniteat tali ciui nõ pepercisse, per deos immortales, iudices, prouidete. quotus enim quisque est, qui hanc in repub. sectam sequatur? qui vobis, qui vestri similibus placere cupiat? qui optimi, atque amplissimi cuiusque hominis, atque ordinis auctoritatem *magni putet? cum illam viam sibi videant expeditiorẽ ad honores,& ad omnia quę concupiuerunt. Sed cetera sint eorum. sibi habeant potentiam, sibi honores, sibi ceterorum commodorum summas facultates: liceat ijs, qui hæc salua esse voluerunt, ipsis esse saluis. nolite, iudices, existimare eos, quibus integrum est, qui nondum ad honores accesserũt, non exspectare huius exitum iudicij. si L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in rep. studium, calamitati fuerit: quem posthæc tam amentem fore putatis, qui non illam viam vitæ, quã ante pręcipitem,& lubricam esse ducebat, huic planæ, & stabili præponendam esse arbitretur? Quod si talium ciuium vos, iudices, tædet, ostendite: mutabunt sententiam, qui potuerint: constituent quid agant, quibus integrũ est. nos, qui iam progressi sumus, hunc exitum nostræ temeritatis feremus. sin hoc animo quam plurimos esse vultis, declarabitis hoc iudicio, quid sentiatis. Præclara illi hæc oratio quidem, si huic, huic misero puero, vestro, ac liberorum vestrorũ supplici, iudices, hoc iudicio viuendi pręcepta dabitis: cui si patrem conseruatis, qualis ipse debeat esse ciuis, præscribetis: sin eripitis, ostẽdetis bonæ rationi,& constãti,& graui nullum a vobis fructum esse propositũ. qui vos, quoniam est id ætatis, vt sensum iam percipere possit ex mærore patrio, auxilium nondum patri ferre possit, orat ne suum luctum patris lacrymis, patris mærorem suo fletu augeatis. qui etiam me intuetur, me vultu appellat, meam quodammodo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri suo quondam pro salute

ſalute patriæ ſpoponderim, dignitatem. Miſeremini familiæ, iudices, miſeremini fortiſſimi patris, miſeremini filij. nomen clariſſimum & fortiſſimum, vel generis, vel vetuſtatis, vel hominis cauſſa, reipublicæ reſeruate.

PRO P. SVLLA.

ORATIO XXV.

AXIME vellem, iudices, vt P. Sulla & antea dignitatis ſuę ſplendorē obtinere, & poſt calamitatem acceptā modeſtiæ fructum aliquem potuiſſet percipere. Sed quoniam ita tulit caſus infeſtus, vt ampliſſimo in honore cum cōmuni ambitionis inuidia, tum ſingulari Autronij odio euerteretur: & in his priſtinæ fortunæ reliquijs miſeris, & afflictis, tamen haberet quoſdā, quorū animos ne ſupplicio quidem ſuo ſatiare poſſet: quamquam ex huius incommodis magnam animo moleſtiam capio, tamen in ceteris malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam, miſericordiamque notam omnibus quondam, nunc quaſi intermiſſam agnoſcerent: improbi, ac perditi ciues edomiti, atque victi, præcipitante republica, vehementem me fuiſſe, atque fortem: conſeruata, mitem, ac miſericordē faterentur. Et quoniā L. Torquatus meus familiaris, ac neceſſarius, iudices, exiſtimauit, ſi noſtram, in accuſatione ſua, neceſſitatem, familiaritatemque violaſſet, aliquid ſe de auctoritate meæ defenſionis poſſe detrahere, cum huius periculi propulſatione coniungam defenſionem officij mei. Quo quidem genere

non vterer orationis, iudices, hoc tempore, si mea solum interesset. multis enim mihi locis, & data facultas est, & sæpe dabitur de mea laude dicendi. Sed vt ille, iudices, quantum de mea auctoritate deripuisset, tantum se de huius præsidijs deminuturum sperauit: sic hoc ego sentio, si mei facti rationem vobis, constantiamq; huius officij, ac defensionis probauero, caussam quoq; me P. Sullæ probaturum. Ac primum abs te illud, L. Torquate, quæro, cur me a ceteris clarissimis viris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atq; in defensionis iure secernas? quid enim est, quamobrem abs te Q. Hortensij factum clarissimi viri, atq; ornatissimi ciuis non reprehendatur: reprehendatur meum? nam si initum est consilium a P. Sulla inflammandæ ciuitatis, huius exstinguendi imperij, delendæ vrbis, mihi maiorem hæc res dolorem, quam Q. Hortensio, mihi maius odium afferre debet? meum deniq; grauius esse iudicium, qui adiuuandus in his caussis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deserendus esse videatur? Ita, inquit. Tu enim inuestigasti, tu patefecisti coniurationem. Quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse, vt id omnes viderent, quod antea fuisset occultum. Quare ista coniuratio si patefacta per me est, tam patet Hortensio, quam mihi. Quem cum videas honore hoc, auctoritate, virtute, consilio præditum non dubitasse, quin innocentem P. Sullam defenderet: quæro, cur qui aditus ad caussam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit? quæro illud etiam, si me qui defendo, reprehendendum putas esse: quid tandem existimes de his summis viris, & clarissimis ciuibus, quorum studio, & dignitate celebrari hoc iudicium, & ornari, caussam defendi huius innocentis vides? Non enim vna est ratio defensionis ea, quæ posita est in oratione. omnes qui adsunt, qui laborant, qui saluum volunt, pro sua parte, at-

que auctoritate defendunt. An vero in quibus subsellijs hæc ornamenta ac lumina reipub. viderem, in his me apparere nollem: quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celsissimam sedem dignitatis, atq; honoris multis meis, ac magnis laboribus, & periculis ascendissem? Atque vt intelligas, Torquate, quem accuses: si te id offendit, quod ego, qui hoc genere quæstionis defenderim neminem, non desim P. Sullę: recordare de ceteris, quos adesse huic vides. intelliges, & de hoc, & de ceteris iudicium meum, & horum par, atque vnum fuisse. Quis nostrum adfuit, Varguntejo? nemo: ne hic quidem Q. Hortensius, præsertim qui illum solus antea de ambitu defendisset. non enim iam se vllo officio cum illo coniunctum arbitrabatur, cum ille tanto scelere commisso, omnium officiorum societatem diremisset. Quis nostrum Ser. Sullam? quis P. Lentulum? quis M. Leccam? quis Cornelium defendendum putauit? quis his horum adfuit? nemo. quid ita? quia ceteris in causis, etiam nocentes, viri boni, si necessarij sunt, non defendendos esse non putant, in hoc crimine, non solum leuitatis est culpa, verum etiam quædam contagio sceleris, si defendas eum, quem obstrinctum esse patriæ suspicere. Quid? Autronio nonne sodales, non collegæ sui, non veteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui sunt in republica principes, defuerunt? immo etiam testimonio pleriq; læserunt? statuerunt, tantum illud esse maleficium, quod non modo non occultari per se, sed etiam aperiri, illustrariq; deberet. Quamobrem quid est, quod mirere, si cum ijsdem me in hac caussa vides adesse, cum quibus in ceteris intelligis abfuisse? nisi vero me vnum vis ferum præter ceteros, me asperum, me inhumanum existimari, me singulari immanitate, & crudelitate præditum. Hanc mihi tu si propter res meas gestas imponis in omni vita mea personam,

Torquate, vehementer erras. Me natura misericordem, patria seuerum: crudelem nec patria, nec natura esse voluit. Denique istam ipsam personam vehementem & acrem, quam mihi tum tempus, & respublica imposuit, iam voluntas, & natura ipsa detraxit. Illa enim ad breue tempus seueritatem postulauit: hæc in omni vita misericordiam, lenitatemque desiderat. Quare nihil est, quod ex tanto comitatu virorum amplissimorum me vnum abstrahas: simplex officium, atque vna est omnium bonorum caussa: nihil erit, quod admirere posthac, si in ea parte, in qua hos animaduerteris, me videbis. Nulla est enim in republica caussa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi proprium, quam ceteris: doloris vero, & timoris, & periculi fuit illa caussa communis. neque enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse alij comites noluissent. quare necesse est, quod mihi cõsuli præcipuum fuit præter alios, id iam priuato cum ceteris esse commune. Neq; ego hoc partiendæ inuidię, sed communicãdæ laudis caussa loquor. oneris mei partem nemini impertio: gloriæ bonis omnibus. In Autronium testimonium dixisti, inquit: Sullam defendis. Hoc totũ eiusmodi est, iudices, vt si ego sim inconstãs ac leuis, nec testimonio fidem tribui conuenerit, nec defensioni auctoritatem. sin est in me ratio reipublicæ, religio priuati officij, studium retinendæ voluntatis bonorum: nihil minus accusator debet dicere, quam a me defendi Sullam, testimonio læsum esse Autronium. Videor enim non solum studium ad defendendas caussas, verum opinionis aliquid, & auctoritatis afferre: qua & moderate ego vtar, iudices: & omnino non vterer, si ille me non coegisset. Duę coniurationes, abs te, Torquate, constituuntur: vna, quæ Lepido, & L. Tullo cos. patre tuo consule designato, facta esse dicitur: altera, quæ me consule. harum in vtraque Sullam dicis fuisse.

fuiſſe. Patris tui fortiſſimi viri, atque optimi conſulis ſcis me conſilijs non interfuiſſe: ſcis me, cum mihi ſummus tecum vſus eſſet, tamen illorum expertem temporum, & ſermonum fuiſſe: credo, quod nondum penitus in repub. verſabar, quod nondum ad propoſitũ mihi finem honoris peruenerã, quod mea me ambitio, & forenſis labor ab omni illa cogitatione abſtrahebat. Quis ergo intererat veſtris conſilijs? omnes hi, quos vides huic adeſſe, & in primis Q. Hortenſius: qui, cum propter honorem ac dignitatem, atque animum eximium in rempub. tum propter ſummam familiaritatem, ſummumque amorem in patrem tuum, tum communibus, tum præcipuis patris tui periculis commouebatur. Ergo iſtius coniurationis crimen defenſum ab eo eſt, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & conſilij veſtri fuit, & timoris. Cuius in hoc crimine propulſando cum eſſet copioſiſſima, atque ornatiſſima oratio: tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quam facultatis. Illius igitur coniurationis, quæ facta contra vos, delata ad vos, a vobis prolata eſſe dicitur, ego teſtis eſſe non potui. non modo enim nihil comperi, ſed vix ad aures meas iſtius ſuſpicionis fama peruenit. qui vobiſcum in conſilio fuerunt, qui vobiſcum illa cognorant, quibus ipſis periculum tum conflari putabatur, qui Autronio non adfuerunt, qui in illum teſtimonia grauia dixerunt, hunc defendunt, huic adſunt. in huius periculo declarant, ſe non crimine coniurationis, ne adeſſent ceteris, ſed hominum maleficio deterritos eſſe. Mei conſulatus autem tempus, & crimen maxime coniurationis, a me defendetur. Atq; inter nos partitio non eſt fortuito, iudices, nec temere facta: ſed cum videremus eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum teſtes eſſe poſſemus: vterque noſtrum id ſibi ſuſcipiendum putauit, de quo aliquid ſcire ipſe, atque exiſtimare potuiſſet. Et quoniam

de criminibus superioris coniurationis Hortensium diligenter audistis : de hac coniuratione, quæ me consule facta est, hoc primum attendite. Multa, cum essem consul, de summis reipub. periculis audiui, multa quæsiui, multa cognoui : nullus vmquam de Sulla nuntius ad me, nullum indicium, nullæ litteræ peruenerunt, nulla suspicio. Multum hæc vox fortasse deberet valere eius hominis, qui consul insidias reipub. cōsilio inuestigasset, veritate aperuisset, magnitudine animi vindicasset, cum ipse nihil audisse de P. Sulla, nihil suspicatum esse diceret: sed ego nondum vtor hac voce ad hunc defendendum: ad purgandum me potius vtor: vt mirari Torquatus desinat, me, qui Autronio absuerim, Sullam defendere. Quæ enim Autronij fuit caussa? quæ Sullæ est? ille ambitus iudicium tollere, ac disturbare, primum conflato voluit gladiatorum, ac fugitiuorum tumultu: deinde, id quod vidimus omnes, lapidatione, atque concursu: Sulla, si sibi suus pudor, ac dignitas non prodesset, nullum auxilium requisiuit. Ille damnatus ita se gerebat, non solum consilijs, & sermonibus, verum etiam aspectu atq; vultu, vt inimicus esse amplissimis ordinibus, infestus bonis omnibus, hostis patriæ videretur: hic se ita fractum illa calamitate, atque afflictum putauit, vt nihil sibi ex pristina dignitate superesse arbitraretur, nisi quod modestia retinuisset. Hac vero in coniuratione, quid tam coniunctum, quam ille cum Catilina, cum Lentulo? quæ tanta societas vllis inter se rerum optimarum, quanta ei cum illis sceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitium Lentulus non cum Autronio concepit? quod, sine eodem illo, Catilina facinus admisit? cum interim Sulla cum eisdem ipsis non modo noctem solitudinemq; non quæreret: sed ne mediocri quidem sermone, & cōgressu coniungeretur. Illum Allobroges maximarum rerum verissimi indices, illum multorum litteræ,

teræ,ac nuntij coarguerunt: Sullam interea nemo insimulauit,nemo nominauit.Postremo,eiecto,siue emisso iam ex vrbe Catilina, ille arma misit, cornua,tubas,falces,signa,legiones: ille relictus intus, exspectatus foris,Lentuli pœna compressus cõuertit se aliquando ad timorem, numquam ad sanitatem: hic contra ita quieuit, vt eo tempore omni Neapoli fuerit, vbi neque homines fuisse putantur huius affines suspicionis, & locus est ipse non tam ad inflammandos calamitosorum animos, quam ad consolandos accommodatus. Propter hanc igitur tantam dissimilitudinem hominum, atque caussarum,dissimilem me in vtroque præbui. Veniebat enim ad me,& sępe veniebat Autronius multis cum lacrymis supplex, vt se defenderem: & se meum condiscipulum in pueritia, familiarem in adolescẽtia,collegam in quæstura commemorabat fuisse: multa mea in se, nonnulla etiam sua in me proferebat officia. Quibus ego rebus, iudices, ita flectebar animo atque frangebar, vt etiam ex memoria, quas ipse mihi fecerat insidias, deponerem: vt iam immissum esse ab eo C.Cornelium, qui me in sedibus meis, in conspectu vxoris meæ, ac liberorum meorum trucidaret, obliuiscerer. Quæ si de vno me cogitasset,qua mollitia sum animi ac lenitate,numquam mehercule illius lacrymis ac precibus restitissem. Sed cum mihi patriæ, cum vestrorum periculorum, cum huius vrbis, cum illorum delubrorum, atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum, ac virginum veniebat in mentem,& cum illæ infestæ, ac funestæ faces, vniuersumque totius vrbis incendium, cum tela, cum cædes,cum ciuium cruor, cum cinis patriæ versari ante oculos,atque animum memoria refricare cœperat,tum deniq; ei resistebam, neq; solum illi hosti,ac paricidæ,sed his etiam propinquis illius Marcellis patri,& filio: quorum alter apud me parentis

grauitatem, alter filij suauitatem obtinebat: neque me arbitrabar sine summo scelere posse, quod maleficium in alijs vindicassem, idem in illorum socio, cum scirem, defendere. Atque idem ego neq; P. Sullam supplicem ferre, neque eosdem Marcellos, neque huius M. Messalę hominis necessarij preces sustinere potui. neque enim est caussa aduersata naturæ, nec homo, nec res misericordiæ meæ repugnauit. Nusquam nomen, nusquam vestigium fuerat. nullum crimen, nullum indicium. suscepi caussam, Torquate, suscepi, & feci libenter, vt me, quem boni constantem semper, vt spero, existimassent, eundem ne improbi quidem crudelem dicerent. Hic ait se ille, iudices, regnum meum ferre non posse, quod tandem, Torquate, regnum? Consulatus credo mei, in quo ego imperaui nihil, sed contra patribus conscriptis, & bonis omnibus parui. Quo in magistratu non institutum est a me, iudices, regnum, sed non permissum. Quem tum in tanto imperio, tanta potestate non dicis fuisse regem, nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? quod in quos testimonia dixisti, inquit, damnati sunt: quem defendis, sperat se absolutum iri. Hic tibi ego de testimonijs meis hoc respondeo: si falsum dixerim, te in eos dixisse: sin verum, non esse hoc regnare, cum verum dicas, * iuratis probare. De huius spe tantum dico, nullas a me opes P. Sullam, nullam potentiam, nihil denique præter fidem defensionis exspectare. Nisi tu, inquit, caussam recepisses, numquam mihi restitisset, sed, indicta caussa, profugisset. Si iam hoc tibi concedam, Q. Hortensium tanta grauitate hominem, si hos tales viros non suo stare iudicio, sed meo: si hoc tibi dem, quod credi non potest, nisi ego huic adessem, hos adfuturos non fuisse: vter tandem rex est? isne, cui innocentes homines non resistunt, an is, qui calamitosos non deserit? At hic etiam, id quod tibi

tibi necesse minime fuit, facetus esse voluisti, cum Tarquinium, & Numam, & me tertium peregrinum regem esse dixisti. mitto iam de rege quærere: illud quæro peregrinum cur me esse dixeris? nam si ita sum, non tam est admirandum regem esse me, quia, vt tu vis, etiam peregrini reges Romæ fuerunt, quam consulem Romæ fuisse peregrinum. Hoc dico, inquit, te esse ex municipio. Fateor, & addo etiam ex eo municipio, vnde iterum iam salus huic vrbi, imperioque missa est. Sed scire ex te peruelim, quamobrem qui ex municipijs veniant, peregrini tibi esse videantur. Nemo enim istuc M. illi Catoni seni, cum plurimos haberet inimicos, nemo T. Coruncanio, nemo Curioni, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cum ei multi inuiderent, obiecit vmquam. Equidem vehementer lætor, eum esse me, in quem tu, cum cuperes, nullam contumeliam iacere potueris, quæ non ad maximam partem ciuiûm conueniret. Sed tamen te a me, pro magnis caussis nostrę necessitudinis monendum esse etiam, atque etiam puto. Non possunt omnes esse patricij: si verum quæris, ne curant quidem: nec se æquales tui propter istam caussam abs te anteiri putant. Ac si tibi nos peregrini videmur, quorum iam & nomen, & honos inueterauit & huic vrbi, & hominum famæ, ac sermonibus: quam tibi illos competitores tuos peregrinos videri necesse erit, qui iam ex tota Italia delecti tecum de honore, & de omni dignitate contendunt? quorũ caue tu quemquã peregrinum appelles, ne peregrinorum suffragijs obruare. Qui si attulerint neruos, & industriam, mihi crede, excutient tibi istam verborum iactationem, & te ex somno sæpe excitabunt, nec patientur se abs te, nisi virtute vincentur, honore superari. Ac si, iudices, ceteris patricijs me, & vos peregrinos videri oporteret, a Torquato tamen hoc vitium sileretur. est enim ipse a materno genere

municipalis,honestissimi ac nobilissimi generis,sed tamen Asculani. Aut igitur doceat Picentes solos non esse peregrinos, aut gaudeat, suo generi me meum non anteponere. Quare neque me peregrinum posthac dixeris, ne grauius refutere, neq; regem,ne derideare,Nisi forte regium tibi videtur, ita viuere, vt non modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem vlli seruias: contemnere omnes libidines: non auri,non argenti, non ceterarum rerum indigere: in senatu sentire libere: populi vtilitati magis consulere,quam voluntati: nemini cedere: multis obsistere. si hoc putas esse regium,me regem confiteor esse. sin te potentia mea, si dominatio, si denique aliquod dictum arrogans, aut superbum mouet, quin tu id potius profers, quam verbi inuidiam, contumeliamque maledicti? Ego, tantis a me beneficijs in republica positis,si nullum aliud mihi præmium a senatu populoque Rom. nisi honestum otium postularem,quis non concederet? sibi haberent honores,sibi imperia,sibi prouincias, sibi triumphos. sibi alia præclaræ laudis insignia: mihi liceret eius vrbis, quam conseruassem, conspectu, tranquillo animo,& quieto frui? Quid, si hoc non postulo? si ille labor meus pristinus, si solicitudo,si officia, si operæ, si vigiliæ deseruiunt amicis,præsto sunt omnibus? si neque amici in foro requirunt studium meum, neque respublica in curia? si me non modo rerum gestarum vacatio, sed neque honoris, neque ætatis excusatio vindicat a labore? si voluntas mea,si industria, si domus, si animus, si aures patent omnibus? si mihi ne ad ea quidem quæ pro salute omnium gessi,recordanda, & cogitanda quidquam relinquitur temporis? tamen hoc regnum appellabitur? cuius vicarius qui velit esse,inueniri nemo potest,longe*ab eo est regni suspicio.Si quæris, qui sint Romæ regnum occupare conati,vt ne replices annalium memoriam,

ex domesticis imaginibus inuenies. Res enim gestę, credo, meę, me nimis extulerunt, ac mihi nescio quos spiritus attulerunt. Quibus de rebus tam claris, tam immortalibus, iudices, hoc possum dicere, me qui e summis eripuerim periculis vrbem hanc, & vitam omnium ciuium, satis adeptum fore, si ex hoc tanto in omnes mortales beneficiò nullum in me periculum redundabat. Etenim in qua ciuitate res tantas gesserim, memini: & in qua vrbe, intelligo. plenum forum est eorum hominum, quos ego a vestris ceruicibus depuli, iudices, a meis non remoui. nisi vero paucos fuisse arbitramini, qui conari aut sperare possent, se tantum imperium posse delere. Horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, sicut feci, voluntates vero consceleratas, ac nefarias nec sanare potui, nec tollere. Quare non sum nescius, quanto periculo viuam in tanta multitudine improborum, cum mihi vni cum omnibus improbis æternum videam bellum esse susceptum. Quod si illis meis præsidijs forte inuides, &, si ea tibi regia videntur, quod omnes boni omnium generum, atque ordinum suam salutem cum mea coniungunt: consolare te, quod omnium mentes improborum mihi vni maxime sunt insensæ, & aduersæ. Qui me non solum iccirco oderunt, quod eorum conatus impios, & furorem conscelera tum repressi, sed eo etiam magis, quod nihil iam se simile, me viuo, conari posse arbitrantur. At vero quid ego miror, si quid ab improbis de me improbe dicitur? cum L. Torquatus, primum ipse his fundamentis adolescentiæ iactis, ea spe proposita amplissimæ dignitatis, deinde L. Torquati fortissimi consulis, constantissimi senatoris, semper optimi ciuis filius, interdum efferatur immoderatione verborum? qui cum suppressa voce de scelere P. Lentuli, de audacia coniuratorum omnium dixisset, tantummodo vt vos, qui ea probatis, exau-

dire possetis, de supplicio P. Lētuli, de carcere, magna, & queribunda voce dicebat. in quo primum illud erat absurdum, quod cum ea, quæ * leuiter dixerat, vobis probare volebat, eos autem qui circum iudicium stabant, audire nolebat, non intelligebat ea, quæ clare diceret, ita illos audituros, quibus se venditabat, vt vos quoque audiretis, qui id non probabatis. Deinde alterum iam oratoris vitium, non videre quid quæque caussa postulet. Nihil est enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuset, quam videri coniuratorum pœnam mortemque lugere. * Quod tamen is tribunus pleb. facit, qui vnus videtur ex illis ad lugēdos coniuratos relictus, nec mirum est. difficile est enim tacere cum doleas. Te, si quid eiusmodi facis, non modo talem adolescentem, sed in ea caussa, in qua te vindicem coniurationis velis esse, vehementer miror: sed reprehendo tamen illud maxime, quod isto ingenio, & prudentia præditus caussam reipublicæ non tenes, qui arbitrere plebi Romanæ res eas non probari, quas me consule omnes boni pro salute communi gesserunt. Ecquem tu horum, qui adsunt, quibus te contra ipsorum voluntatem venditabas, aut tam sceleratum statuis fuisse, vt hæc omnia perire voluerit, aut tam miserum, vt & se perire cuperet, & nihil haberet, quod saluum esse vellet? An vero clarissimum virum generis vestri, ac nominis nemo reprehendit, qui filium suum vita priuauit, vt in ceteris firmaret imperium: tu rempublicam reprehendis, quæ domesticos hostes, ne ab ijs ipsa necaretur, necauit? Itaque attende iam, Torquate, quam ego *non defugiam auctoritatem consulatus mei. Maxima voce, vt omnes exaudire possint, dico, semperque dicam, Adestote omnes animis, qui adestis corporibus, quorum ego frequentia magnopere lætor: erigite mentes, auresq; vestras, & me de inuidiosis rebus, vt ille putat, dicentem attendite.

tendite. Ego consul, cum exercitus perditorum ciuium clandestino scelere conflatus, crudelissimum, & luctuosissimum exitium patriæ comparasset, cum ad occasum, interitumq; reipublicæ Catilina in castris, in his autem templis, atque tectis dux Lentulus esset constitutus, meis consilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinq; hominibus comprehensis, atque confessis, incensione vrbem, internicione ciues, vastitate Italiam, interitu remp. liberaui: ego vitam omnium ciuium, statum orbis terræ, vrbem hanc denique, sedem omnium nostrum, arcem regum, ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperij quinque hominum amentium, ac perditorum pœna redemi. An me existimasti hæc iniuratum in iudicio non esse dicturum, quæ iuratus in maxima concione dixissem? Atque etiam illud addam, ne qui forte incipiat improbus subito te amare, Torquate, & aliquid sperare de te: atque, vt idem omnes exaudiant, clarissima voce dicam. harum omnium rerum, quas ego in consulatu pro salute communi suscepi, & gessi, * L. ille Torquatus cum esset meus contubernalis in consulatu, cum princeps, cum signifer esset iuuentutis, auctor, adiutor, particeps exstitit: parens eius homo amantissimus patriæ, maximi animi, summi consilij, singularis constantiæ, cum esset æger, tamen omnibus rebus illis interfuit, numquam est a me digressus: studio, consilio, auctoritate vnus adiuuit plurimum, cum infirmitatem corporis, animi virtute superaret. Videsne, vt eripiam te ex improborum subita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinent, retinebuntque semper. nec si a me forte descineris, idcirco te a se, & a republica, & a tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad caussam: atq; hoc vos, iudices, testor: mihi de memetipso tam multa dicendi necessitas quædam im-

posita est ab illo. Nam si Torquatus Sullám solum accusasset, ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum, qui accusatus esset, defenderem. sed cum ille tota illa oratione in me esset inuectus, & cum initio, vt dixi, defensionem meam auctoritate spoliare voluisset, etiam si dolor meus responderet non cogeret, tamen ipsa caussa hanc a me orationem flagitasset. Allobrogibus nominatum Sullam esse dicis: quis * negat? at vide quemadmodum nominatus sit, L. Cassium dixerunt commemorasse, cum ceteris Autronium secũ facere. quæro, num Sullam dixerit Cassius. numquam. Sese aiunt quæsisse de Cassio, quid Sulla sentiret. Videte diligentiam Gallorum, qui vitam hominum naturamque non nossent, ac tantum audissent, eos, pari calamitate qui fuerant, esse in eadem voluntate. Quid tum? Cassius si respondisset idem sentire, & secum facere Sullam, tamen mihi non videretur in hunc id criminosum esse debere. Quid ita? quia qui barbaros homines ad bellum impelleret, non debebat minuere illorum suspicionem, & purgare eos, de quibus illi aliquid suspicarentur. Non respondit tamen vna facere Sullam Etenim esset absurdum, cum ceteros sua sponte nominasset, mẽtionem Sullæ facere nullam, nisi admonitum, & interrogatum, nisi forte verisimile est, P. Sullæ nomen in memoria Cassio non fuisse. Si nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiæ pristinæ dignitatis non tam illustres fuissent, tamen Autronij commemoratio memoriam Sullæ retulisset. etiam, vt arbitror, cum auctoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Cassius, & cum sciret exteras nationes, maxime nobilitate moueri, non prius Autronium, quam Sullam nominasset. Iam vero illud probari minime potest, Gallos, Autronio nominato, putasse propter calamitatis similitudinem, sibi aliquid de Sulla esse quærendum:

dum: Cassio, si hic esset in eodẽ scelere, ne cum appellasset quidem Autronium, huius in mentem venire potuisse. Sed tamen quid respondit de Sulla Cassius? se nescire certum. non purgat, inquit. dixi antea: ne si argueret quidem tum denique cum esset interrogatus, id mihi criminosum videretur. Sed ego in iudicijs, & quæstionibus non hoc quærendum arbitror, num purgetur aliquis, sed num arguatur. Etenim cum negat se scire Cassius, vtrum subleuat Sullam, an satis probat se nescire? Subleuat apud Gallos quid ita? ne iudicent? quid? si periculum esse putasset, ne illi vmquam iudicarent, de seipso confessus esset? Nesciuit. credo, iudices, celatum esse Cassium de Sulla vno. nam de ceteris certe sciebat, & ea domi eius pleraque conflata esse constabat. qui negare noluit esse in eo numero Sullam, quo plus spei Gallis daret, dicere autem falsum non ausus est, se nescire dixit. atqui hoc perspicuum est, cum is, qui de omnibus scierit, de Sulla se scire negarit, eandem vim esse negotiationis huius, quam si extra coniurationem hunc esse se scire dixisset. Nam cuius scientiam de omnibus constat fuisse, eius ignoratio de aliquo, purgatio debet videri. Sed iam non quæro, purgetne Cassius Sullam: illud mihi tantum satis est, contra Sullam nihil esse in indicio. Exclusus hac criminatione Torquatus rursus in me irruit, me accusat: ait me aliter, ac dictum est, in tabulas publicas retulisse. O dij immortales, (vobis enim tribuam, quæ vestra sunt: nec vero possum meo tantum ingenio dare, vt tot res, tantas, tam varias, tam repentinas in illa turbulentissima tempestate reip. mea sponte dispexerim) vos profecto animum meum tum conseruandæ patriæ cupiditate incendistis: vos me ab omnibus ceteris cogitationibus ad vnam salutem reip.* contulistis: vos denique in tantis tenebris erroris, & inscientiæ, clarissimum lumen prætulistis menti meæ.

Vidi ego hoc, iudices, nisi recenti memoria senatus, auctoritatem huius indicij monumentis publicis testatus essem, fore, vt aliquando non Torquatus, neque Torquati quispiam similis (nam id me multum fefellit) sed, vt aliquis patrimonio naufragus, inimicus otij, bonorum hostis, aliter indicata hæc esse diceret, quo facilius vento aliquo in optimum quemque excitato, posset in malis reip. portum suorũ malorum aliquem inuenire. Itaque introductis in senatum indicibus, constitui senatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent. At quos viros? non solum summa virtute, & fide, cuius generis in senatu facultas maxima, sed etiam quos sciebam memoria, scientia, consuetudine, & celeritate scribendi facillime, quæ dicerentur persequi posse, C. Cosconium, qui tunc erat prætor, M. Messalem, qui tum præturam petebat, P. Nigidium, Appium Claudium. credo esse neminem, qui his omnibus, aut vere referendis, aut etiam scribendis *putet ingenium defuisse. Quid deinde? Quid feci? cum scirem ita indicium in tabulas publicas relatum, vt illæ tabulæ priuata tamen custodia more maiorum continerentur: non occultaui, non continui domi, sed describi ab omnibus statim librarijs, diuidi passim, & peruulgari, atq; edi populo Ro. imperaui: * diuisi toti Italiæ, diuisi in omnes prouincias: eius iudicij, e quo salus oblata esset omnibus, expertem esse neminem volui. Itaque dico, locum in orbe terrarum esse nullum quo in loco populi Ro. nomen sit, quin eodem perscriptum hoc indicium peruenerit. In quo ego tam subito, & exiguo & turbido tempore multa diuinitus, ita vt dixi, non mea sponte prouidi: primum, ne qui posset tantum aut de reip. aut de alicuius periculo meminisse, quantum vellet: deinde, ne cui liceret vmquam reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: postremo, ne quid iam a me, ne quid ex meis commentarijs

quærere-

quæreretur, ne aut obliuio mea, aut memoria videretur nimia: ne denique aut negligentia turpis, aut diligẽtia crudelis putaretur. Sed tamen abs te, Torquate, quero, cum indicatus tuus inimicus esset, & esset eius rei frequens senatus, & recens memoria testis, tibi meo familiari, & cõtubernali prius etiam edituri fuerint indiciũ scribæ mei, si voluisses, quam in codicem retulissent: cum videres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? non mecum, aut cum familiari meo questus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, iracundius, aut vehementius expostulasti? Tu, cum tua vox numquam sit audita, cum, indicio lecto, descripto, diuulgato, quieueris, tacueris, repente tantam rem enuntiare audeas? & in eum locum te deducas, vt ante, quam me commutati indicij coargueris, te summæ negligentiæ, tuo iudicio conuictum esse fateare? Mihi cuiusquam salus tanti fuisset, vt meam negligerem? per me ego veritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quemquam denique ego iuuarem, a quo & crudeles insidias in rempub. factas, & in me potissimum consulem putarem? Quod si iam essem oblitus seueritatis, & constantiæ meæ, tamne amens eram, vt cum litteræ posteritatis caussa repertæ, sint, quæ subsidio obliuioni esse possent, ego recentem putarem memoriam cuncti senatus commentario meo posse superari? Fero ego te, Torquate, iamdudum, fero: & nonnumquam animum incitatum ad vlciscendam orationẽ tuam, reuoco ipse, & reflecto. Permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adolescentiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti. Sed nisi tibi aliquem modum vitæ constitueris, coges oblitum me nostræ amicitiæ, habere rationem meæ dignitatis. Nemo vmquam me tenuissima suspicione perstrinxit, quem nõ peruerterim. sed mihi hoc credas velim: non ijs libentissime soleo respondere, quos mihi videor facillime posse superare. Tu, quoniam

minime ignoras consuetudinem dicendi meam, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meæ, qui reconditi sunt, excussos arbitrari: noli id putare omnino a me esse omissum, si quid est tibi remissum, atq; concessum. cum illæ valerit apud me excusationes iniuriæ tuæ, iratus animus tuus, ætas, amicitia nostra, tum nondum statuo te virium satis habere, vt ego tecum luctari, & congredi debeam: quod si esses vsu, atque ætate robustior, essem idem qui soleo, cum sum lacessitus. Nunc tecum sic agam, tulisse vt potius iniuriam, quam retulisse gratiam videar. Neque vero quid mihi irascare, intelligere possum. si quod eum defendo, quem tu accusas? cur tibi quoque ipse non succenseo, qui accuses eum, quem ego defendo? inimicum, inquis, accuso meum: & amicum ego defendo meum. Non debes tamen quemquam in coniurationis quæstione defendere: immo nemo magis eum, de quo nihil est suspicatus, quam is, qui de alijs multa cogitauit. Cur dixisti testimonium in alios? quia coactus. cur damnati sunt? quia creditum est. Regnum est, dicere in quẽ velis, ac defendere quẽ velis. immo seruitus est, nõ dicere in quem velis, ac defendere quem velis. Ac si cõsiderare cœperis, vtrum magis mihi hoc necesse fuerit facere, an tibi: intelliges, honestius te inimicitiarum modum statuere potuisse, quam me humanitatis. At vero cum honos agebatur amplissimus familiæ vestræ, hoc est cõsulatus parentis tui, sapientissimus vir familiarissimis suis non succensuit pater tuus, cum Sullam & defenderent, & laudarent. Intelligebat hãc nobis a maioribus esse traditam disciplinam, vt nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. & erat huic iudicio longe dissimilis illa contentio. tum afflicto P. Sulla, consulatus vobis pariebatur, sicuti partus est: honoris erat certamen: ereptum repetere vos calamitabatis, vt victi in campo, in foro vinceretis: tum qui contra

contra vos pro huius ſalute pugnabant, amiciſſimi veſtri, quibus non iraſcebamini, conſulatum vobis eripiebant,honori veſtro repugnabant: & tamen id inuiolata veſtra amicitia, integro officio,veteri exemplo, atque inſtituto optimi cuiuſque faciebant. Ego vero quibus ornamentis aduerſor tuis? aut cui dignitati veſtræ repugno? Quid eſt, quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem,inſignia honoris ad te delata ſunt. Tu ornatus ærumnis venis ad eum lacerandum, quem interemiſti: ego iacentem & ſpoliatum defendo, & protego. atque hic tu & reprehendis me, quia defendam, & iraſceris: ego autem non modo tibi non iraſcor, ſed ne reprehendo quidem factum tuum. Te enim exiſtimo tibi ſtatuiſſe quid faciendum putares, & ſatis idoneum officij iudicem poſuiſſe. At accuſat C. Cornelij filius, idemque valere debet, ac ſi pater indicaret. O patrem Cornelium ſapientem: qui quod præmij ſolet eſſe in indicio, reliquerit: quod turpitudinis in confeſſione, id per accuſationem filij ſuſceperit. Sed quid eſt tandem, quod indicat per iſtum puerum Cornelius? Si eſt cauſſa mihi ignota, cum Hortenſio communicata, reſpondeat Hortenſius: ſin tu ais illum * comitatum Autronij & Catilinæ, cum in campo conſularibus comitijs, quæ a me habita ſunt, cædem facere voluerunt: Autroniũ tum in campo vidimus: & quid dixi vidiſſe nos? ego vidi. vos enim tum, iudices, nihil laborabatis, neq; ſuſpicabamini: ego tectus præſidio firmo amicorum,Catilinæ tum, & Autronij copias, & conatũ repreſſi. Num quis eſt igitur, qui tum dicat in campum aſpiraſſe Sullam? Atqui ſi tum ſe cum Catilina ſocietate ſceleris coniunxerat, cur ab eo diſcedebat? cur cum Autronio non erat? cur in pari cauſſa non paria ſigna reperiuntur criminis? Sed quoniam Cornelius ipſe etiam nunc de indicando dubitat, vt dicitis, informat ad hoc adumbratum indi-

cium filium, quid tandem de illa nocte dicit cum inter falcarios ad M. Leccam nocte ea, quæ consecuta est posterum diem nonarum Nouemb. me consule, Catilinæ denuntiatione conuenit? quæ nox omnium temporum coniurationis acerrima fuit, atque acerbissima. Tum Catilinæ dies exeundi, tum ceteris manendi condicio, tum descriptio totam per vrbem cædis, atque incendiorum constituta est: tunc tuus pater, Corneli, id, quod tandem aliquando confitetur, illam sibi officiosam prouinciam deposcit, vt cum prima luce consulem salutatum veniret, intromissus meo more, & iure amicitiæ, me in meo lectulo trucidaret. Hoc tempore, cum arderet acerrime coniuratio, cum Catilina egrederetur ad exercitum, Lentulus in vrbe relinqueretur, Cassius incendijs, Cethegus cædi præponeretur, Autronio vt occuparet Etruriam præscriberetur, cum omnia ordinarentur, instituerentur, pararentur, vbi fuit Sulla, Corneli? num Romæ? immo longe abfuit. num ijs legionibus quo se Catilina referebat? multo etiam longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico? quas oras maxime quasi morbus quidam illius furoris peruaserat. nihil vero minus. fuit enim, vt iam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiæ quæ maxime ea suspicione caruit. Quid ergo indicat, aut quid affert, aut ipse Cornelius, aut vos qui ab eo hæc mandata defertis? gladiatores emptos esse Fausti simulatione ad cædem ac tumultum. ita prorsus: interpositi sunt gladiatores, quos testamento patris videmus deberi. * Arrepta est familia: quæ si esset prætermissa posset alia familia Fausti munus præbere. vtinam quidem hæc ipsa non modo iniquorum inuidiæ, sed & æquorum exspectationi satisfacere posset. Properatum vehementer, cum longe tempus muneris abesset. quasi vero tempus dandi muneris non valde appropinquaret. Necopinante Fausto, cum

cum is neque sciret, neque vellet, familia est comparata. At litteræ sunt Fausti, per quas ille precibus a P. Sulla petit, vt emat gladiatores, &, vt hos ipsos emat: neque solum ad Sullam missæ, sed ad L. Cæsarem, Q. Pompeium, C. Memmium, quorum de sententia tota res gesta est. At præfuit familiæ *Cornelius. iam si in comparanda familia suspicio est nulla, quod præfuit, nihil ad rem pertinet. sed tamen munere seruili obtulit se ad ferramenta prospicienda, præfuit vero numquam: eaque res per Bellum Fausti liberum omni tempore administrata est. At enim Cincius est ab hoc in vlteriorem Hispaniam missus, vt eam prouinciam perturbaret. Primum, Cincius, iudices, L. Iulio, C. Figulo consulibus profectus est, aliquanto ante furorem Catilinæ, & ante suspicionem huius coniurationis: deinde est profectus non tum primum, sed cum in ijsdem locis aliquanto ante eadem de caussa aliquot annos fuisset: ac profectus est non modo ob caussam, sed etiam necessariam caussam, * magna ratione cum Mauritaniæ rege contracta. Tum autem illo profecto, Sulla procurante eius rem, & gerente, plurimis, & pulcherrimis P. Cincij prædijs venditis æs alienum eiusdem dissolutum est: vt quæ caussa cæteros ad facinus impulit, cupiditas retinēdæ possessionis, ea Cincio non fuerit prædijs deminutis. Iam vero illud quam incredibile? quam absurdum? qui Romæ cædem facere, qui hanc vrbem inflammare vellet, eum familiarissimum suum dimittere ab se, & mandare in vltimas terras? vtrum quo facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret, si in Hispania * turbatum esset? at hæc ipsa per se sine vlla coniunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis consilijs, tam periculosis, tam turbulentis hominem amantissimum sui, familiarissimum, coniunctissimum officijs, vsu, consuetudine, dimittendum esse arbitraretur? ve-

risimi non est, vt quem in secundis rebus, quem in otio secum semper habuisset, hunc in aduersis, & in eo tumultu, quem ipse comparabat, ab se dimitteret. Ipse autem Cincius (non enim mihi deserenda est caussa amici veteris, atque hospitis) is homo est, aut ea familia ac disciplina, vt hoc credi possit, tum bellum reipublicæ facere voluisse? vt cuius pater, cum cæteri deficerent finitimi, ac vicini singulari extiterit in rempublicam nostram officio, & fide, is sibi nefarium bellum contra patriam suscipiendum putaret? cuius æs alienum videmus, iudices, non libidine, sed negotij gerendi studio esse contractum: qui ita Romæ debuit, vt in prouincijs & in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cum peteret, non commisit, vt sui procuratores quidquam oneris absente se sustinerent: venire omnes suas possessiones, & patrimonio se ornatissimo spoliari maluit, quam vllam moram cuiquam fieri creditorum suorum. A quo quidem genere, iudices, ego numquam timui, cum in illa reipublicæ tempestate versarer, illud erat genus hominum horribile, & pertimescendum, qui tanto amore suas possessiones amplexi tenebant, vt ab his membra diuelli citius, ac distrahi posse diceres. Cincius numquam sibi cognationem cum prædijs existimauit suis. Itaque se non modo ex suspicione tanti sceleris, verum etiam ex omni hominum sermone, non armis, sed patrimonio suo vindicauit. Iam vero, quod subijcit, Pompeianos esse a Sulla impulsos, vt ad istam coniurationem, & ad hoc nefarium facinus accederent, id cuiusmodi sit intelligere non possum. an tibi Pompeiani coniurasse videntur? quis hoc vmquam dixit? aut quæ fuit istius rei vel minima suspicio? Disiunxit, inquit, eos a colonis, vt hoc dissidio, ac dissensione facta, oppidum in sua potestate posset, & Pompeianos habere. Primum, omnis Pompeianorum, colonorumque dissensio delata ad

patronos

patronos est, cum iam inueterasset, ac multos annos esset exagitata: deinde ita a patronis res cognita est, vt nulla re a ceterorum sententijs Sulla dissenserit: postremo, coloni ipsi sic intelligunt, non Pompeianos a Sulla magis, quam sese esse defensos. Atque hoc, iudices, ex hac frequentia colonorum honestissimorum hominum intelligere potestis: qui adsunt, laborant: hunc patronum, defensorem, custodem illius coloniæ, si in omni fortuna, atque omni honore incolumem habere non potuerunt, in hoc tamen casu, quo afflictus iacet, per vos tutari, conseruareque cupiunt. Adsunt pari studio Pompeiani, qui ab illis etiam in crimen vocantur: qui ita de ambitione, & de suffragijs suis cum colonis dissenserunt, vt idem de communi salute sentirent. Ac ne hæc quidem P. Sullæ mihi videtur silentio prætereunda esse virtus, quod cum ab hoc illa colonia deducta sit, & cum commoda colonorum a fortunis Pompeianorum populi Romani fortuna diuiserit, ita carus vtrisque est, atque iucundus, vt non alteros demouisse, sed vtrosque constituisse videatur. At enim & gladiatores, & omnis ista vis rogationis Cæciliæ caussa comparabantur, atque hoc loco in L. Cæcilium pudentissimum, atque ornatissimum virum vehementer inuectus est: cuius ego de virtute, & constantia, iudices, tantum dico, talem hunc in ista rogatione, quam promulgauit non de tollenda, sed de leuanda calamitate fratris sui, fuisse, vt consultum esse voluerit fratri, tamen cum republica pugnare noluerit: promulgarit impulsus amore fraterno; destiterit fratris auctoritate deductus. Atque in ea re per L. Cæcilium Sulla accusatur, in qua re est vterque laudandus. * Primum Cæcilius, qui id promulgarit, in quo res iudicatas videbatur voluisse rescindere, vt statueretur: Sulla recte reprehendit. Status enim reip. maxime

iudicatis rebus continetur. neque ego tantum fraterno amori dandum arbitror, vt quisquam de salute suorum consulat; communem relinquat. nihil de iudicio ferebat: sed pœnam ambitus eã* ferebat, quæ fuerat nuper superioribus legibus constituta. Itaq; hac rogatione, non iudicum sententiam, sed legis vitium corrigebat. Nemo iudiciũ reprehẽdit, cum de pœna queritur, sed legem. Damnatio enim est iudicum, quæ manebat: pœna legis, quæ leuabatur. Noli igitur animos eorum ordinum, qui præsunt iudicijs summa cum grauitate, & dignitate, alienare a caussa: nemo labefactare iudicium est conatus: nihil est eiusmodi promulgatum: semper Cæcilius in calamitate fratris sui, iudicum potestatem perpetuandam, legis acerbitatem mitigandam putauit. Sed quid ego de hoc plura disputem? Dicerẽ fortasse, & facile, & libenter dicerem: si paullo etiam longius, quam finis quotidiani officij postulat, pietas, & fraternus amor L. Cæcilium protulisset, implorarem sensus vestros, vniuscuiusq; indulgentiam in suos testarer: peterem errato veniã L. Cæcilij ex intimis vestris cogitationibus, atq; ex humanitate communi. Lex dies fuit proposita paucos: ferri cœpta numquam: posita est in senatu, populum Ro. latuit: cum in Capitolium nos senatum conuocassemus, nihil est actum prius: & id mandato Sullæ Q. Metellus prætor se loqui dixit, Sullam illam rogationem de se nolle ferri. Ex illo tempore L. Cæcilius multa de repub. egit: Agrariæ legi, quæ tota a me reprehensa & abiecta est, intercessorem fore professus est: improbis largitionibus restitit: senatus auctoritatem numquam impediuit: ita se gessit in tribunatu, vt onere deposito domestici officij, nihil postea, nisi de reipub. commodis cogitarit. Atque in ipsa rogatione, ne per vim quid ageretur, quis tamen vestrum Sullam, aut Cæcilium verebatur? nonne omnis terror ille, omnis seditio-

nis

nis timor, atque opinio, ex Autronij improbitate pendebat? eius voces, eius minæ ferebantur: eius aspectus, concursatio, stipatio, greges hominũ perditorum, metum nobis, seditionesque afferebant. Itaque P. Sulla hoc importunissimo tum honoris, tum etiam calamitatis socio, atque comite, & secundas fortunas amittere coactus est; & in aduersis sine vllo remedio, atq; alleuamento permanere. Hic tu epistolam meam sæpe recitas, quam ego ad Cn. Pompeium de meis rebus gestis, & de summa reipu. misi; & ex ea crimen aliquod in P. Sullam quæris: &, si furorem incredibilem biennio ante conceptum erupisse in meo consulatu scripsi, me hoc demõstrasse dicis, Sullam in illa fuisse superiore coniuratione. scilicet is sum, qui existimem Cn. Pisonem, & Catilinam, & Vargunteium, & Autronium nihil scelerate, nihil audacter ipsos per sese, sine P. Sulla facere potuisse. de quo etiam si quis dubitasset antea, num id, quod tu arguis, cogitasset, interfecto patre tuo consule descendere Kal. Ian. cum lictoribus? sustulisti hanc suspicionem, cum dixisti hunc, vt Catilinam consulem efficeret, contra patrem tuum operas, & manum comparasse. Quod si tibi ego confiteor, tu mihi concedas necesse est, hunc cum Catilinæ suffragaretur, nihil de suo consulatu, quem iudicio amiserat, per vim recuperando cogitauisse. neque enim istorum facinorum tantorum, tam atrocium crimen, iudices, P. Sullæ persona suscipit. iam enim faciam, criminibus omnibus fere dissolutis, contra atque in ceteris causis fieri solet, vt nunc denique de vita hominis, ac de moribus dicam. Etenim de principio studuit animus occurrere magnitudini criminis, satisfacere exspectationi hominum, de me aliquid, & de ipso qui accusatus est, dicere: nunc iam reuocandi estis eo, quo vos ipsa caussa, etiam tacente me, cogit, animis. Omni-

bus in rebus, iudices, quæ grauiores maioresque sunt, quid quisque voluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine, sed ex moribus eius, qui arguitur, est ponderandum. Neq; enim potest quisquam nostrum subito fingi, neq; cuiusquã repente vita mutari, aut natura conuerti. Circumspicite paulisper mẽtibus vestris, vt alia omittamus, hosce ipsos homines, qui huic affines sceleri fuerunt. Catilina cõtra remp. coniurauit: cuius aures vmquam hoc respuerunt, conatum esse hominem vsque a pueritia non solum intemperantia, & scelere, sed etiam cõsuetudine, & studio in omni flagitio, stupro, cæde versatum? Quis eum contra patriam pugnantem perisse miratur, quem semper omnes ad ciuile latrocinium natum putauerunt? quis Lentuli societates cum * indicibus? quis insaniam libidinum? quis peruersam, atque impiam religionem recordatur, qui illum aut nefarie, aut stulte cogitasse miretur? Quis de C. Cethego, atque eius in Hispaniam profectione, ac de vulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui non ad illius pœnam carcer ædificatus esse videatur? omitto cæteros, ne sit infinitum: tantum a vobis peto, vt taciti de omnibus quos coniurasse cognitum est, cogitetis: intelligetis vnumquemque illorum prius a sua vita, quam nostra suspicione esse damnatum. Ipsum illum Autronium (quoniam eius nomen finitimum maxime est huius periculo, & crimini) non sua consuetudo, ac vita conuincit? semper audax, petulans, libidinosus: quem in stuprorum defensionibus non solum verbis vti improbissimis solitum esse scimus; verum etiam pugnis, & calcibus: quem exturbare homines a possessionibus, cædem facere vicinorum, spoliare fana sociorum, vi conatum, & armis disturbare iudicia, in bonis rebus omnes contemnere, in malis pugnare contra bonos, non reipub. cedere, non fortunæ ipsi succumbere: huius

si

si caussa non manifestissimis rebus teneretur; tamen eum mores ipsius, ac vita conuincerent. Agitedum conferte nunc cum illius vita vitam P. Sullæ, vobis populoque Roman. notissimam, iudices, & eam ante oculos vestros proponite. Ecquod huius factum, aut commissum non dicam audacius, sed quod cuiquam paullo minus consideratum videretur factum, quæro? verbum ecquod vmquam ex ore huius excidit, vnde quisquam posset offendi? At vero in illa graui L. Sullæ victoria turbulentaque, quis P. Sulla mitior? quam multorum hic vitam est a L. Sulla deprecatus? quam multi sunt summi homines, & ornatissimi, & nostri, & equestris ordinis, quorum pro salute se hic Sullæ obligauit? quos ego nominarem, neque enim ipsi nolunt; & huic, animo gratissimo adsunt: sed quia maius est beneficium, quam posse debet ciuis ciui dare, ideo a vobis peto, vt quod potuit, tempori tribuatis: quod fecit, ipsi. Quid reliquam constantiam vitæ commemorem? dignitatem, liberalitatem, moderationem in priuatis rebus, splendorem in publicis? quæ ita a fortuna deformata sunt, vt tamen a natura inchoata compareant. Quæ domus? quæ celebratio quotidiana? quæ familiaris dignitas? quæ studia amicorum? quæ ex quoq; ordine multitudo? Hæc diu multum, & multo labore quæsita vna eripuit hora. Accepit P. Sulla, iudices, vehemens vulnus, & mortiferum: verumtamen eiusmodi, quod videretur eius vita, & natura accipere potuisse: honestatis, & dignitatis habuisse nimis magnam iudicatus est cupiditatem: quam si nemo alius habuit in consulatu petendo, cupidior iudicatus est hic fuisse, quam ceteri: sin etiam in alijs nonnullis fuit iste consulatus amor; fortuna in hoc fuit fortasse grauior, quam in ceteris. Postea vero quis P. Sullã, nisi mærentem, demissum, afflictumq; vidit? quis vm-

quam est suspicatus hunc magis odio, quam pudore hominum aspectum, lucemq; vitare? Qui dum multa haberet inuitamenta vrbis, & fori, propter summa studia amicorum, quæ tamen ei sola in malis restiterunt; abfuit ab oculis vestris: &, cum lege retineretur, ipse se exsilio pæne multauit. In hoc vos pudore iudicij, & in hac vita tanto sceleri locum fuisse creditis? Aspicite ipsum, contuemini os, conferte crimen cum vita vsq; ad hoc tempus explicata. tum crimen recognoscite. mitto rempub. quæ fuit semper Sullæ carissima. Hosne amicos, tales viros, tam cupidos sui, per quos res eius secūdæ quōdam erant ornatæ, nunc subleuantur aduersæ, crudelissime perire voluit, vt cum Lentulo, & Catilina, & Cethego fœdissimam vitam, ac miserrimam, turpissima morte proposita degeret? Non * cadit, non inquam cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc vitam, non in hunc hominem ista suspicio. Noua quædam illa immanitas exorta est: incredibilis fuit, ac singularis furor: ex multis ab adolescētia collectis perditorum hominū vitijs, repente tanta ista importunitas inauditi sceleris exarsit. Nolite, judices, arbitrari hominum illum impetum, & conatum fuisse. neq; enim vlla gens tam barbara, aut tam immanis vnquam fuit, in qua non modo tot, sed vnus tam crudelis hostis patriæ sit inuētus. belluæ quædam illæ ex portentis immanes, ac feræ, forma hominum indutæ exstiterunt. perspicite etiam, atq; etiam, judices. nihil enim est, quod in hac caussa dici possit vehemētius: penitus introspicite Catilinæ, Autronij, Cethegi, Lentuli, ceterorumq; mentes: quas vos in his libidines, quæ flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quam incredibiles furores, quas notas scelerum, quæ indicia paricidiorum, quantos aceruos facinorum reperietis? ex magnis, & diuturnis, & iam desperatis reip. morbis ista repente vis erupit, vt ea cōfecta, & eiecta, con-

cta, conualeſcere aliquando, & ſanari ciuitas poſſit. Neq; enim eſt quiſquam, qui arbitretur, illis inclusis in repub. peſtibus, diutius hoc imperium ſtare potuiſſe. Itaq; eos non ad perficiendũ ſcelus, ſed ad luendas reip. pœnas furiæ quædam incitauerunt. In hunc igitur gregem vos nunc P. Sullam, iudices, ex his, qui cum hoc viuunt, atq; vixerunt, honeſtiſſimorum hominum gregibus reijcietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate, in impiorum partem atque in paricidarum cœtum, ac numerum transferetis? Vbi erit igitur illud fortiſſimum præſidium pudoris? quo in loco nobis vita anteacta proderit? quod ad tempus exiſtimationis partæ fructus reſeruabitur, ſi in extremo diſcrimine, ac dimicatione fortunæ*deſeruerit, ſi non aderit, ſi nihil adiuuabit? Quæſtiones nobis ſeruorum, ac tormenta accuſator minitatur. in quibus quamquam nil periculi ſuſpicamur; tamẽ illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiuſq; tum animi, tum corporis, regit quæſitor, flectit libido, corrumpit ſpes, infirmat metus, vt in tot rerum anguſtijs nihil veritati loci relinquatur. Vita P. Sullæ torqueatur: ex ea quæratur, nũ quæ occultetur libido, num quod lateat facinus, num quæ crudelitas, num quæ audacia: nihil erroris erit in cauſſa, nec obſcuritatis, iudices, ſi a vobis vitæ perpetuæ vox ea, quæ grauiſſima debet eſſe, audietur. Nullum in hac cauſſa teſtem timemus: nihil quemquam ſcire, nihil vidiſſe, nihil audiſſe arbitramur. Sed tamen, ſi nihil vos P. Sullæ fortuna mouet, iudices, veſtra moueat. veſtra enim, qui cum ſumma elegãtia, atque integritate vixiſtis, hoc maxime intereſt, non ex libidine, aut ſimultate, aut leuitate teſtium cauſſas honeſtorum hominum ponderari; ſed in magnis diſquiſitionibus, repentiniſq; periculis vitam vniuſcuiuſq; eſſe teſtem. Quam vos, iudices, nolite armis ſuis ſpoliatã, atq; nudatã obij-

cere inuidiæ, dedere suspicioni: munite communẽ arcem bonorum: obstruite * perfugia improborum: valeat ad pœnam, & ad salutem plurimum, quam solam videtis ipsam ex vi sua naturaq; facillime perspici, subito flecti, fingique non posse. Quid vero hæc auctoritas (semper etiam de ea dicendum est, quamquam a me timide modiceq; dicetur) quid, inquam hæc auctoritas nostra? qui a ceteris coniurationis causis abstinuimus, P. Sullam defendimus, nihil hunc tandem iuuabit? graue si appetimus aliquid: si cum ceteri de nobis silent, nõ etiam nosmetipsi tacemus, graue. Sed si lædimur, si accusamur, si in inuidiã vocamur; profecto cõcedetis, iudices, vt nobis libertatem retinere liceat, si minus liceat dignitatẽ. Accusati sunt vno nomine consulares: vt iam videatur honoris amplissimi nomen plus inuidiæ, quam dignitatis afferre. Affuerunt, inquit, Catilinæ, illumq; laudarunt. nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant supplici, vitæ eius turpitudinẽ in summis eius periculis non insequebantur. Quinetiam parens tuus, Torquate, consul reo de pecunijs repetundis Catilinæ fuit aduocatus. improbo homini: ac supplici. fortasse audaci: at aliquando amico. cui cum adfuit post delatam ad eum primum illam coniurationem, indicauit se audisse aliquid, non credidisse. At idem non adfuit alio in iudicio, cũ adessent ceteri. Si postea cognorat ipse aliquid, quod in cõsulatu ignorasset; ignoscendum est ijs, qui postea nihil audierũt. sin illa res de pecunijs repetundis, prima valuit; non inueterata, quam recens, debuit esse grauior. Sed si tuus parens etiam in illa suspicione periculi sui, tamen humanitate adductus aduocationem hominis improbissimi sella curuli, atq; ornamentis & suis, & consulatus honestauit; quid est quamobrem consulares, qui Catilinæ adfuerunt, reprehendantur? At ijdem ijs, qui ante hunc caussam

ſam de coniuratione dixerunt, non adfuerunt: tanto ſcelere aſtrictis hominibus ſtatuerunt nihil a ſe adiumẽti, nihil opis, nihil auxilij ferri oportere. Atq;, vt de eorum conſtantia, atq; animo in remp. dicam, quorum tacita grauitas, & fides de vnoquoque loquitur, neque cuiuſquam ornamenta orationis deſiderat: poteſt quiſquam dicere vmquam meliores, fortiores, conſtantiores conſulares fuiſſe, quam ijs temporibus, & periculis, quibus pæne oppreſſa eſt reſpublica? Quis non de communi ſalute apertiſſime, quis non fortiſſime, quis non conſtantiſſime ſenſit? Neq; ego præcipue de conſularibus diſputo. nam hæc, & hominum ornatiſſimorum, qui prætores fuerunt, & vniuerſi ſenatus communis eſt laus: vt conſtet poſt hominum memoriam, numquam in illo ordine plus virtutis, plus amoris in remp. plus grauitatis fuiſſe. Sed quia ſunt deſcripti conſulares, de his tantum mihi dicendum putaui, quod ſatis eſſet, * atteſtante memoria omnium, neminem eſſe ex illo honoris gradu, qui non omni ſtudio, virtute, auctoritate incubuerit ad remp. conſeruandam. Sedquid? ego qui Catilinam non laudaui, qui reo Catilinæ conſul non adfui, qui teſtimonium de coniuratione dixi in alios, adeone vobis alienus a ſanitate: adeo oblitus conſtantiæ meæ, adeo immemor rerum a me geſtarum eſſe videor, vt, cum cõſul bellum geſſerim cum coniuratis: nunc eorum ducem conſeruare cupiam: & in animum inducam, cuius nuper ferrum retuderim, flammamque reſtinxerim, eiuſdem nunc cauſſam, vitamq; defendere? Si medius fidius, iudices, non me ipſa reſpub. meis laboribus, & periculis conſeruata, ad grauitatem animi, & conſtantiam ſua dignitate reuocaret: tamen hoc natura eſt inſitum, vt, quem timueris, quicum de vita fortuniſq; contenderis, cuius ex inſidijs euaſeris, hũc ſemper oderis. Sed cum agatur honos meus ampliſſimus, gloria rerum geſtarum ſingularis, cum

quoties quisquam est in hoc scelere cōuictus, toties renouetur memoria per me inuentæ salutis: ego sim tam demens, ego committam, vt ea, quæ pro salute omnium gessi, casu magis & felicitate a me, quam virtute, & consilio gesta esse videantur? Quid ergo? hoc tibi sumis, dicet fortasse quispiam, vt quia tu defenderis, innocens iudicetur? Ego vero, iudices, non modo nihil mihi assumo, in quo quispiam repugnet, sed etiam, si quid ab omnibus conceditur, id reddo ac remitto. non in ea repub. versor, non ijs temporibus caput meum obtuli pro patria periculis omnibus, non aut ita sunt exstincti, quos vici, aut ita grati, quos seruaui, vt ego mihi plus appetere coner, quam quantum omnes inimici, inuidiq; patiantur. Graue esse videretur, cum qui inuestigarit coniurationem, qui patefecerit, qui oppresserit, cui senatus singularibus verbis gratias egerit, cui vni togato supplicationem decreuerit, dicere in iudicio, Non defenderem, si coniurasset. Non dico id. quod graue est: dico illud quod in his caussis cōiurationis non auctoritati assumā, sed pudori meo. Ego ille coniurationis inuestigator atq; vltor, certe non defenderem Sullam, si coniurasse arbitrarer. ego, iudices, de tantis omnium periculis cum quærerem omnia, multa audirem, non crederem omnia, cauerem omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nullius suspicione, nullis litteris de P. Sulla rem vllam ad me esse delatam. Quamobrem, vos dij patrij ac penates, qui huic vrbi, atque huic imperio præsidetis, qui hoc imperium, qui hanc libertatem, populumq; Romanum, qui hęc tecta, atq; templa, me consule, vestro numine auxilioq; seruatis, testor, integro me animo ac libero P. Sullæ caussam defendere, nullum a me sciente facinus occultari, nullum scelus susceptum contra salutem omnium defendi, ac tegi. nihil de hoc consul comperi, nihil suspicatus sum, nihil audiui. Itaque idem ego ille,

ille,qui vehemens in alios,qui inexorabilis in ceteros esse visus sum,persolui patriæ quod debui: reliqua iam a me meæ perpetuæ consuetudini naturæq; debentur. tam sum misericors, iudices, quam vos: tam mitis, quam qui lenissimus. In quo vehemens fui vobiscum,nihil feci, nisi coactus: reipub.præcipitanti subueni: patriam demersam extuli: misericordia ciuium adducti tunc fuimus tam vehementes, quam necesse fuit. salus esset omnium amissa, vna nocte:nisi esset seueritas illa suscepta. Sed,vt ad sceleratorum pœnam amore reipub.sum adductus, sic ad salutem innocẽtium voluntate deducor. nihil video esse in hoc P.Sulla iudices, odio dignum:misericordia digna multa. Neque enim nunc propulsandæ calamitatis suæ caussa supplex ad vos, iudices, confugit, sed nequa generi, ac nomini suo nota nefariæ turpitudinis inuratur. Nam ipse quidem, si erit vestro iudicio liberatus:quæ habet ornamenta, quæ solatia reliquæ vitæ, quibus lætari, & perfrui possit? domus erit,credo,exornata:aperientur maiorum imagines:ipse ornatum, ac vestitum recuperabit. omnia,iudices,hæc amissa sunt: omnia generis,nominis,honoris insignia,atq; ornamenta vnius iudicij calamitate occiderunt. sed ne exstinctor patriæ,ne proditor,ne hostis appelletur,ne hãc labem * tanti generis in familia relinquat, id laborat, id metuit: cui honoris integros fructus non sit traditurus, ne æternam memoriam dedecoris relinquat. Hic vos orat, iudices,paruus,vt se aliquando si non integra fortuna, at afflicta, patri suo gratulari sinatis. huic misero notiora sunt iudiciorum itinera, & fori, quam disciplinarum. Non iam de vita P. Sullæ,iudices,sed de sepultura contẽditur: vita erepta est superiore iudicio:nunc, ne corpus eijciatur, laboramus. Quid enim est huic reliqui, quod eum in vita hac teneat? aut quid est, quamobrem hæc cuiquam vita videatur? Nuper is homo fuit in ci-

uitate P. Sulla, vt nemo ei se neq; honore, neq; gratia, nec fortunis anteferret: nunc spoliatus omni dignitate, quæ erepta sunt, non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, vt cum parente, cum liberis, cum fratre, cum his necessarijs lugere suam calamitatẽ liceat, id sibi ne eripiatis, iudices, vos obtestatur. Te ipsum iam, Torquate, expletum huius miserijs, * pateat. etsi nihil aliud Sullæ, nisi consulatum, abstulissetis: tamen eo vos contẽtos esse oportebat. honoris enim contentio vos ad caussam, non inimicitiæ deduxerunt. Sed cum huic omnia cum honore detracta sint, cum in hac fortuna misera, ac luctuosissima destitutus sit: quid est, quod expetas amplius? lucisne hanc vsuram, eripere vis plenam lacrymarum atq; mæroris, in qua cum maximo cruciatu, atque dolore retinetur? libenter reddiderit, adempta ignominia fœdissimi criminis. an vero inimicum vt expellas? cuius ex miserijs, si esses crudelissimus, videndo fructum caperes maiorẽ, quam audiendo? O miserum, & infelicem illum diem, quo consul omnibus centurijs P. Sulla renuntiatus est: o falsam spem: o volucrem fortunam: o cæcam cupiditatem: o præposteram gratulationem! Quam cito illa omnia ex lætitia, & voluptate ad luctum, & lacrymas reciderunt! vt qui paullo ante consul designatus fuisset: retineret repente nullum vestigium pristinæ dignitatis. Quid enim erat mali, quod huic spoliato honore, fama, fortunis, deesse videretur? aut cui nouæ calamitati locus vllus * relictus esset? vrget eadem fortuna, quæ cœpit: * repetit nouum mærorem: non patitur hominem calamitosum vno modo afflictum vno in luctu perire. Sed iam impedior egomet, iudices, dolore animi, ne de huius miseria plura dicam. vestræ iam sunt partes, iudices: in vestra mansuetudine, atque humanitate caussam totam repono. vos & reiectione interposita, nihil suspicantibus nobis, repentini in nos, iudices,

dices,consedistis, ab accusatoribus delecti ad spem acerbitatis, a fortuna nobis ad præsidium innocentiæ cõstituti. Vt ego,quid de me populus Rom.existimaret, quia seuerus in improbos fueram, laboraui, &, quæ prima innocentis mihi defensio est oblata,suscepi:sic vos seueritatem iudiciorum, quæ per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate, ac misericordia mitigate. Hoc cum impetrare a vobis ipsa caussa debet: tum est vestri animi,atq; virtutis declarare,non esse eos vos,ad quos potissimum, interposita reiectione, deuenire cõuenerit.in quo ego,iudices,vos, quantum meus amor in vos postulat, tantum hortor,vt communi studio, quoniam in repub. coniuncti sumus, mansuetudine, & misericordia vestra falsam a nobis crudelitatis famam repellamus.

PRO. A. LICINIO ARCHIA POETA.

ORATIO XXVI.

SI quid est in me ingenij, iudices, quod sentio quam sit exiguum: aut siqua exercitatio dicendi, in qua me non infitior mediocriter esse versatum:aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studijs, & disciplina profecta, a qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse:earum rerum omnium vel inprimis hic A. Licinius fructũ a me repetere prope suo iure debet. Nã quoad lõgissime potest mens mea respicere spatium præteriti temporis,& pueritiæ memoriam recordari vltimam:inde vsque repe-

Oratio

anaphora

tens: hunc video mihi principem, & ad suscipiendam, & ad ingrediendam rationem horum studioru exstitisse. Quod si hęc vox huius hortatu, pręceptisque conformata nonnullis aliquando saluti fuit: a quo id accepimus, quo ceteris opitulari, & alios seruare possemus, huic profecto ipsi, quantum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus. Ac ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quædam in hoc facultas sit ingenij, neque hæc dicendi ratio aut disciplina: nec nos quidem huic cuncti studio penitus vmquam dediti fuimus. Etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum: & quasi cognatione quadam inter se continentur. Sed ne cui vestrum mirum esse videatur, me in quæstione legitima, & in iudicio publico, cũ res agatur apud prætorem populi Romani, lectissimum virum, & apud seuerissimos iudices, tanto conuentu hominum, ac frequentia, hoc vti genere dicendi, quod non modo a consuetudine iudiciorum, verum etiam a forensi sermone abhorreat: quæso a vobis, vt in hac caussa mihi detis hanc veniam, accommodatam huic reo, vobis quemadmodum spero non molestam, vt me pro summo poeta, atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum litteratissimorum, hac vestra humanitate, hoc denique prætore exercente iudicium, patiamini de studijs humanitatis, ac litterarum paullo loqui liberius: & in eiusmodi persona, quæ propter otium, ac studium minime in iudicijs periculisque tractata est, vti prope nouo quodam, & inusitato genere dicendi. Quod si mihi a vobis tribui concedique sentiam, perficiam profecto, vt hunc A. Licinium non modo non segregandum, cum sit ciuis, a numero ciuium, verum, etiam si non esset, putetis asciscendum fuisse. Nam vt primum ex pueris excessit Ar hias, atque ab ijs artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari

formari solet: se ad scribendi studium contulit. primum Antiochiæ (nam ibi natus est, loco nobili, & celebri quondam vrbe, & copiosa, atque eruditissimis hominibus, liberalissimisque studijs affluenti) *celeriter antecellere omnibus ingenij gloria cõtigit. post in ceteris Asiæ partibus, * cunctæq; Græciæ, sic eius aduentus celebrabatur, vt famam ingenij exspectatio hominis, exspectationem, ipsius aduentus, admiratioq; superaret. Erat Italia tunc plena Græcarum artium, ac disciplinarum: studiaque hęc & in Latio vehementius tum colebantur, quam nunc ijsdem in oppidis: & hic Romæ propter tranquillitatem reipublicæ non negligebantur. Itaque hunc, & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani ciuitate ceterisque præmijs donarunt: & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione, atque hospitio dignum existimarunt. Hac tanta celebritate famæ, cum esset iam absentibus notus, Romam venit Mario consule, & Catulo. nactus est primum consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiam studium, atq; aures adhibere posset. statim Luculli, cum prætextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperunt. Sed enim hoc non solum ingenij, ac litterarum, verum etiam naturæ, atque virtutis fuit, vt domus, quæ huius adolescentiæ prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. Erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio: audiebatur a M. Aemilio: viuebat cum Q. Catulo, & patre, & filio: a L. Crasso colebatur: Lucullos vero, & Drusum & Octauios, & Catonem, & totam Hortensiorum domum deuinctam consuetudine cum teneret, afficiebatur summo honore, quod eum non solum colebant, qui aliquid percipere, aut audire studebant, verum etiam si qui forte simulabant. Interim satis longo interuallo, cum esset cum L. Lucullo in Ci-

liciam profectus, & cum ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam. Quæ cũ esset ciuitas æquissimo iure, ac fœdere, ascribi se in eam ciuitatem voluit: idque, cum ipse per se dignus putaretur: tum auctoritate, & gratia Luculli ab Heracliensibus impetrauit. Data est ciuitas Silani lege, & Carbonis, Si qui fœderatis ciuitatibus ascripti fuissent, si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & si sexaginta diebus apud prætorem essent professi. Cum hic domicilium Romæ multos iam annos haberet, professus est apud prætorem Q. Metellum familiarissimum suum. Si nihil aliud, nisi de ciuitate, ac lege dicimus:, nihil dico amplius: caussa dicta est. Quid enim horum infirmari, Gracche, potest? Heracleæne esse eum ascriptum negabis? adest vir summa auctoritate, & religione, & fide L. Lucullus: qui se non opinari, sed scire: non audiuisse, sed vidisse: non interfuisse, sed egisse dicit. Adsunt Heraclienses legati, nobilissimi homines, qui huius iudicij caussa, cum mandatis, & cum publico testimonio venerunt: qui hunc ascriptum * Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas Italico bello, incenso tabulario, interisse scimus omnes. Est ridiculum ad ea, quæ habemus nihil dicere: quærere quæ habere non possumus: & de hominum memoria tacere, litterarum memoriam flagitare: &, cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipij iusiurandum, fidemq;, ea, quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare: tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. An domicilium * Romę non habuit is, qui tot annis ante ciuitatem datam, sedem omnium rerum, ac fortunarum suarum Romæ collocauit? At non est professus. immo vero ijs tabulis professus, quæ solæ ex illa professione, collegioq; prætorum obtinent publicarum tabularum auctori-

auctoritatem. Nam cum Appij tabulæ negligentius asseruatæ dicerentur, Gabinij, quamdiu incolumis fuit, leuitas, post damnationem, calamitas, omnem tabularum fidem resignasset, Metellus homo sanctissimus modestissimusque omnium, tanta diligentia fuit, vt ad L. Lentulum prætorem, & ad iudices venerit, & vnius nominis litura se commotum esse dixerit. His igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Licinij videtis. Quæ cum ita sint, quid est, quod de eius ciuitate dubitetis? præsertim cum alijs quoque * in ciuitatibus fuerit ascriptus. Etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis gratuito ciuitatem in Græcia homines * impertiebantur, Rhegynos, credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scenicis artificibus largiri solebant, id huic summa ingenij prædito gloria noluisse. quid? cum ceteri non modo post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam, aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepserunt: hic, qui nec vtitur quidem illis, in quibus est scriptus, quod semper se Heracliensem esse voluit, reijcietur? Census nostros requiris scilicet. Est enim obscurum proximis censoribus, hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse: superioribus, cum eodem quæstore fuisse in Asia: primis Iulio & Crasso, nullam populi partem esse censam. Sed quoniam census non ius ciuitatis confirmat, ac tantummodo iudicat eum, qui sit census, ita se iam tum gessisse pro ciue: ijs temporibus, * quem tu criminaris ne ipsius quidem iudicio in ciuium Rom. iure esse versatum, & testamentum sæpe fecit nostris legibus, & adijt hereditates ciuium Romanorum, & in beneficijs ad ærarium delatus est a L. Lucullo prætore, & consule. Quære argumenta siqua potes: numquam enim hic neque suo, neq; amicorum iudicio reuincetur. Quæres a nobis, Gracche, cur tãtopere hoc ho-

mine delectemur? quia ſuppeditat nobis, vbi, & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur, & aures conuicio defeſſæ conquieſcãt. An tu exiſtimas, aut ſuppetere nobis poſſe quod quotidie dicamus in tanta varietate rerum, niſi animos noſtros doctrina excolamus, aut ferre animos tantam poſſe contentionẽ, niſi eos doctrina eadem relaxemus? Ego vero fateor, me his ſtudijs eſſe deditum: ceteros pudeat, ſi qui ita ſe litteris abdiderunt, vt nihil poſſint ex his neque ad communem afferre fructum, neque in aſpectum lucemq; proferre. Me autem quid pudeat? qui tot annos ita viuo, iudices, vt ab illis nullo me vmquam tempore, aut commodum, aut otium meũ abſtraxerit, aut voluptas auocarit, aut deniq; ſomnus retardarit. Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure ſuccenſeat, ſi, quantum ceteris ad ſuas res obeundas, quantum ad feſtos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates, & ad ipſam requiem animi, & corporis conceditur temporis, quantum alij tribuunt intempeſtiuis conuiuijs, quantum deniq; aleæ, quantum pilæ, tantum mihi egomet ad hæc ſtudia recolenda ſumpſero? Atq; hoc adeo mihi concedendum eſt magis, quod ex his ſtudijs, hæc quoq; creſcit oratio, & facultas: quæ quantacumq; in me eſt, numquam amicorum periculis defuit. Quæ ſi cui leuior videtur, illa quidem certe, quæ ſumma ſunt, ex quo fonte hauriam, ſentio. Nam niſi multorum præceptis, multiſq; litteris mihi ab adoleſcentia ſuaſiſſem, nihil eſſe in vita magnopere expetendum, niſi laudem atq; honeſtatem, in ea autem perſequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, atq; exſilij parui eſſe ducẽda: numquam me pro ſalute veſtra in tot ac tantas dimicationes, atq; in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obieciſſẽ. Sed pleni omnes ſunt libri, plenæ ſapientum voces, plena exemplorum vetuſtas: quæ iacerent in tenebris

bris

bris omnia, nisi litterarum lumen accederet. Quam multas nobis imagines, non ſolum ad intuendũ, verum etiam ad imitandum, fortiſſimorũ virorum expreſſas ſcriptores & Græci, & Latini reliquerunt? quas ego mihi ſemper in adminiſtrãda rep. proponens, animum, & mentẽ meam ipſa cogitatione hominum excellentium conformabam. Quæret quiſpiam, quid illi ipſi ſummi viri, quorum virtutes litteris proditę ſunt, iſtane doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus confirmare, ſed tamẽ eſt certum, quid reſpondeam. Ego multos homines excellenti animo, ac virtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturæ ipſius habitu prope diuino, per ſeipſos & moderatos, & graues extitiſſe fateor: etiam illud adiungo, ſæpius ad laudem, atque virtutem naturam ſine doctrina, quam ſine natura valuiſſe doctrinam. atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam, atque illuſtrem acceſſerit ratio quædam * conformatioque doctrinæ, tum illud neſcio, quid præclarum ac ſingulare ſolere exiſtere. Ex hoc eſſe hunc numero, quem patres noſtri viderunt, diuinum hominem Africanum, ex hoc C. Lælium, L. Furium, modeſtiſſimos homines, & continentiſſimos, ex hoc fortiſſimum virum, & illis temporibus doctiſſimum, M. Catonem illum ſenem: qui profecto, ſi nihil ad percipiendam colẽdamque virtutem litteris adiuuarentur, numquam ſe ad earum ſtudium contuliſſent. Quod ſi non hic tantus fructus oſtenderetur, & ſi ex his ſtudijs delectatio ſola peteretur, tamen, ut opinor, *hanc animi remiſſionẽ humaniſſimam, ac liberaliſſimam iudicaretis. Nam ceteræ neq; temporum ſunt, neq; ætatum omnium, neq; locorum: hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant: aduerſis perfugium, ac ſolatium prębent: delectãt domi, non impediũt foris: pernoctant nobiſcũ, peregrinantur, ruſticantur. Quod ſi ipſi hæc neq; at-

tingere, neque sensu nostro gustare possemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in alijs videremus. Quis nostrum tam animo agresti, ac duro fuit, vt Roscij morte nuper non commoueretur? qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem, ac venustatem, videbatur omnino mori non debuisse. Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus celeritatemq; ingeniorum negligemus? Quoties ego hunc Archiam vidi, iudices (vtar enim vestra benignitate, quoniam me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter attẽditis) quoties ego hunc vidi, cum litteram scripsisset nullam, magnum numerum optimorum versuum de his ipsis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore! quoties reuocatum eandem rem dicere commutatis verbis, atque sententijs! quæ vero accurate, cogitateque scripsisset, ea sic vidi probari, vt ad veterum scriptorum laudem peruenirent. hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? Atqui sic a summis hominibus, eruditissimisque accepimus, ceterarum rerum studia, & doctrina, & præceptis, & arte constare, poetam natura ipsa valere, & mẽtis viribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari. Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quod quasi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis esse videantur. Sit igitur, iudices, sanctum, apud vos humanissimos homines hoc poetæ nomẽ, quod nulla vmquam barbaria violauit. Saxa, & solitudines * voce respondent, bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur, atque consistunt: nos instituti rebus optimis non poetarum voce moueamur? Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij * suum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnei vero suum esse confirmant: itaque etiam delubrum * eius in oppido dedicauerunt: permulti alij præterea pugnant

gnant inter se, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia poeta fuit, post mortem etiã expetunt: nos hũc viuum, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus? præsertim, cum omne olim studium, atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Rom. gloriam laudemq; celebrãdam. nam & Cimbricas res adolescens attigit, & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia videbatur, iucundus fuit. Neq; enim quisquam est tam auersus a musis, qui non mandari versibus æternum suorum laborum facile præconium patiatur. Themistoclem illum, summum Athenis virum dixisse aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius vocem libentissime audiret: Eius, a quo sua virtus optime prædicaretur. Itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea, quæ gesserat, posse celebrari. Mitridaticum vero bellum magnum, atq; difficile, & in multa varietate terra marique versatum, totum ab hoc expressum est: qui libri non modo L. Lucullum fortissimum, & clarissimum virum, verum etiam populi Rom. nomen illustrant. Populus enim Rom. aperuit, Lucullo imperante, Pontum, & regiis quondam opibus, & ipsa natura regionis vallatũ: populi Rom. exercitus eodem duce, non maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi Rom. laus est, vrbem amicissimam Cyzicenorum eiusdem consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore, ac faucibus ereptam esse, atq; conseruatam: nostra semper feretur, & prædicabitur, L. Lucullo dimicante cum interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis: nostra sunt trophæa, nostra monumenta, nostri triumphi. Quare, quorum ingenijs hæc feruntur, ab eis populi Rom. fama celebratur. Carus fuit Africano superiori noster Ennius. itaque etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus e marmore. At ijs laudibus certe non solum

ipsi, qui laudantur, sed etiam populi Romani no
ornatur. In cælum huius proauus Cato tollitur.
gnus honos populi Romani rebus adiungitur.
nes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluij non
communi omnium nostrum laude decorantur. E
illum, qui hæc fecerat,* Rhodium hominem m
res nostri in ciuitatem receperunt: nos hunc
racliensem, multis ciuitatibus expetitum, in ha
tem legibus constitutum, de nostra ciuitate eij
mus? Nam si quis minorem gloriæ fructum put
Græcis versibus percipi, quam ex Latinis, vehe
ter errat: propterea quod Græca leguntur in
nibus fere gentibus, Latina suis finibus, exiguis
continentur. Quare, si res hæ, quas gessimus, o
terræ regionibus definiuntur, cupere debem
quo * minus manuum nostrarum tela peruene
eodem gloriam, famamque penetrare: quod
ipsis populis, de quorum rebus scribitur, hæc a
sunt, tum ijs certe, qui de vita, gloriæ caussa d
cant, hoc maximum, & periculorum incitam
tum est, & laborum. Quam multos scriptores
rum suarum magnus ille Alexander secum hab
se dicitur? Atque is tamen, cum in Sigæo ad Ac
lis tumulum astitisset, O fortunate, inquit, ad
scens, qui tuæ virtutis Homerum præconem i
neris? & vere. nam nisi Ilias illæ exstitisset, i
tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen e
obruisset. Quid noster hic Magnus, qui cum vi
fortunam adæquauit? nonne Theophanem M
lenæum scriptorem rerum suarum in concione
litum, ciuitate donauit, & nostri illi fortes
sed rustici, ac milites, dulcedine quadam gl
commoti quasi participes eiusdem laudis ma
illud clamore approbauerunt? Itaq; credo, si c
Romanus Archias legibus, non esset, vt ab ali
imperatore ciuitate donaretur, perficere non
tuit Sulla, cum Hispanos, & Gallos donaret, cre
hi

nc petentem repudiasset. quem nos in concione
dimus, cum ei libellum malus poeta de populo
biecisset, quod epigramma in eum fecisset tan-
mmodo alternis versibus longiusculis, statim ex
rebus, quas tunc vendebat, iubere ei præmium
bui sub ea condicione, ne quid postea scriberet.
i sedulitatem mali poetæ duxerit aliquo tamen
æmio dignam, huius ingenium, & virtutem in
ibendo, & copiam non expetisset? Quid? a Q.
etello Pio familiarissimo suo, qui ciuitate mul-
s donauit, neque per se, neque per Lucullos im-
trauisset? qui prępertim vsq; eo de suis rebus scri-
cuperet, vt etiam Cordubæ natis poetis pingue
iddam sonantibus, atque peregrinum, tamen au-
s suas dederet. Neque enim est hoc dissimulan-
m, quod obscurari non potest, sed præ nobis fe-
ndum: trahimur omnes laudis studio, & optimus
isque maxime gloria ducitur. Ipsi illi philosophi,
am in illis libellis, quos de contemnenda gloria
ibunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso, in quo
ædicationem, nobilitatemque despiciunt, prædi-
ri se, ac nominari volunt. Decimus quidem Bru-
s summus ille vir, & imperator, Attij amicissimi
carminibus templorum, ac monumentorum a-
us exornauit suorum. Iam vero ille, qui cum
tolis Ennio comite, bellauit Fuluius, non dubi-
uit Martis manubias musis consecrare. Quare, in
a vrbe imperatores prope armati poetarum no-
en, & musarum delubra coluerunt, in ea non de-
nt togati iudices a musarum honore, & a poeta-
m salute abhorrere. Atque vt id libentius facia-
, iam me vobis, iudices, indicabo, & de meo quo-
m amore gloriæ, nimis acri fortasse, verumta-
en honesto, vobis confitebor. Nam quas res nos
consulatu nostro vobiscum simul pro salute hu-
s vrbis, atque imperij, & pro vita ciuium, proque
niuersa rep. gessimus, attigit hic versibus, atque

inchoauit. quibus auditis, quod mihi magna res, iucunda visa est, hunc ad perficiendum horta sum. nullam enim virtus aliam mercedem labor periculorumque desiderat, præter hanc laudis, gloriæ: qua quidem detracta, iudices, quid est qu in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam breui, t tis nos in laboribus exerceamus? certe si nihil nimus præsentiret in posterum, & si quibus reg nibus vitæ spatium circumscriptum est, eisdem o nes cogitationes terminaret suas, nec tantis la boribus frangeret, neque tot curis, vigilijsque * geretur, nec toties de vita ipsa dimicaret. Nunc sidet quędam in optimo quoque virtus, quę noct & dies animum gloriæ stimulis concitat, atque monet, non cum vitæ tempore esse * dimittend commemorationem nominis nostri, sed cum om posteritate adæquandam. An vero tam parui an videamur esse omnes, qui in repub. atque in his v periculis laboribusque versamur, vt cum vsque extremum spatium, nullum tranquillum, atque o osum spiritum duxerimus, nobiscum simul mori ra omnia arbitremur? An cum statuas, & imagi non animorum simulacra, sed corporum, studio multi summi homines reliquerint, consiliorum linquere, ac virtutum nostrarum effigiem non multo malle debemus, summis ingenijs expressa & politam? Ego vero omnia, quæ gerebam, ia tum in gerendo spargere me, ac disseminare arb trabar in orbis terræ memoriam sempiternam. H vero siue a meo sensu post mortem * absutura su siue, vt sapientissimi homines putauerunt, ad a quam animi mei partem pertinebunt, nunc quide certe cogitatione quadam, speque delector. Quar conseruate iudices, hominem pudore eo, quem a micorum studijs videtis comprobari, tum dignit te, tum etiam venustate, ingenio autem tanto qua tum id conuenit existimari, quod summorum ho minu

inum ingenijs expetitum esse videatis, caussa vero
usmodi, quæ beneficio legis, auctoritate munici-
j, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobe-
r. Quæ cum ita sint, petimus a vobis, iudices, si
a non modo humana, verum etiam diuina in tan-
negotijs commendatio debet esse, vt eum, qui
s, qui vestros imperatores, qui populo Rom. res
stas semper ornauit, qui etiam his recentibus no-
is vestrisque domesticis periculis æternum se te-
nonium laudum daturum esse profitetur, quiq;
eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt
biti, atque dicti, sic in vestram accipiatis fidem
humanitate vestra leuatus potius, quam acerbi-
e violatus esse videatur. Quæ de caussa pro mea
nsuetudine, breuiter simpliciterque dixi, iudices,
confido probata esse omnibus: quæ non fori, ne-
e iudiciali consuetudine & de hominis ingenio,
communiter de ipsius studio locutus sum, ea, iu-
es, a vobis spero esse in bonam partem accepta,
eo qui iudicium exercet, certe scio.

AD QVIRITES POST REDITVM.

ORATIO XXVII.

QVOD precatus a Ioue optimo maximo, ceterisque dijs immortalibus sum, Quirites, eo tempore, cum me, fortunasque meas pro vestra incolumitate, otio, concordiaque deuoui, si meas rationes vmquam vestræ saluti antepo-

ſuiſſem, ſempiternam pœnam ſuſtinerem mea v
luntate ſuſceptam: ſin & ea, quæ ante geſſeram, c
ſeruādæ ciuitatis cauſſa geſſiſſem, & illam miſer
profectionem veſtræ ſalutis gratia ſuſcepiſſem,
quod odium ſcelerati homines, & audaces in re
& in omnes bonos conceptum iamdiu continere
id in me vnum potius, quam in optimum quemq
& in vniuerſam remp. deflecterent, hoc ſi anim
vos, liberoſq; veſtros fuiſſem, vt aliquando vos,
tres cōſcriptos, Italiamq; vniuerſam memoria m
miſericordia, deſideriumq; teneret: eius deuotio
me eſſe conuictum iudicio deorum immortaliu
teſtimonio ſenatus, conſenſu Italiæ, confeſſione
imicorum, beneficio diuino immortaliq; veſtro m
xime lætor, Quirites. Etſi homini nihil eſt magis
ptandum, quam proſpera, æquabilis, perpetua
fortuna, * ſecundo vitæ ſine vlla offenſione cu
tamen ſi mihi tranquilla, & placata omnia fuiſſe
incredibili quadam & pæne diuina, qua nunc
ſtro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruiſſ
Quid dulcius hominum generi a natura datum
quam ſui cuique liberi? mihi vero & propter ind
gentiam meam, & propter excellens eorum in
nium, vita ſunt mea cariores: tamen non tanta
luptate erant ſuſcepti, quanta nunc ſunt reſtit
Nihil cuiquam fuit vmquam iucundius, quam m
meus frater. non tam id ſentiebam, cum frue
quam tunc, cum carebam, & poſteaquam vos
illi, & mihi eum reddidiſtis. Res familiaris ſua q
que delectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ p
mihi nunc voluptatis afferunt, quam tunc * inc
mi afferebant. Amicitiæ, conſuetudines, vicinita
clientelæ, ludi denique, & dies feſti, quid habe
voluptatis, carendo magis intellexi, quam frue
Iam vero honos, dignitas, locus, ordo, benef
veſtra quamquam mihi ſemper clariſſima viſa ſ
tamen ea nunc renouata illuſtriora videntur, qu

obſcurata non eſſent. Ipſa autem patria, dij immortales, dici vix poteſt, quid caritatis, quid voluptatis, habet. quæ ſpecies Italiæ? quæ celebritas oppidorum? quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo vrbis? quæ humanitas ciuium? quæ reipub. dignitas? quæ veſtra maieſtas? quibus ego omnibus antea rebus ſic fruebar, vt nemo magis. ſed tamquam bona valetudo iucundior eſt eis, qui e graui morbo recreati ſunt, quam qui numquam ægro corpore fuerunt: ſic ea omnia deſiderata magis quam aſſidue percepta, delectant. Quorſum igitur hæc diſputo? quorſum? vt intelligere poſſitis, neminem vmquam tanta eloquentia fuiſſe, atque tam diuino, atque incredibili genere dicendi, qui veſtrorum magnitudinem, multitudinemque beneficiorum, quæ in me, fratremque meum, liberoſque noſtros contuliſtis, non modo augere, aut ornare oratione, ſed enumerare, aut conſequi poſſit. A parentibus, id quod neceſſe erat, paruus ſum procreatus, a vobis natus ſum conſularis. Illi mihi fratrem incognitum qualis futurus eſſet, dederunt: vos ſpectatum, & incredibili pietate cognitum reddidiſtis. rempub. illis accepi temporibus eam, quæ pæne amiſſa eſt: a vobis eam recuperaui, quam aliquando omnes vnius opera ſeruatam iudicauerunt. Dij immortales mihi liberos dederunt: vos reddidiſtis. multa præterea a dijs immortalibus optata conſecuti ſumus: niſi veſtra voluntas * fuiſſet, omnibus * diuinis muneribus caruiſſemus: veſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos conſecuti, nunc a vobis vniuerſos habemus: vt quantum antea parentibus, quantum dijs immortalibus, quantum vobiſmetipſis, tantum hoc tempore * vniuerſo cuncta populo Romano debeamus. Nam cum in ipſo beneficio veſtro tanta magnitudo eſt, vt eam complecti oratione non poſſim, tum in ſtudijs veſtris tanta animorum declara-

ta est voluntas, vt non solum calamitatem mihi detraxisse, sed etiam dignitatem auxisse videamini. Non enim pro meo reditu, vt pro P. Popillij nobilissimi hominis adolescentes filij, & multi præterea cognati, atque affines deprecati sunt: non vt pro Q. Metello clarissimo viro iam spectata ætate filius, non L. * Dalmaticus consularis, summa auctoritate vir, non Q. Metellus censorius, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat, non sororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones. permulti enim tum Metelli, aut Metellorum liberi pro Q. Metelli reditu vobis, ac patribus vestris supplicauerunt. quod si ipsius summa dignitas maximæque res gestæ non satis valerent: tamen filij pietas, propinquorũ preces, adolescentium squalor, maiorum natu lacrymæ populum Romanum mouere potuerunt. Nam C. Marij, qui post illos veteres clarissimos consulares, vestra patrumque memoria, tertius ante me consularis, subijt indignissimam fortunam præstantissima sua gloria, dissimilis fuit ratio. Non enim ille deprecatione rediit, sed in dissensu ciuium, exercitu se, armisque reuocauit. Me * autem nudum a propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum, ac tumultus metu, C. Pisonis generi mei diuina quædam, & inaudita auctoritas, atque virtus, fratresque miserrimi, atque optimi quotidianæ lacrymæ, sordesque lugubres a vobis deprecatæ sunt. Frater erat vnus, qui suo squalore vestros oculos inflecteret: qui suo fletu desiderio mei, memoriamq; renouaret: qui statuerat, Quirites, si vos me sibi non reddidissetis, eandem subire fortunam, & tanto in me amore exstitit, vt negaret fas esse non modo domicilio, sed ne sepulcro quidem se a me esse disiunctum. Pro me præsente senatus, hominumque præterea viginti millia vestem mutauerunt: pro eodem me absente vnius squalorem, sordesque vi-

s. Vnus hic, qui domi, qui in foro possit esse mihi
ate filius, inuentus est beneficio parens, amore i-
m, qui semper fuit, frater. Nam coniugis miseræ
ualor & luctus, atq; optimæ filiæ mæror assiduus,
ijque parui desideriũ mei, lacrymæque pueriles,
itineribus necessarijs, aut * magna parte tectis,
tenebris continebantur. Quare hoc maius est
strum in nos promeritum, quod non multitudini
opinquorũ, sed nobismetipsis nos reddidistis. Sed
emadmodum propinqui, quos ego parare non
tui, mihi ad deprecandam calamitatem meam
n affuerunt: sic, illud, quod mea virtus præstare
buit, adiutores, auctores, hortatoresque ad me re-
uendum ita multi fuerunt, vt longe superiores o-
es hac dignitate, copiaq; superarem. Numquam
P. Popillio clarissimo, atq; fortissimo viro, num-
am de Q. Metello nobilissimo, & constantissimo
, numquam de C. Mario custode ciuitatis, atque
perij vestri, in senatu mentio facta est. Tribunitijs
eriores illi rogationibus, nulla auctoritate sena-
sunt restituti. Marius vero non modo non a se-
u, sed etiam oppresso senatu est restitutus: nec
um gestarum memoria in reditu C. Marij, sed
ercitus, atque arma valuerunt. At de me, vt va-
t, semper senatus flagitauit, vt aliquando per-
eretur, cum primum licuit, frequentia, atque au-
oritate perfecit. Nullus in eorum reditu motus
nicipiorum, & coloniarum factus est: at me
patriam ter suis decretis Italia cuncta reuoca-
. Illi inimicis interfectis, magna ciuium cæde
ta, reducti sunt: ego ijs, a quibus eiectus sum,
ouincias obtinentibus, in inimco autem optimo
, & mitissimo, altero consule referente redu-
s sum, cum is inimicus, qui ad meam perniciem
cem suam communibus hostibus præbuisset, spi-
duntaxat viueret, re quidem infra omnes mor-
os amandatus esset. Numquam de Popillio L.

Opimius fortiſſimus conſul, numquam de Q. M
tello non modo C. Marius, qui erat inimicus, ſed
is quidem qui ſecutus eſt, M. Antonius, homo el
quentiſſimus cum A. Albino collega ſenatum,
populum eſt cohortatus, at pro me ſuperiores co
ſules ſemper vt referrent, efflagitati ſunt: ſed ve
ſunt ne gratiæ cauſſa facere viderentur, quod al
mihi affinis erat, alterius cauſſam capitis recep
iam. qui prouinciarum fœdere irretiti, totum ill
annum querelas ſenatus, luctum bonorum, Ita
gemitum pertulerunt. Kalendis vero Ian. poſt
quam orba reſpub. conſulis fidem tamquam leg
mi tutoris implorauit, P. Lentulus conſul, pare
deus, ſalus noſtræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nomi
ſimulac de ſolenni religione retulit, nihil huma
rum rerum ſibi prius, quam de me agendum iudi
uit. atque eo die confecta res eſſet, niſi is tribu
pl. quem ego maximis beneficijs quæſtorem co
ſul ornaueram, cum & cunctus ordo, & multi e
ſummi viri orarent, & Cn. Oppius ſocer, opti
vir ad pedes eius flens iaceret, noctem ſibi ad de
berandum poſtulaſſet: quæ deliberatio non in
denda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, ſ
vt patefactum eſt, in augenda mercede conſum
eſt. Poſtea res acta eſt in ſenatu alia nulla: & c
varijs rationibus impediretur, voluntate tamen p
ſpecta ſenatus, cauſſa ad vos menſe Ian. defere
tur. Hic tantum interfuit inter me, & inimic
meos. Ego, cum homines in tribunali Aurelio p
lam conſcribi, centuriarique vidiſſem, cum intel
gerem veteres ad ſpem cædis Catilinæ copias e
reuocatas: cum viderem ex ea parte homines, c
ius partis nos vel principes numerabamur, par
quod mihi inuiderent, partim quod ſibi timere
aut proditores eſſe, aut deſertores ſalutis meæ, c
duo conſules empti pactione prouinciarum auct
res ſe inimicis reip. tradidiſſent, cum egeſtate
auaritia

itiam, libidines suas viderent expleri non possnisi me constrictum domesticis hostibus dedis-, cum senatus, equitesque Rom. flere pro me, mutata veste vobis supplicare edictis, atque imjs vetarentur, cum omnium prouinciarum panes, cum omnia cum omnibus fœdera, reconciones gratiarum, sanguine meo sancirentur, omnes boni non recusarent, quin vel pro me, mecum perirent: armis decertare pro mea sanolui, quod & vincere, & vinci luctuosum rei fore putaui. At inimici mei mense Ian. cum ne ageretur corporibus ciuium trucidatis, flue sanguinis meum reditum intercludendum purunt. Itaque cum ego absfui, eam remp. halis, vt æque me, atque illam restituendam putis, ego autem in qua ciuitate nihil valeret ses, omnis esset impunitas, nulla iudicia, vis, & m in foro versarentur, cum priuati se pariepræsidio, non legum, tuerentur, tribuni pleb. s inspectantibus vulnerarentur, ad magistran domos cum ferro, & facibus iretur, consuasces frangerentur, deorum immortalium temacenderentur: remp. nullam esse putaui. Itaeque repub. exterminata, mihi locum in hac esse duxi, nec, si illa restitueretur, dubitaquin me secum ipsa reduceret. An ego, cum esset exploratissimum, P. Lentulum proxianno consulem futurum, qui illis ipsis reipub. culosissimis temporibus ædilis curulis, me con, omnium meorum consiliorum particeps, peorumque socius fuisset: dubitarem, quin is me ectum consularibus vulneribus consulari mea ad salutem reduceret? Hoc duce, collega m eius clementissimo, atque optimo viro prinon aduersante, post etiam adiuuante, reliqui istratus pæne omnes fuerunt defensores saluteæ. ex quibus excellenti animo, virtute, au-

ctoritate, præſidio T. Annius, & P. Sextius, p
ſtanti in me beneuolentia, & diuino ſtudio exſti
runt: eodemque P. Lentulo auctore, & pariter
ferente collega, frequentiſſimus ſenatus, vno
ſentiente, nullo intercedente, dignitatem me
quibus potuit, verbis ampliſſimis ornauit: ſalut
vobis, municipijs, colonijſque omnibus comm
dauit. Ita me nudum a propinquis, nulla cogna
ne munitum, conſules, prætores, tribuni plebis,
natus, Italia cuncta ſemper a vobis deprecata
denique omnes, qui veſtris maximis beneficijs h
noribuſque ſunt ornati, producti ad vos ab eod
non ſolum ad me cōſeruandum vos cohortati ſu
ſed etiam rerum mearum geſtarum auctores,
ſtes, laudatoreſque fuerunt. Quorum princeps
cohortandos vos, & ad rogandos fuit Cn. Pomp
us, vir omnium, qui ſunt, fuerunt, erunt, virt
ſapientia ac gloria princeps, qui mihi vnus vni
uato amico eadem omnia dedit, quæ vniuerſæ r
ſalutem, otium, dignitatem. cuius oratio fuit qu
admodum accepi, tripartita. Primum vos doc
meis conſilijs rempub. eſſe ſeruatam, cauſſam
meam cum communi ſalute coniunxit, horta
que eſt, vt auctoritatem ſenatus, ſtatum ciuit
fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tum in
orando poſuit, vos rogari a ſenatu, rogari a
quitibus Rom. rogari ab Italia cuncta. Deni
ipſe ad extremum pro mea vos ſalute non rog
ſolum, verum etiam obſecrauit. Huic ego ho
ni, Quirites, tantum debeo, quantum homin
homini debere vix fas eſt. Huius conſilia, P. L
tuli ſententiam, ſenatus auctoritatem vos ſecu
eo me loco, in quo veſtris beneficijs fueram,
dem centurijs, quibus collocaratis, repoſuiſtis.
dem tempore audiſtis, eodem ex loco, ſummos
ros, ornatiſſimos atq; ampliſſimos homines, pri
pes ciuitatis, omnes cōſulares, omnes prætorios

n dicere; vt omnium testimonio per me vnum
p. conseruatam esse constaret. Itaque cum P.
ilius grauissimus vir, & ornatissimus ciuis
isset, opera mea remp. incolumem magistra-
s deinceps traditam; dixerunt in eandem sen-
iam ceteri. Sed audistis eo tempore clarissi-
viri non solum auctoritatem, sed etiam testi-
nium L. Gellij, qui, quia suam classem atten-
m magno cum suo periculo pæne sensit; dixit
ncione vestra, si ego consul, cum fui, non fuis-
, remp. funditus interituram fuisse. En ego
estimonijs, Quirites, hac auctoritate senatus,
a consensione Italiæ, tanto studio bonorum
nium, agente P. Lentulo, consentientibus ce-
magistratibus, deprecante Cn. Pompeio, om-
s hominibus fauentibus, dijs denique im-
talibus, frugum vbertate, copia, vilitate, re-
n meum comprobantibus, mihi, meis, reip.
utus, tantum vobis, quantum facere possum.
ites, pollicebor: primum, qua sanctissimi
ines pietate erga deos immortales esse solent,
m me erga populum Rom. semper fore, nu-
que vestrum æque mihi graue, & sanctum, ac
um immortalium in omni vita futurum: de-
, quoniam me in ciuitatem resp. ipsa redu-
nullo me loco reip. defuturum. Quod si quis
imat, me aut voluntate esse mutata, aut debi-
virtute, aut animo fracto, vehementer er-
nihi quod potuit vis, & iniuria, & scelerato-
hominum furor detrahere, eripuit, abstu-
dissipauit: quod viro forti adimi non potest,
anet, & permanebit. Vidi ego fortissimum
n, municipem meum C. Marium, quoniam
s quasi aliqua fatali necessitate, non solum
his, qui hæc delere voluissent, sed etiam
fortuna belligerandum fuit, cum tamen vi-
cum esset summa senectute, non modo, non

infracto animo propter magnitudinem calami
tis, sed confirmato, atque renouato. quem ego
dicere audiui, tum se fuisse miserum, cum car
patria, quam obsidione liberauisset; cum sua b
possideri ab inimicis, ac diripi audiret; cum a
lescentem filium videret eiusdem socium cala
tatis; cum in paludibus demersus concursu, ac
sericordia Minturnensium corpus, ac vitam su
conseruasset; cum parua nauicula traiectus in A
cam, quibus regna ipse dederat ad eos inops s
plexque venisset: recuperata vero sua dignit
se non commissurum, vt cum ea, quæ amiserat,
restituta essent; virtutem animi non haberet, q
numquam perdidisset. Sed hoc inter me, at
illum interest: quod ille, qua re plurimum po
ea ipsa re inimicos suos vltus est, armis: e
qua consueui, vtar pietate: quoniam illi ar
bello, ac seditione locus est; huic in pace, a
otio. Quamquam ille animo irato nihil nisi de
micis vlciscendis agebat; ego de ipsis inimicis
tum, quantum mihi resp. permittet, cogitabo.
nique, Quirites, quoniam me quattuor omnino
nera hominum violarunt; vnum eorum, qui
reip. quod eam ipsis inuitis, conseruaram, mihi
micissimi fuerunt: alterum, qui per simulatio
amicitiæ, nefarie prodiderunt: tertium, qui
propter inertiam suam eadem assequi non pos
inuiderunt laudi, & dignitati meæ: quartum,
cum custodes reip. esse debuerunt, salutem me
statum ciuitatis, dignitatem eius imperij, quod
penes ipsos, vēdiderunt: sic vlciscar genera sing
quemadmodum a quibusque sum prouocatus;
los ciues, remp. bene gerendo, perfidos amicos
hil credendo, atque omnia cauendo; inuidos, v
ti, & gloriæ seruiendo; mercatores prouinciarū
uocando domum, atque ab ijs prouinciarum ra
nem repetendo. Quamquam mihi maiori curæ

qu

madmodum quidem vobis, qui de me estis op-
e meriti, gratiam referam, quam quemadmo-
n inimicorum iniurias, crudelitatemque perse-
r. Etenim vlciscendæ iniuriæ facilior ratio est,
m beneficij remunerandi: propterea quod, su-
iorem esse contra improbos, minus est negotij,
m bonis exæquari: tum etiam nec tam necessa-
n quidem est male meritis, quam optime meritis
rre quod debeas. Odium vel precibus mitiga-
test, vel temporibus reip. communique vtilitate
oni, vel difficultate vlciscendi teneri, vel vetu-
e sedari: bene meritos, quin colas, nec exora-
s est, neque id reip. repetere vtcumque neces-
t, neq; est excusatio difficultatis, neque æquum
tempore, & die memoriam beneficij definire.
remo qui in vlciscendo remissior fuit, mox a-
e laudatur: at grauissime vituperatur, qui in
is beneficijs, quanta vos in me contulistis, re-
erandis est tardior; neque solum ingratus,
d ipsum graue est, verum etiam impius appel-
r necesse est. Atque in officio persoluendo dis-
is est ratio, & pecunia debita; propterea quod
niam qui retinet, non dissoluit: qui reddidit,
habet: gratiam &, qui retulit, habet, &, qui
t, dissoluit. Quapropter memoriam vestri
eficij colam beneuolentia sempiterna, non so-
dum anima spirabo mea, sed etiam dum
tuo monumenta vestri in me beneficij per-
ebunt. In referenda autem gratia hoc vobis
omitto, semperque præstabo, mihi neque in
ilijs de repub. capiundis diligentiam, neque
riculis a rep. propulsandis animum, neque
ntentia simpliciter referenda fidem, neque
ominum voluntatibus pro rep. lædendis liber-
m, nec in perferendo labore industriam, nec
estris commodis augendis gratam animi be-
olentiam defuturam. atque hæc cura, Qui-

rites, erit infixa animo meo sempiterna; vt vobis, qui apud me deorum immortalium vim numen tenetis; tum posteris vestris, cuncti gentibus, dignissimus ea ciuitate videar, quæ su dignitatem non posse tenere se, nisi me recupe set, cunctis suffragijs iudicauit.

POST REDITVM IN SENATV.

ORATIO XXVIII.

SI, patres conscripti, pro vestris mortalibus in me, fratremque m liberosque nostros meritis pa vobis cumulate gratias egero, so, obtestorq;. ne meæ natura tius, quam magnitudini vestro beneficiorum id tribuendum putetis. quæ enim ta potest existere vbertas ingenij, quæ tāta dic copia, quod tam diuinum, atque incredibile ge orationis, quo quisquā possit vestra in nos vniu promerita, non dicam cōplecti orando, sed per sere numerando? qui mihi fratrem optatissim me fratri amantissimo, liberis nostris parentes, bis liberos, qui dignitatē, qui ordinē, qui fortu qui amplissimā rempub. qui patriā, qua nihil po esse iucūdius, qui deniq; nosmetipsos nobis redd stis. Quod si parētes charissimos habere deben quod ab ijs nobis vita, patrimoniū, libertas ciu tradita est; si deos immortales, quorum benefici hæc tenuimus, & ceteris rebus aucti sumus; si po lum Rom. cuius honoribus in amplissimo consi & in altissimo gradu dignitatis, atque in hac

ni

n terrarum arce collocati sumus; si hunc ipsum
inem, a quo sæpe magnificentissimis decretis
us honestati: immensum quiddam, & infinitum
quod vobis debeamus: qui vestro singulari
io, atq; consensu, parentum beneficia, deorum
nortalium munera, populi Rom. honores, vestra
ne multa iudicia, nobis omnia vno tēpore red-
stis: *vt cum multa vobis, magna populo Rom.
merabilia parentibus, omnia dijs immortali-
debeamus, quod hæc antea singula per illos ha-
imus, nunc vniuersa per vos recuperauerimus.
; P. C. quod ne optandum quidem est homini,
nortalitatem quandam per vos adepti videmur.
d enim tempus erit vmquam, quo vestrorum in
beneficiorum memoria, ac fama moriatur? qui
ipso tempore, cum vi, ferro, metu, minis obsessi
eremini, non multo post discessum meum vni-
sime reuocauistis, referente L. Mummio fortis-
, atq; optimo viro, quē habuit ille pestifer an-
& maxime fidelem, & minime timidum, si di-
are placuisset, defensorem salutis meæ. postea-
m vobis potestas decernendi non est permissa
eum tribunum pleb. qui cum per se remp. lace-
non posset, sub alieno scelere deleuit: nūquam
ne siluistis, numquam meam salutem non ab
consulibus, qui vendiderant, flagitauistis. Itaq;
tro studio, atq; auctoritate perfectum est, vt ille
annus, quem ego mihi, quā patriæ malueram
fatalem, octo tribunos haberet, qui promulga-
t de salute mea, & ad vos sæpenumero refer-
t. nam consules modesti, legumq; metuētes, im-
iebantur lege, non ea, quæ de me, sed ea, quæ de
is lata erat, cum meus inimicus promulgauit,
si reuixissent hi, qui hæc pæne delerūt, tum ego
irem. quo facto vtrumq; confessus est, & se illo-
n vitam desiderare, & magno in periculo remp.
uram, si aut hostes, atq; interfectores reipub. re-

nixissent, aut ego non reuertissem. Itaque illo anno, cum ego cessissem, princeps autem ciuit non legum præsidio, sed parietum, vitam s tueretur; respub. sine consulibus esset, neq; solū rentibus perpetuis, verum etiam tutoribus an esset orbata; sentētias dicere prohiberemini; ca meæ proscriptionis recitaretur: numquam dub stis meam salutem cum communi salute coniun re. Postea vero quam singulari, & præstantissi virtute P. Lentuli consulis, ex superioris anni c gine, & tenebris lucem in rep Kalendis Ian. re cere cœpistis, cum Q. Metelli nobilissimi homi atq; optimi viri summa dignitas, cum prætor tribunorum plebis pæne omnium virtus, & fi reipub. subuenisset, cum virtute, gloria, rebus ge Cn. Pompeius omnium gentium, omnium secu rum, omnis memoriæ facile princeps, tuto se in natum venire arbitraretur: tantus vester con sus de salute mea fuit, vt licet corpus abesset dignitas iam in patriam reuertisset. Quo qui mense, quid inter me, & meos inimicos intere existimare potuistis. ego meam salutem deseru propter me ciuium vulneribus respub. cruenta tur: illi meum reditum non populi Romani fragijs, sed flumine sanguinis intercludendum tauerunt. Itaque postea nihil vos ciuibus, nihil cijs, nihil regibus respondistis: nihil iudices sent tijs, nihil populus suffragijs, nihil hic ordo auc ritate declarauit: mutum forum, elinguem curia tacitam, & fractam ciuitatem videbatis. quo q dem tempore, cum is excessisset, qui cædi, & fla mæ vobis auctoribus restiterat; cum ferro, & fa bus homines tota vrbe volitantes, magistratu tecta oppugnata, deorum templa inflammata, su mi viri, & clarissimi consulis fasces fractos, forti mi, atque optimi viri tribuni pleb. sanctissim corpus non solum tactum, ac violatum manu,

vul

eratum ferro, confectumq; vidistis. Qua strage nulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione reipub. paullulum a mea causa recesserũt. reliqui fuerunt, quos neq; terror, nec vis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minae, nec tela, nec faces a vestra auctoritate, a populi Rom. dignitate, a mea salute depellerent. Princeps P. Lentulus parens, ac deus nostrae vitae, fortunae, memoriae, nominis, hoc specimen virtutis, hoc indicium animi, hoc lumen consulatus sui fore putauit, si me mihi, si meis, si vobis, si reipub. reddidisset. Qui vt est designatus, numquam dubitauit sententiam de salute mea, se, & repub. dignam dicere. Cum a tribuno pleb. vetaretur, cum praeclarum caput recitaretur, ne quis ad vos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribẽdo adesset: totam illam clausulam, vt ante dixi, proscriptionem, non legem putauit, qua ciuis optime de repub. meritus nominatim sine iudicio, vna cum senatu reipub. esset ereptus. Vt vero iniit magistratum, non dicam quid egit prius, sed quid omnino egit aliud, nisi vt me conseruato vestram in posterum dignitatem auctoritatemq; sanciret? Dii immortales, quantum mihi beneficium dedisse videmini, quod hoc anno P. Lentulus consul fuit: * quo quanto maius dedissetis, si superiore anno fuisset! nec enim eguissem medicina consulari, nisi consulari vulnere concidissem. Audieram ex sapientissimo homine, atque optimo ciue, & viro Q. Catulo, non saepe vnum consulem improbũ, duos vero numquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse. Quare meam caussam semper fore firmissimam dicere solebat, dum vel vnus in repub. esset consul. quod vere dixerat, si illud de duobus consulibus, quod ante in repub. non fuerat, perenne, ac propriũ manere potuisset. Quod si Q. Metellus illo tempore consul fuisset vnicus,

dubitatis quo animo fuerit in me conseruando f
turus,cum in restituendo auctorem fuisse, ascrip
remq; videatis?Sed fuerunt duo consules, quor
mentes angustæ,humiles,prauæ, oppletæ,tenebr
ac sordibus, nomen ipsum consulatus, splendor
illius honoris, magnitudinem tanti imperij nec
tueri,nec sustinere,nec capere potuerunt:non co
sules,sed mercatores prouinciarum, ac vendito
vestræ dignitatis : quorum alter a me Catilin
amatorem suum multis audientibus , alter Ceth
gum consobrinum suum reposcebat: qui me d
sceleratissimi post hominum memoriam non co
sules,sed latrones,non modo deseruerunt,in ca
præsertim publica, & consulari, sed prodider
oppugnarunt, omni auxilio non solum suo ,
etiam vestro, ceterorumque ordinum spoliat
esse voluerunt.quorum alter tamen neque me,n
quemquam fefellit. Quis enim vllam vllius b
spem haberet in eo, cuius primum tempus æt
palam fuisset ad omnes libidines diuulgatum
ne a sanctissima quidem parte corporis potui
hominum impuram intemperantiam propulsa
qui cum suam rem non minus strenue, quam po
publicam confecisset egestatem , & luxuriam
mestico lenocinio sustentauit ? qui nisi in aram
bunatus confugisset, neque vim prætoris, nec m
titudinem creditorum, nec bonorum proscript
nem effugere potuisset? quo in magistratu, nisi
gationem de piratico bello tulisset, profecto &
gestate, & improbitate coactus piraticam ipse
cisset,ac minore quidem cum reipub. detrimen
quam quod intra mœnia nefarius hostis, prædo
versatus est:quo inspectante, ac sedente, legem
bunus plebis tulit,ne auspicijs obtemperaretur,
obnuntiare concilio, aut comitijs, ne legi inter
dere liceret, vt lex Aelia, & Fusia ne valerent: q
nostri maiores certissima subsidia reipub. co

trib

nitios furores esse voluerunt. idemque postea, innumerabilis multitudo bonorum de Capi- supplex ad eum sordidata venisset: cumque oscētes nobilissimi, cunctique equites Romani lenonis impurissimi pedes abiecissent: quo cincinnatus ganeo non solum ciuium lacry- verum etiam patriæ preces repudiauit? neque ontentus fuit, sed etiam in concionem ascen- eaque dixit, quæ si eius vir Catilina reuixisset, re non esset ausus: se nonarum Decembrium, me consule fuissent, cliuique Capitolini pœnas quitibus Rom. esse repetiturum. neque solum ixit, sed quos ei commodum fuit, compellauit: tro Lamiam equitem Romanum præstanti di- ate hominem, & saluti meæ pro familiaritate, ub. pro fortunis suis amicissimum, consul im- osus exire vrbe iussit: &, cum vos vestem mu- am censuissetis, cunctique mutassetis, atque omnes boni iam ante fecissent: ille vnguentis tus, cum toga prætexta, quam omnes prætores, esque tum abiecerant, irrisit squalorem ve- m, & luctum grauissimæ ciuitatis: fecitq;, quod o vmquam tyrannus: vt, quo minus occulte rum malum gemeretis, nihil diceret: ne aperte ommoda patriæ lugeretis, ediceret. Cum vero irco Flaminio non a tribuno pleb. consul in cō- nem, sed a latrone archipirata productus es- primum processit, qua auctoritate vir: vini, ni, stupri plenus, madenti coma, composito ca- o, grauibus oculis, fluentibus buccis, pressa vo- & temulenta: Quod in ciueis indemnatos esset maduersum, id sibi dixit grauis auctor vehemē- ime displicere. vbi nobis hæc auctoritas tam- tanta latuit? cur in lustris, & helluationibus ius calamistrati saltatoris tam eximia virtus tam- cessauit? Nam ille alter Cesoninus Caluentius adolescentia versatus est in foro, cum eum præ-

ter simulatam, versutamq; tristitiam nulla res c
mendaret, non consulis studium, non discendi
tia rei militaris, non cognoscendorum homin
non liberalitas. quem præteriens cum incultũ,h
ridum,mœstumque vidisses, etiam si agrestem,&
humanum existimares, tamen libidinosum, & p
ditum non dubitares. cum hoc homine, * aut
stipite Aethiope si in foro constitisses, nihil cre
res interesse: sine sensu, sine sapore, elinguem,
dum,inhumanum,neglectum,Cappadocem, m
abreptum de grege venalium diceres. Idem d
quam libidinosus? quam impurus? quam intem
rans,non ianua receptis,sed pseudothyro intro
sis voluptatibus? cum vero etiam litteras stud
incipit,& * helluo immanis cum Græculis philo
phari: tum est Epicurus,non penitus illi discipli
quæcumq; est, deditus, sed captus vno verbo vo
ptatis, habet autem magistros non ex istis inep
qui dies totos de officio, ac de virtute disserunt
ad laborem, ad industriam, ad pericula pro p
subeunda, adhortantur: sed eos, qui disputent,
ram nullam vacuam voluptate esse debere: in o
parte corporis semper oportere aliquod gaudi
delectationemque versari: his vtitur quasi pr
ctis libidinum suarum: hi voluptates omnes ve
gant, atque odorantur: hi sunt conditores, inst
ctoresque conuiuij: ijdem expendunt, atque a
mant voluptates, sententiamque dicunt,& iudic
quantum cuique libidini tribuendum esse videan
Horum ille artibus eruditus ita contempsit h
prudentissimam ciuitatem, vt omnes suas libidin
omnia flagitia latere posse arbitraretur, si mo
vultum importunum in forum detulisset. is non
(quamquam equidem non cognoram eum prop
Pisonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc g
nere cognatio materna Transalpini sanguinis a
stulisset) sed vos populumque Rom. non consili

neq

ne eloquentia, quod in multis sæpe accidit, sed s, superciliοque decepit. L. Piso tunc ausus es oculo, non dicam isto animo: ista fronte, non tanto supercilio (non enim possum dicere tanestis) cum Gabinio consociare consilia pestis ? non te illius vnguentorum odor, non vini elitus, non frons calamistri notata vestigijs in * cognitionem adducebat, vt, cum illius re si-s fuisses, frontis tibi integumento ad occultananta flagitia diutius vti non liceret? cum hoc e ausus es, vt consularem dignitatem, vt reip. am, vt senatus auctoritatẽ, vt ciuis optime me-fortunas prouinciarum fœdere, addiceres? te sule, tuis edictis, & imperijs senatui populoque n. non est licitum non modo sententijs, atque oritate sua, sed ne luctu quidem, ac vestitu reip. enire. Capuæne te putabas, in qua vrbe dominm quondam superbiæ fuit, consulem esse, sicut eo tempore: an Romæ, in qua ciuitate omnes vos consules senatui paruerunt? tu es ausus in o Flaminio productus cum tuo illo pari dicere, mper misericordem fuisse? quo verbo senatum, ue omneis bonos tum, cum a patria pestem exerent, crudeles demonstrabas fuisse. tu miserisme affinem tuum, quem comitijs prærogatiuæ num custodem præfeceras, quem Kalendis Ian. io loco sententiam rogaras, constrictum inimireipub. tradidisti: tu meum generum propinm tuum, tu affinem tuam, meam filiam superimis, & crudelissimis verbis a genibus tuis reisti: idemq; tu clementia, ac misericordia singu-, cum ego vna cum repub. non tribunitio, sed sulari ictu concidissem: tanto scelere, tantaque mperantia fuisti, vt ne vnam quidem horam eresse paterere inter meam pestem, & tuam dam, saltem dum conticesceret illa lamentatio, gemitus vrbis. nondum palam factum erat, con-

cidiſſe remp. cum tibi arbitria funeris ſoluebant vno eodemque tempore domus mea diripieba ardebat: bona ad vicinum conſulem de Palatio Tuſculano ad idem vicinum alterum conſulem ferebantur, cum ijſdem operis ſuffragium fere bus, eodem gladiatore latore, vacuo non mo bonis, ſed etiam a liberis, atque inani foro, ign populo Rom. quid ageretur, ſenatu vero oppre & afflicto, duobus impijs nefarijſque conſuli ærarium, prouinciæ, legiones, imperia donab tur. Horum conſulum ruinas vos conſules ve virtute fulſiſtis, ſumma tribunorum plebis, præ rumque fide, & diligentia ſubleuati. Quid eg præſtantiſſimo viro T. Annio dicam? aut qui tali ciue ſatis digne vmquam loquetur? qui c videret ſceleratum ciuem, aut domeſticum po hoſtem, ſi legibus vti liceret, iudicio eſſe frang dum: ſin ipſa iudicia vis impediret, ac tolleret, daciam virtute, furorem fortitudine, temerita conſilio, manum manu, vim vi eſſe ſuperand primo de vi poſtulauit: poſteaquam ab eodem cia ſublata eſſe vidit, ne illa omnia vi poſſet eff re, curauit: qui docuit neque tecta, neque tem neque forum, neque curiam, ſine ſumma virtute, maximis opibus, & copijs ab inteſtino latroci poſſe defendi: qui primus poſt meum diſceſſum tum bonis, timorem huic ordini, ſeruitutem de lit ciuitati. Quam rationem pari virtute, animo, de, P. Sextius ſecutus pro mea ſalute, pro ve auctoritate, pro ſtatu ciuitatis nullas ſibi inimi tias, nullam vim, nullos impetus, nullam vitæ ſcrimen vitandum vmquam putauit: qui cauſ ſenatus exagitatam concionibus improborum ſua diligentia multitudini commendauit, vt n tam populare, quam veſtrum nomen, nihil tam o nibus carum aliquando, quam veſtra auctoritas deretur: qui me cum omnibus rebus, quibus bu

us plebis potuit, defendit: tum reliquis officijs
a, ac si meus frater esset, sustentauit: cuius ego
ntibus, libertis, familia, copijs, litteris ita sum
entatus, vt meæ calamitatis non adiutor so-
, verum etiam socius videretur. Iam ceterorum
cia studiaque vidistis: quam cupidus mei C.
tilius, quam studiosus vestri, quam non varius
it in caussa. Quid M. Cispius? cui ego ipsi, pa-
i, fratrique eius sentio quantum debeam: qui,
a me voluntas eorum in priuato iudicio esset
nsa, publici mei beneficij memoria priuatam
nsiontm oblitterauerunt. Iam T. Fadius, qui
i quæstor fuit, M. * Curtius, cuius ego patri
stor fui, studio, amore, animo, huic necessitu-
non defuerunt. Multa de me C. Messinius, &
citiæ, & reipublicæ caussa dixit: legem sepa-
m initio de salute mea promulgauit. Q. Fa-
ius, si quæ de me agere conatus est, ea contra
, & ferrum perficere potuisset: mense Ianua-
nostrum statum recuperassemus. Quem ad sa-
m meam voluntas impulit, vis retardauit, au-
itas vestra reuocauit. Iam vero prætores quo
no in me fuerint, vos existimare potuistis, cum
Cælicius priuatim me suis omnibus copijs stu-
rit sustentare, publice promulgarit de salute
a cum collegis pæne omnibus: direptoribus au-
meorum bonorum in ius adeundi potestatem
fecerit. M. autem Calidius statim designatus,
tentia sua, quam esset cara sibi mea salus, de-
rauit. Omnia officia C. Septimij, Q. Valerij,
Crassi, Sext. Quinctilij, C. Cornuti summa, &
ne, & in rempublicam constituerunt. quæ cum
nter commemoro, tum non inuitus nonnullo-
n in me nefarie commissa prætereo. non est mei
pporis iniurias meminisse: quas ego, etiamsi vl-
i possem, tamen obliuisci mallem. alio trans-
enda mea tota vita est, vt bene de me meritis

referam gratiam, cum apertis hostibus bellum ram, timidis amicis ignoscā, proditoribus meis indicem dolorem profectionis meæ, defensore ditus dignitate consoler. Quod si mihi nullum a esset officium in omni vita reliquū, nisi vt erga ces ipsos, & principes, atque auctores salutis satis gratus iudicarer: tamen exiguum reliquæ tempus non modo ad referendam, verum etia commemorandam gratiam mihi relictum putar quando enim ego huic homini, ac liberis eius, do omnes mei gratiam referent? quæ memoria, vis ingenij, quæ magnitudo obseruantiæ, tot tisq; beneficijs respōdere poterit? qui mihi pri afflicto, & iacenti consularem fidem, dexteram porrexit: qui me a morte ad vitam, a desperati ad spem, ab exitio ad salutem reuocauit: qui ta amore in me, studio in rempublicam fuit, vt ex gitaret quemadmodū calamitatem meam non do leuaret, sed etiam honestaret. quid enim ma ficentius, quid præclarius mihi accidere potui quod illo petente, vos decreuistis? vt cuncti ex ni Italia, qui rempub. saluum vellent, ad me vn hominem fractum, & prope dissipatum, restitu dum & defendendum venirent: vt qua voce a * Romule, post Romam conditam consul vsus e pro vniuersa republica apud eos solum, qui eius cem exaudire possent, eadem voce senatus om bus agris, vicis, atque oppidis, ciues, totamque I liam ad vnius salutem defendendam excitaret. q ego gloriosius meis posteris potui relinquere, hoc, senatum iudicasse, qui ciuis me non def disset, eum rempub. saluam noluisse? Itaque t tum vestra auctoritas, tantum eximia consulis gnitas valuit, vt omnes flagitium se committ putarent, si quis non veniret. Idemque consul, c illa incredibilis multitudo Romam, & pæne Ita ipsa venisset: vos frequētissimos in capitolium co

uocau

uit. Quo tempore quantam vim naturæ boni habere, aut vera nobilitas, intelligere potuistis. Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, per- a vestra voluntate, omnia priuata odia depo- quem P. Seruilius vir cum clarissimus, tum ve- ptimus, mihique amicissimus, & auctoritatis, ationis suæ diuina quadam grauitate, ad sui ge- , communisque sanguinis facta virtutesque re- uit: vt haberet in consilio & fratrem ab infe- cium rerum mearum, & omneis Metellos pre- issimos ciueis pæne ex Acheronte excitatos: in us Numidicum illum Metellum, cuius quon- de patria discessus honestus ipsi, omnibus lu- sus tandem visus est. Itaq; fuit is non modo sa- defensor, qui ante hoc vnum beneficium fue- nimicus, veram etiam ascriptor dignitatis meæ. quidem die cum CCCCX. senatores essetis, istratusque omnes adessent: dissensit vnus, qui ge coniuratos etiam ab inferis excitandos pu- . atq; illo die, quo remp. meis consilijs conser- m grauissimis verbis, & plurimis iudicassetis, consul curauit, vt eadem a principibus ciuita- concione postero die diceretur. Cum quidem egit ornatissime caussam meam, perfecitque a- e, atq; audiente Italia tota, vt nemo cuiusquam ducti, aut perditi vocem acerbam, atque inimi- bonis posset audire. At hæc, non modo adiu- ta salutis, sed etiam ornamenta dignitatis meæ qua vos iidem addidistis: decreuistis, nequis vlla ne rem impediret: qui id impedisset, grauiter esteque laturos: illum contra remp. salutemque orum, concordiamq; ciuium facturum: & vt ad a statim referrentur: meque etiam, si diutius mniarentur, redire iussistis. quid quod, vt ijs entur gratiæ, qui e municipijs venissent? quid d vt ad illam diem ad res suas cum redissent, ro- tur, vt pari studio conuenirent? quid denique

illo die, quem P. Lentulus mihi fratrique meo
risque nostris natalem constituit, non modo a
stram, verum etiam ad sempiterni memoriam
poris? quo die nos comitijs centuriatis, quæ m
me maiores iusta dici haberique voluerunt, a
siuit in patriam: vt eædem centuriæ, quæ me co
lem fecerant, consulatum meum comproba
Quo die quis ciuis fuit, qui fas esse putaret,
cumque aut ætate, aut valetudine esset, non
salute mea sententiam ferre? quando tantam
quentiam in campo, tantum splendorem Itali
tius, ordinumque omnium, quando illa dign
rogatores, diribitores, custodesq; vidistis? Ita
Lentuli beneficio excellenti, atq; diuino non so
reducti sumus in patriam, sicut nonnulli clari
viri, sed equis insignibus, & curru aurato repo
Possum ego satis in Cn. Pompeium vmquam
tus videri? qui non solum apud vos qui omnes i
sentiebatis, sed etiam apud vniuersum pop
Rom. salutem reipub. & conseruatam per m
coniunctā esse cum mea, dixerit: qui caussam n
prudentibus commendarit, imperitos edocu
eodemq; tempore improbos auctoritate sua c
presserit, bonos excitarit: qui populum Ro
me, tanquam pro fratre, aut pro parente, non so
hortatus sit, verum etiam obsecrarit: qui cum
propter metum dimicationis, & sanguinis dom
teneret, etiam a superioribus tribunis petierit
de salute mea, & promulgarent, & referrent:
in colonia nuper constituta cum ipse gereret
gistratum, in qua nemo erat emptus intercessor
vim, & crudelitatem priuilegij auctoritate ho
stissimorum hominum, & publicis litteris co
gnunt, princepsque Italiæ totius præsidium ad
stram salutem implorandum putauit: qui cum i
mihi semper amicissimus fuisset, etiam vt suos
cessarios mihi amicos redderet, elaborauit. Q

autem officijs T.Annij beneficia remunerabor?
s omnis actio,ratio,cogitatio, totus deniq; tri-
atus, nihil aliud fuit, nisi constans, perpetua,
is,inuicta defensio salutis meæ.Quid de P.Sex-
oquar? qui suam erga me beneuolentiam,& fi-
non solum animi dolore, sed etiam corporis
eribus ostendit.Vobis vero P. C. singulis & e-
agam gratias vniuersis:egi initio,quantum po-
atis ornate agere nullo modo possum. Et quã-
n sunt in pace præcipua merita multorum,quæ
nullo modo possunt,tamen huius temporis,ac
ris mei non est, conari commemorare benefi-
me singulorum.nam difficile est non aliquem,
quemquam præterire. Ego vos vniuersos,pa-
conscripti, deorum numero colere debeo. sed
ipsis dijs immortalibus non semper eosdem,
alias alios solemus,& venerari,& precari,sic in
inibus de me diuinitus meritis omnis erit ætas
ad eorum erga me merita prædicanda, atque
lenda, hodierno autem die nominatim a me
istratibus statui gratias esse agendas, & de pri-
vni,qui pro salute mea,municipia, coloniasq;
et,populum Ro.supplex obsecrasset, sententi-
ixisset eam,quam vos secuti, mihi dignitatem
m reddidistis. vos me florentem semper orna-
laborãtem mutatione vestis,& prope luctu ve-
quoad licuit,defendistis.Nostra memoria sena-
s ne in suis quidem periculis mutare vestem so-
nt: in meo periculo senatus veste mutata fuit,
ad licuit per eorum edicta,qui mea pericula nõ
o suo præsidio, sed etiam vestra deprecatione
runt.Quibus ego rebus obiectis,cum mihi pri-
confligendum viderem cum eodem exercitu,
n consul non armis, sed vestra auctoritate su-
ram, multa mecum ipse reputaui. Dixerat in
ione consul,se cliui Capitolini pœnas ab equi-
s Romanis repetiturum: nominatim alij com-

pellabantur, alij citabantur, alij relegabantur: a
tus templorum erant non solum præsic js, & m
nu, verum etiam demolitione sublati, alter cons
vt me, & rempub. non modo desererent, sed eti
hostibus reipublicæ proderent, pactionibus eos
orum præmiorum obligarat. Erat alius ad por
cum imperio in multos annos, magnoq; exerci
quem ego inimicum mihi fuisse non dico: tacu
cum diceretur esse inimicus scio. Duæ partes ess
rep. cum putarentur, altera me deposcere prop
inimicitias, altera timide defendere propter sus
cionem cædis putabatur. qui autem me deposc
videbantur, ij * huius auxerunt dimicationis m
tum: quod numquam inficiando suspicionem h
minum, curamque minuerunt. Quare, cum vider
senatum ducibus orbatum, me a magistratibus p
tim oppugnatum, partim proditum, partim der
ctum, seruos simulatione collegiorum nomina
esse conscriptos, copias omneis Catilinæ pæne
dem ducibus ad spem cædis, & incendiorum
reuocatas, equites Rom. proscriptionis, munici
vastitatis, omnes cædis metu esse permotos: po
potui P.C. multis auctoribus fortissimis viris, m
armisq; defendere, nec mihi ipse ille animus id
meus, vobis non incognitus defuit: sed videbam
vicissim præsentem aduersarium, nimium mu
mihi alios esse vincendos: si victus essem, mu
bonis & pro me, & mecum, etiam post me esse p
eundum, tribunitijq; sanguinis vltores esse præs
tes, meæ mortis pœnas iudicio, & posteritati re
uari. nolui, cum consul communem salutem sine
ro defendissem, meam priuatus armis defende
bonosque viros lugere malui meas fortunas, qu
suis desperare. ac si solus essem interfectus, m
turpe, si cum multis, reip. funestum fore videba
Quod si mihi æternam esse propositam ærumn
arbitrarer, morte me ipse potius, quam sempite
do

lore multaſſem: ſed cum viderem me non diu-
s,quam ipſam remp.ex hac vrbe abſuturum, ne-
e ego illa exterminata, mihi remanendum puta-
& illa,ſimulatq; reuocata eſt, me ſecum pariter
portauit.mecum leges, mecum quæſtiones, me-
n iura magiſtratuum,mecum ſenatus auctoritas,
cum libertas,mecum etiam frugum vbertas,me-
n deorum,& hominum ſanctitates omnes, & re-
iones abfuerunt. quæ ſi ſemper abeſſent, magis
tras fortunas lugerem,quam deſiderarem meas:
aliquando reuocarentur,intelligebam mihi cum
s vna eſſe redeundum. Cuius mei ſenſus certiſſi-
s teſtis eſt hic idem, qui cuſtos capitis fuit Cn.
ncius: qui omnibus prouincialibus ornamentis,
nmodiſque depoſitis,totam ſuam quæſturam in
ſuſtentando, & conſeruando collocauit. qui ſi
i quæſtor imperatori fuiſſet, in filij loco fuiſſet:
c certe erit in parentis, cum fuerit quæſtor non
erij,ſed doloris mei. Quapropter, patres con-
pti,quoniam in remp.ſum pariter cum rep.reſti-
s,non modo in ea defendenda nihil minuam de
rtate mea priſtina,ſed etiam adaugebo. Etenim
m tum defendebam, cum aliquid mihi illa de-
at,quid nunc me facere oportet,cũ ego illi plu-
m debeo? nam quid eſt, quod animum meum
gere,aut debilitare poſſit, cuius ipſam calami-
m non modo nullius delicti, ſed etiam diuino-
in remp beneficiorũ teſtem eſſe videatis? nam
nportata eſt, quia defenderam ciuitatem, &
voluntate ſuſcepta eſt,ne a me defenſa reſpub.
eundem me extremum in diſcrimen vocaretur.
me non,vt pro P. Popillio nobiliſſimo homine
leſcẽtes filij,non propinquorum multitudo po-
m Ro.eſt deprecata:nõ vt pro Q.Metello ſum-
,& clariſſimo viro, ſpectata iam adoleſcentia fi-
,non L.& C.Metelli conſulares, non eorum li-
,non Q. Metellus Nepos, qui tum conſulatum

petebat, non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metel
filij flentes, ac sordidati populo Romano suppl
uerunt: sed vnus frater, qui in me pietate filius,
filijs parens, amore (vt erat) frater inuentus
squalore, & lacrymis, & quotidianis præcibus, d
derium mei nominis renouari, & rerum gesta
memoriam vsurpari coegit. qui cum statuisset,
per vos me recuperasset, eandem subire fortun
atq; idem sibi domicilium & vitæ, & mortis de
fueret, numquam nec magnitudinem negotij,
solitudinem suam, nec vim inimicorum, ac tela
timuit. Alter fuit propugnator mearum fortun
& defensor assiduus, summa virtute, & pietat
Piso gener: qui minas inimicorum meorum, q
nimicitias affinis mei, propinqui sui, consulis,
Pontum & Bithyniam quæstor pro mea salute n
lexit. Nihil vmquam senatus de P. Popillio de
uit, numquam in hoc ordine Q. Metelli mentio
cta est: tribunitijs sunt illi rogationibus, interfe
inimicis, deniq; nulla auctoritate senatus, restit
cum alter eorum senatui paruisset, alter vim ca
q; fugisset. nam C. quidem Marius, qui hac hom
memoria tertius ante me consularis tempestate
uili expulsus est, non modo a senatu non est re
tutus, sed reditu suo senatum cunctum pæne d
uit. nulla de illis magistratuum consensio, nulla
remp. defendendam populi Ro. conuocatio, nu
Italiæ motus, nulla decreta municipiorum, & co
niarum exstiterunt. Quare cum me vestra auct
tas accersierit, populus Rom. reuocarit, respub.
plorarit, Italia cuncta pæne suis humeris repo
rit, non committam P. C. vt, cum ea mihi sint re
tuta, quæ in potestate mea non fuerunt, ea non
beam, quæ ipse præstare possim: præsertim cum
la amissa recuperarim, virtutem, & fidem numqu
amiserim.

RO DOMO SVA, AD PONTIFICES.

ORATIO XXIX.

CVM multa diuinitus, pontifices, a maioribus nostris inuenta, atque instituta sunt, tum nihil præclarius, quam quod vos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summæ rei p. præesse voluerunt: vt amplissimi, & issimi ciues remp. bene gerendo, * pontifices giones sapienter interpretando, remp. conser-nt. Quod si vllo tempore magna caussa in sa-dotum populi Romani iudicio, ac potestate ver-est, hæc profecto tanta est, vt omnis reip. digni-omnium ciuium salus, vita, libertas, aræ, foci, dij ates, bona, fortunæ, domicilia vestræ sapientiæ, i, potestatiq; commissa creditaque esse videan-vobis hodierno die constituendum est, vtrum thac amenteis, ac perditos magistratus impro-um, ac sceleratorum ciuium præsidio nudare, an m deorum immortalium religione armare ma-s. Nam si illa labes, ac flamma reip. suum illum tiferum & funestum tribunatum, quem æquitate nana tueri non potest, diuina religione defen-nt, alię cæremoniæ nobis erunt, alij antistites de-m immortalium, alij interpretes religionum re-rendi, sin autem vestra auctoritate, sapientiaq;, ntifices, ea, quæ furore improborum in repub. ab is oppressa, ab alijs deserta, ab alijs prodita, ge-sunt, rescinduntur, erit caussa, cur consilium ma-

iorum in amplissimis viris ad sacerdotia delige
iure, ac merito laudare possimus. Sed quoniam
le demens, si ea, quæ ego per hos dies in senatu
rep. sensi, vituperasset, aliquem se aditum ad au
vestras esse habiturum putauit, omittam ordin
dicendi meum: respondebo hominis furiosi non
rationi, qua ille vti non potest, sed conuicio, cu
exercitationem cum intolerabili petulantia,
etiam diuturna impunitate muniuit. Ac prim
illud a te homine vesano, ac furioso requiro,
te tanta pœna tuorum scelerum, flagitiorumque
xet, vt hos tales viros, qui non solum consiliis s
sed etiam specie ipsa dignitatem reipub. sustin
quod ego in sententia dicenda salutem ciuium c
honore Cn. Pompeij coniunxerim, mihi esse
tos, & aliud de summa hoc tempore religione s
suros, ac me absente senserint, arbitrere? Fu
tu, inquit, apud pontifices superior: sed etiam, q
niam te ad * populum contulisti, sis inferior nec
se est. itane vero? quod imperita multitudine
vitiosissimum, varietas, & inconstantia, & cre
tamquam tempestatum, sic sententiarum comm
tatio, hoc tu ad hos transferas, quos ab inconst
tia grauitas, a libidinosa sententia certum, &
finitum ius religionum, vetustas exemplorum,
ctoritas litterarum, monumentorumque deten
Tune es ille, inquit, quo senatus carere non po
it? quem boni luxerunt? quem respub. deside
uit? quo restituto, senatus auctoritatem restitut
putabamus, quam primum aduenient prodidi
Nondum de mea sententia dico: impudentiæ p
mum respondebo tuæ. Hunc igitur funesta re
pestis, hunc tu ciuem ferro, & armis, & exer
tus terrore, & consulum scelere, & audacissim
rum hominum minis, seruorum delectu, obsess
ne templorum, occupatione fori, oppressione c
riæ, domo, & patria, ne cum improbis boni fe
di

icarent, cedere curasti, quem a senatu, quem onis omnibus, quem a cuncta Italia desideratum ersitum, reuocatum, conseruandæ reip. caussa fiteris? At enim in senatum venire, in Capitoli intrare turbulento illo die nō debuisti. Ego veneq; veni, & domi me tenui, quam diu turbulen tempus fuit, cum seruos tuos a te iampridem bonorum cædem paratos, cum illa tua conscele orum, ac perditorum manu armatos in Capito tecum venisse constabat. Quod cum mihi nunretur, scio me domi mansisse, & tibi, & gladiato us tuis instaurandæ cædis potestatem non fecis Postea quam mihi nuntiatum est, populum Ro. Capitolium propter metum, atque inopiam rei mentariæ conuenisse, ministros autem scelerum rum perterritos, partim amissis gladijs, partim ptis diffugisse, veni non solum sine vllis copijs, manu, verum etiam cum paucis amicis. An ego P. Lentulus consul optime de me, ac de repub. ritus, cum Q. Metellus, qui cum meus inimicus et frater tuus, & dissensioni nostræ, & precibus s salutem, ac dignitatem meam prætulisset, me esserent in senatum, cum tanta multitudo ciui tam recenti officio suo me ad referendam gra nominatim vocarent, non venirem? cum præ tim te iam illinc cum tua fugitiuorum manu dis lisse constaret. Hic tu me etiam custodem de soremque Capitolij, templorumque omnium stem Capitolinum appellare ausus es, quod cum Capitolio senatum duo consules haberent, eo nirem? vtrumne est tempus aliquod, quo in senatu venisse turpe sit? an res illa talis erat, de qua ebatur, vt rem ipsam repudiare, & eos, qui agent, condemnare deberem? primum dico senatoris e boni semper in senatum venire: nec cum ijs ntio, qui statuunt minus bonis temporibus in atum ipsi non venire, non intelligentes, hanc

ſuam nimiam perſeuerantiam vehementer ijs,qu
rum animum offendere voluerunt, gratam, &
cundam fuiſſe. At enim nonnulli propter timore
quod ſe in ſenatu tuto non eſſe arbitrabantur, d
ceſſerunt. Non reprehendo, nec quæro, fueri
aliquid pertimeſcendum: puto, arbitrio ſuo que
que timere oportere. cur ego non timuerim, quer
quia te illinc abijſſe conſtabat. cur, cum viri b
nonnulli putarint tuto ſe in ſenatu eſſe non po
ego non idem ſenſerim? cur, cum ego me exi
maſſem tuto omnino in ciuitate eſſe non poſſe,
lucirem? an alijs licet, & recte licet in meo m
ſibi nihil timere. mihi vni neceſſe erit, & meam,
aliorum vicem pertimeſcere? an, quia non conde
naui ſententia mea duos conſules, ſum repreh
dendus? eos igitur ego potiſſimum damnare d
bui, quorum lege perfectum eſt, ne ego indemn
tus, atq; optime de repub. meritus, damnatorũ p
nam ſuſtinerem? quorum etiam delicta propter
orum egregiam in me conſeruando voluntatem,
modo me, ſed omneis bonos ferre oporteret, e
rum optimum conſilium ego potiſſimum per
in meam priſtinam dignitatem reſtitutus conſi
repudiarem meo? At quam ſententiam dixi? p
mum eam, quam populi ſermo in animis noſ
iam ante defixerat: deinde eam quæ erat ſuper
ribus diebus agitata in ſenatu: deinde eam, qu
ſenatus frequens, tum, cum mihi eſt aſſenſus, ſe
tus eſt: vt neque allata ſit a me res inopinata, ac
cens, nec ſi quod in ſententia vitium eſt, magis
eius, qui dixerit, quam omnium, qui probari
At enim liberum ſenatus iudicium propter met
non fuit. Si timuiſſe eos facis, qui diſceſſeru
concede non timuiſſe eos, qui remanſerunt. ſin a
tem ſine ijs, qui tum adfuerunt, nihil decerni li
re potuit: cum omnes adeſſent, cœptum eſt refe
de inducendo s. c. ab vniuerſo ſenatu reclamatu
c

Sed quæro in ipſa ſententia, quoniam princeps
ſum eius, atque auctor, quid reprehendatur?
m cauſſa capiendi noui conſilij non fuit? an
partes in ea cauſſa non præcipuæ fuerunt? an
potius confugiendum fuit? quæ vis, quæ cauſ-
aior eſſe, quam fames, potuit? quam ſeditio?
m conſilia tua, tuorumque? qui facultate obla-
d imperitorum animos incitandos, renouaturum
ua illis funeſta latrocinia ob annonæ cauſſam
runt. Frumentum prouinciæ frumentariæ par-
non habebant, partim in alias terras, credo
pter varietatem venditorum miſerant, partim,
gratius eſſet tum, cum in ipſa fame ſubueniſ-
, cuſtodijs ſuis clauſum continebant, vt ſubito
um mitterent. Res erat non in opinione dubia,
in * præſentia, atque ante oculos propoſito pe-
lo: neq; id coniectura proſpiciebamus, ſed iam
erti videbamus. nam cũ ingraueſceret annona,
m plane inopia, ac fames, non caritas timere-
concurſus ad templum Concordiæ factus, ſe-
um illuc vocante Metello conſule. qui ſi verus
ex dolore hominum, & fame, certe conſules
ſſam ſuſcipere, certe ſenatus aliquid conſilij ca-
e potuit. Sin in cauſſa fuit annona, ſeditionis
dem ſtimulator, & concitator tu fuiſti, nonne
gendum nobis omnibus fuit, vt materiam ſub-
eremus furori tuo? quid, ſi vtrumque fuit? &
ames ſtimularet homines, & tu in hoc vlcere tã-
m vnguis exiſteres? nonne fuit eo maior adhi-
da medicina, quæ & illud natiuum, & hoc dele-
m malum ſanare poſſet? Erat igitur & præſens
itas, & futura fames. * inde ſaxis facta lapidatio
: ſi ex dolore plebeio, nullo incitante, magnum
lum: ſi P. Clodij impulſu, vſitatum hominis fa-
oroſi ſcelus: ſi vtrumque, vt res eſſet ea, quæ ſua
nte multitudinis animos incitaret, & parati, at-
e armati ſeditionis duces; videturne ipſa reſp.

& consulis auxilium implorasse, & senatus fide
atqui vtrumque fuisse perspicuum est, difficu
tem annonæ, summamque inopiam rei frumen
riæ: vt homines non iam diuturnam caritat
sed vt famem plane timerent: nemo negat: h
istum otij, & pacis hostem caussam arreptu
fuisse ad incendia, cædes, rapinas, nolo, pon
ces, suspicemini, nisi videritis. Qui sunt homi
a Q. Metello fratre tuo consule in senatu pa
nominati a quibus illis se lapidibus appetitum,
percussum esse dixit? L. Sergium, & M. Lolli
nominauit. quis est iste Lollius? qui sine ferro
nunc quidem tecum est, qui de tribuno pleb. n
de me dicam, sed qui Cn. Pompeium interfici
dum depoposcit. quis est Sergius? armiger Ca
næ, stipator tui corporis, signifer seditionis, co
tator tabernariorum, damnatus iniuriarum, per
sor, lapidator, fori depopulator, obsessor curiæ.
atque huiusmodi ducibus, cum tu in annonæ ca
te in consules, in senatum, in bona, fortunasque
cupletum, per caussam inopum, atque imperito
repentinos impetus comparares, cum tibi salus
in otio nulla posset, cum desperatis ducibus de
riatos, ac descriptos haberes exercitus perditor
nonne prouidendum senatui fuit, ne in hanc tan
materiam seditionis ista funesta fax adherescer
Fuit igitur caussa capiendi noui cōsilij. videte nu
fuerintne partes meæ pæne præcipuæ. Quem t
Sergius ille tuus, quem Lollius, quem cæteræ
stes in lapidatione illa nominabant? quem an
nam præstare oportere dicebant? nonne me? q
puerorum illa concursatio nocturna? non a te i
instituta, me frumentum flagitabant? quasi vero
go aut rei frumentariæ præfuissem, aut compres
aliquod frumentum tenerem, aut in isto genere
mnino quidquam, aut curatione, aut potestate
luissem. sed homo ad cædem imminens, meum
m

operis ediderat, imperitis inieceraт, cum de dignitate in templo Iouis optimi maximi senatus frequentissimus, vno isto dissentiente, decreuisset, subito illo ipso die carissimam annonam necinata vilitas consecuta est. Erant qui deos immortales (id quod ego sentio) numine suo reditum meum dicerent comprobasse. nonnulli autem rem ad illam rationem, coniecturamq; reuocabant: qui, quod in meo reditu spes otij, & concordia sita videbatur, in discessu autem quotidianus seditionis timor, iam pæne belli depulso metu, commutatam esse annonam dicebant: quæ quia rursus meo reditu facta erat durior, a me, cuius aduentore vilitatem boni viri dictitabant, annona flagitabatur. Ego deniq; non solum ab operis tuis iussu tuo nominabar, sed etiam depulsis, ac dissipatis tuis copijs, a populo Rom. vniuerso, qui tum in Capitolium conuenerat, cum illo die minus valeram, nominatim in senatum vocabar. veni exspectatus multis sententijs iam dictis, rogatus sum sententiam: dixi reip. saluberrimam, mihi necessariam. petebatur a me frumenti copia, annonæ vilitas, *quasi possem aliquid in ea re gerenda* non habebatur. flagitabar bonorum expostulatione: improborum conuicia sustinere non poteram. delegaui amico locupletiori, non quo illi ita de me merito onus illud imponerem (succubuissem enim potius ipse) sed quia videbam id, quod omnes, quod de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fide, consilio, virtute, auctoritate, felicitate deniq; sua facillime perfecturum. Itaque siue hunc dij immortales fructum mei reditus populo Rom. tribuunt, vt, quemadmodum discessu meo frugũ inopia, fames, vastitas, cædes, incendia, rapinæ, scelerum impunitas, fuga, formido, discordia fuisset, sic reditu meo vbertas agrorum, frugum copia, spes otij, tranquillitas animorum, iudicia, leges, concordia populi, se-

natus auctoritas mecum simul reducta videam
siue egomet aliquid aduentu meo, consilio, aucto
tate, diligentia pro tanto beneficio populo Ro. p
stare debui, præsto, promitto, spondeo: nihil d
amplius: hoc quod satis est huic tempori, dico, r
annonæ nomine, in id discrimen, quo vocabatur,
esse venturam. Num igitur in hoc officio, quod
præcipue meum, sententia mea reprehenditur? r
maximam eripui a peste summi periculi, non sol
eam, sed etiam vos a cæde, incendijs, vastitate.
mo negat: cum ad caussam caritatis accederet
speculator communium miseriarum, qui semper
reip. malis sceleris sui faces inflammarit. Negat
portuisse quidquam vni extra ordinem decerni.
iam tibi sic respondebo, vt ceteris, Cn. Pomp
plurima periculosissima, maxima, terra mariq; b
la extra ordinem esse commissa: quarum rerum
quem pæniteat, eum victoriæ populi Romani pæ
tere. non ita tecum ago: cum his hæc a me haberi
ratio potest, qui ita disputant, se, siqua res ad vnu
deferenda sit, ad Cn. Pompeium delaturos poti
mum: sed se extra ordinem nihil cuiquam dare, c
Pompeio datum sit, id se pro dignitate hominis
nare, ac tueri solere. Horum ego sententiam ne la
dem, impedior Cn. Pompeij triumphis, quibus i
cum esset extra ordinem ad patriam defendenda
vocatus, auxit nomen populi Ro. imperiumq; h
nestauit. Constantiam probe, qua mihi quoq; vte
dum fuit, quo ille auctore extra ordinem bellũ c
Mithridate, Tigraneque gessit. sed cum illis tam
possum aliquid disputare. Tua vero quæ tãta imp
dentia est, vt audeas dicere extra ordinem dari
hil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptol
mæum regem Cypri, fratrem regis Alexandrini e
dem iure regnantem, caussa incognita publicasse
populumq; Rom scelere obligasses, cum in eius r
gnum, bona, fortunas, latrociniũ huius imperij i
missi sse

isses, cuius cum patre, auo, maioribus societas
bis, & amicitia fuisset: huius pecuniæ deportan-
,& si quis suum ius defenderet, bello gerendo M.
tonem præfecisti. dices, quem virum? sanctissi-
m, prudētissimum, fortissimū, amicissimum reip.
ute, consilio, ratione vitæ mirabili ad laudem, &
pe singulari. sed quid ad te, qui negas esse * iu-
quemquam vlli reipub. extra ordinem præfici?
que in hoc solum inconstantiam redarguo tuam,
in ipso Catone, quem tu non pro illius dignita-
roduxeras, sed pro tuo scelere subduxeras, quē
Sergijs, Lollijs, Titijs, ceterisque cædis, & in-
diorum ducibus, obieceras, quem carnificem ci-
m, quem indemnatorum necis principem, quem
delitatis auctorem fuisse dixeras, ad hunc hono-
n, & imperium extra ordinem nominatim roga-
ne tua detulisti: & tanta fuisti intemperantia, vt
us tui sceleris rationē occultare non posses. Lit-
as in cōcione recitasti, quas tibi a C. Cæsare mis-
diceres. CAESAR PVLCHRO. cum etiam es
umentatus, amoris esse hoc signum, cum nomi-
us tantum vteretur, neque ascriberet, procon-
i, aut, tribuno pleb. deinde gratulari tibi quod
m in posterum M. Catonem tribunatu tuo re-
uisses, & quod idem in posterum de extraordi-
ijs potestatibus libertatem ademisses. Quas aut
nquam tibi ille litteras misit, aut si misit, in
ncione recitari noluit. * at siue ille misit, siue tu
xisti, certe consilium tuum de Catonis honore,
rum litterarum recitatione patefactum est. Sed
itto Catonem, cuius eximia virtus, dignitas, &
co negotio, quod gessit, fides, & continentia te-
re videntur improbitatem & legis, & actionis
æ. Quis prouinciam homini post homines natos
rpissimo, sceleratissimo, contaminatissimo, quis
am opimam fertilemque Syriam, quis bellum pa-
tissimis gentibus, quis pecuniam ad emendos a-

gros constitutam, ereptam vi ex Cæsaris reb ctis, quis imperium infinitum dedit? cui quid cum Ciliciam dedisses, mutasti pactionem, & C ciam ad prætorem item extra ordinem transtuli Gabinio, pretio amplificato, Syriam nomina dedisti. quid homini tæterrimo, crudelissimo, lacissimo, omnium scelerum libidinumque mac notatissimo L. Pisoni, nonne nominatim popu liberos, multis senatusconsultis, etiam recenti l generi ipsius liberatos, vinctos, & constrictos t didisti? nonne, cum ab eo merces tui beneficij, p tiumq; prouinciæ meo sanguine tibi esset perio tum, tamen ærarium cum eo partitus es? Itane v ro? tu prouincias consulares, quas C. Gracchus, vnus maxime popularis fuit, non modo non abs lit ab senatu, sed etiam vt necesse esset quotan constitui per senatum decretas, lege sanxit, eas ge Sempronia per senatum decretas rescidisti? e tra ordinem sine sorte nominatim dedisti, non co sulibus, sed reip. pestibus: nos, quod nominat rei maximæ pæne iam desperatæ summum vir sæpe ad extrema reip. discrimina delectum præ cimus, a te reprehendemur? Quid tandem, si q tum in illis reip. tenebris, cæcisque nubibus, & pr cellis, cum senatum a gubernaculis deiecisses, p pulum e naui exturbasses, ipse archipirata cum gr ge prædonum impurissimo plenissimis velis na gares: si, quæ tum promulgasti, constituisti, pr misisti, vendidisti, perficere potuisses: qui loc orbe terrarum vacuus extraordinarijs fascibus, a que imperio Clodiano fuisset? Sed excitatus a quando Cn. Pompeij (dicam ipso audiente, qu sensi, & sentio, quoquo animo me auditurus es excitatus, inquam, aliquando Cn. Pompeij nimiu diu reconditus, & penitus abstrusus animi dol subuenit subito reip. ciuitatemque fractam mal mutam, debilitatam, abiectam metu, ad aliqua

spe

libertatis, & pristinæ dignitatis erexit. Hic xtra ordinem rei frumentariæ præficiendus fuit? scilicet tu heluoni spurcissimo, prægustaibidinum tuarum, homini egentissimo, & farosissimo Sex. Clodio, socio tui sanguinis, qui ngua etiam sororem tuam a te abalienauit, ofrumentum priuatum, & publicum, omnes incias frumentarias, omnes mancipes, omnes eorum claues lege tua tradidisti. Qua ex re um caritas nata est, deinde inopia: impendeames, incendia, cædes, direptio: imminebat furor omnium fortunis, & bonis. Quæritur n importuna pestis ex ore impurissimo Sext. dij rem frumentariam esse ereptam, summisque ericulis eius viri auxilium implorasse rempub. o sæpe se & seruatam, & amplificatam esse uenisset. Extra ordinem ferri nihil placet Cloquid? de me quod tulisse te dicis paricida, frada, sororicida, nonne extra ordinem tulisti? an peste, ciuis, quemadmodum omnes iam dij, e homines iudicarunt, conseruatoris reipub. madmodum autem tuto ipse confiteris, nō mondemnati, sed ne accusati quidem, licuit tibi e non legem, sed nefarium priuilegium, lugente tu, mærentibus bonis omnibus, totius Italiæ ibus repudiatis, oppressa, captaque rep. mihi, ulo Ro. implorante, senatu poscente, tēporibus . flagitantibus non licuit de salute populi Rom. entiam dicere? qua quidem in sententia si Cn. npeij dignitas aucta est coniuncta cum vtilitate muni, certe laudandus essem, si eius dignitati agatus viderer, qui meæ saluti opem, & auxintulisset. Desinant, desinant homines iisdem hinis sperare me restitutum posse labefactari, ous antea stantem perculerunt. quod enim par icitiæ consularis fuit vmquam in hac ciuitate iunctius, quam fuimus inter nos ego, & Cn.

Pompeius? quis apud populum Ro. de illius di
tate * induſtrius, quis ſenatui ſæpius dixit? qui
tus fuit labor, quæ ſimultas, quæ contentio, q
ego non pro illius dignitate ſuſceperim? qui ab
in me honos, quæ prædicatio de mea laude, qu
muneratio beneuolentiæ prætermiſſa eſt? Hanc
ſtram coniunctionem, hanc conſpirationem in
publica bene gerenda, hanc iucundiſſimam vita
que officiorum omnium ſocietatem, certi hom
fictis ſermonibus, & falſis criminibus diremer
cum ijdem illum, vt me metueret, me caueret,
nerent, ijdem apud me, mihi illum eſſe vni inimi
ſimum, dicerent, vt neque ego ab illo quæ mihi
tenda eſſent, ſatis audacter petere poſſem, ne
ille tot ſuſpicionibus certorum hominum, & ſce
exulceratus, quæ meum tēpus poſtularet, ſatis
lixe mihi polliceretur. Data merces eſt erroris
magna, pontifices, vt me non ſolum pigeat ſtult
meæ, ſed etiam pudeat: qui cum me non rep
num aliquod meum tempus, ſed veteres multo
te ſuſcepti, & prouiſi labores cum viro fortiſſi
& clariſſimo coniunxiſſent, ſim paſſus a tali am
tia diſtrahi, neque intellexerim, quibus, aut, v
pertis inimicis obſiſterem, aut, vt inſidioſis am
non crederem. Proinde deſinant aliquando me
dem * inflammare verbis, quid ſibi iſte vult? ne
quantum auctoritate valeat, quas res geſſerit,
dignitate ſit reſtitutus. cur ornat eum, a quo de
tus eſt? Ego vero neque me tum deſertum p
ſed pæne deditum, nec quæ ſint in illa reipub. fl
ma geſta contra me, neque quomodo, neque
quos, patefaciendum mihi eſſe arbitror. ſi vtile r
fuit, haurire me vnum pro omnibus illam indig
ſimam calamitatem, etiam hoc vtile ſit, quo
id ſcelere conflatum ſit me occultare, & tacere.
lud vero eſt hominis ingrati, tacere (itaque lib
tiſſime prædicabo) Cn. Pompeium ſtudio, &
ctori

ritate æque vt vnumquemque vestrum, opibus, tentione,precibus, periculis denique præcipue salute mea laborasse. hic tuis, P. Lentule, cum nihil aliud dies, & noctes, nisi de salute mea, gitares, consilijs omnibus interfuit: hic tibi uissimus auctor ad instituendam, fidelissimus ius ad comparandam, fortissimus adiutor, ad perficiendam fuit:hic municipia, coloniasque it: hic Italiæ totius auxilium cupientis implora-:hic in senatu princeps sententiæ fuit: idemq; dixisset; tum etiam pro salute mea populum m. obsecrauit Quare istam orationem, qua sus, omittas licet, post illam sententiam,quam eram de annona, pontificum animos esse mu-s: proinde quasi isti aut de Cn. Pompeio ali- atque ego existimo, sentiant: aut quid mihi exspectatione populi Ro.pro Cn.Pompeij me- erga me,pro ratione mei temporis, faciendum it,ignorent: aut etiam, si cuius forte pontificis mum, quod certo scio aliter esse, mea sententia ndit, alio modo sit constituturus, aut de reli- ne pontificum, aut de repub. quam eum aut cæ- oniarum ius, aut ciuitatis salus coegerit. Intel- o, pontifices, me plura extra caussam dixisse, m aut opinio tulerit, aut voluntas mea:sed cum purgatum vobis esse cuperem, tum etiam ve- in me attente audiendo benignitas prouexit tionem meam. Sed hoc compensabo breuitate s orationis quæ pertinet ad ipsam cognitionem tram: quæ cum sit in ius religionis, & in ius pub. distributa,religionis partem, quæ multo est bosior, prætermittens, de iure reipub. dicam. id est enim aut tam arrogans, quam de religi- ,de rebus diuinis, cæremonijs sacris, pontifi- n collegium docere conari? aut tam stultum, m siquis quid in vestris libris inuenerit, id rare vobis? aut tam curiosum, quam ea scire

velle, de quibus maiores nostri vos solos & co
li, & scire voluerunt? Nego potuisse iure publ
legibus ijs quibus hæc ciuitas vtitur, quemq
ciuem vlla eiusmodi calamitate officij sine iudi
Hoc iuris in hac ciuitate, etiam tum cum rege
sent, dico fuisse; hoc nobis esse a maioribus tr
tum; hoc esse denique proprium liberæ ciuitati
nihil de capite ciuis, aut de bonis sine iudicio se
tus, aut populi, aut eorum qui de quaque re co
tuti iudices sint, detrahi possit. Videsne me
radicitus euellere omnes actiones tuas? neque i
agere, quod apertum est, te omnino nihil ges
iure, non fuisse tribunum plebis? hoc dico, esse
ricidium: dico apud pontifices: augures ads
versor in medio iure publico. Quod est, pontifi
ius adoptionis? nempe vt is adoptet, qui neq;
creare tam liberos possit; &, cum potuerit, sit
pertus. quæ deinde caussa cuique sit adoptio
quæ ratio generũ ac dignitatis, quæ sacrorũ, qu
pontificum collegio solet. quid est horum in ist
doptione quæsitum? adoptat annos viginti na
etiam minor, senatorem. liberorumne caussa
procreare potest, habet vxorem, suscepit etian
beros. Exheredabit igitur pater filium. quid, sa
Clodiæ gentis, cur intereunt, quod in te est?
omnis notio põtificum, cum adoptaret, esse deb
nisi forte ex te ita quæsitum est, num perturb
rempub. seditionibus velles? & ob eam caussan
doptari, non vt filius esses, sed vt tribunus pl
fieres, & funditus euerteres ciuitatem? respondi
credo, te ita velle. Pontificibus bona caussa
est: approbauerunt. non ætas eius qui adopta
quæsita est, vt Cn. Aufidio, M. Puppio: quorum
terque nostra memoria, summa senectute, alter
restem, alter Pisonem adoptauit. quas adoption
sicut alias innumerabiles, hereditates nominis,
cuniæ, sacrorum secutæ sunt. tu neq; Fonteius

i esse debebas, neq; patris heres, neq; amissis sa-
s paternis, in hæc adoptiua venisti. Ita perturba-
sacris, contaminatis gentibus, & quã deseruisti,
quã polluisti, iure Quiritium legitimo tutelarum
hereditatum relicto, factus es eius filius contra
, cuius per ætatem pater esse potuisti. Dico apud
ntifices · nego istam adoptionem pontificio iure
e factam: primum, quod hæ vestræ sint ætates, vt
qui te adoptauit, vel tibi loco filij per ætatem esse
uerit: deinde quod caussa quæri solet adoptandi,
& is adoptet, qui, quod natura iam assequi non
test, & legitimo & pontificio iure quærat? & ita
optet, vt ne quid aut de dignitate generum, aut
sacrorum religione minuatur: illud in primis,
qua calumnia, nequa fraus, nequis dolus adhi-
atur, vt hæc simulata adoptio filij quam maxime
itatem illam suscipiendorum liberorum imitata
e videatur. Quæ maior calumnia est, quam ve-
e imberbem adolescentulum, bene valentem, ac
ritum, dicere, filium, senatorem populi Rom. si-
velle adoptare? id autem scire, & videre omnes,
, vt ille filius instituatur, sed, vt e patricijs exeat;
tribunus pleb. fieri possit, idcirco adoptari? ne-
e id obscure. nam adoptatum emancipari statim,
sit eius filius qui adoptarit. cur ergo adoptatur?
bbate genus adoptionis: iam omnium sacra in-
ierint, quorum custodes vos esse debetis: iam pa-
cius nemo relinquetur. cur enim quisquam vellet
bunum pleb. se fieri non licere, angustiorem si-
esse petitionem consulatus, in sacerdotium cum
ssit venire, quia patricio non sit * is locus, non
ire? vt cuique aliquid acciderit, quare commo-
s sit esse plebeium, simili ratione adoptabitur.
q; populus Rom. breui tempore, neq; regem sa-
rũ, neq; flamines, nec salios habebit; nec ex par-
dimidia reliquos sacerdotes, neq; auctores cētu-
torum & curiatorum comitiorum: auspiciaque

populi Rom. si magistratus patricij creati non si
intereant necesse est; cum interrex nullus sit, qu
& ipsum patricium esse, & a patricio prodi nece
est. Dixi apud pontifices, istam adoptionem nu
decreto huius collegij probatam, contra omne p
tificium ius factam, pro nihilo esse habendam: q
sublata, intelligis totum tribunatum tuum con
disse. Venio ad augures: quorum ego libros, si
sunt reconditi, non scrutor: non sum in exquiren
iure augurum curiosus: hæc quæ vna cum pop
didici, quæ sæpe in cõcionibus responsa sunt, no
Negant fas esse agi cum populo, cum de cælo s
uatum sit. Quo die de te lex curiata lata esse di
tur, audes negare de cælo esse seruatum? adest p
sens vir singulari virtute, constantia, grau
præditus, M. Bibulus: hunc consulem illo ipso
contendo seruasse de cælo. Infirma sunt igitur a
tua sententia, C. Cæsaris viri fortissimi: minin
neq; enim mea iam quidquam interest, exceptis
telis quæ ex illius actionibus in meum corpus
missa sunt. Sed hæc de auspicijs, quæ ego nunc p
breuiter attingo, acta sunt a te. tu, tuo præcipit
iam & debilitato tribunatu, auspiciorum patro
subito exstitisti: tu M. Bibulum in concione, tu
gures produxisti: te interrogante augures resp
derunt, cum de cælo seruatum sit, cum populo
non posse: tibi M. Bibulus quærenti, se de cælo
uasse respondit: idemq; in concione dixit, ab Ap
fratre tuo productus, te omnino, quod contra au
cia adoptatus esses, tribunum pleb. non fuisse.
denique omnis actio posterioribus mensibus f
omnia quæ C. Cæsar egisset, * quæ contra ausp
essent acta, per senatum rescindi oportere: quo
fieret, dicebas te tuis humeris me custodem v
in vrbem relaturum. * Videte hominis amenti
vbi per suum tribunatum Cæsaris actis alligatus
neretur. * Si & sacrorum iure pontifices, & au
cion

orum religione augures totum euertunt tribuna-
m tuum; quid quæris amplius? an etiam aperti-
aliquod ius populi atque legum? Hora fortasse
xta diei questus sum in iudicio, cum C. Antoni-
n collegam meum defenderem, quædam de rep.
æ mihi visa sunt, ad illius miseri caussam perti-
re. Hæc homines improbi ad quosdam viros for-
s, longe aliter atq; a me dicta erant, detulerunt.
ra nona, illo ipso die, tu es adoptatus. si quod in
teris legibus trinum nundinum esse oportet, id in
optione satis est trium esse horarum: nihil re-
ehendo. sin eadem obseruanda sunt, decreuit se-
tus, M. Drusi legibus, quæ contra legem Cæci-
m & Didiam latæ essent, populum non teneri.
m intelligis, omni genere iuris, quod in sacris,
od in auspicijs, quod in legibus sit, te tribunum
ebis non fuisse? Atq; ego hoc totũ non sine caussa
linquo. video enim quosdã clarissimos viros, prin-
pes ciuitatis, aliquot locis iudicasse, te cum plebe
e agere potuisse: qui etiam de me ipso, cum tua
gatione funere elatam rempub. esse dicerent, ta-
en id funus, etsi miserum atque acerbum fuisset,
re indictum esse dicebant. quod de me ciue, ac de
pub. bene merito tulisses, funestum funus te indi-
sse reip. quod saluis auspicijs tulisses, iure egisse
cebant. Quare licebit, vt opinor, nobis eas actio-
s non infirmare, quibus illi actionibus constitu-
m tribunatum tuum comprobauerunt. Fueris
ne tribunus plebis tam iure quam lege, quam fuit
c ipse Rullus vir omnibus rebus clarissimus atq;
mplissimus: quo iure, quo more, quo exemplo le-
em nominatim de capite ciuis indemnati tulisti?
etant leges sacratæ, vetant XII. tabulæ leges pri-
atis hominibus irrogari. id est enim priuilegium.
Nemo vmquam tulit. nihil est crudelius, nihil per-
iciosius, nihil quod minus hæc ciuitas ferre possit.
Proscriptionis miserrimum nomen illud, & omnis

acerbitas Sullani temporis quid habet, quod ma-
xime sit insigne ad memoriam crudelitatis? opino
pœnam in ciues Romanos nominatim sine iudici
constitutam. Hanc vos igitur, pōtifices, iudicio atq
auctoritate vestra tribuno plebis potestatem dab
tis, vt proscribere possit quos velit? quæro enim
quid sit aliud proscribere, Velitis, iubeatis vt M
Tullius in ciuitate ne sit, bonaq; eius vt mea sin
ita enim fecit, etsi alijs verbis tulit. hoc plebisc
tum est? hæc lex, hæc rogatio est? hoc vos pati po
testis, hoc ferre ciuitas, vt singuli ciues singulis ve
siculis e ciuitate tollantur? Equidem iam perfu
ctus sum: nullam vim, nullum impetum metuo: ex
pleui animos inuidorum: placaui odia improbo
rum: saturaui etiam perfidiam & scelus prodito
rum: deniq; de mea caussa, quæ videbatur perdit
ciuibus ad inuidiam esse proposita, iam omnes v
bes, omnes ordines, omnes dij atq; homines iudic
uerunt. Vobismetipsis, pontifices, & vestris liberi
ceterisq; ciuibus pro vestra auctoritate & sapient
consulere debetis. nam cum tam moderata iudic
populi sint a maioribus constituta; primum, vt n
pœna capitis cum pecunia coniungatur; deinde, n
nisi * prodita die quis accusetur: vt ter ante mag
stratus * accuset intermissa die, quam multam irro
get, aut iudicet; quarta sit accusatio trinum nu
dinum, prodita die, qua die iudicium sit futurum
cum multa etiam ad placandum, atque ad miser
cordiam reis concessa sint; deinde exorabilis pop
lus, facilis suffragatio pro salute; deniq; etiā, siqu
res illum diem aut auspicijs aut excusatione sust
lit, tota caussa iudiciumq; sublatū est. Hæc cum i
sint in re, vbi crimen est? vbi accusator? vbi testes
quid indignius, quam qui neq; adesse sit iussus, neq
citatus, neq; accusatus, de eius capite, liberis, fortu
nis omnibus conductos & sicarios, egentes & pe
ditos suffragium ferre, & eam legem putare? At
ho

c de me potuit, quem honos, quem dignitas, quẽ
ussa, quem respub. tuebatur, cuius deniq; pecunia
n expetebatur, cui nihil oberat præter cõuersio-
m status, & inclinationem communium tempo-
m; quid tandem futurum est ijs, quorum vita re-
ota ab honore populari, & ab hac illustri gratiæ
pecuniæ autem tantæ sunt, vt eas nimium multi
entes, sumptuosi, nobiles concupiscãt? Date hãc
buno plebis licentiam, & intuemini paullisper
imis iuuentutem, & eos maxime qui imminere
n cupiditate videntur in tribunitiam potestatem:
llegia medius fidius tribunorũ plebis tota repe-
ntur hoc iure firmato, quæ coeant de hominum
upletissimorum bonis; præda præsertim popula-
& spe largitionis oblata. At quid tulit legũ scri-
or peritus, callidus? Velitis, iubeatis vt M. Tullio
ua & ignis interdicatur? crudele, nefarium, ne
sceleratissimo quidem ciue ferendũ sine iudicio.
n tulit, vt interdicatur. quid ergo? vt interdictum
O cœnum, o portentum, o scelus! hanc tibi legẽ
odius scripsit spurciorem lingua sua, vt interdi-
m sit, cui non sit interdictum. Sexte noster, bona
nia dic, quoniam iam dialecticus es, & hæc quo-
ligurris: quod factum non est, vt sit factum ferri
populũ, aut verbis vllis sanciri, aut suffragijs cõ-
mari potest? hoc tu scriptore, hoc consilario, hoc
nistro omnium non bipedum solum, sed etiam
adrupedum impurissimo, remp. perdidisti. neq;
eras tam excors tamque demens, vt nescires hũc
odium esse qui contra leges faceret; & * alios esse
i leges scribere solerent. sed neq; eorũ, neq; ce-
orũ in quibus esset aliquid modestiæ, cuiusquam
i potestas fuit: neque tu legũ scriptoribus ijsdem
tuisti vti quibus ceteri; neque operũ architectis;
que pontificem adhibere quem velles. postremo
in prædæ quidẽ societate mancipem, aut prædæ
cium, extra tuorum gladiatorum numerum: aut

denique suffragij latorem in ista tua proscriptio
quemquam nisi furem aut sicarium reperire p
tuisti. Itaque cum tu florens ac potens per mediu
forũ*popularis volitares; amici illi tui te vno am
co tecti,& beati,qui se populo cõmiserãt, ita repe
lebantur, vt etiam Palatinam linguam tuam perd
rent.qui in iudiciũ venerant, siue accusatores er
siue rei, te deprecante damnabantur. deniq; etia
ille nouitius Ligur, venalis ascriptor, & subscript
tuus,cum M. Papirij sui fratris esset testamento
iudicio improbatus, mortem eius se velle perseq
dixit:nomen Sext. Propertij detulit; accusare al
næ damnationis, scelerisq; socius propter calu
niæ metum non est ausus. De hac igitur lege di
mus, quæ iure rogata videatur: cuius quam quis
partẽ tetigit,digito,voce,præda,suffragio,quocũ
venit, repudiatus conuictusq; discessit. Quid, si
verbis scripta est ista proscriptio, vt se ipsa diss
uat?est enim, Quod M. Tullius falsum senatusco
sultum retulerit. Si igitur retulit falsum senat
consultum, tum est rogatio:si non retulit, nulla e
satisne tibi videtur a senatu iudicatum, me n
modo non ementitum esse auctoritatem eius or
nis, sed etiam vnum post vrbem conditam dilige
tissime senatui paruisse?Quot modis doceo, leg
istam quam vocas, non esse legem? Quid, si etia
pluribus de rebus vno sortitu retulisti, tamenne a
bitraris, id quod M. Drusus in legibus suis pleris
bonus ille vir M. Scaurus, & L. Crassus consula
non obtinuerint, id te posse omnium facinorum
stuprorum omnium Decumis & Clodijs aucto
bus obtinere? Tulisti de me ne reciperer, non
exirem:quem tu ipse non poteras dicere non lice
esse Romæ.quid enim diceres?damnatũ? certe no
expulsum? qui licuit? sed tamen ne id quidem
scriptum vt exirem. pœna est, qui receperit: qu
omnes neglexerunt, Eiectio nusquam est.verum

qu

id operum publicorum exactio? quid nominis in-
iptio tibi? num aliud videtur esse ac meorum bo-
um direptio? præterquam quod ne id quidem
legem Liciniam, vt ipse tibi curationem ferres,
ere potuisti. Quid hoc ipsum, quod nunc apud
ntifices agis, te meam domum cõsecrasse, te mo-
mentum fecisse, in meis ædibus te signum dedi-
se, eaq; te ex vna rogatiuncula fecisse? vnum &
m videtur esse, atq; id quod de me ipso nomina-
tulisti? tam, hercule, est vnum, quam quod idem
ege vna tulisti, vt Cyprius rex, cuius maiores
c populo socij atque amici semper fuerunt, cum
is omnibus sub præcone subijceretur, & exsules
zantium reducerentur. Eidem, inquit, vtraq; de
negotium dedi. quid si eidem negotium dedisses,
in Asia Cistophorum flagitaret, inde iret in Hi-
niam cum *Romæ decessisset, consulatum ei pe-
liceret: cum factus esset, prouinciã Syriam ob-
ret? quoniam de vno homine scriberes, vna res
t? Quod si iam populus Ro. de ista re consultus
t, & non omnia per seruos latronesq; gessisses:
ne fieri poterat vt populo de Cyprio rege pla-
et: de exsulibus Byzantinis displiceret? quæ est
si alia vis, quæ sententia Cæciliæ legis & Didiæ,
hæc, ne populo necesse sit in coniunctis rebus
pluribus, aut id quod nolit accipere, aut id quod
it repudiare? Quid, si per vim tulisti? tamenne
est? aut quidquã iure gestum videri potest, quod
vim gestum esse constet? an, si in ipsa latione
, capta iam vrbe lapides iacti, si manus collata
n est, idcirco tu ad illam labem atq; eluuiem ci-
atis sine summa vi peruenire potuisti? cum in tri-
nali Aurelio cõscribebas palam non modo libe-
, sed etiam seruos ex omnibus vicis concitatos,
n tum videlicet non parabas? cum edictis tuis ta-
nas claudi iubebas, non vim imperitæ multitu-
is, sed hominum honestorum modestiam pru-

dentiamque quærebas? cum arma in ædem Cast
ris comportabas, nihil aliud nisi vti ne quid per vi
agi posset, machinabare? cum vero gradus Castor
conuellisti, ac remouisti, tum vt modeste tibi age
liceret, homines audaces ab eius templi aditu atq
ascēsu repulisti? cum eos, qui in conuentu viroru
bonorum verba de salute mea fecerant, adesse iuss
sti, eorumq; aduocationem manibus, ferro, lapid
bus discussisti: tum profecto ostendisti vim tibi ma
xime displicere. Verum hæc furiosa vis vesani trib
ni plebis facile superari frāgiq; potuit virorum bo
norum vel virtute, vel multitudine. quid? cum Gab
nio Syria dabatur, Macedonia Pisoni, vtrique infin
tum imperium, ingens pecunia, vt tibi omnia pe
mitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, ti
suos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi fam
lias compararēt, te suis sceleratis concionibus su
leuarent, senatus auctoritatem irriderent, equitib
Romanis mortem proscriptionemq; minitarentu
me terrerent minis, mihi cædem & dimicatione
denuntiarent, meam domum refertam viris bon
per amicos suos complerent, proscriptionis me
me frequentia nudarent, virorum bonorum me pr
sidio spoliarent, senatum pro me non modo prop
gnare amplissimum ordinem, sed etiam plorare,
supplicare mutata veste prohiberēt: ne tum quide
vis erat? quid igitur ego gessi? aut qui timor fuit? n
dicam in me quidem: fac me timidum esse natur
quid illa tot virorum fortissimorum millia? quid il
equites Romani? quid senatus? quid deniq; omne
boni? si nulla vis erat, cur me flentes potius prose
cuti sunt, quam aut increpantes retinuerunt, aut ir
ti reliquerunt? An hoc timebam, si mecum agere
tur more institutoque maiorum, vt possem præsen
sustinere? vtrū si dies dicta esset, iudicium mihi fu
pertimescendum: an sine iudicio priuilegium? iud
cium in caussa tam turpi: scilicet is homo sum, qu

etiam

m si caussa esset ignota, dicēdo non possem ex-
are. an eam caussam probare nō poteram, cuius
a bonitas est, vt ea ipsa non modo se, sed etiam
bsentem per se probarit? an senatus, an ordi-
an ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocandum
uolauerunt, segniores me præsente ad me reti-
dum & conseruādum fuissent in ea caussa, quam
iam paricida talem dicat fuisse, vt me ab om-
s ad meam pristinam dignitatem exspectatum,
reuocatum queratur? an vero in iudicio pericu-
hil fuit: priuilegium pertimui, ne mihi præsenti,
lta irrogaretur, nemo intercederet? tam inops
m ego eram ab amicis, aut tam nuda respub. a
istratibus? quid? si vocatæ tribus essent, pro-
tionem non dicam in me, ita de sua salute me-
sed omnino in vllo ciue comprobauissent? An,
o præsens fuissem, veteres illæ copiæ cōiurato-
tuique perditi milites, atque egentes, & noua
celeratissimorum cōsulum corpori meo peper-
nt? qui, cum eorum omnium crudelitati scele-
e cessissem, ne absens quidem luctu meo men-
llorum satiare potui. Quid enim? vos vxor mea
ra violarat? quam vexauistis, raptauistis, omni
delitate lacerauistis. quid mea filia? cuius fletus
duus, sordesque lugubres vobis erant iucundæ,
rorū omnium mentes oculosq; flectebant. quid
us filius? quem quandiu abfui, nemo nisi la-
mantem confectumque vidit: quid fecerat, quod
toties per insidias interficere voluistis? quid
er meus? qui cum aliquanto post meum disces-
ex prouincia venisset, neque sibi viuendum,
me restituto, putaret, cum eius mæror, squalor
edibilis & inauditus omnibus mortalibus mi-
bilis videbatur: quoties ex vestro ferro ac ma-
us est elapsus? Sed quid ego vestram crudelita-
expromo, quam in ipsum me ac meos adhi-
stis? qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac

poſtibus meis horrificum quoddam & nefar
omni imbutum odio bellum intuliſtis? non enim
arbitror, cum poſt meum diſceſſum omnium loc
pletum fortunas, omnium prouinciarum fructus,
tetrarcharum ac regum bona, ſpe & auaritia d
uoraſſes, argenti & ſupellectilis meæ cupiditate
ſe cæcatum: non exiſtimo Campanum illum con
lem cum ſaltatore collegæ, cum alteri totã Achai
Theſſaliam, Bœotiam, Græciam, Macedoniam, o
nemq; Barbariam, bona ciuium Romanorum co
donaſſes: alteri Syriam, Babylonem, Perſas, integ
rimaſq; gentes ad diripiendum tradidiſſes, illos t
cupidos liminum meorum, & columnarum, & v
uarum fuiſſe. neq; porro illa manus, copiaq; Ca
linæ cæmentis ac * tegulis meorum tectorum fe
mem ſuam expleturas putauerunt: ſed vt hoſti
vrbes, nec omnium hoſtium, verum eorum quib
cum acerbum bellum inteſtinumq; ſuſcepimus, n
præda adducti, ſed odio ſolemus *exſcindere, qu
in quos propter eorum crudelitatem inflamma
mentes noſtræ fuerunt, cum horum etiam tectis
ſedibus reſidere aliquod bellũ ſemper videtur.
hil erat latum de me: non adeſſe eram iuſſus: nõ
tatus fueram: eram etiam tuo iudicio ciuis inco
mis: cum domus in Palatio, villa in Tuſculano,
tera ad alterum conſulem transferebatur: ſenat
conſules vetabant: columnæ marmoreæ ex ædib
meis inſpectante populo Rom. ad ſocerum conſ
portabantur: in fundum autem vicini conſulis n
modo inſtrumentum, aut ornamẽta villæ, ſed eti
arbores transferebantur: cum ipſa villa non præ
cupiditate (quid enim erat prædæ?) ſed odio
crudelitate funditus euerteretur. domus ardeba
Palatio, non fortuito, ſed oblato incendio: conſu
epulabantur, & in coniuratorum gratulatione v
ſabantur: cum alter ſe Catilinæ delicias, alter C
thegi conſobrinũ fuiſſe diceret. Hanc ego vim, p
tific

es,hoc scelus,hunc furorē,meo corpore oppo-
,a bonorū omniū ceruicibus depuli, omnemq;
etum discordiarum, omnem diu collectam vim
proborum: quæ inueterata compresso odio, atq;
to iam irrumpebat, * nacta tam audaces duces,
epi meo corpore in me vno consulares faces ia-
manibus tribunitijs: in me omnia, quæ ego quō-
n retuderam, coniurationis nefaria tela adhæ-
unt. Quod si, vt multis fortissimis viris placuit,
armis contra vim decertare voluissem: aut vi-
sem cum magna internecione improborum, sed
neu ciuium: aut interfectis bonis omnibus, quod
optatissimum erat, vna cum repub. cōcidissem.
lebam, viuo senatu, populoque Ro. celerem mihi
mma cum dignitate reditum: nec intelligebam
i diutius posse, vt mihi nō liceret esse in ea rep.
am ipse seruassem. quod si non liceret, audieram,
egeram clarissimos nostræ ciuitatis viros, se in
dios hostes ad perspicuam mortem pro salute
ercitus iniecisse: ego pro salute reipub. vniuersæ
bitarem? hoc meliore conditione esse quam De-
: quod illi ne auditores quidem suæ gloriæ, ego
am spectator meæ laudis esse potuissem. Itaque
fractus furor tuus inanes faciebat impetus. om-
m enim vim omnium sceleratorū acerbitas mei
us exceperat. non erat in tam immani iniuria,
tisque ruinis nouæ crudelitati locus. Cato fue-
proximus (* quid ageres, non erat) vt qui mo-
s omnibus moribus fuerat, idem esset iniuriæ.
id? posses extrudere ad Cypriam pecuniam. præ-
perierit. alia non deerit: hunc modo amandan-
m esse. Sic M. Cato inuisus, quasi per beneficium
prum relegatur. eijciūtur duo, quos improbi vi-
re non poterant: alter per honorem turpissimum,
er per honestissimam calamitatem. Atque vt
atis non hominibus istum, sed virtutibus ho-
m semper fuisse, me expulso, Catone amau-

dato, in eum ipſum ſe conuertit, quo auctore,
adiutore, in concionibus, ea quæ gerebat om
quæque geſſerat, ſe feciſſe & facere dicebat.
Pompeium, quem omnium iudicio longe pri
pem eſſe ciuitatis videbat, diutius furori ſuo
niam daturum non arbitrabatur. Qui ex eius
ſtodia per inſidias regis amici filium hoſtem
ptiuum ſurripuiſſet, & ea iniuria virum fort
mum laceſſiſſet: ſperauit iiſdem ſe copijs cum
poſſe confligere, quibuſcum ego noluiſſem bo
rum periculo dimicare: & primo quidem adiu
ribus conſulibus: poſtea fregit fœdus Gabin
Piſo tamen in fide manſit. Quas iſte tum cæ
quas lapidationes, quas fugas fecerit, quam f
le ferro quotidianiſque inſidijs, cum iam a fir
ſimo robore copiarum ſuarum relictus eſſet,
Pompeium foro curiaque priuarit, domumq; c
iecerit, vidiſtis. Ex quo iudicare poteſtis, qua
vis illa fuerit oriens, & congregata, cum hæc
Pompeium terruerit iam diſtracta & exſtincta.
vidit in ſententia dicenda Kal. Ianuarij, vir p
dentiſſimus, & cum reipublicæ, tum mihi, t
etiam veritati amiciſſimus L. Cotta, qui legem
meo reditu ferendam non cenſuit: qui me co
luiſſe reipub. ceſſiſſe tempeſtati, amiciorem vo
ceteriſque ciuibus, quam mihi ac meis exſtitiſſe,
armis, diſſenſione hominum ad cædem inſtitu
nouoque dominatu pulſum eſſe dixit: nihil de m
capite potuiſſe ferri, nihil eſſe inſcriptum, aut p
ſe valere: omnia contra leges, moreſque maior
temere, turbulente, per vim, per furorem eſſe ge
Quod ſi illa lex eſſet: nec referre ad ſenatum c
ſules, nec ſententiam dicere ſibi licere: quor
vtrumq; cum fieret, non oportere, vt de me lex f
retur, decerni, ne illa quę nulla eſſet, eſſe lex iudi
retur. Sententia verior, grauior, vtilior, melior re
nulla eſſe potuit. hominis enim ſcelere & furore n
ra

o, similis a republica labes in posterum demo-
batur. Neq; hoc Cn. Pompeium, qui ornatissimam
me sententiam dixit, vosq; pontifices, qui me ve-
s sententijs auctoritatibusq; defendistis, non vi-
is, illam esse nullam, atque esse potius flammam
nporis, interdictum sceleris, vocem furoris: sed
ispexistis, ne qua popularis in vos aliquando in-
ia redundaret, si sine populi iudicio restituti vi-
emur. Eodemq; consilio M. Bibuli fortissimi viri
atus sententiam secutus est, vt vos de mea domo
ueretis: nō quod dubitaret quin ab isto nihil le-
us, nihil religionibus, nihil iure esset actum: sed
quis oriretur aliquando in tanta vbertate impro-
um, qui in meis ædibus aliquam religionem re-
re diceret. nam legem quidem istam nullam es-
quotiescumque de me senatus sententiam dixit,
es iudicauit: * quoniam quidē scripto illo istius
entiam dicere vetabatur. Atq; hanc rem par il-
simile Piso & Gabinius vidit, homines legum
iciorumque metuentes, cum frequentissimus se-
us eos, vt de me referrent, quotidie flagitaret, nō
em improbare dicebant, sed lege istius impediri.
hoc verum. nam impediebātur, verum ea lege,
m idem iste de Macedonia, Syriaq; tulerat. Hāc
P. Lentule, neq; priuatus neq; consul legem esse
quam putasti. nam tribunis pleb. referentibus,
entiam de me designatus consul sæpe dixisti:
Kalend. Ianuarij, quoad perfecta res est, de me
ulisti, legem promulgasti, tulisti: quorum tibi, si
t illa lex, nihil liceret. At etiam Q. Metellus col-
a tuus vir clarissimus, quam legem esse homines
nissimi a P. Clodio iudicarēt Piso & Gabinius,
n nullam esse frater P. Clodij, cum de me ad se-
um tecum vna retulit, iudicauit. Sed isti qui Clo-
leges timuerunt, quemadmodum ceteras ob-
arunt? Senatus quidem, cuius est grauissimum
icium de iure legum, quotiescumq; de me con-

ſultus eſt, toties eam nullam eſſe iudicauit. Q
idem tu, Lentule, vidiſti in ea lege quam de m
liſti. Nam non eſt ita latum, vt mihi Romam ve
liceret, ſed vt venirem. Non enim voluiſti, id q
licebat, ferre vt liceret: ſed me ita eſſe in rep. m
vt accerſitus imperio populi Rom. viderer, q
ad adminiſtrandam ciuitatem reſtitutus. Hu
etiã, pernicioſa peſtis, exſulem appellare auſus
cum tantis ſceleribus eſſes & factis notatus, vt
nem locum quo adiſſes, exſilij ſimillimũ redder
quid eſt enim exſul? ipſum per ſe nomen calam
tis, non turpitudinis. Quando igitur eſt turpe?
vera cum eſt pœna peccati: opinione autem ho
num, etiam ſi eſt pœna damnati. Vtrum igitur p
cato meo exſulis nomen ſubeo, an re iudicata? p
cato? iam neq; tu id dicere audes, quem iſti ſat
tes tui felicem Catilinam nominant, neq; quiſq
eorum qui ſolebant. non modo iam nemo eſt
imperitus, qui ea quæ geſſi in conſulatu, pe
eſſe dicat: ſed nemo eſt tam inimicus patriæ,
non meis conſilijs patriam conſeruatam eſſe fa
tur. Quod enim eſt in terris commune tantum,
tulumue conſilium, quod non de meis rebus
ſtis ea quæ mihi eſſent optatiſſima & pulcherri
iudicarit? Summum populi Romani populor
que, & gentium omnium ac regum conſilium
natus decreuit, vt omnes qui rempub. ſaluam
vellent, ad me vnum defendendum venirent: oſ
ditque, nec ſtare potuiſſe rempub. ſi ego non f
ſem reſtitutus: nec futurum eſſe vllam, ſi non re
ſem. Proximus eſt huic * dignitati ordo eque
omnes omnium publicanorum ſocietates de m
conſulatu, ac de meis rebus geſtis ampliſſima
ornatiſſima decreta fecerunt. Scribæ, qui nobiſc
in rationibus monumentiſque publicis verſan
non obſcurum de meis in repub. beneficijs ſuum
dicium decretumque eſſe voluerunt. Nullum e

vrbe collegium, nulli pagani, aut mõtani (quo-
m plebi quoq; vrbanæ maiores nostri conuenti-
a, & quasi concilia quædam esse voluerunt) qui
n amplissime non modo de salute mea sed eti-
, de dignitate decreuerint. Nam quid ego illa di-
a atq; immortalia municipiorum, & coloniarũ,
otius Italiæ decreta commemorem? quibus tã-
m gradibus mihi videor in cælum ascendisse,
n solum in patriam reuertisse. Ille vero dies quis
, cum te, P. Lentule, legem de me ferentem po-
us Rom. ipse vidit, sensitque quantus, & quanta
nitate esses? constat enim nullis vmquam comi-
campum Martium tanta celebritate, tanto splẽ-
e omnis generis hominum, ætatis, ordinum flo-
sse. Omitto ciuitatum, nationum, prouinciarum,
um, orbis denique terrarum de meis in omnes
rtales meritis vnum iudicium, vnumque consen-
. aduentus meus atque introitus in vrbem qui
? vtrum me patria sic accepit, vt lucem salu-
que redditam sibi ac restitutam accipere debu-
an vt crudelem tyrannum? quod vos Catilinæ
gales de me dicere solebatis. Itaque ille vnus di-
quo die me populus Romanus a porta in Capi-
um, atque inde domum sua celebritate, lætitiaq;
nitatum honestauit, tantæ mihi iucunditati fuit,
ua mihi cõscelerata illa vis non modo non pro-
sanda, sed etiam emenda fuisse videatur. Quare
calamitas (si ita est appellanda) excussit hoc ge-
totum maledicti, ne quisquam audeat iam re-
hendere consulatum meum, tot, tantis, tam or-
s iudicijs, testimonijs, auctoritatibus compro-
um. Quod si in isto tuo maledicto probrum non
do mihi nullum obiectas, sed etiam laudem illu-
s meam, quid te aut fieri aut fingi dementius
est? vno enim maledicto bis a me patriam serua-
esse concedis, semel, cum id feci, quod omnes
negent immortalitati, si fieri potest, mandan-

dum, tu supplicio puniendum putasti, iterum, cu
tuum, multorumq; propter te inflammatum in b
nos omnes impetũ meo corpore excepi, ne eam
uitatẽ, quam seruassem inermis, armatus in discri
adducerem. Esto: non fuit in me pœna vlla pecca
at fuit iudicij. cuius? quis me vmquam vlla lege i
terrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? Pot
igitur damnati pœnam sustinere indemnatus? h
tribunitiũ est? hoc populare est? quamquam vbi
te popularem, nisi cum pro populo fecisti, potes
cere?* Sed cum hoc iuris a maioribus proditum
vt nemo ciuis Ro. aut libertatem, aut ciuitatẽ pos
amittere, nisi ipse auctor factus sit: quod tu ipse p
tuisti in tua caussa discere: (Credo enim, quamq
in illa adoptione legitime factũ est nihil, tamen
esse interrogatum, auctorne esses, vt in te P. Fo
teius vitæ necisq; potestatem haberet, vt in * fili
quæro si aut negasses, aut tacuisses, si tamen id xx
curiæ iussissent, num id iussum esset ratum? ce
non. quid ita? quia ius a maioribus nostris, qui n
ficte & fallaciter populares, sed vere & sapiẽter f
erunt, ita comparatum est, vt ciuis Ro. libertate
nemo posset inuitus amittere. Quinetiam si decem
uiri sacramentum in libertatem iniustum iudica
sent, tamen quotiescumq; vellet quis, hoc in gene
se rem iudicatam referre posse voluerũt. Ciuitate
vero nemo vmquam vllo populi iussu amittet in
tus. Qui ciues Ro. in colonias Latinas proficisceb
tur, fieri non poterant Latini, qui nõ erant auctor
facti, nomenq; dederant. qui erant rerum capital
condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebar
quam erant in eam recepti, quo vertendi, hoc e
mutandi soli caussa venerant. Id autem vt esset f
ciundum, non ademptione ciuitatis, sed tecti, &
quæ & ignis interdictione faciebant. populus Ro
L. Sulla dictatore ferente, comitijs centuriatis, m
nicipijs ciuitatem ademit ademit ijsdem agros.
agr

gris ratum est (fuit enim populi potestas) de ciuitate, ne tamdiu quidem valuit, quamdiu illa Sullani temporis arma valuerunt. Hanc vero Volaterranis, cum etiam tum essent in armis, L. Sulla victor rep. recuperata, comitijs centuriatis ciuitatem eripere non potuit, hodieque Volaterrani non modo ciues, sed etiam optimi ciues, fruuntur nobiscum simul hac ciuitate. Consulari homini P. Clodius euersa repub. ciuitatem adimere potuit, consilio aduocato, conductis operis non solum egentium, sed etiam seruorum, Sedulio principe, qui se illo die confirmauit Romę non fuisse? quod si non fuit: quid audacius, qui in eius nomen incideris? quid desperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? sin autem is primus fuit, quod facile potuit propter inopiam tecti in foro pernoctans, cur non iuret se Gadibus fuisse, cum tu te fuisse Interamnæ probaueris? Hoc tu igitur, homo popularis, iure munitam ciuitatem, & libertatem nostram putas esse oportere: vt si tribuno pleb. rogante, Velitis, iubeatisne Sedulij censum se velle, & iubere dixerint, possit vnusquisque nostrum amittere ciuitatem? Tum igitur maiores nostri populares non fuerunt, qui de ciuitate & libertate ea iura sanxerunt, quæ nec vis temporum, nec potentia magistratuum, nec res tum iudicata, nec denique vniuersi populi Romani potestas, quæ ceteris in rebus est maxima, labefactare possit. at tu etiam ereptor ciuitatis, legem de iniurijs publicis tulisti Anagnino nescio cui Menulæ per gratiam: qui tibi ob eam legem statuam in meis ædibus posuit, vt locus ipse in tua tanta iniuria legem & inscriptionem statuæ refelleret. Quæ res municipibus Anagninis ornatissimis multo maiori dolori fuit, quam quæ idem ille gladiator scelera Anagniæ fecerat. Quid? si ne scriptum quidem vmquam est ista ipsa rogatione, quam se Sedulius negat sciuisse:

tu huius, vt acta tui præclari tribunatus hominis gnitate cohonestes, auctoritatem amplecteris? tametsi nihil de me tulisti, quo minus essem modo in ciuium numero, sed etiam in eo loco quo me honores populi Romani collocauerunt, menne eum tua voce violabis, quem post nefari scelus consulum superiorum, tot vides iudiciis natus, populi Romani, totius Italiæ honestatu quem ne tum quidem cum aberam, negare pote esse tua lege senatorem? vbi enim tuleras, vt m aqua & ignis interdiceretur? quod Gracchus de Popilio, Saturninus de Metello tulit, homines se tiosissimi de optimis ac fortissimis ciuibus, non esset interdictum, quod fieri non poterat, tuleru sed vt interdiceretur. Vbi cauisti, ne meo me lo censor in senatum legeret? quod de omnibus, eti quibusdam damnatis interdictum est, scriptum in legibus. Quare hoc ex Clodio scriptore leg tuarum, iube adesse: latitat omnino: sed si requ iusseris, inuenient hominem apud sororem tu occultantem se capite demisso. Sed si patrem tu ciuem medius fidius egregium, dissimilemque stri, nemo vmquam sanus exsulem appellauit, q cum de eo tribunus pleb. promulgasset, adesse pr pter iniquitatem illius Cinnani temporis noluit; e que imperium est abrogatum, si in illo pœna leg tima turpitudinem non habuit propter vim temp rum: in me, cui dies dicta numquam est, qui re non fui, qui numquam sum a tribuno pleb. citatu damnati pœna esse potuit, ea præsertim quæ ne ipsa quidem rogatione perscripta est? At vide, qu intersit inter illum iniquissimum patris tui casum & hanc fortunam condicionemque nostram. pa trem tuum, ciuem optimum clarissimi viri filium qui si viueret, qua seueritate fuit, tu profecto no viueres, L. Philippus censor auunculum suum pr teriit in recitando senatu. nihil enim poterat dice

quare rata non essent quæ erant acta in ea rep. qua se illis ipsis temporibus censorem esse voluime L. Cotta, homo censorius, in senatu iuratus it, se, si censor tum esset cum ego aberam, meo o senatorem recitaturum fuisse. Quis in meum um iudicem subdidit? quis meorum amicorum amentum discessu meo fecit, qui mihi non idem uerit, quod & si adessem? quis me non modo ci- , sed socius recipere contra tuam legem, & iuua- dubitauit? deniq; vniuersus senatus multo ante am est lata lex, de me gratias agendas censuit ci- atibus ijs, quæ M. Tullium: tantumne? immo e- m ciuem optime de repub. meritum recepissent, u vnus pestifer ciuis, eum restitutum negas esse em, quem eiectum vniuersus senatus non modo em, sed etiam egregium ciuem semper putauit? vero, vt annales populi Ro. & monumenta vetu- tis loquuntur, censor ille Quinctius, & M. Furi- Camillus, & M. Seruilius Ahala, cum essent op- e de repub. meriti, tamen populi incitati vim cundiamque subierunt, damnatique comitijs nturiatis, cum in exilium profugissent, rursus ab dem populo placato sunt in suam pristinam di- itatem restituti. Quod si ijs damnatis non modo n imminuit calamitas clarissimi nominis glori- , sed etiam honestauit, (nam etsi optabilius est rsum vitæ conficere sine dolore, & sine iniuria: men ad immortalitatem gloria plus affert, desi- ratum esse a suis ciuibus, quam omnino numquã e violatũ) mihi sine vllo iudicio populi profecto, n amplissimis omnium iudicijs restituto, male- ti locum, aut criminis obtinebit? Fortis & con- ns in optima ratione ciuis P. Popillius semper t, tamen eius in omni vita nihil est ad laudem il- strius, quam calamitas ipsa. quis enim iam me- inisset, eum bene de rep meritum, nisi & ab im- obis expulsus esset, & per bonos restitutus? Q.

Metelli præclarum imperium in re militari fuit, egregia censura, omnis vita plena grauitatis, tam huius viri laudem ad sempiternam memoriam t poris calamitas propagauit. Quod si & illis qui e pulsi sunt inique, sed tamen legibus reducti, inim cis interfectis, rogationibus tribunitijs, non auct ritate senatus, non comitijs centuriatis, non decr tis Italiæ, non desiderio ciuitatis, inimicorum i iuria probro non fuit, in me, qui profectus sum i teger, abfui simul cum repub. redij maxima cu dignitate, te viuo, fratre tuo altero consule reduc te, altero prætore petente, tuum scelus meum pr brum putas esse oportere? Ac si me populus Ro. citatus iracundia, aut inuidia e ciuitate eiecisset, demq; postea mea in rempub. beneficia recordat se collegisset, temeritatem atque iniuriam suam r stitutione mea reprehendisset, tamen profecto n mo tam esset amens, qui mihi populi tale iudiciu non dignitati potius quam dedecori putaret esse portere. Nunc vero cum me in iudicium populi n mo omnium vocarit, cõdemnari non potuerim, accusatus non sim, denique ne expulsus quidem sim, vt si contenderem, superare non possem, co traq; a populo Rom. semper sim defensus, ampl catus, ornatus: quid est quare quisquam mihi se i populari ratione anteponat? An tu populum Ro esse illum putas, qui constat ex ijs qui mercede ducuntur? qui impellũtur, vt vim afferant magist tibus? vt obsideant senatum? optent quotidie cæd incendia, rapinas? quem tu tamen populum, nisi t bernis clausis, frequentare non poteras: cui popu duces Lẽtidios, Lollios, Sergios præfeceras. O sp ciem dignitatemque populi Romani, quam reg quam nationes exteræ, quam gentes vltimæ per mescunt, multitudinem hominum ex seruis cond ctis, ex facinorosis, ex egentibus congregatam. I fuit pulchritudo populi Romani, illa forma, qu

campo vidisti tum cum etiam tibi contra sena-
totiusque Italiæ auctoritatem & studium di-
ndi potestas fuit. Ille, ille populus est dominus
gum, victor, atque imperator omnium gentium,
em illo clarissimo die scelerate, vidisti, tum cum
nes principes ciuitatis, omnes ordinum, atq; æ-
um omnium suffragium se non de ciuis, sed de
itatis salute ferre censebant: cum deniq; homi-
s in campum non tabernis, sed municipijs clausis
nerunt. Hoc ego populo, si tum consules aut fuis-
t in republica, aut omnino non fuissent, nullo la-
re, tuo præcipiti furori atque impio sceleri resti-
fem, sed publicam caussam contra vim armatam
e populi præsidio suscipere nolui: non quo mihi
Scipionis fortissimi viri vis intima priuati homi-
s displiceret: sed Scipionis factum statim P. Mu-
s consul, qui in gerenda repub. putabatur fuisse
nior, gesta, multis senatusconsultis, non modo
fendit, sed etiam ornauit. mihi aut, te interfecto
m consulibus, aut, te viuo, & tecum & cum illis,
nis decertandum fuit. erant eo tempore multa
am alia metuenda. ad seruos medius fidius res
ruenisset: tantum homines impios ex vetere illa
niuratione inustum nefarijs mentibus bonorum
lium retinebat. Hic tu me etiam gloriari vetas.
gas esse ferenda quæ soleam de me prædicare: &
mo facetus inducis etiam sermonem vrbanum
venustum, me dicere solere, esse me Iouem, eun-
mque dictitare, Mineruam esse sororem meam.
on tam insolens sum, qui Iouem esse me dicam:
on tam ineruditus, qui Mineruam Iouis sororem
eam esse sororem existimem. sed tamen ego mihi
rorem virginem ascisco: tu sororem tuam virgi-
m esse non siuisti. Sed vide ne tu te debeas Iouem
icere, quod tu iure eãdem sororem & vxorem ap-
llare possis. Et quoniã hoc reprehendis, quod so-
re me dicas de me ipso gloriosius prædicare, quis

vmquam audiuit,cũ ego de me, nisi coactus a-
cessario dicerem ? nam si, cum mihi furta, larg-
nes, libidines obijciuntur, ego respondere so-
meis consilijs,periculis,laboribus patriam ess-
seruatam,non tam sum existimãdus de gestis m-
gloriari,quam de obiectis non confiteri.Sed si
ante hæc durissima reip. tempora nihil vmqua
liud obiectum est, nisi crudelitas illius tempor-
a patria perniciem depuli,quid? me huic male-
vtrum non respondere, an demisse responder-
cuit? Ego vero etiam reip. semper interesse p-
me illius pulcherrimi facti, quod ex auctorita-
natus,cõsensu bonorum omnium,pro salute p-
gessissem, splendorem verbis dignitatemque
nere: præsertim cum mihi vni in hac rep. audi-
populo Rom.opera mea hanc vrbem & hanc re-
esse saluam iurato dicere fas fuisset. Exstinctu-
iam illud maledictum crudelitatis, quod me,no-
crudelem tyrannum, sed vt mitissimum paren-
omnium ciuium studijs desideratum,repetitum,
cersitum vident.Aliud exortum est. Obijcitur
meus ille discessus: cui ego crimini responder-
ne mea maxima laude non possum. Quid enim
tifices,debeo dicere? peccati me conscientia p-
fugisse? At id quod mihi crimini dabatur, non
do peccatum non erat, sed erat res post natos
mines pulcherrima. Iudicium populi pertim-
At id nec propositum vllum fuit, & si fuisset, d-
cata gloria discessissem. Bonorum mihi præsid-
defuisse? Falsum est. Me mortem timuisse? T-
est.dicendum igitur est id, quod non dicerem,
coactus (nihil enim vmquam de me dixi subla-
asciscendæ laudis caussa potius quam criminis
pellendi)dico igitur, & quam possum maxima
ce dico,Cum omnium perditorum, & cõiurato-
incitata vis,duce tribuno pleb. consulibus auct-
bus afflicto senatu, perterritis equitibus Rom.

pe-

ac ſolicita tota ciuitate, non tam in me im-
faceret, quam per me in omnes bonos: me vi-
viciſſem, tenuis reipub. reliquias, ſi victus eſ-
nullas futuras. Quod cum iudicaſſem, defleui
ugis miſeræ diſcidium, liberorũ cariſſimorum
dinem, fratris abſentis amantiſſimi atq; opti-
ſum, ſubitas fundatiſſimæ familiæ ruinas: ſed
nibus rebus vitam antepoſui meorũ ciuium,
e publicam * condere meo vnius diſceſſu,
omnium interitu occidere malui: ſperaui id,
accidit, me iacentem poſſe a viuis viris forti-
citari, ſi vna cum bonis interiiſſem, nullo mo-
ſſe recreari. Accepi, pontifices, magnum atq;
ibilem dolorem. non nego: neque iſtam mihi
ſapientiã, quam nonnulli in me requirebant,
animo nimis fracto eſſe atq; afflicto loque-
. an ego poteram, cum a tot rerum tanta va-
diuellerer, quas idcirco prætereo quod ne
quidem ſine fletu commemorare poſſum, in-
me eſſe hominem, & cõmunem naturæ ſen-
epudiare? tum vero neq; illud meum factum
bile, nec beneficium vllum a me in remp. pro-
n dicerẽ, ſi quidem ea reip. cauſſa reliquiſſem
s æquo animo carerem, eamq; animi duritiam,
orporis, quod cum vritur nõ ſentit, ſtuporem
s quam virtutem putarem. Suſcipere tantos a-
dolores, atque ea quæ capta vrbe accidunt vi-
ſtante vrbe, vnum perpeti, & iam ſe videre di-
a complexu ſuorum, diſturbari tecta, diripi
nas, patriæ deniq; cauſſa patriam ipſam amit-
poliari populi Ro. beneficiis ampliſſimis, præ-
ri ex altiſſimo dignitatis gradu, videre præ-
tos inimicos nõdum morte complorata, arbi-
etentes funeris: hæc omnia ſubire conſeruan-
n ciuium cauſſa, atq; ita, vt dolenter abſis, non
apiens quam ii qui nihil curant, ſed tam amans
m ac tui, quam communis humanitas poſtu-

lat, ea laus præclara ac diuina. Nã qui ea, quæ quam cara atque iucunda duxit, æquo animo causſa deſerit, nullam beneuolentiam insign remp. declarat: qui autẽ ea relinquit reipub. ca a quibus cũ ſummo dolore diuellitur, ei patria eſt, cuius ſalutem caritati anteponit ſuorum. disrumpatur licet iſta furia, atq; audeat hæc e quoniam laceſſiuit: bis ſeruaui, vt conſul togat matos vicerim, priuatus conſulibus armatis rim vtriuſque temporis fructum tuli maximum perioris, quod ex ſenatus auctoritate, & ſenat omnes bonos meæ ſalutis cauſſa mutata veſte poſterioris, quod & ſenatus & populus Rom. mnes mortales, & priuatim & publice iudica ſine meo reditu rempub. ſaluam eſſe non poſſe hic meus reditus, pontifices, veſtro iudicio c netur. nam ſi vos me in meis ædibus collocati quod in omni mea cauſſa ſemper ſtudijs, con auctoritatibus, ſententijſq; feciſtis, video me ac ſentio reſtitutum: ſin mea domus non modo hi non redditur, ſed etiam monumentum pr inimico doloris mei, ſceleris ſui, publicæ cala tis: quis erit qui hunc reditum potius quam p ſempiternam putet? In conſpectu præterea to vrbis domus eſt mea, pontifices: in qua ſi man lud non monumentum vrbis, ſed ſepulcrum in co nomine inſcriptum, demigrãdum potius ali eſt, quam habitandum in ea vrbe, in qua trop & de me & de republica videam conſtituta. A go tantam aut animi duritiem habere, aut oc rum imprudentiam poſſim, vt cuius vrbis ſeru rem me eſſe ſenatus omnium aſſenſu toties iu rit, in ea poſſim intueri domum meam euerſam ab inimico meo, ſed ab hoſte cõmuni, & ab eo * exſtructam, & poſitam in oculis ciuitatis, ne quam conquieſcere poſſit fletus bonorum? Sp. lij regnum appetentis domus eſt cõplanata, eo

æquum accidisse Melio populus Rom. iudica-
o:nine ipso AEquimelij stultitia pœna com-
ta est. Sp. Cassij domus ob eandem caussam
, atque in eodem loco ædes posita Telluris.
cci pratis domus fuit M. Vacci, quæ publicata
euersa, vt illius facinus memoria & nomine
otaretur. M. Manlius cum ab ascensu Capito-
llorum impetum repulisset, non fuit conten-
neficij sui gloria, regnum appetisse est iudi-
ergo eius domum euersam duobus lucis con-
am videtis. Quam igitur maiores nostri scele-
ac nefarijs ciuibus maximam pœnam consti-
isse arbitrati sunt, eadem ego subibo ac susti-
, vt apud posteros nostros non exstinctor con-
onis & sceleris, sed auctor & dux fuisse videar?
vero, pontifices, labem turpitudinis & incon-
æ poterit populi Rom. dignitas sustinere, vi-
natu, vobis principibus publici consilij, vt do-
M. Tullij Ciceronis cum domo Fuluij Flacci
emoriam pœnæ publice constitutæ coniuncta
videatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho
a salutem reip. fecerat, ex senatus sententia
terfectus, & eius domus euersa, & publicata
in qua porticum post aliquanto Q. Catulus de
ubijs Cimbricis fecit. ista autem fax ac furia
æ cum vrbem Pisone & Gabinio ducibus ce-
, occupasset, teneret, vno eodemque tempo-
clarissimi viri mortui monumenta delebat,
eam domum cum M. Flacci domo coniunge-
vt qua pœna senatus affecerat euersorem ci-
is, eadem iste, oppresso senatu, afficeret eum,
n P. C. custodem patriæ iudicassent. Hanc
in Palatio, atque in pulcherrimo vrbis loco
icum esse patiemini, furoris tribunitij, scele-
onsularis, crudelitatis coniuratorum, calami-
reipublicæ, doloris mei defixum indicium
memoriam omnium gentium sempiternam?

Quam porticum pro amore quem habetis in
publicam, & ſemper habuiſtis, non modo ſe
tijs, ſed, ſi opus eſſet, manibus veſtris diſturbar
peretis. Niſi quem forte illius caſtiſſimi ſacer
ſuperſtitioſa dedicatio deterret. O rem, quam
mines ſoluti a cura & liberati ridere non deſin
triſtiores autem ſine maximo dolore audire
poſſint. P. ne Clodius, qui ex pontificis maxim
mo religionem eripuit, is in meam intulit? h
inquam, etiam vos qui eſtis antiſtites cæremo
rum & ſacrorum, auctorem habetis & magiſt
publicæ religionis? O dij immortales (vos e
hæc audire cupio) P. Clodius veſtra ſacra cu
veſtrum numen horret? res omneis humanas
gione veſtra contineri putat? hic non illudit au
ritati horum omnium, qui adſunt, ſummorum v
rum? non veſtra, pontifices, grauitate abutitur
iſto ore, religionis verbum excidere, aut elabi
teſt? *cum tu eodem ore accuſando ſenatum q
ſeuere de religione decerneret, impuriſſime tet
meque violaſti. Aſpicite, aſpicite, pontifices, ho
nem religioſum, &, ſi vobis videtur (quod eſt bo
rum pontificum) monete eum, modum quendam
ſe religionis, nimium eſſe ſuperſtitioſum non op
tere. Quid tibi neceſſe fuit anili ſuperſtitione,
mo fanatice, ſacrificium quod alienæ domi fi
inuiſere? Quæ autem te tanta mentis imbecilli
tenuit, vt non putares deos ſatis poſſe placari,
etiã muliebribus religionibus te implicuiſſes? q
vmquam audiſti maiorum tuorum, qui & ſacra p
uata coluerunt, & publicis ſacerdotijs præfuer
cum ſacrificium Bonæ deæ fieret, interfuiſſe? ne
nem, ne illum quidem qui cæcus factus eſt. Ex q
intelligitur multa in vita falſo homines opinari, c
ille, qui nihil viderat ſciens, quod nefas eſſet, lu
na amiſit, iſtius, qui non ſolum aſpectu, ſed et
inceſto flagitio & ſtupro polluit cæremonias, po

om

s oculorum ad cæcitatem mentis est conuer-
oc auctore tam casto, tam religioso, tam san-
am pio, potestis, pontifices, non commoueri,
suis dicat se manibus domum ciuis optimi e-
sse, & eam ijsdem manibus consecrasse? quæ
it consecratio? tuleram, inquit, vt mihi lice-
Quid? non exceperas, vt, si quid ius non esset
re, ne esset rogatum? Ius igitur statuetis esse,
cuiusque vestrum sedes, aras, focos, deos pe-
, subiectos esse libidini tribunitiæ? in quem
ue per homines concitatos irruerit, quem im-
perculerit, huius domum non solum affligere,
est præsentis insaniæ, quasi tempestatis repen-
sed etiam in posterum tempus religione sem-
na obligare? Equidem sic accepi, pontifices,
igionibus suscipiendis caput esse, interpretari
voluntas deorum immortalium esse videatur:
st vlla erga deos pietas, nisi honesta de numi-
rum ac mente opinio, cum expeti nihil ab ijs
sit iniustum atque inhonestum arbitrere. Ho-
m inuenire ista labes, tum cum omnia tene-
neminem potuit, cui ædes meas addiceret,
aderet, cui donaret: ipse, cum loci illius, cum
n cupiditate flagraret, ob eamque caussam
, vna iusta illa rogatione sua vir bonus do-
m se in meis bonis esse voluisset, tamen ille
in furore suo non est ausus meam domum, cu-
upiditate inflammatus erat, possidere? deos
ortales existimatis, cuius labore & consilio
psi templa tenuerunt, in eius domum affli-
& euersam per vnius hominis sceleratissimi
ium latrocinium immigrare voluisse? Ciuis
emo in tanto populo, extra cōtaminatam illam
uentam P. Clodij manum, qui rem vllam de
bonis attigerit, qui non pro suis opibus in illa
estate defenderit. at qui aliqua se contagione
a, societatis, emptionis, contaminauerunt, nul-

lius neq; priuati neq; publici iudicii pœnā eff
potuerunt. Ex his igitur bonis, quorum nem
vllam attigit, qui non omniũ iudicio ſceleratiſ
haberetur, dij immortales, domum meam con
uerunt? Iſta tua pulchra Libertas, deos penat
familiares meos lares expulit, vt a teipſa tam
in captiuis ſedibus collocaretur? quid eſt ſan
quid omni religione munitius, quā domus vni
iuſq; ciuium? hic aræ ſunt, hic foci, hic dij pen
hic ſacræ religionis ceremoniæ cõtinentur: hoc
fugium eſt ita ſanctũ omnibus, vt inde abripi n
nem fas ſit. Quo magis eſt furor iſtius ab auribu
ſtris repellendus: qui, quæ maiores noſtri relig
bus tuta nobis & ſancta eſſe voluerũt, ea non ſo
contra religionem labefactauit, ſed etiam ipſiu
ligionis nomine euertit. At quæ dea eſt? bonam
oportet, quandoquidẽ eſt abs te dedicata. Libe
inquit, eſt. eam tu igitur domi meæ collocaſti, q
ex vrbe tota ſuſtuliſti? tu cum collegas tuos ſum
poteſtate præditos negares liberos eſſe, cum i
plum Caſtoris aditus eſſet apertus nemini, cum
clariſſimũ virum ſummo genere natum, ſummis
puli beneficijs vſum, pontificem, & conſularem
ſingulari bonitate & modeſtia præditũ (quem
bus oculis aſpicere audeas, ſatis mirari non q
audiente populo Ro. a pediſequis conculcari iu
res, cum indemnatũ exturbares priuilegijs tyrā
irrogatis, cum principẽ orbis terræ virum inclu
domi contineres, cum forum armatis cateruis p
ditorum hominũ poſſideres: Libertatis ſimulacr
in ea domo collocabas, quæ domus erat ipſa iudi
tui crudeliſſimi dominatus, & miſerrimæ pop
Rom. ſeruitutis? eumne potiſſimum. Libertas do
ſua debuit pellere, qui niſi fuiſſet, in ſeruorum p
teſtatem ciuitas tota veniſſet? At vnde inuenta
iſta Libertas? quæſiui enim diligenter. Tanag
quædam meretrix fuiſſe dicitur, eius non long

Tanag

grıs ſimulacrum e marmore in ſepulcro poſi-
uit. hoc quidam homo nobilis non alienus ab
eligioſo Libertatis ſacerdote, ad ornatum æ-
tis ſuæ deportauit. etenim cogitarat omnes ſu-
res muneris ſplendore ſuperare. Itaque omnia
, tabulas, ornamentorum quod ſuperfuit in fa-
communibus locis, tota e Græcia atq; inſulis
bus honoris populi Ro. cauſſa, ſane frugaliter
um ſuam deportauit. Is poſteaquam intellexit,
ſe, interuerſa ædilitate, a L. Piſone conſule
rem renuntiari, ſi modo eadem prima littera
etitorem habuiſſet aliquem, ædilitatem duo-
locis, partim in area, partim in hortis ſuis
cauit: ſignum de buſto meretricis ablatum iſti
, quod eſſet ſignum magis iſtorum quam pu-
Libertatis. Hanc deam quiſquam violare au-
imaginem meretricis, ornamentum ſepulcri,
ſublatam, a ſacrilego collocatam? hæc me do-
ea pellet? hæc vltrix afflictæ ciuitatis, reipub.
js ornabitur? hæc erit in eo monumento quod
um eſt vt eſſet indicium oppreſſi ſenatus, ad
oriam ſempiternam turpitudinis? O Q. Catule
emne appellem, an filium? recentior memoria
ſt, & cum rebus meis geſtis coniunctior) tan-
e te fefellit, cum mihi ſumma & quotidie ma-
præmia in rep. fore putabas? negabas fas eſſe
conſules eſſe in hac ciuitate inimicos reipub.
unt inuenti, qui ſenatum tribuno furenti con-
um traderent, qui pro me patres conſcriptos
ecari, & populo ſupplices eſſe edictis atq; im-
vetarent, quibus ſpectantibus, domus mea di-
aretur, diriperetur, qui denique ambuſtas for-
um mearum reliquias ſuas in domos compor-
uberent. Venio nunc ad patrem. tu, Q. Catule,
uluij domum, cum is fratris tui ſocer fuiſſet,
umentum tuarum manubiarum eſſe voluiſti,
s qui pernicioſa reip. conſilia cepiſſet, omnis

memoria funditus ex oculis hominum ac m
bus tolleretur. Hoc si quis tibi ædificanti illam
ticum diceret, fore tempus, cum is tribunus
qui auctoritatem senatus, judiciũ bonorum om
neglexisset, tuum monumentum, consulibus
modo inspectantibus, verum adiuuantibus di
baret, euerteret, idque cum eius ciuis, qui rem
senatus auctoritate consul defendisset, domo
iungeret: nonne responderes, id nisi euersa ciu
accidere non posse? At videte hominis intoler
lem audaciam cum proiecta quadam & effræ
cupiditate. Monumentum iste numquam, aut
gionem vllam excogitauit: habitare laxe &
gnifice voluit, duasque & magnas, & nobiles
mos coniungere. eodem pũcto temporis, quo m
discessus isti caussam cædis eripuit, a Q. Scio
tendit,* vt sibi domum venderet: cum ille id n
ret, primo se luminibus eius esse obstructurum
nabatur, affirmabat postumius, se viuo illam
mum istius numquam futuram. acutus adolesc
ex ipsius sermone intellexit quid fieri oport
hominem veneno apertissime sustulit: emit dom
litigatoribus defatigatis, prope dimidio ca
quam æstimabat. Quorsum igitur hæc oratio p
net? domus mea illa prope tota vacua est: vix
ædium mearum decima ad Catuli porticum ac
sit. caussa fuit ambulatio, & monumentum, &
Tanagræa, oppressa libertate, Libertas. in pala
pulcherrimo prospectu porticum cum conclaui
pauimentatam trecentum pedum concupierat,
plissimum peristylum, cetera eiusmodi, facil
omnium domos & laxitate & dignitate supera
Et homo religiosus, cum ædes meas idem eme
& venderet, tamen illis tantis tenebris non est
su, suum nomen emptioni illi ascribere: posuit
licet Stratonem illum, hominem sua virtute eg
tem, vt is qui in Marsis, vbi natus est, tectu
q

od imbris vitandi caussa succederet, nullum ha-
ret, ædes in palatio nobilissimas emisse se dice-
. Inferiorem ædium partem assignauit non suæ
nti Fonteiæ, sed Clodiæ, quam reliquit. Quem in
nerum ex multis Clodijs nemo nomen dedit,
i aut egestate, aut scelere perditus. Hanc vos,
ntifices, tam variam, tam nouam in omni gene-
voluntatem, impudentiam, audaciam, cupidita-
n comprobabitis? Pontifex, inquit, affuit, non te
det, cum apud pontifices res agatur, pontificem
ere, non collegium pontificum affuisse? præser-
cum tribunus plebis vel denuntiare potueris,
etiam cogere? Esto: collegium non adhibuisti.
d? de collegio quis tandē affuit? posuerat enim
toritatē in vno, quæ est in his omnibus. sed ta-
n auget & ætas & honos dignitatem. opus erat
m scientia: quam etsi omnes consecuti sunt; ta-
n certe peritiores vetustas facit. Quis ergo af-
? frater, inquit, vxoris meæ. si auctoritatem quæ-
us, (etsi id est ætatis, vt nondum consecutus sit)
en quanta est in adolescente auctoritas, ea pro-
r tantam coniunctionem affinitatis minor est
nda. sin autem scientia est quæsita, quis erat
us peritus quàm is qui paucis illis diebus in
egium venerat? qui etiā tibi erat magis obstri-
s beneficio recenti, cum se fratrem vxoris tuæ,
ri tuo germano antelatum videbat. Etsi in eo
uidisti ne frater te accusare posset. Hanc tu igi-
dedicationem appellas, ad quam nō collegium,
honoribus populi Rom. ornatum pontificem,
deniq; adolescentem quemquam, cum haberes
ollegio familiarissimos, adhibere potuisti? affuit
modo affuit, quem tu impulisti, soror rogauit,
ter coegit. Videte igitur, pontifices, quid statua-
n mea caussa de omniū fortunis. verbo-ne, pon-
es, putatis, si is postem tenuerit, & aliquid di-
it, domum vniuscuiusque consecrari posse? an

iſtæ dedicationes, & templorum & delubrorum ligiones ad honorem deorum immortalium, vlla ciuium calamitate a maioribus noſtris co tutæ ſunt? eſt inuentus tribunus plebis, qui co laribus copijs inſtructus, omni impetu furoris um ciuem irruit, quem perculſum ipſa reſpub. manibus extolleret. Quid? ſiquis ſimilis iſtius que enim iam deerunt qui imitari velint) aliq mei diſſimilem, cui reſp. non tantum debeat, vim afflixerit, domum eius per pontificem de rit, id vos iſta auctoritate conſtituetis ratum eſ portere? dicitis, quem reperiet pontificem? q & tribunus pleb. idem eſſe non poteſt & ponti M. Druſus ille clariſſimus vir tribunus pleb. p tifex fuit. ergo, ſi is Q. Cæpionis inimici ſu ſtem ædium tenuiſſet, & pauca verba feciſſet; Cæpionis eſſent dedicatæ? Nihil loquor de po cio iure, nihil de ipſius verbis dedicationis, de religione, cæremonijs: non diſſimulo me n re ea, quæ etiam ſi ſcirem, diſſimularem, n lijs moleſtus, vobis etiam curioſus viderer: effluunt multa ex veſtra diſciplina, quæ e ad noſtras aures ſæpe permanant. Poſtem t ri in dedicatione oportere, videor audiſſe, t pli. ibi enim poſtis eſt, vbi templi aditus e valuæ. * Ambulationis poſtes nemo vnquam nuit in dedicando. Simulacrum autem aut a ſi dedicaſti, ſine religione loco moueri poteſt. iam hoc dicere tibi non licebit; quoniam po ficem poſtem tenuiſſe dixiſti. quamquam, ego de dedicatione loquar? aut quid de veſtr re & religione contra quam propoſueram di tabo? Ego vero ſi omnia ſolennibus verbis, teribus, & priſcis inſtitutis acta eſſe dicerem; men me reip. iure defenderem. An, cum tu ciuis diſceſſu, cuius vnius opera ſenatus atq; om boni ciuitatem eſſe incolumem toties iudicaſ

pressam teterrimo latrocinio cum duobus scele-
ratissimis consulibus remp. teneres, domũ eius qui
patriam a se seruatam perire suo nomine noluis-
set, per pontificem aliquem dedicasses, posset re-
creata resp. sustinere? Date de hac religione aditum
pontifices: iam nullum fortunis communibus exi-
tum reperietis. An, si postem tenuerit pontifex, &
verba ad religionem deorum immortalium com-
posita ad perniciem ciuum transtulerit, valebit ad
iniuriam nomen sanctissimum religionis? si tribu-
nus pleb. verbis non minus priscis, & pæne solen-
nibus bona ciuis cuiuspiam consecrarit, non vale-
bit? Atqui C. Atinius patrũ memoria, bona Q. Me-
telli, qui eum ex senatu censor reiecerat, aui tui, Q.
Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio, cõ-
secrauit foculo posito in rostris, adhibitoq; tibici-
ne. quid tum? num ille furor tribuni pleb. ductus ex
nonnullis veterum temporum exemplis, fraudi Me-
tello fuit, summo illi & clarissimo viro? certe non
fuit. Vidimus hoc idem Con. Lentulo censori tri-
bunum pleb. facere. numquid igitur is bona Lentu-
li religioni obligauit? Sed quid ego ceteros? tu, tu,
inquam, capite velato, concione aduocata, foculo
posito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorũ,
Arabum, Persarumq; donaras, consecrasti. Quod si
tum nihil est actum; quid in meis bonis agi potuit?
sin est ratum; cur ille gurges heluatus tecum simul
reip. sanguinem, ad cælum tamen exstruxit villam
in Tusculano visceribus ærarij? mihi meas ruinas,
quarum ego similem totam vrbem esse passus non
sum, aspicere non licuit? Omitto Gabinium. quid?
exemplo tuo bona tua nonne L. Mummius vir
omnium fortissimus atque optimus consecrauit?
Quod, si quia ad te pertinet, ratum esse negas opor-
tere, ea iura constituisti in præclaro tribunatu tuo,
quibus in te cõuersis, recusares, alios euerteres? sin
ista cõsecratio legitima est; quid est quod profanũ

in tuis bonis esse possit? An consecratio nullum h
bet ius; dedicatio est religiosa? quid ergo illa t
tum obtestatio tibicinis? quid foculus? quid prec
quid prisca verba voluerunt? emētiri, fallere, ab
deorū immortaliū numine ad hominum timore
quid voluisti? Nam si est illud ratum, mitto Gal
nium; tua domus certe, & quidquid habes aliud
Cereri consecratum: sin ille ludus fuit; quid te i
purius, qui religiones omnes pollueris aut emē
do, aut stuprando? Iam fateor, inquit, in Gabi
me nefariū fuisse. quippe vides pœnam illam a t
alium institutam, in teipsum esse conuersam. S
homo omnium scelerum flagitiorumque docu
tum, quod in Gabinio fateris, cuius impudiciti
pueritiæ, libidines adolescentiæ, dedecus & ege
tem reliquæ vitæ, latrociniū, cōsulatus vidimus,
ne ista quidem ipsa calamitas iniuria potuit a
dere, id in me infirmas? & grauius esse dicis, q
vno adolescente, quam quod concione tota t
effecisti? Dedicatio magnam, inquit, habet relig
nem. nonne vobis Numa Pompilius videtur lo
discite orationē pontifices, & vos flamines, et
rex disce a gentili homine tuo: quamquam ille g
tem istam reliquit: sed tamē disce ab homine rel
onibus dedito, iusto, tum omnium religionum p
to. quid? in dedicatione nonne & quis dicit, & q
& quomodo, quæritur? an tu hæc ita confund
perturbas, vt quicumq; velit, quod velit, quom
velit, possit dedicare? quis eras tu qui dedicab
quo iure? qua lege? quo exemplo? qua potestat
bi te isti rei populus Rom. præfecerat? video e
esse legem veterem tribunitiam, quæ vetet ini
plebis ædes, terram, aram consecrare. Neq; tū
ille Q. Papirius, qui hanc legem rogauit, sensit; n
suspicatus est fore periculum ne domicilia aut p
sessiones indemnatorū ciuiū consecrarentur. N
enim id fieri fas erat; neque quisquam fecerat; n
c

at causa, cur prohibendo non tam deterrere videatur quam admonere. Sed quia consecrabantur ædes, non priuatorũ domicilia, sed quæ sacræ nominantur; consecrabantur agri, non ita vt nostra prædia, si quis vellet, sed vt imperator agros de hostibus captos cõsecraret; statuebãtur aræ, quæ religionem afferrent, ipso si loco essent cõsecratæ: hæc nisi plebs iussisset, fieri vetuit. Quæ si tu interpretaris de nostris ædibus atque agris scripta esse, non repugno: sed quæro quæ lex lata sit, vt tu meas ædeis consecrares, vbi tibi hæc potestas data sit, quo iure feceris. Neque ego nunc de religione, sed de bonis omnium nostrum; nec de pontificio, sed de iure publico disputo. Lex Papiria vetat ædes iniussu plebis consecrari: sit sane hoc de nostris ædibus, ac non de publicis templis: vnum ostende verbũ consecrationis in ipsa tua lege: si illa lex est, ac non vox sceleris & crudelitatis tuæ. Quod si tibi tum in illo reip. naufragio omnia in mentem venire potuissent; aut tuus scriptor in illo incendio ciuitatis non syngraphas cum Byzantijs exsulibus, & cum legatis regijs faceret, sed vacuo animo tibi ista, non scita, sed portenta cõscriberet? esses omnia, si minus re, at verbis legitimis consecutus. Sed vno tempore cautiones fiebant pecuniarũ, fœdera feriebantur prouinciarũ, regum appellationes venales erant, seruorum omniũ vicatim celebrabatur tota vrbe descriptio, inimici in gratiã reconciliabantur, imperia ascribebantur nouæ iuuentuti, Q. Seio venenũ misero parabatur, de Cn. Pompeio propugnatore & custode imperij interficiendo consilia inibantur, senatus ne quis esset, vt lugerent boni semper, vt capta resp. consulum proditione vi tribunitia teneretur. Hæc cum tot tantaque agerentur; non mirum est, præsertim in furore animi & cæcitate, multa illum & te fefellisse. At videte, quanta sit vis huius Papiriæ legis in re tali, non qualem tu affers scele-

ris plenam & furoris. Q. Martius censor signu Concordiæ fecerat, idq; in publico collocarat. H signum C. Cassius censor cum in curiam transtuli set, collegium vestrum consuluit, numquid e caussæ videretur quin id signum curiamque cõco diæ dedicaret? Quæso, pontifices, & hominem cu homine, & tempus cum tempore, & rem cum comparate. Ille erat summa modestia & grauita censor; hic tribunus plebis scelere & audacia si gulari: tempus illud erat tranquillum, & in libert te populi & gubernatione positum senatus; tu porro tempus libertate populi Rom. oppressa, s natus auctoritate deleta: res illa plena iustitiæ sap entiæ, dignitatis: (censor enim, pene quem maior nostri, id quod tu sustulisti, iudicium senatus de d gnitate esse voluerunt, Concordiæ signum voleb in curia, curiamque ei deæ dedicare. præclara vol tas, atque omni laude digna. præscribere enim arbitrabatur, vt sine studijs dissensionis sentent dicerentur, si sedem ipsam ac templũ publici cõs religione Cõcordiæ deuinxisset) tu cum ferro, cu metu, cum edictis, cum priuilegiis, cum præsentib copijs perditorũ, absentis exercitus terrore & m nis, consulum societate, & nefario fœdere, seruitu oppressam ciuitatem teneres, Libertatis signũ p suisti, magis ad ludibrium impudentiæ, quam simulationem religionis: ille in curia, quæ poter sine cuiusquam incommodo, dedicabat; tu in ci optime de rep. meriti cruore ac pæne ossibus sim lacrum non libertatis publicæ, sed licentiæ colloc sti: atque ille tamen ad collegium retulit, tu ad q retulisti? Si quid deliberares, si quid tibi aut pia dum aut instituendum fuisset religione domestic tamen instituto ceterorum vetere ad pontifice detulisses: nouum delubrum cum in vrbis clarissim loco, nefando quodam atque inaudito instituto i choares, referendum ad sacerdotes publicos no

puta

sti. At si collegium pontificum adhibendum videbatur; nemone horũ tibi idoneus visus est, ætate, honore, auctoritate antecellunt, vt cum dedicationẽ communicares? quorum quidem tu contempsisti, sed pertimuisti dignitatem. An tu eres quærere ex P. Seruilio, aut ex M. Lucullo, rum ego consilio atque auctoritate rempub. sul ex vestris manibus ac faucibus eripui, quiam verbis, aut quo ritu (primum hoc dico) cidomum consecrares, deinde ciuis eius, cui prins senatus, cui etiam ordines omnes, deinde Itaota, post cunctæ gentes testimonium huius vratque imperij cõseruati dedissent: quid diceres, fanda & perniciosa labes ciuitatis? ades ades alle, Seruili, dũ dedico domũ Ciceronis; vt mihi catis, postẽque teneatis. Es tu quidem cum auia, tum impudẽtia singulari: sed tibi tamẽ oculi, us, verba cecidissent; cum te viri, qui sua digni personam populi Rom. atque auctoritatẽ imij sustinerent, verbis grauissimis perterruissent; ue sibi fas esse dixissent, furori interesse tuo, atin patriæ paricidio & scelere. Quæ cũ videres, te ad tuum affinem non delectum a te, sed relim a ceteris cõtulisti: quem ego tamẽ credo, si est us ab illis, quos memoriæ proditum est, ab ipso rcule perfuncto iam laboribus sacra didicisse, in fortis ærumnis, non ita crudelem fuisse, vt in vi iam spirantis caput bustum suis manibus immeret: qui aut nihil dixit, aut, si fecit, omnino pœn hanc maternæ temeritatis tulit, vt mutam delicto personã nomenque præberes; aut si dixit quid verbis hæsitantibus, postemque tremebunmanu tetigit, certe nihil rite, nihil caste, nihil re institutoque perfecit. Viderat ille Murenam icum suum, consulem designatum, ad me consucum Allobrogibus communis exitij indicia afre: audierat ex illo, se a me bis salutem accepisse,

ſeparatim ſemel, iterum cum vniuerſis. Quare q
eſt qui exiſtimare poſſit, huic nouo pontifici p
mam hanc poſt ſacerdotium initum religionem i
ſtituenti, vocemq; mittenti, non & linguam obm
tuiſſe, & manum obtorpuiſſe, & mentem debili
tam metu concidiſſe? præſertim cum ex colleg
tanto, non regem, non flaminem, non pontifice
videret, fierique particeps alieni ſceleris inuitus c
geretur, & grauiſſimas pœnas affinitatis impuri
mæ ſuſtineret. Sed vt reuertar ad ius publicum
dicandum, quod ipſi pontifices ſemper non ſol
ad ſuas cæremonias, ſed etiam ad populi iuſſa
commodauerunt, habetis in commentarijs veſt
C. Caſſium cenſorem de ſigno Concordiæ dedi
do ad pōtificum collegium retuliſſe eiq; M. Ae
lium pont. maximum pro collegio reſpondiſſe,
eum populus Ro. nominatim præfeciſſet, atque
ius iuſſu faceret, non videri ea recte poſſe dedic
Quid? cum Licinia virgo Veſtalis ſummo loco
ta, ſanctiſſimo ſacerdotio prædita, T. Flamini
Q. Metello COSS. aram, & ædiculam, & puluin
ſub ſaxo ſacro dedicaſſet; non eam rem ex auct
ritate ſenatus ad hoc collegium Sex. Iulius p
tor retulit? cum P. Scæuula ponti. max. pro c
legio reſpondit, quod in loco publico Lici
C. F. inuſſu populi dedicaſſet, ſacrum non vi
ri eſſe. Quam quidem rem quanta ſeueritate, qu
taq; diligentia ſenatus ſuſtulerit, ex ipſo s. c.
cile cognoſcetis. Recita s. c. Videtiſne prætori
bano negotium datum, vt curaret ne id ſacrum
ſet? & vt ſi quæ eſſent inciſæ aut inſcriptæ litte
tollerentur? O tempora! o mores! tum cenſor
hominem ſanctiſſimum ſimulacrum Cōcordiæ
dicare pontifices in templo inaugurato prohib
runt; poſt autem ſenatus in loco auguſto conſec
tam eam aram tollendam ex auctoritate pont
cũ cenſuit, neq; vllum eſt paſſus ex ea dedicatio
lit

arum exſtare monumentum: tu procella pa-
turbo ac tēpeſtas pacis atq; otij, quod in nau-
o reipub. tenebris offuſis, demerſo populo
, euerſo atq; eiecto ſenatu, dirueris, ædificaris,
ione omni violata, reipub. tãtum nomine con-
naris: in ciuis huiuſce ædibus, & in vrbe, quam
aboribus ac periculis conſeruaſſet, monumē-
deletæ reipub. collocaris ad equitum notam, ad
rem bonorum omnium, ſublatoque Q. Catuli
ine, incideris: id ſperaſti rempub. diutius, quam
d mecum ſimul expulſa careret his mœnibus,
aturam? At ſi pontifex neq; is cui licuit, neq;
uod fas fuit, dedicauit· quid me attinet iam il-
ertium quod propoſueram docere, non his in-
is ac verbis quibus cæremoniæ poſtulant, de-
ſſe? Dixi a principio, nihil me de ſcientia ve-
nihil de ſacris, nihil de abſcondito iure ponti-
n dicturum. Quæ ſunt adhuc a me de iure dedi-
i diſputata, non ſunt quæſita ex occulto aliquo
re litterarum: ſed ſumpta de medio ex rebus
m per magiſtratus actis, ad collegiumq; dela-
ex s. c. ex lege. Illa interiora iam veſtra ſunt,
dici, quid pręcipere, quid tangi, quid teneri ius
it. Quæ ſi omnia ex Coruncanij ſcientia, qui
tiſſimus pontifex fuiſſe dicitur, acta eſſe cõſta-
: aut ſi M. Horatius ille Puluillus, qui, cum eius
icationē multi propter inuidiam fictis religio-
s impedirent, reſtitit, & conſtantiſſima mente
itolium dedicauit, huiuſmodi alicui dedicatio-
ræfuiſſet: tamen in ſcelere religio non valeret:
um valeat id, quod imperitus adoleſcens, nouus
rdos, ſororis precibus, matris minis adductus,
rus, inuitus, ſine collegis, ſine libris, ſine aucto-
ine ſcriptore, furtim, mente ac lingua tituban-
ciſſe dicatur: præſertim cum iſte impurus atque
ius hoſtis omnium religionum, qui contra fas
r viros ſæpe mulier, & inter mulieres vir fuiſ-

ſet,ageret illam rem ita raptim & turbulente,vt
que mens,neq; vox,neq; lingua conſiſteret. De
tum tum eſt ad vos pontifices, & poſt omnium ſ
mone celebratum,quemadmodum iſte præpoſte
verbis, omnibus obſcenis, identidem ſe ipſe reu
cando, dubitans, timens, hæſitans, omnia aliter
vos in monumentis habetis & pronuntiarit & fe
rit. Quod quidem minime mirum eſt, in tanto ſc
lere tantaque dementia, ne audaciæ quidem loc
ad timorem comprimendum fuiſſe. etenim ſi ne
vnquam prædo tam barbarus atque immanis fu
qui cum fana ſpoliaſſet, deinde aram aliquam in
tore deſerto ſomnijs ſtimulatus, aut religione a
qua conſecraret, non horreret animo, cum di
num numen ſcelere violatum placare precibus c
geretur: qua tandem iſtum perturbatione men
omnium templorum,atque tectorum, totiuſque v
bis prædonem fuiſſe cenſetis: cum pro deteſtatio
tot ſcelerum vnam aram nefarie conſecraret? N
poterat vllo modo (quamquam & inſolentia d
minatus extulerat animos, & erat incredibili arm
tus audacia) non in agendo ruere,ac ſæpe pecca
præſertim illo pontifice,& magiſtro,qui cogere
docere antequam ipſe didiciſſet.Magna vis eſt c
in deorum immortalium numine: tum vero in i
repub. Dij immortales ſuorum templorum cuſ
dem ac præſidem ſceleratiſſime pulſum cum vid
rent: ex ſuis templis in eius ædes immigrare no
bant. itaq; iſtius vecordiſſimi mentem cura metu
terrebant. Res vero pub.quamquam erat extern
nata mecum, tamen obſeruabatur ante oculos e
terminatoris ſui, & ab iſtius inflammato atq; ig
to furore iamtum me ſeque repetebat. Quare qu
eſt mirum, ſi iſte * metus, ſi furore inſtinctus, ſc
lere præceps, neq; inſtitutus cæremonias perſeq
neq; verbum vllum ſolemne potuit effari? Quæ c
ita ſint, pontifices, reuocate iam animos veſtros

h

ſubtili noſtra diſputatione ad vniuerſam remp.
antea cum viris fortibus multis, in hac vero
ſa ſolis veſtris ceruicibus ſuſtinetis. Vobis vni-
i ſenatus perpetua auctoritas, cui voſmetipſi
ſtantiſſimi ſemper in mea cauſſa præfuiſtis: vo-
Italiæ magnificentiſſimus ille motus, munici-
umq; concurſus: vobis campus, centuriarumq;
vox omnium, quarum vos principes atque au-
es fuiſtis: vobis omnes ſocietates, omnes ordi-
omnes, qui aut re aut ſpe deniq; ſunt boni, om-
obis erga meam dignitatē ſtudium, & iudicium
modo cōmiſſum, verum etiam commendatum
* arbitrantur. Denique ipſi dij immortales, qui
c vrbem atque hoc imperium tuentur, vt eſſet
ibus gentibus poſteritatiq; perſpicuum, diuino
umine eſſe reip. redditum, idcirco mihi viden-
uctum ipſum reditus & gratulationis meæ ad
um ſacerdotum poteſtatem iudiciumque reuo-
. Hic eſt enim reditus, pontifices, hæc reſti-
, in domo, in ſedibus, in aris, in focis, in dijs
atibus recuperandis. quorum ſi iſte ſuis ſcelera-
mis manibus tecta ſedeſque conuellit, ducibuſ-
conſulibus, tamquam vrbe capta, hanc vnam
um quaſi acerrimi propugnatoris ſibi delen-
putauit: tamen illi dij penates ac familiares
, per vos in meam domum mecum erunt reſti-
. Quocirca te, Capitoline, quem propter bene-
populus Ro. optimum, propter vim maximum
inauit: teque, Iuno regina, & te, cuſtos vrbis
erua, quæ ſemper adiutrix conſiliorum meo-
, teſtis laborum exſtitiſti, precor ac quæſo: voſ-
qui maxime me repetiſtis atq; reuocaſtis, quo-
de ſedibus hæc mihi propoſita eſt contentio,
ij penates familiareſque, qui huic vrbi & reip.
ſides eſtis, vos obteſtor, quorum ego a templis
delubris peſtiferam illam & nefariam flammam
uli; teque, Veſta mater, cuius caſtiſſimas ſacer-

dotes ab hominum amētia, furore, scelere def
cuiusque ignem illum sempiternum non sum
sus aut sanguine ciuium restingui, aut cum t
vrbis incendio commisceri: vt, si in illo pæne
reipub. obieci meum caput pro vestris cæremo
atque templis perditissimorum ciuium furori a
ferro: &, si iterum, cum ex mea contentione i
ritus bonorum omnium quæreretur, vos sum t
tus, vobis me ac meos commēdaui, meq; ac m
caput ea condicione deuoui, vt si, & eo ipso t
pore, & ante in cōsulatu meo, cōmodis meis o
bus, emolumentis, præmijs prætermissis, cura, c
tatione, vigilijs omnibus, nihil nisi de salute n
rum ciuium laborassem, tum mihi rep. aliqua
restituta liceret frui: sin autem mea consilia p
non profuissent, vt perpetuum dolorem auul
meis sustinerem: *hanc ego deuotionē capitis
cum ero in sedes meas restitutus, tum denique
uictam esse & commissam putabo. nam nunc q
Pont. non solum domo, de qua cognoscitis, sed
vrbe careo, in quā videor esse restitutus. Vrbis
celeberrimæ & maximæ partes aduersum illud
monumentum, sed vulnus patriæ contuentur. q
cum mihi conspectum morte magis vitandum
giendumque esse videatis, nolite quæso eum, c
reditu restitutam rempub. fore putatis, non s
dignitatis ornamentis, sed etiam vrbis partibus
le esse priuatum. Non me bonorum direptio, n
ctorum exscissio, non depopulatio prædiorum,
præda consulū ex meis fortunis crudelissime c
permouet: caduca semper & mobilia hæc esse
non virtutis atq; ingenij, sed fortunæ & tempo
munera: quorum ego non tam facultatem vmq
& copiam expetendam putaui, quam & in v
do rationem, & in carendo patientiam. Eteni
nostrum vsum propemodum iam est definita
deratio rei familiaris: liberis autem nostris

am

lum patrimonium paterni nominis, ac nostræ
oriæ relinquemus: domo per scelus erepta, per
ociniū occupata, per religionis vim sceleratius
m ædificata quam euersa carere sine maxima
ominia reip. meo dedecore ac dolore non pos-
. Quapropter, si dijs immortalibus, si senatui, si
ulo Romano, si cunctæ Italiæ, si prouincijs, si
ris nationibus, si vobismetipsis, qui in mea salu-
rincipem semper locum auctoritatemq; tenui-
, gratum & iucundum meum reditum intelligi-
sse: quæso, obtestorq; vos, pontifices, vt me, quē
toritate, studio, sententijs restituistis, nunc quo-
m senatus ita vult, manibus quoque vestris in
ibus meis collocetis.

DE HARVSPICVM RESPONSIS, IN SENATV.

ORATIO XXX.

Esterno die P.C. cum me & vestra dignitas, & frequentia equitum Romanorum, quibus senatus dabatur, magnopere commouisset, putaui mihi reprimendam esse P. Clodij impudicam impudētiam: cum is pu-
canorum caussam stultissimis interrogationibus
pediret, & P. Tullioni Syro nauaret operam, atq;
sese, cui totus venierat etiam, vobis inspectātibus
nditaret. Itaq; hominem furentem exsultātemq;
tinui, simulac periculum iudicij intendi: duobus

inceptis verbis omnem impetum gladiatoris f
ciamque compressi. Attamen ignarus ille, qui
sules essent, exanguis atq; æstuans se e curia re
proripuit, cum quibusdam fractis iam atq; inan
minis, & cum illius Pisoniani temporis Gabinia
terroribus. Quem cum egredientem insequi co
sem, cepi equidem fructum maximum, & ex co
rectione omnium vestrum, & ex comitatu publ
norum. Sed vecors repente sine suo vultu, sine
lore, sine voce constitit: deinde respexit: & sim
Cn.Lentulum COS. aspexit, concidit in Curiæ p
limine, recordatione, credo, Gabinij sui, desider
Pisonis. cuius ego de effrenato & præcipiti fu
quid dicam? * haud potest grauioribus a me
bis vulnerari, quam est statim in facto ipso a gra
simo viro P. Seruilio confectus ac trucidatus.
ius si etiam vim & grauitatem illam singular
ac pæne diuinam assequi possem: tamen non d
to, quin ea tela quæ coniecerit inimicus, quam
quæ collega patris emisit, leuiora atque hebet
esse videantur. Sed tamen mei facti rationem ex
nere illis volo, qui hesterno die dolore me elat
& iracundia * longius prope digressum arbitrab
tur, quam sapientis hominis cogitata ratio po
laret. Nihil feci iratus, nihil impotenti animo,
hil non diu consideratum, ac multo ante med
tum. Ego enim P. C. inimicum me semper
professus sum duobus, qui me, qui rem meam, c
defendere deberent, seruare possent, cumq; ad c
sulare officium ipsis insignibus illius imperij,
meam salutem non solum auctoritate, sed et
precibus vestris vocarentur, primo reliquerunt,
inde prodiderunt, postremo oppugnauerunt, p
miisque nefariæ pactionis funditus vna cum rep
oppressum exstinctumq; voluerunt: quique suo
ctu & imperio cruento illo atque funesto suppl
neq; a sociorum mœnibus prohibere, neq; hosti

ibus inferre potuerunt, exſciſſionem, inflamma-
tem, euerſionem, depopulationem, * vaſtitatem
n ſua cum præda meis omnibus tectis atq; agris
ulerunt. cum his furijs & facibus, cum his, in-
i, exitioſis prodigijs, ac pæne huius imperij pe-
us bellum mihi inexpiabile dico eſſe ſuſceptum:
ue id tamen ipſum tantum, quantum meus, ac
orum, ſed tantum quantum veſter atq; omnium
orum dolor poſtulauit. In Clodium vero non
hodie meum maius odium, quam illo die fuit,
illum ambuſtum religioſiſſimis ignibus co-
ui muliebri ornatu, ex inceſto ſtupro, atque ex
no pontificis maximi emiſſum: tum, inquam,
vidi, ac multo ante proſpexi, quanta tempe-
excitaretur, quanta impenderet procella reip.
ebam illud ſcelus tam importunum, audaciam
immanem adoleſcentis furentis, nobilis, vul-
ti non poſſe arceri otij finibus: erupturum illud
um aliquando, ſi impunitū fuiſſet, ad perniciem
tatis. Non multum mihi ſane poſt ad odium ac-
it. Nihil enim cōtra me fecit odio mei, ſed odio
eritatis, odio dignitatis, odio reipub. nō me ma-
violauit, quam ſenatum, quam equites Rom.
m omnes bonos, quam Italiam cunctam: non
ique in me ſceleratior fuit quam in ipſos deos
nortales. Etenim illos eo ſcelere violauit, quo
no antea: in me fuit eodem animo quo etiam
familiaris Catilina, ſi viciſſet, fuiſſet. Itaque
numquam a me eſſe accuſandum putaui, non
quam ſtipitem illum, qui quorum hominum
t, neſciremus, niſi ſe Ligurem ipſe eſſe diceret.
id enim hunc perſequar, pecudem ac belluam
ulo inimicorum meorum & glande corruptum?
ſi ſenſit quo ſe ſcelere deuinxerit, non du-
o quin ſit miſerrimus: ſin autem id non vi-
, periculum eſt ne ſe ſtuporis excuſatione de-
dat. Accedit etiam, quod exſpectatione omnium

fortissimo & clarissimo viro T. Annio deuot constituta ista hostia esse videtur : cui me præri desponsam iam & destinatam laudem, cum eius opera & dignitatem & salutem recuper valde est iniquum. Etenim vt P. ille Scipio mihi videtur ad interitum exitiumque Carthag qui illam a multis imperatoribus obsessam, o gnatam, labefactatam, pæne captam, aliqu quasi fatali euentu solus euertit : sic T. A ad illam pestem comprimendam, extinguend funditus delendam natus esse videtur, & qua uino munere donatus reipub. Solus ille co uit, quemadmodum armatum ciuem, qui lapid qui ferro alios fugaret, alios domi continere vrbem totam, qui curiam, qui forum, qui te omnia cæde incendijsque terreret, non modo cere, verumetiam vincire oporteret. Huic eg tali, & ita de me ac de patria merito viro num mea voluntate præripiam eum præsertim reun ius ille inimicitias non solum suscepit propt lutem meam, verum etiam appetiuit. Sed si nunc illaqueatus iam omnium legum periculis retitus odio bonorum omnium expectatione plicij iam non diuturna implicatus, feretur t hæsitans, & in me impetum impeditus facere bitur : resistam, & aut concedente aut etiam uante Milone eius conatum refutabo: velut h no die, cum mihi stanti tacens minaretur, voc tum attigi legum initium & iudicij. * concidi conticui. diem dixisset, vt fecerat: fecissem vt e tim tertius a prætore dies diceretur, atque h * moderetur, & cogitet, si contentus sit ijs sc bus quæ commisit, iam se esse consecratum M si quod in me telum intorserit, statim me esse pturum arma iudiciorum atque legum. Atqui ante P. C. concionem habuit, quæ est ad me delata: cuius concionis primum vniuersum

entum ſententiamque audite. cum riſeritis impuentiam hominis, tum a me de tota concione audiis. * De religionibus, ſacris, & cæremonijs eſt ncionatus, patres conſcripti, Clodius: P. inum, Clodius ſacra & religiones negligi, violari, llui, queſtus eſt. Non mirum ſi hoc vobis ridicum videtur: etiam ſua concio riſit, hominem, quolo ipſe gloriari ſolet, ducentis confixum ſenaconſultis, quæ ſunt omnia contra illum pro reionibus facta, hominemque illum qui puluinaus Bonæ deæ ſtuprum intulerit, eaque ſacra, quæ i oculis ne imprudentis quidem aſpici fas eſt, n ſolum aſpectu virili, ſed flagitio ſtuproque larit, in concione de religionibus neglectis conri. Itaque nunc proxima concio eius exſpectade pudicitia. Quid enim intereſt, vtrum ab albus religioſiſſimis fugatus, de ſacris & religios conqueratur, an ex ſororum cubiculo egreſpudorem pudicitiamque defendat? Reſponharuſpicum hoc recens de fremitu in concioecitauit: in quo cum alijs multis ſcriptum etiillud eſt (id quod audiſtis) loca ſacra & religi, profana haberi. In ea cauſſa eſſe dixit domum m a religioſiſſimo ſacerdote P. Clodio conſeam. Gaudeo mihi de toto hoc oſtento, quod d ſcio an grauiſſimum multis his annis huic orinuntiatum ſit, datam non modo iuſtam, ſed m neceſſariam cauſſam eſſe dicendi. Reperietis n ex hoc toto prodigio atque reſponſo, nos de s ſcelere ac furore, ac de impendentibus perismaximis, prope iam voce Iouis optimi maxipræmoneri. Sed primum expiabo religionem æm mearum, ſi id facere vere ac ſine cuiuſquam itatione potero: ſin ſcrupulus tenuiſſimus reſie aliquis videbitur, non modo patiēti, ſed etiam nti animo portentis deorum immortalium reonique parebo. Sed quæ tandem eſt in hac vrbe

tanta domus ab ista religionis suspicione tam cua, atque pura? Quamquam vestræ domus P ceterorumque ciuium multo maxima ex parte liberæ religione, tamen vna mea domus iudici; mnibus liberata in hac vrbe sola est. Te enim pello, Lentule, & te, Philippe. ex hoc haruspi responso decreuit senatus, vt de locis sacris, rel osis, ad hunc ordinem referretis: potestis ne r re de mea domo, quæ (vt dixi) sola in hac vrbe ni religione, omnibus iudicijs liberata est? q primum inimicus ipse in illa tempestate ac n reip. cum cetera scelera stylo illo impuro Sext. dius conscripsisset, ne vna quidem attigit litter ligionis. Deinde eandem domum populus Rom ius est summa potestas omnium rerum, co centuriatis, omnium ætatum ordinumq; suffra eodem iure esse iussit quo fuisset. Postea vos non quod dubia res esset, sed vt huic furiæ, si us in hac vrbe, quam delere cuperet, maneret, interdiceretur, decreuistis, vt de mearum ædiu ligione ad pontificum collegium referretur. tanta religio est, qua non in nostris dubitation atque in maximis superstitionibus, vnius P. Se ac M. Luculli responso ac verbo liberemur? D cris publicis, de ludis maximis, de deorum pe um Vestæq; matris cæremonijs, de illo ipso sa cio, quod fit pro salute populi Ro. quod post R conditam huius vnius casti tutoris religionum lere violatum est, quod tres pontifices statuisse semper populo Ro. semper senatui, semper ips is immortalibus satis sanctum, satis augustum religiosum esse visum est. At vero meam domu Lentulus cos. & pontifex P. Seruilius, M. Luc Q. Metellus, M. Glabrio, M. Messala, L. Lentulu men Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fanniu Lepidus, L. Claudius rex sacrorum, M. Scauru Crassus, C. Curio, Sex. Cæsar flamen Quirinali

Corne

Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius pontifices minores, caussa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum ac sapientissimorum ciuium astante, omni religione vna mente omnes liberauerunt. Nego vmquam post sacra constituta, quorum eadem est antiquitas quæ ipsius vrbis, vlla re, ne de capite quidẽ virginum Vestalium, tam frequens collegium iudicasse. quamquam ad facinoris disquisitionem interest adesse quampluri- mos. Ita est enim interpretatio illa pontificum, vt idem potestatem habeant iudicum. Religionis explanatio vel ab vno pontifice perito recte fieri potest: quod idem in iudicio capitis durum atque iniquum est: tamen sic reperietis, frequentiores pontifices de mea domo, quam vmquam de cæremoniis virginum iudicasse. Postero die frequentissimus senatus, te consule designato Lentule, sententiæ principe, P. Lentulo & Q. Metello coss. referentibus statuit, cum omnes pontifices qui erãt huius ordinis adessent: cumq; alij, qui honoribus populi Rom. antecedebant, multa de collegij iudicio verba fecissent, omnesq; ijdem scribendo adessent, domum meam iudicio pontificum religione liberatam videri. De hoc igitur loco sacro potissimum videntur haruspices dicere, qui locus solus ex priuatis locis omnibus hoc præcipue iuris habet, vt ab ijs qui sacris præsunt, sacer non esse iudicatus sit. Verum referte, quod ex S.C. facere debetis. aut vobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo sententiam dixistis, & eam religione omni liberastis, aut senatus ipse iudicabit, qui, vno illo solo antistite sacrorum dissentiente, frequentissimus antea iudicauit, aut id, quod certe fiet, ad pontifices reijcietur, quorum auctoritati, fidei, prudentiæ maiores nostri sacra religionesque & priuatas & publicas commendarunt. Quid ergo hi possunt aliud iudicare, ac iudicauerunt? Multæ sunt domus in hac vr-

be P.C. atque haud scio an pæne cunctæ iure o
mo, sed tamen iure priuato, iure hereditario, i
auctoritatis, iure mancipij, iure nexi. nego esse
lam domum aliam, æque priuato iure atque o
ma lege, publico vero omni præcipuo, & huma
& diuino iure munitam. Quæ primum ædifica
ex auctoritate senatus pecunia publica: deinde
tra vim nefariam huius gladiatoris tot senatusc
sultis munita atque septa est. Primum negoti
ijsdem magistratibus est datum anno superio
vt curarent vt sine vi mihi ædificare liceret, q
bus in maximis periculis vniuersa resp. comm
dari solet: deinde cum ille saxis, & ignibus, &
ro vastitatem meis ædibus intulisset, decreuit se
tus, eos qui id fecissent, lege de vi, quæ est in
qui vniuersam remp. oppugnassent, teneri. V
vero referentibus, o post hominum memoriam
tissimi atque optimi consules, decreuit idem s
tus frequentissimus, qui meam domum violass
contra remp. esse facturum. Nego vllo de opere
blico, de monumento, de templo, tot senatus co
re consulta, quot de mea domo: quam senatu
nam post hanc vrbem constitutam ex ærario æ
candam, a pontificibus liberandam, a magistrati
defendendam, a iudicibus muniendam putaret
Valerio pro maximis in rempub. beneficijs data
mus est in villa publica: at mihi in palatio rest
ta. illi locus: at mihi etiam parietes atque tect
illi, quam ipse priuato iure tueretur: mihi, q
publice magistratus omnes defenderent. Quæ
dem ego si aut per me, aut ab alijs haberem,
prædicarem apud vos, ne nimis gloriari viderer
cum sint mihi data a vobis, cum ea attententur
lingua, cuius antea manu euersa vos mihi & lib
meis manibus vestris reddidistis: non ego de m
sed de vestris factis loquor, nec vereor ne hæc
vestrorum beneficiorum prædicatio non grata

squam arrogans videatur. Quamquam si me tan-
laboribus pro communi salute perfunctum es-
ret aliquando ad gloriam in refutandis maledi-
s improborum hominum animi quidam dolor,
s non ignosceret? Vidi enim hesterno die quē-
n murmurantem, quem aiebant negare ferre me
sse: quia, cum ab hoc eodem impurissimo parici-
rogarer, cuius essem ciuitatis, respondi, me pro-
ntibus & vobis & æquitibus Rom. eius esse, quæ
ere me non potuisset. Ille, vt opinor, ingemuit.
id igitur responderem? (quæro ex eo ipso qui
e me non potest) me ciuem esse Romanum? lit-
ate respondissem, an tacuissem? desertum nego-
m, potest quisquam vir in rebus magnis cum in-
ia versatus satis grauiter contra inimici contu-
liam sine sua laude respondere? At ipse non
lo respondet quidquid potest, cum est lacessi-
, sed etiam gaudet se ab amicis quid respondeat
noneri. Sed quoniam mea caussa expedita est, vi-
mus nunc quid haruspices dicant. ego enim fa-
r me & magnitudine ostenti & grauitate respō-
& vna, atque constanti haruspicum voce vehe-
nter esse commotum. Neq; is sum, qui, si cui for-
ideor plus quam ceteri, qui æque atque ego sunt
cupati, versari in studio litterarum, his delecter,
vtar omnino litteris, quæ nostros animos deter-
t atque auocant a religione. Ego vero primum
beo auctores ac magistros religionum colenda-
n maiores nostros: quorum mihi tanta fuisse sa-
ntia videtur, vt satis superq; prudentes sint, qui
orum prudentiam non dicam assequi, sed quanta
rit perspicere possint: qui statas solennesq; cæ-
monias pontificatu, rerū bene gerēdarum aucto-
ates augurio, fatorū veteres prædictiones, Apol-
is vatum libris, portentorū explanationes, Etru-
rum disciplina continere putarunt: quæ quidem
ta est, vt nostra memoria primum Italici belli

funesta illa principia, post Sullani Cinnanique temporis extremum pene discrimen, tum hanc recent urbis inflammandę, delendiq; imperij coniuration non obscure nobis paullo ante prædixerint. Deind etiam cognoui multa homines doctissimos sapien tissimosq; & dixisse, & scripta de deorum immorta lium numine reliquisse: quę quamquã diuinitus pe scripta video, tamen eiusmodi sunt, vt ea maiore nostri docuisse illos, non ab illis didicisse videãtu Etenim quis est tam vecors, qui, aut cũ suspexerit cælum, deos esse non sentiat, & ea quæ tanta men fiunt, vt vix quisquam arte vlla ordinẽ rerum ac v cissitudinem persequi possit, casu fieri putet? au cum deos esse intellexerit, nõ intelligat eorum nu mine hoc tantum imperium esse natum, & auctu & retentum? Quam volumus licet P. C. ipsi nos memus: tamen nec numero Hispanos, nec robo Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græco nec deniq; hoc ipso huius gẽtis ac terræ domestic natiuoq; sensu Italos ipsos ac Latinos: sed pietat ac religione, atq; hac vna sapientia, quod deoru immortalium numine omnia regi gubernariq; pe speximus, omnes gentes nationesque superauimu Quare ne plura de re minime loquar dubia, adh bete animos, & mentes vestras, non solum aures, haruspicum vocem admouete. QVOD IN AGR LATINIENSI AVDITVS EST STREPITV CVM FREMITV. Mitto, haruspices, mitto illa veterem ab ipsis dijs immortalibus, vt hominum fa ma est, Etruriæ datam disciplinam: nos nonne ha ruspices esse possumus EXAVDITVS IN A GRO PROPINQVO ET SVBVRBANO ES STREPITVS QVIDAN RECONDITVS, E HORRIBILIS FREMITVS ARMORVM. Qu est ex gigantibus illis, quos poetæ ferunt bellu dijs immortalibus intulisse, tam impius, qui ho iam nouo tantoque motu non magnum aliquid de

populo Rom. præmonstrare & præcinere fatea-
? de ea re scriptum est, postulationes decretas
e Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, dijs celesti-
s. Audio quibus dijs violatis expiatio debeatur:
hominum quæ ob delicta quæro. LVDOS MI-
VS DILIGENTER FACTOS POLLVTOS-
E. Quos ludos? te appello Lentule (tui sacer-
ij sunt tensæ, curricula, præcentio, ludi, libatio-
s, epulæque ludorum publicorum) vosque ponti-
es, ad quos epulones Iouis optimi max. si quid
prætermissum, aut commissum, afferunt: quorũ
sententia illa eadem renouata atque instaurata
lebrantur: qui sunt ludi minus diligenter facti?
anto, aut quo scelere polluti? respondebis & pro
& pro collegis tuis, & pro pontificum collegio,
il cuiusquam aut negligentia contemptum, aut
lere esse pollutum, omnia solennia, ac iusta lu-
um, omnibus rebus obseruatis summa cum cæ-
monia esse seruata. Quos igitur haruspices ludos
nus diligenter factos pollutosq; esse dicunt? eos,
orum ipsi dij immortales, atq; illa Mater dea te,
Cn. Lẽtule, cuius ab auia manibus esset accepta,
ectatorem esse voluit. Quod ni tu Megalesia illo
e spectare voluisses, haud scio an viuere nobis at-
his de rebus iã queri liceret. Vis enim innumera-
lis incitata, ex omnibus vicis collecta seruorũ ab
c ædili religioso, repente fornicibus ostijsq; om-
bus in scenam, signo dato, immissa irrupit. tua tũ,
a; Cn. Lentule, eadem virtus fuit, quæ in priua-
quondam tuo proauo, te, nomen, imperium, vo-
m, aspectum, impetum tuum* stans senatus, equi-
sq; Ro. & omnes boni sequebantur, cum ille ser-
rum & ludiorum multitudini S. P. Q. R. vinctum
so consessu, & constrictum spectaculis, atq; impe-
tum turba, & angustijs tradidisset. An si ludius
stitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille
trimus & matrimus, si terram non tenuit, aut ten-

sam, aut lorum omisit, aut si ædilis verbo, aut si* m
tu aberrauit, ludi sunt non rite facti, eaque erra
expiantur, & mentes deorum immortalium lud
rum instauratione placantur: si ludi ab lætitia
metum traducti sunt, si non intermissi, sed peremp
atque sublati sunt, si ciuitati vniuersæ scelere e
qui ludos ad luctum conferre voluit, exstiterunt d
es illi festi pæne funesti: dubitamus, quos ludos il
fremitus nũtiet esse pollutos. Ac si volumus ea q
de quoque deo nobis tradita sunt, recordari, ha
Matrem magnam, cuius ludi, violati, polluti pæ
ad cædem, & ad funus ciuitatis conuersi sunt, han
inquam, accepimus agros & nemora cum quoda
strepitu fremituq; peragrare. Hæc igitur vobis, h
populo Rom. & scelerum indicia ostendit, & pe
culorum signa patefecit. Nam quid ego de illis l
dis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante
plum in ipso Matris magnæ conspectu Megale
fieri celebrariq; voluerunt? qui sunt more institu
q; maxime casti, solenneis, religiosi: quibus lu
primum ante populi consessum senatui locum P.
fricanus iterum consul ille maior dedit, vt eos l
dos hæc lues impura polluerit: quo si quis liber a
spectãdi, aut etiam religionis caussa accesserat, m
nus afferebantur: quo matrona nulla adijt propt
vim consessumq; seruorum. Ita ludos eos, quorũ r
ligio tãta est, vt ex vltimis terris accersita in hac v
be consederit, qui vni ludi ne verbo quidẽ appell
bantur Latino, vt vocabulo ipso & appetita relig
externa, & Matris magnę nomine suscepta declar
tur, hos ludos serui fecerunt, serui spectauerunt, t
ta denique hoc ædile seruorum Megalesia fueru
Pro dij immortales! qui magis nobiscũ loqui poss
tis, si essetis versareminiq; nobiscũ? ludos esse po
lutos significatis, ac plane dicitis. Quid magis defo
matũ, inquinatũ, peruersum, conturbatum dici p
test, quam omne seruitiũ permissu magistratus lib
ratu

um, in alteram ſcenam immiſſum, alteri præpoſi-
, vt alter conſeſſus poteſtati ſeruorum obijcere-
alter ſeruorum totus eſſet? Si examen apum lu-
in ſcenam veniſſet, haruſpices acciendos ex E-
ia putaremus: videmus vniuerſi repente exami-
anta ſeruorum immiſſa in populum Rom. ſep-
atque incluſum, & non commouemur? Atque
um fortaſſe examine, nos ex Etruſcorum ſcri-
haruſpices vt a ſeruitio caueremus monerent.
d igitur ex aliquo diſiuncto diuerſoque mon-
ſignificatū caueremus, id cum ſibi ipſum mon-
m eſt, & cum in eo ipſo periculum eſt, ex quo
culum portenditur, non pertimeſcemus? Iſtiuſ-
i Megaleſia fecit pater tuus? iſtiuſmodi pa-
s? Is mihi etiam generis ſui mentionem facit:
Athenionis aut Spartaci exemplo ludos facere
erit, quam C. aut Apij Claudiorum? Illi, cum
s facerent, ſeruos de cauea exire iubebant, tu
teram ſeruos immiſiſti, ex altera liberos eieci-
Itaque qui antea voce præconis a liberis ſemo-
ntur, tuis ludis, non voce, ſed manu liberos a
gregabant. Ne hoc quidem tibi in mentem ve-
at Sibyllino ſacerdoti, hæc ſacra maiores no-
ex veſtris libris expetiſſe? ſi illi ſunt veſtri, quos
pia mente conquiris, violatis oculis legis, con-
natus manibus attrectas. Hac igitur vate ſua-
e quondam defeſſa Italia Punico bello, atque
annibale vexata, ſacra iſta maiores noſtri aſci-
Phrygia Romæ collocauerunt: quæ vir is ac-
t, qui eſt optimus, a pop. Rom. iudicatus, P.
io: femina autem, quæ matronarum caſtiſſima
batur, Q. Claudia: cuius priſcam illam ſeue-
em ſacrificij tua ſoror mirifice exiſtimatur imi-
. Nihil te igitur neque maiores tui coniuncti
his religionibus, neque ſacerdotium ipſum,
eſt hæc tota religio conſtituta, neque curulis æ-
s, quæ maxime hanc tueri religionem ſolet,

permouit, quo minus castissimos ludos omni f
gitio pollueres, dedecore maculares, scelere o
ligares? Sed quid ego id admiror? quia accepta p
cunia Pessinuntem ipsum, sedem domiciliumq; M
tris deorum, vastaris, & Brogitaro Gallo græco i
puro homini ac nefario, cuius legati te tribuno
uidere in æde Castoris tuis operis nummos soleb
totum illum locum fanumque vendideris, sacer
tem ab ipsis aris puluinaribusque detraxeris? o
nia illa quæ vetustas, quæ Persę, quæ Syri, quæ re
omnes qui Europam Asiamque tenuerunt sem
summa religione coluerunt, peruerteris? quæ de
nostri maiores tam sancta duxerunt, vt cum re
tam vrbem atque Italiam fanorum haberemus,
mē nostri imperatores maximis & periculosissi
bellis huic deæ vota facerent, eaque in ipso Pe
nunte ad illam ipsam principem aram, & in illo
co fanoque persoluerent. Quod cum Deiotarus
ligione sua castissime tueretur, quem vnum ha
mus in orbe terrarum fidelissimum huic impe
atque amantissimum nostri nominis: Brogitaro
ante dixi, addictum pecunia tradidisti. Atque h
tamen Deiotarum sæpe a senatu regali nomine
gnum existimatum, clarissimorum imperatorum
stimonijs ornatum, tu etiam regem appellari c
Brogitaro iubes. Sed alter est rex iudicio sena
per nos, pecunia Brogitarus per te appellatus:
terum putabo regem, si habuerit, vnde tibi sol
quod ei per syngrapham credidisti. nam cum m
regia sunt in Deiotaro, tum illa maxime, quod
nummū nullum dedit, quod eam partem legis t
quæ congruebat cum iudicio senatus, vt ipse rex
set, non repudiauit, quod Pessinuntem per scel
te violatum, & sacerdote sacrisque spoliatum re
perauit, vt in pristina religione seruaret, quod cæ
monias ab omni vetustate acceptas, a Brogita
pollui non sinit, mauultq; generū suum munere t

qu

illud fanum antiquitate religionis carere. Sed
hæc haruſpicum reſponſa redeam, ex quibus
rimum de ludis: quis eſt, qui id non totum in i-
ludos prædictum, & reſponſum eſſe fateatur?
itur de locis ſacris religioſis. O impudentiam
m! de mea domo dicere audes? committe vel
ulibus, vel ſenatui, vel collegio pontificũ tuam.
ea quidem his tribus omnibus iudicijs, vt dixi
a, liberata eſt. At in ijs ædibus, quas tu, Q. Seio
e Roma. viro optimo per te apertiſſime inter-
, tenes, ſacellum dico fuiſſe, aras. tabulis hoc
orum, memoria multorum firmabo, ac docebo.
r modo hæc res, quod ex eo S. C. quod nuper
ctum, referri ad vos neceſſe eſt: habeo, quæ de
religioſis velim dicere. cum de domo tua dixe-
qua tamen ita eſt inædificatum ſacellum, vt a-
cerit, tibi tantummodo ſit demoliendum: tum
o, num mihi neceſſe ſit de alijs etiam aliquid
e. Putant enim nonnulli ad me pertinere ar-
entarium Telluris aperire. Nuper id patuiſſe
t, & ego recordor. Nunc ſanctiſſimam partem,
dem maximæ religionis priuato dicunt veſti-
contineri. Multa me mouent, quod ædes Tel-
eſt curationis meæ, quod is, qui illud armamẽ-
m ſuſtulit, meam domum pontificũ iudicio li-
tam, ſecũdum fratrem ſuum iudicatam eſſe di-
t. Mouet me etiam in hac caritate annonæ, ſte-
te agrorum, inopia frugum, religio Telluris, &
agis, quod eodem oſtento Telluri poſtulatio
i dicitur. Vetera fortaſſe loquimur: quãquam
ſi minus ciuili iure perſcriptum eſt, lege tamen
ræ, communi iure gentium ſancitum eſt, vt nihil
ales a dijs immortalibus vſu capere poſſint.
m tamẽ antiqua negligimus: etiamne ea negli-
us quę fiunt maxime? quæ videmus? L. Piſonem
neſcit his ipſis temporibus maximum & ſan-
imum Dianæ ſacellum in Caliculo ſuſtuliſſe?

Adſunt vicini eius loci, multi ſunt etiã in hoc or
ne, qui ſacrificia gentilitia illo ipſo in ſacello, ſtat
loco anniuerſaria factitarint. Et conquirimus,
immortales quæ loca deſiderent, quid ſignifice
de quo loquantur? A Sex. Serano ſanctiſſima ſac
la ſuffoſa, incenſa, inædificata, oppreſſa, ſumma
nique turpitudine eſſe fœdata neſcimus? Tu me
domum religioſam facere potuiſti? ecqua men
qua * inuaſeras. qua manu? qua diſturbaras.
voce? qua incendi iuſſeras. qua lege? quam n
illa quidem impunitate tua ſcripſeras. quo pului
ri? quod ſtupraras. quo ſimulacro? quod erept
ex meretricis ſepulcro in imperatoris monume
collocaras. Quid habet mea domus religioſi,
quod impuri & ſacrilegi parietem tangit? Ita
nequis meorum imprudens introſpicere poſſit tu
domum, ac te ſacra illa tua facientem videre, toll
altius tectum, non vt ego te deſpiciam, ſed tu n
ſpicias vrbem eam quã delere voluiſti. Sed iam
ruſpicum reliqua reſponſa videamus. ORATO
CONTRA IVS FASQVE INTERFECT
Quid eſt hoc? de Alexandrinis video eſſe ſerm
nem, quem ego non refuto. Sic enim ſentio, ius
gatorum cum hominum præſidio munitum ſit, t
etiam diuino iure eſſe vallatum. Sed quæro ab i
qui omnes *iudices tribunus e carcere in forum
fudit, cuius arbitrio ſicæ omnes nunc, atque om
venena tractantur, qui cum Hermacho Chio ſ
graphas fecit, ecquid ſciat, vnum acerrimum
uerſarium Hermachi Theodoſium, legatum ad
natũ a ciuitate libera miſſum, ſica percuſſum? q
non minus quam de Alexãdrinis indignum diis i
mortalibus eſſe viſum certo ſcio. Nec confero
in te vnum omnia: ſpes maior eſſet ſalutis, ſi p
ter te nemo eſſet impurus. Plures ſunt, hoc & tu
bi cõfidis magis, & nos prope iure diffidimus. Q
Platonem ex Oreſtide, quæ pars Macedoniæ lib

hominem in illis locis clarum ac nobilem, lega-
Thessalonicam ad nostrum (vt se ipse appella-
) imperatorem venisse nescit? Quem ille prop-
pecuniam, quam ab eo extorquere non poterat,
vincula coniecit, & medicum intromisit suum,
legato, socio, amico, libero fœdissime & crude-
me venas incideret. Secures suas cruentari sce-
noluit: nomen quidem populi Ro. tanto scelere
taminauit, vt id nulla re possit nisi ipsius suppli-
expiari. Quales hunc carnifices putamus habe-
qui etiam medicis suis non ad salutem sed ad ne-
vtatur? Sed recitemus quid sequatur: FIDEM
IVSIVRANDVM NEGLECTVM. Hoc quid
per seipsum non facile interpretor, sed ex eo
d sequitur suspicor de tuorum iudicum manife-
periurio dici: quibus olim erepti essent nummi,
senatu præsidium postulassent. Quare autem
is dici suspicer, hæc caussa est, quod sic statuo,
illud in hac ciuitate esse maxime illustre atque
gne periurium, & teipsum tamen in periurij pœ-
ab ijs quibuscum coniurasti non vocari. & vi-
in haruspicum responsis hæc esse subiuncta,
CRIFICIA VETVSTA, OCCVLTAQVE
NVS DILIGENTER FACTA, POLLV-
QVE. Haruspices hæc loquuntur, an patrij pe-
esque dij? multi enim sunt credo, in quos huius
eficij suspicio cadat. quis præter hunc vnum?
cure dicitur, quæ sacra polluta sint? quid pla-
s, quid grauius, quid religiosius dici potest? VE-
STA OCCVLTAQVE. Nego vlla verba Len-
um grauem oratorem ac disertum sæpius, cum
accusaret, vsurpasse, quam hæc quæ nunc ex E-
scis libris in te conuersa atque interpretata di-
ur. Etenim quod sacrificium tam vetus est quam
c quod a regibus æquale huic vrbi accepimus?
od autem tam occultum quam id, quod non so-
n curiosos oculos excludit, sed etiam errantes:

quo non modo improbitas, sed ne imprudētia q
dem possit intrare? Quod quidem sacrificium ne
ante P. Clodiū omni memoria violauit, nemo v
quam adijt, nemo neglexit, nemo vir aspicere n
horruit: quod fit per virgines Vestales, fit pro po
lo Ro. fit in ea domo quæ est in imperio, fit incre
bili cæremonia, fit ei deæ, cuius me nomen quid
viros scire fas est: quam iste idcirco Bonam di
quod in tanto sibi scelere ignouerit. Non igno
mihi crede, non. nisi forte tibi ignotum putas, q
te iudices dimiserunt excussum & exhaustum,
iudicio absolutum, omnium condemnatū, aut q
oculos, vt opinio illius religionis est, non perdid
Quis enim ante te sacra illa vir sciens viderat,
quisquam pœnam quæ sequeretur illud scelus s
posset? An tibi luminis obesset cæcitas plus q
libidinis? ne id quidem sentis, conniuentes illos
culos abaui tui magis optandos fuisse quam hos
grantes sororis? Tibi vero, si diligenter attende
intelliges hominum pœnas deesse adhuc, non d
rum. Homines te in re fœdissima defenderūt: ho
nes turpissimum nocentissimumq; laudarunt: ho
nes prope confitentem iudicio liberauerunt: ho
nibus iniuria tui stupri illata in ipsos, dolori nō f
homines tibi arma, alij in me, alij post in illum in
ctum ciuem dederunt: hominum beneficia pr
concedo tibi,* ac maiora non esse quærenda. A d
quidem immortalibus quæ potest homini maior
se pœna, furore atque dementia? nisi forte in trag
dijs quos vulnere ac dolore corporis crucian
consumi vides, grauiores deorum immortalium i
subire, quam illos qui furentes inducuntur, pu
Nō sunt illi eiulatus & gemitus Philoctetæ tam m
seri (quamquam sunt acerbi) quam illa exsultatio
thamantis, & quam somniū matricidarum. Tu, c
furiales in concionibus voces mittis, cum do
ciuium euertis, cum lapidibus optimos viros fo

pel

lis, cum ardẽtes faces in vicinorum tecta iactas, n ædes sacras inflammas, cum seruos concitas, n sacra ludosq; cõturbas, cum vxorem sororẽq; discernis, cum quod ineas cubile non sentis, cũ charis, cum furis, tum das eas pœnas quæ sunt hominum sceleri a dijs immortalibus consti-. Nam corporis quidẽ nostri infirmitas multos it casus per se: denique ipsum corpus tenuissima e de caussa conficitur: deorum tela impiorum ntibus figuntur. Quare miserior es, cum in om-n fraudẽ raperis oculis, quam si omnino oculos haberes. Sed quoniam de ijs omnibus quæ ha-pices commissa esse dicunt, satis est dictum, vi-mus quid ijdem haruspices a dijs iam immorta-s dicant moneri. Monent, ne per optimatium ordiam dissentionemq; patribus principibusq; s periculaq; creentur, auxilioq; deminuti* de-atur, quare ad vnũ imperiũ prouinciæ redeant, citusque pulsus, deminutioque accedat. Haru-um verba sunt hæc omnia: nihil addo de meo. s igitur hanc optimatium discordiam molitur? n iste, nec vlla vi ingenij aut cõsilij sui, sed quo-n errore nostro: quem quidem ille, quod obscu-non erat, facile perspexit. hoc enim etiam tur-s afflictatur respublica, quod ne ab eo quidem atur, vt tamquam fortis in pugna vir, acceptis a i aduersario vulneribus aduersis *honeste cade-ideatur. T. Gracchus conuellit statum ciuitatis, grauitate vir! qua eloquentia! qua dignitate! il vt a patris auique Africani præstabili insigni-virtute, præterquam quod a senatu desciuerat, lexisset. Secutus est C. Gracchus, quo ingenio! nta vi! quanta grauitate dicendi! vt dolerent i omnes, non illa tanta ornamenta ad meliorem ntem voluntatemque esse conuersa. Ipse L. Sa-ninus ita fuit effrenatus & pæne demens, vt tor esset egregius, & ad animos imperitorum

excitandos inflammandosque perfectus. Nam
ego de P. Sulpicio loquar? cuius tanta in dic
grauitas, tanta iucũditas, tanta breuitas fuit, vt
set, vel vt prudentes errarent, vel vt boni minus
ne sentirent, perficere dicendo. Cum his conflic
& pro salute patriæ quotidie dimicare, erat om
illis qui tum rempublicam gubernabant molest
sed habebat ea molestia quandã tamen dignita
Hic vero de quo ego ipse tam multa nunc dico,
dij immortales, quid est? quid valet? quid affer
tanta ciuitas si cadet, (quod dij omen obruan
viro tamen confecta videatur? Qui post patris m
tem primam illam ætatulam suam ad scurrarum
cupletum libidines detulit: quorum intempera
expleta, in domesticis est germanitatis stupris
lutatus: deinde iam robustus prouinciæ se ac rei
litari dedit, atq; ibi piratarum contumelias per
sus, etiam Cilicum libidines Barbarorumque
uit: post exercitu L. Luculli sollicitat, per ne
dum scelus fugit illinc, Romæq; recenti aduẽtu
cum propinquis suis decidit, ne reos faceret: a C
lina pecuniã accepit, vt turpissime præuaricar
Inde cum Murena se in Galliam contulit: in
prouincia mortuorum testamenta conscripsit,
pillos necauit, nefarias cum multis scelerum
ctiones societatesq; conflauit: vnde rediit, quæ
illum maxime fecundum vberemq; campestrem
tum ad se ita redegit, vt homo popularis fraud
improbissime populum, idemq; vir clemens di
res omniũ tribuũ domi ipse suæ crudelissima m
mactaret. Exorta est illa reipublicæ, sacris, reli
nibus, auctoritati vestræ, iudicijs publicis fun
quæstura: in qua idem iste deos hominesq;, pud
pudicitiam, senatus auctoritatem, ius, fas, leges
dicia, violauit. Atq; hic ei gradus (o misera tem
ra, stultasq; nostras discordias) P. Clodio gradu
rempublicam hic primus est, aditus ad popula

iactatio

ationem atque aſcenſus. Nam Tib. Gracchio in-
a Numantini fœderis, cui feriendo quæſtor C.
ncini c o s. cum eſſet, interfuerat, & in eo fœ-
e improbando ſenatus ſeueritas dolori & timo-
it: iſtaque res illum fortem & clarum virum a
itate patrum deſciſcere coegit. C. autem Grac-
m mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo ani-
d expetendas domeſtici ſanguinis pœnas exci-
t. Saturninum, quod in annonæ caritate quæſto-
a ſua frumentaria procuratione ſenatus amo-
eique rei M. Scaurum præfecit, ſcimus dolore
um eſſe popularem. Sulpicium ab optima cauſ-
ofectum, Caioque Iulio conſulatum contra le-
petenti reſiſtentem, longius quam voluit popu-
aura prouexit. Fuit in ijs omnibus cauſſa, etſi
iuſta (nulla enim poteſt cuiquam male de rep.
ndi iuſta eſſe cauſſa) grauis tamen, & cum a-
animi & virili dolore coniuncta. P. Clodius
ocota, a mitra, a muliebribus ſoleis purpureiſ-
ſciolis, a ſtrophio, a pſaltrio, a flagitio, a ſtupro
ctus repente popularis. Niſi eum mulieres ex-
tum ita deprehendiſſent, niſi ex eo loco, quo
adire fas non erat, ancillarum beneficio emiſ-
ſſet populari homine populus Romanus, reſp.
tali careret. Hanc ob amentiam in diſcordijs
is, de quibus ipſis his prodigijs recentibus a
immortalibus admonemur, arreptus eſt vnus
atricijs, cui tribuno plebis fieri non liceret.
d anno ante frater Metellus, & concors etiam
ſenatus principi Cn. Pompeio ſententiam di-
i* excluſerat, acerrimeq; vna voce ac mẽte re-
rat, id poſt diſſidiũ optimatiũ, de quo ipſo nũc
emur, ita perturbatum, itaque permutatum
t quod frater conſul ne fieret obſtiterat, quod
is & ſodalis clariſſimus vir, qui illum reum
laudarat, excluſerat, id is conſul efficeret in
ordijs principum, qui illi vnus inimiciſſimus

eſſe debuerat, & eo feciſſe auctore ſe diceret, cui
auctoritatis neminem poſſet pænitere. Iniecta
fax fœda ac luctuoſa reipublicæ: petita eſt aucto
tas veſtra, grauitas ampliſſimorum ordinum, co
ſenſio bonorum omnium, totus denique ciuita
ſtatus. Hæc enim certe petebantur, cum in me c
gnitorem harum omnium rerum illa flamma ill
rum temporum conijciebatur. Excepi, & pro p
tria ſolus exarſi: ſic tamen, vt vos ijſdem ignib
circumſepti, me primũ ictum pro vobis & fuma
tem videretis. Non ſedabantur diſcordiæ; ſed eti
creſcebat in eos odium, a quibus nos defenſi pu
bamur. Ecce ijſdem auctoribus, Pompeio princip
qui cupientem Italiam, populum Romanum de
derantem, flagitantes vos non auctoritate ſua
lum, ſed etiam precibus ad meam ſalutem exci
uit, reſtituti ſumus. Sit diſcordiarum finis aliqua
do: a diuturnis diſſenſionibus conquieſcamus: n
ſinit eadem iſta labes: eas habet cõciones, ea miſ
ac turbat, vt modo his ſeſe vendat, modo illis: n
tamen ita vt ſe quiſquam, ſi ab iſto laudatus
laudatiorem putet; ſed vt eos quos non amant,
eodem gaudeant vituperari. Atque ego hunc n
miror. quid enim faciat aliud? illos, homines ſap
entiſſimos grauiſſimoſque miror: primum qu
quemquam clarum hominem atque optime de r
publica ſæpe meritum impuriſſimi voce homin
violari facile patiuntur: deinde quod exiſtima
perditi hominis profligatique maledictis poſſe,
quod minime conducit ipſis, cuiuſquam gloria
dignitatemq; violari: poſtremo, quod non ſentiu
id, quod tamen mihi iam ſuſpicari videntur, illi
furentes ac violentos impetus in ſeipſos poſſe co
uerti. * atque ex hac nimia nonnullorum aliena
tione a quibuſdam, hærentia tela in republica: qu
quam diu hærebant in vno me, grauiter equiden
ſed aliquanto leuius ferebam. An iſte, niſi primo
dedi

issset ijs, quorum animos a vestra auctoritate se-
ctos esse arbitrabamur; nisi eos in cælum suis
dibus præclarus auctor extolleret; nisi exerci-
C. Cæsaris, in quo fallebat multos, sed eum
o redarguebat, nisi eum, inquam, exercitum
is infestis in curiam se immissurum minitare-
nisi Cn. Pompeio adiutore, M. Crasso auctore,
faciebat, facere clamaret; nisi consules cau-
coniunxisse secum, in quo vno non mentieba-
confirmaret; tam crudelis mei, tam sceleratus
ublicæ vexator esse potuisset? Idem posteaquã
irare vos a metu cædis, emergere auctoritatem
ram a fluctibus illis seruitutis, reuiuiscere me-
iam ac desiderium mei vidit; vobis se cœpit su-
fallacissime venditare. Tum leges Iulias cõtra
icia latas, & hic & in concionibus dicere: in
s legibus inerat curiata illa lex, quæ totum
tribunatum continebat; quam cæcus amentia
videbat: producebat fortissimum virum M.
lum, quærebat ex eo, C. Cæsare leges ferente,
ælo semper-ne seruasset? semper se ille seruas-
icebat. Augures interrogabat, quæ ita lata es-
, recte-ne lata essent? illi, vitio lata esse dicebãt.
ebant in oculis hominem quidam boni viri, &
e optime meriti, sed illius, vt ego arbitror, fu-
signari. Longius processit: in ipsum Cn. Pom-
m auctorẽ, vt prædicare est solitus, consiliorum
um inuehi cœpit. Inibat gratiam a nonnullis.
vero est ratus se posse, quoniam togatum do-
tici belli exstinctorem nefario scelere fœdasset,
etiam, illum externorum bellorum hostium-
victorem affligere. Tum est illa in templo Ca-
is scelerata & pæne deletrix huius imperij sica
rehensa: tum ille, cui nulla hostium diutius vrbs
uam fuit clausa, qui omnes angustias, omnes
udines, omnium obiecta tela, semper vi & vir-
perfregit, obsessus ipse est domi, meq; nonnul-

la imperitorum vituperatione timiditatis meæ c
silio & facto suo liberauit. Nam si Cn. Pomp
viro vni omnium fortissimo, quicumque nati su
miserrimum magis fuit quam turpe, quam
ille tribunus plebis fuit, lucem non aspicere, car
publico, minas eius perferre, cum in concioni
diceret, velle se in Carinis ædificare alteram po
cum, quæ Palatio responderet: certe mihi exire
mo mea ad priuatum dolorem fuit luctuosum,
rationem reipublicæ gloriosum. Videtis igitur h
minem per seipsum iampridem afflictum ac iac
tem, perniciosis optimatium discordijs excitari:
ius initia furoris dissensionibus eorum qui tu
vobis seiuncti videbantur sustentata sunt. R
qua iam præcipitantis tribunatus, etiam post
bunatum obtrectatores eorum atque aduers
defenderunt, ne a republica reipublicæ pestis
moueretur: restiterunt etiam ne caussam dic
etiam ne priuatus esset. Etiamne in sinu at
in delicijs quidam optimi viri viperam illam
nenatam ac pestiferam habere potuerunt? q
tandem decepti munere? volo, inquiunt, esse
in concione detrahat de Pompeio. detrahat
vituperando? velim sic hoc vir summus at
optime de mea salute meritus accipiat, vt a me
citur: dicam quidem certe quod sentio. Mihi i
dius fidius tum de illius amplissima dignitate
trahere, cum maximis laudibus efferebat, vide
tur. Vtrum tandem C. Marius splendidior, q
eum C. Glaucia laudabat, an cum eundem ira
postea vituperabat? An ille demens, & iam p
dem ad pœnam exitiumque præceps, fœdior at
inquinatior in Cn. Pompeio accusando, quam
vniuerso senatu vituperando fuit? quod quid
miror, cum alterum gratum sit iratis, alter
esse tam bonis ciuibus non acerbum. Sed ne
viros optimos diutius delectet, legant hanc e

conc

ncionem, de qua loquor, in qua Pompeium
nat, an potius deformat? certe laudat, & vnum
e in hac ciuitate dignum huius imperij gloria
it, & significat se illi amicissimum esse, &
onciliationem esse gratiæ factam. Quod ego
amquam quid sit nescio; tamen hoc statuo, hunc
micus esset Pompeio, laudaturum illum non
sse. Quid enim, si illi inimicissimus esset, am-
us ad eius laudem minuendam facere potuisset?
deant ij, qui illum Cn. Pompeio inimicum esse
udebant, ob eamque caussam in tot tantisque
leribus cōniuebant, & nonnumquam eius indo-
tos atque effrænatos furores plausu etiam suo
sequebantur, quam se cito inuerterit. Nunc
m iam laudat illum: in eos inuehitur quibus se
ea venditabat. Quid existimatis eum, si reditus
ratiæ patuerit, esse facturum, qui tam libenter
opinionem gratiæ irrepat? Quas ego alias opti-
tium discordias a dijs immortalibus definiri
tem? nam hoc quidem verbo neque P. Clodius,
ue quisquam de gregalibus eius, aut de consi-
ijs designatur. Habent Etrusci libri certa no-
na, quæ in id genus ciuium cadere possunt. De-
iores, repulsos (quod iam audietis) hos appel-
t, quorum & mentes, & res sunt perditæ, longe-
e a communi salute disiunctæ. Quare cum dij im-
rtales monent de optimatium discordijs, de cla-
simorum & optime meritorum ciuium dissensi-
e prædicunt, cum principibus periculum cæ-
nque portendunt; in tuto collocant Clodium.
i tantum abest a principibus, quantum a pu-
, quantum a religiosis. Vobis o clarissimi atque
timi ciues & vestræ saluti consulendum & pro-
ciendum vident. Cædes principum ostenditur:
quod interitum optimatium sequi necesse est ad-
gitur: etiam, ne in vnius imperium res decidat,
monemur. ad quem metum si deorum monitis

non duceremur; tamen ipſi noſtro ſenſu conie
raque raperemur. Neque enim vllus alius
cordiarum ſolet eſſe exitus inter claros & pot
tes viros, niſi aut vniuerſus interitus, aut vict
dominatus, aut regnum. Diſſenſit cum Mario
riſſimo ciue conſul nobiliſſimus & fortiſſimu
Sulla: horum vterque ita cecidit victus, vt victo
dem regnauerit. Cum Octauio collega Cinna
ſenſit: vtriſque horum ſecunda fortuna regnum
largita, aduerſa mortem. Idem iterum Sulla ſup
uit: tum ſine dubio habuit regalem poteſtat
quamquã rempublicam recuperauit. Ineſt ho
pore haud obſcurum odium, atque id inſitum p
tus & inuſtum animis hominum ampliſſimor
diſſident principes: captatur occaſio: qui non
tum opibus valent, neſcio quam fortunam ta
ac tempus exſpectant: qui ſine controuerſia
poſſunt, hi fortaſſe nonnumquam conſilia ac
tentias inimicorum ſuorum extimeſcunt. Toll
hæc e ciuitate diſcordia: iam omnes iſti qui
tenduntur metus extinguentur: iam iſta ſerp
quæ tum hic deliteſcit, tum ſe emergit, * & ſe
illuc, compreſſa atq; illiſa morietur. Monent e
ijdem, ne occultis cõſilijs reſpub. lædatur. quæ
occultiora, quam eius, qui auſus in concione e
cere, iuſtitium edici oportere, iuriſdictionem in
mitti, claudi ærarium, iudicia tolli? Niſi forte
ſtimatis hanc tantam colluuionem illi tantam
euerſionem ciuitatis in mentem ſubito, in ro
nec cogitanti venire potuiſſe. Eſt quidem ille
nus vini, ſtupri, ſomni, plenuſque inconſiderat
mæ ac dementiſſimæ temeritatis: verumta
nocturnis vigilijs, etiam coitione hominum i
tium illud conceptum ac meditatum eſt. Me
tote patres conſcripti, verbo illo nefario tent
aures veſtras, & perniciosam viam audiendi
ſuetudine eſſe munitam. Sequitur illud, NE
TI

RIORIBVS, repulſiſque honos augeatur. Re-
lſos videamus : nam deteriores qui ſint poſt do-
bo. Sed tamen in eum cadere hoc verbum ma-
ne qui ſit vnus omnium mortalium ſine vlla du-
atione deterrimus, concedendum eſt. Qui ſunt
tur repulſi? non, vt opinor, ij qui aliquando ho-
rem vitio ciuitatis, non ſuo, non ſunt aſſecuti.
m id quidem multis ſæpe optimis ciuibus atque
neſtiſſimis viris accidit. Repulſi ſunt ij, quos ad
nia progredientes, quos munera contra leges
diatoria parantes, quos apertiſſime largientes
n ſolum alieni, ſed etiam ſui, vicini, tribules, vr-
ni, ruſtici repulerũt. Hi ne honore augeãtur mo-
mur. Debet eſſe gratum, quod prædicunt: ſed ta-
n huic malo populus Rom. ipſe nullo haruſpi-
n admonitu ſua ſponte proſpexit. Deteriores
ete; quorum quidem magna eſt natio; ſed tamen
um omnium hic dux eſt atque princeps. Etenim
num hominem deterrimum poeta præſtanti ali-
is ingenio fictis conquiſitiſque vitijs deforma-
n vellet inducere, nullum profecto dedecus re-
ire poſſet quod in hoc non ineſſet, multaq; in eo
itus defixa atque hærentia præteriret. Parenti-
s, & dijs immortalibus, & patriæ nos primũ na-
a conciliat. eodem enim tempore & ſuſcipimur
lucem; & hoc cæleſti ſpiritu augemur; & cer-
n in ſedem ciuitatis ac libertatis aſcribimur. I-
parentum nomen, ſacra, memoriam, gentem,
nteiano nomine obruit: deorum ignes, ſolennes
nſas, abditos ac penetrales focos, occulta & ma-
us non inuiſa ſolum, ſed etiam inaudita ſacra
xpiabili ſcelere peruertit: idemque earum tem-
um inflammauit dearum, quarum ope etiam a-
s incendijs ſubuenitur. Quid de patria loquar?
i primum eum ciuem vi, ferro, periculis, vrbe,
nnibus patriæ præſidijs depulit, quem vos patriæ
nſeruatorem eſſe ſæpiſſime iudicaueritis: deinde

euerſo ſenatus, vt ego ſemper dixi, comite; duce ille dicebat, ſenatum ipſum principem ſalutis m tiſque publicæ, vi, cæde, incendijſque peruertit: ſtulit duas leges, Aeliam & Fuſiam maxime r pub. ſalutares, cenſuram exſtinxit, interceſſion remouit, auſpicia deleuit, cōſules ſceleris ſui ſoc ærario, prouincijs, exercitu armauit: reges qui er vendidit; qui non erant, appellauit Cn. Pompei vi, ferro, domū compulit: imperatorum monum ta euertit: inimicorum domos diſturbauit: veſ monumentis nomen ſuum inſcripſit. Infinita ſ ſcelera, quæ ab illo in patriam ſunt edita. qu quæ in ſingulos ciues quos necauit? ſocios q diripuit? imperatores quos prodidit? exerci quos tentauit? quid vero ea quanta ſunt quæ ſeipſum ſcelera, quæ in ſuos edidit? quis mi vmquam pepercit hoſtium caſtris, quam ille om bus corporis ſui partibus? quæ nauis vmquam flumine publico tam vulgata omnibus quam ſtius ætas fuit? quis vmquam nepos tam lib eſt cum ſcortis quam hic cum ſororibus volutatu quam denique tam immanem Charybdim po fingendo exprimere potuerunt, quæ tantos exh rire gurgites poſſet, quantas iſte Bizantior Brogitarorumque prædas exſorbuit? aut tam e nentibus canibus Scyllam, tamque ieiunis, qu quibus iſtum videtis, Gellijs, Clodijs, Titijs roſ ipſa mandentem? Quare id quod extremum in haruſpicum reſponſis, prouidete, ne reip. ſta commutetur. Etenim vix hæc, ſi vndique fulc mus, iam labefacta, vix, inquam, innixa in omni noſtrum humeris cohærebunt. Fuit quondam firma hæc ciuitas & valens, vt negligentiam ſe tus, vel etiam iniurias ciuium ferre poſſet: iam n poteſt. Aerarium nullum eſt, vectigalibus non f untur qui redemerūt, auctoritas principum cecid conſenſus ordinum eſt diuulſus, iudicia perieru

ſuffr

fragia districta tenentur a paucis, bonorum ani-
s ad nutum nostri ordinis expeditus iam nõ erit:
em, qui se pro patrię salute opponat inuidiæ, fru-
a posthac requiretis. Quare hunc statum qui nũc
, qualiscumque est, nulla alia re nisi concordia
inere possumus. Nam vt meliore simus loco, ne
tandum quidem est illo impunito: deteriore au-
n statu vt simus, vnus est inferior gradus, aut in-
itus aut seruitutis. Quo ne trudamur, dij im-
rtales nos admonent, quoniam iampridem hu-
na consilia ceciderunt. Atque ego hanc oratio-
n P. C. tam tristem, tam grauem non suscepis-
, non, inquam, nisi hanc personam, & has par-
honoribus populi Romani, vestris plurimis or-
nẽtis mihi tributis, deberem, & possem sustinere.
tamen facile tacentibus ceteris reticuissem: sed
oratio omnis fuit non auctoritatis meæ, sed pu-
æ religionis. Mea fuerunt verba fortasse plu-
sententiæ quidem omnes haruspicum: ad quos
referri nuntiata ostenta non conuenit: aut eo-
n responsis commoueri necesse est. Quod si ce-
a magis peruulgata nos sæpe & leuiora moue-
t: vox ipsa deorum immortalium non mentes
nium permouebit? nolite enim id putare acci-
re posse, quod in fabulis sæpe videtis fieri, vt
us aliquis elapsus de cælo cœtus hominũ adeat,
rsetur in terris, cum hominibus colloquatur. co-
ate genus sonitus eius, quem Latinienses nuntia-
nt: recordamini illud etiam, quod nondum est
latum, quod eodem fere tempore factus in agro
ceno Potentiæ nuntiatur terræmotus horribilis
m quibusdam multis metuendisque rebus: hæc
dem profecto quæ futura prospicimus: impen-
ntia pertimescetis. Etenim hæc deorum immor-
lium vox, hæc pæne oratio iudicanda est, cum
se mundus, cum agri terræmotu quodam nouo
ntremiscunt, & inusitato aliquid sono incredibi-

lique prædicunt. In hoc constituendæ nobis qui
sunt procurationes & obsecratio, quemadmo
monemur. sed faciles sunt preces apud eos, qu
tro nobis viam salutis ostendunt: nostræ nobis
inter nos iræ discordiæque placandæ.

PRO CN. PLAN CIO.

ORATIO XXXI.

VM propter egregiam & singula
Cn. Plancij, iudices, in mea salute
stodiēda fidem, tam multos & bo
viros eius honori viderem esse a
tores, capiebam animo non me
crem voluptatem: quod, cuius offi
mihi saluti fuisset, ei meorū temporum memori
suffragari videbam. Cum autem audirem meos p
tim inimicos, partim inuidos, huic accusationi
fautores, eandemque rem aduersariam esse in iu
cio Cn. Plancio, quæ in petitione fuisset adiut
dolebam, iudices, & acerbe ferebam, si huius sa
ob eam ipsam caussam esset infestior, quod is m
salutem atq; vitam sua beneuolentia, præsidio
stodiaq; texisset. Nunc autem vester, iudices, c
spectus & consessus iste reficit & recreat men
meam, cum intueor & contemplor vnumquem
vestrum. Video enim hoc in numero neminem,
mea salus cara non fuerit, cuius nō exstet in me
meritum, cui non sim obstrictus memoria benef
sempiterna. Itaq; nō extimesco, ne Cn. Plancio
stodia meę salutis apud eos obsit, qui me ipsum
xi

e ſaluum videre voluerunt. Sæpiuſque, iudices, i venit in mentem, admirandum eſſe, M. Late-ſem, hominem ſtudioſiſſimum & diligentiſſimũ tis meæ, reum hunc potiſſimum ſibi delegiſſe, m metuendum, ne vobis id ille magna ratione iſſe videatur. Quamquam mihi non ſumo tan-, iudices, neque arrogo, vt Cn. Plancium ſuis er-ne meritis impunitatem conſecuturum putem. i eius integerrimam vitam, modeſtiſſimos mo-ſummam fidem, continentiam, pietatem, inno-tiam oſtēdero, nihil de pœna recuſabo. Sin om-præſtitero quæ ſunt a bonis viris expetenda, pe-, iudices, a vobis, vt cuius miſericordia ſalus mea odita ſit, ei vos veſtram miſericordiam me de-cante tribuatis. Equidem ad reliquos labores, s in hac cauſſa maiores ſuſcipio quam in cete-etiam hanc moleſtiam aſſumo, quod mihi non m pro Cn. Plancio dicendum eſt, cuius ego ſa-m nō ſecus ac meam tueri debeo: ſed etiam pro ipſo: de quo accuſatores plura pæne quam de re que dixerunt. Quamquam, iudices, ſiquid eſt in ipſo ita reprehenſum, vt id ab hoc alienum ſit, me id magnopere conturbat. Non enim timeo, quia perraro grati homines reperiantur, idcir-cum me nimium gratum illi eſſe dicant, id mihi minoſum eſſe poſſit. Quæ vero ita ſunt agitata illis, vt aut merita Cn. Plancij erga me minora dicerent quam a me ipſo prædicarentur: aut, eſſent ſumma, negarent ea tamen ita magni, vt o putarē, pōderis apud vos eſſe debere: hæc mihi t tractanda, iudices, & modice, nequid ipſe of-dam, & tum denique, cum reſpondero crimini-s: ne non tam innocentia reus ſua quam recor-tione meorum temporum defenſus eſſe videatur. d mihi in cauſſa facili atque explicata perdiffi-, iudices, & lubrica defenſionis ratio proponi-r. Nam ſi tantummodo mihi neceſſe eſſet con-

tra Laterensem dicere: tamen id ipsum esset in
to vsu nostro tantaque amicitia molestum. V
enim est lex illa iustæ veræque amicitiæ, quæ
cum illo iamdiu est, vt idem amici semper ve
neque est vllum certius amicitiæ vinculum q
consensus & societas consiliorum & voluntat
Mihi autem non id est in hac re solum molest
contra illum dicere, sed multo id magis, quod i
caussa contra dicendum est, in qua quædam ho
num ipsorum videtur facienda esse contentio. Q
rit enim Laterensis, atque hoc vno maxime vr
qua se virtute, qua laude Plancius, qua digni
superarit. Ita si cedo illius ornamentis, quæ
ta & maxima sunt, non solum huius dignitati
ctura facienda est, sed etiam largitionis recip
da suspicio est. sin hunc illi antepono, contume
sa habenda est oratio, & dicendum est id, quod
me flagitat, Laterensem a Plancio dignitate ess
peratum. Ita aut amicissimi hominis existim
offendenda est, si illam accusationis condicion
sequar: aut optime de me meriti salus desere
est. Sed ego, Laterensis, cæcum me & præcipi
ferri confitear in caussa, si te aut a Plancio au
vllo dignitate potuisse superari dixero. Itaque
cedam ab ea contentione ad quam tu me vocas
veniam ad illam ad quam me caussa ipsa ded
Quid? tune * non inanem dignitatis iudicem pu
esse populum? fortasse nonnumquam est. vti
vero semper esset: sed est perraro: & siquando
in ijs magistratibus est mandandis, quibus salut
suam committi putat. His leuioribus comitijs,
ligentia & gratia petitorum honos paritur, non
ornamentis quæ esse in te videmus. Nam quod
populum pertinet, semper dignitatis iniquus iud
est, qui aut inuidet aut fauet. Quamquam nihil
tes in te, Laterensis, constituere, quod sit propri
laudis tuæ, quin id tibi sit commune cum Planc

oc totum agetur alio loco: nunc tantum di-
o de iure populi, qui & poteſt & ſolet nonnum-
n dignos præterire: nec ſi a populo præteri-
ſt, quem non oportuit: a iudicibus condem-
us eſt, qui præteritus non eſt. Nam ſi ita eſſet,
patres apud maiores noſtros tenere non po-
int, vt reprehenſores eſſent comitiorum, id ha-
t, iudices, vel quod multo etiam minus eſt ſe-
um. Tum enim magiſtratum non gerebat is,
eperat, ſi patres auctores non erant facti: nunc
latur a vobis, vt eius exſilio qui creatus ſit, iu-
m populi Rom. reprehendatis. Itaque quam-
n qua nolui ianua ſim ingreſſus in cauſſam, ſpe-
videor tãtum abfuturam eſſe orationem meam
ima ſuſpicione offenſionis tuæ, te vt potius
rgem, quod iniquum in diſcrimen adducas di-
tem tuam, quam vt ego eam vlla contumelia
r attingere. Tu continentiam, tu induſtriam, tu
um in rempublicam, tu virtutem, tu innocen-
, tu fidem, tu labores tuos, quod ædilis non ſis
s, fractos eſſe & abiectos & repudiatos putas?
tandem, Laterenſis, quantum a te diſſentiam.
dius fidius decẽ ſoli eſſent in ciuitate viri bo-
pientes, iuſti, graues, qui te indignum ædilitate
auiſſent: grauius de te iudicatum putarem, quã
oc quod tu metuis, ne a populo iudicatum eſſe
atur. Non enim comitijs iudicat ſemper popu-
ed mouetur plerumque gratia, cedit precibus,
eos a quibus eſt maxime ambitus: denique ſi
cat, non delectu aliquo aut ſapientia ducitur
dicandum, ſed impetu nonnumquam & qua-
etiam temeritate. Non eſt enim conſilium in
o, non ratio, non diſcrimen, non diligentia:
perq; ſapientes ea quæ populus feciſſet, ferẽda
ſemper laudanda duxerunt. Quare cum te ædi-
fieri oportuiſſe dicis, populi culpam non com-
toris accuſas. At fueris dignior quam Plancius,

de quo ita tecum contẽdam paullo post, vt con
uem dignitatem tuam: sed vt fueris dignior,
competitor, a quo es victus, sed populus, a qu
præteritus, in culpa est. In quo primum illud de
putare, comitijs præsertim ædilitijs, studium
populi non iudicium: eblandita illa, non enucle
esse suffragia: eos qui suffragium ferant, quid de
ipsi debeant considerare sæpius, quam quid cui
a republica videatur deberi. Sin autem mauis
iudicium: non tibi id rescindendum est, sed feren
Male iudicauit populus: at iudicauit. Non debu
potuit. Non fero: at multi clarissimi & sapienti
ciues tulerunt. Est enim condicio liberorum po
lorum, præcipueque huius principis populi, & o
nium gentium domini atq; victoris, posse suffra
vel dare vel detrahere quod velit cuiq;: nostrum
tem est, qui in hac tempestate populi iactemu
fluctibus, ferre modice populi voluntates, alli
alienas, retinere partas, placare turbatas: hon
si magni non putemus, non seruire populo: sin
expetamus, non defatigari supplicãdo. Venio n
ad ipsius populi partes, vt illius, contra te orati
potius quam mea disputem: qui si tecum cõgre
tur, & si vna voce loqui possit, hæc dicat, Ego t
Laterensis, Plancium non anteposui: sed cum ess
æque boni viri, meum beneficiũ potius ad eum
tuli qui a me contenderat, quam ad eum, qui m
non nimis submisse supplicarat. Respondebis c
do, te splendore & vetustate familiæ fretum n
valde ambiendum putasse. At vero te ille ad sua
stituta, suorumque maiorum exempla reuoca
* semper se dicet rogari voluisse, semper placui
M. Seium, qui ne equestrem quidem splẽdorem
columem a calamitate iudicij retinere potuis
homini nobilissimo, innocentissimo, eloquenti
mo M. Pisoni prætulisse: præposuisse se Q. Catulo
summa familia nato, sapientissimo, & sanctissi
vi

non dico C. * Serenum subtilissimum homi-
(fuit enim, & animi satis magni, & consilij)
Cn. Manlium non solum ignobilem, verum sine
te, sine ingenio, vita etiam contempta ac sor-
Desiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu es-
yrenis: me enim, quam socios, tua frui virtute
bam: & quo plus intererat, eo plus aberas a
certe non videbam. Deinde sitientem me vir-
tuæ deseruisti, ac dereliquisti. Cœperas enim
e tribunatum plebis temporibus ijs, quæ istam
ientiam & virtutem requirebant: quam pe-
em cum reliquisses, si hoc iudicasti, tanta in
estate te gubernare non posse, de virtute tua
aui: si nolle, de voluntate· sin quod magis in-
o, temporibus te alijs reseruasti, ego quoque,
m, & respub. ad ea te tempora reuocaui, ad
u te ipse seruaras. Pete igitur eum magistra-
n quo mihi magnæ vtilitati esse possis. Aedi-
icumque erunt, idem mihi, quod ostenderas:
si quod mea minus interest, id te magis forte
at, reddam tibi istam ædilitatem etiam ne-
nter petenti. Sed amplissimos honores vt pro
ate tua consequare, condiscas censeo mihi
o diligentius supplicare. Hæc populi oratio
nea vero, Laterensis, hæc. Quare victus sis,
ebere iudicem quærere, modo ne largitione
tus. Nam si quotiescumque præteritus erit
i non debuerit præteriri, toties oportebit
qui factus erit, condemnari: nihil iam est,
populo supplicetur, nihil quod * diribitio, ni-
od supplicatio magistratuum, renuntiatio suf-
rum exspectetur. * simul vt qui sint profes-
leo quid dicam: hic familia consulari est, ille
ria: reliquos video esse ex equestri loco: sunt
s sine macula, sunt æque boni viri, atque in-
sed seruari necesse est gradum. cedat con-
generi prætorium, nec contendat cum præ-

torio equester locus: sublata sunt studia, exstin
suffragationes, nullæ contentiones, nulla libe
populi in mandandis magistratibus, nulla ex
ctatio suffragiorum, nihil, vt plerumque eue
præter opinionem accidet, nulla erit posthac
rietas comitiorum. Sin hoc persæpe accidit, v
factos aliquos, & non factos esse miremur: si e
pus, atque illæ vndæ comitiorum, vt mare p
fundum, & immensum, sic efferuescunt quo
quasi æstu, vt ad alios accedant, ab alijs autem
cedant: in tanto nos impetu studiorum, & m
temeritatis, modum aliquem, & consilium, &
tionem requiramus? Quare noli me ad conten
nem vestram reuocare, Laterensis. Etenim si
pulo grata est tabella, quę frontes aperit homin
mentes tegit: datque eam libertatem, vt quod
lint, faciant: promittant autem quod rogentur:
tu in iudicio exprimis, quod non fit in campo?
quam ille dignior? perquam graue est dictu. Q
modo igitur est æquum? sic credo (quod agi
quod satis est iudici) hic factus est. Cur iste po
quam ego? vel nescio, vel non dico. vel deniq;, q
mihi grauissimum esset sic dicere, sed impune
men deberem dicere, non recte. Nam quid a
querer, si illa extrema defensione vterer, popu
quod voluisset fecisse, non quod debuisset? Qui
populi quoque factum defendo, Laterensis, &
ceo Cn. Plancium non obrepsisse ad honorem,
eo venisse cursu, qui semper patuerit omnibus
nostro equestri loco: possumne eripere orat
tuæ contentionem vestram, quę tractari sine co
melia non potest, & te ad caussam crimenque
ducere? Si, quod equitis Ro. filius est, inferior
debuit: omnes tecum equitum Romanorum
petiuerunt. Nihil dico amplius: hoc tamen mi
cur tu huic potissimum irascare, qui longissim
te abfuit. Equidem, si quando, vt fit, iactor in

,nõ illum accuſo,qui eſt in ſumma ſacra via, cum
o ad Fabium fornicem impellor, ſed eum, qui in
e ipſum incurrit,atque incidit. Tu neque Q.Pedio
rti viro ſuccenſes,neque huic A. Plotio ornatiſſi-
o homini familiari meo: & ab eo, qui hos dimo-
,potius quam ab ijs qui in te ipſum incubuerũt,
depulſum putas.Sed tamen hæc tibi eſt prima cũ
ancio generis veſtri familiæq; contentio,qua abs
vincitur. Cur enim non confitear, quod neceſſe
? ſed non hic magis, quam ego a meis competi-
ribus & alias,& in conſulatus petitione vincebar.
d vide ne hæc ipſa, quæ deſpicis, huic ſuffragata
t,Sic enim conferamus.Eſt tuum nomen vtraque
milia conſulare. Num dubitas igitur,quin omnes,
i fauent nobilitati, qui id putant eſſe pulcherri-
m,qui imaginibus,qui nominibus veſtris ducun-
,te ædilem fecerint? Equidem non dubito.Sed ſi
um multi ſunt qui nobilitatem ament, num iſta
noſtra culpa? etenim ad caput, & ad fontem v-
uſq; generis veniamus. Tu es ex municipio anti-
iſſimo Tuſculano, ex quo plurimæ familiæ ſunt
nſulares,in quibus eſt etiam Iuuentia, quot e re-
uis municipijs omnibus non ſunt. Hic eſt e præ-
ura Atinati,non tam priſca,non tam honorata,
n tam ſuburbana. Quantum intereſſe vis ad rati-
em petendi? primum vtrum magis fauere putas
inates,an Tuſculanos ſuis?Alteri(ſcire enim hoc
opter vicinitatẽ facile poſſum) cum huius orna-
imi, atq; optimi viri Cn. Saturnini patrem ædilẽ
n prætorem viderunt, quod primus ille non mo-
in eam familiam, ſed etiam in præfecturam il-
n ſellam curulem attuliſſet,mirandum in modum
ati ſunt. Alteros (credo quia refertum eſt mu-
ipium conſularibus: nam maleuolos non eſſe
to ſcio)numquam intellexi vehementius hoſpi-
n ſuorum honore lætari. Habemus hoc nos,ha-
t noſtra municipia. Quid ego de me,de fratre

meo loquar? quorum honoribus agri prope dic
ipsi, montesque fauerunt. * Num aliquando vi
Tusculanum aliquem de M. Catone illo in o
virtute principe, num de T. Coruncanio munic
suo, num de tot Fabijs gloriari? verbum nemo
cit. At in quemcumque Arpinatem incideris, e
amsi nolis, erit tamen tibi fortasse de nobis aliqu
aliquid & de C. Mario audiendum. Primum igi
hic habuit studia suorum ardentia: tu tanta, qua
in hominibus iam saturatis honoribus esse pot
runt. Deinde tui municipes sunt illi quidem spl
didissimi homines, sed tamen pauci, si quidem c
Atinatibus conferantur: huius præfectura plena
rorum fortissimorum, sic, vt nulla tota Italia f
quentior dici possit. Quam quidem nunc multi
dinem videtis, iudices, in squalore, & luctu sup
cem vobis. Hi tot equites Romani, tot tribuni æ
rij (nam plebem a iudicio dimisimus, quæ cu
comitijs adfuit) quid roboris, quid dignitatis
ius petitioni attulerunt? Non enim tribum Te
tinam, de qua dicam alio loco, sed dignitatem,
oculorum coniectum, sed solidam, & robustam
assiduam frequentiam præbuerunt. Iam munic
coniunctione etiam vicinitatis vehementer m
uentur. Omnia quæ dico de Plancio, dico ex
tus in nobis, sumus enim finitimi Atinatibus. L
danda est, vel etiam amanda vicinitas retinens
terem illum officij morem, non infuscata male
lentia, non assueta mendacijs, non fucata, n
fallax, non erudita artificio simulationis vel s
urbano, vel etiam vrbano. Nemo Arpinas n
Plancio studuit, nemo Soranus, nemo Casinas,
mo Aquinas, totus ille tractus celeberrimus V
nafranus, Alifanus, tota denique nostra illa as
ra & montosa, at fidelis & simplex, & fautrix s
rum regio, se huius honore ornari, se augeri
gnitate arbitrabatur: ijsdemque nunc a municip
adsi

adſunt equites Rom. publice cum legationis teſtimonio, nec minore nunc ſunt ſolicitudine, quam tum erant ſtudio. Etenim eſt grauius ſpoliari fortunis, quam non augeri dignitate. Ergo vt alia in te erant illuſtriora, Laterenſis, quæ tibi maiores tui reliquerant: ſic te Plancius hoc non ſolum municipij, verum etiam vicinitatis genere vincebat. Niſi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina vicinitas adiuuabat. Quibus e municipijs vix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. Adiungam, ſi vis, id, quod tu etiam huic obeſſe putas, patrem publicanum. Qui ordo quanto adiumento ſit in honore, quis neſcit? flos enim equitum Romanorum, ornamentum ciuitatis, firmamentum reipub. publicanorum ordine continetur. Quis eſt ergo qui neget, ordinis eius ſtudium fuiſſe in honore Plancij ſingulare? neque iniuria: vel quod erat pater is, qui eſt princeps iamdiu publicanorum: vel quod is ab ſocijs vnice diligebatur, vel quod diligentiſſime rogabat, vel quia pro filio ſupplicabat, vel quia huius ipſius in illum ordinem ſumma officia quæſturæ, tribunatuſque conſtabant, vel quod illi in hoc ornando ordinem ſe ornare, & cōſulere liberis ſuis arbitrabantur. Aliquid præterea (timide dico, ſed tamen dicendum eſt) non enim opibus, non inuidioſa gratia, non potentia vix ferenda, ſed commemoratione beneficij, ſed * miſericordia, ſed precibus aliquid attulimus etiam nos. Appellaui populum, tribubus ſubmiſi me, & ſupplicaui: vltro mehercule ſe mihi etiam offerentes, vltro pollicentes rogaui: valuit cauſſa rogandi, non gratia: nec ſi vir ampliſſimus, cui nihil eſt quod roganti concedi non iure poſſit, de aliquo, ut dicis, non impetrauit, ego ſum arrogans, quod me valuiſſe dico. Nā vt omittam illud, quod ego pro eo laborabā, qui valebat ipſe per ſeſe: rogatio ipſa ſemper eſt gratioſiſſima, quę eſt officio neceſſitudinis

coniuncta maxime Neque ego sic rogabam, vt
tere viderer, quia familiaris esset meus, quia v
nus, quia huius parente semper plurimum essem
sus, sed vt quasi parenti, & custodi meo. Non pot
tia mea sed caussa rogationis fuit gratiosa. Ne
mea restitutione lætatus est, nemo iniuria dol
cui non huius in me misericordia grata fuerit. E
nim si ante reditum meum Cn. Plancio se vulgo
boni, cum hic tribunatum peteret, vltro offereba
cui nomen meum honori fuisset, ei meas præsen
preces non putas profuisse? An Minturnenses co
nr, quod C. Marium ciuili errore, atq; ex impijs n
nibus eripuerunt, quod tecto receperunt, quod
sum inedia fluctibusque recrearunt, quod viatic
congesserunt, quod nauigium dederunt, quod c
linquentem terram eam, quam seruauerat, lac
mis,* votis, atq; ominibus prosecuti sunt, ætern
laude versantur: Plancio, quod me vel vi puls
vel ratione cedentem tempori receperit, iuu
custodierit, his & senatui populoq; Romano, vt
berent quod reducerent, conseruarit: honori h
fidem, misericordiam, virtutẽ fuisse miraris? Vi
mehercule, res hæ, Cn. Plancij, de quibus dixi, te
re potuerunt, ne tu in ea vita, de qua iam dicam,
& tanta adiumenta huic honori fuisse mirere.
est enim, qui adolescentulus cum A. Torqu
profectus in Africam, sic ab illo grauissimo, &
ctissimo, atq; omni laude, & honore dignissimo
ro dilectus est, vt & contubernij necessitudo, &
dolescentuli modestissimi pudor postulabat. Q
si adesset, non minus ille declararet, quam hic il
frater patruelis, & socer T. Torquatus, illi o
virtute & laude par: qui est quidem cum illo m
mis vinculis, & propinquitatis, & affinitatis c
iunctus, sed ita magni amoris, vt illæ necessitud
caussæ leues esse videantur. Fuit in Creta po
contubernalis Saturnini propinqui sui, miles h

Metelli. quibus cum fuerit probatiſſimus, hodie-
it, omnibus eſſe ſe probatum debet ſperare. In
prouincia legatus fuit C. Sacerdos, qua virtute,
constantia vir! L. Flaccus, qui homo! qui ciuis!
lem hunc putent, aſſiduitate, teſtimonioq; de-
rant. In Macedonia tribunus militum fuit: in ea-
n prouincia poſtea quæſtor. Primum Macedonia
eum diligit, vt indicant hi principes ciuitatũ ſua-
n: qui cum miſſi ſint ob aliam cauſſam, tamen
ius repentino periculo commoti huic aſſident,
hoc laborant: huic ſi præſto fuerint, gratius ſe
itatibus ſuis facturos putant, quam ſi legationẽ
mandata ſua confecerint. L. vero Apuleius hunc
ti facit, vt morem illum maiorum, qui præſcri-
in parentum loco quæſtoribus ſuis prætores eſſe
rtere, officijs beneuolentiaq; ſuperarit. Tribu-
plebis fuit, non fortaſſe tam vehemens, quam
quos tu iure laudas, ſed certe talis, quales ſi om-
ſemper fuiſſent, nũquam deſideratus vehemens
et tribunus. Omitto illa, quæ ſi minus neceſſaria
t, at certe cum ſunt prolata, laudantur: vt vi-
cum ſuis, primum cum parente (nam meo iu-
io pietas fundamentum eſt omnium virtutum)
em veretur, vt deum (neque enim multo ſecus
rens liberis) amat vero, vt ſodalem, vt fratrem, vt
ualem. quid dicam cum patruo? cum affinibus?
m propinquis? cum hoc Cn. Saturnino orna-
ſimo viro? cuius quantam honoris huius cupidi-
tem fuiſſe creditis? cum videatis luctus ſocieta-
m? quid de me dicam? qui mihi in huius peri-
lis reus eſſe videor? quid de his tot viris talibus,
os videtis veſte mutata? atqui hæc ſunt indicia
lida, iudices, & expreſſa, hæc ſigna probitatis, non
cata forenſi ſpecie, ſed domeſticis inuſta notis
ritatis. Facilis eſt illa occurſatio & blanditia po-
laris: aſpicitur, non attrectatur: procul apparet,
on excutitur, non in manus ſumitur. Omnibus igi-

tur rebus ornatum hominem,* quem externis, q
domeſticis nonnullis rebus inferiorem,quam te g
neris & nominis dico,ſuperiorem alijs,municipum
vicinorum,ſocietatum ſtudio, temporum meoru
memoria,patris virtute, integritate, modeſtia, æd
lem factum eſſe miraris? Hunc tu vitæ ſplendore
maculis aſpergis iſtis? iacis adulteria, quæ nem
non modo nomine, ſed ne ſuſpicione quidem po
ſit agnoſcere.Maritum appellas,vt verba fingas, n
ſolum crimina: ductum eſſe ab eo in prouinciam a
liquem dicis libidinis cauſſa: quod non crimen e
ſed impunitum in * maledico mendacium. Rapta
eſſe mimulam: quod dicitur Atinæ factum a iuuen
vetere quodam in ſcenicos iure,maximeq; oppid
no.O adoleſcentiam traductam eleganter, cui qu
dem cum quod licuerit obijciatur, tamen id ipſu
falſum reperiatur.Emiſſus aliquis e carcere, & qu
dem emiſſus(vt cognoſcis)neceſſarij hominis, o
timiq; adoleſcentis rogatu: idem poſtea * præt
ris mandatu requiſitus.Atq; hæc, nec vlla alia, ſu
coniecta maledicta in eius vitã, de cuius vos pud
re,religione,integritate dubitetis. Pater vero, i
quit,etiam obeſſe filio debet. O vocem duram, a
que indignam tua probitate,Laterenſis! pater vt i
iudicio capitis,pater vt in dimicatione fortunaru
pater vt apud tales viros obeſſe filio debeat? Q
ſi eſſet turpiſſimus ſordidiſſimus, tamen ipſo nom
ne patrio valeret apud clementes iudices, & miſ
ricordes,valeret,inquam,communi ſenſu omnium
& dulciſſima commendatione naturæ. Sed cum
Cn.Plancius is eques Rom. ea primum vetuſtate
queſtris ordinis,vt pater,vt auus,vt maiores eius o
mnes equites Rom. fuerint, ſummum in præfectu
florentiſſima gradum tenuerint, & dignitatis,
gratiæ:deinde,vt ipſe in legionibus P. Craſſi imp
ratoris inter ornatiſſimos homines equites Ron
ſummo ſplendore fuerit, vt poſtea princeps i
t

suos plurimarum rerum sanctissimus, & iustissimus iudex, maximarum societatum auctor, plu-
arum magister: si non modo in eo nihil vmquam
rehensum, sed laudata sunt omnia, tamen is
erit honestissimo filio pater, qui vel minus ho-
lum, & alienum tueri vel auctoritate sua, vel
tia possit? Asperius, inquit, locutus est ali-
id aliquando: imo fortasse liberius. At id ipsum,
uit, non est ferendum. Ergo hi ferendi sunt, qui
runtur libertatem equitis Roma. se ferre non
sse? vbinam ille mos? vbi illa æquitas iuris? vbi
antiqua libertas, quæ malis oppressa ciuilibus
ollere iam caput, & aliquando recreata se eri-
e debeat? Equitum ego Roma. etiam in homi-
s nobilissimos maledicta, publicanorum in Q.
uulam virum omnibus ingenio, iustitia, inte-
tate præstantem, aspere, & ferociter, & libere
a commemorem? Consuli P. Nasicæ præco
anius medio in foro, cum ille edicto iustitio do-
m descendens rogasset Granium, quid tristis es-
, an quod auctiones essent? immo vero, inquit,
od legiones. Idem tribuno pleb. potētissimo ho-
ini M. Druso, sed multa in remp. molienti, cum
eum salutasset, vt fit, dixissetq; , quid agis Gra-
respondit, immo vero tu, Druse, quid agis? Ille
Crassi, ille M. Antonij voluntatem asperioribus
cetijs sæpe perstrinxit impune: nunc vsq; eo op-
essa vestra arrogantia ciuitas est, vt quæ fuit o-
n præconi in ridendo, nunc equiti Rom. in plo-
ndo non sit concessa libertas. Quæ enim vmquam
it Plancio vox contumeliæ potius quam doloris?
id est autem vmquam questus nisi cum a socijs,
a se iniuriam propulsaret? cum senatus impe-
retur, quo minus id, quod hostibus semper erat
ibutum, responsum equitibus Roma. redderetur:
mnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: sed eum
sum dolorem hic tulit paullo apertius. Commu-

nis ille ſenſus,in alijs fortaſſe latuit: hic,quod cu
ceteris animo ſentiebat, id magis quam ceteri ,
vultu promptum habuit, & lingua. Quamquam
iudices (agnoſco enim ex me) permulta in Pla
cium, quæ ab eo numquam dicta ſunt, conferu
tur. Ego quia dico aliquid aliquando non ſtud
adductus, ſed contentione dicendi, aut laceſſitu
& quia, vt fit in multis, exit aliquando aliquid ,
non perfacetum, attamen fortaſſe non ruſticum
quod quiſq; dixit,me id dixiſſe dicunt. Ego autem
ſiquid eſt, quod mihi ſcitum eſſe videatur, & h
mine ingenuo dignum, atque docto, non aſpern
ſtomachor vero, cum aliorum non me digna in m
conferuntur. Nam quod primus ſciuit legem
publicanis, tum, cum vir ampliſſimus conſul id i
ordini per populum dedit, quod per ſenatum ſi l
cuiſſet,dediſſet: ſi in eo crimen eſt,quia ſuffragiu
tulit,quis non tulit publicanus? ſi,quia primus ſc
uit, vtrum id ſortis eſſe vis, an eius, qui illam l
gem ferebat? ſi ſortis, nullum crimen eſt in caſu:
conſulis,ſplendor etiam Plancij, hunc a ſummo v
ro principem ordinis iudicatum. Sed aliquando v
niamus ad cauſſam, in qua tu nomine legis Lic
niæ,quæ eſt de ſodalitijs, omnes ambitus leges co
plexus es. Neq; enim quidquam aliud in hac leg
niſi edititios iudices es ſecutus.Quod genus * iud
ciorum ſi eſt æquum, nulla in re niſi hac tribuari
non intelligo quamobrem ſenatus hoc vno in ge
nere tribus edi voluerit ab accuſatore:neque eand
editionem tranſtulerit in ceteras cauſſas: de ipſ
deniq; ambitu,de reiectione fieri voluerit iudiciu
alternorum: cumq; nullum genus acerbitatis præ
termitteret, hoc tamen vnum prætereundum puta
rit. quid? huius rei obſcura cauſſa eſt? an & agita
ta, cum iſta in ſenatu res agebatur, & diſputata he
ſterno die copioſius a Q. Hortenſio? cui tum e
ſenatus aſſenſus. Hoc igitur ſenſimus:cuiuſcumque

tribu

us largitor eſſet, & per conſenſionem magiſtra-
, quæ honeſte ſodalitas nominaretur, quam
que tribum turpi largitione corrumperet, eum
me his hominibus qui eius tribus eſſent eſſe
m. Ita putauit ſenatus, cum reo tribus ederen-
æ, quas is largitione deuinctas haberet, eoſdem
teſtes & iudices. Acerbum omnino genus iu-
, ſed tamen, ſi vel ſua, vel ea quæ maxime eſſet
ue coniuncta tribus ederetur, vix recuſandum.
utem, Laterenſis, quas tribus edidiſti? Teren-
n, credo. fuit certe id æquum, & certe exſpe-
um, eſt & fuit dignum conſtantia tua. Cuius
ibus venditorem, & corruptorem, & ſeque-
n Plancium fuiſſe clamitas, eam tribum pro-
, ſeueriſſimorum præſertim hominum & gra-
orũ edere debuiſti. At Volitiniam. libet enim
eſcio quid etiam de illa tribu criminari. hanc
ipſam cur non edidiſti? quid Plancio cum
onia? quid cum Veientina? quid cum Cruſtu-
? nam * tertiam etiam, non quæ iudicaret, ſed
reijceretur, eſſe voluiſti. Dubitatis igitur, iudi-
quin vos M. Laterenſis ſuo iudicio non ad ſen-
am legis, ſed ad ſuam ſpem aliquam de ciuita-
legerit? dubitatis quin eas tribus, in quibus
nas neceſſitudines habet Plancius, cum ille nõ
erit, iudicarit officijs ab hoc obſeruatas, non
tione? quid enim poteſt dicere, cur iſta editio
ſummam habeat acerbitatem, remota ratione
quam in decernendo ſecuti ſumus? Tu deli-
ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos
s, aut denique eos quos inexorabiles, quos in-
anos, quos crudeles exiſtimes? tu me ignaro,
opinante, inſcio, notes & tuos, & tuorum ne-
rios, vel * iniquos meos, vel etiam defenſorum
rum, eodemq; adiungas, quos natura putes a-
os, atque omnibus iniquos? deinde effundas re-
e, vt ante conſeſſum eorum iudicum videam,

quã potuerim qui essent futuri suspicari? apud eos
me, ne quinq; quidẽ reiectis, quod in proximo r
de cõsilij sententia constitutũ est, cogas caussam
fortunis omnibus dicere? non enim, si aut Planci
ita vixit, vt offenderet sciens neminem, aut tu ita
rasti, vt eos ederes imprudens, vt nos, inuito te,
men ad iudices, non ad carnifices veniremus, idc
co ista editio per se non acerba est? An vero nup
clarissimi ciues nomen editi iudicis non tulerũ
cum ex CXXV. iudicibus principibus equestris or
nis, quinque & LXX. reus reijceret, L. referret, o
niaque potius permiscuerunt, quam ei legi co
dicionique parerent, nos neq; ex delectis iudicib
sed ex omni populo, neque editos ad reijciendu
sed ab accusatore constitutos iudices ita feremus
neminem reijciamus? Neque ego nunc legis iniq
tatem queror, sed factum tuum a sententia legis
ceo discrepare, & illud acerbum iudicium, si, que
admodum senatus censuit, populusque iussit, ita
cisses, vt in hunc & suam, & ab hoc obseruatas e
res, non modo non quererer, sed hunc iudicibus
ditis, qui testes ijdem esse possent, absolutum
tarem. Neque nunc multo secus existimo. Cum
nim has tribus edidisti, ignotis te iudicibus vti m
le, quam notis iudicauisti, fugisti sententiam leg
æquitatem omnem reiecisti, in tenebris quam in
ce caussam versari maluisti. Volitinia tribus ab h
corrupta. Terentinam habuerat venalem. quid
ceret apud Volitinienses, aut tribules suos iudic
Immo vero tu quid diceres? quem iudicem ex i
aut tacitum testem haberes, aut vero etiam exci
res? etenim si reus tribus ederet, Volitiniam for
se Plancius propter vicinitatem ac necessitudin
suam non edidisset? & si quæsitor edendus fuis
quem tandem potius, quam hunc C. Alfium, qu
habet, cui notissimus esse debet, vicinum, tribule
grauissimum hominem, iustissimumque edidiss
Cu

is quidem æquitas & meæ similis voluntas erga Plancij salutem, quam ille sine vlla cupiditatis icione præ se fert, facile declarat, non fuisse fudum tribulem huic iudicem, cui quęsitorum trim exoptandum fuisse videatis. Neq; ego nunc ilium reprehendo tuum, quod non eas tribus, us hic maxime notus erat, edideris, sed a te doconsilium non seruatum senatus. Etenim quis te audiret illorum? aut quid diceres? sequestrem Plancium? respuerent aures: nemo agnosceret: diaretur. an gratiosum? illi libenter audirent, non timide cōfiteremur. Noli enim putare, Lansis, legibus istis, quas senatus de ambitu sancioluerit, id esse actum vt suffragatio, vt obseruangratia tolleretur. Semper fuerūt boni viri, qui tribules suos gratiosi esse vellent. Neque vero durus in plebem noster ordo fuit, vt eam coli a modica liberalitate noluerit: neque hoc linostris interdicendum est, ne obseruent tribuos, ne diligāt, ne reficere necessarijs suis suam m possint, ne par ab ijs munus in sua petitione ectēt. Hæc enim plena sunt officij, plena obseriæ, plena etiam antiquitatis. Isto in genere & us ipsi, cum ambitionis nostra tempora postut, & clarissimos viros esse vidimus, & hodie esdemus quamplurimos gratiosos. Decuratio triim, descriptio populi, suffragia largitione deta, seueritatem senatus, & bonorum omnium ac dolorem excitarunt. Hæc doce, hæc profer, incumbe, Laterensis, decuriasse Plancium, consisse, sequestrum fuisse, pronuntiasse, diuisisse: mirabor te ijs armis vti, quæ tibi lex dabat, nose. Tribulibus enim iudicibus, non modo seuerim illorum, si ista vera sunt, sed ne vultus quiferre possemus. Hanc tu rationem cum fugecumque eos iudices habere nolueris, quorum uius delicto cum scientia certissima, tum dolor

grauissimus esse debuerit: quid apud hos dies, abs te taciti requirunt, cur hoc sibi oneris imposu-ris, cur se potissimum delegeris, cur denique se uinare malueris, quam eos, qui scirent, iudicare? go Plancium, Laterēsis, & ipsum gratiosum esse co, & habuisse in petitione multos cupidos sui g tiosos: quos tu si sodales vocas officiosam amic nomine inquinas criminoso: sin quia gratiosi s accusandos putas, noli mirari, te id, quod tua dig tas postularit, repudiandis gratiosorum amicitijs esse assecutū. Iam, vt ego doceo gratiosum esse bulibus Plancium, quod multis benigne fecerit, multis spopōderit, in operas plurimos patris au itate & gratia miserit, quod denique omnibus cijs per se, per patrem, per maiores suos totam natem præfecturam comprehenderit: sic tu doce questrem fuisse, largitum esse, conscripsisse, tri les decuriauisse. Quod si non potes, noli toller ordine nostro liberalitatem, noli maleficium pu esse gratiam, noli obseruantiam sancire pœna. que hæsitātem te in hoc sodalitiorum tribuario mine, ad communem ambitus caussam contulisti qua desinamus aliquando (si videtur) vulgari & p uagata declamatione contendere. Sic enim te ago: Quam tibi commodum est, vnam tribum d ge tu: doce id quod debes, per quem sequestr quo diuisore corrupta sit: ego, si id facere non tueris, quod (vt opinio mea fert) ne incipies dem, per quem tulerit, docebo. Estne hæc vera c tentio? placetne sic agi? non possum magis pe conferre (vt aiunt) aut propius accedere. Quid ces? quid dissimulas? quid tergiuersaris? etiam que etiam insto, atque vrgeo, insector, posco, at adeo flagito crimen. Quamcunque tribum, inqu delegeris, quam tu erit Plancius, tu ostendito, si teris, vitium: ego qua ratione tulerit, docebo. erit hæc alia ratio Plancio, ac Laterensi. Nam

q

as tribus tu tulisti, si iam ex te requiram, possis
orum studio tuleris explicare, sic ego hoc con-
ildo, me tibi ipsi aduersario cuiuscumque tribus
ionem poposceris, redditurum. Sed cur ego sic
o? quasi non comitijs iam superioribus sit Plan-
s designatus ædilis: quæ comitia primum habe-
cœpit consul tum omnibus in rebus summa au-
ritate, tum harum ipsarum legum ambitus au-
r: deinde habere cœpit subito, præter opinio-
n omnium: vt ne si cogitasset quidem quispiam
giri, daretur spatium comparandi. Vocatæ tri-
,latum suffragium,descriptæ,renuntiatæ. Longe
rimum valuit Plācius, nulla largitionis nec fuit,
e esse potuit suspicio. An tandem vna centuria
erogatiua tantum habet auctoritatis, vt nemo
quam prior eam tulerit, quin renuntiatus sit: tu
his ipsis comitijs consularibus, aut certe in il-
annum ædilem Plancium factum miraris, in
non exigua pars populi, sed vniuersus popu-
voluntatē suam declararit? cuius in honore non
us tribus pars, sed comitia tota comitijs fuerint
erogata? Quo quidem tempore, si idem Lateren-
facere voluisses, aut si grauitatis esse putasses
e,quod multi nobiles sæpe fecerūt,vt cum minus
luissent suffragijs quam putassent,postea prolatis
mitijs posternerent se,& populo Romano fracto
imo atque humili supplicarent: non dubito quin
nis ad te conuersura se fuerit multitudo. Num-
am enim nobilitas, integra præsertim atque in-
cens, a populo Romano supplex repudiata fuit.
d si tibi grauitas tua & magnitudo animi pluris
t, sicut esse debuit,quam ædilitas: noli, cum ha-
as id quod malueris, desiderare id quod minoris
taris. Equidem primum vt honore dignus essem
axime semper laboraui: secundo vt existimarer:
tium mihi fuit illud, quod plerisque primum est,
se honos: qui ijs denique debet esse iucundus,

quorum dignitati populus Rom. testimonium beneficium ambitioni dedit. Quæris etiam, rensis, quid imaginibus tuis, quid ornatissim que optimo viro patri tuo respondeas mortuo li ista meditari, atque illud caue potius, ne sta querela dolorque nimius ab illis sapienti viris reprehendatur. Vidit enim pater tuus Ap Claudium nobilissimum hominem, viuo patr potentissimo & clarissimo ciue C. Claudio, æd non esse factum, & eundem sine repulsa fa esse Consulem: vidit hominem sibi maxime iunctum, egregium virum L. Volcatium, vid Pisonem in ista ædilitate offensiuncula acc summos a populo Rom. esse honores adeptos uus vero tuus & P. Nasicæ tibi ædilitiam præ ret repulsam, quo ciue neminem ego statuo i rep. fortiorem: & C. Marij, qui duabus ædil acceptis repulsis, septies consul est factus: Cæsaris, Cn. Octauij, M. Tullij, quos omn mus ædilitate præteritos, consules esse factos quid ego ædilitias repulsas colligo? quæ sæpe modi habitæ sunt, vt ijs qui præteriti essent be a populo factum videretur. Tribunus milit Philippus summa nobilitate & eloquentia, qu Q. Cœlius clarissimus ac fortissimus adolesc tribuni pleb. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. sius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen o consules factos scimus esse. Quæ tibi vltro pat maiores tui non consolandi tui gratia dicerent que vero quo te liberent aliqua culpa, quam t reris ne a te suscepta videatur, sed vt te ad cu istum tenendum, quem a prima ætate suscepist hortentur. Nihil est enim, mihi crede, Later de te detractum: detractum dico? si, me herc vere quod accidit, interpretari velis, est aliqu tiam de virtute significatum tua. Noli enim e mare non magnum quędam motum fuisse illius
titi

ionis tuæ, de qua ne quid iurares destitisti. De-
iasti homo adolescens quid de summa reip. sen-
s. Fortius tu quidem quam nonnulli defuncti
oribus, sed apertius quam vel ambitionis vel æ-
is tuæ ratio postulabat. Quamobrem in dissen-
nte populo noli putare nullos fuisse, quorum a-
nos tuus ille fortis animus offenderet: qui te in-
tum fortasse nunc tuo loco demouere potue-
t, prouidentem ante & præcauentem numquam
te mouebunt. An te illa argumenta duxerunt?
bitabitis, inquit, quin coitio facta sit, cum tri-
plerasque cum Plotio tulerit Plancius? An vna
i potuerunt, si vna tribus non tulissent? * cum
nullas punctis pæne totidem? quinque cum iam
iprope superioribus comitijs declaratique ve-
ent. quamquam ne id quidem suspicionem coi-
is habuerit. Neque enim vmquam maiores no-
sortitionem constituissent ædilitiam, nisi vide-
accidere posse vt competitores pares suffra-
essent. Et ais, prioribus comitijs Aniensem a
tio, Terentinam a Plancio tibi esse concessam,
c ab vtroque eas auulsas, ne in angustum veni-
. Quam conuenit, nondum cognita populi vo-
tate, hos quos iam tum coniunctos fuisse dicis,
uram suarum tribuum, quo vos adiuuaremini,
isse, eosdem, cum iam essent experti quid vale-
, restrictos & tenaces fuisse? Etenim vereban-
, credo, angustias, quasi res in contentionem aut
discrimen aliquod posset venire. Sed tamen tu
Plotium virum ornatissimum in idem crimen
andum iudicas, an dicis * eum te arripuisse a
non sis * rogatus? Num quod questus es, plures
stes habere de Volitinia, quam quot in ea tri-
puncta tuleris, indicas aut eos testes te adduce-
qui quia nummos acceperint, te præterierint,
te ne gratuita quidem eorum suffragia tulisse.
d vero crimen de nũmis, quos in circo Flaminio

deprehensos esse dixisti, caluit re recenti, nun
caussa refrixit. Neque enim qui illi nummi fu
nec quæ tribus, nec qui diuisor, ostenderis. Atq
quidem adductus ad consules, qui tum in cr
vocabatur, se inique a tuis iactatum grauiter
rebatur. Qui si erat diuisor, præsertim eius q
tu habebas reum, cur abs te reus non est factus
non eius damnatione aliquid ad hoc iudicium
iudicij comparasti? Sed neque tu habes hæc, n
eis confidis: alia te ratio, alia cogitatio ad spem
ius opprimendi excitauit. magnæ sunt in te ope
te patet gratia, multi amici, multi cupidi tui,
ti fautores laudis tuæ: multi huic inuident: m
etiam pater, optimus vir, nimium retinens e
stris iuris & libertatis videtur: multi etiam com
nes inimici reorum omnium, qui ita semper
monium de ambitu dicunt, quasi aut moueam
mos suis testimonijs, aut gratum populo Ro
aut ab eo facilius ob eam caussam, dignitatē, q
volunt consequantur. Quibuscum me, iudices
gnātem meo more pristino non videbitis: non
fas sit quidquam effugere, quod salus Planci
stulet: sed quia neque necesse est me id pro
voce quod vos mente videatis, &, quod ita d
meriti sunt illi ipsi, quos ego testes video parat
eorum reprehensionem vos vestræ prudentiæ
mere, meæ modestiæ remittere debeatis. Illud
vos magnopere oro, atq; obsecro, iudices, cum
ius, quem defendo, tum communis periculi ca
ne fictis auditionibus, ne disseminato, dispers
sermoni fortunas innocentium subijciendas p
tis. Multi amici accusatoris, nōnulli etiam nost
iqui, multi communes obtrectatores, atq; omn
inuidi multa finxerunt. Nihil est autem tam v
cre, quam maledictum: nihil facilius emittitur
hil citius excipitur, nihil latius dissipatur. N
ego si fontē maledicti reperietis, vt negligatis,
dissimul

ſimuletis,vmquã poſtulabo: ſed, ſi quid ſine ca-
e manabit, aut, ſi quid erit eiuſmodi, vt non ex-
t auctor qui audierit;aut ita negligens vobis eſſe
lebitur,vt vnde audierit, oblitus ſit;aut ita leuem
bebit auctorem, vt memoria dignum non puta-
huius illa vox vulgaris * auditu, ne quid reo in-
centi noceat, oramus. Sed venio iam ad L. Caſ-
m familiarem meum, cuius ex oratione ne illum
idem Iuuentiũ tecũ expoſtulaui, quem ille omni
virtute, & humanitate ornatus adoleſcens, pri-
m de plebe ædilem curulem factum eſſe dixit.In
,Caſſi, ſi ita tibi reſpondeam, neſciſſe id popu-
Ro.neque fuiſſe qui id nobis narraret, præſer-
mortuo Longino, non, vt opinor* admirarere,
n ego ipſe non abhorrens a ſtudio antiquitatis,
hic id ex te primũ audiſſe cõfitear. Et quoniam
fuit perelegãs ac perſubtilis oratio, digna equi-
Ro.vel ſtudio, vel pudore; quoniamq; ſic ab his
ditus, vt magnus honos, & ingenio, & huma-
i tuæ tribueretur:reſpõdebo ad ea quæ dixiſti,
pleraq; de ipſo* fine fuerũt:in quibus ipſi acu-
i quos habuiſti in me reprehẽdendo, tamẽ mi-
on ingrati acciderũt.Quæſiſti, vtrũ mihi putarẽ
itis Ro.filio faciliorẽ fuiſſe ad adipiſcendos ho-
es viã, an futurã eſſe filio meo, qui eſſet familia
lari?Ego vero,quamquã illi omnia malo,quam
i,tamen illi honorũ aditus numquam faciliores
ui, quam mihi fuerunt:quinetiam, ne forte ille
me potius peperiſſe iam honores, quam iter
onſtraſſe adipiſcendorum putet, hæc illi ſoleo
cipere (quãquam ad præcepta ætas nõ eſt gna-
uæ ille a Ioue ortus ſuis præcepit filijs. cc*Vi-
ndum eſt ſemper:multæ inſidiæ ſunt bonis. no-
cetera,Nonne ijs, quibus multi inuideant. quæ
pſit grauis ille & ingenioſus poeta, ſcripſit, non
los regios pueros,qui iam nuſquam erãt, ſed vt
,& noſtros liberos ad laborẽ & laudẽ excitaret?

Quæris quid potuerit amplius assequi Plancius,
Cn.Scipionis fuisset filius? magis ædilis fieri nō p
tuisset: sed hoc præstare, quod ei minus inuider
tur. Etenim honorū gradus summis hominibus,
infimis sunt pares, gloriæ dispares. Quis nostrum
dicit M.Curio, quis C.Fabricio, quis P.Duellio p
rem? quis Atilio Calatino? quis Cn. & P. Scipion
bus? quis Africano, Marcello, Maximo? eosde
sumus honorum gradus, quos illi, assecuti. Est en
in virtute multis ascensus: vti is gloria maxin
excellat, qui virtute plurimum præstet. Honoru
populi finis est consulatus: quem magistratum ia
octingenti fere consecuti sunt. Horum, si diligent
quæras, vix decimā partem reperias gloria dign
Sed nemo vmquam sic egit, vt tu cur iste sit consu
quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui ciui
tem dominatu regio liberauit? honore nihil a
plius, laude multum. Sic igitur Plancius nihilo
nus quæstor est factus, & tribunus pleb. & ædi
quam si esset summo loco natus: sed hæc pari
co orti sunt innumerabiles alij consecuti. Prof
triumphos Tib. Gracchi, & C. Marij, & quæ
quid simile in Plancio. Quasi vero isti, quos co
memoras, propterea magis laude fuerint dig
quod triumpharunt, & non, quia commissi fu
ijs magistratus, in quibus, re bene gesta, triumph
rent. Rogas quæ castra viderit, qui & miles in C
ta, Metello hoc imperatore, & tribunus in Ma
doniamilitum fuerit, & quæstor tantum ex re mi
tari detraxerit temporis, quantum in me custo
endum transferre maluerit. Quæris num disert
Immo, id quod secundum est, ne sibi quidem vi
tur. Num iuris consultus. Quasi quisquam sit, q
sibi hunc falsum de iure respondisse dicat. Omn
enim istiusmodi artes in ijs reprehenduntur, q
cum professi fuerint, satisfacere non possunt: non
his, qui abfuisse se ab his studijs confitentur. V

, probitas, integritas in candidato, non linguæ lubilitas, non ars, non ſcientia requiri ſolet. Vt in mancipijs parandis quamuis frugi hominē, pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſte lemus ſi eas artes, quas in emēdo ſecuti ſumus, te neſciuerit: ſin autem emimus, quem villicum poneremus, quem pecori præficeremus, nihil in niſi frugalitatem, laborem, vigilantiam eſſe cumus: ſic populus Ro. deligit magiſtratus, quaſi p. villicos, in quibus ſiqua præterea eſt ars, facile itur: ſin minus, virtute eorum & innocentia contus eſt. Quotus enim quiſq; diſertus? quotus ſque iuris peritus eſt, vt eos numeres, qui vot eſſe? quod ſi præterea honore dignus nemo; idnam tot optimis, & ornatiſſimis ciuibus eſt fuum? Iubes Plancium de vitijs Laterenſis dicere. il poteſt, niſi eum nimis in ſe iracundum * putafuiſſe. Idem effers Laterenſem laudibus. fapatior id te agere multis verbis, quod ad iudim non pertineat: & id te accuſantem tamdiu di, quod ego defenſor ſine periculo poſſim coni. Atqui non modo confiteor ſumma in Lateſe ornamenta eſſe, ſed te etiam reprehēdo, quod non enumeres: alia quædam inania & leuia conras. Præneſte feciſſe ludos, quid alij quæſtores nne fecerunt? Cyrenis liberalem in publicanos, um in ſocios fuiſſe. quis negat? ſed ita multa mæ geruntur, vt vix ea, quæ fiunt in prouincijs, diantur. Non vereor, ne mihi aliquid, iudices, vir arrogaſſe, ſi de quæſtura mea dixero. Quamuis m illa floruerit, tamen eum me poſtea fuiſſe in ximis rebus arbitror, vt non ita mihi multum x quæſturæ laude repetendum. Sed tamen non eor, ne quis audeat dicere, vllius in Sicilia quæram aut gratiorem, aut clariorem fuiſſe. Vere, hercules, hoc dicam: ſic tum exiſtimabam, nihomines vmquam aliud Romæ, niſi de quæſtura

mea, loqui. Frumenti in summa caritate maximum numerum miseram: negotiatoribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, socijs abstinens, omnibus eram visus in omni officio diligentissimus. Excogitati quidam erant a Siculis honores inauditi. Itaq; hac spe discedebam, vt mihi populum Rom. vltro omnia delaturum putarem. At ego cum casu diebus ijs itineris faciendi caussa decedens e prouincia Puteolos forte venissem, cum plurimi, & lautissimi solent esse in ijs locis, concidi pene, iudices, cum ex me quidam quæsisset, quo die Roma exissem, & num quid in ea esset noui. Cui cum respõdissem, me e prouincia decedere: etiam mehercules, inquit, vt opinor, ex Africa. Huic ego iam stomachãs fastidiose, immo ex Sicilia, inquam. Tum quidam, quasi qui omnia sciret, quid? tu nescis, inquit, hunc Syracusis quæstorem fuisse? quid multa? destiti stomachari, & me vnũ ex ijs feci, qui ad aquas venissent. Sed ea res, iudices, haud scio an plus mihi profuerit, quam si mihi tum essent omnes cõgratulati. Nã posteaquã sensi populũ Rom. aures hebetiores, oculos acres, atq; acutos habere: destiti, quid de me audituri essent homines, cogitare: feci, vt postea quotidie me præsentem viderent: habitaui in oculis: * pressi forum: neminem a congressu meo neque ianitor meus neq; somnus absterruit. Ecquid ego dicã de occupatis meis tẽporibus, cui fuerit ne otium quidem vmquã otiosum? Nam quas tu cõmemoras, Cassi, legere te solere orationes, cum otiosus sis; has ego scripsi ludis, & ferijs, ne omnino vmquam essem otiosus. Etenim M. Catonis illud, quod in principio scripsit Originum suarũ, semper magnificũ & præclarũ putaui, Clarorũ virorũ, atque magnorũ nõ minus otij, quã negotij rationẽ exstare oportere. Ita, si quam habeo laudẽ, quæ quanta sit nescio, parta Romæ est, quæsita in foro: meaque priuata consilia publici quoq; casus comprobaue-

runt

unt,vt etiam ſumma reſp. mihi domi fuerit geren-
a, & vrbs in vrbe ſeruanda. Eadem igitur, Caſſi,
ia munita Laterenſi eſt, idem virtutis curſus ad
loriam, hoc facilior fortaſſe, quod ego huc a me
rtus,& per me nixus aſcendi: iſtius egregia virtus
diuuabitur commendatione maiorum. Sed vt re-
eam ad Plancium, numquam ex vrbe abfuit, niſi
forte lege, neceſſitate. Non valuit rebus ijſdem,
uibus fortaſſe nōnulli: at valuit aſſiduitate; at valu-
obſeruandis amicis; valuit liberalitate; fuit in o-
lis; petijt: eſt vſus ratione, qua minima inuidia,
oui homines plurimi eoſdem honores conſecuti
nt. Nam quod ais, Caſſi, non plus me Plancio
bere, quam bonis omnibus, quod ijs æque mea
lus cara fuerit: ego me debere bonis omnibus fa-
or: ſed etiam ij quibus ego debeo, boni viri, & ci-
s ædilitijs comitijs aliquid ſe meo nomine debe-
Plancio dicebant. Verum fac me multis debere,
n iis Plancio: vtrum igitur me conturbare opor-
,an ceteris, cum cuiuſq; dies venerit, hoc nomē,
od vrget, *nunc, cum petitur, diſſoluere? quam-
am diſſimilis eſt pecuniæ debitio, & gratiæ. Nā
i pecuniā diſſoluit, ſtatim nō habet id quod red-
lit: qui autem debet, is retinet alienum. gratiam
tem & qui refert, habet, & qui habet, in eo ip-
quod habet, refert. Neq; ego nunc Plancio deſi-
m debere, ſi hoc ſoluero; nec minus ei redderem
luntate ipſa, ſi hoc moleſtiæ non accidiſſet. Quæ-
a me, Caſſi, quid pro fratre meo, qui mihi eſt ca-
ſimus, quid pro meis liberis, quibus nihil poteſt
hi eſſe iucundius, amplius, quam pro Plācio &-
, facere poſſim: nec vides iſtorum ipſorum cari-
e ad huius ſalutem defendendam maxime ſtimu-
ime, atque excitari. Nam neque illis huius ſa-
e, a quo meam ſciunt eſſe defenſam, quidquam
optatius, & ego ipſe numquā illos aſpicio, quin
r hunc me his conſeruatum eſſe meminerim, hu-

iuſque meriti in me recorder. Opimium damnatu
eſſe commemoras, ſeruatorē ipſum reip. Calidiu
adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatem
reſtitutus: reprehendis meas pro Plancio prec
quod nec Opimius ſuo nomine liberatus ſit, n
Q. Metelli Calidius. De Calidio tibi tantum r
ſpondeo, quod ipſe vidi: Q. Metellum Pium co
ſulem prætorijs comitijs petente Q. Calidio pop
lo Rom. ſupplicaſſe, cum quidem non dubitare
conſul, & homo nobiliſſimus patronum illum e
ſuum, & familiæ ſuæ nobiliſſimæ dicere. Quo lo
quæro ex te, num id in iudicio Calidij putes, qu
ego in Plancij facio, aut metellum Pium, ſi Ro
eſſe potuiſſet, aut patrem eius ſi vixiſſet, non fu
facturum? Nam opimij quidem calamitas vtin
ex hominum memoria poſſet euelli: vulnus il
reip. dedecus huius imperij, turpitudo po
Rom. non iudicium putandum eſt. Quam enim
iudices, ſi iudices, & non paricidæ patriæ nomin
di ſunt, grauiorem potuerunt reip. infligere ſe
rim, quam cum illum e ciuitate eiecerunt, qui p
tor finitimo, conſul domeſtico bello remp. li
rarat? At enim nimis ego magnum benefic
Plancio, &, vt ais, id verbis exaggero. Quaſi v
me tuo arbitratu, & non meo gratum eſſe o
teat. Quod iſtius tantum meritum, inquit? an
te non iugulauit? immo vero, quia iugulari p
non eſt. Quo quidem tu loco, Caſſi, etiam pur
inimicos meos, meæque vitæ nullas ab illis inſi
fuiſſe * dixiſti. poſuit hoc idem Laterenſis. Q
ob rem de iſto paullo poſt plura dicam: de te
tum requiro, vtrum putes odium in me medi
inimicorum fuiſſe. Quod fuit vllorum tantum?
quiro, vtrum putes odium vnquam barbaro
tam immane, ac tam crudele in hoſtem: an fuiſ
ijs aliquem aut famæ metum, aut pœnæ, quo
vidiſti toto illo anno ferrum in foro, flamma

elubris, vim in tota vrbe verſari? niſi exiſtimas os idcirco vitæ meæ pepercisſe, quod de reditu neo non timerent. * Ecquem putas fuiſſe tam exordem, qui viuis his, ſtante vrbe, & curia, reditum me, ſi viuerem, non putaret? Quam ob rem on debes is homo & is ciuis prædicare vitam mem, quæ fidelitate amicorum conſeruata ſit, inimicorum modeſtia non eſſe appetitam. Reſpondebo tibi nunc, Laterenſis, minus fortaſſe vehementer, quam abs te ſum prouocatus; ſed profecto ec conſiderate minus, nec minus amice. Nam rimum illud fuit aſperius, me, quæ de Plancio dierem, mentiri, & temporis cauſſa fingere. Scilicet omo ſapiens excogitaui, quam ob rem viderer aximis beneficij vinculis obſtrictus, cum liber eſm & ſolutus. quid enim? mihi ad defendendum lancium parum multæ, parum iuſtæ neceſſitudines ant familiaritatis, vicinitatis, patris amicitiæ? æ ſi non eſſent, vereor, credo, ne turpiter facem, ſi hoc ſplendore & hac dignitate hominē defenderem. Fingenda fuit mihi, iudices, cauſſa perata, vt ei, quē mihi debere oporteret, ego me omia debere dicerem. At id etiam gregarij milites iunt inuiti, vt coronam dent ciuicam, & ſe ab aquo ſeruatos eſſe fateantur: non quo turpe ſit otectum in acie, hoſtium manibus eripi (nam id ccidere, niſi forti viro, & pugnanti cominus, non oteſt) ſed onus beneficij reformidant, quod peragnum eſt alieno debere idem, quod parētu. Ego, i ceteri vera beneficia, etiā minora diſſimulent, e obligati eſſe videantur: eo me beneficio obſtrium eſſe ementiar, cui ne referri quidem gratia oſſe videatur? An hoc tu, Laterenſis, ignoras? qui, m mihi eſſes amiciſſimus, cum vel periculum tæ tuæ mecum ſociare voluiſſes, cum me in ilo triſti, & acerbo luctu, atque diſceſſu, non crymis ſolū tuis, ſed animo, corpore, copijs pro-

ſecutos eſſes; cum meos liberos, & vxorem, m
abſente,tuis opibus auxilioque defendiſſes,ſic me
cum ſemper egiſti,te mihi remittere, atque conce
dere,vt omne ſtudium meum in Cn. Plancij hono
rem conſumerem, quod eius in me meritum tibi e
tiam gratum eſſe dicebas. Nihil autem me nou
nihil temporis cauſſa dicere,nonne etiam illa teſt
eſt oratio, quæ eſt a me prima habita in ſenatu
in qua cum perpaucis nominatim egiſſem gratia
quod omnes enumerari nullo modo poſſent, ſcel
autem eſſet quemquā præteriri; ſtatuiſſemque e
ſolum nominare, qui cauſſæ noſtræ duces, & qu
ſigniferi fuiſſent; in his Plancio gratias egi. Re
tetur oratio, quæ propter eius magnitudinem di
de ſcripto eſt: in qua ego homo, aſtutus ei me d
dam, cui nihil magnopere debeam, & huius ta
officij ſeruitutem aſtringā teſtimonio ſempiter
Nolo cetera quæ a me mandata ſunt litteris, re
tare: prætermitto illa, ne aut proferre videar
tempus, aut eo genere vti litterarum, quod m
ſtudijs aptius, quam conſuetudini iudiciorum e
videatur. Atque etiam clamitas, Laterenſis: Qu
uſque iſta dicis? nihil in Ciſpio profeciſti. abſolu
iam ſunt preces tuæ. De Ciſpio mihinetu obijci
quem ego de me bene meritum, quia te teſte co
noueram, te eodem auctore defendi? & ei dic
Quouſque, quem negas, quod pro Ciſpio co
tenderit, impetrare potuiſſe? Nam iſtius ver
Quouſque, hæc poterat eſſe inuidia. Datus
tibi ille,condonatus ille:non facis finem: ferre n
poſſumus. Ei quidem qui pro vno laborarit,
ipſum id non obtinuerit, dici, Quouſque, irride
tis magis eſt, quam reprehendentis. Niſi forte
go vnus ita me geſſi in iudicijs, ita & cum h
& inter hos vixi, is in cauſis patronus, is in rep
blica ciuis, & ſum, & ſemper fui, ſolus vt a te co
ſtituar, qui nihil a iudicibus debeam vmquam i

trare, & mihi lacrymulam Cispiani iudicij obſtas: sic enim dixiſti, Vidi ego tuam lacrymulam. ide, quam me verbi tui pœniteat. non modo laymulam, sed multas lacrymas, & fletum cum ngultu videre potuiſti. An ego, qui meorum lacymis, me abſente, cõmotus, ſimultates, quas mem habebat, depoſuiſſet, meæque ſalutis non mo- non oppugnatôr, (vt inimici mei putarant) d etiam defenſor fuiſſet, huius in periculo non olorem meum ſignificarem? Tu autem, Lateren-, qui tum lacrymas meas gratas eſſe dicebas, nũc ſdem vis inuidioſas videri. Negas tribunatum ancij quidquam attuliſſe adiumẽti dignitati meæ. que hoc loco (quod veriſſime facere potes) L. acilij fortiſſimi & conſtantiſſimi viri diuina in me erita commemoras: cui quidem ego, ſicut Plan-, numquam diſſimulaui me plurimum debere, mperque præ me feram. Nullas enim ſibi ille nee contentiones, neque inimicitias, neque vitæ micationes, nec pro rep. nec pro me defugiendas tauit. Atque vtinam, quam ego ſum in illum atus, tam licuiſſet per hominum vim, & iniuam populi Rom. ei gratiam referri. Sed ſi non ean contendit in tribunatu Plancius, exiſtimare ebes, non huic voluntatem defuiſſe, ſed me, cum n Plancio deberem, Racilij beneficijs fuiſſe conntum. An vero putas iudices idcirco minus mea uſſa facturos, quod me eſſe gratum crimineris? n, cum populus Ro. illo ſenatuſconſulto, quod in onumento Marij factum eſt, quo mea ſalus ombus eſt gentibus commendata, vni Cn. Plancio atias egerit (vnus enim fuit de magiſtratibus denſor ſalutis meæ, cui ſenatus pro me gratias agẽs putauit) ei ego a me referendam gratiam non tem? Atqui, eum cum vides, quo me tandem aimo in te putas eſſe, Laterenſis? vllum eſſe tanm periculum, tantum laborem, tantam conten-

tionem, quam ego non modo pro salute tua, s
etiam pro dignitate defugerem? Quo quidem eti
magis sum, non dicam miser (natura quidem a
horret a virtute verbi) sed certe exercitus: n
quia multis debeo (leue enim onus beneficij g
tia) sed quia sæpe concurrit propter aliquorum
me meritorum inter ipsos contentiones, vt eod
tempore in omnes verear ne vix possim gratus
deri. Sed ego hoc meis ponderibus examinabo, n
solum quid cuique debeam, sed etiam quid cuiu
intersit, & quid a me cuiusque tempus poscat. A
tur studium tuum, vel etiam, si vis, existimat
laus, ædilitas: at Cn. Plancij, salus, patria, for
næ. Saluum tu me esse cupisti: hic fecit etiam
esse possem. Distineor tamen, & diuellor dolore
in caussa dispari offendi te a me doleo: sed med
fidius multo citius meam salutem pro te obiece
quam Cn. Plancij salutem tradidero content
tuæ. Etenim, iudices, cum omnibus virtutibus
affectum esse cupiam, tamen nihil est quod mal
quam me & gratum esse, & videri. Hæc est en
vna virtus non solum maxima, sed etiam mater v
tutum omnium reliquarum. Quid est pietas,
voluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues?
belli, qui domi de patria bene merentes, nisi
patriæ beneficia meminerunt? qui sancti, qui r
gionum colentes, nisi qui meritam dijs immor
libus gratiam iustis honoribus, & memori me
persoluunt? quæ potest esse iucunditas vitæ, sub
tis amicitijs? quæ porro amicitia potest esse in
ingratos? Quis est nostrum liberaliter educat
cui non educatores, cui non magistri sui, atque d
ctores, cui non locus ille mutus, vbi ipse altus,
doctus est, cum grata recordatione in mente ver
tur? cuius opes tantæ esse possunt, aut vmquam f
runt, quæ sine multorum amicorum officijs st
possint? quæ certe, sublata memoria, & gra
nu

lla extare possunt. Equidem nil tam propriũ ho-
inis existimo, quam non modo beneficio, sed etiã
neuolentiæ significatione alligari: nihil porro
m inhumanũ, tam immane, tam ferũ, quam com-
ittere, vt beneficio, non dicam indignus, sed vi-
us esse videare. Quę cum ita sint, iam succumbam,
aterensis, isti tuæ orationi: in eo ipso, in quo nihil
oteſt esse nimium, quoniam ita tu vis, nimium me
atum esse concedam: petamq; a vobis, iudices, vt
m beneficio complectamini, quem qui reprehen-
rit, in eo reprehendit, quod gratum præter modũ
icat esse. Neq; enim ad negligendam meam gra-
am debet valere, quod dixit idem, vos nec nocen-
s, nec litigiosos esse, quo minus me apud vos va-
re oporteret. quasi vero in amicitia mea non hæc
æsidia (siqua forte sunt in me) parata semper a-
icis esse maluerim, quam necessaria. Etenim ego
me tantum audeo dicere, amicitiam meam volu-
ati pluribus, quam præsidio fuisse: meque vehe-
enter vitæ meæ pæniteret, si in mea familiaritate
cus esset nemini, nisi litigioso, aut nocẽti. Sed hoc
scio quo modo frequẽter in me cõgessisti, saneq;
eo creber fuisti, te idcirco in locos caussam conij-
re voluisse, ne ego mea consuetudine aliquid de
nsis misericordiæ caussa dicerem, quod in alijs
dilibus ante fecissem. Nõnihil egisti hoc loco. nam
ihi eripuisti ornamentum orationis meæ. deride-
or si mentionem tensarum fecero, cum tu id præ-
ixeris. Sine tensis autem quid potero dicere? Hic
etiam addidisti, me idcirco mea lege ex isto am-
itu traxisse, vt miserabiliores epilogos possem eli-
ere. non vobis videor cum aliquo declamatore,
non caussa laboris, & fori disputare? Rhodi enim,
nquit, non fui: me vult fuisse. sed fui, inquit (pu-
abam in * Nicæis dicturum) bis in Bithynia. si lo-
us habet reprehensionis ansam aliquam, nescio
ur seueriorem * Nicæam putes, quam Rhodum. si

ſpectanda cauſſa eſt, & tu in Bithynia ſumma cu
dignitate fuiſti, & ego Rhodi non minore. Na
quod in eo me reprehendiſti, quod nimium mult
defenderim: vtinam & tu, qui potes, & ceteri, q
defugiunt, vellent me labore hoc leuare: ſed fit v
ſtra diligentia, qui in cauſis ponderandis omn
fere repudiatis, vt ad nos pleræque confluant, q
miſeris & laborantibus nihil negare poſſumus. A
monuiſti etiam quod in Creta fuiſſes, dictum a
quod in petitione tua dici potuiſſe: me id perdid
ſe. Vter igitur noſtrum eſt cupidior dicti? egon
qui quod dici potuit, non dixerim? an tu, qui etia
ipſe in te dixeris? te aiebas de tuis rebus geſtis nu
las literas miſiſſe, quod mihi meæ, quas ad aliquε
miſiſſem, obfuiſſent. Quas ego mihi obfuiſſe no
intelligo, reip. video prodeſſe potuiſſe. Sed ſu
hæc leuiora: illa vero grauiora, atque magna, qu
meum diſceſſum, quem ſæpe defleras, nũc quaſi r
prehendere & ſubaccuſare voluiſti. Dixiſti en
non auxilium mihi, ſed me auxilio defuiſſe. E
vero fateor, mehercule, quod viderim mihi au
lium non deeſſe, idcirco me illi auxilio peperc
ſe. Quis enim ſtatus, quod diſcrimen, quæ fuerit
rep. tempeſtas illa, quis neſcit? Tribunitius me te
ror, an conſularis furor mouit? decertare mihi ſe
io magnum fuit cum reliquis eorum, quos ego fl
rentes, atque integros ſine ferro viceram? conſ
les poſt hominum memoriam teterrimi, atque tu
piſſimi, ſicut & illa principia, & hi recentes reru
exitus declararunt, quorum alter exercitum perd
dit, alter vendidit, emptis prouincijs, a ſenatu,
repub. a bonis omnibus defecerant: qui exercitibu
qui armis, qui opibus plurimum poterãt, cum qu
ſentirent, neſciretur, furialis illa vox nefarijs ſt
pris, religioſis altaribus effeminata ſecum & illo
& conſules facere acerbiſſime perſonabat: egent
in locupletes, perditi in bonos, ſerui in dominos a
mabat

bantur. Aderat mecum ſenatus,& quidem veſte
tata, quod pro me vno poſt hominum memo-
n publico cõſilio ſuſceptum eſt. Sed recordare,
tum fuerint conſulum nomine hoſtes, qui ſoli
ac vrbe ſenatum ſenatui parere non ſiuerint,
ctoq; ſuo nõ luctum patribus conſcriptis ſed lu-
s indicia ademerint. Aderat mecum cunctus e-
ſter ordo, quem quidem in cõcionibus ſaltator
Catilinæ conſul, proſcriptionis denuntiatione
ebat,ac tota Italia conuenerat: cui quidem belli
ſtini, & vaſtitatis metus inferebatur. Hiſce ego
ilijs ſtudentibus,atque incitatis vti me, Laterẽ-
potuiſſe confiteor: ſed erat nõ iure,non legibus,
diſceptando decertandum (nam profecto,præ-
im tam bona in cauſſa, numquam, quo ceteri a-
darunt, id mihi ipſi auxilium meum defuiſſet)
is fuit,armis inquam,fuit dimicandum: quibus a
is, atque a ſeruorum ducibus cædem fieri ſena-
& bonorum,reip. exitioſum fuiſſet. Vinci autem
robos a bonis, fateor fuiſſe præclarum, ſi finem
vincendi viderem: quem profecto non vide-
.Vbi enim prȩſto fuiſſet mihi aut tam fortis cõ-
quam L. Opimius? quam C. Marius? quam L.
ccus? quibus ducibus improbos ciues reſpub.
armatis: aut, ſi minus fortes, attamen tam iu-
quam P.Mucius, qui arma quæ priuatus P. Sci-
ſumpſerat, ea Tib. Graccho interempto, iure
imo ſumpta eſſe defendit? Eſſet igitur pugnan-
cum conſulibus. nihil amplius dico, niſi illud,
oriæ noſtræ graues aduerſarios paratos, interi-
nullos vltores eſſe videbam. Hiſce ego auxilijs
tis meæ ſi idcirco defui, quia nolui dimicare,
bor id, quod vis, non mihi auxilium, ſed me
ilio defuiſſe: ſin autem, quo maiora ſtudia in
bonorum fuerunt, hoc ijs magis conſulendum
arcendum putaui: tu id in me reprehẽdis,quod
Metello laudi datum eſt, hodieque eſt, & ſem-

per erit maximæ gloriæ? quem, vt potes ex mu-
tis audire qui tum affuerunt, inuitissimis viris b-
nis, constat cessisse: nec fuisse dubium, quin co-
tētione, & armis superior posset esse. Ergo ille cu-
suum, non cum senatus factum defenderet, cu-
perseuerantiam sentētiæ suæ, non salutem reipub-
cæ retinuisset: tamen ob illam constantiam, qua
lud voluntarium vulnus accepit, iustissimos om-
Metellorum & clarissimos triumphos gloriæ lau-
superauit: quod & illos ipsos improbissimos ciu-
interfici noluit, & nequis bonus interiret in eade-
cæde, prouidit: ego tantis periculis propositis, cu-
si victus essem, interitus reip. si vicissem, infini-
dimicatio pararetur: committerem, vt idem p-
ditor reipub. nominarer, qui seruator fuissem.
Mortem me timuisse dicis: ego vero ne immorta-
tatem quidem contra rempublicam accipienda-
putarem: nedum emori cum pernicie reip. velle-
Nam qui pro rep. vitam reddiderunt (licet me d-
sipere dicatis) numquam, mehercule, eos morte-
potius, quam immortalitatem assecutos puta-
Ego vero si * tum illorum impiorum ferro, ac m-
nu concidissem: in perpetuum resp. ciuile præsidiu-
salutis suæ perdidisset. Quinetiam si me vis aliq-
morbi, aut natura ipsa consumpsisset: tamen au-
lia posteritatis essent imminuta, quod peremptu-
esset mea morte id exemplum, qualis futurus
me retinendo fuisset senatus, populusq; Roman-
An si vnquam in me vitæ cupiditas fuisset: ego me
se Decembri mei consulatus omnium paricidaru-
tela commossem? quæ, si viginti quiessem dies,
aliorum iugulum consulum recidissent. Quamo-
rem, si vitæ cupiditas contra remp. est turpis: c-
te multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cu-
pernicie ciuitatis. Nam quod te in republica lib-
rum esse gloriatus es, id ego & fateor, & lætor,
tibi etiam in hoc gratulor: quod me autem n-
ga-

ti, in eo neque te, neque quemquam diutius pa-
errare. Nam siquis idcirco aliquid de libertate
a deminutum putat, quod non ab omnibus eis-
n, a quibus antea solitus sum dissentire, dissen-
n: primum si bene de me meritis gratum me
beo, non desino incurrere in crimen hominis ni-
m memoris, nimiumque grati: sin autem sine vl-
eipublicæ detrimento respicio etiam aliquando
tem tum meam, tum meorum: certe non mo-
non sum reprehendendus: sed etiam si ruere vel-
: boni viri me, vt id ne facerem, rogarent: res
o ipsa publica si loqui posset, ageret mecum, vt
niam sibi seruissem semper, numquam mihi,
tus autem ex sese non, vt oportuisset, lætos &
res, sed magna acerbitate permistos tulissem: vt
mihi seruirem, consulerem meis: se non modo
habere a me: sed etiam vereri, ne parum mihi
eo, quod tum a me haberet, reddidisset. Quid si
m ego nihil cogito, & idem sum in rep. qui fui
per: tamen ne tu libertatem requires meam?
m tu ponis in eo, si semper cum ijs, quibuscum
uãdo contendimus, depugnemus: quod est lon-
ecus. Stare enim omnes debemus tamquam in
e aliquo reipub. Qui quoniam versetur, eam de-
re partem debemus, ad quam nos illius vtilitas,
sq; conuerterit. ego autem Cn. Pompeium, non
auctorem, ducem, defensorẽ salutis meæ (nam
priuatim fortasse officiorum memoriam & gra-
quærunt) sed dico hoc, quod ad salutem rei-
licæ pertinet, ego eum non tuear, quem omnes
ep. principem esse concedunt? ego C. Cæsaris
ibus desim, quas primũ populi Ro. nunc etiam
tus, cui me semper addixi, plurimis atque am-
imis iudicijs videam esse celebratas? Tum, her-
, me confitear non iudicium aliquod habuisse
eipublicæ vtilitate, sed hominibus amicum, aut
icum fuisse. An, cum videam nauem secundis

ventis cursum tenentem suum, si non ea eum pe
portum, quem ego aliquando probaui, sed aliu
non minus tutum, atque tranquillum: cum temp
state pugnem periculose potius, quam illi, salu
præsertim proposita, obtemperem & paream? N
que enim inconstantis puto sententiam tamqu
aliquod nauigium, atq; cursum ex reip. tempest
moderari. Ego vero hæc didici, hæc vidi, hæc sc
pta legi, hæc de sapientissimis, & clarissimis vi
& in hac rep. & in alijs ciuitatibus monumenta n
bis litteræ prodiderunt: non semper easdem s
tentias ab ijsdem, sed quascumq; reip. status, in
natio temporum, ratio concordiæ postularet, e
defendēdas. Quod ego & facio, Laterensis, & se
per faciam: libertatemque, quam in me requir
quam ego neque dimisi vmquam, neque dimitt
non in pertinacia, sed in quadam moderatione
sitam putabo. Nunc venio ad illud extremum q
dixisti, dum Plancij in me meritum verbis ex
lerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemque e
pulchro venerari pro deo. neq; enim mihi insid
rum periculum vllum, neq; mortis fuisse. cuius
temporis rationem explicabo breui, neque inuit
Nihil enim ex meis est temporibus, quod mi
peruulgatum, quodq; minus aut mea commemo
tione celebratum sit, aut hominibus auditum, a
notum. Ego enim, Laterensis, ex illo incendio le
iuris, senatus, bonorum omnium cedens, cum m
domus ardore suo deflagrationem vrbi atq; It
toti minaretur, nisi quieuissem: Siciliam petiui a
mo: quæ & ipsa erat mihi sicut domus vna, c
iuncta: & obtinebatur a C. Virgilio, quo cum
vno vel maxime cum vetusta amicitia, tum mei
tris collegia, tum respub. sociarat. Vide nunc cali
gem temporum illorum. cum ipsa pæne insula m
sese obuiam ferre vellet: prætor ille eiusdem tri
ni pleb. concionibus propter eandem reipub. ca
s

m sæpe vexatus,nihil amplius dico, nisi,me in Si-liam venire noluit. Quid dicam? C. Virgilio tali ui,& viro beneuolentiam in me,memoriam com-unium temporum,pietatem, humanitatem,fidem fuisse? nihil videlicet est eorum: sed quam tem-statem nos vobiscum non tulissemus, metuit vt m ipse non posset opibus suis sustinere. Tum cō-io repente mutato,iter a Vibone Brundisium ter-petere contendi. nam maritimos cursus præclu-bat hiemis magnitudo, cum omnia illa munici-a,quæ sunt a Vibone Brundisium, in fide mea, iu-ces, essent, iter mihi tutum multis minitantibus, gno cum suo metu præstiterunt. Brundisium ve-,vel potius ad mœnia accessi: vrbem vnam mihi nicissimam declinaui, quæ se vel potius exscindi, am e suo complexu vt eriperer, facile pateretur. hortos me M.Lenij Flacci contuli: cui cum om-metus,publicatio bonorum,exsilium,mors pro-neretur,hæc perpeti,si acciderent,maluit, quam stodiam mei capitis dimittere. Huius ego,& pa-ntis eius prudentissimi, atque optimi senis, & v-iusque filiorum manibus in naui tuta,ac fideli col-catus, eorumque preces & vota de meo reditu audiens,Dyrrachium, quod erat in fide mea, pe-re contendi.Quo cum venissem,cognoui,id quod dieram, refertam esse Græciam sceleratissimo-m hominum,ac nefariorum,quorum impium fer-m, ignesq; pestiferos meus ille consulatus e ma-bus extorserat: qui antequam de meo aduentu dire potuissent,cum tum abessent, aliquorum di-um viam in Macedoniam, ad Planciumque per-xi. Hic vero simulatque me mare transisse co-nouit, audi, atque attende, Laterensis, vt scias id ego Plancio debeam, confitearque aliquan-, quod faciam, me & grate, & pie facere, huic, æ pro salute mea fecerit, si minus profutura sint, esse certe non oportere. Nam simulac me Dyr-

rachium attigiſſe audiuit, ſtatim ad me, lictorib
dimiſſis, inſignibus abiectis, veſte mutata prof
ctus eſt. O acerbam mihi, iudices, memoriam ten
poris illius, & loci, cum hic in me incidit! compl
xus eſt, conſperſitq; lacrymis, nec loqui præ mær
re potuit. o rem cum auditu crudelem, tum viſu n
fariam! o reliquos omnes dies, noctesque eas, qu
bus iſte a me non recedens, Theſſalonicam me,
quæſtoriumq; perduxit! Hic ego nunc de præto
Macedoniæ nihil dicam amplius, niſi eum & ciue
optimum ſemper, & mihi amicum fuiſſe, ſed e
dem timuiſſe, quæ ceteros: Cn. Plancium fuiſſe
num, non qui minus timeret, ſed ſi acciderent e
quæ timerentur, mecum ea ſubire & perpeti vell
Qui cum ad me L. Tubero meus neceſſarius, q
fratri meo legatus fuiſſet, decedens ex Aſia ven
ſet, eaſque inſidias, quas mihi paratas ab exſulib
coniuratis audierat, animo amiciſſimo detuliſſet
Aſiam me ire propter eius prouinciæ metum,
necis inſidias mihi, fratriq; meo comparatas, n
eſt paſſus. Vi me, inquam, Plancius, & comple
ſuo retinuit, multoſq; menſes a capite meo non d
ceſſit, abiecta quæſtoria perſona, comitiſq; ſump
O excubias tuas, Cn. Planci, miſeras! o flebiles v
gilias! o noctes acerbas! o cuſtodiam etiam m
capitis infelicem! ſi quidem ego tibi viuus non pr
ſum, qui fortaſſe mortuus profuiſſem. Memini
nim, memini, neque vmquam obliuiſcar noctis
lius, cum tibi vigilanti, aſſidenti, mærenti vana qu
dam miſer, atque inania, falſa ſpe inductus pollic
bar: me, ſi eſſem in patriam reſtitutus, præſent
tibi gratiam relaturum: ſin autem vitam mihi ſo
ademiſſet, aut vis aliqua maior reditum perem
ſet, hos, hos (quos enim ego tum alios animo i
tuebar?) omnia tibi illorum laborum præmia p
me perſoluturos. Quid me aſpectas? quid mea pr
miſſa repetis? quid meam fidem imploras? nihil

i ego tum de meis opibus pollicebar, ſed horum
rga me beneuolentiam promittebam: hos pro me
gere, hos gemere, hos decertare pro meo capite,
l vitæ periculo velle videbam: de eorum deſide-
o, luctu, querelis quotidie aliquid tecum ſimul
udiebam: nunc timeo, ne nihil tibi præter lacry-
as queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus
urimas effudiſti. Quid enim poſſum aliud, niſi
ærere? niſi flere? niſi te cum mea ſalute com-
ecti? Salutem tibi ijdem dare poſſunt, qui mihi
ddiderunt. Huc exſurge tamen quæſo: retinebo,
complectar, nec me ſolum deprecatorem fortu-
rum tuarum, ſed comitem, ſociumq; profitebor:
que (vt ſpero) nemo erit tam crudeli animo, tam-
e inhumano, nec tam immemor meorum non di-
m in bonos meritorum, ſed bonorum in me, qui
me mei ſeruatorem capitis diuellat ac diſtrahat.
on ego meis ornatū beneficijs a vobis deprecor,
dices, ſed cuſtodem ſalutis meæ: non opibus cō-
ndo, non auctoritate, non gratia, ſed precibus, ſed
crymis, ſed miſericordia: mecumq; vos ſimul mi-
rimus, & optimus obteſtatur parens, & pro vno
io duo patres deprecamur. Nolite, iudices, per
s, per fortunas veſtras, per liberos, inimicis meis,
s præſertim quos ego pro veſtra ſalute ſuſcepi,
re lætitiam, gloriantibus vos iam oblitos mei, ſa-
tiſque eius, a quo mea ſalus conſeruata eſt, ho-
s exſtitiſſe: nolite animum meum debilitare
m luctu, tum etiam metu commutatæ veſtræ vo-
ntatis erga me: ſinite me, quod vobis fretus huic
pe promiſi, id a vobis ei perſoluere. Teque C.
aui, oro, & obteſtor, qui meorum conſiliorum in
nſulatu ſocius, periculorum particeps, rerum
as geſſi adiutor fuiſti, meque non modo ſaluum
mper, ſed etiam ornatum, florentemque eſſe vo-
iſti, vt mihi per hos conſerues eum, per quem
e tibi & his conſeruatum vides. Plura ne di-

cam, tuæ me etiam lacrymæ impediunt, veſtræqu[e] iudices, non ſolum meæ: quibus ego magno in me[-]tu meo ſubito inducor in ſpem vos eoſdem in hoc conſeruando futuros, qui fueritis in me: quoniam iſtis veſtris lacrymis de illis recordor, quas pro me ſæpe & multum profudiſtis.

***

FINIS.

IN ORATIONEM
PRO LEGE MANILIA.

PAG. 14. LIN. 2. Frustra requiretis. In nonnullis lib. manuscriptis, & impressis vox, frustra, abest. itaque Hotomanus illam tollendam censet, non inueniri in suis testatus. Sed quid si in alijs æque probatis exemplaribus sic scriptum inuenitur, & quo minus ita legendum videatur ratio non repugnat.

4. Imperatoribus reip. Alij, moderatoribus, legunt. Nos, & si minus vsitatam dicendi rationem, retinendam quidem censuimus, sed vt tamen ijsdem notis, ex quibus præpostere collocatis, reipub. hactenus excusum est, P.R. hoc est, populi Romani, legis. Siue autem quis, reipubli. siue, populi Romani, putet legi oportere, Imperatores reipubl. intelligo, qui remp. in prouincijs cum imperio administrarēt. Nam si, vt videtur, liceat cuiuis verba addendo, tollendo, immutando veterum scripta perturbare, breui futurum est, vt non eorum scripta, sed nostræ diuinationes & somnia legantur. Itaque in eo probanda mihi maxime videtur eorum religio, & pudor, quorum etiam si sunt doctissimæ coniecturæ, non illi tamen continuo vulgatam lectionem aut tollunt, aut immutant, sed ita quæ sua sententia sit, declarant, vt locum suæ industriæ significandæ alijs relinquant.

16. 14. Mittimus, alijs magis probatur: nos misimus, vt hactenus excusum est, edendum curauimus. Nam Lucullus, in quem hæc dici videntur, iam erat in prouinciam missus, vt nihil sit quo quisquam of-

fendatur in verbo,quod mox sequitur, defendant.

23. Cum Antiocho, cum Philippo. Postrem duo verba Hotomanus ex vetere codice addit, qu in alijs impressis absunt.

17. 16. In salinis, legitur in alijs vulgatis o nibus.Hotomanus aut,in salictis,aut,in saltibus p tat legendum. Mihi quidem vix verisimile videt in tota Asia vnde populus Ro. vectigal exigeret, linas nullas exstitisse.

18. 9. Id quidem certe, Manut.edidit. Alij, certe.quomodo etiam ipsi edidimus.

36. Obsessam ab ipso rege: & paullo post, p riculis liberatam. Nos nihil mutandum duxim Ratio enim,non auctoritas solum vulgatam lecti nem tuetur.

21. 7. Quod contingant,alij habent, sed ma

22. 6. Seruile,nauale, varia, Manutius edid fine hac dictione, bellũ, quæ importuna vox pe naciter in alijs libr. hæsit. quorsum enim illa, q mox sequuntur,varia & diuersa genera bellorum

24. 2. Tantam ne legendum, non, Tanta ne, ad vocem illam,lucem,referatur: quomodo Ma tius edidit.

26.7. Inuentũ,alij legunt.Tu,vt ipsi edidim Initum,legas,& rationi,& Manutio assensus.

28. 29. Hominem, alij,æque præclare.

35. 12. Coram Q.Catulo,& Q.Hortensio.

31. Populum Roman. Hotomanus legendũ cuit,cum antea procliui errato, cum vna, aut alt littera significarentur hæ duæ voces,populus R editum esset.

IN ORATIONEM PRO A. CL entio Habito.

37. 2. Auito,Lamb.edidit Cuiacij I. c. clari mi emendatione probata, qui ita inueniri script

alijs manuſcri.exemplaribus affirmat.

39. 1. Falſitas,vocem ſuſtulimus, pro ea,quod ictorius docet,veritas,ſubſtituta. Ita autẽ legi ait antiquo exemplari, quo optimo ſe vſum his oraonibus emendandis teſtatur. Ita certe legendum tio euincit,vt ſit quod contrario reſpondeat.

41. 36. Coniuncta,alij,non,conuicta.

37. Nominis cauſſa lego, vt hactenus editum ſt,non in omni cauſſa. ita enim paullo poſt,Neque nquam illa ita de ſuo ſcelere, & immanitate audi-t,vt naturæ nomen amittat.

45. 16. H.S. ccccIↄↄↄↄ millia.

46. 34. Si nubat, difficile dictu eſt, ſine interogandi nota,alij legunt.

47. 2. Non deniq; illam Opianici domũ, proata P.Victorij coniectura, excudendũ curauimus. n vulgatis alijs, Non deniq; illam Opianici dexteam,legitur.locum autem Victorius ſe reſtituiſſe ait x peruetuſto codice, quem emendatiſſimum Flontiæ in D.Marci bibliotheca aſſeruari affirmat.

11. Arceſſit,quemadmodum fere ſemper in onibus lib.manuſcr.legitur,vbi huius verbi ſit vſus.

50. 21.Cum recens fuit,alij malunt.

55. 7. Ne multa. Diogenes emitur. Alij, Ne ultis,in his noſter.

8. Verbum,comparatur, aut plane tollendum, uod Manut.facit,aut pro eo,comparatum,legẽdũ.

57. 24. P.Quinctillius Varus. Male alij, P. Quinctius.Varus enim erat familiæ Quinctilliæ conomen: quod nemo fere non nouit.

59. 7. Hoc cauſſę eſt,in alijs legitur,ęque bene.

23. Sed præuaricari accuſationi videbatur.Acuſatori quidem Budæus legit, quomodo excudi urauimus.

63. 5. Profecerat,alij legunt,non male: ego a ulgatis libris non diſcedo.

64. 17.Et cũ domi ſuę miſerrimus,& inaniſſimus.

Ita legitur in alijs vulgatis omnibus. P. Victorius ai in codice vetustissimo, & litteris Langobardis exa rato aliter legi, Et cum domi suæ miserrimis in lo cis, & inanissimis: quam lectionem veluti multo e legantiorem probat. Nobis vulgatam cur mutare mus ratio nulla est visa: etiam si plurimum, vt æqu est, Victorio tribuimus, doctissimo homini, & præ clarissime de litteris merito.

70. 28. Conciliationis gratia, alij haud malo sẽ su legunt.

72. 21. Putato fuisse, in alijs habetur: in nostro pútatote, vt ad iudices referendum hoc sit.

75. 36. H.S.D.C. millibus, alij.

26 Reperiatur, in alijs impressis legitur, & no ita multo post Ablata sit.

77. 7. Inuidiosissimum, paucos dies, alij.

19. Pecuniam, quam captam nusquam Stalenu eadem lege dixit. Alij ex coniectura ita locum re stituere conantur: Pecuniam, quam Stalenus, q caussam nusquam eadem lege dixit.

81. 9. Nego aliquid fuisse in Fidiculanij caussa quomodo videtur legendum, nonnulli ediderunt.

82. 25. Officij, alijs magis probatur, sed, officij videtur legi oportere.

84. 27. Quid agatis, videte, alio verborũ ordin alij.

30. Ciuibus, alij putant legendum, quorum sen tentiæ subscribo.

86. 22. At illud, quod afferunt nihil est, aliqui esse, quod de his habuerint compertum: de ceter nihil comperisse.

87. 4. Acceperint: nõ animaduertes in omnes, se carpes, vt voles, & paucos ad ignominiam sortiere

29. Illud erat, multitudinem illicitum est con tradicere, nemo, &c. hæc vulgata lectio, haud dubi corrupta. Lambinus ita legit: Illud erat, multitudin non licitum est contradicere: quæ mihi lectio hau

sane

ne, vt verum fatear, vſquequaque probatur.
90. 20. Caſſius? in quos tum cõſules deſignatos
ud idem ſenatus decreuerat, non tulerũt, alij. quæ
anca oratio videtur.
93. 25. Pudentis, vulgati omnes habent: equi-
m, prudentis hoc loco malim.
95. 3. Lege regi, alij æque præclaro ſenſu. legi-
s enim iudicia adminiſtrantur, & reguntur.
96. 2. Si itẽ de coitione, alij ediderunt, nõ male.
96. 30. Recuſauit, alij multo melius.
32. Vti oportere, alij ſine nota negandi.
36. Conuerte nunc ad equeſtrem ordinem, at-
ue in ceteros ordines eaſdem vitæ condiciones:
on perferent. Ita quidam hic legunt: nos alia vſi in-
rpunctione verborum, ita excudendũ curauimus.
onfer te nunc ad equeſtrem ordinem, atq; in cete-
os ordines, eaſdem vitæ condiciones non perferẽt.
97. 7. Hãc ipſam legem. forte, quã ipſam legẽ.
17. Queſtus in veteres iudices. nõnulli cenſent
æc verba tollenda. Nos maluimus quantumuis in-
pta & corrupta relinquere, quam illa videri teme-
e induxiſſe. Nam corrupta emendari poſſunt, ſub-
ta non poſſunt.
111. 20. Meminiſſe ſe hominẽ. Tres has dictio-
es, cum ſint ſuperuacaneæ, nec reperiãtur in libris
ntiquis inducendas curauit Lamb.
102. 13. Coponẽ, vetuſtiora exemplaria habẽt,
x antiqua conſuetudine Latini ſermonis. Alij, cau-
onem, legunt.
35. At heres eſt Cluentius, Lamb. legit, vt hæc
erba aduerſarij ſint, hac cõiectura probare crimen
biectum conantis. Haud heres eſt Cluentius, vul-
ati alij libri habent, quæ Ciceronis ſunt verba, cri-
inationem aduerſarij refellentis.
104. 26. Nemo audire, nemo alloqui, veteres
õnulli libri habent: tu, Nemo adire, nemo alloqui,
egas. quo modo excudendum curauimus.

107. 5. Aduersari aduocati,& iam vix ferre po se.Ita quidam docti homines legũt:Aduersari, M nut. edidit, quem sumus secuti. Vtra melior lecti iudicet lector eruditus.

108. 20. Nam quid quisquã. Quid si, Num qu quisquam, legatur?

110. 32. Reseruare, in quibusdã impressis leg tur, sed haud dubie corrupte.

111. 23. Illud scelus, æque præclare, alij.

37. Donis,muneribus, nõn,donis muliebrib legendum docet P.Victorius ex vetusto illo suo co dice litteris Langobardis exarato.

112. 1. Itaq; apud ceteros, Manut.& alij. Ita quod apud ceteros, Lambinus edidit.

3. Discidia lege, a verbo, discindo. Vide qu annotauimus in oratione pro domo.

114. 27. Pecuniarias res, male in nonnullis im pressis hactenus lectum est: tu pecuarias lege,qu modo edidimus.

116. 12. Profectum,quidam habent: quæ nob lectio magnopere probatur.

IN PRIMAM ORATIONEM de lege Agraria in senatu.

118. 23. Quo affectarit iter,Manut. iampride hic docuit legendum: quam quidem lectionem fa cile viris doctis probat, in his Sigonio.Mirifica san coniectura ex duabus vocibus corruptis, quoad, & faceret, quo affectarit, efficit.

31. Opimum, & fructuosissimum in nonnull legitur,maxime aptum huic loco epitheton.

120. 24. Quare his agris gratis parceret,edid Lamb. in alijs vulgatis duæ voces priores, Quar his,non exstant: deesse certe,vt fatear,videntur.

121. 17. Omnibus rationibus & modis, Lamb legit.

122. 5. Quo

122. 5. Quot? quorum hominum? Bernardinus uredanus, ex Sigonij sententia, quem in Commentarijs quos edidit in orationes de lege Agraria axime auctorem habet.
125. 12. Populi Romani, cum male antea in cusis omnibus legeretur, P.C. Lauredanus edidit.

IN SECVNDAM ORATIONEM de lege Agraria ad populum.

127. 29. Vindicem Laured. non, indicem, loco iceronis adductus e lib. 3. de legibus, Habebat sa populus tabellam, quasi vindicem libertatis, &c. uomodo excudi curauimus.
128. 10. Cum errato, alij legunt.
131. 1. Ceteri. Nam iam designatus, Lamb.
19. Asseueratione, alij, non ratione, magis vsito Ciceroni genere dicendi.
133. 3. Item, inquit, eodemque modo capite ltero. Nos Lauredano assensi verba illa, eodemq; nodo, tollenda, tanquam aduentitia curauimus.
19. Populo ad partes daret, Laured.
27 Poterat, potestue, Muretus.
37 Volet eos renuntiare, ex emendatione Laured. edidimus. male autem, denuntiare, pro, renuntiare, vnius litteræ immutatione legebatur.
135. 1. Proscriptione legis, alij ediderunt.
136. 29. Non tenetis, alij habent, itaq; est legendum.
12. Si hoc ferri potest, Lauredanus, meliore ensu, vt nemo non videt.
16. Cum quarto permittas, in alijs legitur: quæ ermana lectio videtur.
137. 29. Lege curiata. Ita vulgo recepta lectio. Legi curiatæ recte Laured. conijcit legendum.
138. 9. Iubet coloniarum deducendarum caussa decemuiros, &c. sine voce auspicij. Ita legēdum vi-

detur Lamb. Vocem, auſpicij Lauredanus retin quomodo & ipſi edidimus, haud ita facile patien cuiuſquam auctoritate nos a vulgata lectione a duci.

28. Inſignia habetis, manuſcripti nonnulli lil habent. Manut. tertia orationum editione mul ceteris accuratiore, Inſignia videtis, excudendu curauit.

35. Regū eſſe, Laured. quæ lectio in manuſcr ptis libris habetur. Ita autem videtur legendum, ſit quod reſpondeat, voci huic, priuatorum.

139. 12. Regnorum vendendorum, Ioachim Camerarius legit vir doctiſſimus duarum litterarui leui immutatione: cui aſſentior, atque adeo etiam me non fugiat hanc lectionem minime Lauredar probari. Neque vero ſi ita legas, vt cenſuit Cam rar. quidquam impedimento eſt, quo minus ampl ficationis gradus exſtet: in eo quidem præſtabi quod inuidia eſt maior in verbo, vendēdorum, cu eo auaritia decemuirum, & ſordes notentur, qua in, dandorum, quod potentiæ oſtentationem & im perij modo habere videtur.

140. 3. Partim periculi perfugia, partim vrbi ornamenta. Ita Lambinus edidit. tria poſtrema ve ba in vulgatis omnibus abſunt quos viderim. vtru ex manuſcripto exemplari, an ex coniectura illa ad iecerit non ait. Pet. Ramus exemplo lectione vulgatam tuetur ex Cic. in Læl. Nihil eſt quod per ſequantur ſuis argutijs, partim fugiendas eſſe ni mias amicitias, &c. quo in loco, niſi corruptus ſit id quod facile fieri potuit, Cicero ſemel hac voc eſt vſus. Equidem accedo in Lauredani ſententiam qui pro, partim, legendum, paſſim, exiſtimat, hau dubie meliore ſenſu, magis certe ex Latini ſermo nis conſuetudine.

9. Iactum vulgati habent: alij, factum, quos ſe cuti ſumus. Nam gradum facere latine dici nem

non

n nouit, iacere gradum non memini me vsquam
gisse neque apud Ciceronem, neque apud alios.
41. 34. Nostrum recuperaret, alij habent: no-
is, ipsi edidimus, a lectione vulgata non discedē-
s, æque præclaro sensu.
42. 24. Directo, & palam, vt censent docti ho-
ines, legendum. Quid autem hoc sit, Cicero mox
plicat, cum addit, Qui per rectum cursum regnum
nere non potuerunt. quod Laured. vidit. qui ta-
en recte putat, decreto posse legi, vt senatus con-
ltum significet, cuius supra mentionem fecit.
29. An quietis nobis, Laured. parua accessione
terarum in principio.
30. Vestris mentibus animisque, Laured.
43. 9. At quanta calamitas, Laured.
14. Omnia? labori, & quæstui. Ita nonnullis
gi placet: quos non sequor.
26. Refici potest, alij malunt.
31. Vt in suis rebus. Ante hæc verba Manut. ter-
editione, quæ alijs præstat, AVCTIO ex libr.
anuscr. addidit.
44. 15. Absente per vos.
29. Fidem auctioni, alij habent: Idem auctio-
, alij.
45. 24. S. D. POMPEIO. Nos Manutium se-
ti C N. prænomen addidimus, non recte quidem
esse arbitrati in alijs impressis, cum P. RVLLVS
ænomine adiecto scriptum sit.
47. 5. Sane vehementer, non, sæpe, Laured. re-
e legendum putat.
10. Ex hac voce amicissimis, idem putat, anti-
uissimis, legi debere, & vero ita legendum. quor-
m enim hic, amicissimis?
13. Ceteros etiā si priuati sint. Parum vsitatum
oquendi genus Ciceroni.
15. Fateatur, patiendi significatione fere omnes
ulgati habent. Alijs, Feratur, magis placet: quam-

quam desinēte periodo in versum. Ramus ita leg
Quem qui possident publ.esse fateantur.

148. 6. Horum erit solorum iudicium,quæ
ctio haud magnopere probatur,alij habent.Alij
cus, horum erit nullum iudicium.

33 Hos decemuiros portitores.

149. 2. Pompeius autem cum hoc animo
Laured. legit, Nos sine particula, cum, cum re
legi posse arbitrati, a vulg. non discedimus.

150. 36. Quidnam agri? Agri vero, inquit,
quæ sequuntur.

151. 11. Inibitur, Manut. secuti edidimus,n
Inietur,quod verbum minime latinum. Inuenietu
alij, non mala coniectura legunt.

37. Oneribus grauibus, sua lege.

152. 36. Etenim referre in ærarium, Laure
ex manuscripto libro.

153. 12. Est & qui plane recuset, Lamb. leg
pronomine, qui, modo adiecto, & ex duabus vo
bus corruptis, rectius, &, vno verbo,recuset, ma
me huic loco opportuno effecto.

23 Quot colonias, Laureda.vna tantum litte
addita.

154. 16. Quingenos, in alijs legitur,non qui
gentos.

155. 7. Varie hæc vox, Romilia scribitur
veterum monumentis. in alijs enim Romil. in ali
Romul. legitur.

14 In singulos iugera dena describat, a Sub
rana vsque ad Arniensem.Ita legendum Manut.d
cet cum ex antiquis lapidibus,tum ex manuscript
exemp.quomodo & ipsi edidimus.

37. Nec cælo, nec loco, alij.

156. 2. Quod ei quod & tenebant. Nos,Qu
ei tenebant, edidimus, Laureda. assensi.

156. 21. Armis partas, alij.

24 A maioribus nostris,Laured.ego æque pr
cla

re legi posse, vestris, censeo. vide quæ paullo in-
ad similem locum annotauimus, Quo in oppido
iores vestri nullam omnino remp. esse voluerunt.

25 Vt priuatos agros, expuncta copula, &, quæ
le hæserat in vulgatis, idem legit.

34 Atqui idē populus Romanus, Lauredanus,
j fere excusi omnes, At quidem habent.

157. 2. M. Aquillius, hoc est, Manius Aquil-
s, est ex historia reponendum. Non enim M. At-
us, quod nomen diu pertinaciter in vulgatis hæ-
, sed M. Aquillius frumentum mutuum Siciliæ ci-
atibus dedit, bello fugitiuorum: quo ex senten-
confecto, ouans vrbem est inuectus.

32 Nihil perueniat, alij legunt, & recte illi qui-
m.

37 A Stellati, scilicet multitudo. Ita lgendum
uredanus censet. mendi autē origo, inquit, quod
iptum erat, Stellati Sci, vnde factum est ab impe-
o librario Stellatis, est. Hæc ille. locus certe, vt
nc legitur in vulgatis, fœde corruptus ac mutila-
s videtur.

158. 10. Pro exsilium Laured. Vexillum legit,
od quidem prelatum deducendi in coloniam ci-
s sequebantur præeunte coloniæ duce. Ita autem
gendum docet, Ciceronis loco Philippica 2. Tu
tem, ait, insolentia elatus, omni auspiciorum iure
bato, Casilinum coloniam deduxisti: quo erat
ucis annis ante deducta, vt vexillum videres, & a-
rum circunduceres. Exsiliū alijs magis probatur,
cum, Liuij auctoritate tuentibus ex lib. 4. apud
em ita Canuleius ad populum verba facit, An
e vlla maior, aut insignior contumelia potest,
am partem ciuitatis velut contaminatam indi-
am connubio haberi quid? est aliud, quam ex-
ium intra eadem mœnia, quam relegationem
ti? Equidem, etiam sine hoc Liuij loco, qui
am sit aptus huic probādo alij viderint, præclare

lectionem vulgatam defendi posse censeo. Quis nim non videt, improborum ciuium manum a d cemuiris Capuam deducendam, quasi inuaden eius vrbis caussa, tamquam colluuionem quanda & fæcem vrbis, exsilium nominari. Ac non male h Exsilium legi, Ciceronis alio loco ostenditur ex ratione pro Cæcina. Nam cum, inquit, ex nos iure duarum ciuitatum nemo esse possit, tum am titur hæc ciuitas denique, cum is qui profugit re ptus est in exsilium, hoc est in aliam ciuitatem. quibus Ciceronis verbis facile constat vulgo re ptam lectionem, veram germanamque esse.

11. Capuam, lego ex Latini sermonis cõsue dine, & Ciceronis sententia, quæ minime obsc est, si ita legatur.

15. Pro, vestri, Lauredanus, nostri legit. M quidem, cum apud populum verba faciat, perbe Cicero vti hac dictione, vestri, videtur. Ha enim nescio quid lenocinij ad multitudinis anim sibi conciliandos, ex hoc verbo suas vires ag scentis.

22. Aut hoc loco voce, ita, oratio redund aut, quod Lauredanus vidit, Italiæ legendum. F ri autem potest, siue id casu, vt fit, siue consulto brarius fecerit, cum pro Italiæ nota voce, prio bus modo litteris, Ita sibi scribendum censeret, manca ea dictio semel descripta, exceptaque de ceps ab alijs sit: quod postea occasionem errati p buerit.

34. Senatum, tãquam otiosam vocem quid delendam censent: quasi non sit Ciceroni vsitatu idem ornandi, amplificandiq; caussa varie repete

159. 3. Comportandis, alij malunt, verbum m gis huic loco aptum.

16. Bruti. Lauredanus existimat male hic prænomen desiderari, cum mox inferatur, P. R nomen prænomine adiecto.

17. Videmus, quæ vulgata lectio est, edidimus; tque adeo etiamsi, vidimus; magis Lauredano robatur: cum præsentis Rulli cupiditatem Cicero nsectetur.

29. Hic manifestum erratum Lauredanus sustu-it, ex Romana historia, rationem temporum secu-us. antea enim, Q. Fabium, Q. Fuluium, qui bien-io antea COSS. fuerant, male in impressis legeba-ur.

32. Cogitatum, Lauredanus. Nos vulgatam le-tionem retinuimus.

35. Carthaginiense tertium, distinguendi caussa aur. legendum arbitratur. quod minime tamen di-u necessarium erat. Quis enim tum de populo a-eo imperitus rerum Romanarum erat, vt non in-elligeret, hæc de primo, aut secundo Punico bello inime dici posse?

160. 27. Leocreanti. Laured. Tarenti ex conie-ura, quam ex historia tuetur. Locris, Antij, alij e-endant. Nos amplius pronuntiandum duximus.

161. 13. Vegrandi macie, aut, in grandi macie, onnulli legendum existimant. Equidem suspicor, idelicet, legi oportere optimo sensu. Contracta utem hæc vox in vnam, aut alteram litteram, vide-r occasionem errori præbuisse. Interdum enim ttera priore V. puncto adiecto, interdum adiun-a ad priorem, littera, c, aut ita tribus litteris, cz, hanc vocem imperiti librarij notabant. Ef-rri autem consueuisse, contemptionis, ludibrij-ue caussa, multa veterum exempla docent: in his iceronis. Vegrandi voce adeo abstrusa Cicero-em vsum, cum ad populum concionaretur, quid-uid alij secus statuant, minime mihi probabile vi-etur.

28. Ex ipsa natura nobis, ac vitæ consuetudine. a partim ex ingenio, partim ex veterum exem-larium fide legendum Laureda. ostendit: in quibus

ita ſcriptum ſe inueniſſe ait, vna modo dictio[illegible] præpoſtere ſcripta, bonis, ex qua, nobis, iiſdem li[illegible]teris ſuo loco reſtitutis, efficit.

161. 30. Cum numerum colonorum. Haud du[illegible]bie corrupta vulgata lectio. Lauredanus I ɔ ɔ, ho[illegible] eſt, quinque millia emendat. Nam & in ſuis manu[illegible]ſcriptis libris, Cum Mo colonorum legi ait, & i[illegible] Egnatij libro, Cum modo, vt ex ratione, & cert[illegible] numero eorum ciuium, quos erant decemuiri Ca[illegible]puam deducturi, & ex litterarum affinitate, quæ in[illegible]ter deprauatas voces atque integras eſt, belle con[illegible]ijciat ita eſſe legendum.

14. Contendent, alij & hoc loco legunt, & pau[illegible]lo infra, Oppidorum autem finitimorum illam co[illegible]piam cum hac per riſum, & per iocum contenden[illegible] ſed æque male, vt nemo non videt: niſi quis ſecund[illegible] loco, verbum contendent, pro, in contentione[illegible] vocabunt, ſumptum putet: cuius notionis exemp[illegible] non deſunt. ſed durius verbum vſurpatum hic fu[illegible]rit. Nam duæ voces, cum hac, aut verbum aliud, p[illegible]ta, conferendo, comparandoue poſtulare vide[illegible]tur; aut loco huius particulæ, cum, præ, reponen[illegible]dum; vt ita legas, præ hac per riſum ac per iocu[illegible] contemnent. quomodo paullo ante Romam, p[illegible] ſua Capua planiſſimo in loco explicata, ac præ ill[illegible] ſemitis irridebunt atque contemnent.

22. Non comparabunt, cum negandi nota l[illegible]gendum Lauredanus recte arbitratur: vt ſit ſenſus, hau[illegible] ſatis digna oppida eſſe ducent, quæ cum adeo n[illegible]bili vrbe comparentur. Quomodo autem illi effer[illegible] animis, atq; inflari dicantur, ſi paſſuri ſint cum C[illegible]pua vrbe tanta ignobilia oppida, vt ipſi exiſtim[illegible]bant, conferri?

163. 3. Auctoribus, Lauredanus legit, huius lectio[illegible]nis veſtigijs in antiquis libris manentibus, in qu[illegible]bus, Auctionibus, ſcriptum inuenitur. Videntur a[illegible]tem hoc loco Lucullus & Craſſus deſignari, [illegible]

qu

norum sententia Rullus statuerat eam sibi actionem suscipiendam. Idem pro expleretis, mox, expilaretis, vt alibi Cicero, Compilare prouincias dixit: & paullo post, pro opponere vis, opponeretis legit: quomodo alij etiam ante illum legendum censuerunt.

21. Vt ipsum Cn. Pompeium. Hæc verba vsque ad illa, quæ paullo post inferuntur, ereptum, & oppressum, Manut. putat delenda.

26. Exstitit frigidius verbum hoc loco recte Lauredano videtur. pro eo alij, Euasit legunt, est, alij.

6. Nihil vi, ac manu, Laureda. ex ingenio emēdat. Exstare quidem ait huius lectionis vestigia in codice Egnatiano, in quo, Velata manu legitur.

164. 12. Quamquam ego sum is. Hæc verba varie in primis in vetustis exemplaribus leguntur; in quibus omnibus tamen duæ voces, eam possim, æque absunt. Laure. ita habet, Quam ego spero ab istorum scelere, insidijsq; defendere. Tum alter eiusdem manuscriptus, Quam ego ab istorū scelere, immisq; insidijs defendere. Alij, in his Egnatij liber, Quamquā ego sum is, ab istorum scelere insidijsque defendere. Qua ex varietate tanta viderint docti, quæ emendandi huius loci ratio iniri possit: ipse non video. Nam Lauredani mihi emendatio non probatur. Is enim ita hunc locum restitui posse existimat, Quam ego is sum, qui ab istorum scelere, insidijsque defendero.

16. Ego is cōsul, qui cōcionē metuā? Hæc verba, & quæ deinceps sequūtur, tamquā aduētitia & minime Cicerone digna Manutius tollenda censet.

21. Non horrui in hunc locum progredi posse. Non redolēt hæc verba Ciceronis in dicendo elegantiam: vt merito vir doctissimus P. Manutius, & magna cum laude in Ciceronis scriptis versatus, illa suspecta habeat.

165. 15. Et præcaui, alij legunt; haud dubi meliore sensu.

16. Quid turbulenti. Tu cum Lauredano, n quid turbulenti, legas, non auctoritati magis quam rationi assensus; quæ ne, particulam negand non postulare modo, sed extorquere videtur.

20. Populo Romano. Conuersio litterarum ordine. R. P. hoc est reipub. legendum est, vt rect Laureda. admonet. quid enim absurdius, quam po pulum Rom. rogare, vt se populo Rom. æquum præbeat?

IN TERTIAM ORATIO-
nem de lege Agraria.

167. 33. Nam Valeria lege, Cornelijsque leg bus eripitur cum datur. hæc vulgata lectio, qua Lauredi. sequitur. Alij sic legunt, Eripitur, cui d tur, male: Alij contrario verborum ordine, Cum e ripitur, datur: quæ lectio est minime reijciend certe lectionem vulgatam Ciceronis verba tue tur, quæ mox inferuntur, Sed tamen habet in ill legibus spem nonnullam ille, cui ademptus est: al quem scrupulum cui datus est.

168. 29. Alii sine interrogandi nota efferendu putant, vt videantur dicta in persona Rulli respo dentis, sensu æque præclaro.

170. 11. Criminatur, alij legunt. Criminor p tiendi significatione magis alijs probatur. Mi videtur verborum ordo, & sententiæ vis postular vt criminatur, potius legatur.

16. Optimos, forte legendum; optimos tam plures habent.

17. Oculos continuando; tu, oculis con legas. quid enim sibi vult, oculos continua re?

IN ORATIONEM PRO
C. Rabirio.

175. 26. Namque hæc tua ſunt, hæc te homi-
em clementem, popularemque delectant. Ita ali-
s legendum videtur; mihi quidem venuſte atque
ereleganter, ſunt, priore loco, poſſe deſide-
ari.

176. 16. Quantum interuallum tandem. Vide
uæ ad hunc locum annotauit Pet. Victorius libr.
4. Variar. lectionum. Simile huic illud in Rullum,
idete quantum interuallum ſit interiectum inter
aiorum noſtrorum conſilia, & inter iſtorum ho-
inum dementiam.

36. Et obnuptio capitis, Muretus. Ego a vul-
ata lectione non recedo.

177. 3. Condictio, alijs videtur legendum.

179. 12. Haſtili nixus. Credit Victorius hoc lo-
o a Cicerone expreſſam Homeri ὑποτύπωσιν,
ōge elegantiſſimam ex iliados T. τὼ δὲ δύω σκά-
οντε βάτην ἄρεως θεράποντε, Τυδείδης τε μενε-
τόλεμος, καὶ δῖος ὀδυσσεύς, Ἔγχει ἐρειδομένω.
τι γὰρ ἔχον ἕλκεα λυγρά. Quod tamen, etiamſi
octiſſimi hominis coniecturam maxime laudo, ca-
u accidere potuit. Quoties autem nobis ſcribenti-
us de ijſdem rebus non ſolum eædem ſententiæ ex
ocis communibus occurrunt, ſed quibus etiam il-
as ornemus verba eadem, & dicendi formæ? Perſi-
ile autem factum: vtrinque multitudo ad concio-
em aduocata, duo auctoritate principes, ijdem
atu grandes, pedibus capti, haſtili nixus Scæuula,
uo Græci ἔγχει ἐρειδομένω. vt conſulto a Cice-
one factum eſſe videatur, quod caſu potuerit con-
ingere.

180. 11. Inquam, equidem malim; atq; adeo eti-
mſi, vmquam, retineo. haberet enim vim ad au-
endam rem maiorem.

IN ORAT. PRIMAM IN *Catilinam in senatu.*

184. 6. Concursus, legi ait Muretus in duobu vetustis libris manuscr. sed cum Quinctiliano, con sensus legendum. quod ille facit.

185. 13. L. Saturnini tribuni plebis, & C. Ser uilij prætoris populi Rom. mortem, eorum digni tas remorata est. Secus Muretus, parum discedens a lectione vulgata, ex optimi exemplaris auctorita te Dominici Grimani Cardinalis, in quo ita scrip tum se inuenisse testatur, Num vnum diem poste L. Saturninum tribunum pleb. & C.Seruilium præ torem reipub.pœna remorata est? vnam autem vo cem leuiter mutat, reipub.& pro ea, populi Rom legit. Nihil autem facilius librario quam in duabu his vocibus labi; cum ijsdem litteris, P. R. populu Romanus, & R. P. conuerso ordine litterarum re spublica notaretur.

17. At vero nos, Muretus, ex eodem Dominic Grimani exemplari.

18. Eiusmodi, alij legunt; alij, eiusdem modi.

18. Verum inclusum, libri veteres.

19. Gladium, non haberi Muret. in suis lib. ma nuscr. affirmat. itaque tanquam aduentitiam vo cem delendam censet. Nobis retinenda videtur nam & durior translatio est, s. c. reconditum in va gina; & verbum, interfectum, Gladium, vocem po stulat. Leuior autem παραμυθία est in ea voce tā quam, nisi eius rei vox addatur, cuius s. c. simile in ducitur.

21. Statim, Alij.

21. Conuenit, Muretus contendit barbarum verbum hoc loco esse: cum tamen exempla non de sint, quibus ostendi possit, Latine, & pereleganter in ea notione vsurpari, quam improbat. Plautu Rudent. Aequum hasce petere intelligo. decet ab

te impetrari, Ignoscere his te conuenit. Eodem modo Brutus in epist. ad Cicer. Cum, decet, conuenit, venuste coniunxit. Neque enim decet, aut conuenit nobis vlli periculo submittere animum. Ita & locus ille ex Heauton timorumeno, eodem spectat, Non conuenit, qui illum ad laborem impulerim, Nunc me ipsum fugere. Quidquid enim huiusmodi est, vt cum honesto, & recto comparatum, aut cum his, quæ recto, & honesto contraria sunt, non repugnat; id non video cur non recte conuenire, hoc est decere dicatur. Sic & illud in Eunucho, haud conuenit Vna ire cum amica imperatorem in via. quod tamen cuiusmodi sit docti viderint. Ex libro autem manuscr. in quo scriptum inueniri ait, voce diuisa, cum venit, ita suspicatur legendum, Cum velit, viuis: & viuis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam: quæ perbella coniectura videtur, atque illius ingenio & eruditione digna.

29. Videmus, habent vulgati. Videtis, æque præclare, manuscr.

33. Dicant, alij. lib. veteres, dicat: vt ex Quinctiliano legendum videtur.

186. 13. Quæ iam mecum, alij; quod magis placet. præ se enim fert παρασκευὴν quandam ad ea quæ mox est explicaturus.

35. Non modo, non audiam, sed etiam videam. Non me fugit, & hoc loco Muretum, & Manut. ante illum, in alijs eiusdem modi existimare, non, secundo loco desiderari recte posse. Quod cum exemplis probare conentur, nihil aliud agunt, nisi vt eodem errata plura librariorũ aggerãt. quod a me dictum absq; hominũ doctissimorũ contumelia velim. nã & a me stat ratio, & errati occasio satis patet. nihil autẽ probabilius, quã imperitos homines, cum iterum negandi nota illis describenda esset, tamquam ea oratio redundaret, præterijsse.

Itaque & hoc loco, & alijs multis præterea, apponendam notam negandi, ratione id extorquente existimo; sed ita tamen, vt nihil mutem: sententia modo mea indicata, iudicio doctorum hominum sim contentus futurus.

187. 6. Si negabis, veteres libri: & non multo post, vna fuerunt.

11. Nostrum, alij. vestrum, alij habent.

188. 6. Salus summa. Sunt qui putent harum alteram vocem tollendam: vtram quis tollat ad rem non pertinere. In lib. tamen veteribus Muretus affirmat, vtramq; legi. Illud nõ est tacendũ, si summa, legas. repub. paullo post, non, reip. legendũ videri.

10. Occidere, alij legunt.

36. Non hæret in fama, alij malũt, optimo sensu.

199. 14. Ad summam rempub. vt fere semper apud Ciceronem, non, ad summam reip. alijs placet.

15. Potest ne tibi huius vitæ lux, alij, sine pronomine, hæc, legũt: alij, potest ne tibi hæc lux, Catilina, aut huius cæli spiritus, sine voce, vitæ. Muret.

22. Fortunam populi Rom. alij habent. Procliue erratum, cum ijsdem litteris, quamquam diuerso ordine vtraque, vt alibi diximus, scriberẽtur.

24. Aut non multa postea commissa, legendum Mureto videtur; & quidẽ recte. sunt enim argumento quæ commisit postea, cum multa essent, illa quæ se Cicero dicit omittere, vera esse.

200. 7. Quid, in suis manuscr. redundare Muretus testatur.

12. Metuerẽt, atq; odissent, lib. veteres, vt paullo inf. Si te parentes timerent, atq; odissent tui. paullo post, Vrbem relinquendam, Mur. legi ait in nonnullis manuscr.

16. Offensum, in alijs legitur.

34. Ad euincendas, alij. Ego a vulgata lectione non recedo.

201. 13. Id responsi, lib. veteres.

28. Et si

28. Et si hic ordo placere decreuerit, sine par-
icula, si, veteres libri. quæ lectio venustior Mu-
eto videtur.
202. 17. Darent, P. Victor. recte legit, non do-
arent, cui etiam Muretus assentitur.
21. Sed est mihi tanti, sine negādi nota, vt Mu-
et. recte legendum censet, legitur in excusis Lute-
iæ a Roberto Stephano. eadem autem dicendi ra-
one vtitur sequenti oratione ad Quirites: id quod
iam Muret. animaduertit.
22. Priuata calamitas, Muret. absq; pronomi-
e, tua: cum ad Ciceronem, non ad Catilinam re-
rendum hoc sit.
203. 1. Quid eo te inuitem, quo iam sciam es-
praemissos. Ita Muretus legit ex lib. manuscr.
uam lectionem ego ita probo, vt tamen vulg. re-
neam.
11. Ad cædem ciuium, lib. veteres.
24. Ad hunc pertinent locum, quæ de Catilina
on Sallustius solum, sed Cicero in oratione pro
Cælio ait, & quidem multo elegantius.
204. 24. Non est vehementius, sine negādi no-
in fine periodi, cum alij, tum Robertus Stepha-
us edidit.
29. His ego, Muret. legendum ex veteribus lib.
ontendit. Et paullo post, Qui hoc idem sentiunt.
205. 21. Hæc tum, alij, forte non male.
26. Naufragio, pro latrocinio, in vno lib. vete-
idem se legisse testatur. Sed a vulgata lectione
on videtur recedendum.
206. 11. Summa, in quibusdam manuscriptis
eest Mur.

*IN SECVNDAM IN CATILI-
nam orationem ad Quirites.*

207. 11. Huius, hoc loco otiosa vox videtur tol-

lenda. in nonnullis manuſcriptis lib. abeſſe Mure
teſtatur. Idem paullo poſt æque delendam dictio
nē, enim, exiſtimat, Nō iā, inquit, inter latera noſtr

208. 29. Quem amare in prætexta, non præ
ter calumniam cœperat. Ita in nonnullis impreſſi
legitur in alijs, Quem amare in prætexta calumni
cœperat. Equidem ijs aſſentior, qui æque & præte
calumniam, & calumnia, non otioſam modo vo
cem, ſed Ciceronis ſententiam perturbantem ce
ſent inducendam.

33. Quam nobiles? vos videtis. Nos non Mu
reto magis quam rationi aſſenſi, ſuſtulimus dua
poſtremas voces, Vos videtis, eo quidem libentiu
quo eas nō exſtare in manuſcr. lib. animaduertimu

209. 1. Ex Gallicanis legionibus. Muret. E
Gallicanis legionibus, & hoc delectu. Alij, Præ Ga
licanis legionibus, quæ egregia coniectura eſt. Mu
ret. quidem tuetur ſuam emendationem auctorita
manuſcripti libri. Ita paullo poſt, & his copijs, le
gendum cenſet, non, ex his copijs.

209. 2. Mendiculis, ſuſpectam vocem Mure
in manuſcriptis libris minime reperiri ait. ea in om
nibus impreſſis legitur.

210. 24. Frigori, & fami putat Muret. legen
dum: neque mea ſententia ſecus ſtatuendum eſt.

27. Conſumeret, libri veteres: quæ lecti
Mureto probatur. nos vulgatam lect. retinuimu
nihil eſſe cauſſæ arbitrati, cur eam nobis reijcien
dam putaremus.

33. Cædem Muret. mauult: ita-q; ait ſcript
inueniri in manuſcriptis exemplaribus.

35. Abligurrierunt, Muret. fidem ſecutus ve
terum exemplar.

211. 1. Commiſſatores, veteres libri: quam
lectionem Muret. probat.

5. Ebrios ſobrijs, idem legit. Facile quidem
fuit erratum, cum priorem vocem ſequens excip

tijsdem litteris, quibus illa claudebatur.

7. Conferti cibo, Muret. optimo sensu.

18. Facere, libri veteres, æque præclare.

212. 11. Vbi fuisset. Has duas voces ait Muret. in suis lib. manuscr. abesse: posse quidem abesse videntur, nulla sensus iactura.

212. 11. Quid in proximam, idem ex antiqua scriptura emendat: quemadmodum legendum videtur. Nam de futura nocte, non de præterita loquitur: vt recte ille censet.

13. Cum cunctaretur, habent alij vulgati omnes. Cum teneretur, legit Muretus. eam lectionem ad vnum veteribus omnibus libris tuentibus: elegantior certe & aptior huic loco est.

14. Quæsiui quid dubitaret. Alij, ex Carisio, interrogaui, num dubitaret.

20. Manlius iste centurio. Muret. aliam lectionem ex vetere libro profert: Etenim, credo, iste centurio: quo modo legendum putat, vocem Manlius adiectam declarandi caussa, quis nam is esset centurio, suspicatus.

36. Sed timidū. hæc vulgata lectio haud dubie deprauata. Nam, miserum, Priscianus legit: quomodo non solum ratio docet esse legēdum: sed etiā scriptum inuenitur in vetustis exemplaribus.

213. 35. Vnum genus est eorū, in alijs legitur.

214. 6. Ac fidem, vulgati: nos, ad fidem, quemadmodum legendum ratio vincit: vt contrarij ratio constet. Ita quidem legitur in antiquis libris.

21. Expetunt, alij sensu meliore legunt. omnino, exspectant non placet, quod vulgati habent.

215. 5. Quas Sulla constituit legendum, dempta voce, Fæsulis: nisi quis dicat a Sulla ex pluribus colonijs vnam Fæsulas esse deductam. Nam & in sequenti oratione, cum de P. Furio ageret, Qui est, inquit, ex his colonijs, quas Fæsulas L. Sulla deduxit; quo tamen in loco legendum, Qui est ex his

colonis, quos Fæsulas L.Sulla deduxit.

216. 8. Et talaribus, ac tritis tunicis. Duæ voces, ac tritis, sunt in vulgatis delendæ. Nam & absunt in optimis lib. manuscriptis, & Ciceronis sententiæ repugnant.

25. Scortorum alij legunt. Nos vulgatam lectionem retinuimus: a qua stat ratio. Et si enim extenuandi, eleuandique caussa, vt hominum mollitiam notaret, id dictum defendi potest: cum tamen eadem vis in hac voce, scortatorum, sit, magis illa quidem huic loco apta, vt nemo non videt, nescio quid ita vulgata lectio improbanda videatur.

32. Vires coloniarum, Muret. legit. durior certe loquendi ratio, & minime ex Latinæ linguæ consuetudine, Vrbes coloniarum, & municipiorum.

217. 10. Hinc denique æquitas, Muret. ex veter. libris.

20. Verbum, dixi, Muret. tollit cum ratione adductus (neque enim hoc antea Cicero dixerat) tum auctoritate manuscr. libri, in quo abest.

218. 7. Portis custos, alij.

26. Vt neque quisquam bonus intereat. Ita Muret. legit ex antiquo exemplari. Idem sequenti linea, iam, otiosam vocem tollit, eiusdem exemplaris fidem secutus.

IN TERTIAM IN CATILI-nam orationem ad Quirites.

219. 16. Romulum, vocem Muretus delet, vt censet, librarij importuna sedulitate huc inculcatam, verentis ne satis notum nomen Romanæ vrbis conditoris legentibus esset: nos retinuimus: quippe quibus haud nouum videatur Cicer. in amplificationibus ita loqui.

221. 7. Ita bipartito, alij legunt.

32. In republ. Mur, vt sit sensus, Miseram præ-

sidio

dio cum gladijs delectos adolescentes, quorum pera assidue in repub. vtor.

224. 19. De summa reipubl.salute.Dictionem, lute, Manut.sustulit. Alij,de summa repub.legũt, agis ex Ciceronis consuetudine.

225. 5. Manlium, alij legunt: Magium alij, in s Manutius.

IN QVARTAM IN CATILI- nam orationem in senatu.

237. 3. Multo leuiorem, nonnulli impressi ha- ent,haud dubie.

237. 26. Quam acerbissimum,alij legunt, sed ale:id quod perspicuum cuiuis est. locum Lambi. x Lactantij auctoritate feliciter restituit.

238. 7. Cuius aui iussu.Ita hunc locum emen- are conatus est Hieronymus Ferrarius in Philip- icis: cuius sententiam multis refellit Muret.cui as- nsi lectionem vulg.retinuimus.

9. In quibusdam impressis verbum, fuit. non abetur.

240. 4. Voluntatem,alij habent: sed,volunta- s, legendum.

IN ORATIONEM pro Murena.

245. 26. Cato,post vocem hanc,seueritatis,ex Hot.coniectura addidimus,cum antea deesset.

254. 13. FVNDVM.

20. INDE EGO. & rursus paullo post,INDE GO.

21. Transit ad eum.

30. Ire viam.& paullo antea,ite viam.

256. 15. Delapsi. Et, vt aiunt.

258. 7. Quem L.Sulla maximo, & fortissimo

exercitu cum exacerbaſſet pugna, non rudis imperator &c. R. Stephanus.

. 260. 31. Comitijs ex Hot. emendatione reſtituimus. Antea enim perperam, comes legebatur.

261. 22. Et ſi, videtur legendum, non vt habent vulgati. ſed ſi. Hot. Item paulo poſt, nec ab delectione omni: non, & ab delectione omni. Idem.

262. 17. Atque indicum alij, alij, Atque iudicum legunt: ſed æque male, vt exiſtimo.

265. 23. Satietati, non, ſapientiæ, vt antea legendum, Hot. coniectura.

36. Circumfluentem, legit Lamb. ex codice Memmij peruetuſto.

266. 1. Perculſi, non percuſſi legas: id cum Hot. tum ratio docet.

28. Induit, corrigit Hotom. coniectura adductus: quam lectionem Lamb. codicis Memmiani auctoritate tuetur. antea, innuit, legebatur.

268. 30. Inimico exitio eſſe deberent. Ita legit Lamb. partim coniectura, partim vetuſti codicis auctoritate adductus.

269. 17. Quanta, in ipſo imperio populi Ro. Manut. Robert. Stephanus, & alij.

270. 9. Nonnulla in te, alij malunt, æque præclaro ſenſu.

24. Et iucunda ſunt, non, iudicāda. ita Lamb. coniecturam, & rationem ſecuti edidimus.

272. 10. Si potuiſſes, ex ingenio emēdat Hot. cum antea vulgati haberent, ſe potuiſſes. Quæ coniectura merito Lambino probatur.

18 Vt cum ad vltimum animo contendiſſemus, ibi tamen vbi oporteret non conſiſteremus. Ita legēdum Lambinus putat: qui negationem modo addit: præterea nihil mutat. Hot. & mancum eſſe locum arbitratur, & lectionē vulgatam tuetur. nobis nulla cauſſa viſa eſt quidquam mutandi. Latius enim, inquit, veſtri mihi præceptores videntur fines

offici

ficij protulisse, quam hominum vires ferant; sed quidem optimo consilio, vt, cum vlterius sua spe bi esse progrediendum intelligant, contentione, studio maiore vsis, citius quo illos necesse sit, ceat peruenire. Ita & parentes liberis solent maiora imperare quam præstare possint, vt cũ ea præstent, quæ ab illis requirenda putent, cetera quæ esse eorum viribus maiora intelligant, consulto illis, libenti animo remittant. Ita bene actum Cicero m Catone ait, qui vitæ sibi rationes ad Stoicorum præscriptionem & normam compararit: quibus auctoribus, si quando videatur vltra fines officij progredi, sperandum sit, vsu illum, die, ætate linitum, illuc vbi esse consistendum ratio doceat, gressurum.

33. Misericordia commotus ne sis etiam in soluẽda seueritate: sed tamen est laus aliqua humanitatis. Locum deprauatum, ijsdem verbis, sed io ordine dispositis, Hotomanus egregie emẽdat: io modo edendum curauimus.

273. 23. Locus tributim Hot. putat legendum, uod Lamb. ait se in vetusto codice inuenisse.

275. 6. Locus alijs videtur corruptus, & asteisco notandus: qui tamen recte ita legi possit, Si hil erit præter ipsorum suffragium: si vt suffragantur nihil valent gratia, tenue est. ipsi denique, & uæ sequuntur.

276. 3. Nõ, sed mercede. mercede cõuince, Hot.

277. 36. Sin etiã si noris. Lãb. Antea sin etiã noris.

278. 1. Cur ante appellas, ex verbo pellis corrigit Lamb. quod affirmat se in manuscri. vidisse.

17. Clamo, atque testor, alij habent.

279. 7. Nolite arbitrari. non mediocribus consilijs aut vsitatis vijs, non lex improba, non perniciosa largitio, non auditum aliquando aliquod malum reipub. quæritur. Ita ex codice vetusto Memmij Lamb. legit.

281. 15. Vocem hanc, Catilina, recte tollend hoc loco Lambin. arbitratur. videtur enim esse a scripta declarandi caussa quænam illa pestis imm nis, importunaque esset. Neque enim Cicero co sueuit addere nomen parum idoneum ad imma tatem declarandam, cum labem, pestem, bellu aliquem appellat.

IN ORATIONEM PRO L. Flacco.

287. 8. Timolites ille Nicenus, Hadrianus Tu nebus emendat. Vulgatam lectionem Faernus a ctoritate Vaticani codicis tuetur, quem sequimur

289. 7. Alijs rebus, Guido Lollius emend vir eleganti ingenio, atque eruditione, Farnesij ca dinalis familiaris.

290. 28. Enitebant, legit Faern. ex fide Va cani codicis.

291. 6. A Sicilia publice duxi, non a Cilic Ita autem Faernus ait se in omnibus manuscr. r perisse.

15. Spe largitionis, ex Lambini emendatio excudi iussimus.

30. Spem, non speciem legendum affirm Lamb. ex Memmij codice.

293. 25. In condicione, legit Faernus. vulg habent, imitatione. quam lectionem tuentur, q paullo infra dicuntur, Ne periculosam imitation exempli reliquis in posterum proderetis.

28. Ciuis. Negat Faernus hanc vocem in l bris manuscr. inueniri. Nihil illa certe aliud, qua puerilis artificij ostentationem habere videtur.

294. 1. Imperijs, Faernus legit, ex lib. man scr. in quibus, imperij, habetur. ratio quidem post lare videtur, vt cum voce honoribus, eodē numer imperijs, legatur. Ciceroni quidem vsitatius est.

296. 33. Qui cum in omnes Asiæ ciuitates pro ortione pecuniam descripsisset. Ita hunc locum amb. corrigit: nobis quidem videtur recte vulgata ectio posse retineri, quam & auctoritas veterum odicum, & vero ratio tuetur. cum enim esset impenda pecunia, erant ciuitates certis finibus descri endæ: vt singulis quid sibi pro rata parte esset pendendum exploratum esset. Etsi autem minus visitam dicendi genus videtur, describere ciuitates in rouincias primum, si quid prouincia sit consideremus, haud videatur absurdum, Ciceronem ita locum esse. Vt autem in vrbe describere ædificia, &, escriptio ædificiorum, sic describere ciuitates, & prouincias, hoc est in certas regiones, & diœces distribuere intelligendum est. Nam si vbicumq; ærere oratio videtur, erit aliquid addendum, mundum, tollendum, periculosa nobis ratio corrindi scripta veterum ostendetur. certe ita etiam git Faernus.

297. 23. Prodeant. etiamne. sic antea in nostro gebatur. prodeant ceteri. Etiamne, ex Faerni endatione reposuimus.

298. 32. Est, verbum addidimus ex auctoritate rorum veterum.

299. 7. Vidimus, Faernus ex magna consensie veterum exemplarium. Si, videmus legatur, riodus in hemistichium heroicum incidit.

37. Iudicium fieri videtur, non, indicium, Faero assensi excudendum curauimus.

300. 15. Præsertim, quod. Nos, vt Faernus, Prætim cum, edidimus.

18. Te ex aliqua parte releuauit, habent vulga. Faernus, te aliqua releuauit, putat legendum. Eidem nulli minus, quam mihi tribuo; sed tamen c Faerni, nec cuiusquam auctoritate standum pu, qui in libris emendandis, vbi ex ingenio, & conura locum aliquem restituat, nullius veteris co-

dicis auctoritate fretus postulet quasi suo iure, v
omnes in suam sententiam concedant.

31. Totoque Mithridatico crimine, Faernus e
mendat. vox quidem hæc postrema, crimine, i
vulgatis deest.

301. 5. Conuictus est. Faernus ex antiquo li
bro, victus est, reponit.

22. Commoueri, non moueri legendum, Fae
nus ex codice Antonij Augustini perantiquo, co
tendit.

27. Fidem darent, vulgati, male. ijdem Faern
emendat, ex codice Antonij Augustini.

302. 6. Isto loco illum. Faern.

13. In frumento publico, addita præpositio
in, quæ deest in vulgatis, Faernus antiqui libri a
ctoritatem secutus docet legendum.

30. Fide, Faernus testatur in vetusto codice l
gi; itaque videtur legendum. verbum enim, cre
dit, ad pecuniam referendum est: quæ vox elegant
desideratur. credidit illi pecuniæ, inquit, fretus fi
P. Fuluij Nerati lectissimi hominis: qui pro il
sponderet. Ita paullo post, Eius enim fide sumpsi
Fufijs. & rursus, cum iste se pecuniam, quam hu
fide sumpserat, &c.

304. 19. Et ab eo iudice abiret, noster, vt vu
gati alij, habebat: nos deleta, &, copula, ab eo iud
ce abijt, excudi curauimus, Faerni coniectura pr
bata, qui ita locum partim ex ingenio, partim
antiqui codicis auctoritate restituit.

32. Qui quoniam testimonium dixit. Faern
locum restituere conatur, in omnibus plane vu
gatis deprauatum. Hic inquit videtur deesse neg
tio. infra enim apparet, Lysaniam nondum testim
nium dixisse: quare legendum puto, nondum dixi
eo magis, quia præcedit dictio, testimonium, cu
extrema pars fere est nondũ. Et ideo hæc vox p
test videri omissa a librario tamquam geminata.

305. 10. Pithodorus & Lepiſon. Fœde locus orruptus mirifice a Faerno reſtituitur. Antiquus ber,inquit, Pithodoriæ & idem lepiſone, nos, ſic, ithodori,Aetideni,Lepiſones, lectio certe ita opme quadrare Ciceronis ſententiæ videtur.

29. Speciem ciuitatis, quod teſtatur Faernus in etu.codice haberi,repoſuimus:tametſi vulgata leio, quæ, faciem, habet, haud videatur improanda.

306. 3. Exſiluerunt principes. Henricus Steph. x libro vetere emendat. Faernus ſiluerunt legit. Iius, non ipſius, probata emendatione Faerni,exdi iuſſimus.

6. Orba fuit optimatum,Faernus.

07. 7. An non idem quod Pergami. Lamb.

08. 16. Opponant ſuam,alij habent: Faernus ait omnibus manuſcriptis ſe verbum, componant, periſſe quomodo edidimus.

29. Poſitione, habent vulgati. Faernus, poſſeſne, magno conſenſu veterum codicum legēdum ntendit.

309. 27. Anteponendam dicam, legas, ſublata c voce,iure, quæ media in vulgatis inter has duhabetur,quamque Faernus in manuſc.abeſſe ait, tamquam redundantem reijcit.

28. Vocem, gentem, ſuſtulimus:quæ antea poſt rbum,augeret, hærebat, fide habita Faerno, qui ſtatur illam in manuſc. quos viderit nullam hari.

310. 2. In Care,non,in Caria, Faernus putat lendum, vt Phrygem, vt Myſorum vltimus, vt Lyſ:ita autem legi oportere ratio docet.

20. Sic ſummiſſa voce agam, ex Faerno edidius. antea prima illa vox,Sic, in vulgatis deſideratur.

311. 5. Prolatum, Faerni emendationem ſecuexcudi imperauimus,cum, probatum in vulgatis

hæsisset.

312. 2. Turba, prætor, odiosi, vulg. lib. nos Faerno, turbæ prætor odio est.

6. Habuerit, vulg. Faern. habuit.

313. 4. Tutor his rebus Græcorum legibus ascribendus fuit: locus restitutus est mirifica Fae conjectura: qui, cum in manuscriptis vox, legib absit, tutor adscribi personis, non rebus consue rit, ita locum emendat, tutor his, moribus Græc rum adscribendus fuit.

23. Psephisma Smyrneorum, Faernus, ex v codice.

314. 30. Flaccum incuria decreuissent, loc veluti deprauatum Faernus asterisco notat. Lam nus ita emendat, Flaccum inimicitijs, & iracun incitatum decreuisse dicis. Et vero adiungis caus inimicitiarum. Ita autem se ait locum emendasse pe veterum exemplarium. Quid si ita legas? Fla cum iniuria decreuisse ais. e verbo enim, decreu sent, duæ litteræ supersunt n, & t, ex quibus, ait, fici possit, vel, ais. Atque hæc quidem errata fac librarij tum incuria, tum ignoratione admitteba Nam iniuria decernere in aliquem, non video c Latine dici non possit.

28. Mulieres alij, vt Faernus. alij mulieribus.

31. Occasione facta, habent vulgati. Lambin potestate facta. Forte, occasione nacta legendu parum quidem vsitata ratione dicendi, sed quæ C ceroni tamen in huiusmodi verbis non plane inu tata sit: nisi quis legat, acta, vt ad pronomen, hæc r feratur, atque ita intelligi oporteat: pro occasion acta, data occasione, & facultate, opportunita oblata.

35. Incensa, hoc est, non censa, Lambinus a firmat legendum.

316. 23. Quod, cum esset eius vxor Valeria i testato mortua. Ita Faern. ex ant. libr. vox, eius,

ali

ijs impressis abest.
317. 21. Si hereditatem in præsentia creuerit. mbinus ex coniectura, emendat: quæ quidem e- ingenij est, cum primis illius quidem acuti, at- e elegantis: cum enim in manuscriptis negatio sit, verbum autem, reliquerit, ea sublata locum n habeat, ex eo, creuerit, aptum maxime verbum ceronis sententiæ significandæ, conficit.
318. 3. In prætermittendis prouincijs, Faernus veterum codicum auctoritate, quod ita esse le- ndum tamen ratio confirmat. omittendis, antea gebatur.
318. 36. Quomodo igitur dicit: Faernus. Alij et, sed male.
319. 25. Quam traiecerat, Faern.
32. Quis? is ipse igitur ille tibi. locum perob- rum & deprauatum Faern. emendat, vt ipsi edi- nus.
33. Oratu tuo, ex Faern. antea rogatu tuo, le- batur.
320. 27. Disputo, postremo de salute. Ita om- s fere vulgati. disputo, postulo, manuscripti ha- nt, Faerno teste. Lambinus, optima, vt mihi vide- , coniectura, disputo, & expostulo, emendat, ad- us ope Memm. codicis.
321. 11. Etenim populi Romani perspiciunt e- mentem, & voluntatem. hæc vulgata lectio. E- im si populi Romani perspiciunt mentem, & vo- tatem omnibus rebus &c. legit Faernus, quem uimur.
322. 8. Dabitur de omnibus bonis ciuibus. vo- n ciuibus, tollendam censet Faernus, coniectura a, non solum ex codicum veterum auctoritate, ex certa latini sermonis ratione, vt videtur.
323. 28. Prodidero, ait Faernus, in libris scri- s legi.
30. Magni putet? illam viam sibi vident. Nos ita

ex Faerno locum emendatum excudi iussimu Magni putet? cum illam viam sibi videant. Cum a tem ille ex veter. libris addit; verbo, vident, mod a, vocalem adiungit.

IN ORATIONEM PRO P. Sulla.

332. 26. Cum verum iuratos dicas proba Lamb. multo melius, cum verum dicas, iuratis p bari: itaque iussimus excudi.

334. 35. Longe abest regni suspicio. quamqu mihi magnopere probatur Lambini coniectura, ita legit, Longe abest ab eo regni suspicio; tam videtur ita commode posse etiam legi, longe ab est regni suspicio, diuiso verbo abest, & vna vo o, adiecta.

336. 3. Leniter Lamb.

12. Quod tamen tribunus plebis facit, is c &c. loci huius restitutio Lambino debetur: est nim, si ita legatur, perspicuus sensus. Antea in v gatis, Quod cum, legebatur.

32. Quam ego defugiam, absque negandi m ait se Lamb. in manuscriptis legisse: quæ esset a inprimis oratio sententiæ Ciceronis explicandæ

337. 22. Lucius ille Torquatus cum meus e contubernalis in consulatu, cum princeps, cum gnifer esset iuuentutis, auctor, adiutor, partic exstitit: parens eius, &c. Ita emẽdatur locus ab H rico Stephano, qui præpostero ordine verborum debatur subobscurus esse. quomodo & ipsi ex dendum curauimus.

338. 9. Quis negat Sullæ indicium? at vide. N mo non videt, duo illa verba e margine in Cice nis orationem immigrasse. id quod animadue L. certe Henric. Stephanus in libris manuscripti liquot non haberi affirmat.

339. 35. Compulistis, quidam legi mauult apud Lamb. quæ mihi coniectura non mala videtur.

340. 19. Putet fidem, diligentiam, ingenium defuisse L. ex veter. cod. auctoritate.

25. Dimisi, ex coniectura Memm. emendat, L. referente: quod magis placet.

343. 24. Conatum noster habebat. quæ est lectio minime improbanda.

344. 31. Arrepta est familia. At empta est familia, ex ingenio emẽdat Lambinus, quam lectionẽ ait vetusti codicis Hen. Steph. auctoritate corroborari.

345. 7. Vocem, Cornelius, recte putat Lambin. delendam. erat enim effugienda ambiguitas nominis Cornelij: cum mentio Cornelij indicis fieret.

20. Magnæ pecuniæ ratione Lambi. legit ex codice Memm.

32. In Hispaniam turbatum isset, Lambi. ex codice Memmij.

347. 34. Primum Cæcilius, qui fratris calamitatẽ leuare pœna legis mitigãda voluerit, laudem meretur: deinde Cæcilium, qui id promulgarit, in quo res iudicatas videbatur voluisse rescindere, vt Sulla restitueretur, Sulla recte reprehendit. Ita Lamb. quomodo legi debere ratio vincit.

348. 4. Pœnam ferebat. Lamb. ex manusc. libro Memmij, & Henr. Stephani, pœnam auferebat, emendat. quæ plane lectio germana esse videtur.

350. 16. Cum audacibus, Lambinus. cum iudicibus quidem si legas nihil habeas aliud quod statuas, nisi fœde locum corruptum esse. cum iudicibus, Manut. legit.

352. 16. Non inquam cadit: Non cadit, non, inquam, in hos mores. Ita emendat. Lamb. secutus Henrici Stephani cod. fidem.

353. 15. Deseret, alij legunt.

354. 2. Obstruite perfugio, alij.

355. 19. Attestante memoria, ad testandam me-

moriam, Lamb. ex ingenio corrigit: in manuſcr. at testantem, legi teſtatus.

357. 20. Labem tanti ſceleris, Lamb. Henric Stepha. aſſenſus legi mauult. qui ita ſe legiſſe in ſu veter. exemplari affirmat. forte pro, tanti, tãtam legendum, vt intelligas tantam futuram labem, & locus certe videtur corruptus.

358. 8. Pateat, habent alij impreſſi, ex quo verbo corrupto legit, par erat, Henricus Stepha. coniectua non mala.

28. Relictus eſſe putaretur.

29. Reperit nõ repetit, ait in manuſcrip. Lamb exſtare.

IN ORATIONEM PRO Archia.

361. 5. Celeriter ei, vt antecelleret. Lamb.

6. Cunctaque gratia. Lamb.

362. 22. Heracliæ eſſe.

31. An domicilium Romæ. Ego coniectura adducor, vt credam vocem, Romæ, tamquam aduentitiam eſſe tollendam; deſiderari autem, quã Lamb reponit, vocem, Italia recte poſſe. Ita enim locum Lamb. reſtituit, An domicilium in Italia. cum autem in eo legis capite diſerte caueretur, Si qui in Itali domicilium habuiſſet, etiam vbi id non adderetur facile intelligi poterat, quod facile paſſus erat Cic deſiderari. Sed ego quod ſentio expono; nihil temere affirmo.

363. 13. Alijs quoque ciuitatibus.

14. Impertiebant.

30. His temporibus, quæ tu criminaris, Robert Steph. per quæ tu criminaris, Lam. nos lectionẽ qu in noſtro habetur retinuimus, quem tu criminaris.

365. 19. Ratio quædam confirmatioque, alij legunt, ſed male.

30. Han

30. Hanc animi remissionem. Ita primus do-
uit legendum Lazarus Bonamicus, magna cum
genij, atque eloquentiæ laude in omnibus libera-
um artium studijs versatus, in excusis omnibus an-
a, Hanc animaduersionem, legebatur: quam qui-
em lectionem, & Budæus olim, & P. Victorius Va-
ar. lect. lib. 28. cap. 7. tuetur probabili ratione in-
ixus, & auctoritate veterum codicum.
366. 31. Voci respondent.
34. Chij, vt suum.
36. Ei in oppido.
368. 6. Rudium, Manut. Robert Stepha. noster,
hodium, habet.
17. Quo minus manuum nostrarum tela vocẽ,
inus, Lamb. tollit adductus auctoritate veterum
odicum.
370. 11. Angeret, alij legunt.
15. Dimetiendam, Lamb. tum vestigia lectio-
is antiquæ, tum rationem secutus edidit.
30. Absutura est, alij habent.

IN ORATIONEM AD QUIrites post reditum.

372. 17. Secundus vitę sine vlla offensione cur-
s. sic Lamb. legi ait in codice vetusto.
31. Quam tunc incolumi afferebant L. testatur
quibusdam manusc. legi, incolumitates, quam vo-
em deprauatam ita restituere conatur, vt diuisa
oce, incolumitates, non mala coniectura incolumi
otæ, vt, reliquæ fortunæ respondeat, legendum pu-
et.
378. 28. Nisi vestra voluntas fuisset, quidam fa-
isset, alij affuisset legendum putant.
29. Diuinis muneribus. Non hoc dici videtur
x Ciceronis consuetudine. Donis muneribus forte
egendum, vt in Cluentiana. Ac primum Scaman-

dro reo, tantū donis datis muneribusq; perfecera vt &c. Et in eadem oratione, vt istum confirmar Opianicum accusatorem filio suo donis, munerib collocatione filiæ spe hereditatis obstrinxit. Ita nim hoc loco legendum, non, mulieribus, Victo docet. Et pro Archia, Quasi deorum aliquo don atque munere.

34. Vniuersim edidit Lamb. in cod. vetusto vn uersum legi testatus. Quid si præpostere vox, vn uerso, est ante vocem, cuncta, collocata?

374. 7. L. Diadematus alij, Plutarchum sec ti: qui auctor est in Coriolano, ob id Diadematu vocatum, quod vlceris caussa diademate, hoc fascia alba diu frontem obligarit. hinc Fauonij i cus in Pompeium, cum is crus fascia obligatum g staret, Nō refert qua in parte corporis sit diadem Non est prætereundum, in antiquis nummis, & lapidis fragmento, & Delmaticus, legi, &, Delmat populi nomē. Auctor Panuin. & Hubertus Goltiu

23. At me nudum, & Rob. Steph. & alij.

375. 6. Magnam partem Lamb. ex veter. lib.

IN ORATIONEM POST REditum in senatu.

383. 8. Vt cum multa vobis, &c. locum pla deprauatum asterisco notandum censuimus. voce illam, quod, redundare quidem nemo non videt: a est certe in nonnullis impressis.

29. Hos tribunos, habeat quidam impressi

385. 11. Quo quanto maius dedissetis. In qu busdam impressis, quo, pronomen abest.

388. 7. An, alij legi affirmant, sed vt vocer stipite, tollendam putent.

15. Bellua immanis alij. nos vulgatam lectio retinuimus: non semper enim est immanis, crud lis, & immitis, sed ingens. ita immanis pecunia. h l

tio autem immanis, qui ita philosophiæ studeret, vt eum auctorem haberet agendæ vitæ, qui finem bonorum sibi in voluptate constituisset.

389. 8. Cogitationem Lamb. quæ elegantior lectio est.

391. 13. M.Curius alij.

392. 24. A te Romule, quidam hic asteriscum apponunt. locus certe est subobscurus & minime facilis explicatu.

IN ORATIONEM PRO DOMO *sua ad Pontifices.*

399. 7. Religiones religionibus sapienter interpretando rempub. conseruarent, alij legunt. noster, Pontifices religiones sapienter, &c. Lamb. religiosissimi religiones sapienter, &c.

400. 19. Ad Pompeium Lamb. emendat, coniectura ductus.

403. 15. In præsenti, legit Lamb.

32. Fames. non est satis. facta lapidatio. ita ait Lamb. legi in manusc. exempl.

405. 23. Quasi possem aliquid in ea re, generatio non habebatur. Ita ait Lambin. legi in veter. exempl. quem locum vestigia veræ lectionis sequenti ita non male liceat restituere. Ex voce enim illa, generatio, si duę fiant, vna integra, ratio recte cohæreat cum insequentibus duabus, non habebatur. ex illa priore manca, hoc est, gene, & illam antecedente, re integra genere confici queat. Ita commutatione vnius vocalis in vocalem, o, & syllaba re, vnde erat pulsa, suæ sedi restituta, sic commode legi possit, quasi possem aliquid in eo genere. ratio non habebatur. Non video autem quid ita vox, mei, recte desiderari non possit. Ita autem quis illam interpretari queat, ratio non habebatur mei temporis, mearum virium, quæ nondum satis firmæ corroboratæ.

que essent.sed totum hoc doctorum hominum iu-dicio permitto.

407. 7. Qui negas esse verum, hoc est, fas, æ-quum,ius,Lambin.ex cod Memmij.

28. Aut fine,alij legunt,sed male.

408. 6. Fœde,& præpostere quidam huc vocem soceri,pro generi,inculcauerant. Ita & in principio orationis,de prouincijs,Tum, inquam,emisti grandi pecunia,vt tibi de pecunijs creditis ius in liberos populos contra S.C. & contra legem generi tui di-cere liceret.

410. 2. Inlustrius,Lamb. præclara coniectura.

10. Quis in senatu videtur legendum. Facile autem fuit erratum in casu commutando, cum ea-dem vox sit,atque ex ea ipsa, præpositionis in littera prior,i.redūdet,male loco mota,& alio translata.

26. Inflare,Lamb.ex codice Memmij.

412. 13. Hoc dico, te esse patricium,alij.

414. 31. Non sit locus,Lamb.

414. 32. Quod contra Lamb. legi affirmat in suis manuscrip.

35. Videte hominis amentiam, qui tum demū suum tribunatum perire voluerit, vbi per suum tri-bunatum Cæsaris actis illigatus teneretur.Hic non-nulla Lamb. ait. quæ fere obruta tenebris ait se in lucem reuocasse.

416. 25. Prædicta die, in nonnullis impressis editum est.

26. Magistratus citet,Lamb.

417. 30. Et alio,qui leges scribere.ita ait Lam-binus legi in codice manuscr.

418. 4. Scortum populare,Lamb. ex vetere ex-emplari.

419. 17. Cum inde decessisset,Lamb.Forte le-gēdum,Cum Romam decessisset. Certe Latini ser-monis consuetudo, & huius loci sententia non re-pugnat.

422. 15, Cæmentis

422. 15. Cæmentis,& tignis,habent alij excu-
.& paullo poſt,Exſcindere, non excidere. Erum-
pebat in actum.Secus Muretus.

423. 5. Erumpebat, nacta tam audaces duces:
t eſt legendum.

28. Quod ageres non erat,niſi vt qui mihi dux
omnibus in rebus fuerat,idem ſocius eſſet iniuriæ.

425. 16. Quandoquidem ſcripto illo iſtius,alij.

426. 31. Dignitate mallem. proximus enim e-
at dignitate ampliſſimo ordini equeſter. dignitati
quidem ſi legas, ἰδιωτισμὸν redolet.

428. 11. Sed cum hoc iuris.Aliter Manut.poteſ
dicere? ſcilicet: cum hoc iuris a maioribus prodi-
um ſit,vt nemo ciuis Rom.aut libertatem,aut ciui-
atẽ poſſit amittere,niſi ipſe auctor factus ſit. quod
u potuiſti in tua cauſſa diſcere: credo enim,& quæ
equuntur. Nos totam periodum, quæ quibuſdam
idetur perturbatior,diſtinctionibus modo illuſtrã-
dam curauimus,ne vna quidem littera addita ſubla-
a,aut mutata loco.

17. Filium,legendum videtur,non filio.

435. 5. Coniugis miſeræ diſſidium.Tu a verbo,
Diſcindo lege diſcidium, non, vt male hactenus in
alijs excuſum eſt,diſſidiũ, quod a verbo, Diſſideo,
animi diſſenſionem ſignificat· cui lectioni hic locus
non eſt.

9. Remque pub.concedere Lamb. ex vetere
exemplari,ex quo efficit, concidere, vnius litteræ
immutatione.

436. 35. Et ab eodem ædem exſtructam,Lãb.

438. 19. Quam tu,Lamb.

442. 17. A.Q.Seio contendit,vt Q.Poſtumius
ſibi domum venderet.Rob.Stephanus.

444. 26. Ambulationis poſtes.Ita ex Manutij
editione excudendum curauimus: quamquam neq;
ta nobis ſatis locus videtur illuſtratus.

36. Num valebit? alij legunt.

452. 34. Metus furore instinctus. Ita in non nullis impressis legitur, haud dubie corrupte. Manut. sic edidit, Si metu, si furore instinctus, Lamb. secus, vt videatur mancam esse orationem suspicatus. Si metu perculsus, furore instinctus, scelere præceps, & quæ sequuntur.

IN ORATIONEM DE HARVSPICUM responsis in senatu.

456. 14. Haud, Lamb. affirmat abesse a suis manuscr. & totā periodū nota interrogandi claudit.

457. 2. Vastitatem aucti præda: certe locus vt est in vulgatis non videtur carere mendo.

458. 29. Consederat, perperam in nonnullis vulgatis legitur. eius loco reposuimus, concidit quod alij habent melioris notæ, in his Manut. & Roberti Steph. concidit ille, & conticuit, Lamb. edidit. Paullo post, Sic moderetur, legas. Male enim Si moderetur, alij ediderunt.

459. 3. De religionibus, sacris, Tu notam distinctionis inter has duas voces appone. Ita mox Clodius sacra, & religiones negligi, violari, pollui questus est. Et paullo post, Quid enim interest, vtrum ab altaribus religiosissimis fugatus de sacris, & religionibus conqueratur. Et alibi sæpe in eadem oratione.

465. 31. Constans senatus, alij vulgati habent Stans senatus & Manut. iampridem, & postea Lāb. edidit.

466. 1. Aut symbolo, Lambin. ex vetere libro.

470. 9. Quam amiseras? alij, apposita interrogandi nota ediderunt: nos lectionem vulgatam retinuimus.

11. Audaces. Lamb. vulgata lectio est haud dubie corrupta.

472. 10. Concedo tibi esse maxima, ac maior

no

on esse quærenda. Ita Lamb. legit. certe, vt in vulgatis excusum est, manca oratio videtur.

473. 16. Deficiant, forte legendum: & si neq; ἀνακόλουθον vitatur. Lamb. ita legit, auxilijsq; destitutis, efficiatur, quare, &c.

27. Aduersis & honestis, alij legunt.

475. 31. Excusserat, legit Lamb. & hoc loco, & paullo infra vbi alij, excluserat. Mihi neutra lectio, vt vere dicam quod sentio, satis probari potest.

476. 34. Atque ex hac nimia. Equidem hoc loco nihil mutandum puto præter copulam, &, quæ ... em, quibusdam, antecedit, in vocalem, a, vbi autem hæc pendeant a verbo, sentiunt, non malus in... sensus elici queat.

480. 22. Tum se emergit. Manca hic oratio in vulgatis videtur: Lamb. ita legit. Tum se emergit, & ...tur huc, & illuc. Vtrum autem locum emendet ex vetere exemplari, an ex coniectura, & ingenio, non ...t.

IN ORATIONEM PRO CN. Plancio.

486. 27. Aequū Lamb. edidit, vt paullo infra, ...per dignitatis iniquus iudex est. Nos haud a vulgata lectione discedimus, Etenim, non, negandi no... ad vocē, inanē, referēda est, non ad verbū putas.

488. 32. Semper se dicet rogari, semper sibi supplicari voluisse, Ita edidit Lambin. qui partim ex veteris scripturæ vestigijs, partim ex coniectura ait locū emendasse. Certe non solum carere mendo, ...d mancus etiam esse, & mutilatus videtur.

489. 1. Subtilissimum hominem, Lamb. ex vetusto exemplari, in quo, stultissimum, legi ait. Quod tamen epitheton mihi haud plane congruere videtur cum his, quæ mox inferuntur, Fuit enim, & animi satis magni, & consilij. Nam si id Cicero intelligi voluisset, priore loco, non, animi magni, sed, consi-

lij posuisset. Quod vero stultissimum non probat, il-
li facile assentior.

30. Diribitio, non, direptio. Vide Gruchij cō-
mentarios de Comitijs.

32. Simulatq;, aut, simulac, forte legendum.

492. 2. Num quando, Lamb.

493. 27. Sed misericordia, omnes libri vulga-
ti habent. Equidem, & misericordiæ, malim, vt ad
Plancium referas. Ita & paullo infra honori (Plan-
cio) hanc fidem, misericordiam fuisse miraris?

494. 17. Votis omnibus, alij, votis omnibusq;
Lamb. quemadmodum legendum videtur. Manut.
omnibus, edidit.

496. 1. Qua externis, qua domesticis, Lamb. non
inusitata Ciceroni dicendi ratione: secus si legas,
dicendum est hoc loco verbum, dico, pro fateor, aut
non infitior, aut non nego esse sumptum, notamque
interpositionis esse tollendam.

12. In maledicto, forte legendum. Cur enim e-
um maledicum vocet, quem sibi virum amicissimū
ac maximis virtutibus præditum dicat? Nam vt ma-
ledicus is dicitur, cui maledicendi vitium infixum
animo inustumque est, ita maledictum haud sæpius
ab ingenio, quam ab odio manat, quo quis in ad-
uersarium fertur.

19. Præ mandatis, male in vulgatis legitur. Præ-
toris mandatu, Turnebus legit, mirifica coniectura.

498. 26. Iudicum, alij multo huic loco apti-
us verbum ediderunt.

499. 20. Nam Mætiam, Lamb. legit. diuisa e-
nim hac voce, ex littera priore, M, III. quæ nota hu-
ius vocis, tertiam, videri potuit, & sequentibus, eti-
am haud magnopere mirandum est, duo verba effi-
ci in primis huic loco apta potuisse. Mæciam autem
scriptum inueniri in Clericano exemplari affirmat,
vt non dubitauerit ita edendum curare.

505. 13. Cum nonnullas, Aldus, Manut. Rob.
Step.

Step. ediderunt: At nonnullas, alij, sine interrogandi nota.

31. Eum tibi eripuisse, Lamb. & paullo, post, donatus, non, rogatus legit. Equidem nihil caussæ esse video cur mihi censeam a vulgata lectione discedẽdum. Nam & elegantissima est, & facilem sensum atque explicatum habet. eodem autem sensu vsus est Cicero pro Milone, Subito arrepti in quæstionem, tamen separantur. Et in Cluentiana. Eo tempore ipse ad quæstionem arreptus est.

507. 6. Audiui, a'ij optima innixi coniectura legunt. hoc enim verbum fere leuiora ingenia vsurpare solent, cum fictis sermonibus & rumoribus addicti testimonium haustum e triuijs iurati dicunt.

32. Vigilandum est semper. Alio verborum ordine hæc Lamb. edidit, quæ deerant, ex oratione pro Sextio mutuatus. Vigilandum est semper, multę insidiæ sunt bonis. Non te id, quod multi inuideant, multique expetant? Nosti cetera, quæ scripsit grauis, & ingeniosus poeta, non vt illos regios pueros: & quæ sequuntur.

510. 25. Repressi eorum. alij impressi, male, ex quo Man. pressi forum: neminem, &c. quæ bellissima coniectura est.

511. 8. Nisi forte, lege, necessitate, Lamb.

21. Tunc, forte legendum: nisi quis contendat, nunc ad præteritũ tempus referri recte posse: quod nusquam memini me legisse.

512. 30. Fuisse comparatas, Lamb. quid si, factas, legas? Nam æque Latine dici, Facere insidias, & comparare, &, moliri, &, struere nemo non nouit, qui mediocriter modo sit in litteris versatus.

513. 3. Et quemquam putas. Ita & Manutius, & illum postea alij secuti ediderunt.

568. 10. Locum manifeste corruptum conatur, Lamb. restituere ex Ciceronis oratione in Vati-

tiffim, in qua quidem mentio fit legis a Cicerone la-
tæ. Ita autem verbis aliquot ex ea sumptis excudē-
dum curauit. Hic etiam dixisti, addidisse me iccirc
meæ legi, Nisi ex testamento præstituta die, vt; &c
Ego laudata Lamb. viri doctissimi coniectura, a le-
ctione tamen vulgata non recedo.

517. 33. Non in caussa fortasse legendum, Lam
ita edidit, Non vobis videor cum aliquo declama-
tore, non cum oratore disputare.

35. (Putabam in Vacæis dicturum) Nicææ i
Bithynia. Ita legi Lamb. testatur in manuscr. exem
plaribus. Idem paullo post legit, Nicææ, vbi Nica
am, alij.

571. 14. Illorum impiorum ferro, habent vul
gati omnes. Equidem suspicor, impium ferrum le
gendum, vt paullo infra, Quorum impium ferrum
ignesque pestiferos meus ille consulatus e mani
bus extorserat. Nam hoc genus dicēdi, illorum im
piorum, illorum improborum, illorum nefariorum
magis ex vulgo trito sermone imperitorum, quam
haustum e Ciceronis fontibus videtur: sed nihil ta
men muto.

* * *

FINIS.

T. V.

BRITISH MUSEUM
30
67
MAR

Be yt knowen vnto all men by thes
presents that I Thomas Barton
of bolton in the countye of yo[rk]
yeoman haue remised, released and q[uyte]
[clay]me my heires executors administ[ra]
tors and assignes quyte claymed
vnto the said Richard Barton [illegible]
[illegible] the tyme before this daye [illegible]
shall and all maner of actions sutes q[uar]
relles debts [illegible] trespasses reckon[inges]
[illegible] controversies demaunds [illegible]
my executors [illegible] and [illegible]
demandes which I the said Tho-
mas my heires executors ad-
ministrators or assignes ha[ve]
had or might haue had ag[ainst]
the said Richard his heires
executors or assignes by any ma-
ner of meanes or cause from
the begynnynge of the world [illegible]
this [illegible]

[illegible] non [illegible]

Mr Vaxo ib ont [illegible]

Fairfax [redacted]

